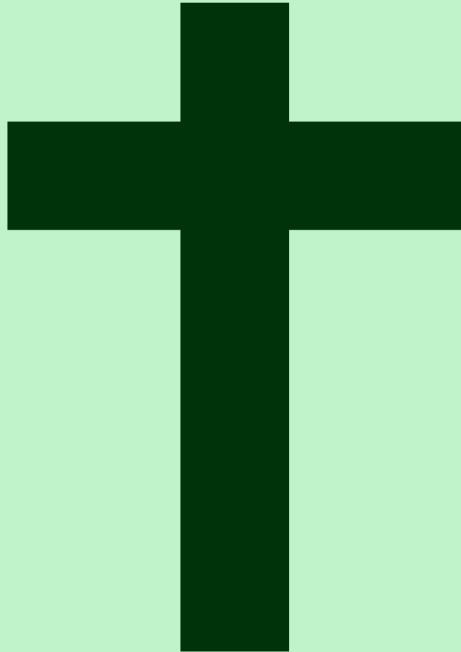

KİLƏ-MİNDİ Kİ
SİGİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KHLƏ-MĪNDI KĪ SĪGĪ
New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

Contents

Matije	1
Marki	36
Luki	59
Ja	97
Kilə lə NJé kaw kilə je	124
Rom je	158
1 Koreti je	174
2 Koreti je	189
Galati je	199
Epəji je	205
Pilipi je	211
Kolosi je	216
1 Təsaloniki je	220
2 Təsaloniki je	224
1 Timote	226
2 Timote	231
Titı	235
Piləmq	238
Ebirə je	240
Jaki	254
1 Piyər	259
2 Piyər	264
1 Ja	268
2 Ja	273
3 Ja	274
Judi	275
Nə ki tēj ki dəe	277

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. NGA ninga, ta je ngay ki Matiye al, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jaju ki Marki ndangi noo to. J-a j-inga:

MBe la Ja Batisi ki ila (3.1-12);

Batam la Jaju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kila je ki Jaju ra-de danangi Galile ti, adi e kila mbe Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji nje moy je (4.12-18.35);

Kosi do rabi ti mba kaw ki Jorijalam (19-20);

Jorijalam ti, Jaju ra ndo ngay al, ra ndo ki asi dimasi kare be par, ninga tol ta ndo je lane ki ta ki gangi ki dije gangi dae ti, tali-e-n, ba go ti, i taa lo koy, tee adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Ne kare ki to ta dangi, Matiye ila ngira makitibi lane ki kor gin ka la Jaju nim, koji Jaju nim, taa dokagilo ki Jaju e-n ngon bay nim to. Ta ki ila-n ngira makitibi lane kin al adi goe ngal (1-2), ninga mee ti noo, toji daw ki e Jaju ki n-aw to n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gari-e taki e a e NGar ki nje kaji dije ki Luwa a na n-a n-ila sie, e to a e Emanuwel ki kor mee na Luwa e saje, taa e to a Luwa a un-e kadi tol-n ta kaji ra lane ki un mindine do ti kate nu kin to.

Ne kare ki to ta dangi bay to me makitibi ti la Matiye, e kosi ki asi do ne ndo je la Jaju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Ne ndo ki do mbal ti (5-7) ki al ta ki do pa njiya ti ki dana ki Luwa isi ngina tae ki ro dije ti lie ki e ngar dade ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki sobi kadi a ilai mbe ki kobe ki e basi (10).

Kobe la Luwa ki e ki kal tae me kuji ta ti asi gin siri, e kobe ki to lo bayo ti basine, na ndo ree a to ki taga pay (13).

Go rabi kisi naa ti la ngakona je me beko ti ki sigi kin (18).

Go rabi kisi do nja ti ngina-n ro ki tati ki dabay ti ki kobe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi la Matiye toji Jaju to Babe ki a re kadi adi ndune do beko ti lane ki sigi, tee-n tae. Bay to adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki ro ndagi dije ti to.

*Gin ka la Jaju
(Lk 3.23-38)*

¹ Gin ka la Jaju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam a to kin: ² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakoe je. ³ Juda ai ki Tamar oji Parasi ai ki Jara, Parasi oji Osirom, Osirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmo, ⁵ Salmo ai ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji ai ki Ruti oji Obadi, Obadi oji Jase, ⁶ Jase oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomo, ⁷ *Salomo oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja, ⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejakiyasi, ¹⁰ Ejakiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amo, Amo oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngakoe je. Dokagiloe ti kin a uwai dije ki Jorijalam awi sade baa *Babilon ti*.

¹² Loki awi sade Babilon ti, Jekoniyasi oji Salatiyal, Salatiyal oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor, ¹⁴ Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Mata, Mata oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisapi ki ngaw mari. Ninga Mari oji Jaju ki bari-e Kirisi ki e daw ki Luwa mbate. ¹⁷ Ha ngire do Abirakam ti biti do Dabidi ti, gin koji e dogi gide so, a i do Dabidi ti biti kaw baa Babilon e gin koji dogi gide so, taa i do kaw baa Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dogi gide so to.

*Koji Jaju
(Lk 2.1-7)*

¹⁸ Go rabi koji Jaju Kirisi a to kin. Koe Mari e nje nongi la Jisapi ki uwae dae. Ninga, loki ingai-naa dane ki dingam al bay a, Mari i sam ki togi la NDil Luwa. ¹⁹ Lo kin ti noo be, Jisapi ki nje nongi la Mari, ki e daw ki dana, ndigi kadi n-al ta kin ki taga n-ila-n rosol do Mari

ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi ngəy par. ²⁰ Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə Babe tee həy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, iḅal al kadi itaa Mari nei ti, tado ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə. ²¹ Mari a oji ngon ki dingəm, ningə a ində təe nə Jəju, tado e ə e dəw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

²² Ne je kin pəti a rai ne be mba kadi ta ki Babe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

²³ Babe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə:
«Oi ngon ki mandı ki gər dingəm al bəy a j
səm,

A oji ngon ki dingəm,
Ningə a bari-e nə Emanuwəl,
Ki kər gine nə: “Luwə e səje”✠.»

²⁴ Loki Jisəpi ndəl də bi ti, ra təkı malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy. ²⁵ Nə gər-e ki dəne ki dingəm ti al, bitı kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dingəm, adi Jisəpi ində təe nə Jəju.

2

Ta ki də njé ne gər je ki də mee je ti ki koji Jəju

¹ Oji Jəju Bətiləhəm✠, dənangi ki Jude ti, dəkagilo koḅe ti lə ngar Erodi. Go koje ti, njé ne gər je ki də mee je ti, ij lo kibə kadi ti rəi Jorijaləm, ² ningə dəji əi nə: «NGar lə *Jipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tee lo kibə kadi ti ə ji re kadi j-əsi məkəsije nangi nge ti.» ³ Loki NGar *Erodi oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa? ⁵ Ə əli-e əi nə: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tado ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:

⁶ “Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude, Kadi igəri təkı rəjeti,
Be ləsi e ki ndae goto al jagı dan be bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,
Tado ngar ki nje kər nq dije ləm, je a tee dansi ti.”✠»

⁷ Lo kin ti, Erodi ba njé ne gər je ki də mee je ti gidi ngəy, dəji-de se dəkagilo ki ra

wa bangi ə mee tee-n wa? ⁸ Ba go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə nə: «Awi idəji ta ki rəjeti də ngon ti kin. Lo ki ingəi-e ba, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-əsi məkəsım nangi nge ti tə.»

⁹ Go ta ti lə ngar kin ba, njé ne gər je osi də rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a njiyə node ti. Njiyə re tee də kəy ti ki ngon to ti ba, a lo ka ti. ¹⁰ Loki ooi mee kin, rəde nəl-de ngay. ¹¹ Ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kəe Mari, ba əsi məkəsıde nangi, piti-e. Go ti, teeı ta bəl je ləde, adi-e ər, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go ne je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təli gogi ki rəbi ki də Erodi ti al. Be ə, təli awi be ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Ejipi ti

¹³ Loki njé ne gər je awi ningə, malayka lə Babe tee me ni ti əl Jisəpi ə nə: «I taa un ngon əi ki kəe, ə ay aw səde Ejipi ti. Aw isi ti nqo bitı kadi mi wa m-adi ndum bəy taa itəl ire səde, tado *Erodi a sangi kadi n-təl ngon kin.»

¹⁴ Jisəpi j taa kondə nqo, un ngon əi ki kəe, ba ay aw səde Ejipi ti. ¹⁵ Isi ti nqo bitı koy Erodi, adi ta ki Babe əl ki ndu nje kəl ta ki tae ti ə nə: «M-bar ngonm kadi tee me be ti ki Ejipi kə»✠ kin təl tane.

Erodi təl ngan je ki kasi me be ti ki Bətiləhəm

¹⁶ Loki *Erodi oo kadi njé ne gər je ədi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi təli ngan je ki kasi ki j də bəl ki joo ti təl ki nangi ne pəti me be ti ki Bətiləhəm, ki ngan be je ki gidi ti. Bal kin e ki go dəkagilo ti ki njé ne gər je oji-e-n. ¹⁷ Be ə, ta lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi, ki əl təl-n tane. Jərəmi ə nə:

¹⁸ «NDu dəw ba me be ti ki Rama,
Nq je, ki ndingə rə ki əti bəl ngay je.
Adi e Rasəl ə nq ngane je,
NDigi kadi dəw səl mene al,
Tado gotoi.»✠

Jisəpi təl Ejipi ti aw Najarəti

¹⁹ Loki *Erodi oy ngata ba, go koye ti, malayka lə Babe tee ki rə Jisəpi ti, Ejipi ti me ni ti, əl-e ə nə: ²⁰ «I taa, un ngon ki kəe, ə itəli awi dənangi Isirayəl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-təli ngon ka oyi ngata.»

21 Jisəpi i taa, un ngon ki kəe, ə təli awi dənangi *Isirayəl ti gogi. 22 Nə loki oo kadi Arkəlosi o be də Jude ti to bawne Erodi ti, bəl ra-e kadi aw Jude ti. Be ə, Luwə əl-e me ni ti ade aw Galile ti yo. 23 Aw isi me be bo ti ki bari-e nə Najarəti. Be kadi ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə: «A bari-e dəw ki Najarəti ti kin təl-n tane.»

3

Ja ki nje ra dije batəm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jq 1.19-23)

1 Bal je də go ti, Ja Batisi tee, ilə mbe dilə lo ti ki Jude ə nə: 2 «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tadə kəbe lə Luwə e bəsi.» 3 Ja Batisi ə, e dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ta dəe ti ə nə: «NDu dəw madi ba dilə lo ti ə nə:

“Irai go rəbi lə Bəbe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»

4 Ja ilə kibi ki ra ki bi jambal rəne ti, ningə də mene ki nda tə. Ne kusoe e gibiri je ki təji je. 5 Dije ki be bo Jorijaləm ti, ki dənangi Jude ti pəti, ki dənangi ki kadi ba Jurde ti pəti, rəi rə Ja ti, 6 rəi təri ndude də majal je ti ləde, adi Ja ra-de batəm me ba Jurde ti.

7 Lok i Ja oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay rəi kadi ra-de batəm ba, əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə?

8 Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. 9 Ningə, kadi iyəi ta kəji mesi ti kə nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gəji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare. 10 Ki ne kin, kingə e bəsi kadi tigə ngirə kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə. 11 Mi, m-ra səsi batəm me man ti, mba kadi təji tək i iyəi pa njiyəsi je ki majal kə, nə dəw ki a re gom ti, e nje təgi ki əti bəl, ki itə-m say. M-asi kadi sa ki njəe ti ka m-ər al. E a ra səi batəm, me NDil Luwə ti, ki me por ti. 12 Uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, əy me dam ti, ba ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jəju ra batəm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jq 1.29-34)

✧ 3:3 Ejay 40.3 ✧ 3:17 Pa je 2.7; Ejay 42.1 ✧ 4:4 Dətərənəm 8.3 ✧ 4:6 Pa je 91.11-12 ✧ 4:7 Dətərənəm 6.16 ✧ 4:10 Dətərənəm 6.13

13 Lo kin ti noo, Jəju i Galile ti, re ta ba Jurde ti rə Ja ti, kadi Ja ra-e batəm. 14 Nə Ja ge kədi al, adi əl Jəju ə nə: «E mi ə kadi i, ira-m batəm, ningə i taa itəl ire rəm ti kadi m-ra-i batəm bəy tə a?» 15 Nə Jəju əl-e ə nə: «Ki bəsi ne kin, ira be, tadə e ki goe kin ə j-a ji təl-n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Ja ndigi də ti, ra-e-n batəm. 16 Lok i Jəju ra batəm taa par, ə tee me man ti ningə, loe ti noo, ta dərə tee, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dəe ti. 17 Ningə, ndu ta madi tee dərə ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay.»

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

1 Go ti, NDil Luwə ər nə Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e. 2 Jəju əgi rəne kuso ne, kondə ki kada, ndə kuti sə, ə go ti bə ra-e.

3 Lo kin ti, su, nje na dije əti re rəe ti, əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.» 4 Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dəne taa ki takul ne kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tee ta Luwə ti tə”.»

5 Go ti, su aw ki Jəju me be ti ki Jorijaləm, ki e be bo lə Luwə, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa, 6 ba əl-e ə nə: «Re i NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al.» 7 Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tə əi nə: A na Bəbe Luwə ləi al.»

8 Su təl aw ki Jəju də mbal ti ki ngal taa ngay bəy, əje kəbe je ki dənangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti, 9 ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, lok i re əsi məkəsi nangi nəm ti, ə ilə təji dəm.» 10 Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, əti kə say. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nə Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nee ti kadi igose.”»

11 Be ə, su iyə Jəju ə əti aw. Ba malayka je rəi rə Jəju ti, rəi rai sie.

Jəju ilə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti

(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

12 Dəkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae 6a, təl ɔr rone aw Galile ti. 13 Nə ke ə, iyə 6e bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e 6e bo ki a kadi ba ti ki Galile, dənangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je. 14 Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

15 «Səi dije ki Dənangi Jabilo ti ki dənangi Nəpitali ti,
Ki isi 6asi kadi ba ti,
Gidi ba Jurde ti,
Səi dije ki dənangi Galile ti,
Ki səi dije ki səi Jipi je al!
Uri mbisi oi:
16 Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,
OOi kunjji ki bo,
Ningə dije ki kəte isi 6e lə yo,
Ki e lo ki ndul kururu,
Lo kunjji tē dəde ti.✧»

17 Də gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbə ə nə: «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tado kəbe lə Luwə e basi rəsi ti.»

*Njé ndo je ki dəsəy ki Jəju 6ar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)*

18 NDə kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simo ki 6ari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti. 19 Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kaji.» 20 Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie. 21 Jəju ɔti ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, 6a 6ar-de. 22 Loki Jəju 6ar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbəde ki to, ə awi uni go Jəju.

23 Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji də kəbe lə Luwə, taa aji njé moy je ki njé rə to je ki dan dije ti tə. 24 Təba lie sane dənangi ti ki Siri ba pəti, adi rai ki dije pəti ki rəde ra-de, njé rə to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rə koy je, adi aji-de. 25 Kosi dije ngay rai go Jəju ti. Njé ki dənangi Galile ti je, dənangi Be bo je ti ki Dəgi je, 6e bo Jorijaləm je, ki dənangi Jude ti je, ki dənangi ki gidi ba Jurde ti je.

✧ 4:16 Ejay 8.23; 9.1

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne də mbal ti

1 Loki Jəju oo kosi dije kin 6a, ɔti aw də mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rai rəe ti. 2 Lo kin ti, Jəju ilə rone ndo ne dije ə nə:

*Maji ki rəjeti
(Lk 6.20-26)*

- 3 «Maji-kur e lə njé ki ooi rəde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tado kəbe lə Luwə e yəde.
4 Maji-kur e lə njé ki isi noi 6one, tado lo ti ə Luwə a səl mede.
5 Maji-kur e lə njé ki səli ləm ləm, tado Luwə a adi-de dənangi kadi-kare ti.
6 Maji-kur e lə njé ki 6o ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi təgi.
7 Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tado Luwə a ra səde maji.
8 Maji-kur e lə njé ki mede e kare də Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kənde.
9 Maji-kur e lə njé ki isi sangi rəbi lapiya, tado a 6ari-de ngan lə Luwə.
10 Maji-kur e lə njé ki dije isi adi-de kə mbata ne ra ki dana, tado kəbe lə Luwə e yəde.
11 Maji-kur e ləsi loki dije isi taji səsi je, isi adi səsi kə je, isi təti ta dəsi ti je mbata ləm. 12 Irai rənəl, itiləi kole, tado ne kigə go jisi e ngay dərə ti. *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte nəsi ti, ingəi kə kin be tə.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunjji ki dənangi ti

13 «Səi ə səi kati ki dənangi ti. Ningə kin ə mbə kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mbə gogi 6əy ə? Maje goto ngata; a 6uki-e kə gidi lo ti kadi dije njiyəi də ti par ngata.

14 «Səi ə səi kunjji ki dənangi ti. Ningə 6e bo ki indəi-e də mbal ti taa, asi kadi a 6əyə rone al. 15 Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo də ti al. A ində də ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo. 16 Be tə ə, səbi kadi adi dije pəti ooi kunjisi me ne ra ki maji ti. Loki ooi ne rasi ki maji ningə, a iləi təji də Bawsi Luwə ti ki isi dərə ti.

Ne ndo ki də ndu-kun ti lə Luwə

17 «Səbi kadi igai təkə m-re kadi m-buji ndu-kun je lə *Moji ə se ta lə njé kəl ta je ki

ta Luwə ti al. M-re mba buji-de al, nə m-re mba təl tade yo. ¹⁸ Təki rəjeti, m-əl səsi, kəte nō kadi dərā əi ki dənangi kin a gotoi kə, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti lə Luwə ki ndangi ki dəw a ər kə goto. A to be biti kadi ne je pəti ki ndangi me ti rai ne. ¹⁹ Dəw ki al dō ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai təki e ra-n be tō ba, a e ki du ngay me bəkō ti ki dərā ti tō. Nə dəw ki təl rone go ti, ə ndo dije, a e ki bo me bəkō ti ki dərā ti. ²⁰ Adi m-əl səsi: kin ə ne ra ki dana ləsi itə ya njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me bəkō ti ki dərā ti al.

Nə ndo ki dō wongī ti

²¹ «Səi, igəri maji təki ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al, * dəw ki təl madine ba, səbi kadi awi sie nō njé gangi ta je ti.”» ²² Nə mi m-əl səsi: «Dəw ki ra wongī ki ngokone, səbi kadi awi sie lo gangi ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, səbi kadi awi sie lo gangi ta ti ki bo lə Jipi je, ə dəw ki ba ngokone “ma”, səbi kadi iləi-e me por ti lə su. ²³ Kin ə aw ki kadi-kare ləi dīngiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole dō ti kadi ngokoi aw səi ki ta madi ba, ²⁴ maji kadi iyə kadi-kare kin nōo, ə ire aw ilə noji naa ti sie bəy taa itəl ire un kadi-kare ləi adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ba, loki səi dō rəbi ti bəy kin ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je awi səi iləi-ni dangay ti. ²⁶ Təki rəjeti, adi m-əli, a iteē lo kin ti al biti kadi ugə dəbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.

Nə ndo ki dō kuwə marim ti

²⁷ «Igəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al, *» kin maji. ²⁸ Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki go dəne ki kəm-nda ba, uwə sie marim mene ti ngata.” ²⁹ Kin ə kəmi ki dō ji kō ti rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tado e soti kadi ngon rəi kare goto, itə kadi iləi darəi ba pu me por ti lə su. ³⁰ Kin ə ji koi rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ngon rəi kare goto, itə kadi iləi rəi ba pu me por ti lə su.

Ta ki dō gangi-naa ti lə dəne ki dīngəm

³¹ «Igəri kadi ndu-kun əl bəy tō nə: “Re dəw tuwə nene ba, kadi ade makitibi gangi-naa. *» ³² Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al ə, dəwe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dəw taa dəne ki ngawe tuwe ba, dəwe kin təl nje kuwə marim tō.”

Ta ki dō kibi rō ti

³³ «NDu ta əl kaje je kəte bəy tō ə nə: “Re ibi rəi dō ne madi ti ə, a dō ti, kadi ira ne ki ibi rəi dō ti nō Babe ti.” * ³⁴ Nə mi m-əl səsi təki a ibi rəi al tə kibi al. A ibi rəi ki dərā al, tado dərā e kimbər kisi Luwə; ³⁵ a ibi rəi ki dənangi al, tado dənangi e kimbər kində njae; a ibi rəi ki Jorijaləm al, tado Jorijaləm e be bo lə NGar ki bo; ³⁶ a ibi rəi ki jam dōi al, tado j asi kadi itəl bi dōi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al. ³⁷ Re ta ləsi e oyo ba, ai dō oyo ti, re ta ləsi e jagi ba, ai dō jagi ti par tō. NDəgi ta je ki a re go ti kin j rō su ti.

Ta ki dō dal bə ti

³⁸ «Igəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tō kəm madine ba, to kadi e ki tō kəme tō, a re dəw tətəi ngangī madine ba, to kadi e tətəi ngange tō. *» ³⁹ Nə mi m-əl səsi kadi itəi rō nje me ndul al. Re dəw ində dam mbəi ki kō ə, iyəti dame ki gəl ade ində bəy. ⁴⁰ Re dəw aw səi nō nje gangi ta ti kadi taa kibi ki gōji ləi ə, ade e ki ngal dō ti. ⁴¹ Re dəw ində gu dōi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo. ⁴² Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə re dəw ndiməi ne ə əge al tō.

Ta ki dō ndigi njé bə je ti

⁴³ «Igəri təki ndu ta əl ə nə: “A indigi dəw madi, nə a əsi ta nje bə ləi”. * ⁴⁴ Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi adi səsi kō. ⁴⁵ İrai be ningə, a səi ngan lə Luwə ki e Bawsi ki isi dərā ti. Tado adi kadi əsi dō njé me maji ti ki njé me majal. Adi ndi ədi dō njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al. ⁴⁶ Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tō par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *Njé taa la-mbə je ka rai be tō. ⁴⁷ Kin ə irai lapiya ngakosi je par ə, ri ki to ta dangi ə irai ə? Tado njé gər Luwə al ka rai be tō. ⁴⁸ Ningə səi, səbi kadi indigi dije adi osi

* 5:21 Tee ki taga 20.13; Dətarənom 5.17 * 5:27 Tee ki taga 20.14; Dətarənom 5.18 * 5:31 Dətarənom 24.1 * 5:33 Ləbatiki 19.12; Kər Isirayəl je 30.3 * 5:38 Tee ki taga 21.24; Ləbatiki 24.20; Dətarənom 19.21 * 5:43 Ləbatiki 19.18

taga pay tæki Bawsi Luwə ki isi dɔrɑ ti ndigi-
n dije adi osi taga pay kin be tɔ.»

6

Ta ki dɔ ra ki njé ndoo je ti

¹ «Kadi oi maji, kin ə re isi rai ne ki ndu
Luwə ndigi kadi irai ɓa, kadi irai ta kəm dije
ti ki kadi dije ooi səsi al. Re irai be ɓa, Bawsi
ki isi dɔrɑ ti, a adi səsi ne kigə go ji ləsi al.
² Kin ə ira ki nje ndoo ə, kadi ində gəngi dɔ
ti kadi dije ooi, al. Irai tæki nje kədi kəm dije
isi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki go rəbi
ti je kin al. Rai be mba kadi dije piti-de. Nə
ki rɔjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde
ngata. ³ Nə j, loki ira maji ki njé ndoo je, maji
kadi ji gəli gər ne ki ji kɔi adi al. ⁴ Be ningə,
ne ləi ki adi kin to lo ɓɔyɔ ti, ɓa Luwə ki oo ne
je ki to lo ɓɔyɔ ti, a igəi kire.»

Ta ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

⁵ «Loki isi əli ta ki Luwə ɓa, kadi irai tæki
njé kədi kəm dije isi rai kin be al. Njé kədi
kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy
ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə
kin. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə ki
rɔjeti, adi m-əl səsi, ingəi ne kigə go ji ləde
ngata. ⁶ Nə j, loki ige kəl ta ki Luwə ɓa, maji
kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dɔi ti, ɓa əl ta ki
Luwə lo ɓɔyɔ rɔ ti kin, ningə Bawi Luwə ki isi
lo ki ɓɔyɔ ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷ «Loki isi əli ta ki Luwə ɓa, əli ta ki dɔ-naa
ti, dɔ-naa ti tə dije ki njé gər Luwə al be, al.
Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay kin ə Luwə
a oo-n dɔ ndude. ⁸ Maji kadi irai tæki əi je isi
rai kin be al, tadɔ Bawsi Luwə gər ne je ki
awi ki ndooe, kəte ɓəy taa kadi əli sie ta dɔ
ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹ «Səi ɓa, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə:

“Bawje ki isi me dɔrɑ ti taa,
Kadi dəw ki ra gər tɔi tæki j Luwə,

¹⁰ Kadi kɔbe ləi re.

Kadi dije rai ndigi ləi dɔnangi ti ne,

Tæki njé ki dɔrɑ ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi-je ne kusoje ki asi taje me ndɔ ti ki
ɓone.

¹² Iyə go majal je ləje kɔ,

Tæki je wa ka j-iyə-n go majal je lə dije ki rai
səje majal kɔ kin be tɔ.

¹³ Iyə-je adi j-osi me ne na ti al,

Nə kadi ər-je ji nje majal ti kɔ.

[MBata j ə, kɔbe, ki tɔgi, ki tɔba e ləi biti ki no
ti.]”

¹⁴ Kin ə re iyəi go majal je lə dije kɔ ɓa,
Bawsi ki isi dɔrɑ ti a iyə go majal je ləsi kɔ
tɔ. ¹⁵ A kin ə re iyəi go majal je ki dije rai səsi
kɔ al ɓa, Bawsi a iyə go majal je ləsi kɔ al tɔ.

Kɔgi rɔ ne kuso

¹⁶ «Loki ɔgi rɔsi ne kuso ɓa, maji kadi isikiti
kəmsi sikiti sikiti tə yə njé kədi kəm dije be
al. Əi, sikiti kəmde mba kadi dije ooi-de tæki
n-ɔgi rɔde ne kuso. Nə ki rɔjeti, adi m-əl səsi,
ingəi ne kigə go ji ləde ngata. ¹⁷ Ningə j, loki
ɔgi rɔi ne kuso ɓa, maji kadi itogi ta kəmi
suki, ə indu dɔi. ¹⁸ Mba kadi dije gəri, tæki ɔgi
rɔi ne kuso, al. Ningə, Bawi ki isi lo ki ɓɔyɔ ti
par ə oo, e ki gər ne ki to lo ɓɔyɔ ti a adi səsi
ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dɔrɑ ti

(Lk 12.33-34)

¹⁹ «Imbɔi ne kingə je mbata ləsi dɔnangi ti
ne al. Dɔnangi ki e lo ki ne ki titi a ndusi je,
yɔ je a ɔi je, taa njé ɓogi je a mbuti bole bər
kadi ɓogii je. ²⁰ Nə kadi imbɔi ne kingə je ləsi
dɔrɑ ti taa, ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nim,
yɔ je a ɔi al nim, taa njé ɓogi je a mbuti bole
bər ɓa a ɓogii al nim tɔ. ²¹ Tadɔ lo ki ne kingə
ləi e titi ə mei a e titi tɔ.»

Kəm e lambi lə darɔ

(Lk 11.34-36)

²² «Kəm dəw ə e lambi lə darɔe. Kin ə re
kəmi oo lo maji ɓa, darɔi pəti e me kunjɔ ti.
²³ A kin ə re kəmi oo lo maji al tɔ ɓa, darɔi
pəti e me til ti tɔ. A kin ə re kunjɔ ki to rɔi ti
kin təl til ningə, a e til ki dum kəl tae.

Me ka sururu

(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ «Dəw ki a ra kilə ɓəə lə ngar je joo goto:
re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki
kare ə, a uwə ki ki nungi tɔ. A asi kadi irai
ɓəə lə Luwə nim, ɓəə lə la nim al.

²⁵ «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi
a sururu dɔ ne kusosi ti, ki man kaysi ti, ki
kadi isi ki dɔsi taa al, taa dɔ kibi kɔsi ti al nim
tɔ. Tadɔ kisi ki dɔ taa itə ne kuso, taa darɔ
dəw itə kibi ki kɔ tɔ. ²⁶ Igoi yəl je ki a nali dan
nəl ti kin oi, dibi ko al nim, təti ko al nim,
taa kawɔ ne me dam ti al nim tɔ, nə Bawsi
ki isi dɔrɑ ti taa, adi-de ne usoi maji. Ə se,
səi je, itəi yəl je kin gidɔ bay bay al wa? ²⁷ Nə
dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be

dɔ ndɔne ti ki takul me ka sururu lɔne ɛ?
 28 Asi al, nga ra ban be ɛ mesi a sururu dɔ
 kibi kɔsi ti ɛ? Igoi puti kam je ki ai me wale
 ti kin oi. Rai kilɛ madi al nim, oji kibi al nim
 tɔ, 29 nɛ ngar *Salomɔ ki tɔe ɓa ngay me ne
 kingɛ ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa sɔde
 al*. 30 Ɖ kin ɛ Luwɛ ilɛ kibi rɔ ngan kagi je ti
 ki wale, ki j-o-de ɓone, ɛ lo ti par ɛ a ɔi por
 kin be ningɛ, sɛi dije taa a ilɛ kibi rɔsi ti al a?
 Sɛi tɔ je me kadi-me ti. 31 Adi mesi a sururu
 kadi ɛli ɛ nɛ: “Ri ɛ j-a j-uso wa? Ri ɛ j-a j-ay
 wa? J-a j-ingɛ kibi ra ɛ j-a j-ɔ wa?” al. 32 Ne
 je kin pɛti, e dije ki gɛri Luwɛ al, ɛ isi sangi ki
 nɔ kɛmde ti. Ningɛ Bawsi ki isi me dɔrɔ ti gɛr
 maji kadi awi ki ndooe tɔ. 33 Isangi kɔɓe lɛ
 Luwɛ ki ndigi lie kɛte, ningɛ a adi sɛsi ndɛgi
 ne je kin pɛti dɔ ti. 34 Adi mesi a sururu dɔ
 ndɔ ki lo ti ti al. Tado ndɔ ki lo ti ti aw ki me
 ka sururu lɔne. NDɔ je pɛti awi ki ne to rɔ ki
 sɔbi dɔde, ɓi awi ki made dɔ ti al.»

7

Gangi ta dɔ-naa ti *(Lk 6.37-38, 41-42)*

1 Igangi ta dɔ dɔw ti al, kadi Luwɛ gangi ta
 dɔsi ti al tɔ. 2 Tado Luwɛ a gangi ta dɔsi ti tɛki
 igangii dɔ madisi je ti be tɔ. Ningɛ kadi igari
 tɛki go rɛbi ki igangii ta dɔ dije kin ɛ Luwɛ a
 gangi-n ta dɔsi ti tɔ. 3 Ra ban be ɛ, oo burim
 wale ki to kɛm ngokɔi ti yo, ɛ oo kagi ki boy
 ki to yai ti kin al ɛ? 4 Kagi ki boy ɛ to kɛmi ti
 ne tɔ kin, nga ki go rɛbi ki ban ɛ a ɛl ngokɔi ɛ
 nɛ: «Adi m-un burim wale ki to kɛmi ti kin,»
 ɛ? 5 I nje kɛdi kɛm dije, un kagi ki boy ki
 kɛmi ti kin ningɛ tɔ, a o lo ay njay kadi un-n
 burim wale ki kɛm ngokɔi ti.

6 «Oti kadi ilɛi ne ki ay njay adi bisi je, nɛ
 tɔ a ii tɛli ki dɔsi ti tɔ tɔi sɛsi. Taa ibuki mɛdi-
 kɔsi je lɛsi nɔ kɔsongi je ti al, nɛ tɔ a ii njiyɛi
 dɔ ti, tibɛi ki njade.»

Daji ne Luwɛ *(Lk 11.9-13)*

7 «Idaji, ɛ a adi sɛsi, isangi ɛ a ingɛi, indɛi
 ta kɛy ɛ a tɛɛi adi sɛsi. 8 Tado dɔw ki daji ɛ
 a adi-e, dɔw ki sangi ɛ a ingɛ, dɔw ki indɛ ta
 kɛy ɛ a tɛɛi adi-e tɔ. 9 Na dansi ti ɛ ngone
 dɛje mapa ningɛ a un mbal taa ade ɛ? 10 Ɖ
 se dɛje kanji ningɛ a un li taa ade ɛ? 11 A kin
 ɛ sɛi ki sɛi dije ki kilɛ rasi majal kin mindi ɛ

igari rɛbi kadi ne ki maji ngansi je ningɛ, ra
 ban be ɛ, Bawsi ki isi me dɔrɔ ti taa kin taa
 a adi ne ki maji dije ki daji-e al ɛ?

12 «Ne je pɛti ki indigi kadi dije rai adi sɛsi
 kin ɛ irai adi-de tɔ. Tado e wa kin ɛ e ne ndo
 ki to me ndu-kun je ti lɛ *Mojɛ nim, me ta je
 ti ki njɛ kɛl ta je ki ta Luwɛ ti ndangi nim tɔ.

Ta rabi je ki joo *(13.23-24)*

13 «Uri kɛy ki ta rabi ki mbangirɛ, tado ta
 rabi ki boy, tati pandangi, rabi ki kun-e ɔ al,
 e rabi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningɛ,
 e rabe kin ɛ dije ngay uni. 14 Ningɛ ta rabi ki
 nje kaw ki dije kaji ti taa e mbangirɛ ba, ibɛ
 dije. Ba rabe kin, njɛ kun-e je ɛi ngay al tɔ.

Njɛ ɓar rɔde njɛ kɛl ta ki ta Luwɛ ti ki ɛi njɛ *ngom je*

(Lk 6.43-44)

15 «Indɛi kɛm-kɛdi dɔ rɔsi ti ki rɔ njɛ ɓar
 rɔde njɛ kɛl ta ki ta Luwɛ ti ki ɛi njɛ ngom
 je. A rɛi rɔsi ti, a oi gidide taga ne ɛi bati je,
 nɛ mede ti kɛy, ɛi jagim je ki njɛ kuwɛ ne kul
 je. 16 A e ki go kilɛ ra njɛ ngom je ki njɛ kɛl
 kɛ nɛ n-ɛi njɛ kɛl ta ki ta Luwɛ ti ɛ a igari-
 de. Dɔw a ijɛ kandi nju dɔ kon pa ti al, taa
 dɔw a ijɛ kandi mbay-kote dɔ kon nga ti al tɔ.
 17 Kagi ki maji, ɓa a andi kandi ki maji, ɛ kagi
 ki majal, a andi kandi ki majal tɔ. 18 Kagi ki
 maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa
 kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji
 al tɔ. 19 Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a
 tigɛi-e kadi ilɛi-e me por ti kɔ. 20 Adi, a e ki
 go kilɛ ra njɛ ngom je ki njɛ kɛl kɛ nɛ n-ɛi
 njɛ kɛl ta ki ta Luwɛ ti, ɛ a igari-de.

Njɛ ndo je ki rɔjeti *(Lk 6.46; 13.25-27)*

21 «E njɛ ki isi ɓari-mi “Babe, Babe!” tade ti
 ne par kin ɛ a uri kɔɓe ti lɛ Luwɛ al, nɛ e njɛ
 ki isi rai go ndigi ti lɛ Bai ki isi me dɔrɔ ti taa.
 22 NDɔ gangi ta ti ɛ, dije ngay a ɛi nɛ: “Babe,
 Babe! e me tɔi ti al ɛ j-ɛl-n ta ki ta Luwɛ ti a?
 E me tɔi ti al ɛ ji tuwɛ-n ndil je ki majal a? E
 me tɔi ti al ɛ ji ra-n ne kɔji je ngay ki ɛti ɓɛl ɓɛl
 a?” 23 Ba lo kin ti, m-a m-ɛl-de ki taga wangi
 m-ɛ nɛ: “Awi say nu, m-gɛr sɛsi ndɔ kare al,
 sɛi ki sɛi njɛ ra majal je*!”

Kɛy je joo *(Lk 6.47-49)*

²⁴ «Be ə, dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dəw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne də dii ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki də ti tə, nə kəy budi nangi al, tado ngire e də dii ti. ²⁶ Nə dəw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dəw ki mbə, ki ra kəy ləne də yangira ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki də ti tə, 6a kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

*Təgi ne ndo lə Jəju
(Mk 1.22; Lk 4.32)*

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je bəl to ti ki dum. ²⁹ MBata ndo ne tə dəw ki aw ki təgi ki j rə Luwə ti, 6i ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

*Jəju aji nje banji
(Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)*

¹ Loki Jəju j ki də mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti. ² Nje banji kare tēe re rə Jəju ti, əsi məkəsine nangi nqə ti, ningə əl-e ə nə: «Bəbe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ³ Jəju ilə jine, əden, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nqə banji lie ur, adi rəe ay njay. ⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw əji rəi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Moji. İra be mba kadi gəri təkı banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

*Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun də buti asigar je ki bu
(Lk 7.1-10; Jq 4.43-54)*

⁵ Loki Jəju isi ur ki me be ki Kapərnayim ti ningə, dəw ki Rom ti kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, re rəe ti, nq ki dəe ti ə nə: ⁶ «Bəbe, ngon nje kilə ləm kare to moy be nqə, njae oy ta gine ti, adi ingə kə ngay.» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.» ⁸ Nə nje kun də buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Bəbe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga. ⁹ M-əl be tado, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki

əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: «Aw!» 6a aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: «İre!» 6a re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: «İra ne ki be!» 6a ra nee kin tə.»

¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təkı rəjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə dəw madi ti dənangi ki *İsırayəl ti al bəy. ¹¹ NGA ningə, m-əl səsi bəy tə, dije ngay ki əi *Jipi je al, a jı ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abırakam je, ki *İsaki je, ki *Jakobi je me beko ti ki dərə ti. ¹² Nə njé ki kəte beko ki dərə ti səbi dəde, a tuwəi-de, buki-de kə taga, me til ti. Loki a nqi je, a ngəi ngangide je titi.» ¹³ Ba, Jəju təl əl nje kun də buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Ningə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Ningə də kade ti nqə, ngon nje kilə lie ingə rə ki nga tə.

*Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)*

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər 6a, oo məme ki dəne to nangi, rəe q por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jəju ədi jie, ningə, rəe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rə nga. Go ti, j taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo səl, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rə Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dəde ti kə ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tə. ¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə:

«Oy tuji je,
Ki moy je ləje ki dəne ti».

*Kun go Jəju
(Lk 9.57-60)*

¹⁸ NDə kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gide, ningə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare. ¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rə Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Njə je ai ki be tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.» ²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Bəbe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

* **8:4** Ki go jıbal ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki 6a tə Luwə al, Ləbatiki 14.2-32. ✱ **8:17** Ejay 53.4

Jəju ndangɪ nəl ade a lo ka ti
(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Jəju al me to ti, ɓa njé ndo je lie ali goe.
²⁴ Ningə yə, nəl ki bo ngay ibə səde busi dɔ ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to bi. ²⁵ NGa ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki nɔ tade ti əi nə: «Babe, aji-je, nə j-isi j-oy.» ²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Ningə, j̄ taa, ndangɪ nəl əi ki man ba, adi lo təl to jijiji. ²⁷ Ne kin əti dije ɓəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dɪngəm je ti joo
(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)

²⁸ Loki Jəju re tɛɛ gidi ba ti, dɔnangɪ ti lə dije ki Gadara, dɪngəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tɛɛi ki dɔ ɓadi je ti rəi ingəi-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, iləi rəde uri kəl əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rəje ti ə? Ire ne mba kadi adi-je kɔ kəte nɔ dəkagiloe ti a?» ³⁰ NGa ningə, kosi kɔsongɪ je ngay a usoi ne kadi lo ti nɔɔ say ndəy. ³¹ Ə NDil je ki majal nɔi dɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kɔsongɪ je ti kam.» ³² NGa ə, Jəju əl-de ə nə: «Awil!» Ba tɛɛi, awi uri me kɔsongɪ je ti, adi kosi kɔsongɪ je ɓingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi. ³³ NJé ngəm kɔsongɪ je ayi-naa awi me ɓe bo ti, ɔri poy ne ki ra ne, ki ne ki tɛɛ dɔ dɪngəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi. ³⁴ Dije pəti ki me ɓe bo ti tɛɛi awi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e ɓa, dəji-e kadi iyə dɔnangɪ ləde ə aw.

9

Jəju aji nje rə koy njururu
(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)

¹ Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me ɓe bo ti ləne. ² Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu, me ne kotɪ njé moy je ti, rəi sie rɔ Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə tɔgi ba, majal je ləi e ki kiyə go kə.» ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki n̄a je əli ta mede ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal dɔ Luwə til!» ⁴ Nə Jəju gər mər ta ləde, adi

əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə? ⁵ Kəl dəw kə nə: “Majal je ləi e ki kiyə go kə” ɓa ngə ngay al, ə se kəl-e kə nə: “J̄ taa, ə injiyə” ə ngə ngay al ə? ⁶ Re e be ɓa, m-a m-ɔji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgi dɔnangɪ ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə: «J̄ taa, un tuwə ləi, ə aw ɓe.» ⁷ Ba dɪngəm j̄ taa, ə un rəbi, aw ɓe. ⁸ Loki kəm kosi je oo ne kin, ra-de ɓəl ki dum, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti, ki adi dije tɔgi ki əti ɓəl be kin.

Jəju ɓar Matiye kadi un goe
(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

⁹ Loki Jəju əti nɔɔ isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dɪngəm ki ɓari-e nə Matiye, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ba Matiye j̄ taa, un go Jəju. ¹⁰ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Matiye. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rəi isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta ne kuso ti. ¹¹ Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə Nje ndo səsi ne isi uso ne ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ¹² Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, ɓi e njé rɔ nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. ¹³ Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə nə: “E ra maji ə m-ge, ɓi m-ge kijə məsi kadi-kare al». Tado, m-re mba ɓar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo”.

Jəju əl ta dɔ kiyə ta ne kuso
(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

¹⁴ *NJé ndo je lə Jə Batisi rəi ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je ləi rai al ə?» ¹⁵ Ə Jəju iləde ti ə nə: «Oi kadi dije ki ɓari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? NDɔ je a rəi nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso. ¹⁶ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a j̄ ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte ɓəy. ¹⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j̄ al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tɔ. Re e be ningə, loki kasi a j̄ ɓa, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kə nim, taa mbu nda je ka təli ne ki

tuji kə nim tə. Be ə, re kasi kandi nju i al bəy 6a, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be 6a, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kə al nim tə.»

Jaju aji ngon ki dāne ai ki dāne ki nje moy māsi

(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun də *Jipi je kare, re əsi məkəsine nangi nqə ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne bəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.»

¹⁹ Jəju i taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

²⁰ Ningə, dāne kare ki moy māsi ade kə 6al dəgi gide e joo, re bəsi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lie. ²¹ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ədi ka, rəm a nga.» ²² Jəju ilə rəti oo-e, 6a əl-e ə nə: «Uwə təgi ba ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə də kade ti wa kin par, dāne ingə rə nga.

²³ Loki Jəju re tē me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito də-naa ti, ə əl-de ə nə: ²⁴ «Ōri rəsi gogi, ngon oy al, nə to bi kare.» Dije ibəi Jəju kogii. ²⁵ Loki adi kosi dije tēi taga ningə, Jəju ur kəy, uwə ji ngon, 6a ngon ki dāne i taa. ²⁶ Poy nē kin sane ki dānangi ki nqə ba pəti.

Jaju adi njé kəm tə je joo oi lo

²⁷ Loki Jəju isi aw, njé kəm tə je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje.»

²⁸ Jəju re 6e ningə, njé kəm tə je ki joo ka kin rəi rəe ti bəsi, ə Jəju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra nē kin wa kare wa?» Ə njé kəm tə je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Bəbe.» ²⁹ Lo kin ti, Jəju ədi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi nē je rai nē ki go kadi-me ti ləsi!» ³⁰ Ba, kəmde oo lo. Ningə, go ti, Jəju ndəji-de ki təgine ə nə: «Oi maji, kadi dəw madi gər nē ki ra nē kin al.» ³¹ Nə loki tēi ki taga be par ə, iləi ngirə kəl ta ki dəe ti ki go nangi ki nqə pəti.

Jaju tuwə ndil ki majal də dəw ti ki əl ta al

³² Loki njé kəm tə je tēi awi ningə, dije rəi ki dīgəm kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al. ³³ Jəju tuwə ndil ki majal 6a, dīgəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Ningə nē kin əti kosi dije 6əl ngay, adi əli əi nə: «J-o nē ki

be kin dānangi *Isirayəl ti nja kare al bəy!» ³⁴ Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki təgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jaju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

³⁵ Jəju aw ki 6e bo je, ki ngan 6e je, ndo nē me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji əji də kəbe lə Luwə, taa aji njé moy je, ki njé rə to je pəti tə. ³⁶ Loki Jəju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo ləde, tadə kə rade, təgide goto, awi tə bati je ki nje kul-de goto be*. ³⁷ Be ə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. ³⁸ Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti ləne.»

10

Njé ndo je lə Jaju ki dəgi gide e joo

(Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jəju 6ar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, adi-de təgi kadi tuwəi ndil je ki majal je, ajii njé moy je, ki njé rə to je, pəti. ² Tə njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo ə to kin: E ki dəsəy e Simə, ki 6ari-e nə Piyər əi ki ngokone Andire; Jaki əi ki Jə ki ngan lə Jəbəde; ³ Pilipi əi ki Batiləmi, Tomasi əi ki Matiye ki nje taa la-mbə; Jaki ki ngon lə Alpe əi ki Tade; ⁴ Simə ki e mbə njé rə mbata kingə də lə 6e ləde ti əi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun də Jəju.

Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dəgi gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jəju ilə njé kaw kilə je ləne ki dəgi gide joo ki ndu kin ə nə: «Awi rə dije ti ki əi *Jipi je al, al, taa awi me 6e bo je ti ki *Safari ti al tə. ⁶ Awi ki rə gin koji ti ki *Isirayəl, ki toi tə bati je ki ndəmi be kin yo. ⁷ Də rəbi ti, iləi mbe təkə kəbe lə Luwə e bəsi. ⁸ Ə aji njé moy je, adi njé koy je jii lo koy ti, adi banji ur kə rə njé banji je ti adi rəde ay, ə ituwəi ndil je ki majal də dije ti tə. E nē ki ingəi kare, ə adi dije kare tə. ⁹ Uni ər al nim, la al nim, silə al nim, iləi də nda ti ki 6ədisi ti al. ¹⁰ Taa, uni 6əl kaw mba al nim, əyi kibi joo al nim, əyi sa al nim, uni kagi təsi al nim tə. Tadə səbi kadi nje ra kilə ingə nē kusone ji dije ti ki ra kilə dande ti. ¹¹ Loki uri me ngon 6e ti, ə se me 6e bo ti ə, idəji ta, ə re ingəi dəw ki asi kadi uwə səsi rəne ti 6a, isi 6e lie nqə

* 9:27 Igoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi. ✱ 9:36 Kər Isirayəl je 27.17; 1 NGar je 22.17

biti kadi awii. ¹² Loki uri me kay ti ninga, irai dije ki me ti lapiya. ¹³ Kin a re uwai sasi ki rode ti ba, kadi lapiya lasi aw ki dode ti, a kin a re uwai sasi ki rode ti al to ba, kadi itali itaai lapiya lasi gogi. ¹⁴ A kin a re, me kay ti, a se me be ti, dije mbati kuwai sasi ki rode ti, a se mbati koo do ta lasi ba, loki isi teji me be ti kin ki taga a, indai bu ki njasi ti ko. ¹⁵ M-al sasi taki rojeti, ndo gangi ta ti a, ta ki gangi ki do bee ti kin a ita ya Sodom ki Gomar bay.

*Ko ki a inga nje ndo je la Jaju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)*

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilə sasi tə bati je dan jagim je ti. Maji kadi indai kam-kadi do rasi ti tə li je be, a isali lom lom tə də dum je be to. ¹⁷ Adi kamsi adi do rasi ti ki ro dije ti, tado a awi sasi lo gangi ta je ti, a tindai sasi ki nday kabilay gin kay kaw-naa je ti. ¹⁸ A awi sasi no nje kobe je ti, ki no ngar je ti ki boy ki mbata lom. Lo kin ti, ai je, ki dije ki ai *Jipi je al, a e ta rabi ki kadi a ingai naji ki ma ki dom ti rasi ti. ¹⁹ Loki a uwai sasi kadi a awi sasi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bal, ka na se ta ri a a ali-de wa, a se a ali-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a ali-de ba, Luwa a inda tasi ti loe ti noo. ²⁰ Tado e sai je wa a a ali ta al, na e NDil Bawsi Luwa a a un sasi kadi al-n ta.

²¹ «NGakona je a uni do-naa awii lo tal-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tali-e ko, ninga ngan je, mede a majal ki nje koji-de je, a a uni dode awi kadi tali-de to. ²² Dije pəti mede a majal sasi ki mbata lom, na daw ki uwə rone ba biti ta tal tae ti, a a inga kaji. ²³ Loki a adi sasi ko me be bo ti ki kare a, ayi-naa awi ki nungi ti. Ninga taki rojeti, adi m-al sasi, a ilai ta nja be bo je ki *Isirayal ti naa ti al bay a mi *NGon daw m-a m-re. ²⁴ Nje ndo ita nje ndo-e ne al, taa ba ita bane al to. ²⁵ Nje ndo, re asi ki nje ndo-e ne be ba, e ngay; a ba, re asi ki bane ba e ngay to. Kin a, ba nje kay wa mindi a, dije bari-e Baljəbul ki e ngar la ndil je ki majal ninga, nje ki me kay ti lie yade a to ban?

*Luwa ki karne ba a e daw ki sabi bal-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)*

²⁶ «Ibali-de al, tado ne ra ki gidi ngay ti ki gine a te al goto, taa ne ki to lo bayo ti, ki

daw a gar al ka goto to. ²⁷ Ne ki m-al sasi lo ki ndul ti, ali tae kada wangi, a ne ki dije koti mbisi ti ngun ngun ngun, ilai mbee do kagi ti taa to. ²⁸ Ibali dije ki a tali darosi par, bi asi tal ndilsi al kin, al. Na kadi ibali Luwa ki asi kadi tuji ndilsi ai ki darosi naa ti me por ti la su kin. ²⁹ Dije isi gati ki ngan yal je joo a gusi kare adi oi ne, na ki kare dande ti ki kadi osi nangi ki kanji kadi Bawsi Luwa ndigi goto. ³⁰ Ki oji dasi, bi dasi wa kin ka Luwa tida kare kare gar kore. ³¹ Ibali ne madi al, sai je, Luwa oo ndasi itai ngan yal je ki ngay.

³² «Daw ki ra ki un ndune ta kam dije ti wangi, taki n-e daw lam, mi ka m-a m-un ndum no Bai ti, ki isi dora ti, taki e daw lam to. ³³ Na daw ki naji ta kam dije taki, n-gar-m al, mi ka m-a m-naji ta kam Bai ti, ki isi dora ti taki m-gar-e al to.»

*Jaju a na n-re ki ro dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)*

³⁴ «Igai mesi ti taki m-re ki lapiya donangi ti al; m-re ki lapiya al, na m-re ki ro dan dije ti. ³⁵ M-re ki gangi-naa dan ngon ki dingam ti ai ki bawne, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dane ti ai ki kone, m-re ki gangi-naa dan ngon ki dane ti ai ki mamne ki dane. ³⁶ Daw madi, dije ki me kay ti lie e wa, a tali nje ba je lie».

³⁷ «Daw ki ndigi kone, a se bawne ita-m, dawwe kin asi kadi e daw lam al. Daw ki ndigi ngonne ki dingam, a se ki dane ita-m, dawwe kin asi ta kadi e daw lam al. ³⁸ Daw ki un kagi-dasi lane done ti, a un gom, al, dawwe kin asi ta kadi e daw lam al. ³⁹ Daw ki ge ngam rone ne wa, a ti tae, na daw ki ila rone ko ki mbata lom, ta roe a ti al.

*Ta ki do ne kiga go ji ti
(Mk 9.41)*

⁴⁰ «Daw ki uwə sasi ki rone ti, e mi a dawwe uwə-m ki rone ti. Ninga daw ki uwə-m ki rone ti, e nje kilə-m a uwe ki rone ti to. ⁴¹ Daw ki uwə nje kal ta ki ta Luwa ti ki rone ti, mbata ke ki e nje kal ta ki ta Luwa ti ba, a inga ne kiga go ji ki asi naa ki ya nje kal ta ki ta Luwa ti wa kin be to. Daw ki uwə daw ki dana ki rone ti, mbata ke ki e daw ki dana ba, a inga ne kiga go ji ki asi naa ki ya daw ki dana wa kin be to. ⁴² M-al sasi taki rojeti,

* **10:14** Ki go kuji rae ti la Jipi je, kində bu ki nja ti ko, toji taki lo ki n-ji ti, a se be ki n-iteji me ti ki taga kin, ne kare ki doo-de sie naa ti goto. ✨ **10:15** Kilə ngirə ne je 18-19 ✨ **10:36** Mise 7.6

daw ki adi man ki sal wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm ba, dawwe kin, tæki ræjeti, adi m-əl sæsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

11

Jə Batisi ai ki Jəju (Lk 7.18-35)

¹ Loki Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, gine gangi ba, ɔti noo, aw ndo ne je, ilə mbə Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dɔnangi ti ki noo. ² Lo kin ti, Jə Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirisi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju ai nə: ³ «I ə j daw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: ⁵ Njé kəm tə je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je jii taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tə. ⁶ Maji-kur e lə daw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Loki ɔti awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ⁸ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E daw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGa njé ki əi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti. ⁹ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl sæsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy. ¹⁰ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɔe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nqi ti*.” ¹¹ Tæki ræjeti, adi m-əl sæsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, daw ki bo itə Jə Batisi goto. Nə ki basine kin, daw ki e ki du ngay me beko ti ki dərə ti, bo ite. ¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Jə Batisi, biti bone, kɔbe lə Luwə e gin ne ra ki ki tɔgi ti, ningə njé tɔgi je sangi kadi n-taai-e gin tɔgide ti. ¹³ Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndukun je lə *Mojj, əli ta ki dɔ ne je ti ki a rai ne biti tɛɛi dɔ Jə Batisi ti. ¹⁴ Re indigi kadi igəri gine maji ba, Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ Ə daw ki aw ki mbine mba koo-n dɔ ta ba, kadi oo ta kin maji!

* 11:10 Malasi 3.1

¹⁶ «M-o daw ki kadi m-un-e m-ɔji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je ai nə: ¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inoi, ə imbati no.” ¹⁸ E be ə, Jə re, uso ne al nim, ay man al nim ba, dije əli ai nə: “Dəe majal”, ¹⁹ NGa ə, mi *NGon daw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, dije əli ai nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kay ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tə! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal
kə
(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ilə rəne, kəl ki dije ki me be bo je ti, ki əi ə ai dije ki, ra ne kɔji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kə al, ə nə: ²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kɔji je ki əti bəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sidɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki dɔ ti. ²² E be ə, m-əl sæsi kadi igəri tæki, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir ti ki Sidɔ, yəsi a ngə ite. ²³ NGa ningə j Kapərnayim, o kadi a un dɔi taa biti kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo. Tado ne kɔji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re bone kin be bo ki Sodom a a ki dəne taa ne bəy. ²⁴ E be ə, m-əl sæsi kadi igəri tæki, ndɔ gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ dije ti ki Sodom a ngə ngay tə yəsi be al.»

Jəju ai ki Bawne Luwə (Lk 10.21-22)

²⁵ Dɔ gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki j Ba dərə ki dɔnangi, m-ilə tɔji dɔi ti, tæki idɔyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə itɛɛ ki dɔe adi ngan je ki du gəri. ²⁶ Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adim ne je pəti, ningə daw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa daw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm

ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.

²⁸ «İrai ki rəm ti, səi pəti ki oi rəgəgə gin ne koti ti ki əy, ə m-a m-adi səsi ərəi kəə. ²⁹ Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tadə mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje kilə dəm nangi nim tə. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndilsı. ³⁰ Mi, jugi ləm əy al, taa ne ki madi səsi kadi oti ka əle pəl pəl tə.»

12

Ta lə Jəju də ndə taa kəə ti
(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bo ra-de adi gangi də ko je, usoi. ² Ə loki *Parisı je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndo taa kəə ti al.» ³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «İtidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bo ra-de ki dije ki goe ti kin al a? ⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e səbi dəe al nim, səbi də njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi. ⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Moji ndangi əl ə nə: ndə taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dəde ti kadi e majal al kin, itidəi al a? ⁶ NGA ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne. ⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: «E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, bi e kilə məsi kadi-kare par al» kin ə, re a igangi ta də dije ti ki ta ləde goto kin al. ⁸ Tadə mi *NGon dəw, m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dıngəm ki jie oy njururu
(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Jəju i nqo, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹⁰ Ningə dıngəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nqo. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indəi ta də Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dəw aji madine ndə taa kəə ti ə se aje al ə?» ¹¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansı ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndə taa kəə ti, ə aw un-e tēē sie taga al a? ¹² NGA ningə re e dəw ba, itə

bati gidi bay bay! ƏƏ m-əl səsi təki ndu-kun adi ta rəbi kadi dəw ra maji ndə taa kəə ti.»

¹³ Lo kin ti nqo, Jəju əl dıngəm ka kin ə nə: «İsurə jii.» Ə dıngəm surə jine ba, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki *Parisı je tēēi taga ba, awi əli-naa ta ki də Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e bəə kilə lə Luwə

¹⁵ Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, əti lo kin ti nqo kə. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tə. ¹⁶ Ba, ndəji-de ki təgine, kadi rai adi dəw gər-ne al. ¹⁷ Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin, təl tane. Luwə əl ə nə:

¹⁸ «Oi bəə kilə ləm ki m-kəte, Nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dəe ti.

M-a m-ində NDilm dəe ti, Ningə a ilə mbə ne ra ki dana rə gin be je ti ki dangi dangi.»

¹⁹ A kəli-naa ki dəw al nim, a ində ndu al nim.

Dəw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al.

²⁰ A budi gakira ki to ki mbəne nangı al, Taa, a təl lambi ki isi oy al nim tə.

A ra be biti kadi tə ne ra ki dana o be.

²¹ Gin be je ki dangi dangi a indəi mede dəe ti.»

Dije əi nə Jəju e ngar lə ndil je ki majal
(Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

²² Dije rai ki dıngəm kare ki ndil ki majal ra-e adi kəme oo lo al nim, əl ta al nim, ə Jəju ade əl ta je, oo lo je. ²³ Ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi dəji-naa ta əli əi nə: «Dəw kam e *NGon ka Dabidi al ma?» ²⁴ Nə loki *Parisı je ooi ta kin ningə, əli əi nə: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki təgi lə Bəljəbul, ki e ngar lə ndil je ki majal.» ²⁵ Jəju gər mər ta ləde adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəkə ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, be kəe kin a tuji. Taa, be bo, ə se me kəy ki dije ki me ti təli də-naa ti, rəi-naa, ki kadi a a taa ka goto tə. ²⁶ Kin ə re *Satə wa tuwə dije lə Satə, e wa adi dije lie təli də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto. ²⁷ Kin ə re e ki təgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki təgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a təji kadi ta ləsi e ta ki go ti al. ²⁸ A re e ki təgi lə NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil

✧ 12:4 1 Samiyəl 21.2-7; Ləbətiki 24.9 ✧ 12:7 Oje 6.6 ✧ 12:17 Ejay 42.1-4 ✧ 12:18 Ejay 42.1 ✧ 12:19 Ejay 42.2 ✧ 12:20 Ejay 42.3

je ki majal tō ningə, tōji kadi kōbe lə Luwə re tēē rōsi ti ngata.

²⁹ «Ningə tēki rōjeti, re dāw uwə dāw ki nje tōgi dāe kate al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dāe ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie tēki mene ge. ³⁰ Ningə kadi igəri, dāw ki e sām al, e nje kōsi-m ta, taa dāw ki kaw sām ne ki naa ti al, e nje tində ti tō. ³¹ Be ə, m-əl səsi tēki, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli dō Luwə ti, Luwə a iyə goe kō adide, nə ta ki mal ki kəl dō NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kō adide al ratata. ³² Kin ə re dāw əl ta ki majal əsi-n tam, mi *NGon dāw ə, Luwə a iyə go kō ade, nə re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kō ade ki bone ti al nim, ki lo ti ti al nim, ratata.

Ta ki tēē ta dāw ti ki ngame dāw
(Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)

³³ «Kin ə re kagi maji ba, kande maji tō, a re kagi majal ba, kande majal tō. Tado e ki kandi kagi ə dāw a gər-n kagi. ³⁴ Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a tēē tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tado e ne je ki rosi me dāw kin ə isi tēē tae ti. ³⁵ Dāw ki maji, kilə rae je tēē me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dāw ki majal, kilə rae je tēē me ne ra ti ki majal ki uwə mee tō. ³⁶ M-əl səsi, ngan ta je ki galala pəti ki isi tēē ta dije ti kin, a əli gine ndō gangi ta ti. ³⁷ Tado e ki ta ki tai ti ə a ori ta dāi ti, ə e ki ta ki tai ti tō ə ta a uwəi.»

Parisi je daji Jəju ne kōji
(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)

³⁸ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji ndigi kadi ira ne kōji madi kare adi j-o.» ³⁹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dije ki dōkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kōji, nə ne kōji madi ki rangi ki kadi a oi ore dō ne kōji lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata. ⁴⁰ Tado, tə ka ki Jonasi ra kondō mitə, kadi mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dāw m-a m-ra kondō mitə, kadi mitə gin nangi ti tō. ⁴¹ NDō gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dōkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dōde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kō.»

NGa ningə, ki basine kin, dāw ki itə Jonasi say e ne. ⁴² NDō gangi ta ti ə, ngar ki dāne ki j gin be ti, a j taa ta kəm dije ti ki dōkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dōde ti. MBata, j soy dōnangi ti nu ə ndō ki re kadi oo gosi ta lə Salomō. NGa ningə, ki basine kin, dāw ki itə Salomō say e ne.

NDil ki majal ki təl re tone ti gogi
(Lk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majal tēē me dāw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al ba, ⁴⁴ əl ə nə: «M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kate m-isi ti ə m-tēē ka kin gogi.» Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ NGa ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, ba rəi uri me dāw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dāw kin ki dāe taa a majal ngay itə e ki kate bəy. Be ə, dije ki majal ki dōkagilo ti ki bone ka a toi be tō.»

Jəju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rōjeti
(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jəju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kōe je ki ngakōe je rəi ai taga, sangi kadi n-əli sie ta. ⁴⁷ NGa ə dāw madi əl-e ə nə: «O kōi je ki ngakōi je ai taga nōo, a sangi kadi n-əli səi ta.» ⁴⁸ Ə Jəju təl əl dāw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?» ⁴⁹ Ba un jine tōji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ⁵⁰ Tado dāw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dōrə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki dō nje dibi ne ti
(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDəe ti kin, Jəju tēē me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti. ² Kosi dije ngay kawī-naa gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangi ba ti ne. ³ Jəju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndōr kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dōkagilo ti ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangi rəbi ti adi yəl je rəi oī maki. ⁵ Kə ko madi je, tosi dōnangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dōnangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, tōgi kalangi ba, tado ngirəde to taa ne. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ba go ti, tuti kurim, tado

ngiræde aw nangi boy al. ⁷ Ka ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tægi ndæmi-de mbøl. ⁸ Næ ka ko je madi, tosi dænangi ti ki maji, adi andi. Ki na je andi asi bu kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bæy andi asi kuti mitæ tæ.» ⁹ Jæju ilæ dæ ti æ næ: «Dæw ki aw ki mbine mba koo-n dæ ta ba, kadi oo dæ ta kin maji!»

*Gin ne ki Jæju ndo-n ne ki kuji ta je
(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)*

¹⁰ *Njé ndo je læ Jæju ræi ræe ti dæji-e æi næ: «Mba ri æ æl-de ta ki kuji ta je æ?» ¹¹ Æ Jæju æl-de æ næ: «M-æl-de ta ki kuji ta tadæ sæi, Luwæ tæe ki dæ ne ki to lo bæyæ ti ki æji dæ kœbe lie adi igæri, næ æi je, Luwæ tæe ki dæe adi-de al. ¹² Tadæ dæw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dæ ti bæy, kadi to mbar mbar jie ti, næ dæw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bæy. ¹³ E mbata kin æ, m-æl-n-de ta ki kuji ta, tadæ goi lo maji ka, ooi ne al nim, ooi ta maji ka, gæri me al nim. ¹⁴ E be kadi ta ki Luwæ æl ki nje kæl ta ki tæe ti Ejay kin tæl tane. Ejay* æl æ næ:

“A ooi dæ ta maji, næ a igæri me al nim,
A igoi lo maji, næ a ooi lo al nim,
¹⁵ Tadæ me dije kin tæl ngæ ngororo.
Uti mbide,
NDæmi kæmde,
NDigi kadi kæmde oo lo al nim,
Kadi mbide oo ta al nim,
Taa kadi n-gæri ne madi kare al nim tæ,
Næ tæki ne n-ii n-ræi ræm ti,
Adi m-aji-de*.”

¹⁶ «Næ sæi, sæi njé maji-kur, tadæ kæmsi oo ne je maji nim, mbisi oo ta maji nim. ¹⁷ Tæki ræjeti, adi m-æl sæsi, njé kæl ta je ki ta Luwæ ti, ngay, ki njé ra ne je ki dana ngay, ndigi kadi kæmde oo ne ki sæi je, kæmsi oo kin, næ asi koo al, ndigi kadi mbide oo dæ ta ki sæi je, mbisi oo kin, næ asi koo al tæ.»

*Jæju ær me kuji ta ki æji dæ nje kilæ ko
(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)*

¹⁸ «Sæi, maji kadi gæri me kuji ta læ nje kilæ ko kin maji. ¹⁹ Nængæ ræbi ki ka ko je tosi ti, e dæw ki oo ta ki dæ kœbe ti læ Luwæ, næ gær me al, æ su re ær ta ki dibi mee ti ka kin kæ. ²⁰ Dænangi njækiræ ki ka ko je tosi ti, e dæw ki oo ta læ Luwæ ningæ, taa langisi ba ki rænæl, ²¹ næ ta kin, ilæ ngiræne mee ti al. E dæw ki

nje kuwæ ki ta læ Luwæ dækagilo ki ndæy be par. Dækagilo ki kœ je, æ se kindæ kæm-ndoo ki mbata ta læ Luwæ re bæ, iyæ kadi-me læne kæ kalangi ba. ²² Ka ko je ki tosi dan kon ti, e dæw ki oo ta læ Luwæ, næ me ka sururu dæ ne je ti ki dænangi ti, ki ra ta ne maji je uti dæ ta ki oo, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningæ, dænangi ki maji ki ka ko je tosi ti, e dæw ki oo ta læ Luwæ, gær mee, adi andi maji. Dæe ki madi je andi bu kare je, ki nungi andi kuti mehe je, kuti mitæ je.»

Kuji ta ki dæ jæne ti

²⁴ Jæju indæ kuji ta ki rangi nœde ti bæy æ næ: «Kœbe læ Luwæ, to tæ dæw ki dibi kandi ne ki maji me ndær ti læne, ²⁵ æ kondæ, loki dije toi bi bæ, nje bæ lie re dibi jæne dæ ne ti ki maji ki dibi ka kin, bæ æti aw. ²⁶ Loki kandi ne ki maji ka kin ibæ tægi, æ kande je isi tæe bæ, jæne ka kande tæe tæ. ²⁷ Lo kin ti, njé ra kilæ je awi æli bade æi næ: “Baje, e kandi ne ki maji æ idibi me ndær ti læi tæ, nga jæne je kin tæe ra æ?” ²⁸ Æ bade æl-de æ næ: “E nje bæ æ ra ne kin.” Næ æ njé ra kilæ je dæji-e æi næ: “Indigi kadi ji ræy-de kæ a?” ²⁹ Næ bæ nje ndær æl-de æ næ: “Jagi, lo ræy jæne je ti kin, a ræyi ki ko ki maji ba. ³⁰ Æ iyæi-de adi tægi naa ti biti kagi lo kijæ ko ti, ningæ ndæ kije ti bæ, m-a m-æl njé kije je m-æ næ: Iræyi jæne je kin idæi ki dæe dæe kadi tæ ilæi por bæy taa, ijæi wa ki me dam ti læm.”»

*Kuji ta dæ ka kagi ti ki bari-e mutadi
(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)*

³¹ Jæju indæ kuji ta ki rangi nœde ti bæy æ næ: «Kœbe læ Luwæ to tæ ka kagi madi ki bari-e næ mutadi ki dæw madi un dibi me ndær ti læne kin be. ³² Ka mutadi æ e kandi ne ki du itæ ndægi kandi ne je pæti, næ lo ki tægi bæ, tæl kagi tæy ki bo itæ kam tæy je pæti ki me ndær ti. Tæl kagi ki bo, adi yæl je ræi ræi kæy tode bajie je ti.»

*Kuji ta dæ æm ti
(Lk 13.20-21)*

³³ Jæju æl-de kuji ta ki rangi bæy æ næ: «Kœbe ki dæra ti to titi-naa ki æm ki dæne madi un løy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki løy ba pæti i kin be.»

*Jæju æl ta je pæti ki kuji ta
(Mk 4.33-34)*

* 13:14 Ejay 6.9 * 13:15 Ejay 6.10

³⁴ Ta je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. ³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nə: «M-a m-tee tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbe ne je ki toi lo bəyo ti lo kilə ngirə dərə ti ki dənangi ti nu kin*.»

Kər gin kuji ta ki də jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw 6e. Loki rəi 6e, njé ndo je lie rəi rəe ti, dəji-e əi nə: «Ɔr-je gin kuji ta ki də jəne ti ki a me ndər ti kin adi j-o.» ³⁷ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dəw; ³⁸ ningə ndər, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə o 6e dəde ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal; ³⁹ nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dəbəy ndə; 6a njé kijə ko je əi malayka je tə. ⁴⁰ Tə ka ki, e ki rəy-n jəne 6uki poro, dəbəy ndə a to be tə. ⁴¹ *Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki njé kosi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal. ⁴² *Malayka je a 6uki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nqi je a ngəi ngangide je titi. ⁴³ Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tə kadi be me 6eko ti lə Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n də ta 6a, kadi oo də ta kin maji.

Kuji ta ki də ne kingə ti ki to lo bəyo ti ki madi-kosi

⁴⁴ «Kəbe ki dərə ti to tə ne kingə ki bəyo me ndər ti, ə dəw madi aw tee də ti kin be. Dəw ka kin təl bəyo gogi, 6a rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je ləne pəti, ə iyə lae re ndogin ndər ka kin. ⁴⁵ Kəbe ki dərə ti to tə nje ra gati ki isi sangi madi-kosi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingə je ləne pəti, ə iyə lae re ndogin madi-kosi ka kin.

Kuji ta ki də bandi ti

⁴⁷ «Kəbe lə Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a oy də kə kanji je ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi ka kin rosi 6a, nje ndo ndər re-n ngangı ba ti, isi nangi, ningə tər njé ki maji maji me sukim ti, ə iyə njé ki tee ne al 6uki-de kə. ⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dəbəy ndə a e be tə. *Malayka je a rəi kadi ərı kəm dije ki njé ra ne je ki dana ki njé ra ne je ki dana al, naa ti. ⁵⁰ A 6uki dije ki njé ra ne je ki majal

me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nqi je a ngəi ngangide je titi.»

⁵¹ Lo kin ti nqo, Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ɔgəri me ta je kin pəti a?» Ə iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jəju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa ne ndo ki də kəbe ti lə Luwə, to tə 6a nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti ləne kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al (Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Loki Jəju əl kuji ta je gine gangi 6a, əti lo ki a ti kin kə. ⁵⁴ Əti nqo, aw 6e bo ti ki təgi ti. Jəju ndo ne dije gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki əti-de 6əl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kəji je kin iin ra ə? ⁵⁵ Ma ngon lə nje rəgi kagi də kəy ti wa ka am wa? Kəe al ə e Mari a? Ə Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simo je ki Judi je tə al ə əi ngakəe je a? ⁵⁶ Taa, konane je ka isi səje ne tə al a? NGA ne je kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dəji kin əgide kadi adi mede Jəju, ə Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti 6a, e me 6e koje ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵⁸ Lo kin ti, Jəju ra ne kəji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Jə Batisi

(Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹ Dəkəgiloe ti kin, *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, oo ta təba lə Jəju. ² Ə əl njé ra kilə je ləne ə nə: «Dəw kin e Jə Batisi! E e ə j taa dan njé koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki təgi mba ra-n ne je ki əti 6əl 6əl.» ³ Erodi əl be, tadə ndə ki adi uwəi Jə, dəəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi, ⁴ ki Jə əl-e ta də ti ə nə: «E go ti al kadi itaa-e nei ti*.» ⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Jə, nə 6əl kosi je, tadə kosi je ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁶ NGA ə, ndə rənəl koji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, tee ndam nq dije ti ki 6ari-de lo ne kuso ti, ə nəl Erodi ngay, ⁷ adi Erodi un ndune ki kibi rə kadi n-ade ne je pəti ki dəji-ne. ⁸ Lo kin ti, kəe sule, adi əl ə nə: «Adi-m, təkı j-a-n wa kin, də Jə Batisi me supira ti.» ⁹ Me ngar tuji əji-n də ne ki ngon ki dəne dəje kin, nə ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki 6ar-de lo ne kuso ti kin tə 6a, un ndune

kadi adi-e dɔ J̄a. ¹⁰ Be ə, adi dəw madi aw gangi dɔ J̄a kəy dangay ti, ¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dāne ka kin, adi aw-n adi kone. ¹² *NJé ndo je lə J̄a rəi uni nine awi dibi, ɔa awi ɔri poye J̄aju ade oo.

J̄aju adi ne kuso dibi dije usoi
(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; J̄a 6.1-15)

¹³ Loki J̄aju oo ta kin ɔa, un to ə aw ɔsi rone ngərangi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ɔa, ii ki ɔe bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti. ¹⁴ Loki J̄aju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəmto-ndoo ləde, adi aji njé moy je ləde. ¹⁵ Loki kadi aw tə ur ɔa, njé ndo je ɔti ki rɔ J̄aju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tɔ ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan ɔe je ti, ndogi ne kuso usoi.» ¹⁶ Nə J̄aju əl-de ə nə: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, səi je wa adi-de ne usoi.» ¹⁷ Ə əli J̄aju əi nə: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ba J̄aju əl-de ə nə: «Irai adi-mi m-o.» ¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi dɔ wale je ti. Ba ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔe, ningə uwə gangi naa ti, adi njé ndo je, adi adi kosi je. ²⁰ Dije pəti usoi ne ndani maji, adi njé ndo je ɔyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo ɔəy. ²¹ Dije ki usoi ne kin asi dingəm je dibi mi, ki kanji tidə dāne je ki ngan je.

J̄aju njiyə dɔ man ti
(Mk 6.45-52; J̄a 6.16-21)

²² NDəy ba go ti, J̄aju ɔsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nɔne ti, dɔkagilo ti ki e a tuwə-n kosi je. ²³ Loki J̄aju tuwə-de adi awi ningə, ɔti aw dɔ mbal ti, ɔsi rone ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, J̄aju isi loe ti nɔɔ ki karne ba. ²⁴ Dɔ gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangi ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungɔ ba ra-de majal. ²⁵ Dan lo ti ɔa, J̄aju j̄ a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔ njé ndo je ti. ²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, dɔde majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» ɔa ɔəl təl-de, adi uri kəl. ²⁷ Nə kalangi ba, J̄aju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə iɔəli all!» ²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə J̄aju ti ə

nə: «Babe, re e j̄ ə, adi-m ndui adi m-njiyə dɔ man ti m-aw rəi ti.» ²⁹ Ə J̄aju əl-e ə nə: «Ire!» Ba Piyər j̄ me to ti, ur dɔ man ti, njiyə dɔ ti isi re ki rɔ J̄aju ti. ³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə ɔa, ɔəl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi nɔ ə nə: «Babe, aji-m!» ³¹ Ə kalangi ba, J̄aju ilə jine uwə-n Piyər, ɔa əl-e ə nə: «I dəw ki kadi-me ləi e ndikiri ba, ra ban ə iɔədi ə?» ³² Ningə loki ali taa me to ti ɔa, gin nəl gangi. ³³ Ə njé ki isi me to ti ɔsi məkəside nangi nɔe ti, ɔa əli-e əi nə: «Təki rɔjeti, j̄ NGon lə Luwə wa!»

J̄aju nga njé moy je dɔnangi Gənəjarəti ti
(Mk 6.53-56)

³⁴ Loki J̄aju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɔəi dɔnangi Gənəjarəti ti. ³⁵ Dije ki loe ti gəri J̄aju, adi iləi kələ ki lo lo, dɔnangi ki Gənəjarəti ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rəe ti. ³⁶ Dije nɔi dɔ J̄aju ti kadi iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rɔ nga, ɔa dije pəti ki ɔdi ta kibi lie ingəi rɔ nga tɔ.

15

J̄aju əl ta ki dɔ ne jibəl ɔe ti
(Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je j̄ Jorijaləm ti, rəi ingəi J̄aju dəji-e əi nə: ² «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl ɔe ti lə kaje je al ə? Ji dəji be tadɔ togi jide al par ə usoi ne.» ³ Ə J̄aju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl ɔe ləsi ə?» ⁴ Təki rɔjeti, Luwə əl ə nə: «ɔsi gon bawi ki kɔi.» Taa əl ɔəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy☆.» ⁵ Nə səi, əli əi nə: «Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-ɔsi-n səl e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» ɔa, ⁶ dəwe kin aw ki ndoo kadi ɔsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl ɔe ləsi.» ⁷ Səi njé kadi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rɔjeti. Luwə əl ə nə: ⁸ «Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm. ⁹ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tadɔ ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki j̄ rɔ dije ti tɔ☆.»»

☆ 15:4 Tɔə ki taga 20.12; 21.17; Dətərənom 5.16; Ləbətiki 20.9 ☆ 15:9 Ejay 29.13

*Nɛ ki nje tɔl dɔw nɛ ki to nje ti
(Mk 7.14-23)*

¹⁰ Go ti, Jɔju ɓar kosi dije ki rɔne ti, ɔ ɔl-de ɔ nɔ: «Uri mbisi maji oi ta lɔm, ɔ kadi igəri mee tɔ. ¹¹ Nɛ madi ki i taga aw ta dɔw ti ki a tɔl-e nɛ ki to nje ti ta kɔm Luwɔ ti goto. Nɛ nɛ ki tɛɛ ta dɔw ti ɔ a tɔl dɔw ki nɛ ki to nje ti.» ¹² Lo kin ti, njɛ ndo je lɔ Jɔju rɔi rɔe ti ɔli-e ɔi nɔ: «Ta ki ɔl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?» ¹³ Ɖ Jɔju ilɔ-de ti ɔ nɔ: «Kagi ki ra ki Bai mɔ-e al, a ɔri-e kɔ. ¹⁴ Iyɔi-de, ɔi njɛ kɔm tɔ je ki isi ndɔri njɛ kɔm tɔ je. NGA ningɔ, re nje kɔm tɔ ndɔr nje kɔm tɔ ɓa, joo pu a osi me ɓe ti.» ¹⁵ Ɖ Piyɔr un ta ɔl-e ɔ nɔ: «Ɖr me kuji ta kin adi j-o.» ¹⁶ Ba Jɔju ɔl ɔ nɔ: «Adi sɔi je wa ka igəri nɛ al tɔ a? ¹⁷ Adi m-ɔl sɔsi, nɛ je pɔti ki ɔdi ta dɔw, a aw tɛɛ kandae ti, ɓa go ti ɔ, tɛɛ kɔ, aw ɓe sɔ ti. ¹⁸ Nɛ nɛ ki tɛɛ ta dɔw ti, e nɛ ki i ngame dɔw ti, ningɔ e kin ɔ e nɛ ki nje tɔl dɔw nɛ ki to nje ti. ¹⁹ NGA me dɔw ɔ e lo ki mɔr ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki tɔl-naa, ki kuwɔ marim, ki kaya ki ra, ki ɓogi, ki ma naji ki ngom, ki kɔl ta ki majal dɔ-naa ti. ²⁰ Ɖi je kin ɔ ɔi nɛ je ki isi tɔli dɔw nɛ ki to nje ti; nɛ kuso nɛ, ki kanji togi ji, a tɔl dɔw nɛ ki to nje ti al.»

*Dɔne ki Kana ti adi mene Jɔju
(Mk 7.24-30)*

²¹ Jɔju i loe ti nɔɔ, ɔr rɔne aw dɔnangi ti ki Tir ki Sido. ²² Ningɔ yɔ, dɔne ki Kana ti kare tɛɛ nɔɔ re, ɓa un ndune ki taa ɔl ɔ nɔ: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kɔm-to-ndoo lɔm! tado ndil ki majal adi kɔ ngonm ki dɔne ngay.» ²³ Nɛ Jɔju ile ta ti al. Ba njɛ ndo je lie rɔi rɔe ti, ɔli-e ɔi nɔ: «Ituwe kɔ goje ti, tado a indɔ ndu goje ti.» ²⁴ Ɖ Jɔju ilɔ ti ɔ nɔ: «E ngan *Isirayɔl je, ki toi tɔ batɔ je ki nayi-naa be kam par ɔ Luwɔ ilɔ-m ki rɔde ti.» ²⁵ Nɛ dɔne re ɔsi mɔkɔsine nangi nɔe ti ɔ nɔ: «Babe, ire ira sɔm!» ²⁶ Ɖ Jɔju ile ti ɔ nɔ: «E go ti al kadi dɔw un nɛ kuso lɔ ngan je, ilɔ adi ngan bisi je.» ²⁷ Ba dɔne ɔl Jɔju ɔ nɔ: «E rɔjeti Babe, nga ke ɔ, ngan bisi je ki ai gin tabilɔ ti, a usoi yongiro nɛ je ki tɛɛ ta ɓade je ti tosi nangi tɔ.» ²⁸ Lo kin ti, Jɔju ɔl-e ɔ nɔ: «Dɔne, kadi-me lɔi bo ngay! Ningɔ kadi ingɔ nɛ ki to rɔi kin, tɔki idɔji-n.» Ba ngone ki dɔne ka kin, ingɔ rɔ nga dɔ kade ti wa kin nɔɔ tɔ.

*Jɔju aji njɛ moy je ngay
(Mk 7.31-37)*

²⁹ Jɔju ɔti loe ti nɔɔ, aw ta ba ti ki Galile. Al aw dɔ mbal ti, isi nangi. ³⁰ Kosi dije ngay rɔi rɔ Jɔju ti ki njɛ mɔti je, ki njɛ kɔm tɔ je, ki njɛ kingɔ tuji je, ki njɛ mbi ɓɔy je, taa njɛ moy je ki rangi ngay nɔɔ ɓɔy. Rɔi ki njɛ moy je kin buki-de nɔ Jɔju ti, ɓa Jɔju aji-de. ³¹ E nɛ ki ɔti kosi je ɓɔl ngay, kadi njɛ mbi ɓɔy je ɔli ta nim, njɛ kingɔ tuji je ingɔi rɔ nga nim, njɛ mɔti je njiyɔi nim, taa njɛ kɔm tɔ je ka ooi lo nim tɔ, adi ilɔi tɔji dɔ Luwɔ ti lɔ *Isirayɔl je.

*Jɔju adi nɛ kuso dibɔ dije usoi ɓɔy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)*

³² Jɔju ɓar njɛ ndo je lɔne ɔl-de ɔ nɔ: «M-o kɔm-to-ndoo lɔ kosi dije kin, tado ndo mitɔ ɓone ɔ ɔi sɔm naa ti, ningɔ, nɛ ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwɔ-de ki mede ki ɓo ba al, nɛ tɔ ɓo i taa tɔgide rɔɓɔ.» ³³ Ɖ njɛ ndo je lie dɔji-e ɔi nɔ: «J-a j-i ki mapa ra dilɔ lo ti ne, ɔ kosi dije ki ɔti ɓɔl be kin a usoi asi-de ɔ?» ³⁴ Ba Jɔju dɔji-de ɔ nɔ: «Mapa ki jisi ti e ban ɔ?» Ɖ ɔli-e ɔi nɔ: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndɔy dɔ ti.» ³⁵ Ɖ Jɔju ɔl kosi dije kadi isi nangi. ³⁶ Ba ɔy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwɔ dɔ ti, ningɔ gangi naa ti, adi njɛ ndo je lɔne, adi adi kosi dije usoi. ³⁷ Dije pɔti usoi nɛ ndani, adi njɛ ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri. ³⁸ Dije ki usoi nɛ, asi dingɔm je dibɔ sɔ, ki kanji tidɔ dɔne je ki ngan je. ³⁹ Go ti, Jɔju tuwɔ kosi je adi awi, ɓa al me to ti, aw dɔnangi Magada ti.

16

*Parisi je ki Sadusi je, dɔji nɛ kɔji Jɔju
(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)*

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rɔi rɔ Jɔju ti, dɔji-e kadi ra nɛ kɔji ki i dɔrɔ ti adi-de n-ooi. Dɔji-e be tɔ kulɔ ki kiyɔ mba kuwɔ-n dɔw. ² Ɖ Jɔju ilɔ-de ti ɔ nɔ: «Loki kadi aw tɔ ur ningɔ ɔli ɔi nɔ: “Lo a to maji, mbata dɔrɔ kɔr jɔ.” ³ Loki lo ti ki sɔ batɔ ningɔ, ɔli ɔi nɔ: “Bone ndi a ɔdi, mbata dɔrɔ kɔr wuu.” E be ɔ, asi kadi igəri kɔm nɛ je ki a rai nɛ dɔrɔ ti, nɛ nɛ je ki isi rai nɛ dɔkagilo ti ki ɓone taa asi gɔr al! ⁴ Dije ki dɔkagilo ti ki ɓone, ɔi dije ki majal, ki njɛ kuwɔ marim, ndigi kadi n-ooi nɛ kɔji, nɛ nɛ kɔji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dɔ nɛ kɔji lɔ Jonasi, goto ngata.» Ba iyɔ-de, ɔ ɔti aw.

*Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je
(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)*

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. ⁶ NGa ningə Jəju əl-de ə nə: «O! maji! İndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.» ⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dɔde ti əi nə: «E mbata kəy ki j-ɔy mapa al!» ⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? ⁹ İgəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole dɔ mapa ti ki mi ki dingəm je dibi mi usoi kin al a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm je dibi sɔ usoi kin ka mesi ole dɔ ti al nim tɔ a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə? ¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: İndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, ɔji dɔ əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki sɔbi dɔ mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?» ¹² Lo kin ti ngata ə gəri təkı əl-de kadi n-ındəi kəm-kədi dɔ rəde ti, ɔji dɔ əm ra mapa al, nə ɔji dɔ ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

*Piyər al təkı Jəju e dəw ki Luwə mbəte
(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)*

¹³ Loki Jəju aw tɛ Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təkı mi *NGon dəw mi nə ə?» ¹⁴ Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi; njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangı bəy əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.» ¹⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» ¹⁶ Ə Simo Piyər ile ti ə nə: «İ Kirisi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm ba!» ¹⁷ Ba Jəju əl Simo ə nə: «İ nje maji-kur, Simo ki ngon Jonasi, tadɔ e dəw bə tɛ ki dɔ ne kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dərɔ ti taa ə tɛ ki dəe adi. ¹⁸ NGa ningə m-a m-əli m-ə nə i Piyər (ki kər mee nə MBal), ningə dɔ mbal ti kin ə m-a m-ındə ngirə njé kaw-naa je ləm dɔ ti. Təgi koy a ra sie ne madi al. ¹⁹ M-a m-adi lakəle kəbe ki dərɔ ti. Ningə ne je pəti ki a dɔ dənangi ti ne, a dɔi dərɔ ti tɔ, ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərɔ ti tɔ.» ²⁰ Ba ndəji njé ndo je ki təgine təkı ke n-e Kirisi ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

✧ 17:2 2Pı 1.16-18

*Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)*

²¹ İ dəkagıloə ti noo, Jəju ilə ngirə təji njé ndo je adi gəri təkı, sɔbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ingə kə ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A təli-ne, nə ndɔ ki kə mitə lə ndɔ koyne bə, n-a n-tɛ lo koy ti. ²² Nə dɔ ta ti kin, Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a ngəm-i, ne kin a rai al!» ²³ Nə Jəju təl rəne, əl Piyər ə nə: «İtəl gogi *Sata, ɔr rəi kə gom ti! İ jigı ki nje tigə-m, tadɔ mər ta ləi e mər ta ki i rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

²⁴ Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ²⁵ Təkı rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a isi ki dəne taa gogi. ²⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ɔr-n to ndilne to noo a? ²⁷ Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me təba lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti. ²⁸ Təkı rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

*Jəju mbəl rəne
(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)*

¹ NDɔ mehe go ti ningə, Jəju ɔr Piyər nim, Jaki nim, taa Jə ki ngokə Jaki nim tɔ, ə aw səde dɔ mbal ti ki ngal, say ki ndəge je. ² Loe ti noo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti. Ta kəme unji təkı kadi be, taa kibi ki rəe ti ka unji təkı kadi be tɔ. ³ Ningə loe ti noo, *Moji əi ki Eli tɛi ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju. ⁴ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tɔ.» ⁵ Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje to, i səbi dəde liti. Ba ndu ta madi tɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kəte, ə oi ta lie.» ⁶ Loki njé ndo je ooi dɔ ta kin bə, osi ki ta kəmde nangı, bəl təl-de.

⁷ Ɖ Jəju re rəde ti, ɔdi-de ə əl-de ə nə: «I taa, ə adi bəl ra səsi al.» ⁸ NGa ningə, loki əi nə n-uni kəmde ki taa ba, ooi dəw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

⁹ Loki ij dɔ mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nɔde ti ə nə: «Əli ne ki ra ne adi oi kin dəw madi al, biti kadi mi *NGon dəw m-tee dan njé koy je ti.» ¹⁰ Go ti, njé ndo je daji-e əi nə: «MBari wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nə sɔbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹¹ Ɖ ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi.» ¹² Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tɔ ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kɔ jide ti. ¹³ Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin sɔbi dɔ Jə Batisi.

*Jəju nga ngon ki nje damsil
(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)*

¹⁴ Loki təli isi rai ki rɔ kosi dije ti, dingəm madi kare re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsine nangi nɔe ti, əl-e ə nə: ¹⁵ «Babe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dingəm, ki damsil ra-e adi ingə kɔ ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je. ¹⁶ M-re sie rɔ njé ndo je lai, nə asi kadi adi-e ingə rɔ nga, al.» ¹⁷ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Sai dije ki dəkagilo ti ki bone ki sai njé me nga je, sai njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-ɔsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rəm ti ne.» ¹⁸ Ba Jəju ndangi ndil ki majal ade tee rɔ ngon ti, par ə ta naa ti nɔɔ, ngon ingə rɔ nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rai rɔ Jəju ti, loki əi sie ki karde ba, daji-e əi nə: «MBari ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?» ²⁰ Ɖ Jəju ilə-de ti ə nə: «Asi al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsi təkɔ rɔjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nə: «Ɖti, aw a nu be» ə, a ɔti kadi aw a. Ne ki a dum dəsi goto. [²¹ Taa ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki takul kəl ta ki Luwə ki kɔgi rɔ ne kuso par.]

Jəju təl əl ta ki dɔ koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDɔ kare njé ndo isi naa ti pəti Galile ti, ə Jəju əl-de ə nə: «A iləi-mi *NGon dəw ji dije

ti, ²³ kadi a təli-mi, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koy m ə, m-a m-ij taa lo koy ti.» Ta kin ɔr tɔgi njé ndo je ə təl ɔr bəy.

Jəju əi ki Piyər igəi la-mbə ki me kəy ti lə Luwə

²⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je rai teei Kapərnayim ti, njé ki isi taai la-mbə me kəy ti lə Luwə rai rɔ Piyər ti daji-e əi nə: «Nje ndo səsi ne igə la-mbə ki me kəy ti lə Luwə al a?» ²⁵ Ɖ Piyər ilə-de ti ə nə: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tee be ba, Jəju un ta kəte əl-e ə nə: «Mər ta lai e ri ə Simo? Nə je ə əi njé kigə la-mbə je ki njé kigə ne ki ngar je ki dɔnangi ti ne gangi dɔ dije ti ə? E ngan njé be je ə se e mba je ə?» ²⁶ Ɖ Piyər əl-e ə nə: «E mba je.» Loki ə nə: «Mba je», Jəju ə nə: «Re e be ə, ngan njé be je, ai kare ən. ²⁷ Nə re e be ka, kadi je ji təl jigi tigə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanji ki dəsəy ki a re un kuy, ningə itee tae, ba a ingə silə kare mbəe ti, kadi igə-n la-mbə lai tɔ, yam tɔ.»

18

*Dəw ki e ki bo me beko ti lə Luwə
(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)*

¹ Dɔ kade ti wa kin, njé ndo je rai daji Jəju əi nə: «Nə ə e ki bo me beko ti lə Luwə ə?» ² Ɖ Jəju bar ngon ki du ade re a dande ti, ³ ningə əl-de ə nə: «Təkɔ rɔjeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kɔbe ti lə Luwə al jagi. ⁴ Dəw ki səl dɔne ləm ləm tə ngon be ə, dəwe kin a e ki bo ngay me beko ti lə Luwə. ⁵ Re dəw uwə ngon ki be kin rɔne ti, me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rɔne ti.

*Jəju ndəji dije dɔ majal ti
(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)*

⁶ «Kin ə təkɔ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔsi mbal ki bo ngay minde ti, ə ɔsi-e, iləi-e bul ba ti. ⁷ Kəm-to-ndoo ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ki njé re ki ne je ki isi tigəi madide je jigi ti adi osi. Təkɔ rɔjeti, sɔbi kadi ne je ki njé tigə dije jigi ti toi, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki nje ra kadi dəw osi. ⁸ Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kɔ say. Tadɔ, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai

je joo pu wa, ə iləi-ni me por ti ki gine a gangi al kin. ⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ər-e ile kə say. Tadə, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə iləi-ni me dilə por ti lə su. ¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tadə, təkə rəjeti, malayka je ləde isi ki dəkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dərə ti taa. [¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade ti.] *

Kuji ta də bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)

¹² «Dəw madi aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki də jikare gide jikare də wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli də lo kin ti wa? ¹³ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rəe a nəl-e ngay dəe ti itə njé ki də jikare gide jikare ki nayi-naa al kin. ¹⁴ Be tə ə, Bawsi ki isi me dərə ti, ge kadi ki kare ka tae ti dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokoi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ba iləji də majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ba, j ingə ngokoi gogi. ¹⁶ A re oo ta ləi al ba, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n bəy. Ira be mba kadi “ne je pəti e ki kun-ndu də ti ki go ta ti lə dije joo ə se mitə ki kadi mai naje.” ¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je bəy tə ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa la-mbə be. ¹⁸ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dəoi dənangi ti ne, a dəoi dərə ti tə, ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərə ti tə.»

¹⁹ «Təkə rəjeti, m-əl səsi m-adi igəri bəy təkə re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dənangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dərə ti a adi-de. ²⁰ Tadə lo ki dije joo ə se mitə kawinaa ti, me təm ti ə, mi dande ti noq.»

Kiyə go majal je lə naa kə

²¹ Lo kin ti, Piyər əti ki rə Jəju ti dəje ə nə: «Bəbe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kə nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kə

biti nja siri a?» ²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dəsiri nja siri.

²³ «E be ə, kəbe lə Luwə to tə ta kin be. NDə kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne none ti adi n-oo. ²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kəre. ²⁵ Nə dīgəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi bəe un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin. ²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi no bane ti, no uwə njəe ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.” ²⁷ NGA ə, lo kin ti, bəe oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dəe ti kin kə, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dəe ti ka kin ə nə ntej ki taga ba, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dəe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki dəi ti!” ²⁹ Ə made osi nangi noje ti, no dəe ti ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.” ³⁰ Nə mbati, adi aw sie biti ile dangay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne. ³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ba, to rəde ngay adi awi ərri poy ne je kin pəti bade adi-e oo. ³² Ə ngar bəre ade re, bə əl-e ə nə: “I nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dəi ti pəti kə mbata no ki ino dəm ti. ³³ NGA j, ri ə əgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təkə mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tə ə? ³⁴ Lo kin ti, wongi ra bəe dəe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kə, biti kadi igə-n kirə ki dəne ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jəju ilə də ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me dərə ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kə kiyə ki j ngəme ti adi ngokone, al.”»

19

Ta ki də gangi-naa ti lə dəne ki dīgəm
(Mk 10.1-12)

¹ Loki Jəju təl ta ta je ba, əti Galile ti, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. ² Kosı dije ngay uni goe, adi əji-de də moy je ti ləde. ³ *Parisi je əti rəi rə Jəju ti, dəji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dīgəm tuwə-n nene, əji də ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Itidəi ndu Luwə ki ndangi kin al biti a? NDU Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki. ✧ **18:16** Dətərənom 19.15 ✧ **19:4** Kilə ngirə ne je 1.27; 5.2 ✧ **19:5** Kilə ngirə ne je 2.24

kinda ne je ti, NJe kindā ne je ra dingam ai ki dāne⁵, 5 ningā əl ə nā: E be ə, dingam a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi tāli darə ki kare⁶. 6 Lo kin ti, a əi joo al ngata, nā əi darə ki kare ba. Ningā ne ki Luwə dōo naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.» 7 Ba əli Jəju əi nā: «NGa ra ban be ə *Mojī adi ndu ə nā re dingam tuwə nene ba maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?» 8 Ə Jəju təl əl-de ə nā: «E ki mbata me ngā ləsi ə Mojī adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nā lo kilā ngirə ne je ti, e be al. 9 NGa ningā, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dāne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

10 Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nā: «Re e kin ə e ndu ki to dō dingam ti ki rō dāne ti ə, taa dāne al e soti.» 11 Ə Jəju əl-de ə nā: «Dije pəti gəri me ta kin al, nā njé ki Luwə adi-de ta rəbe par. 12 Dije madi əi nōo, taai dāne al, mbata tōgide sangi dāne goto, ningā e ne ki tēēi me kōde ti nu; njé ki madi je e mbata kər ki əri-de kuji, ə njé ki nungi, mbati taa dāne mbata kōbe lə Luwə tō. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ba kadi gər.»

*Jəju njangi dō ngan je ki du
(Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)*

13 Dije rai ki ngan je ki du rō Jəju ti kadi njangi dōde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nā njé ndo je kəli səde. 14 Ə Jəju əl ə nā: «tyəi ngan je du adi-de rai ki rōm ti, bi əgi-de ta rəbi al, tadō kōbe ki dərā ti e yā dije ki toi tē ngan je ki du be.» 15 Go ti, Jəju njangi dōde, ba əti ilā dāne aw lo ki rangi ti.

*Ta ki dō ngon ki basa ti ki nje ne kingə
(Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)*

16 NDō kare, ngon ki basa kare re rō Jəju ti, ningā dāje ə nā: «NJe ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?» 17 Ə Jəju əl-e ə nā: «MBa ri ə idəji-m ta dō ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ba, itəl rōi go ndu-kun je ti.» 18 Ə ngon ki basa ka kin dāji Jəju ə nā: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nā: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al¹⁹, 19 əsi gon bawi əi ki kōi, taa a ndigi dəw madi tē darəi j wa be tō²⁰» 20 Ningā ngon basa ə nā: «Nē je kin

pəti, m-təl rōm go ti. NGa ki ne kin, e ri bəy ə nay-m kadi m-ra ə?» 21 Ə Jəju əl-e ə nā: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti ba, aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərā ti, ə ire un gom.» 22 Nə loki ngon basa oo ta je kin ba, əti aw ki rənəl al, tadō e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

23 Ə Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Təki rōjeti, adi m-əl səsi, a ngā ngay ki rō nje ne kingə ti kadi ur me bəko ti ki dərā ti, 24 ningā m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki ngā ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nā a ngā ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me bəko ti lə Luwə.» 25 Ta kin əti njé ndo je bəl ngay, adi əli əi nā: «NGa kin ə e be ningā, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?» 26 Ə Jəju ində manjide ba ningā əl-de ə nā: «Ki rō dije ti ba, dəw ki asi goto, nā Luwə ba, asi ra ne je pəti.» 27 Ə Piyər un ta əl-e ə nā: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»

28 Ə Jəju ile ti ə nā: «Təki rōjeti, adi m-əl səsi: ndō ki ne je pəti a indəi ngirəde kindā ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi dō kimbər kōbe ti ləm, ki dije a iləi tōji dōm ti kin ba, səi ki uni gom kin, səi ka a isi dō kimbər kōbe ti ki dōgi gide joo kadi igangi ta dō gin ka *Isirayəl ti ki dōgi gide joo. 29 Ningā re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dōnangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al dō e kin, taa a ingə kaji ki a to biti ki nō ti tō, tē ne ki səbi dāne. 30 NGa ningā, dije ngay ki kəte, a tāli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a tāli njé ki kəte tō.»

20

Kuji ta dō njé ra kilə me ndər nju ti

1 «Kōbe lə Luwə to tē ba njé ndər nju, ki tēē ki sji bati ba kadi n-əy njé ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be. 2 NDude osi naa ti ki njé ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndō kare, ba adi-de awi me ndər nju ti. 3 Lōki tēē ki kadi ki jikare ningā, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rai ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə, 4 ə əl-de ə nā: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.” 5 Ba əti awi. Lōki tēē taga ki kadi ki jam dō be ti nim, ki kadi ki mbō be ti nim ba, ra kae ti ka kin bəy. 6 Go

ti, tee re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo njé ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai noo, ə əl-de ə nə: “Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?”⁷ Ə iləi-e ti əi nə: “Dəw ki un-je kilə ti goto.” Ə əl-de ə nə: “Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tə.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, 6a nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: “İbar njé ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire də njé re gogi ti, itəl tae də njé re kəte ti.”⁹ NJé re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndə kare.¹⁰ Lo kin ti, njé re də kəte rəi yadə ngata 6a, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə ya madide je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndə kare wa ka kin tə.¹¹ Loki isi taai la kin, 6ai ta ki nje ndər¹² əli əi nə: “NJé ki rəi gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə j adi-de la ki asi-naa ki yaje, je ki ji ra kilə sji biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.”¹³ Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: “Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDUje səi osi naa ti də la ti ki lo kilə ti ki ndə kare al ma?¹⁴ İtaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təkə m-adi kin be tə.¹⁵ E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigə ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi me i qə mbata maji ki m-ra a?”¹⁶ NGA ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, njé ki gogi a təl i njé ki kəte, ə njé ki kəte a təl i njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti bəy
(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi də rəbi ti, Jəju ijə rəne ki njé ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə: ¹⁸ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki njé ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti,¹⁹ ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tindəi-mi ki ndəy kabılay je, 6ai-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndə mitə lə ndə koy m 6a, m-a m-tee lo koy ti.»

Kə Jaki əi ki Jə dəji ne Jəju
(Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, kə ngan lə Jəbədə rəi ki ngane je rə Jəju ti, 6a kə ngan je əsi məkəsine nangi nə Jəju ti mba dəje ne kare.²¹ Ə Jəju dəje ə nə: «E ri ə ige ə?» Ningə, ə ə nə: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dəw kare isi də ji kəi ti, ə e ki nungə isi də ji gəli ti tə, loki a isi də

kimbər kəbe ti ləi.»²² Lo kin ti noo, Jəju ilə ti ə nə: «İgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa?» Bə əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.»²³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Kə ki m-aw tə m-ingə kam ə a ingəi kare, nə ta ki əji də kisi də ji kəm ti, ki də ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwə ra goe kəte nu ki mbata ti ləde.»²⁴ NDəgi njé ndo je ki dəgi, loki oi ta je kin, rəde nəl-de ki ngan lə Jəbədə ki joo ka kin al.²⁵ Ə Jəju 6ar-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «İgəri kadi njé kəbe je də gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi də dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təbə, qə be dəde ti bəy tə.²⁶ Nə maji kadi to be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigə kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.²⁷ Taa re dəw madi ndigə kadi n-e dəw ki də kəte dansi ti ningə, kadi təl 6əə kilə ləsi tə.²⁸ E be tə ə, mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tə.»

Jəju əji njé kəm tə je joo
(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi tee me be ti ki Jəriko ki taga, kosi dije ngay njiyəi gode ti muki muki.³⁰ Ningə njé kəm tə je joo isi ngangə rəbi ti. Loki ooi kadi e Jəju ə isi ində də ningə, uni ndune ki taa əli əi nə: «Bəbe, NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje!»³¹ Kosi je kəngi-de kəngi kadi uti tade, nə njé kəm tə je uni ndude ki taa wa bəy əi nə: «Bəbe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləje!»³² Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, 6ar-de, 6a dəji-de ə nə: «E ri ə, igei kadi m-ra madi səsi ə?»³³ Ə əli-e əi nə: «Bəbe, ji ge kadi kəmje tee, adi j-o-n lo!»³⁴ Jəju oo kəm-to-ndoo ləde, ə ədi kəmde, par ə ta naa ti noo, kəmde oo lo, adi uni goe.

21

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jə 12.12-19)

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi, indəi də be ki Jorijaləm bəsi, gidi be ti ki Bətipaje, ki kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je joo,² əl-de ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nəsi ti

* 20:30 İgəi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti nangi.

kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me 6e ti par ə, a ingəi kə koro əi ki ngon koro ki dəi-de adi ai, 6a ituti-de, irəi səde adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ta də ti ə, əli-e əi nə: “Bəbe ə ge-de”, ə a iyə-de kalangi ba kadi ituti-de.

⁴ «Nə kin a ra ne be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl kin təl tane:

⁵ “Əli dije ki *Siyo ti əli əi nə:

Oi ngar ləsi a re dəsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

Isi də kə koro ti əi ki ngon koro✧.”»

⁶*Njé ndo je awi, rai təkə Jəju əl-n-de. ⁷Rəi ki kə koro əi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gidide ti, 6a Jəju al isi də ti. ⁸Kosi dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Njé ki nə je tətə mbi kam je ə tıləi də rəbi ti. ⁹Nje njiyə nə Jəju ti, ki njé njiyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nə:

«Təji e ki də NGon ka Dabidi ti!

Ningə kadi Luwə njangi də dəw ki re ki tə Bəbe!

Təji e ki də Nje kisi dərə ti taa✧!»

¹⁰Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me 6e ti ba pətə ndigəi bīr bīr. Adi dije dəji rəde ta əi nə: «E dəw ki ban ə?» ¹¹Ə kosi je iləi-de ti əi nə: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dənangi Galile ti.»

*Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə
(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)*

¹²Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi ne je ki njé ndogəi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tılə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹³Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a bari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo bəyo rə ti lə njé bogəi je yo✧!”» ¹⁴Lo kin ti nə, njé kəm tə je ki njé mətəi je, rai rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rə nga. ¹⁵Loki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ne je ki əti bəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi 6a ə nə: «Təji e ki də *NGon ka Dabidi ti,» kin 6a, mede o-de, ¹⁶adi əli Jəju əi nə: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nə:

“İra adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə təji dəi ti,» kin al wa✧?»

¹⁷Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de nə, ə tē me 6e bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nu.

*Jəju man kagi mbay-kote
(Mk 11.12-14, 20-24)*

¹⁸Lo ti ki si, Jəju təl isi re me 6e bo ti, ningə 6o ra-e. ¹⁹Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tə kadi n-aw gin ti, nə lokəi re bəsi 6a, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nə: «A andi gogəi al bitəi ki nə ti.» Ba loe ti nə, mbay-kote tuti. ²⁰Loki njé ndo je ooi ne kin 6a, əti-de bəl ngay, adi dəji ta əi nə: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?» ²¹Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesəi təsi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nə: “Oti lo kin ti rangəi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne. ²²NGa ningə, ne je pətəi ki a idəji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

*Ta ki dəji də təgi ti ki Jəju aw-n
(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)*

²³Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije ningə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, rai ki rəe ti, dəji-e əi nə: «E ki təgi ki j ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune ə isi ira-n wa əl-je adi j-o?» ²⁴Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare ba be tə. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə. ²⁵Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ilə” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-adi Jə meje al wa? ²⁶A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, e ta ki rə kosi je ti tə, tadə dije pətəi ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.» ²⁷Be ə, təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

Kuji ta də ngakonaə je ti ki joo

²⁸Jəju əl ta ki rangəi bəy ə nə: «Əli-mi ta ləsi də ta ti kin adi-mi m-o. Dingəm kare aw ki ngan dingəm je joo, ə un ta əl ki dəsəy ə nə: “NGonm, aw ira kilə me ndər nju ti bone.” ²⁹Ba ngon ka kin ilə bawne ti ə nə: “M-a m-aw al,» ə isi ba bitəi ningə me uwe ki ta, adi j aw. ³⁰Dingəm re rə ngon ti ki kə joo, əl- e ka ta ki əl ngokəe ka kin, ningə e əl ə nə:

“Oyo, m-a m-aw bawm,” 6a aw al. ³¹ Ɖ se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra Ɖ ra go ndigi ti la bawne wa?» Ba ilai Jaju ti ai na: «E ki dɔsɔy.» Ɖ Jaju Ɖl-de Ɖ na: «Taki rojeti, adi m-Ɖl sasi, njɛ taa la-mbɛ je ki dɛne je ki njɛ ra kaya je a tɛɛi kɔbɛ ti la Luwɛ nɔsi ti. ³² Tado Ja Batisi re rɔsi ti, tɔji sasi rabi ki dana, nɛ itaai mee al, nɛ njɛ taa la-mbɛ je ki dɛne je ki njɛ ra kaya je taai mee. Ɖ sai je, oi nɛ kin be ka, mesi uwɛ sasi ki ta go gogi 6a adi iyɛi nɛ rasi je ki majal kɔ, Ɖ itaai mee al.»

Kuji ta dɔ njɛ ra kilɛ me ndɔr nju ti, ki njɛ me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, Jaju Ɖl-de Ɖ na: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bɛy. Dɛw kare ki nje ndɔr nju e nɔɔ, ningɛ indɛ singɛ gugɛ gide wuki. Ur 6e kadi tɛ mborai man nju ti, ningɛ ur nɛ tɛ ta kagi be, kadi dije isi dɔ ti ngami ndɔr ka kin. Ba go ti, dɔɔi ta naa ti ki dije ki njɛ ra kilɛ nju, kadi tɛ rai kile adi-e, Ɖ kagi loe ti 6a, a kayi-naa nɛe, ningɛ e wa ɔti aw mba. ³⁴ Loki kagi lo kijɛ kandi nju asi ningɛ, ilɛ bɛɛ je lɛne kadi awi taai kandi nɛ ndɔr ka kin, ki yane ji njɛ ra kile ti adi-ne. ³⁵ Nɛ loki bɛɛ je awi ningɛ, njɛ ra kilɛ je uwai-de. Tindai ki kare ngay, tɔli ki nungi, 6a ki kɔ mitɛ, tilai-e ki mbal tɔli-e tɔ. ³⁶ Nje ndɔr tɔl ilɛ ki bɛɛ je ki rangi, ngay itɛ e ki kɛte wa kin bɛy. Nɛ rai sɛde ko nɛ wa ki rai ki njɛ ki kɛte ka kin bɛy. ³⁷ Ta tɔl tae ti, dingɛm tɔl ilɛ ngonne wa rɔde ti, Ɖ na: “A bali gidɛ ngonm.” ³⁸ Nɛ njɛ ra kilɛ nju, loki ooi ngon ka kin 6a ɛli-naa dande ti ai na: “Darɛ Ɖ wa kam Ɖ a e nje nɛ nduwɛ, irai adi ji tɔli-e, ningɛ j-a j-uwai ndɔr nju kin yaje ti.” ³⁹ E be Ɖ, uwai ngon ka kin, ndɔri-e, awi sie gidɛ ndɔr ti taga, tɔli-e. ⁴⁰ Ɖ se ndɔ ki dingɛm ki 6a nje ndɔr kin a re Ɖ, ri Ɖ a ra ki njɛ ra kilɛ ndɔr je kin wa?» ⁴¹ Ningɛ Ɖi je Ɖli Jaju Ɖi na: «A tɔ kode, 6a a adi ndɔr lɛne njɛ ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dɔkagilo ki ɔji.» ⁴² Ningɛ Jaju Ɖl-de Ɖ na: «Itidai me makitibi ti la Luwɛ oi al a?

“MBal ki njɛ ra kɛy je mbati-e,

E Ɖ tɔl mbal ki e tɔgi kɛy.

E kin e kilɛ ra Bɛɛe.

E nɛ kɔji ki ɛti bɛl Ɖ tɔ ta kɛmje ti kin*.»

⁴³ Ningɛ adi m-Ɖl sasi bɛy tɔ: «A taai kɔbɛ la Luwɛ jisi ti, kadi tɔli adi gin dije ki rangi

ki kadi a rai kilɛ ki maji. ⁴⁴ NGa ningɛ, dɛw ki osi dɔ mbal ti kin Ɖ, a tɛti njaki njaki, a re e Ɖ mbal kin osi dɛe ti tɔ ningɛ, a rɛkite rɛkitɛ rɛkitɛ.» ⁴⁵ Loki njɛ kun dɔ njɛ kijɛ nɛ mɛsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin 6a, gari mee kadi e ta ki dɔde ti Ɖ Jaju a Ɖl. ⁴⁶ Ɖ sangi rabi kadi n-uwai-e, nɛ bali kosi je, tado kosi je ooi Jaju tɛ nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti.

22

Kuji ta ki ɔji dɔ 6ar dije lo nɛ kuso taa-naa ti
(Lk 14.15-24)

¹ Jaju ilɛ rɔne Ɖl-de ta ki kuji ta bɛy Ɖ na: ² «Kɔbɛ ki dɔrɔ ti tɔ tɛ ta la ngar ki ra nɛ kuso ki bɔ mbata ngone ki aw tɛ taa dɛne kin be. ³ NGar ilɛ njɛ kilɛ je lɛne adi awi ɛli dije ki bari-de lo nɛ kuso ti, kadi rai, nɛ dije ka kin mbati. ⁴ NGar tɔl indɛ ta ta njɛ kilɛ je ti ki rangi bɛy Ɖ na: “Ki basine kin, nɛ kuso oy ngata, m-tɔl baw mangi je, ki biyɛ je ki bati je lɛm, ki ɛmɛi maji, nɛ je pɛti asi-naa, Ɖ irai lo nɛ kuso taa-naa ti.” ⁵ Nɛ dije ki bari-de ka kin, rai kilɛ ki ta lie kin al, njɛ ki madi awi ki wale je lɛde, njɛ ki nɛ je awi ki lo gati je ti lɛde, ⁶ Ɖ njɛ ki nungi bɛy, uwai njɛ kilɛ je adi-de kɔ je, tɔli-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi tɔl ngar, adi ilɛ ki asigar je lɛne adi awi tɔli njɛ tɔl nɛ je ka kin nim, tilai be je lɛde por nim tɔ. ⁸ Ningɛ go ti, ngar Ɖl njɛ kilɛ je lɛne Ɖ na: “Nɛ kuso taa-naa oy ngata, nɛ dije ki e ki 6ar-de, Ɖi dije ki asi ta tɛɛ loe ti al. ⁹ Awi ki ta tɔ rabi je, ibari dije pɛti ki ingai-de, adi-de rai lo nɛ kuso taa-naa ti.” ¹⁰ NJɛ kilɛ je awi ki go rabi je, kawi dije pɛti ki ingai-de, ki maji je, ki majal je, adi dije rosi me kɛy ki kadi dije usoi nɛ taa-naa ti. ¹¹ Loki ngar Ɖ na n-ur kɛy kadi n-oo dije ki bari-de ka kin ningɛ, oo dingɛm madi kare ki isi ki kibi kuso nɛ taa-naa rɔne ti al. ¹² Ɖ ngar Ɖl-e Ɖ na: “Madim, ira ban Ɖ ur kɛy nɛ ki kanji kibi kuso nɛ taa-naa rɔi ti Ɖ?” Ba dingɛm ka kin ilɛ ti al. ¹³ NGa Ɖ ngar Ɖl njɛ kilɛ je lɛne Ɖ na: “Idɔɔi jie je ki njɛe, Ɖ ilai-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nɔ je, a ngɛ ngangine je titi.” ¹⁴ Taki rojeti, Luwɛ 6ar dije ngay, nɛ njɛ ki mbati je Ɖi ngay al.»

Ta dɔ kigɛ la-mbɛ nje kɔbɛ ki bɔ Sɛjar ti
(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

15 *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a tēg tae ti. 16 Be ə, iləi njé ndo je ləde əi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi i nje kəl ta ki rəjeti, i nje ndo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə nim, ifəl kəm dəw al nim, tadə i o ne ra ki gidi ti taga ne kam al. 17 Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə lam-bə nje kəbe ki bo Səjar ə?» 18 Nə Jəju, tək i gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? 19 Əji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba əji-e silə kare. 20 NGa ə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» 21 Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, nə lə Luwə ə adi Luwə tə.» 22 Ta ki Jəju əl-de kin dum dədə, adi iyəi-e ə əti awi.

*Ta də ki njé koy je lo koy ti
(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)*

23 NDəe ti nqo, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a i i taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: 24 «Nje ndo dije, *Moj i əl ə nə: “Re dəw madi oy, ki kanji kiyə ngan je tone ti ba, səbi kadi ngokəe taa dənə nduwə kin, oji-n ngan je, kadi tēg to nje goto ti.” 25 Ki əji də ta kin, ndə ki to danje ti nqo. NGakonaa je əi siri, ki dəsəy taa dənə, ningə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy ə oy, adi iyə dənə nduwə adi ngokone. 26 Nə kin ra nə be, i i-n də ki kə joo ti, ki ki kə mətə ti, bit i tēg n də ki kə siri ti. 27 Gode ti pəti, darə dənə wa re oy tə. 28 NGa ə se ndə ki njé koy je a i i taa lo koy ti ə, nə dandə ki siri kin ə dənə kin a e nee wa? Tadə əi pəti taai-e nede ti.» 29 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, tadə igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə. 30 NDə ki njé koy je a i i taa lo koy ti, dingəm je ki dənə je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti. 31 Ki əji də ki taa lo koy ti lə njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a? 32 Luwə əl ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al.” 33 Kosi je ki ooi ta lə Jəju, nə ndo lie əti-de bəl ngay.

*NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je
(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)*

34 Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum də *Sadusi je ba, əi je kaw i-naa. 35 Ə ki kare dandə ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nə: 36 «Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e də madine je ti ə?» 37 Ə Jəju ile ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tə.” 38 E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti. 39 Ningə ndu-kun ki kə joo ki e ndu-kun ki ngə ngay tə ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi i wa be tə.” 40 *NDu-kun je lə *Moj i ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e də ndu-kun je ti ki joo kin.»

*Dəw ki Luwə mbəte tə Dabidi tə
(Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)*

41 Loki *Parisi je kaw i-naa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nə: 42 «Ki go mər ta ti ləsi də Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nə ə?» Ə əli-e əi nə: «E ngon ka *Dabidi.» 43 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti bər-e “Bam” ə? 44 Tadə Dabidi əl ə nə: “Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nə: «İre isi də ji kəm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti.” 45 «Ə re Dabidi bər-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?» 46 Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə i də ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

*Jəju gangi ta də njé ndo ndu-kun je ti ki
Parisi je*

(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

1 Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nə: 2 «Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moj i. 3 NGa ningə səi, maji kadi itəli rəsi go nə je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tadə rai nə ki əi je wa isi əli ki tade kin, al. 4 Dəəi nə ki əy indəi də dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae. 5 Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGan ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dəəi nati nqode ti ə sə jide ti wa kin, rai yadə adi boy, taa kulə

je ki dije asi sil kibi je ti kin ka, rai yade adi ngal tɔ*. 6 Əi dije ki gei lo kisi ki kate nɔ dije ti, lo ne kuso ti, ki ne kisi ki kate nɔ dije ti, gin kay kaw-naa je ti. 7 Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti la kosi je nim, kadi dije bari-de “Njé ndo dije” nim tɔ. 8 Nə səi, adi dəw bar səsi “Nje ndo dije”, al, tado pəti, səi ngakona je, ningə Nje ndo səsi e kare ba tɔ. 9 Həri dəw madi dənangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, ə isi dora ti taa. 10 Taa adi dəw bar səsi “Dije ki bo”, al tɔ, tado Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. 11 Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə bəə ləsi. 12 Dəw ki un dəne ki taa, a iləi dəe ki nangi, ə dəw ki ilə dəne ki nangi, a uni dəe taa tɔ.

Kəm-to-ndoo e la Parisi je ki njé ndo ndukun je

13 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je, ki *Parisi je. Səi njé kədi kəm dije! Isi uti ta rəbi ki kaw kəbe ti ki dora ti dɔ dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tɔ.

[14 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je ki Parisi je. Itaa ne maji je la njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkəi səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəsi ti*.]

15 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Awi mba, ayi-naa ngədi dənangi rai je ti ki lo lo, dɔ ba ti je mba kadi ingəi dəw kare gosi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa bəy tɔ.

16 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tɔ! Isi əli əi nə: “Re dəw ibi rone ki kay la Luwə ba, to kare, a re ibi rone ki lər ki kay la Luwə ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.” 17 Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kay la Luwə, adi e ya Luwə. Ə se lər ba e ki bo ngay ə se, kay la Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa? 18 Itəli əli bəy əi nə: “Re dəw ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare ba, to kare, a re ibi rone ki kadi-kare ə, səbi kadi ra ne ki ibi-n rone.” 19 Səi njé kəm tɔ je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kində kadi-kare

ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə? 20 Dəw ki ibi rone ki lo kində kadi-kare ba, ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi dɔ ti nim tɔ. 21 Dəw ki ibi rone ki kay la Luwə ba, ibi rone ki kay la Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim. 22 Dəw ki ibi rone ki dora ba, ibi rone ki kimbər ngar la Luwə nim, ki Luwə ki isi dɔ ti nim*.

23 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Əri ne kare dan ki dəgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi dɔ ne je ti ki rəjeti me ndu-kun ti la Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rəjeti, e kin ə e ne je ki səbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je. 24 Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tɔ! Isi iləi ne ta ngoo man ti itaa man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

25 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə mee kay rosi ki ne bogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal. 26 I Parisi ki nje kəm tɔ! Itogi me ka man, ningə gide a ay tɔ.

27 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itoi tə dɔ badi je ki dije lati pə gidi ti adi ndai kam be: re o gide taga ne ba, ndole, nə mee ki kay rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum. 28 E be tɔ ə, gidisi ti taga ne, itəji adi dije ooi təkəi səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kay ba, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

29 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndukun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole, 30 ningə əli əi nə: “Re dəkagilo ti la kaje je kin je nɔə ə, re j-a j-ində rəje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.” 31 Lo kin ti, səi je wa isi təji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti. 32 E ən ə, irai ki nɔsi ti, itəlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

33 «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti la por ə? 34 E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo

* 23:5 Kər Isirayal je 15.38-41 * 23:14 Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte.
* 23:22 Ejay 66.1

dije ta læ Luwə, rəsi ti. A tɔli-de je, a bəi-de kagi-dəsi ti je, a tindəi-de ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, ij səde be bo ti ki kare ə igangi səde be bo ti ki nungi ki kəte kəte. ³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kə, ilə ngire də Abəl ti, tɛɛ-n də Jakari ti ki ngon læ Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndə ki itəli-e dadan lo ti ki ij kəy ti læ Luwə re lo dɔngiri kadi-kare ti kin[☆]. ³⁶ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e də dije ti ki dəkagilo ti ki bəne.

*Jəju əl ta də be bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)*

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tɔlə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kə kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi al. ³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. ³⁹ Tadə a oi-mi al ngata, biti ndə ki a əli əi nə: “Njangi də e də dəw ti ki re me tə Bəbe ti[☆]”»

24

*Jəju əl təki kəy læ Luwə a tujɪ
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)*

¹ Jəju tɛɛ me kəy ti læ Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rəi rəe ti, əli-e kadi oo kəy læ Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin! ² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nə je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təki rəjeti, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti ne goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

*Nə je ki a rai ne kəte nə dəbəy ndə ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)*

³ Go ti, loki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi ji gər təki e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dəbəy ndə nim tə ə?» ⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «Indəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁵ Tadə dije ngay a rəi ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, ningə a buki dije ngay wale tə. ⁶ A oi ka rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka ne je kin a

rəi, nə e dəbəy ndə al bəy. ⁷ Gin be madi a aw rə də gin be madine ti, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti; bə a o je, dənangi a yəki je, ki lo je ki dangɪ dangɪ, ⁸ nə ne je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy. ⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kə je, kadi təli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipi je al, mede a majal səsi ki mbata ləm. ¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kə. A uni dənə ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta. ¹¹ Njé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tɛɛi, ədi dije ngay buki-de wale. ¹² Majal a taa dənangi taa ki kadi, dije ngay ndigi-naa ləde a təl gogi. ¹³ Nə dəw ki uwə təgine ba bitɪ dəbəy ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poy Ta ki Maji ki də kəbe ti læ Luwə kin, dije a iləi mbee ki dənangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi naji ki ma ki də ti. Ningə go ti, dəbəy ndə a re.

*Kə ki bo ngay ki a re
(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)*

¹⁵ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kəbi, dəw ki nje tujɪ lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin[☆], a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin bə, maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin, gər gine maji. ¹⁶ Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti. ¹⁷ Dəw ki isi də kəy ti, a ur nangɪ kadi aw me kəy ti un ne madi tɛɛ-n al. ¹⁸ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re be un kibi rəne al. ¹⁹ NDəe ti noo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. ²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayi-naa ngədi kin bəra al, taa kadi e ndə taa kəə ti al tə. ²¹ Tadə dəkagilo e ti kin, kə ki dije a ingəi, e kə ki dəw oo ndə kare al bəy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu, bitɪ bəne, dəw oo ko kə kin nja kare al, taa dəw a oo ko kə kin gogi al tə. ²² Re Bəbe uwə ta ndə je kin gangɪ al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata læ dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndə je kin gangɪ. ²³ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo bə, e ə e ne bə” ə, onosi kadi-e mesi. ²⁴ MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi noo tə rai ne kəji je ki əti bəl ki ne je ki dum kəl tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-buki-de wale. ²⁵ E be ə, m-əl səsi ne je kin kəte be kadi igəri.

☆ 23:35 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22 ☆ 23:39 Pa je 118.26 ☆ 24:15 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11

NDə re NGon dəw
(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə bəyo rəne mbo lo ti gogi nu am” ə adi-e mesil al. ²⁷ Ningə, tək i ndi təl j-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tə. ²⁸ Lok i nin to ti ə mal je a kaw i-naa ti. ²⁹ NGay al par go kə je ti ki dəkagiloe ti kin ba, kadi a tē kəmne al, nay a nda al, mee je a j i ki dərā ti tosi ki nang i, ningə tōgi je ki dərā ti a yəki. ³⁰ Lo kin ti, ne kəji ki dəm ti mi NGon dəw a tē dərā ti, ningə gin koji je pəti ki dənang i ti ne a ndigəi rəde. NGa ningə, a oi-mi NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti ki tōgi, me kunji ti ki əti bəl*. ³¹ M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ba ər lo də kum dənang i ti ki sə kadi kaw i njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kaw i-de j i ngang i dənang i ti ki kare tēi e ki nung i ti.

Nə ndo ki əji də kagi mbay-kote
(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)

³² «Maji kadi igəri ne ndo ki də kagi mbay-kote ti kin maji. Lok i bajie je indəi rung i ru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ba e bas i ngata. ³³ Be tə ə, lok i oi ne je kin pəti rai ne ningə, maji kadi igəri tək i mi *NGon dəw mi ta kəy ti bas i rəsi ti. ³⁴ Ningə tək i rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dəde taa ne kin a oyi tīgə al bəy ə ne je kin a rai ne. ³⁵ Dərā ki dənang i a gotoi ndə madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bit i ki nq ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndə ki dəbəy ti
(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)

³⁶ «Dəw kare ki gər ndə əi ki də kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dərā ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ba e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, ne ki ra ne dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, ne a ra ne ndə rem ti mi *NGon dəw tə. ³⁸ Kəte nq kadi man kə ki bo kin re, dije usoi je, ay i-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, bit i ndə ti ki Nuwe ur-n me bato ti*. ³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, bit i kadi man ki bo re o-n-de*. E be ə, kirem mi NGon dəw ka a to be tə. ⁴⁰ Dingəm je joo a ai me ndər ti ba, a uni kare ə a iyəi ki nung i. ⁴¹ Dəne je joo a uri ne me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki

nung i. ⁴² Ə maji kadi isi dōgi ti, tadə igəri də kadi ki Bəbe ləsi a re-n al. ⁴³ Igəri maji kadi re ba nje kəy gər də kadi ki nje bog i a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, bi a iyə nje bog i kadi ur kəy al. ⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi də njasi ti tə, tadə mi NGon dəw m-a m-re də kadi ti ki igəri al.

Bəə kilə ki nje ra ne ki dana
(Lk 12.42-46)

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bəe a inde də dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de ne kuso ki də kadi ki kadi adi-n-de. ⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bəe təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁷ Tək i rəjeti adi m-əl səsi, a inde də ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy”, ⁴⁹ ba a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a ay je ki njé kasi ra je. ⁵⁰ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndə ki e ində mene də ti al, ki də kadi ki gər al. ⁵¹ Bəe a tuwe kə, kadi oo ne kə ki a ra dije ki njé kədi kəm dije, lo nq ti ki lo ngə ngang i ti.»

25

Kuji ta də ngan mand i je ti ki dōgi

¹ «Kəbe ki dərā ti a to tə ta lə ngan mand i je ki dōgi ki əyi lamb i je ləde ə awi kadi tiləi kəm dəw ki aw tə taa dəne kin be. ² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tə. ³ Njé ki mbə je əyi lamb i je ləde nə uni yibi ki rang i də made ti al, ⁴ nə njé kəm-kaa je, əyi lamb i je ləde ki yibi ki rang i də made ti. ⁵ NGa ningə, lok i dəw ki aw tə taa dəne ka kin re law al, bi rade adi toi bi. ⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw ba ə nə: “Oi nje taa dəne ka ə am, itēi itiləi kəme.” ⁷ Lo kin ti, ngan mand i je ka kin pəti ndəli də bi ti, indəi də lamb i je ləde dana. ⁸ Ningə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lamb i ləsi ndəy, nə lamb i je ləje isi oyi.” ⁹ Ə njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi də ti al, ə awi rə njé gati ne ti indogi yasi.” ¹⁰ Ə lok i mbə je awi lo ndogi yibi lamb i ti ningə, nje taa dəne re tē. Njé ki isi də njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dəde ti. ¹¹ Go ti gogi bəy taa njé ki nung i ka kin j i nq rəi yəde, əli əi nə: “Bəbe, Bəbe, itē ta kəy adi-je!” ¹² Nə nje taa dəne ilə-de ti ə nə: “Tək i rəjeti, adi m-əl

* 24:30 Daniyal 7.13

* 24:38 Kilə ngirə ne je 6.9-7.6

* 24:39 Kilə ngirə ne je 7.7-24

səsi, m-gər səsi al.”» ¹³ Lo kin ti, Jəju ilə dō ti ə nā: «E be ə, maji kadi isi dō njasi ti, tado igəri dō ndə ə se dō kade al.

*Kuji ta dō njé kilə je ti ki mitə
(Lk 19.12-27)*

¹⁴ «Ta ki dō Kəbe ti lə Luwə to tə ta lə dīgəm ki isi aw mba ə ba njé kilə je ləne adide ne kingə ləne kin be. ¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, ningə adi ki nungi bəy saki la kare tō. Adi dəw ki ra ki go təge ti, ba əti aw mba. ¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi dō ti. ¹⁷ Be tə ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo dō ti. ¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur be, dibi la ti ki bae ade ka kin.

¹⁹ «NGata ningə, dəkagilo ngay go ti, ba njé kilə je ka kin j noo re. Loki re ba, dəji-de kadi oji kandi kilə je ləde ki rai none ti kadi n-oo. ²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nō bane ti ki saki la ki rangi mi dō ti, ningə əl-e ə nā: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi dō ti kin.” ²¹ Ə Bae əl-e ə nā: “Maji ngay, j nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō ne je ti ki ngay tō. Ire, ira səm rənəl.” ²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nō bane ti ki saki la ki rangi joo dō ti ningə əl-e ə nā: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo dō ti kin.” ²³ Ə Bae əl-e ə nā: “Maji ngay, j nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dō ne je ti ki ngay tō. Ire, ira səm rənəl.” ²⁴ Ta təl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nō bane ti əl-e ə nā: “Bam, m-gər kadi j dəw ki ngə ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka oy nim. ²⁵ Ne kin ə m-bəl, adi m-aw m-bəy la ki adi-m ka kin nangi. Ningə ki basine kin, ne ləi ə to kin.” ²⁶ Lo kin ti, bae əl-e ə nā: “J nje kilə ki majal, j nje dabi! J igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-oy nim. ²⁷ NGa ə re be kin ba, re a ində la ləm rō njé ngəm la je ti, ə təki m-təl kin ba, re m-a m-taa ki mane dō ti. ²⁸ Itaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dōgi kin. ²⁹ Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adide dō ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy. ³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto,

iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nō ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dəbəy ti

³¹ Jəju əl bəy ə nā: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me tōgi ti ki əti bəl, ki malayka je pəti gom ti kin ba, m-a m-isi dō kimbər ngar ti ləm me tōba ti. ³² Ningə gin be je ki dangi dangi a kawinaa ki nōm ti. M-a m-ər kəm dije naa ti təki nje ne kul je a ər-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be. ³³ M-ində bati je dō ji kōm ti, ə m-a m-ində biyə je dō ji gəlm ti tō. ³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki dō ji kone ti ə nā: “İrai, səi ki Bai ində jine dəsi ti kin, ə itaai kəbe ki Luwə ində dəe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu kin. ³⁵ MBata bō ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti; ³⁶ m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti; rəm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irəi oi-mi.” ³⁷ NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nā: “Bəbe, kadi ban ti ə j-o-i bō ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə? ³⁸ J mba ə j-uwəi ki rəje ti ə? A ki rəi kare ə j-adi kibi ilə rəi ti ə? ³⁹ Rəi to-i ə ji ra səi ə? İto dangay ti ə ji re j-o-i ə?” ⁴⁰ Ə ngar əl njé ra go ti je ə nā: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam ba, e mi ə irai səm.”

⁴¹ «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai dō ji gəlne ti ə nā: “Oti say kə rəm ti, səi dije ki ndəl e dəsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dəe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin. ⁴² MBata bō ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al; ⁴³ mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti al; rəm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irəi oi-mi al.” ⁴⁴ Ba əi je ka a iləi-e ti əi nā: “NGa Bəbe, kadi ban ti ə j-o-i bō ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? J mba, ə se a ki rəi kare, ə se rəi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?” ⁴⁵ Ə ngar a ilə-de ti ə nā: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al ba, mi ka irai səm al jagi tō.” ⁴⁶ Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kō ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nō ti*»

26

Kindá dɔ ta naa ti mba tɔl Jəju (Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jq 11.45-53)

¹ Loki Jəju tɔl ta ne ndo je ləne ɓa, əl njé ndo je ləne ə nɔ: ² «Ƴgəri kadi ndo joo par ə, ndo ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon dɔw ji dije ti kadi a ɓəi-mi kagi-dəsi ti.»

³ Lo kin ti noo, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, kawinaa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ⁴ Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-tɔli-e. ⁵ Ba əli-naa əi nɔ: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al, nɔ tɔ j-ji j-osi me wongi ti lə dije.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji dɔ Jəju ti (Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)

⁶ Jəju e me ɓe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji, ⁷ ningə dəne madi re rɔ Jəju ti ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. E yibi ki gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne ɓa, ur yibi ka kin dɔ Jəju ti. ⁸ Ə loki njé ndo je ooi ne kin be ɓa, nəl-de al, adi əli əi nɔ: «Kəm tuji yibi kin kɔ be e ri ə? ⁹ Asi kadi dɔw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!» ¹⁰ Jəju oo ta ki isi əli be ɓa, əl-de ə nɔ: «Mba ri ə isi njibəi dəne kin ə? Ne ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji.» ¹¹ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al. ¹² Yibi ki əti maji ki ur dɔm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw ɓada. ¹³ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mbə Poy Ta ki Maji kin titi, a ɔri poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dɔe ti.

Judası un dɔ Jəju (Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

¹⁴ Dəw kare ki mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, ki tɔe nə Judası Isikariyoti aw ingə njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ¹⁵ əl-de ə nɔ: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adimi ri ə?» Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adie. ¹⁶ Hlə ngire loe ti kin noo, Judası isi sangi dɔkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne (Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

¹⁷ NDɔ ki dɔsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, njé ndo je lə Jəju rəi dɔji-e əi nɔ: «Lo

ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?» ¹⁸ Ə Jəju əl-de ə nɔ: «Awi me ɓe bo ti kam, ɓe lə dɔw ki be, ə əli-e əi nɔ: “NJe ndo dije ə nɔ: «Dɔkagilo ləm e ɓasi, ningə e ɓe ləi ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»” ¹⁹ *NJé ndo je awi rai təki Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jəju əl təki nje ndo kare a un dəne

²⁰ Loki kadi ur, Jəju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. ²¹ Loki isi usoi ne, Jəju əl-de ə nɔ: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dɔw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, me njé ndo je təsi-de, adi dɔji ta Jəju kare kare əi nɔ: «E mi ɓe, Ƴaɓe?» ²³ Ə Jəju ilə-de ti ə nɔ: «Dəw ki ilə jine səm naa ti me ka ti kin ə, dəwe a ilə-m ji dije ti. ²⁴ Mi *NGon dɔw m-a m-oy təki ndangi me makitibi ti lə Luwə, nə kəm-to-ndoo e lə dɔw ki a ilə-m mi NGon dɔw ji dije ti. Dəwe kin, koje al wa ka e soti ngay.» ²⁵ Judası ki a ilə Jəju ji dije ti ka kin, dɔji Jəju ə nɔ: «E mi ɓe, NJe ndo dije?» Ə Jəju ile ti ə nɔ: «Tɛɛ tai ti.»

Ne kuso lə Ƴaɓe

(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə təti naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nɔ: «Ƴtaai usoi, e kin e darəm.» ²⁷ Go mapa ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nɔ: «Ƴtaai, ayi-naa pəti. ²⁸ E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyə go majal je ləde kɔ. ²⁹ Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay səsi ki sigi me ɓekɔ ti lə Bai.»

Jəju əl təki Piyər a naji ta gər-ne

(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

³⁰ Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti. ³¹ Ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nɔ: «Kondo ne wa kin, a imbati-mi pəti, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: “M-a m-tɔl ɓa bati je, ningə kosi bati je a sanəi-naa ki lo lo.” ³² Nə loki m-a m-ji lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» ³³ Lo kin ti, Piyər un ta əl Jəju ə nɔ: «Re dije pəti ə iyəi-ni kɔ ka, mi m-a m-iyəi kɔ al jagi.» ³⁴ Ə Jəju təl

əl-e ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əli, me kondə ti ne wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nō, a naji ta nja mitə ə nā igər-m al.»³⁵ Nə Piyər əl-e ə nā: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, bi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti
(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ətə rəi lo ti madi ki bəri-e nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nā: «Isi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwə.»³⁷ Jəju adi Piyər əi ki ngan lə Jəbədə ki joo awi sie. Lo kin ti, me-kō ki bəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju,³⁸ adi əl-de ə nā: «Me-kō rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ne be, isi səm kəm bi itoi bi al.»³⁹ Jəju ətə ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nā: «Bai, re to ban ə, ətə kō kin adi də ngərəngi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigə ti ləm al, nə ki go ndigə ti ləi yo taa.»⁴⁰ Jəju təl re rə njé ndo je ti ningə ingə-de, isi toi bi, adi əl Piyər ə nā: «Kin ka asi kadi isi səm kəm dō kadi ki kare be al bitə a?»⁴¹ Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigə ra ne ki maji, nə darə e ki tō.»⁴² Təl ər ndəne sədə ki kō joo, ba əl ta ki Luwə ə nā: «Bai, kin ə re kō kin, səbi kadi m-ingə bi lo kōse ngərəngi rəm ti goto ba, kadi ira ndigə ləi.»⁴³ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmde ətə diriri.⁴⁴ Jəju iyə-de ə təl ər ndəne bəy, əl ta ki Luwə ki kō mitə, un go mindine ki kəte ka kin bəy.⁴⁵ Go ti, təl re rəde ti əl-de ə nā: «Itai ta bi ti ne, isi ətə kəy bəy a? Dō kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata.»⁴⁶ II taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jə 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nay ki ta Jəju ti ba bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dōgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatōgi je lə *Jipi je ə iləi-de.⁴⁸ Judasi ki nje kun dō Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nā: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ba, e darə ə wa ən ə, uwəi-e.»⁴⁹ E be ə, re tē taa par ə, səbi Jəju əl-e ə nā: «M-uwə ji, Njé ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti.⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə

nā: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti nō, dije indəi jide dō Jəju ti uwəi-e.⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine dō kiyə kasigar ləne, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba tigə mbie lati gangi.⁵² Nə Jəju əl-e ə nā: «Ilə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rə ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tō.»⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji tōgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bəy bəy kadi rəi rə ləm al wa?⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nā ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nā: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDō je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al.»⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be bone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, təl tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jə 18.12-18)

⁵⁷ Njé kuwə Jəju je, awi sie nō ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki təe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatōgi je lə *Jipi je kawinaa ti.⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ba njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, bitə re ur-n gode ti, natə lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a təl tane ban wa.

⁵⁹ Njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé tətə ta ki ngom dō Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dəe ti,⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé tətə ta rəi əli ta ki ngom dəe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta təl tae ti, dije joo rəi əli əi nā: ⁶¹ «Dingəm kin əl ə nā: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kə, ə m-təl m-ində gogi me ndō ti ki mitə.”»⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i taa əl Jəju ə nā: «Ta madi ki kadi əl dō ta ti ki dije a əli dāi ti kam goto a?»⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nā: «Ki tō Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?»⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nā: «Tē tətəi ti! NGa ningə m-əl səsi taga wangə m-adi oi təkə kaw ki kəte nō, a oi-mi *NGon dəw

m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-i dɔra ti m-re me kil ndi ti✠.» ⁶⁵ Lo kin ti, ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, 6a əl ə nə: «əl ta ki mal dɔ Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi taa əl ta dɔe ti bəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti adi oi ki mbisi ne. ⁶⁶ Ta ləsi ki dɔe ti e ri ə?» Ba dije ilai-e ti əi nə: «E dəw ki sɔbi koy.» ⁶⁷ Ningə tibi man tade kəme ti je, 6iri jide ɔsi-e-n je. Taa njé ki nɔ je tindəi mbəe je tɔ, ⁶⁸ 6a əli-e əi nə: «Je 6a, ji dəji, i Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ira nje ndɔ ndil, ə i6a tɔ dəw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju
(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je re rɔ Piyər ti əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju, dingəm ki Galile ti kin tɔ.» ⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nə: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.» ⁷¹ Go ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dəne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je oo-e, 6a əl njé ki ai loe ti nɔ ə nə: «Dəw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tɔ.» ⁷² Ə nja kare bəy Piyər naji ə nə: «Jagi, təkɪ rɔjeti, m-gər dingəm kin al!» ⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai səde nɔ, ɔti ki rɔ Piyər ti əli əi nə: «Təkɪ rɔjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tɔ, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka tɔji kadi i dəw lie.» ⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm nɛ ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm kin al.» Ba ta naa ti nɔ, kunə kinjə nɔ. ⁷⁵ NGa ningə me Piyər olé dɔ ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga, nɔ ki man kəmne.

27

Awɪ ki Jəju nɔ Pɪlati ti ki e nje kɔbɛ
(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je pəti, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-təli Jəju. ² Be

ə, dɔəi Jəju, awi sie ilai-e ji *Pilatɪ ti, dəw ki Rom ti ki e nje kɔbɛ dɔnangɪ Jude ti.

Koy Judasi
(Knjk 1.8-9)

³ Loki Judasi ki nje kun dɔ Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy dɔ Jəju ti 6a, me uwe ki ta adi təl ki la ki silə kuti mitə aw-n adi njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, ka kin, ⁴ ningə əl-de ə nə: «M-ra majal, m-un dɔ dəw ki ra nɛ madi al.» Ə əi je əli-e əi nə: «Ta kare ki usi-je ti nɔ goto. E kin e ta ləi i.» ⁵ Lo kin ti nɔ, Judasi ɔti ilə la ki adi-e ka kin me kəy ti lə Luwə, ə aw ilə kilə. ⁶ Njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ɔyi la ka kin ningə əli əi nə: «E go rəbe ti al kadi ji buki la kin dɔ made ti ki me kəy ti lə Luwə, tadɔ e la məsi.» ⁷ Be ə, go ndude ti ki osi gonaa ti, uni la ka kin ndogi lo ndər lə nje kibə ngoo, rai tə lo dibɪ mba je. ⁸ E mbata kin ə, bitɪ bone ka isi 6ari lo ka kin «lo məsi». ⁹ Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi əl ə nə: «Taa silə kuti mitə ba par tə la ki ngan *Isirayəl je ɔji dɔe ti. ¹⁰ Adi la kin ndogi lo lə nje kibə ngoo, təkɪ Babe əl-m✠.»

Jəju a nɔ ngar Pɪlati ti
(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹ Jəju a nɔ nje kɔbɛ, *Pilatɪ ti, ə nje kɔbɛ dəje ə nə: «I ngar lə *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ki tɛɛ tai ti.» ¹² Me ta je ti lə njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki ngatɔgi je ki isi tətɪ dɔ Jəju ti kin, Jəju tɛɛ tane ilə-de ti al. ¹³ Ə nɔ be, Pilatɪ əl Jəju ə nə: «O ta je pəti ki dije a indəi dɔi ti kam al a?» ¹⁴ Ka Jəju tɛɛ tane ile ti al, adi ndɔje ngay.

Dije gangi ta koy dɔ Jəju ti
(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Dɔ 6al je pəti, lo ra nay Pakɪ ti, nje kɔbɛ a ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ɔr-e dangay ti. ¹⁶ Ningə dəkagiloe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tɔe nə Barabasi e nɔ. ¹⁷ *Pilatɪ dəji kosi je ki kawɪ-naa nɔ ə nə: «Nə ə igei kadi m-iyɛ taa m-adi səsi ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə?» ¹⁸ Pilatɪ dəji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə ra-de dɔ Jəju ti ə ilai-e jine ti. ¹⁹ Loki Pilatɪ isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nə: «İndə rəi me ta ti lə

✠ 26:64 Pa je 110.1; Daniyal 7.13 ✠ 27:10 Jakari 11.12-13; Jərəmi 18.2-3; 19.1-2

dəw ki dana kam al, tadə kondə ne m-ingə koŋ ngay me ni ti mbata lie.»

²⁰ Njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je sulai kosi je adi daji Pilati kadi ɔr Barabasi adi-de ə təl Jəju kə. ²¹ Nje koŋbe təl un ta daji-de ə nə: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igei kadi m-ɔr-e dangay ti m-adi səsi ə?» Ba ilai-e ti əi nə: «Barabasi!» ²² Ə Pilati, daji-de ə nə: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki bari-e Dəw ki Luwə mbəte ə?» Ba pəti əli əi nə: «E ɓa, sɓbi ɓe kagi-dəsi ti!» ²³ Ə Pilati təl daji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay ɓəy əli əi nə: «Sɓbi ɓe kagi-dəsi ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi ne madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi ngə ki də made ti ɓəy, un man tog-i-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nə: «Ta məsi dəw ki dana kam e dəm ti al. E ta ləsi.» ²⁵ Ningə dije pəti ilai-e ti əi nə: «Kadi ta məse e dje ti ki də nga ləje je ti!» ²⁶ Be ə, Pilati ɔr Barabasi adi-de, nga ningə Jəju taa adi indai-e ki ndəy kabɩlay, ɓa ile ji asigar je ti kadi ɓai-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibai Jəju kogii

(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

²⁷ Asigar je lə *Pilati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bari-e pirətuwar, ningə kawɩ ndəgi asigar je pəti ki dɔe ti. ²⁸ MBa kadi tə ibai-e kogii, ɔri kibi lie, ə ilai kibi ngal ki kər rəe ti. ²⁹ Oji jəgi kon ilai dɔe ti, ə ilai gakira ji kəe ti tə, ɓa ɔsi məkəside nangi nɔe ti ə mbai sie əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!» ³⁰ Tibi man tade dɔe ti, taai gakira jie ti, indəii dɔe. ³¹ Loki ibai-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ngal ki kər ka kin rəe ti kə, ə təli ilai kibi je lie wa rəe ti gogi, ɓa awi sie kadi ɓai-e kagi-dəsi ti.

Bai Jəju kagi-dəsi ti

(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

³² Loki asigar je isi tɛɛi me ɓe bo ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirən ti, ki tɔe nə Simo. Uwəi-e, indai tɔgi dɔe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ³³ Awi tɛɛi lo madi ti kare to nɔo, bari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka də dəw be.» ³⁴ Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki ati kadi Jəju ay, ə loki ɔdi tane ti ɓa, mbati kay. ³⁵ Asigar je ka kin ɓai Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigəi kir (mbare) də kibi je

ti lie, ləbi-naa*. ³⁶ Go ti, təli isi nɔo, isi ngəmi tae.

³⁷ NDangi me bati, ne ki ra ə n-ɓai-e-n kagi-dəsi ti, indai dɔe ti taa əi nə: «Dəw kam e Jəju, ngar lə *Jipi je.» ³⁸ Loe ti nɔo, ɓai njé ɓogi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare də ji kəe ti ə ki nungɩ də ji gəle ti tə*. ³⁹ Dije ki nje də rəbə, tigəi dɔde, ningə taji-e, ⁴⁰ əi nə: «I ki nje tuji kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndə ti ki mitə ka kin, re j NGon lə Luwə ə, aji rai j wa, ə j taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ⁴¹ Be tə ə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə Jipi je ibai Jəju kogii əi nə: ⁴² «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rəne al! NGar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa də kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tə ta ki rəjeti!» ⁴³ Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə nə: «Mi NGon lə Luwə.» ⁴⁴ Taa baw kaya je ki ɓai-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tə.

Koy Jəju

(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

⁴⁵ Hə ngire kadi ti ki a jam də ɓe ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, bitɩ kadi ki mitə ki lo sɔlɔ. ⁴⁶ Də kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eli, Eli, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kə ə?» ⁴⁷ Dije madi dan njé ti ki ai nɔo, ooi ndue, ningə əli əi nə: «Oi dəw ka yə a ɓar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, dəw kare dande ti, ay ngədi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay. ⁴⁹ Nə ndəge je əli əi nə: «Ingəm adi j-o se Eli a re aje wa?» ⁵⁰ Lo kin ti nɔo be, Jəju təl nɔ ki ndune ki bo ɓəy, ningə kəɛe tɛɛ. ⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a me kəy ti lə Luwə, til dana joo, j taa nu bitɩ re nangi. Dɔnangi yəki, taa mbal je ka taji dana tə. ⁵² Ta də ɓadi je tɛɛi, adi dije ngay ki adi mede Luwə j j taa lo koy ti. ⁵³ Go ti gogi, loki Jəju tɛɛ lo koy ti ɓa, dije ka kin awi me ɓe ti ki Jorijaləm ki e ɓe bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki kəmde. ⁵⁴ Loki ki bo ki də ɓuti asigar je ti ki ɓu əi ki asigar je ki njé ngəm Jəju ki əi sie ooi dɔnangi ki yəki, ki ne ki ra ne kin ɓa, ɓəl təl-de adi əli əi nə: «Təki rəjeti, dəw kin e NGon lə Luwə.»

*Dibi Jəju**(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)*

⁵⁵ Dəne je ngay ai nɔɔ, ai say, indəi kəmdə a ooi ne je ki isi rai ne. Əi dəne je ki uni go Jəju Galile ti nu, mba kadi rai sie. ⁵⁶ Dandə ti, Mari ki Magidala e nɔɔ nim, Mari ki kɔ Jaki əi Jisəpi nim e nɔɔ, taa kɔ ngan lə Jəbədə ka e nɔɔ nim tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw tə ur, dɪngəm ki nje ne kingə kare ki Arimate ti, ki təe nə Jisəpi i nɔɔ re. E ka e dəw ki təl rəne nje ndo ti lə Jəju tɔ. ⁵⁸ Jisəpi aw rɔ *Pilati ti dəje nin Jəju, ə Pilati adi ndune kadi adi-e. ⁵⁹ Jisəpi un nin Jəju, dole ki ta kibi ki sigi, ⁶⁰ ɔa ile me ɔe nin ti ki adi uri me mbal ti basine ɔəy mbata ləne wa, ningə nduguru mbal ki bo ilə ta ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi əi nɔɔ, isi nangi sɔbi nɔ badi.

Asigar je ngəmi ta badi Jəju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kində dɔ ne je dana mba ndo taa kəɔ ti ɔa, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je awi naa ti ɔe lə *Pilati, ⁶³ əli-e əi nə: «Dəw ki bo ləje, meje ole dɔ ti təkɪ ndo ki nje ngom dəwe kin əl, dəkagilo ti ki a-n ki dəne taa ɔəy əl ə nə: “NDɔ ki kɔ mitə lə ndo koym ɔa, m-a m-i taa lo koy ti.” ⁶⁴ Ə adi ndui adi dije ngəmi dɔ badi biti ndo ki kɔ mitə, nə tə njé ndo je lie rəi ɔogi nine, ə təli əli əi nə: “I lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a itə ki kəte ɔəy.» ⁶⁵ Ə Pilati əl-de ə nə: «Asigar je ki kadi ngəmi ta lo ə ai am, ə awi səde adi ngəmi dɔ badi təkɪ igei.» ⁶⁶ Lo kin ti, awi dɔ badi ti, tiyəi tae, ningə indəi asigar je kadi ngəmi tae.

28*Jəju i lo koy ti**(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)*

¹ Go ndo taa kəɔ ti, adi e ndo dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi dɔ badi. ² Lo kin ti nɔɔ be, dɔnangi yəkɪ yəkɪ ki əti ɔəl ngay, tadɔ malayka kare re nduguru mbal ta badi ti kɔ, ɔa təl isi dɔ ti. ³ Rəe unji tə kadi be, taa kibi ki rəe ti nda tə buy be tɔ. ⁴ Loki asigar je ki njé ngəm dɔ badi ooi-e, ɔəl təl-de adi təli toi tə nin je be. ⁵ Nə malayka un ta əl dəne je ə nə: «Səi, iɔəli al, tadɔ m-gər kadi isi sangi Jəju ki dije ɔəi-e kagi-dəsi ti. ⁶ E goto ne, i taa

lo koy ti təkɪ e wa əl-n. İrai oi lo ki to ti ə to kare kin. ⁷ Ningə kadi awi law əli njé ndo je lie təkɪ “i taa dan njé koy je ti, ɔa aw kadi a nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti.” E kin ə e ta ki kadi m-əl səsi.»

⁸ Dəne je ɔti ta badi ti ki ngədi njade ti, ɔəl ra-de, nə rəde nəl-de ngay. Awı ɔri poy ne ki ra ne kin adi njé ndo je lie ooi. ⁹ NDəy ba go ti, Jəju aw ingə-de, əl-de ə nə: «M-uwə jisi!» Ningə əi je ɔti ki rɔ Jəju ti, uwəi njae, ɔsi məkəsıde nangı nɔe ti. ¹⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «İɔəli al; ə awı əli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin ə a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɔe ta asigar je ti

¹¹ Loki dəne je njiyəi dɔ rəbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngəm dɔ badi ti, awı me ɔe bo ti, əli njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ne je pəti ki ra ne kin adi ooi. ¹² Be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je kawı-naa ki ngatɔgi je lə *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay, ¹³ ə əli-de əi nə: «Ta ki kadi əli ə to kin: əli əi nə: “Njé ndo je lie ə rəi ɔogi nine kondə, loki j-isi ji to ɔi.” ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi njé kɔɔe ki bo ti ə, je wa j-a gər lo ta ki kadi j-əl-e kadi j-ɔr-n ta dəsi ti.» ¹⁵ Be ə, asigar je taai la ka kin, ɔa rai ki go ndu ti ki adi-de. E be ə, ta kə nə njé ndo je ɔogi nin Jəju kin, isi njiyə-n dan Jipi je ti biti ɔone.

Jəju ilə njé ndo je ləne

¹⁶ *Njé ndo je ki dɔgi gıde kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jəju əl-de kadi awi ti. ¹⁷ Loki awı ə ooi-e ningə, ɔsi məkəsıde nangı nɔe ti, nə ki madi je badi kadi e Jəju. ¹⁸ Ə Jəju ɔti ɔasi ki rəde ti, əl-de ta je kin ə nə: «Luwə adi-m tɔgi je pəti me dɔrɔ ti, ki dɔ dɔnangi ti. ¹⁹ Awı ki rɔ gin dije ti ki dɔnangi ti ne pəti, itəli-de njé ndo je ti ləm, irai-de batəm me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwə ti[✧]. ²⁰ Ningə indoi-de kadi ngəmi go ne je pəti ki m-dəji səsi kadi irai. NGA ningə, mi, m-a mi səsi naa ti ki ndo je pəti, biti dɔɔəy ndo ti.»

✧ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Marki ndangi

Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji la Jəju Kirisi ki ndangi sa. Adi e Matiye, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki sa kin, Marki ə nje ndange ndangi adi gəji. Taa, go ndər gine ti 6a, təji kadi Marki ə ndange a e kəte tə.

Təki j-o-n təe də ti, e Marki ki ngon la Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa 6əy, Marki təji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi tə kin to lo 6əy tə bitə kagi-dəsi ti 6əy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nje ti ra rəbi lie. E be ə Ja Batisi re ra-n rəbi la Jəju, ningə ra-e-n batəm tə (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Ja Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki təji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi ne ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi ne kəji je ki əti 6əl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki təji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo kə lo koy ti (8.31-10.52). NJa mitə, Jəju əl njé ndo je ləne ta də koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta səbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tə.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə njé kun də Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti la Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy ne ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je ləne (11-13). Bəy tə, Marki təji ndə ki dəbəy ti ki joo ki e dəbəy ndə la Jəju. Me ndə ti ki dəbəy ti ki joo kin ə j-ingə ne kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki

gangi ta koy də ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e be nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju j lo koy ti ndə ki ko mitə la ndə koye, adi dəne je ki awi də 6adi ti, ingəi be nin to kare. Be ə, dəne je ayi-naa kadi awi ərri poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki j itidə Poy Ta ki Maji la Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rəjeti wa wa? Se igər təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be tə wa?

Ja ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki ərji də Jəju Kirisi, ki NGon la Luwə, ə kulə ngire to kin. ² NDangi me makitibi ti la nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte noi ti,

Kadi ra go rəbi noi ti.

³ Ndu dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi la Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»*

⁴ Ja Batisi tēē ilə mbe dilə lo ti ə nə: «Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.» ⁵ Dije pəti ki dənangi Jude ti ki 6e bo Jorijaləm ti, rəi rə Ja ti, təri ndude də majal je ti ləde, adi Ja ra-de batəm me ba Jurde ti. ⁶ Kibi ki Ja ilə rəne ti, e ki ra ki bi jambal, ningə də mene ki nda tə. Ne kusoe e gibiri je ki təji je par. ⁷ Ja əl kosi dije ə nə: «Dəw madi ki nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say, a re gom ti noo. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dəm nangi tuti al. ⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Ja ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Ja 1.29-34)

⁹ Dəkagiloe ti kin, Jəju j Najarəti ti, ki e ngon 6ekə ki Galile ti, re adi Ja ra-e batəm, me ba Jurde ti. ¹⁰ Loki Jəju isi tēē me man ti, oo dərə tēē tane, ningə oo NDil Luwə, risi tə də dum be re isi dəe ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi tēē dərə ti, ə nə: «J NGonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rənəl ləm ki bo ngay».

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə əsi Jəju aw sie dilə lo ti. ¹³ Jəju ra ndə dəsə dilə lo ti.

* 1:3 Malasi 3.1; Ejay 40.3   * 1:11 Pa je 2.7; Ejay 42.1

*Sata re rœ ti, na-e. Jøju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

Jøju la mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə ti ki uwəi Ja dangay ti, Jøju aw Galile ti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nə: ¹⁵ «Dakagilo ki Luwə ɔji ka re nga, ningə kɔbe lə Luwə ka, e basi rəsi ti tɔ. Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

Dije ki dɔsay ki Jøju ɓar-de
(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)

¹⁶ NDɔ kare, Jøju a də kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simɔ əi ki ngokone Andire ki əi njé ndɔ kanji je, a iləi bandi me man ti. ¹⁷ Jøju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndɔ dije kadi ingəi kaji.» ¹⁸ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jøju tə njé ndo je lie. ¹⁹ Jøju ɔti ndəy kəte ningə, oo Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde. ²⁰ Kalangi ba, Jøju ɓar-de, ningə iyəi bawde Jəbəde ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jøju.

Jøju aji dəw ki ndil ki majal ra-e
(Lk 4.31-37)

²¹ Jøju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jøju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndɔ taa kəɔ ləde, ningə ilə ngirə ndo nɛ. ²² Nɛ ndo lie, ɔti dije ki isi ooi dəe ɓəl ki dum, mbata ndo nɛ ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə ti, ɓi ndo nɛ tə njé ndo ndu-kun je al. ²³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nɔɔ, nɔ ki ndune ki bo ə nə: ²⁴ «Jøju ki Najarəti, ri ə, ige rɔje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.» ²⁵ Jøju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə nə: «Uti tai, ə itɛɛ kɔ rɔ dingəm ti kam.» ²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dingəm rururu, ki tɔgine, ningə tɛɛ rœ ti ki nɔ tane ti. ²⁷ Nɛ kin ɔti dije ɓəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ri ə ra nɛ be ə? Oi nɛ ndo ki sigi, ki aw ki tɔgine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, ilə-de gin tɔgine ti, adi təli rəde go ndue ti ɓəy tɔ.» ²⁸ E be ə, dije sanəi-naa ki tɔɓa lə Jøju, dənangi ki Galile ti kalangi ba.

Jøju adi rɔ nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)

²⁹ Loki tɛɛi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ka kin ningə, Jøju əi ki Jaki nim, Ja nim, awi me kəy ti lə Simɔ əi ki Andire. ³⁰ Məm Simɔ ki dəne, rœ ɔ por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jøju ur me kəy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta rɔ to lie. ³¹ Jøju re rœ ti, uwə jie, un-e ki taa, ningə, rœ ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rɔ nga. Go ti, ra nɛ kuso adi-de.

³² Loki lo səl, go kadi kur ti, dije rai ki njé moy je, ki dije pəti ki ndil je ki majal, rai-de, rɔ Jøju ti. ³³ Dije pəti ki me ɓe bo ti kawinaa ki ta kəy ti, ta kəy ti. ³⁴ Jøju adi rɔ nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dəde ti kɔ tɔ. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tado gəri-e ɓəti.

Jøju ilə mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)

³⁵ Ta gin lo ti, loki lo tijə al ɓəy, Jøju i taa, tɛɛ me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti nɔɔ, ilə ngirə kəl ta ki Bawne. ³⁶ Simɔ əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jøju. ³⁷ Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nə: «Dije pəti a sangi-ni.» ³⁸ Ə Jøju əl-de ə nə: «Adi j-awi ngan ɓe je ti, ki kadi ti kin ngata, tado, sɓbi kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji nu tɔ. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.» ³⁹ E be ə, Jøju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tɔ.

Jøju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Nje banji ɔti re rɔ Jøju ti, ɔsi məkəsi ne nangi nɔe ti, ningə nɔ dəe ti ə nə: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ⁴¹ Jøju oo kəm-to-ndoo lie, adi ilə jine ɔde-n, ningə, əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rɔi ay njay.» ⁴² Ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi rœ nga. ⁴³ Ningə kəte ɓəy taa kadi Jøju iye adi aw, ndəje ki tɔgine ngay, ⁴⁴ ə əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji rɔi nje kijə nɛ məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Moji dəji. Ira be mba kadi gəri təki banji ləi ur adi ingə rɔ nga.»*⁴⁵ Nə loki dingəm ka kin ɔti aw ningə, ilə mbɛ dɔ nɛ ti ki Jøju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Nɛ kin ra adi Jøju asi kadi ur me ɓe bo ti ki rangi, ta

* **1:44** Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nɛ ra je ti ki ɓa tɔ Luwə al. ☆ **1:44** Ləbətiki 14.2-32

kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidi be ti, dilə lo ti, ningə dije j̄ ki lo je ki dangi dangi, rəi rəe ti.

2

Jəju adi rə nga dəw ki rəe oy njururu (Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDə ngay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti noq. ² Dije kawinaa ngay, adi lo ibə-de ndinḡi ndinḡi, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, bit̄i ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu rəi sie rə Jəju ti. Dingəm je sə, ə oti-e. ⁴ Lo kadi awi sie, iləi-e nq̄ Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndinḡi ndinḡi. E be ə, ali taa, ndui də kəy*, səbi də lo ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje moy ki ne kot̄i njé moy je, ki dəi kulə ti, nq̄ Jəju ti. ⁵ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je ləi e ki kiyə go kə.» ⁶ NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki n̄a je isi me kəy ti noq, isi məri ta əi nə: ⁷ «Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal də Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kə, dəw ki rangi goto.» ⁸ Ta naa ti noq, Jəju gər mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ⁹ Kəl nje rə koy njururu kə nə: “Majal je ləi e ki kiyə go kə” ba ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: “I taa, un tuwə ləi, ə injiyə,” ə ngə ngay al ə? ¹⁰ Re e be ba, m-a m-əji səi tək̄i mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənanḡi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: ¹¹ «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.» ¹² Ba dingəm j̄ taa ta naa ti noq, un tuwə ləne, ə tēē ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o ne ki be kin kəte al bəy!»

Jəju bar Ləbi (Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti gogi. Dije pəti rəi rəe ti, ningə ndo-de ne. ¹⁴ Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi j̄ taa, un go Jəju. ¹⁵ Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé

ndo je lie ta ne kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki. ¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me buti ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso ne ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?» ¹⁷ Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kəl ta ki Luwə ki kiyə ta ne kuso (Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

¹⁸ NDə kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta ne kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta ne kuso, ə yəi je, rai al ə?» ¹⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a iyəi ta ne kuso dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al. ²⁰ NDə je a rəi noq kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloe ti kin ə a iyəi ta ne kuso. ²¹ Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a j̄ ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy. ²² Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j̄ al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a j̄ ba, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a təli ne ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju j̄ al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju də ndə ta kəə ti (Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

²³ Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je də njiyə ti usoi. ²⁴ Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O ne ki to kin: njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.» ²⁵ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ne ngə səde, ə bə ra-de ki dije ki goe ti kin ndə kare al bit̄i a? ²⁶ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi, uso, ə adi dije

* 2:4 Kəy ki əli ta də ti e kəy ki rai adi dəe lay. E kuji ra kəy ki dənanḡi Paləsitin ti.

ki gone ti usoi tɔ.» ²⁷ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Luwə ɔr ndɔ ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, ɓi ra dəw mbata ndɔ ta kəə al. ²⁸ E be ə, mi *NGon dəw, ndɔ taa kəə wa ka m-aw ki tɔgi dɔ ti.»

3

Jəju adi rɔ nga dɪngəm ki jie oy njururu (Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

¹ Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi bəy. Nɪngə dɪngəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti nɔɔ. ² Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dɪngəm kin rɔ nga ndɔ ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dɔe ti. ³ Jəju əl dɪngəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.» ⁴ Nɪngə Jəju təl dɔji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndɔ ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kɔ ə?» Lo to jijiji, dəw kare ka əl ta al. ⁵ Jəju ində kəmne gɔ-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dɔde ti ngay mbata me ngə ləde. Nɪngə əl dɪngəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dɪngəm surə jine nɪngə, jie təl to maji kare. ⁶ Ə loki *Parisi je tɛɛi taga ɓa, awi kalangi ba ɪngəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa sɔde ta ki dɔ Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rai rɔ Jəju ti (Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

⁷ Jəju ɔti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Nɪngə kosi dije ngay rai goe ti. Kosi dije ka kin i dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Jude ti je, ⁸ ɓe bo Jorijaləm ti je, dɔnangi Idume ti je, dɔnangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi ɓe bo ki Tir ki Sidɔ ba pəti ka rai goe ti tɔ. Kosi dije kin rai rɔ Jəju ti, mbata oy poy nɛ je ki ra. ⁹ Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi dɔ to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al. ¹⁰ Təki rɔjeti, Jəju adi rɔ nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rɔde ti, nagi rɔde mba kadi n-ɔdi rɔe. ¹¹ Loki dije ki ndil je ki majal uwəi-de gin tɔgide ti ooi-e nɪngə, ɔsi məkəsidi nangi nɔe ti, uni ndude ki taa nɔi əi nə: «I NGon lə Luwə!» ¹² Nə, ndəji-de ki tɔgine kadi rai adi dəw gər-ne al.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo (Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

¹³ Go nɛ je ti kin, Jəju aw dɔ mbal ti, ɓar njé ki ge-de, nɪngə rai rɔe ti. ¹⁴ MBɔ dije ti ki ɓar-de kin ə Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo ki kadi əi sie naa ti ki dɔkagilo je pəti. Əi sie naa ti, mba kadi ilə-de adi awi iləi mbɛ Poy Ta ki Maji. ¹⁵ Taa awi ki tɔgi kadi tuwəi ndil je ki majal tɔ. ¹⁶ Tɔ dije ki dɔgi gide e joo ki Jəju mbəti-de ə to kin: Simɔ, ki Jəju ində tɔe nə Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngon lə Jəbədə əi ki ngokone Jə, ki Jəju ɓar-de joo pu nə Bowanərjəsi, ki kɔr me nə «ngan lə ndangindi*», ¹⁸ ki Andire, ki Pilipi, ki Batiləmi, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon lə Alpe, ki Tade, ki Simɔ ki e mbɔ njé rɔ mbata kingə dɔ lə ɓe ləde ti, ¹⁹ taa Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jəju tɔ.

Jəju ki nojine je

²⁰ Jəju aw ɓe nɪngə, kosi dije rai uti kəm lo ka ka bəy, adi lo kadi əi ki njé ndo je ləne ɪngəi dɔkagilo kadi usoi nɛ ka goto. ²¹ Loki noje je ooi poy ta kin nɪngə, rai mba kadi n-ɔri-e n-awi sie ɓe, tado əli əi nə: «Dɔe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

²² NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki i Jorijaləm ti əli əi nə: «Bəljəbul isi mee ti. Nɪngə e ki tɔgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ²³ Be ə Jəju ɓar-de ki rone ti nɪngə, ɔr-de gin nɛ je me kuji ta je ti ə nə: «Oi kadi *Sata a tuwə dije lə Sata ban? ²⁴ Kin ə, dije ki me ɓekɔ ti ki kare ba, təli dɔ-naa ti rai-naa ə, ɓekɔ kin a a taa al. ²⁵ Loki dije ki me kəy ti ki kare ba təli dɔ-naa ti, rai-naa, me kəye kin a ra tɔgi kaw kəte al. ²⁶ Re Sata ə wa adi dije lie təli dɔ-naa ti ki rɔ, adi gangi-naa dana joo ə, kɔɓe lie a ra tɔgi kaw ki kəte al, gine a gangi. ²⁷ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kin ə re dəw uwə dəw ki nje tɔgi dɔɔ-e kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur nɛ kingə lie al. Loki dɔɔ-e ngata nɪngə, a ndur nɛ ki me kəy ti lie təki mene ge. ²⁸ M-əl səsi təki rɔjeti: Majal je pəti ki dije rai, se nɛ taji je pəti ki a tɛɛ tade ti ki dɔ Luwə ti, Luwə a iyə goe kɔ adi-de. ²⁹ Nə re dəw əl ta ki mal dɔ NDil Luwə ti nɪngə, Luwə a iyə go kɔ ade al

* **3:17** Bowanərjəsi (ngan lə ndangindi) e tɔ ki Jəju ində dɔ Jaki əi ki Jə. Dəw gər nɛ ki ində-n tɔ kin dɔde ti al, nə dije madi ndəri gine nɪngə əli əi nə Jəju ɓar-de ngan lə ndangindi mbata əi dije ki nɛ ra ki ki tɔgi to məside ti.

ratata. Dəw kin a oti kəy majal ləne kin ki nəne ti.» ³⁰ Jəju əl-de ta kin be mbata njé ndo ndu-kun je əli əi nə: «Aw ki ndil ki majal rəne ti.»

*Ko Jəju ki ngakəe je ki rəjeti
(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)*

³¹ Ko Jəju ki ngakəe je rəi ai taga, ningə iləi dəw kare kadi ɓar-e adi-de. ³² Kosi dije ngay gəi gide wuki. Loki rəi əli-e əi nə: «O kəi je, ki ngakəi je ai taga nɔo, a sangi-ni.» ³³ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə je ə əi kom je ki ngakom je ə?» ³⁴ Ba gə dije ki isi gəi dəe wuki ka kin, ningə əl ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin. ³⁵ Tadə dəw ki nje ra ndigəi lə Luwə ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

*Kuji ta ki də nje dibi ne ti
(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)*

¹ Jəju ilə ngirə kadi ndo dije ne kadi ba bo ti ɓəy. Kosi dije ngay kawinaa gəi gide, adi aw, al isi me to ti, nangi də ba ti. Kosi dije ai ngangəi ba ti ne, təli kəmdə ki dəe ti. ² Jəju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, əl-de ə nə: ³ «Nje ndə kare aw kadi dibi ne, ⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko, kə ko je madi tosi ngangəi rəbi ti adi yəl je rəi ɔi maki. ⁵ Kə ko je ki nungi tosi dənangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə təgi kalangi ba, tadə ngirəde to tane. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, ɓa go ti, tuti kurim, tadə ngirəde aw nangəi boy al. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl, lo kadi andi goto. ⁸ Nə kə ko je madi tosi dənangi ti ki maji. Be ə, təgi kalangi ba, adi andi. Ki nə je andi asi kuti mitə, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi ɓəy andi asi ɓu kare tə.» ⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta ɓa, kadi oo də ta kin maji!»

*MBa ri ə Jəju ndo ne ki kuji ta je ə?
(Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)*

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njé ki njé nay sie, ki njé ndo je lie ki dəgi gide e joo, dəji-e kadi ər-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi ngəri. ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tɛɛ ki də ne ki to lo ɓəyɔ ti ki ɔji də kəbe lie adi səsi. Nə

ndəgi dije ki ai taga, ingəi ne ndo je pəti ki kuji ta. ¹² E be mba kadi, «Re gəi lo maji ka ooi ne al nim, Re ooi də ta maji ka gəri me al nim, Tadə re gəri me ningə, A təli rəde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kə».✧»

*Jəju ər me kuji ta ki ɔji də nje dibi ko
(Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)*

¹³ Jəju əl-de ə nə: «İgəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?» ¹⁴ Nje kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə. ¹⁵ Kə ko ki tosi ngangəi rəbi ti, ɔji də dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Satə re ər ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kə. ¹⁶ NGA ningə, əi je ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langisi ba ki rənəl, ¹⁷ nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njé kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kə je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ɓa, iyəi kadi-me ləde kə kalangi ba. ¹⁸ Kə ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, ¹⁹ nə me ka sururu də ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je ki dənangi ti, taa ɓo ne je ki rangi ki dangi dangi, uti də ta ki ooi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningə, ndəgi kə ko je ki tosi dənangi ki maji ti, ɔji də dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə tɛɛi ki kandide tə. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehe je, ki ɓu kare je.

*Kuji ta ki ɔji də lambi
(Lk 8.16-18)*

²¹ Ningə Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo də ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində də ne ti taa. ²² Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo ɓəyɔ ti, a to ki taga pay tə. ²³ Re dəw aw ki mbine mba koo-n də ta ningə, kadi oo maji.» ²⁴ Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi də ta, ɓi oy ki nɔo be al. Ba kadi igəri təkəi go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə. Ningə ta ki gangi ki dəsi ti a itə e ki səi igangi dəde ti kin ɓəy. ²⁵ Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e də ti ɓəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa ɓəy.»

Kuji ta ki ɔji də kandi ne ki dibi

²⁶ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kəbe lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be. ²⁷ Go ne dibi ti kin, re nje ndər to bi ə se, to bi al ka, kondə ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi təgi tə, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi təgi-n. ²⁸ Nangi wa ki dərəne, ra adi ko ibə ə təgi, kade tee, ningə go ti gogi, ər dəne, ə andi. ²⁹ Ningə dəkagilo ki də ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tadə naye asi*»

*Kuji ta ki də kə kagi ti ki bari-e mutadi
(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)*

³⁰ Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-əjii kəbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki də ti ə? ³¹ Kəbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi dənangi ti ne. ³² Loki dəw dibe ningə, təgi ə təl kagi təy ki bo, itə ndəgi kagi təy je pəti. Bajie je ki təi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi də ti.» ³³ Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə. ³⁴ Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dəkagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ba, ər-de me pəti.

*Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)*

³⁵ Me ndəe ti noo, də ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.» ³⁶ İyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e. ³⁷ Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi də bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to. ³⁸ Jəju lə ne gəti-n dəne, ə to mongi to ti, isi to bi. *Njé ndo je lie ndəli-e ki no tade ti əi nə: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?» ³⁹ Jəju ndəl də bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jiji!» Loe ti noo, nəl ta kəə adi lo təl to jiji. ⁴⁰ Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Biti bone ka adi mesi al bəy a?» ⁴¹ Bəl rade ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə*?»

5

*Jəju tuwə ndil je ki majal də dīgəm ti
dənangi Gərasa ti
(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)*

¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne teei gidi ba ti, dənangi ti lə dije ki Gərasa ti. ² Loki Jəju j me to ti ur nangi ningə, taji naa ti noo, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rəne ti, tee də badi je ti re inge. ³ Dəw ka kin ra be də badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dəe lo ka ti goto. ⁴ Dəwi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tə. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nəsi nəsi tə. Dəw ki asi kuwe gin təgine ti goto. ⁵ Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, lo njiye e də badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rəne gangi bati bati ki gaji mbal je. ⁶ Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngədi re əsi məkəsi ne nangi noe ti. ⁷ Ningə ur kəl ki təgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? M-uwə njai me tə Luwə ti, adi-m kə al!» ⁸ Əl ta kin be tadə ta ki Jəju əl-e ə nə: «İ ndil ki majal, itee kə rə dīgəm ti kin.» ⁹ Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Təm nə “kosi njé rə je”, mbata ji bay ngay.» ¹⁰ No ki də Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kə me be ti kin al.

¹¹ Dəkagiloe ti kin, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti noo. ¹² NDil je ki majal noi də Jəju ti əli-e əi nə: «İtuwə-je adi j-aw dan kəsongi je ti kam, j-ur mede ti.» ¹³ Jəju ndigi səde də ti, adi teei me dīgəm ti ka kin, ə awi uri me kəsongi je ti. Taji naa ti noo, kosi kəsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi. ¹⁴ Njé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndər je, əri poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin. ¹⁵ Loki dije ka kin rəi teei rə Jəju ti ningə, ooi dīgəm ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rəe ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rəne ti tə. Ne je kin ra adi bəl rade ngay. ¹⁶ Ningə dije ki awi lo ne je ti ki Jəju ra, əri madide je poy ne ki tee də dīgəm ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tee də kəsongi je ti. ¹⁷ Be ə, iləi ngirə kadi noi də Jəju əi nə: «Njai ba, iyə dənangi ləje, ə aw.» ¹⁸ Dəkagilo ti ki Jəju isi al me to ti gogi ningə, dīgəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal me ti ka kin dəje kadi n-aw sie. ¹⁹ Nə Jəju ədi al, ə əl-e ə nə: «Əti aw be dan noji je ti, ər-de poy ne ki Bəbe ra səi ki koo kəm-to-ndoo ki əti bəl ki

oji doi ti kin.» ²⁰ E be ə, dingəm ka kin əti aw dənangi be bo je ti ki dōgi, ər poy ne je ki Jəju ra sie. Dije pəti ki oy ta kin, əti-de bəl.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki ta lə dāne ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

²¹ Loki Jəju təl aw gidi ba ti ki to ningə, kosi dije ngay kaw-naa rəe ti kadi ba ti. ²² Ningə dingəm kare ki dan njé kun dō kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki təe nə Jayrusi re. Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ²³ nō dəe ti ki man kəmne ə nə: «NGonm ki dāne ki du isi oy. Njai ba, kadi aw ində jii dəe ti adi ingə rō nga, ə oy al.» ²⁴ Jəju əti aw sie, ningə kosi dije ngay njiyəi goe ti, mborəi-e ki yo je ki ne je.

²⁵ Dāne kare ki moy məsi ade kō bəl dōgi gide e joo e dan kosi dije ti nōq. ²⁶ Moy kin ade kō ngay, adi ay ngədi ngay tō go dije ti ki njé ra dije moy, nə tuji ne kingə ləne dō ti kō kare, ningə ingə kō jide ti tə kingə yo. Moy aw ki kəte tə kaw par par, ne ki to soti goto. ²⁷ Dāne ka kin oo ta lə Jəju. Be ə, dan kosi dije ti, re ki rəbi ki gidi Jəju ti, ədi ta kibi lie. ²⁸ MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie par ə m-ədi ə, rəm a nga.» ²⁹ Ningə taji naa ti nōq par gin məsi lie gangi, adi gər me rəne ti təkī rəne nga ngata. ³⁰ Loe ti nōq, Jəju gər me angalne ti təkī tōgi tēe rəne ti. Be ə, təl kəmne gogi dan kosi je ti, dəji-de ə nə: «Nə ə ədi ta kibi ləm ə?» ³¹ *Ə njé ndo je lie əli-e əi nə: «I wa igər maji kadi kosi je mborəi-ni ki yo je ki ne je, ə itəl idəji ə nə: “Nə ədi-m bəy a?”» ³² Nə Jəju nay ki lo go lo ti gə gidine kadi n-oo dāne ə wa ki ra ne kin. ³³ Bəl ra dāne ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gər ne ki ra-e me rəe ti. Be ə, re osi nangi nja Jəju ti, əl-e ta je ki rōjeti pəti ki to mee ti. ³⁴ Nə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya, ə kadi ingə rō nga dō moy ti ləi.»

³⁵ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dije madi jii me kəy ti lə Jayrusi, ki e ki bo dō kəy kaw-naa ti lə Jipi je, rəi əli Jayrusi əi nə: «NGoni oy, itapi Nje ndo, al ngata.» ³⁶ Loki Jəju oo ta kəlde be ningə, use dō ti al, ə əl ki bo ki dō kəy kaw-naa ti ə nə: «Adi bəl rai al, adi mei par!» ³⁷ Jəju əgi kadi dije awi sie, nə iyə Piyər nim, Jaki nim, Ja ki ngokō Jaki nim par ə adi awi sie. ³⁸ Loki rəi tēei be lə ki bo ki dō

kəy kaw-naa ti ningə, Jəju oo dije ki isi singəi sokito, isi nōi je, uri wuy je. ³⁹ Jəju ur me kəy ti ningə, əl-de ə nə: «Ra ban ə dije singəi dō-naa ti sokito ki nō be ə? NGon oy al, nə to bi kare.» ⁴⁰ Dije ibəi Jəju kogii. Be ə, Jəju adi dije pəti tēe taga, ningə baw ngon nim, kō ngon nim, njé ndo je lie ki dani-e nim par ə awi sie me kəy ti ki ngon to ti. ⁴¹ Jəju uwə ji ngon, əl-e ə nə: «Talita kumi!»* Adi kər me nə: «NGon ki dāne, m-əli m-ə nə, i taa!»

⁴² Taji naa ti nōq, ngon ki dāne i taa, njiyə, tadō bəle e dōgi gide e joo. Ne ki Jəju ra kin əti dije bəl ki dum. ⁴³ Lo kin ti, Jəju dəji-de kadi əli ta ne ki ra ne kin dəw madi al. Ningə, əl-de kadi adi ne kuso ngon ki dāne ka kin uso.

6

Dije ki Najarəti ti taai me Jəju al
(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)

¹ Jəju i loe ti nōq, aw be bo ti ki tōgi ti*, naa ti ki njé ndo je ləne. ² Loki ndo ta kəə lə *Jipi je asi ningə, Jəju ilə ngirə ndo dije ne me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi ne ndo lie, ne ndo kin əti-de bəl, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə ne ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki əti bəl be kin ə? Tōgi ki ra-n ne kōji je ki əti bəl be kin ingə ra ə? ³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simō je, əi ngakōe je al a? Taa, konane je ka isi səje ne tō al a?» Ta ki dəji kin əgi-de kadi adi mede Jəju. ⁴ Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki dan noje je ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.» ⁵ Lo kadi Jəju ra ne kōji ki əti bəl me be ti ki Najarəti ti goto, nə ində jine dō njé moy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rō nga. ⁶ NDəji Jəju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo
(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jəju njiyə ki ngan be je ki gugi dō Najarəti, ndo dije ne. ⁷ Ningə, Jəju bər njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de tōgi dō ndil je ti ki majal tō. ⁸ Jəju ndər mbide kadi uni ne kare mbata dō rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni ne kuso al nim, bəl al nim, taa a bīgiri la me kulə dō

* **5:41** Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi əli tō dəkagilo ti lə Jəju. Galile.

* **6:1** Be ki Jəju tōgi ti e Najarəti, dənangi ti ki

6adisi ti al nim tɔ. ⁹ Hlæi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.» ¹⁰ Kin ə uri me kəy ti madi, ə uwə səsi rone ti ə, isi ti ratata ndo kawsi ti. ¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rɔde ti, ə se mbati koo dɔ ta ləsi, loki isi tɛɛi me ɔe ti kin ki taga ningə, indəi bu ki njasi ti kɔ†, mba kadi to tə nɛ ndəji ndude. ¹² *NJé ndo je awi iləi mbɛ Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kɔ. ¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi dɔ njé moy je ti ngay adi ingəi rɔ nga tɔ.

Koy Jə Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodi oo ta lə Jəju, tadɔ tɔba lie asi lo je naki naki. Dije ki nɔ je əi nə: «Jə Batisi j taa dan njé koy je ti. Gine kin ə aw-n ki tɔgi mba ra-n nɛ je ki əti ɔəl ɔəl.» ¹⁵ Nje ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» NJé ki nɔ je ɔəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə njé ki rəi kəte kin be tɔ.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Jə ki ndo ki madi gangi dɔe ka ə j lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tadɔ ndo ki adi uwəi Jə, dɔəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokɔe Pilipi, ki tae nene ti, ¹⁸ ə Jə əl-e ta dɔ ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokoi, nei ti*.» ¹⁹ Wongi ra Erodiyadi dɔ Jə ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al. ²⁰ Tadɔ Erodi ɔəl Jə, gər kadi e dəw ki nje ra nɛ ki dana, taa e dəw ki ay njay tɔ. Be ə, Erodi ngəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl Jə ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Jə par par. ²¹ NDɔ ki maji ki Erodiyadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndo rənəl koji Erodi, ə Erodi adi rai nɛ kuso. Ningə ndəe ti kin, Erodi ɔar ki bo je ləne nim, ɔar njé kun dɔ njé rɔ je ləne nim, taa ɔar njé tɔba je ki dənangi Galile ti tɔ. ²² Dɔkagilo kuso nɛ ti, ngon lə Erodiyadi ki dəne, ur kəy gode ti, ndam. NDam lə ngon ki dəne kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki ɔar-de lo nɛ kuso ti ngay tɔ, adi ngar əl ngon ki dəne ka kin ə nə: «Idəji-m nɛ ki mei ge par ə m-a m-adi.» ²³ Erodi aw biti un ndune ki kibi rɔ ade ə nə: «Nɛ je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kɔbe ləm ka a ingə.» ²⁴ NGon ki dəne tɛɛ aw taga, aw dəji kone ə nə: «E ri

ə kadi m-dəje ə?» Ə kɔe əl-e ə nə: «Idə-je dɔ Jə Batisi.» ²⁵ NGon ki dəne təl langisi ba aw rɔ ngar ti əl-e ə nə: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m dɔ Jə Batisi me supira ti.» ²⁶ Me ngar tuji ɔji-n dɔ nɛ ki ngon ki dəne dəje kin, nə lo kadi ɔge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki ɔar-de lo nɛ kuso ti tɔ kin. ²⁷ Be ə, taji-naa ti nɔɔ, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi dɔ Jə re-n. ²⁸ Asigar aw gangi dɔ Jə me supira ti, re-n adi ngon ki dəne, ningə ngon ki dəne ka kin təl-n adi kone. ²⁹ Loki njé ndo je lə Jə oi poye ningə, rəi uni nine awi dibi.

Jəju adi nɛ kuso dɔngəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jə 6.1-15)

³⁰ Loki njé kaw kilə je təli lo kilə je ti ləde ningə, kawinaa rɔ Jəju ti, ɔri-e poy nɛ je ki rai ki nɛ je ki nɛ je ki ndoi dije adi-e oo. ³¹ Kosi dije ngay awi nim, təli nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dɔkagilo ndi be kadi usoi nɛ ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nə: «Trəi adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi ɔri kəɔ ndəy.» ³² Be ə, ali me to ti mba kaw kəsi rɔde ngərangi, lo ki dije gotoi ti. ³³ Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gəri-de ɔəti tɔ. Dije j j ɔe bo je ti ki dangi dangi, ayi-naa ki njade bur bur awi kəte, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

³⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, tadɔ ai tə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, Jəju un dɔkagilo ngay ndo-n-de nɛ. ³⁵ Loki kadi yəti rone ki bəlme taa njé ndo je ɔti ki rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tɔ. ³⁶ Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndɔr je ti, ki ngan ɔe je ti, ndogi nɛ kuso usoi.» ³⁷ Nə Jəju təl əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de nɛ usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nə: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi silə ɔu joo‡ j-adi-de usoi wa?» ³⁸ Jəju təl əl-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təli əli-e əi nə: «Mapa e mi, ə kanji joo tɔ.» ³⁹ Jəju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute dɔ wale ti ki mbəl. ⁴⁰ Be ə, dije uwəi-naa ɔu ɔu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare

† 6:11 Ta lə kində bu ki nja ti kɔ 6a, igoi Mt 10.14 ki ta ki dɔ ti ki e gin ti nangi. * 6:18 Ləbətiki 18.16; 20.21 ‡ 6:37 Silə kare, dɔkagilo ti lə Jəju, e la ki lo ra kilə ndo ti ndo kare. Adi silə ɔu joo e la ki lo ra kilə ndo ti ndo ɔu joo.

bare. ⁴¹ Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti tɔ. ⁴² Dije pəti usoi ne ndani maji. ⁴³ Ningə, njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo bəy. ⁴⁴ Dije ki usoi ne kin asi dɔngəm je dibi mi.

*Jəju njiyə dɔ man ti
(Mt 14.22-33; Jə 6.16-21)*

⁴⁵ NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nɔne ti, ki kaw ki be bo Bətisayda ti nu. Ningə dɔkagiloe ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi. ⁴⁶ Loki Jəju adi-de awi ningə, əti aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi. ⁴⁸ Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kɔ ngay lo kəsi to ti, tado nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungəi ba ra-de majal. Dan lo ti ba, Jəju j a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔde ti, ningə ge kadi n-də tade bəy. ⁴⁹ Ə loki ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl. ⁵⁰ Əi je wa pəti ooi-e, adi bəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə i bəli al!» ⁵¹ Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Ne je kin əti-de bəl ngay. ⁵² Tado ki rɔjeti, njé ndo je gəri kəm ne ki Jəju ra əji dɔ mapa kin al, ki mba me ngə ləde.

*Jəju adi rɔ nga njé moy je dɔnangi
Gənəjarəti ti
(Mt 14.34-36)*

⁵³ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɛəi dɔnangi Gənəjarəti ti, indəi to ləde nangi. ⁵⁴ Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju; ⁵⁵ adi əyi-naa ngɔdi asi be je ki dɔnangi Gənəjarəti ti naki, naki. Dije iləi rɔde, əyi njé moy je ləde me ne koti njé moy je ti, rəi səde rɔ Jəju ti. ⁵⁶ Lo je pəti ki aw ti, ngan be je, ki be bo je, ki lo ndər je, dije rəi ki njé moy je buki-de ta mbalo ti, ə nɔi dɔ Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rɔ nga. Ningə, njé ki ədi ta kibi lie, ingəi rɔ nga tɔ.

7

*Jəju ki ne jibəl be
(Mt 15.1-9)*

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi ii Jorijaləm ti, kawinaa dɔ Jəju ti. ² Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi ne ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti. ³ NGa ningə taki rɔjeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi ne ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go ne jibəl be ti lə kade je. ⁴ Be tɔ ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rɔde suki suki bəy taa a usoi ne. Awi ki ne jibəl be je ki rangi ngay ki indəi kəmde go ti bəy tə togi ne kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

⁵ Parisi je ki njé ndo ndu-kun je dəji Jəju əi nə: «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rɔde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Usoi ne ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?» ⁶ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rɔjeti. Səi njé kadi kəm dije, tado Luwə adi Ejay ndangi ə nə: «Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare, Nə mede e say səm.

⁷ Toji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tado ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki j rɔ dije ti tɔ.»*

⁸ Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rəsi go ne jibəl be ti lə dije yo.»

⁹ Ningə, Jəju əl bəy ə nə: «To rəsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go ne jibəl be ləsi! ¹⁰ Təki rɔjeti, *Moji ə nə: «Əsi gon bawi ki kəi.» Taa əl bəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy.»*

¹¹ Nə səi, əli əi nə: «Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Ne maji je ki re m-a m-əsi-n səli ə e kərba,» adi e kadi-kare lə Luwə.» ¹² E kin əji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra ne əsi-n səl bawne ə se kone. ¹³ Igoi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki ne jibəl be ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa ne je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nɔɔ bəy.»

*Ne je ki a ra dəw adi ay njay al ta kəm
Luwə ti
(Mt 15.10-20)*

¹⁴ Go ti ningə, Jəju bar kosi dije ki rɔne ti bəy ə əl-de ə nə: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tɔ.» ¹⁵ Ne madi ki j

taga aw me dāw ti, ki a təl-e ne ki to nje ti goto. Nə ne ki i me dāw ti ə a təl dāw ne ki to nje ti. ¹⁶ [Re dāw madi aw ki mbine kadi oon dō ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jəju iyə kosi dije, ə təl aw me kəy ti ningə, njé ndo je lie dəji-e kadi ɔr-de gin kuji ta ka kin. ¹⁸ Jəju əl-de ə nā: «Adi səi je wa ka igəri ne al tō a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Ne pəti ki i taga ki aw me dāw ti, ne kare ki a təl-e ki nje ti goto. ¹⁹ Təki rəjeti, ne je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kandae ti yo, 6a go ti, tɛɛi kɔ.» Ta lə Jəju kin təji kadi ne kuso je pəti əi ki kay njay. ²⁰ Ningə Jəju əl-de bəy ə nā: «Ne ki i me dāw ti ə e ne ki nje təl dāw ne ki to nje ti. ²¹ E me dāw ti kəy, e ngame dāw ti ə, mər ta je ki majal isi tɛɛ ti, ki kaya ki ra, ki ɔogi, ki təl-naa, ²² ki kuwə marim, ki ra kəm-nda ne, ki me ndul, ki kədi-naa, ki ne ra ki go rəbe ti al, ki kəji rɔ, taa kilə ra je ki to mbə tɔ. ²³ Ne je kin pəti iij me dāw ti, ningə əi ə təl-e ne ki to nje ti.»

Dəne ki mba adi mene Jəju (Mt 15.21-28)

²⁴ Jəju i loe ti noo ningə, aw dənangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto. ²⁵ Təki rəjeti, re wa ki Jəju re tɛɛ bəy par ə, dəne madi ki ndil ki majal isi adi kɔ ngone ki dəne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti. ²⁶ E dəne ki e Jipi al, 6e koje e Pənəsi, dənangi Siri ti. No ki dō Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kɔ ngonno kin kɔ. ²⁷ Nə Jəju əl-e ə nā: «Iyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de bəy taa. Tado e go ti al kadi dāw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.» ²⁸ Ə dəne ka kin ilə ti ə nā: «E rəjeti Bəbe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirɔ ne je ki tɛɛ ta ngan je ti tosi nangi tɔ.» ²⁹ Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ta kul ta ki tɛɛ tai ti kin, ɔti aw 6e ləi, tado ndil ki majal tɛɛ me ngoni ti ki dəne kɔ ngata.» ³⁰ Dəne ka kin təl aw 6e ningə, ingə ngonno, to dō tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tɛɛ rɔe ti kɔ.

Jəju adi nje mbi bəy oo ta

³¹ Jəju i dənangi Tir, gangi Sidɔ, ningə ində dənangi 6e bo je ki dɔgi gangi bəy taa re tɛɛ ta ba Galile ti. ³² Dije rəi ki dɔngəm kare ki mbie bəy, ki lo kəl ta to rɔe, rɔ Jəju ti, dəji-e kadi ində jine dɔe ti, kadi ingə rɔ nga. ³³ Jəju ɔr-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki

tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ɔdi-n ndon dɔngəm ka kin. ³⁴ Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dɔrɔ ti, ilə kəɔ puu, ə əl ə nā: «Epata» (kɔr me ta kin nā: imbuti). ³⁵ Taji naa ti noo par ə mbi dɔngəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay. ³⁶ Jəju ndɔr mbi dije ki oy ne kin kadi dāw əl tae kəte adi dāw ki rangi oo al. Loki ndɔr mbide ki nja naa ti naa ti kadi dāw ɔr poy ne kin al ningə, kadi be bəy ə dije ɔri poy ne rae ki kəte kəte. ³⁷ Ne ra Jəju əti kosi dije 6əl ngay adi əli əi nā: «Ne rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi dō ta, taa ra mbiki je adi əli ta tɔ.»

8

Jəju adi ne kuso dije dibi sɔ (Mt 15.32-39)

¹ Me ndə je ti kin, kosi dije ngay kawinaa təki rangi bəy dō Jəju ti. Ningə, ne ki kadi usoi goto. Be ə Jəju 6ar njé ndo je ləne əl-de ə nā: ² «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndə mitə bone ə əi səm naa ti, ningə ne ki kadi usoi goto. ³ Re m-tuwə-de madi awi 6e ki mede ki 6o ba ə, 6o a taa tɔgide rəbə, tado njé ki madi dande ti iij say ə rəi.» ⁴ *NJé ndo je lie təl əli-e əi nā: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?» ⁵ Jəju dəji-de ə nā: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nā: «Mapa e siri.» ⁶ Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. ɔy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə dō ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tɔ. ⁷ Awi ki ngan kanji je jide ti tɔ. Jəju ra oyo Luwə dō ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tɔ. ⁸ Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawiginde je ki nay, kare siri. ⁹ Dije ki usoi ne, asi dibi sɔ. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dənangi Dalmanuta ti.

Parisi je dəji ne kəji Jəju (Mt 16.1-4)

¹¹ *Parisi je iij noo rəi ningə, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, 6a dəji-e kadi ra ne kəji madi ki i dɔrɔ ti adi-de n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dāw. ¹² Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nā: «MBarı ə dije ki dɔkagilo ti ki bone dəji mba kadi n-ooi ne kəji ki əti 6əl ə? Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, ne kəji madi ki

kadi dāw a ra ki mbata lāde goto.» ¹³ Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

*Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodī nim
(Mt 16.5-12)*

¹⁴ Me njé ndo je oy dō mapa ti ki kadi əyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par. ¹⁵ Jəju ndəji-de, ə əl-de ə nā: «Oi maji! Adi kəmsi ədi dō rəsi ti, əji-n dō əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodī*.» ¹⁶ *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nā: «Jəju əl be tado ji rəi ki mapa al!» ¹⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nā: «MBar i ə isi naji-naa ta dansi ti dō mapa ti ki əyi al ə? Igəri me ne je al ka bəy a? Kəmsi tē dō ne je ti madi al ka bəy a? Səi dije ki ku dəsi goto a? ¹⁸ Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dō ta al a? Mesi ole dō ti al a? ¹⁹ NDō ki m-ləbi mapa mi, dingəm je dibi mi kin, gindi mapa ki nay, əyi kare ban ə?» Ningə əli əi nā: «J-əy kare dəgi gide e joo.» ²⁰ «NGa ndō ki, m-ləbi mapa siri dingəm je dibi sō kin, ginde je ki nay, ndō ki əyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nā: «J-əy kare siri.» ²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nā: «Igəri al bəy a?»

Jəju adi nje kəm tō kare oo lo me be ti ki Bətisayda

²² Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tēji me be ti ki Bətisayda ti ningə, dije rəi ki nje kəm tō kare rō Jəju ti. Dije ka kin nōi dō Jəju ti kadi əde. ²³ Jəju uwə ji nje kəm tō ka kin, ə aw sie gidi be ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dəe ti ə dəje ə nā: «O ne madi a?» ²⁴ Nje kəm tō gō lo ningə ə nā: «M-o dije, nā to ə toi tə kagi je ə a njiyəi be.» ²⁵ Jəju təl ində jine dō kəme ti nja kare bəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rō nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tō. ²⁶ Go ti ningə, Jəju iyə adi aw be ləne, ə əl-e ə nā: «Oti təl kaw me be ti kin gogi.»

*Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə Luwə
(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)*

²⁷ Jəju əti loe ti nōq ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan be je ti ki gidi Səjare ti, ki Pilipi. Loki əi dō rəbi ti, Jəju dəji-de ə nā: «Dije isi əli ta ki dəm ti təki mi nā ə?» ²⁸ Ə njé ndo je əli-e əi nā: «Dije madi əi nā j Jə Batisi; njé ki nungi əi nā j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nā j ki kare dan njé kəl ta je ki ta

Luwə ti.» ²⁹ Ningə, Jəju təl re dəji-de əi je wa ə nā: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nā mi nā ə?» Ə Piyər ile ti ə nā: «I Kirisi, ki Luwə mbəte.» ³⁰ Jəju ndəji-de ki təgine kadi əli ta kin kəte kadi dāw ki rangi oo al.

*Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)*

³¹ Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təki ne *NGon dāw n-a n-ingə kō ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndukun je a mbati-ne. Dije a təli-ne, nā ndō ki kō mitə lə ndō koyne bə, n-a n-tēj lo koy ti. ³² Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ər Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie. ³³ Nə Jəju təl rəne, gō njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki təgine ngay ə nā: «təl gogi *Sata, ər rəi kō gom ti! tado mər ta ləi e mər ta ki j rō Luwə ti al, nā e mər ta lə dije.»

³⁴ Go ti ningə, Jəju bər kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nā: «Re dāw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom. ³⁵ Təki rəjeti, dāw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dāw ki ti ta rəne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rəne tō. ³⁶ Kin ə re dāw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nā ndile tuji ə, maje to ra be ə? ³⁷ Ne madi ki dāw a adi ər-n to ndilne to nōq a? ³⁸ Təki rəjeti, re rō dāw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dəkagilo ti kin, mi NGon dāw m-a m-ra rəsəl dəe ti tō, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

¹ Jəju əl-de bəy ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi kōbe lə Luwə ki a re ki təgine kin.»

*Jəju mbəl rəne
(Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)*

² NDō mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Jə nim tō, ə al aw səde dō mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin nōq, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti. ³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dāw ki

* **8:15** Əm lə Parisi je e ne ndo lāde ki ngom, ningə əm lə Erodī e mbati kun me kadi Jəju tō.

dɔnangi ti ne ki kadi a togɪ kibi adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin ti nɔɔ, Eli əi ki *Mojɪ tɛɛi ki rɔde ti hɔy, a əli ta ki Jəju. ⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yaɪ, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tɔ.» ⁶ Piyər gər ta wa bangɪ ki kadi əl əl, tadɔ əi ki madine je ki joo pu, bəl rade ngay. ⁷ Ningə, taji naa ti nɔɔ, kil ndi j səbi dɔde liti. Ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.» ⁸ Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rɔde ti. ⁹ Loki ij dɔ mbal ti isi uri ki nangɪ ningə, Jəju ndəji-de kadi ɔri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, bitɪ kadi ne *NGon dəw n-tɛɛ dan njé koy je ti. ¹⁰ *NJé ndo je tɔli rɔde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Ki taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta dɔ ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarɪ ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?» ¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rɔjeti kadi Eli a re kəte bəy taa, mba kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi. NGa ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, səbi dɔm mi NGon dəw bəy əi nə: “NGon dəw a ingə kɔ ngay, taa dije a kidi-e tɔ” ə? ¹³ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, təki ndangi me makitibi ti səbi-n dɔe.»

*Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade kɔ
(Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)*

¹⁴ Loki tɔli rai rɔ ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləi-naa gəi dɔde wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti sɔde tɔ. ¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rɔe ti, uwəi jie rai-e lapiya. ¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isi naji-naa ta dɔ ti sɔde ə?» ¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rai ti, tadɔ e gin tɔgi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al. ¹⁸ Lo je pəti ki ndil kin j sie ti ningə, ige ile nangɪ, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dɔe ti kɔ, nə asi tɔgi al.» ¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nə: «Səi dije ki dɔkagilo ti ki bone ki səi njé me ngə je, kadi

tə m-isi səsi dɔkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dɔkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rɔm ti ne.» ²⁰ Loki rai ki ngon rɔe ti ningə, taji naa ti nɔɔ wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangɪ nangɪ, bə man tae j kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangɪ, ade nduguru nangɪ. ²¹ Jəju dəji Bawə ə nə: «Dɔkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Bawə ngon ile ti ə nə: «Ilə ngire lo ki ngon to du ba bəy. ²² Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi tɔl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kəm-to-ndoo ləje, ira səje.» ²³ Ə Jəju tɔl əl-e ə nə: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.» ²⁴ Ta naa ti nɔɔ, bawə ngon əl ta ki ndune ki bo ə nə: «M-adi mem, nə kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira səm!» ²⁵ Loki Jəju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki rɔe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nə: «J ndil ki majal ki nje bəy mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi itɛɛ rɔ ngon ti ki kɔ, ə ire gogi al ratata!» ²⁶ NDil ki majal ka kin ur kəl, ra ngon adi dadi nangɪ nangɪ ki tɔgine ngay, ningə tɛɛ rɔe ti kɔ. NGon tɔl to təki oy be, adi dije pəti ki ooi ne ki ra ne, əli əi nə: «Oy ngata.» ²⁷ Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa. ²⁸ Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBarɪ ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?» ²⁹ Jəju tɔl əl-de ə nə: «Ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

Jəju tɔl əl ta ki dɔ koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

³⁰ Əi, ɔti loe ti nɔɔ ningə, indəi dɔnangi Galile gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al. ³¹ Tadɔ un dɔkagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nə: «A iləi-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a tɔli-mi, ningə loki tɔli-mi oy bə, ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koym ə, m-a m-j taa lo koy ti.» ³² *NJé ndo je gəri me ta lie kin al, ningə bəli kadi dəji-e ta dɔ ti tɔ.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

³³ Loki rai tɛɛi me bə ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta dəji-de ə nə: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta dɔ ti dɔ rəbi ti ə?»

³⁴ Nə təli isi kekeke, tado, do rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se na ə e ki bo wa? ³⁵ Jəju isi nangi, ningə bar njé ndo je ləne ki dōgi gide e joo, əl-de ə nə: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dōsay ningə, maji kadi təl rəne dəw ki dōbəy ti nim, nje ra kilə bəə kadi ndəge je pəti nim tə.»

³⁶ Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rəne ti ba, əl-de ə nə: ³⁷ «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e mi ə uwə-m ki rəne ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.»

*Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Lk 9.49-50)*

³⁸ Ja əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me toi ti, ə ji ndigi kadi j-oge do ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ³⁹ Jəju ilə-de ti ə nə: «Oti kadi ogi-e do, tado dəw kare ki a ra ne ki əti bəl me təm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dəm ti goto. ⁴⁰ Təki rəjeti, dəw ki əsi-je ta al e dəw ləje. ⁴¹ Taa re dəw madi adi səi man kay me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dəwe kin, təki rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.

*NDəji-naa do majal ti
(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)*

⁴² «Kin ə təki dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dōi mbal ki bo ngay mīnde ti, ə iləi-e me ba ti. ⁴³ Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kajj ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [⁴⁴] * ⁴⁵ Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tado, e soti kadi ingə kajj ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [⁴⁶] ⁴⁷ Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tado, e soti kadi ur kəbe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. ⁴⁸ Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tə. ⁴⁹ Təki rəjeti, dəw ki ra ka por kə je a ra-e adi ay njay, təki kati a ra-n ne kuso adi nəl be. ⁵⁰ Kati e ne ki maji, nə loki nəle goto ə, ri ə a rai kadi a təl

nəl gogi ə? Ne ki kadi dəw a ra-n goto. Ningə maji kadi itəji hal ki maji ki rə-naa ti, ə isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

10

*Ta ki do gangi-naa ti lə dəne ki dingəm
(Mt 19.1-9; Lk 16.18)*

¹ Jəju j loe ti noo, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawinaa gəi gide wuki bəy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de ne. ² *Parisi je əti rəi rə Jəju ti, ningə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, dəji-e əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?» ³ Jəju dəji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Moji adi səi do ti ə?» ⁴ Əi təli əli-e əi nə: «Moji adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti.» ⁵ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji ndangi-n ndu-kun kin adi səsi. ⁶ Nə lo kilə ngirə kində ne je ti, Luwə ra dingəm əi ki dəne. ⁷ E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, ⁸ kadi təli darə ki kare. Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə a əi darə ki kare ba. * ⁹ Ningə ne ki Luwə dōo naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.» ¹⁰ Loki təli rəi bə, njé ndo je lie dəji-e ta do ti bəy. ¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Re dəw tuwə nene, ə taa dəne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim, tado nee ki kəte isi noo bəy. ¹² A re e dəne ə mbati ngawne ə taa dingəm ki rangi ka, e nje kuwə marim tə.»

*Jəju njangi do ngan je ki du
(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)*

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dode, nə njé ndo je kəli səde. ¹⁴ Loki Jəju oo kilə ra njé ndo je ləne ningə, nəl-e al adi əl-de ə nə: «Iyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi ogi-de ta rəbi, tado kəbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. ¹⁵ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o bə dəe ti tə ngon ki du be al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.» ¹⁶ Go ti, Jəju uwə ngan je ki du ka kin ki rəne ti, ində jine dode ti, njangi dode.

*Ta lə Jəju ai ki dəw ki nje ne kingə
(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)*

¹⁷ Loki Jəju əti osi do rəbi ti ningə, dingəm madi kare ay re osi nangi njae ti, ningə dəje

* **9:44** Bar ta ki joo kin, dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi. * **10:4** Dətarənom 24.1

* **10:8** Kilə ngirə ne je 1.27; 2.24

ə nā: «NJe ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?»¹⁸ Jəju əl-e ə nā: «MBa ri ə ɪbar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji.¹⁹ I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nā: “A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom dō madi ti al, a ra ne ki majal ki dəw madi al, ɔsi gon bawi əi ki kōi kin maji.”»²⁰ Dingəm ka kin əl-e ə nā: «NJe ndo, ne je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.»²¹ Jəju gō dingəm ka kin ki rənəl, ningə əl-e ə nā: «Ne kare be ə nayi kadi ɪra. Aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərā ti, ə ire un gom.»²² Nə loki dingəm ka kin oo ta je kin ningə, kəme il kiriri, ə ɔti aw ki rənəl al, tadə e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Jəju gō njé ndo je ləne ki gəi gide, ningə əl-de ə nā: «A e ne ki ngə ngay rō njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə!»²⁴ Ta lə Jəju kin ndəji-de, nə Jəju a dō ti gərərə ba ə nā: «NGanm je, e ne ki ngə ngay kadi dəw ur me beko ti lə Luwə.²⁵ E ne ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.»²⁶ Ta kin ɔti-de bəl dō made ti bəy, adi dəji-naa dande ti əi nā: «NGa kin ə e be ningə, nā ə asi kadi ingə kaji ə?»²⁷ Jəju ində manjide ba, ningə əl-de ə nā: «Ki rō dije ti ba, dəw ki asi goto, nə ki rō Luwə ti ba, ne ki dum-e goto, tadə asi ra ne je pəti.»²⁸ Ə Piyər ilə rone əl-e ə nā: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kō, mba kadi j-un-n goi kin.»²⁹ Jəju ile ti ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningə,³⁰ dəwe kin a ingə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dənangi, nja bu dō ti. A ingə ne je kin, naa ti ki kō dəkagilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nō ti tō.³¹ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tō.»

*Jəju əl ta dō koyne ti ki kine lo koy ti bəy
(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)*

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi dō rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə nōde ti nōde

ti. Lo kin ti, bəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka bəl rade tō. Jəju təl bar njé ndo je ki dōgi gide e joo rone ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nā:³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dəm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al.³⁴ A kogi dəm ti je, a tibi man tade dəm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabilay je, taa a təli-mi tō. Nə ndō ki kō mitə lə ndō koym ba, m-a m-təe lo koy ti.»

*Ne dəji lə Jaki əi ki Ja
(Mt 20.20-28)*

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Ja ki əi ngan lə Jəbəde, rəi rō Jəju ti basi, əli-e əi nā: «NJe ndo, ji ndigi kadi ɪra ne ki j-aw tə dəji kam adi-je.»³⁶ Jəju dəji-de ə nā: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?»³⁷ Ningə, təli əli-e əi nā: «Re indigi dō ti səje ə, adi dəw kare isi dō ji kōi ti, ə e ki nungi isi dō ji gəli ti tō, loki a isi dō kōbe ti ə dije a iləi təji dōi ti kin.»³⁸ Jəju əl-de ə nā: «ɪgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kō ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tō wa?»³⁹ Ba əli əi nā: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nā: «Təki rəjeti, a asi kadi ingəi kō ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kō ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tō.⁴⁰ Nə ta ki oji dō kisi dō ji kom ti ə se dō ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kəte nu ki mbata ləde.»⁴¹ Loki ndəgi njé ndo je ki dōgi ooi ta je kin ba, rōde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Ja.⁴² Be ə, Jəju bar-de pəti ki rone ti, əl-de ə nā: «ɪgəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kōbe dō gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jōgi dō dije ti, adi-de kō, taa dije ki njé təba, oji be dōde ti bəy tō.⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki dō kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi pəti tō.⁴⁵ Tadə mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim tō.»

✦ 10:19 Təe ki taga 20.12-16; Dətarənom 5.16-20

*Jəju tee kəm Bartime ki nje kəm to
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)*

⁴⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi teei Jəriko ti. Loki isi teei me be bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm to kare ki təe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangi rəbi ti noo, isi kəy ne. ⁴⁷ Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti əi isi ində də ningə, un ndune ki taa nq ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»* ⁴⁸ Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm to un ndune ki taa do made ti wa bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» ⁴⁹ Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «İbari-e adi-mi.» Ningə bari nje kəm to ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi ba, i taa, nə isi bari.» ⁵⁰ Loki oo do ta je kin ningə, bi kibi ləne, ilə kə, ə i taa rati aw rə Jəju ti. ⁵¹ Jəju dəje ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm to əl-e ə nə: «Nje ndo, m-ge kadi kəm oo lo!» ⁵² Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tadə kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti noo, kəme oo lo, adi un go Jəju do rəbi njie ti.

11

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)*

¹ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi do be ki Jorijaləm basi, gidi ngan be je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo. ² Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nəsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me be ti par ə, a ingəi ngon koro ki dəi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti al bəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³ A re dəw madi dəji səsi ə nə: “MBa ri ə a rai ne be,” wa ə, əli-e əi nə: “Bəbe ə ge-e, ə a təl ilə sie basine ba.”»

⁴ *NJé ndo je awi ningə yə ingəi ngon koro ki dəw dəe taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e. ⁵ Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dəji-de əi nə: «E ri ə a irai-e be ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?» ⁶ Ningə njé ndo je iləi-de ti təkəi Jəju əl-n-de, ba iyəi-de adi awi. ⁷ Loki rəi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je ləde gide ti, ba Jəju al isi do ti. ⁸ Dije ngay labi kibi je ləde go rəbi ti. Nje ki madi je, e mbi kam je ki wale ə təti tiləi ti. ⁹ NJé njiyə nq Jəju ti

ki njé njiyə goe ti uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki do Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi do dəw ki re ki to Bəbe. ¹⁰ Kadi Luwə njangi do kəbe ki a re, adi e kəbe lə kaje *Dabidi.* Təji e ki do Luwə ti, me dərə ti taa.»

¹¹ Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo ne je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo teei awi Bətani ti, tadə lo səl ngata.

*Jəju man kagi mbay-kote
(Mt 21.18-19)*

¹² Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je teei Bətani ti ki taga, ningə bo ra-e. ¹³ Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to do ti, a səy nu, ningə əti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande do ti kadi n-uso wa? Nə loki re basi rə kagi ti ningə, oo mbie je par, bi oo kande al, tadə e nay kandi mbay-kote al bəy. ¹⁴ Be ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi dəw uso kandi gogi al biti ki nq ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

*Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə
(Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)*

¹⁵ Loki rəi teei Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je. ¹⁶ İyə dəw madi adi un ne də-n me kəy ti lə Luwə al. ¹⁷ Ningə ndo-de ne ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a İbari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo bəy rə ti lə njé bogi je yo.”»* ¹⁸ Loki ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə bəli tadə kosi je ndigi ne ndo lie ngay. ¹⁹ Loki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je teei me be bo ti kə.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

²⁰ Loki lo ti ki sɿ, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dəe ti ratata ki ngire ti. ²¹ Loe ti noo, me Piyər ole do ne ti ki ndo ki ra ne, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndo ki iman-e ka tuti am.» ²² Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə. ²³ Təkəi rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl

* **10:47** NGar Dabidi ra 6al asi dibi kare bəy taa oji Jəju, adi 6a Jəju kə nə “NGon ka Dabidi”, me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi. * **11:10** Kaje Dabidi, kər me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra 6al asi dibi kare bəy taa oji Jəju Kirisi. ✨ **11:17** Ejay 56.7; Jərəmi 7.11

mbal kam ə nə: “Ɔti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji badi, ə gər təkɪ ta ki n-əl kin a ra ne ɓa, Luwə a ra ade. ²⁴ E be ə, m-əl səsi madi igəri təkɪ, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dəsi ti təkɪ ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi. ²⁵ Loki j̄ taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kə adi-e, kadi Bawsi ki isi dərɔ ti, iyə-n go majal je ləsi kə adi səsi tɔ. [²⁶ MBata, re iyəi go majal je lə dije ki rangi kə al ningə, Bawsi ki isi me dərɔ ti, a iyə go majal je ləsi kə al tɔ.]†

*Ta ki daji dɔ tɔgi ti lə Jəju
(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)*

²⁷ Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rəi Jorijaləm ti bəy. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je, ²⁸ rəi dəji-e əi nə: «E ki tɔgi ki j̄ ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nɔ tɔ ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?» ²⁹ Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tɔ. ³⁰ Nɔ ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.» ³¹ Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa? ³² Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tɔ...» Təkɪ rɔjeti, bəli kosi je, tado dije pəti gəri dɔde ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rɔjeti. ³³ Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tɔgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tɔ.»

12

Kuji ta dɔ njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

¹ Go ti Jəju lə rəne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugɪ gide wuki. Ur ɓe kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi dɔ ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dɔi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kilə adi-e, ə kagi loe ti ɓa, a kəyɪ-naa ne, ningə e wa ɔti aw mba. ² Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kile ti adi-ne.

³ Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw. ⁴ Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je tɔ. ⁵ Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e təli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, təli-de je wa bəy tɔ. ⁶ Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dɔbəy dəw rɔde ti, tado əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.” ⁷ Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, ə adi ji təli-e, ningə ndər nju kin a e ne ləje.” ⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin təli-e, iləi nine gidi ndər ti taga. ⁹ Ə se dingəm nje ndər kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti. ¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a? “MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e tɔgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəe.

E ne kəji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin.”*☆

¹² Lo kin ti, ki bo je ki dɔ *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tado gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin sɔbi dɔde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə ɔti awi lo ləde.

*Ta dɔ kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo
(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)*

¹³ Ki bo ki dɔ *Jipi je ti iləi *Parisi je madi ki dije madi ki me ɓuti ti lə *Erodi ti rɔ Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti. ¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j̄ nje kəl ta ki rɔjeti, taa ibəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j̄ nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rɔjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kɔbe ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?» ¹⁵ Nə Jəju gər kədi kəm dije ləde adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? Irəi ki silə kare adi-mi m-o.» ¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Dɔ nɔ ə indəi, ə tɔ nɔ tɔ ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kɔbe ki bo Səjar.» ¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Ne lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dɔde ngay.

*Ta dɔ ki njé koy je lo koy ti
(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)*

† 11:26 Bar ta kin dije madi əli təkɪ goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi. ☆ 12:11 Pa je 118.22-23

18 *Sadusi je ki ai dije ki ooi kadi njé koy je a ii taa lo koy ti al, rai rō Jəju ti daji-e ai nā: 19 «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nā: “Re dəw madi, ngokəe taa dāne, ə ngokəe ka kin oji ngon ki dāne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dāne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēēi to nje goto ti.”» 20 Ki oji dō ta kin, ngakonaa je ai siri. Ki dōsəy taa dāne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə ətī oy. 21 Ki kō joo re taa dāne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kō mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy. 22 Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dāne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dāne wa re oy tō. 23 Ə se ndō ki njé koy je a ii taa lo koy ti, ə ai je a ii lo koy ti ə, nā dande ti ə dāne kin a e nee ə? Tado ai siri pəti taai-e nede ti.» 24 Jəju əl-de ə nā: «Sai dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təkī indəmi rəbi tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri tōgi lə Luwə al nim tō. 25 Təkī rəjeti, ndō dije a ii taa lo koy ti, dingəm je ki dāne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dōrə ti. 26 Ta ki oji dō kī ki njé koy je a ii taa lo koy ti, itidai ta ki oji dō por ki o me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nā: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”» 27 Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. Indəmi rəbi ndəm ki dō gangi.»

NDu-kun ki itə ndu-kun je
(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

28 Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, ətī aw rō Jəju ti daje ə nā: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dōsəy dan ti ə?» 29 Jəju əl-e ə nā: «NDu-kun ki dōsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba. 30 A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta ləi bə pəti, taa ki tōgi ba pəti tō.”» 31 Ningə ndu-kun ki kō joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi j wa be tō.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo

kin goto.» 32 NJé ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nā: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rəjeti: Bəbe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto. 33 Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki ne gər ki dāne ba pəti, ki tōgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darəne wa be tō. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por dō ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.» 34 Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nā: «I say al ki kōbe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi ndəji ta Jəju al ngata.

Kirisī ki Dabidi
(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

35 Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, daji-de ta ə nā: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par ai nā Kirisī ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? 36 Dabidi ə wa ki dāne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nā: “Bəbe Luwə əl Bəbe ləm ə nā: «Re isi dō ji kōm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tōgi ti.”» 37 «Dabidi ə wa ki dāne bəre Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisī e-n ngon ka Dabidi* ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə
(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)

38 Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nā: «Indai kəm-kədi dō rōsi ti ki rō njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tō. 39 Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti. 40 Taai ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkī n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dōde ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Lk 21.1-4)

41 Jəju isi səbi nō lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi ləi kadi-kare. NJé ne kingə je

☆ 12:19 Kilə ngirə ne je 38.8; Dətərənəm 25.5-10 ☆ 12:26 Tēē ki taga 3.2, 6 ☆ 12:30 Dətərənəm 6.4-5 ☆ 12:31 Ləbatiki 19.18 ☆ 12:36 Pa je 110.1 * 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nā dəw ki gin koji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

ngay adi la ngay ngay. ⁴² Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tee ne al ilə tə. ⁴³ Adi Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkə rəjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴⁴ Tado ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bay ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rone ə un adi kin.»

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

¹ Loki Jəju isi tee me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!» ² Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi də made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Ne je ki a rai ne kəte nə dəbəy ndo ti
(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi də mbal kagi bini je ti, səbi də kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Ja nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nə: ⁴ «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi ji gər təkə ne je kin pəti a indəi ngangide ə?»

⁵ Lo kin ti Jəju lə rone əl-de ə nə: «Indəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. ⁶ Dije ngay a rai ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale tə. ⁷ Loki a oi kə rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, adi bəl ra səsi al. Re e ri ri ka ne je kin a rai, nə e dəbəy ndo al bəy. ⁸ Gin be madi a aw rə də gin be madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti; dənangi a yəki je, bo a o je ki lo je ki dangi dangi, nə ne je kin a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy. ⁹ Ningə ki oji dəsi səi je wa, maji kadi isi də njasi ti maji, tado dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tindəi səsi gin kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nə njé kəbe je ti, ki nə ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dəm ti rəsi ti. ¹⁰ NGata ningə, ne ki dəsəy, səbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dənangi ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta

ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli nə njé gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nə kin ə əli-de par. Tado e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli. ¹² NGakonaa je a uni də-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi təli-e kə, ningə ngan je, mede a majal ki njé kəji-de je, ə a uni dəde awi kadi təli-de tə. ¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə təgine ba biti dəbəy ti a ingə kaji.

Ko ki bo ngay ki a re
(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kəbi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki səbi kadi e ti al*. Maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin gər gine maji. Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti. ¹⁵ Dəw ki isi də kəy ti a ur nangi bə a aw me kəy ti kadi tə un ne madi tee-n al. ¹⁶ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re be un kibi rone al. ¹⁷ NDəe ti nə kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. ¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi ne kin ra ne bəra al. ¹⁹ Ki rəjeti, a e dəkagilo kə ki dəw oo ndo kare al bəy. Lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti, ki Luwə ində-n ne je nu, biti bəne, dəw oo ko kə kin nja kare al, taa dəw a oo ko kə kin gogi al tə. ²⁰ Re Bəbe uwə ta ndo je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de, tə dije ləne kin ə, uwə-n ta ndo je kin gangi ²¹ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi, ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adi-e mesi al. ²² MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rai nə rai ne kəji ki ne je ki əti bəl bəl ki dum kəl tae. A rai kadi tə re to ban ə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka n-buki-de wale. ²³ E be ə, kadi, səi isi də njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

NDə re NGon dəw
(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dəkagiloe ti ka kin, go kə je ti kin bə, kadi a tee kəmne al, nay a nda al, ²⁵ mee je a ii ki dərə ti tosi ki nangi, ningə təgi je ki me dərə ti a yəki. ²⁶ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki təgi, me kunji ti ki əti bəl. ²⁷ M-a m-ilə malayka je ləm kadi tə də kum dənangi ti ki

* **13:14** Lo ki səbi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. ☆ **13:14** Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 † **13:15** Dənangi Paləsitin ti, dije rai kəy adi dəe ki taa lay, ningə dəe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəə. Mt 24.17.

sɔ, a kawɪ njé kɪ mbəti-de kɪ naa ti. A kawɪ-de ɪi ngangɪ dɔnangɪ tɪ kɪ kare tɛɛi e kɪ nungɪ tɪ.

Nɛ ndo kɪ ɔji dɔ kagɪ mbay-kote
(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Majɪ kadi igəri nɛ ndo kɪ dɔ kagɪ mbay-kote tɪ kɪn majɪ. Lokɪ bajie je indəi rungɪru, ə mbie itɪ kɪn ningə, igəri kadi nay ɔa e basi ngata. ²⁹ Be tɔ ə, lokɪ oi nɛ je kɪn rai nɛ ningə, majɪ kadi igəri təkɪ mi *NGon dəw mi ta kəy tɪ, basi rɔsi tɪ. ³⁰ Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dije kɪ isi kɪ dɔde taa ne kɪn a oyi tɪgə al ɔəy ə nɛ je kɪn a rai nɛ. ³¹ Dɔrə kɪ dɔnangɪ a gotoi ndɔ madi, nə ta ləm a to lo tone tɪ ba ratata kɪ nɔ tɪ.

Luwə kɪ karne ba ə gər ndo kɪ dɔbəy tɪ
(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dəw kare kɪ gər ndo ə se dɔ kadi kɪ nɛ je kɪn a rai nɛ tɪ goto. *Malayka je kɪ dɔrə tɪ al nɪm, mi NGon lə Luwə ə wa al nɪm. Dəw ɔa, e Bawje Luwə ba par ə gər. ³³ Majɪ kadi oi go rɔsi, isi dɔgi tɪ, tado igəri dɔ kade kɪn al. ³⁴ A to tɔ ta lə dɪngəm kare kɪ iyə me kəy ləne ə aw mba kɪn be. Kəte ɔəy taa kadi aw, iyə kilə je kɪ me kəy tɪ jɪ njé kilə je tɪ ləne. Adi nɔ nɔ kilə kɪ sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dɔgi tɪ. ³⁵ Ə majɪ kadi isi dɔgi tɪ, tado igəri ndo kɪ ɔa nje kəy a re-n al. A re lo sɔlɔ, ə se dan lo tɪ, ə se ndu nɔ kinjə tɪ, ə se kɪ sɪ, igəri al. ³⁶ Re tɛɛ pati ningə, kadi ingə səi dɔ bi tɪ al. ³⁷ Ta kɪ m-əl səsi kɪn, e dije pəti ə m-əl-de. Isi dɔ njasi tɪ.»

14

Ta kɔji kɪ dɔ tɔl Jəju tɪ
(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jq 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kəte kadi ndo ra nay Pakɪ, kɪ nay mapa kɪ əm ɔde al asi. NJé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, kɪ njé ndo ndukun je, sangɪ rəbi kadi n-uwəi Jəju gidɪ ngəy n-tɔli-e. ² Be ə, əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay tɪ al nə dije a ɪi tɔ rai wongɪ.»

Dəne madi ur yibi kɪ əti majɪ dɔ Jəju tɪ
(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me ɔe tɪ kɪ Bətani, me kəy tɪ lə Simɔ kɪ kəte e nje banjɪ. Lokɪ Jəju isi uso nɛ, dəne madi re kɪ ku mbal kɪ ɔari-e albatɪr kɪ yibi kɪ əti majɪ rosi. Yibi kɪn gate e ngay, rai kɪ man

kagɪ kɪ ɔari-e nar. Dəne tɔ ku, ningə ur yibi ka kɪn dɔ Jəju tɪ. ⁴ Dije madi dan njé kɪ əi loe tɪ nɔɔ, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande tɪ əi nə: «Kəm tuji yibi kɪn kɔ be par kɪn nə ri ə? ⁵ Asi kadi dəw taa-n la kɪ al dɔ kilə tɪ kɪ ndo ɔu mitə be ka e kɪ ra-n kɪ njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dəne ka kɪn ngay. ⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «ɪyəi dəne kɪn jəke. MBari ə isi njibəi-e ə? Nɛ kɪ ra dɔm tɪ kɪn e kilə kɪ majɪ. ⁷ NJé ndoo je kam, isi səsi ne kɪ ndo je pəti, adi ndo kɪ mesɪ ndigi par ə a rai səde, nə mi, m-a m-isi səsi kɪ nɔ tɪ al. ⁸ Dəne kɪn ra nɛ kɪ asi go tɔgine: ɔy yibi rəm tɪ kəte kadi tɔ darəm aw-n ɔada. ⁹ Ningə adi m-əl səsi ta kɪ rɔjeti: lo je pəti dɔnangɪ tɪ ne, kɪ dije a iləi mbe Poy Ta kɪ Majɪ titi, a ɔri poy nɛ kɪ dəne ra kɪn kadi mede ole-n dɔe tɪ.»

Judasɪ un dɔ Jəju
(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judasɪ Isikariyoti kɪ e kɪ kare mbo njé ndo je tɪ lə Jəju kɪ dɔgi gidɪ joo, aw ində dɔ ta naa tɪ kɪ njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide tɪ. ¹¹ Lokɪ kɪ bo je ooi ta kɪ ta Judasɪ tɪ, rɔde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe tɪ nɔɔ, Judasɪ ilə ngirə sangɪ kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dɔkagilo kɪ to kadi n-ilə-n Jəju jide tɪ wa.

Jəju uso nɛ Pakɪ kɪ njé ndo je ləne
(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ kɪ dɔsəy lə ra nay kuso mapa kɪ əm ɔde al, kɪ e ndo kɪ dije isi tɔli ngan dɔgi bati je mbata nɛ kuso Pakɪ, njé ndo je lə Jəju dɔji-e əi nə: «Lo kɪ ra be ə indigi kadi j-aw jɪ ra nɛ kuso Pakɪ titi, j-ində dɔe dana j-adi uso ə?» ¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nə: «Awi me ɔe bo tɪ kam ɔa, a ingəi dɪngəm kare kɪ oti gum man dɔne tɪ ningə uni goe. ¹⁴ Me kəy kɪ ur tɪ ə, əli ɔa nje kəy kɪn əi nə: “Nje ndo dije ə nə se me kəy kɪ ra ə kadi n-re n-uso nɛ Pakɪ tɪ kɪ njé ndo je ləne wa?” ¹⁵ A ɔji səsi me kəy kɪ boy. Me kəy kɪn to taa, e kɪ ra oy, kɪ nɛ je kɪ me tɪ pəti. Lo kɪn ə a rai nɛ kuso Pakɪ titi kadi j-usoi. ¹⁶ *NJé ndo je ɪi taai, awi me ɔe bo tɪ ka kɪn ningə, ingəi nɛ je pəti asi naa təkɪ wa kɪ Jəju əl-n-de, adi rai nɛ kuso Pakɪ, indəi dɔe dana.»

Nje ndo kare kɪ a un dɔ Jəju

17 Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo. 18 Ningə loki isi ta ne kuso ti, Jəju əl-de ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ki isi usoi səm ne ne kin, a ilə-m ji dije ti.» 19 Me njé ndo je ilə ngirə tɔsi-de, adi dəji ta Jəju ki bare bare əi nə: «E mi be?» 20 Jəju əl-de ə nə: «E dəw kare dansi ti səi ki dɔgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine səm naa ti me ka ti wa kin. 21 Mi *NGon dəw m-a m-oy təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə*, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al e soti ngay.»

Nə kuso lə Babe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

22 Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «Itaai, e kin e darəm.» 23 Go mapa ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ayi-naa pəti dande ti, 24 ningə əl-de ə nə: «E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije. 25 Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay ki sigi me beko ti lə Luwə.» 26 Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti.

Jəju əl təkɪ Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-38)

27 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «A imbatimi pəti, tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “M-a m-təl ɔa bati je, ningə bati je a sanəi-naa ki lo lo”». 28 Nə loki m-a m-i lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.» 29 Piyər əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, ne kin a ra ne rəm ti mi Piyər al.» 30 Jəju təl əl-e ə nə: «I, təkɪ rɔjeti, adi m-əli, ɔone, me kondɔ ti wa kin, kunə kinjə nɔ nja joo al ɔəy ə a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.» 31 Nə Piyər a dɔ ndune ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɔi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tɔ.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti

(Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

32 Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki tɔe nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «tsi lo kin ti ne be inginəi-mi, dɔkagilo ti ki

m-a m-əl ta ki Luwə.» 33 Jəju adi Piyər nim, Jaki nim, Ja nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki ɔəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju. 34 Adi Jəju əl-de ə nə: «Me-kɔ rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm ɔi itoi ɔi al.» 35 Jəju ɔti ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dəji Luwə kadi re to ban ə, ɔsi dɔ kadi kɔ kin ngərəngi rəne ti. 36 Jəju ə nə: «Aba! Bai, ne ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔ kin ngərəngi kə rəm ti! Nə ke ə kadi e ndigi ləm al, nə kadi e ndigi ləi yo taa.» 37 Jəju təl re rə njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi ɔi, adi əl Piyər ə nə: «Simɔ, isi to ɔi wa biti a? Asi kadi isi kəm dɔ kadi ki kare be al biti a? 38 Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darə e ki tɔ.» 39 Ningə təl ɔr ndəne səde ki rangi ɔəy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki kəte wa ka kin ɔəy. 40 Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi ɔi ɔəy, kənde ɔy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al. 41 Jəju təl aw, re ki kɔ mitə, əl-de ə nə: «Itoi ta ɔi ti ne, isi ɔri kəɔ ɔəy a? Asi be nga! Dɔkagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata. 42 Ii taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

43 Loe ti nɔɔ, loki ta nay ki ta Jəju ti ba ɔəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo, ə tɛɛ isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ə iləi-de. 44 Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əli-naa səde ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɔa, e darə ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!» 45 E be ə, tɛɛ ə wa ki Judasi re tɛɛ par ə, ɔɔbi Jəju əl-e ə nə: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti. 46 Ba loe ti nɔɔ dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e. 47 Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ɔr kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɔa tigə mbie lati gangi. 48 NGa ningə Jəju un ta əl-de ə nə: «To tə ne ki mi nje ɔogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? 49 NDɔ je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al,

nə e kin to be ɓone mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə tɔli tade.» ⁵⁰ Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e ⁵¹ NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin, ⁵² nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jəju a nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵³ NJé kuwə Jəju, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti. ⁵⁴ Piyər adi ndəe ngal, ə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi. ⁵⁵ NJé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy dɔ Jəju ti, nə ingəi al. ⁵⁶ Dije ngay təti ta je ki ngom dɛe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al. ⁵⁷ NJé ki nɔ je ɔ ai taa ki njade, taa təti ta je ki ngom minde ti əi nɔ: ⁵⁸ «J-o tae ti əl ə nɔ: “M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kɔ, ningə me ndɔ ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.”» ⁵⁹ Dɔ ta ti wa kin ka, ndu njé təti ta je osi go-naa ti al. ⁶⁰ Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ɔ taa dan dije ti, dəji Jəju ə nɔ: «Ta ki dije a əli dɔi ti kam, a əl ta madi dɔ ti al a?» ⁶¹ Nə Jəju a tane mbə, tɛɛ tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji Jəju ta ki rangi ɓəy ə nɔ: «E ɔ, ə ɔ Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi iləi tɔji dɛe ti kin a?» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nɔ: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-ɔ dɔrɔ ti m-re me kil ndi ti.» ⁶³ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ɓa əl ə nɔ: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dɛe ti ɓəy a?» ⁶⁴ Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dɛe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta dɔ Jəju ti, kadi e dəw ki sɔbi koy. ⁶⁵ NJé ki nɔ je, iləi gin tibi man tade dɛe ti, ndəmi ta kəme, ningə ɓiri jide ɔsi-e-n, ə əli-e ə nɔ: «ɔndɔ ndil, ə iɓa tɔ dəw ki indəi adi j-o.» Loe ti nɔɔ, paja je taai Jəju, ɓa agi ki ta tində mbəe ti.

Piyər naji ta gər Jəju
(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne ɓəy, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ɔ nɔɔ re. ⁶⁷ Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje ba, ɓa əl-e ə nɔ: «ɔ ka, ɔ ki Jəju ki Najarəti ti tɔ al a?» ⁶⁸ Nə Piyər naji ə nɔ: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al tɔ.» Go ti Piyər ɔti njiyə isi aw ki ta ndogɔ ti, [ningə kunə kinjə nɔ.] ⁶⁹ Dəne ka kin ilə kəmne oo-n Piyər, ningə təl re dɔ ta ti ka kin ɓəy, əl dije ki ai loe ti nɔɔ ə nɔ: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti lie tɔ.» ⁷⁰ Piyər təl naji nja kare ɓəy, ə nɔ n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde nɔɔ, rəi əli Piyər ɓəy əi nɔ: «Təki rojeti, ɔ ka, ɔ ki kare dan dije ti lie tɔ, tado ɔ dəw ki Galile ti.» ⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rone ki ta ki ngə ngay ə nɔ: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.» ⁷² Ba ta naa ti nɔɔ, kunə kinjə nɔ ki kɔ joo. NGa ningə, me Piyər ole dɔ ta ti ki Jəju əl-e ə nɔ: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ nja joo, a naji ta nja mitə ə nɔ igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛɛ taga ki ngədi njane ti, nɔ ki man kəmne.

15

Awi ki Jəju nɔ ngar Pilati ti
(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Ki sɔ ɓati ba, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatɔgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, ɓa dɔɔi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti. ² Ə Pilati dəji Jəju ə nɔ: «ɔ ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nɔ: «E ta ki tɛɛ tai ti.» ³ NJé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je təti ta je ngay dɔ Jəju ti. ⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi ɓəy ə nɔ: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dɔi ti kam!» ⁵ Nə Jəju tɛɛ tane ilə ti al, adi ndɔji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti
(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Dɔ ɓal je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ɔr-e dangay ti adi-de. ⁷ NGa ningə dingəm kare ki ɓari-e nə Barabasi e dangay

ti noo tɔ. Uwai-de dangay ti ai ki madine je oji-n dɔ tɔl ki tɔli dɔw, lo wongi ti ki ra-de dɔ njé kɔbe je ti. ⁸ Kosi je awi rɔ Pilati ti, ningə daji-e kadi ra ne ki isi ra kate kate ka kin adide. ⁹ NGata ə Pilati daji-de ə nɔ: «ɪgəi kadi miyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?» ¹⁰ Pilati daji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je dɔ Jəju ti ə ilai-e jine ti. ¹¹ Nə njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare sulai kosi je adi daji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi-de bi Jəju al. ¹² Pilati daji-de bəy ə nɔ: «ɪgei kadi m-ra ri ki e ki bari-e ngar lə Jipi je ə?» ¹³ Ba əi je tɔli uni ndude ki taa əli Pilati əi nɔ: «ɪbe kagi-dəsi ti!» ¹⁴ Pilati daji-de ə nɔ: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa ngay bəy, əli əi nɔ: «ɪbe kagi-dəsi ti!» ¹⁵ E be ə, mba kadi rɔ kosi je nəl-n-de, Pilati ɔr Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indai Jəju ki ndəy kabılay, ə ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

*Asigar je ibai Jəju kogii
(Mt 27.27-31; Jq 19.2-3)*

¹⁶ Asigar je ɔri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pirətuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin noo, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rai. ¹⁷ Loe ti noo, ilai kibi ki kər pir pir* rɔ Jəju ti, ə oji jəgi kon ilai dɔe ti tɔ. ¹⁸ Ningə, ilai rɔde rai-e lapıya əi nɔ: «Lapıya ngar lə *Jipi je!» ¹⁹ Indai dɔe ki gakira, tibi man tade dɔe ti, ə ɔsi məkəsıde nangı, rai tə ne ki isi ɔsi gone be. ²⁰ Loki ibai-e kogii aside ningə, ɔri kibi ki kər pir pir ka kin rɔe ti kɔ, ə tɔli ilai kibi je lie wa rɔe ti gogi, ba tɛɛi sie taga kadi awi bəi-e kagi-dəsi ti.

*Bai Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)*

²¹ Dingəm kare ki Sirən ti, tɔe nə Simo, e baw Aləgijandir əi ki Rupusi, j wale, ningə asigar je uwai-e indai təgi dɔe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju. ²² Awi ki Jəju lo madi ti kare to noo, bari-e nə Golgota, ki kər me nɔ: «Lo ki to tə ka dɔ dɔw be.» ²³ Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki bari-e nə mir†,

kadi ay, nə Jəju mbati kay. ²⁴ Go ti, asigar je bəi-e kagi-dəsi ti, ba tigai kir (mbare) dɔ kibi ti lie, kadi n-ooi ne ki dɔw ki ra dande ti a ingə*. ²⁵ E ki kadi ki jikare, ə bəi-e-n kagi-dəsi ti. ²⁶ NDangi me bati, ne ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti əi nɔ: «NGar lə *Jipi je.» ²⁷ Bai njé bogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti, ki nungi dɔ ji gale ti tɔ. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nɔ: «Tidai-e dan njé ra majal je ti» kin təl-n tane.]‡ ²⁹ Dije ki njé də rəbə, tigai dɔde, ningə taji-e, ə əli əi nɔ: «Ma, j ki nje tuji kay lə Luwə, ə təl ra e ki rangi me ndɔ ti ki mitə ka kam! ³⁰ Aji rai j wa, ə j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!» ³¹ Be tə ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ibai Jəju kogii dande ti əi nɔ: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rone al! ³² Kirisi, ki Luwə mbəte, ngar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tə j-o-n ta lie tə ta ki rɔjeti!» NJé ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tɔ.

*Koy Jəju
(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)*

³³ Loki kadi a jam dɔ be ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, biti kadi ki mitə ki lo sɔlɔ. ³⁴ Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nɔ: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kər me nɔ: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kɔ ə?» ³⁵ Dije madi dan njé ti ki ai noo, ooi ndue, ningə əli əi nɔ: «Oi dɔw ka a bar Eli!» ³⁶ Dəw kare dande ti ay ngɔdi, un ne ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, ba əl ə nɔ: «ɪngəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dɔ kagi-dəsi ti wa?» ³⁷ Lo kin ti noo be, Jəju nɔ ki ndune ki bo, ningə kəəe tɛɛ. ³⁸ Go ti, kibi gangi lo ki a me kay ti lə Luwə, til dana joo, j taa nu biti re nangi. § ³⁹ Ki bo lə buti asigar je ki bu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nɔ: «Təki rɔjeti, dɔw kin e NGon lə Luwə.» ⁴⁰ Dəne je madi ai noo tɔ, ai say, indai kəmde a ooi ne je ki isi rai ne. Dande ti,

* **15:17** Dəkagiloe ti kin, kibi ki kər pir pir, sɔbi dɔ ngar je par ə kadi oy. † **15:23** Mir e yibi ki rai ki nəm kagi madi dɔnangi Paləsitin ti noo. Gate e ngay, ningə lo ki dɔw oy ba, a ɔyi rɔ nin ti bəy taa a dibi. Taa lo ki rɔ dɔw to-e ngay ningə, rai adi ba rɔe yogiro ndəy. ✨ **15:24** Pa je 22.19 ‡ **15:28** Bar ta kin dije madi əli təkı goto me makitibi je ti ki njé ndange kate ndangi. § **15:38** Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə a un majal lə kosi je kadi aw-n me ti noo Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata lə dije pəti kadi awi nɔ Luwə ti. Tɛɛ ki taga 26.31-33.

Mari ki Magidala e noo nim, Mari ki ko Jaki ki ibari-e ngon ki e ko Jose e noo nim, taa Salome e noo nim to. ⁴¹ E ai je kin a ndolai go Jaju, ta rai sie me ne ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ninga, dane je ki rangi ngay ki rai sie Jorijalam ti ka ai noo bay to.

Jisapi un nin Jaju dibi

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDae ti kin, e ndo ki dije a asi nja ne je naa ti indai, adi e ndo ki no ndo ta kaa ti. ⁴³ Loki lo sal, Jisapi ki Arimate ti, ki e daw kare ki dije buki-e ti ngay dan nje gangi ta je ti la *Jipi je re. E wa ka isi ngina ta kobe la Luwa ki kadi a re kin to. Bal ra-e al, adi aw ro *Pilati ti daje nin Jaju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jaju oy ba, ate bal, adi ila go nje kisi do buti asigar je ki bu, ade re, ninga daje a na se Jaju oy mari nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi do asigar je ti ninga, adi ta rabi Jisapi kadi un nin Jaju. ⁴⁶ Jisapi ndogi ta kibi, risi nin Jaju do kagi-dasi ti re-n nangi, dole, ile me be nin ti ki uri me mbal ti, ninga nduguru mbal ila ta ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala ai ki Mari ki ko Jose ai, a oi lo ki ilai Jaju ti.

16

Jaju i lo koy ti

(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Loki ndo taa kaa da, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki ko Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki ati mbi, mba kaw koy ro nin Jaju ti. ² NDoo dimasi, ki si bati ba, loki kadi isi ba kin, a ya awi do badi ti. ³ Loki isi awi ninga, ali-naa dande ti ai na: «NGa kin, naa a ta nduguru mbal ta badi ti rangi adi-je a?» ⁴ Na loki uni kamde ninga, ooi kadi mbal ka kin, daw nduguru-e rangi. ⁵ Dane je kin uri me be badi ti ninga, oi ngon ki basa madi kare, ila kibi ngal ki nda rone ti, isi-n ki do ji ko ti. Lo kin ti, bal ra dane je. ⁶ Na, ngon ki basa ka kin al-de a na: «Ibali al. Isi sangi Jaju ki Najarati ti, ki dije bai-e kagi-dasi ti, na e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki ilai-e ti a to kare kin. ⁷ Ninga ki basine kin, awi ali Piyar ai ki ndagi nje ndo je la Jaju taki a aw kadi ngina sasi Galile ti. Lo kin a a oi-e ti, taki al-n sasi kate.» ⁸ Dane je teei, ori ngadi ta badi ti

isi awi, dadi par par ki bal, gari rabi rade al. Ta ka ali daw al, mbata bal tal-de.*

Jaju oji rone Mari ki Magidala

⁹ [Jaju i lo koy ti ki ndo dimasi, si bati ba. Loki i lo koy ti, daw ki dasay ki taje rone e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwa ndil je ki majal siri doe ti ko. ¹⁰ Ninga, Mari a e nje kaw kal nje ndo je lie ki isi ta kuwa ndoo ti ki ta no ti. ¹¹ Na loki Mari al-de taki Jaju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kamne, nje ndo je taai me al.

Jaju oji rone nje ndo je joo

¹² Go ti, Jaju oji rone kaji ki to-n ta dangi nje ndo je joo ki ai do rabi ti, isi awi ki ngan be je ti. ¹³ Loki Jaju inga-de, tali awi ori poye ndage je, na ndage je taai mede al to.

Jaju oji rone nje ndo je ki dogi gide kare

¹⁴ Ta tal tae ti, Jaju oji rone nje ndo je ki dogi gide e kare loki isi usoi ne. Lo kin ti, Jaju kal sade do me nga ti, ki kam kuti lađe, mbata mbati taai me nje ki ooi-e taki i lo koy ti. ¹⁵ Go ti, al-de a na: «Awi ki do be je ki donangi ti ne pati, ilai mbe Poy Ta ki Maji mbi dije ti pati. ¹⁶ Daw ki un mene, a rai-e batam, ninga a inga kaji, na daw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e doe ti. ¹⁷ Ne kaji je ki nje ki uni mede adi Luwa a oji a to kin: me tom ti, a tuwai ndil je ki majal, a ali ndon ta je ki mba. ¹⁸ A uwai li je ki jide, ninga re ayi-naa ne ki nje tal daw ka, a ra sade ne madi al. A indai jide do nje moy je ti, adi nje moy je ingai ro nga.»

Jaju tal aw dora ti

¹⁹ Go ta je ti ki Babe Jaju al-de, uni-e awi sie dora ti, adi isi do ji ko Luwa ti. ²⁰ Go kawe dora ti, nje ndo je awi ilai mbe Poy Ta ki Maji. Babe e sade naa ti, adi-de taji adi rai ne je ki ati bal bal. Ne kaji je kin to be, kadi taji taki ta la nje ndo je e ta ki rojeti.]†

* **16:8** Be nin lađe donangi Palasitin ti e mbal a uri kade ta be ninga, lai nin ti, ba ndugugui mbal ki rangi uti tae.

† **16:20** Bar ta je kin dije madi ali taki goto me makitibi je ti ki nje ndange kate ndangi.

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi

Ta ki də Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi sə, adi e Matiye, Marki, Luki ki Jə. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti lə Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi nōō tə. J-a j-ingə:

Jə Batisi ki tēē ilə mbə tə dəw ki nje ra rəbi nō Jəju ti (3.1-20);

Batəm lə Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dənangi Galile ti, adi e kilə mbə Poy Ta ki Maji, ki kaji njé moy je (4.14-9.50);

Jəju osi də rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tēē ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki də dingəm ti ki Samari ki nje me-maji, kuji ta ki də nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki də ngon ti ki nje koo maji rəne ki tae t̄i ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju 6e lə Marti əi ki Mari kin je.

Nə je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi bit̄i t̄oli tade də kō je ti ki inge, ki də koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki də Jəju ti ki, go tēē lo koy ti, ingə njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki də kawə dər̄ə ti nim.

Nə ki me makitibi ti lə Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl də kəte ndəy be, ə əl-n ta lə dəw ki makitibi kin səbi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim tə (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji lə Jəju kin ki kər gin ne je ki rai ne dəkagilo koji Jəju ti əi ki Jə Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki də koji Jə batisi ti nim, ta ki də njé kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa lə Mari ki osi nim, lə Jakari nim, lə Siməyo nim tə. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy 6a, Luki əl nga

dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i rə Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rəjeti lə Isirayəl je nim, kire ki re mbata lə gin dije pəti ki dənangi ti ne kin nim tə. Lo kin ti, Luki tōji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njé də səl, ki njé ki dije əsi-de ngərangi, ki dəne je, ki njé ndoo je, ki mba je) nim, tōji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim tə.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki sə, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gəri ne madi ngay də ne jibəl 6e ti lə Isirayəl je al, adi ər gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rəde ti al. Ki rə dije ti ki 6one kin 6a, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə 6a gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e Nje kaji dije pəti nim tə.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopil, dije ngay adi rəde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe*.
² NDangi təki, njé ki ooi ne je kin ki kəmde əli-je. Ooi ki kəmde lo kilə ngire ti nu, ə təli njé kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə. ³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kəre kəre kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopil. ⁴ Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rəjeti.

Ta koji Jə Batisi

⁵ Dəkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi nō təe nə Jakari. Jakari e ki kare me buti ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ki 6ari-e Abiya. Tə nee nə Elijabəti. E ngon dəne ki gin koji ti lə *Aro. ⁶ Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təli rəde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti lə Bəbe pəti. ⁷ Nə ingəi ngon al, tadə Elijabəti e kuji. Ningə e dəkagilo ki, əi joo pu, bugəi ngata. ⁸ NDə kare Jakari isi ra kilə kijə məsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tadə e ndə ra kilə lə buti lie. ⁹ Ningə, ki go rae ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, kir osi də Jakari ti kadi ur me kəy ti lə Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mb̄i poro*. ¹⁰ Lok̄i Jakari a buki nduji kagi ki əti mb̄i poro kin, kosi dije

* 1:1 Knjk 1.1   * 1:9 Tēē ki taga 30.7-8

ngay ai taga ne a əli ta ki Luwə. ¹¹ Loe ti noo, malayka lə Bəbe tē hōy ki rō Jakari ti, a ki dō ji kō lo buki nduji kagi ti be. ¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tē ay nay sar, bəl təl-e. ¹³ Nə Malayka əl-e ə nə: «İbəl al Jakari, tadō Luwə oo dō ndu ta ki əl sie. Nei Eljabəti a oji ngon adi, a ində tōe nə Ja. ¹⁴ A e ne rənəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rənəl dō koje ti tō. ¹⁵ Tadō a e dəw ki bo ta kəm Bəbe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndəgi kasi je ki əm əde al nim tō. Loki to me kone ti bəy, NDil Luwə a rose. ¹⁶ A təl ki ngan *İsırayəl je ngay re səde rō Bəbe Luwə ti ləde. ¹⁷ A njiyə ta kəm Bəbe ti ki NDil nim, ki tōgi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tō. A njiyə ki NDil nim ki tōgi nim mba kadi ilə noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njé dō ngə je tali njé kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi dō rōde dana mbata lə Bəbe.» ¹⁸ Jakari dəji malayka ə nə: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rōjeti ə? Tadō mi ki dəm m-bigə, taa nem ka bəle al dō lo tō ngata.» ¹⁹ Ba malayka təl əl-e ə nə: «Mi Gabıriyə, kin je ra kilə ta kəm Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti. ²⁰ O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, bitı kadi ndō ki ne je ki m-əli tae kin rai ne bəy taa. A e be, tadō adi mei dō ta je ti ki m-əli kin al. Ne je kin a rai ne dəkagıloə ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndōji-de, tadō Jakari un dəkagılo ngay me kəy ti lə Luwə. ²² Loki ində lo tē ki taga ki rō kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Loki əl-de ta al, gəri kadi oo ne me ndil ti me kəy ti lə Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

²³ Loki təl ta kilə ningə, təl aw me kəy ti ləne. ²⁴ Ba ngay al go ti, nee Eljabəti i səm. Eljabəti bōyō rōne kəy, adi dəw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nə: ²⁵ «Oı maji ki Bəbe ra səm kin. Bəbe ində kəmne gom ti, ər rəsəl dəm ti dan dije ti.»

Ta koji Jaju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kō mehe, Luwə ilə malayka Gabıriyə me be bo ti ki tōe nə Najarəti, dənangi ti ki Galile. ²⁷ He rō ngon mandı ti madi ki gər ngaw al bəy, ki dıngəm kare ki tōe nə Jisəpi, ki gin koji ti lə *Dabıdi uwə dəe. Tō ngon mandı ka kin nə Mari. ²⁸ Malayka

ur kəy go Mari ti əl-e ə nə: «M-uwə jii Mari, i ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, Bəbe e naa ti səi.» ²⁹ Ta kin əti Mari bəl, adi dəji rōne ta ə nə se gin kuwə ji kin e ri wa? ³⁰ Malayka əl-e ə nə: «İbəl al Mari, tadō ingə maji ta kəm Luwə ti. ³¹ A i səm, a oji ngon ki dıngəm, a ində tōe nə Jəju. ³² A e ki bo, a bari-e NGon lə nje ke dō ne je ti pəti. Ningə, Bəbe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabıdi. ³³ A o be dō gin koji ti lə *Jakobi bitı ki nō ti. Ningə kōbe lie a ində ngangine al tō.» ³⁴ Mari əl malayka ə nə: «Go rəbi ki ban ə ne je kin a rai ne ə? Tadō m-gər ngaw al bəy.» ³⁵ Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dōi ti, Luwə ki e dō ne je ti pəti a buki tōgine dōi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje i rō Luwə ti, a bari-e NGon Luwə. ³⁶ O noji Eljabəti ki bigə wa kin ka i səm tō. E ki dije bari-e kuji ka ə yə i səm ra nay mehe kin. ³⁷ I səm tadō ne ki dum Luwə goto.» ³⁸ Mari ə nə: «Mi bəə lə Bəbe, maji kadi Luwə ra səm təki tē-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə əti aw.

Mari aw mba dō Eljabəti ti

³⁹ Me ndō je ti ki go ti, Mari i taa, aw law law ki dənangi ki mbal je əi ti, me be ti ki Jude. ⁴⁰ Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Eljabəti. ⁴¹ Loki Eljabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ədi rōne ndur kutı kutı. Ningə NDil Luwə rose tō. ⁴² Lo kin ti, Eljabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dəne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tō. ⁴³ Ra ban ə mi kin par, Luwə buki-m ti kədi be bitı, adi kō Bam re me kəy ti ləm ə? ⁴⁴ Loki m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ədi rōne ndur ki rənəl. ⁴⁵ I nje maji-kur, tadō adi mei kadi ne je ki Bəbe əli tae a tōli tade.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ə nə:
«NGə mem osi pa ilə tōji dō Bəbe ti.
⁴⁷ NDilm ra rənəl dō Luwə ti ki nje kaji-m.
⁴⁸ Tadō Luwə təl kəmne oo-n bəə ləne ki dəne ki asi ne madi al.
E be ə, kaw ki kəte noo,
Dije pəti a bari-mi nje maji-kur ki dō lo je ki dangı dangı.

⁴⁹ MBata Luwə ki nje tōgi pəti,
Ra ne je ki əti bəl bəl mbata ti ləm.
Maji kadi tōe e ki kay njay.

50 Ningə, kadi me-maji lie to ki dɔ ɓal je dɔ ɓal je dɔ dije ti ki njé ɓal NDile.

51 Luwə ɔji tɔgine pəti ki taga, NJé ki ngamede rosi ki kɔji rɔ, Luwə tində-de sane-de.

52 Sur njé tɔgi je tilə-de dɔ kimbər ngar je ti ləde,

Ningə njé dɔ sɔl, un dɔde ki taa tɔ.

53 Adi ne kingə rosi ji njé ndoo je, Ɖ tuwə njé ne je jide kare adi awi.

54 Ɖsi sil *Isirayəl ki ɓəə kilə lie, Adi mee ole dɔ me-maji ti ki mbata dije lie.

55 Me ole dɔ ti təkɪ un-n mindine adi kaje je kəte nu.

Un adi Abirakam ki gin kɔji lie ba pəti ki nɔ ti.»

56 Mari isi ki Elijabəti asi nay mitə, ningə təl aw ɓe.

Koji Ja Batisi

57 Dəkagilo koji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki dingəm. 58 NJé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rənəl. 59 Loki ndɔ ki kɔ jijoo go koji ngon ti asi ningə, rai kadi ijai mətə*. Dije ndigi kadi n-ɓari-e ki tɔ bawe ki Jakari. 60 Nə kɔe əl-de ə nə: «Jagi, a ɓari-e nə Jā.» 61 Ɖ dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin kɔji ti ləi ki tɔe to be goto.» 62 Lo kin ti, dɔji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-ɓari ngon ka kin nə nā wa? 63 Jakari dɔji adi rai ki ba ndangi ne adi-e, ningə ndangi ne ti: «Təe e Jā.» Lo kin ti, ta ndɔji dije pəti. 64 Loe ti nɔɔ, ta Jakari tɛɛ, ndone tuti adi əl ta ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. 65 Ne kin ra ɓal dije pəti ki me ɓe je ti ki dɔ lo ti ki nɔɔ, taa go nangi mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo. 66 Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təkɪ rojeti, ji Bəbe e dɔe ti.

Pa lə Jakari

67 NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

68 Tɔji ki dɔ Bəbe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.

69 E ə tɛɛ ki Nje kaji ki Nje tɔgi gin kɔji ti lə *Dabidi adi-je.

70 Tɛɛ sie təkɪ ilə-n mbee ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dəkagilo ti ki mari nu.

71 Nje kaji ki a taa-je ji njé bə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.

72 E be ə, Luwə tɔji-n me-maji ləne ki rɔ kaje je ti,

Nim taa, me ole dɔ kilə mindi ti ki ay njay nim tɔ.

73 Kilə-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.

74 Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə ɓəə lie ki kanji ɓal,

Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

75 Kadi ji njiyə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim,

Dəkagilo pəti ki je-n ki dɔje taa.

76 J ngonm, a ɓari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e dɔ ne je ti pəti,

MBata a njiyə nɔ Bəbe ti kadi ira rəbi lie.

77 Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi kiyə go majal je ti ləde kɔ.

78 Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə, Kunji ki dɔrɔ ti unji-n dɔje ti tɔ kadi be.

79 Kunji kin unji dɔ dije ti ki isi me til ti nim, Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndɔr-je ta rəbi, aw sɔje dɔ rəbi kisi-maje ti.

80 NGon ka kin tɔgi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra ɓe dilə mbo ti, biti ndɔ ki tɛɛ-n taga ta kəm Isirayəl ti.

2

Koji Jaju (Mt 1.18-25)

1 Dəkagiloe ti kin, nje kɔbe ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dɔnangi ti pəti me makitibi ti. 2 Kində tɔ ki dɔsɔy kin e dəkagilo ti ki Kirinɪwusi e-n nje kɔbe dɔnangi ti ki Siri. 3 Dije pəti awi kadi ndangi tɔde, Nā nā ka aw ɓe koji-ne ti. 4 E be ə, Jisəpi ka j ɓe bo Najarəti ti, dɔnangi Galile ti, isi aw ɓe bo ti lə *Dabidi, ki ɓari-e Bətiləhəm, dɔnangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin kɔji ti lə Dabidi. 5 Awi kadi indəi tɔde naa ti ki Mari ki nje nongi lie, ki a ki səm.

6 Loki əi Bətiləhəm ti nɔɔ ɓəy ningə, ndɔ koji ngon lə Mari asi. 7 Mari oji ngonne ki dɔsɔy tɔ ngon ki dingəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me ne ngəm ne kuso ti lə da je, tadɔ lo ki kadi adi-de toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

8 NJé kul da je ai me mu ti, dɔ lo ti ki noo, indai bi taa isi ngami da je lade kondɔ. 9 Ningə yə ooi malayka lə Babe tee hoy ki rɔde ti. Tɔba lə Babe unji gugi dɔde, adi bəl tɔl-de. 10 Nə malayka əl-de ə nə: «tɔli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi sasi. Poy Ta ki Maji kin a e ne rɔnəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dɔnangi ti ne. 11 E bone ə oji nje kaji me be ti lə *Dabidi adi sasi. Nje kaji ki e Kirisi, Babe. 12 Ningə ne ki a igəri-e-n ə to kin: A ingai ngon ki kasi ki birie ki kibi, ə ilai-e me ne ngam ne kuso ti lə da je.»

13 Ta naa ti noo, kosi njé rɔ je ki dɔrɔ ti, teei, indai rɔde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tɔji Luwə ai nə: 14 «Tɔba e ki dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrɔ ti taa nu. Taa, kisi maji ki dɔ dɔnangi ti, ki rɔ dije ti ki Luwə ndigi-de tɔ.»

15 Loki malayka je iyəi-de ə tɔli awi dɔrɔ ti gogi, njé ngam da je əli-naa dande ti ai nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi ne ki ra ne ə Babe tee ki dɔe adi-je kin.» 16 II taai kalangi awi ningə yə, ingai Mari ai ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki ilai-e me ne ngam ne kuso ti lə da je. 17 Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti ɔri gin ne je ki əli-de oji dɔ ngon ki kasi kin. 18 Dije pəti ki ooi ta ki njé ngam da je ɔri goe, əti-de bəl. 19 Mari ngam ne je kin pəti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe. 20 NJé ngam da je tɔli gogi ki pa, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi ne je ki mbide je, ki kəmdə je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbeə ka kin tɔ.

Kəji Jəju me kəy kaw-naa ti

21 Loki ndɔ ki kɔ jijo go koji ngon ti asi, ijai mətə, ningə indai tɔe nə Jəju. E tɔ ki malayka əl-de, loki kɔe a ki səme al bəy, kadi tə bari-e-n. 22 Ningə, loki ndɔ ki e ndɔ kay rɔ ki go ndu-kun ti lə *Mojɔ asi, Jisəpi ai ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijaləm ti kadi tɔji-e Babe, 23 ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Babe ai nə: «NGan dər je ki dingəm pəti a ai ki kində ji dɔde ti mbata lə Babe.» 24 Nim taa, rai kadi adi də kərməsi je joo ə se ngan də dum je joo kadi-kare ti,

ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti lə Babe.

Pa lə Siməyɔ

25 Dingəm kare e Jorijaləm ti noo tɔe nə Siməyɔ. E dəw ki dana taa e dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə tɔ. Isi nginə ta nje kaji *Isirayəl mari nu ba. Ningə NDil Luwə e dɔe ti tɔ. 26 NDil Luwə əl-e kəte ade gər təki n-a n-oy al biti kadi n-oo Kirisi ki Babe kəte ki kəme bəy taa n-a n-oy. 27 NDil əse kadi aw gin kəy ti lə Luwə, ningə təki njé koji Jəju awi sie gin kəy ti kadi rai ki go ndu-kun ti lə Babe, 28 Siməyɔ taa Jəju jine ti, ningə ilə tɔji dɔ Luwə ə nə: 29 «Basine, Babe, iyə bəə lai ade aw maje, ki go ta ti lai ngata, 30 MBata ka kəmm oo nje kaji dije ngata. 31 Kaji ki ində dɔe dana ta kəm kosi je ti pəti. 32 E kunji ki kadi unji dɔ gin dije ti pəti, taa a e tɔji ki dɔ dije ti lai, Isirayəl tɔ.»

33 Ta ki Siməyɔ əl dɔ Jəju ti əti kɔe je ki bawe je bəl. 34 Siməyɔ tər ndune dɔde ti, ningə əl Mari ə nə: «Maji kadi igər maji, ngon ki oje kin a e rəbi kosi nim rəbi ki taa nim lə dije ngay dɔnangi Isirayəl ti. Taa, re tə ne ki nje re ki ta kasi-naa al tɔ. 35 A adi gir ta ki ngame dije ti ngay, gine a tee taga. Ningə rai j wa ti, kiyə rɔ a gangi ndili dana tɔ.»

An ra oyo Luwə mbata Jəju

36 Dəne kare ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi noo, tɔe nə An. E ngon lə Panuwəl, gin koji ti lə Ajər. Loki taa dingəm mandine ti, isi sie asi bəl siri ba par ə ngawe oy. Ningə ki basine kin, An tɔgi ngay ngata. 37 Bale e dɔ jijo gide e sɔ. Nje ngaw koy kin e me kəy ti lə Luwə ki dəkagilo je pəti. Kondɔ ki kada e me kəy ti lə Luwə, əl sie ta, ɔgi rəne ne kuso. 38 E be ə, dəkagiloe ti kin, e ka tee noo re tɔ. Osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti, taa əl ta ki dɔ ngon ti kin dije pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jorijaləm ji njé bə je ti tɔ.

39 Loki njé koji Jəju je rai ne je pəti ki go ndu Babe ti ningə, tɔli awi Galile me be bo ti ləde ki Najarəti ti gogi. 40 Ningə, ngon ka kin tɔgi, aw ki singəne. Rosi ki tər, ta me-maji lə Luwə e sie naa ti tɔ.

Jəju e me kəy ti lə Luwə loki bale e dɔgi gide e joo

⁴¹ Dɔ ɓal je pɛti, njɛ koji Jɛju awi lo ra nay ti ki ɓari-e nay paki. ⁴² Loki Jɛju ra ɓal dɔgi gɛde e joo ningɔ, awi ki njɛ koji-ne je lo ra nay ti tɛki isi rai kɛte kɛte go kuji rae ti. ⁴³ Ningɔ, loki ndɔ ra nay tigɔ ɓa, njɛ koji Jɛju je isi tɛli gogi, nɔ Jɛju nay gogi Jorijalɛm ti, ki kanji kadi njɛ koje je gari go. ⁴⁴ Njɛ koji Jɛju je ooi nɔ Jɛju nay nja madide je ti ki uni sɛde rɛbi, adi njiyɛi ndɔ kare ɓɔy taa ilɛi ngirɔ sange dan nojide je ti ki madide je. ⁴⁵ Sangi-e, nɔ sangi-e pi ingɛi-e al. Loki ingɛi-e al, tɛli tui dɔde awi Jorijalɛm ti gogi sange ti. ⁴⁶ Sangi-e biti ndɔ ki kɔ mitɔ ningɔ yɔ, ingɛi-e, isi gin kɔy ti lɔ Luwɔ dan njɛ ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi ɔli tɔ, dɔji-n-de ta tɔ. ⁴⁷ Dije pɛti ki ooi ta kɛl Jɛju kin, nɛ gɛr lie, ki ta ki tur lie, ɔti-de ɓɔl ngay. ⁴⁸ Loki njɛ koje je ooi-e, ɔti-de ɓɔl ngay, adi kɔe ɔl-e ɔ nɔ: «NGonm, ra ban ɔ ira sɛje nɛ be ɔ? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nɔ kɛmje ti.» ⁴⁹ Ningɔ ɔl-de ɔ nɔ: «Isangi-mi ki mba ri ɔ? Sɔbi kadi m-ra kilɔ gin kɔy ti lɔ Bai kin, igari ɔ se igari al ɔ?» ⁵⁰ Nɔ njɛ koje je gari me ta lie kin al.

⁵¹ Ningɔ go ti, Jɛju tɔl aw sɛde Najarɔti ti gogi. Jɛju tɔl rɔne go ta ti lɔ njɛ koji-ne je. Kɔe ngɛm nɛ je pɛti ki rai nɛ kin mene ti. ⁵² Jɛju tɔgi darɔne ti nim, me gosi ti nim tɔ, adi ingɔ maji ta kɛm Luwɔ ti nim, ta kɛm dije ti nim pɛti.

3

Ja ilɔ mbɛ Poy Ta ki Maji (Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jɛ 1.19-28)

¹ Dɔkagilɔe ti kin, nje kɔɓe ki bo Sɔjar, ki ɓari-e nɔ Tibɔr ɔ ɓe ɓal dɔgi gɛde e mi. Ningɔ Pɔsi *Pilati ɔ e nje kɔɓe dɔnangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dɔnangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kɔ Erodi e ngar dɔnangi ti ki Iture ki dɔnangi ki Tirakonitidi, ningɔ Lisaniyasi e ngar dɔnangi ti ki Abilɔn tɔ. ² An ɔi ki Kayipi ɔ ɔi njɛ kijɔ nɛ mɛsi kadi-kare je ki bo ki dɔkagilɔe ti nɔɔ. Ningɔ, dɔkagilɔe ti nɔɔ kin, Jɛ ki ngon lɔ Jakari e dilɔ lo ti ɔ Luwɔ ɔl-e ta. ³ Jɛ aw dɔnangi Jurde ti pɛti, ilɔ mbɛ ɔ nɔ: «Iyɛi go rɛbi njiyɛsi je ki majal kɔ, adi rai sɛsi batɛm, mba kadi Luwɔ iyɛ-n go majal je lɛsi kɔ.» ⁴ Ra tɛki ndangi me makitibi ti lɔ nje kɛl ta ki ta Luwɔ ti, Ejay, ɔi nɔ:

«NDu dɔw madi ɓa dilɔ lo ti ɔ nɔ:
frai go rɛbi lɔ Babe!

frai go rɛbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole ɓe je adi asi naa,

Ikɛsi dɔ mbal je ki dɔ gadi je adi asi ta nangi
ɓɛrɛre;

frai rɛbi je ki rugi gɔndi gɔndi adi a njururu;

frai rɛbi kɔkirɔ je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pɛti a gari kaji ki Luwɔ aji-
je.»

⁷ Kosi dije ki rɛi kadi Jɛ rade batɛm, Jɛ ɔl-
de ɔ nɔ: «Sɛi njɛ man majal tɔ li je be kam,
nɔ ɔ ɔl sɛsi kadi ayi-naa wongi lɔ Luwɔ ki a
re ɔ? ⁸ Maji kadi kilɔ rasi tɔji kadi sɛi dije ki
iyɛi pa njiyɛsi je ki majal kɔ. Ningɔ oti kadi
ɔli mesi ti ɔi nɔ: “Je ngan ka *Abirakam.”
MBata, Luwɔ asi kadi a tɔl gaji mbal je kam
ngan ka Abirakam ti kare. ⁹ Ki ɓasine kin,
kingɔ e ɓasi kadi tigɔ ngirɔ kagi je gangi
ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ɔ, a tigɔi-e
kadi ilɛi-e me por ti kɔ.»

¹⁰ Kosi dije dɔji Jɛ ɔi nɔ: «E ri ɔ kadi ji ra
ɔ?» ¹¹ Ɔ Jɛ ɔl-de ɔ nɔ: «Dɔw ki aw ki kibi joo
ɔ, maji kadi adi kare dɔw ki aw-n al, ningɔ
dɔw ki aw ki nɛ kuso ɔ, maji kadi ra-n ki e ki
aw-n al tɔ.»

¹² *Njɛ taa la-mbɔ je ka, rɛi kadi Jɛ rade
batɛm tɔ. Ningɔ dɔji Jɛ ɔi nɔ: «Nje ndo, e ri ɔ
kadi ji ra ɔ?» ¹³ Ba Jɛ ɔl-de ɔ nɔ: «Itaai la al dɔ
e ki dɔji sɛsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dɔji ɔi nɔ: «NGa je, e ri ɔ kadi
ji ra ɔ?» Jɛ ɔl-de ɔ nɔ: «Indɔi tɔgi dɔ dɔw ti
itaai la lie al, taa, itɔti ta ngom indɔi dɔe ti al
tɔ. Ai dɔ la nay ti lɛsi wa kin par.»

Ja ilɔ mbɛ lɔ dɔw ki a re gone ti

¹⁵ Dɔkagilɔe ti kin, dije isi nginɔi dɔw ki a
re, adi dɔji rɔde ta se Jɛ e Kirisi ki Luwɔ kote
al biti wa? ¹⁶ Ɔ Jɛ ɔl dije pɛti ɔ nɔ: «Mi, m-ra
sɛsi batɛm me man ti, nɔ dɔw madi a re gom
ti nɔɔ, a ra sɛi batɛm me NDil Luwɔ, ki me
por ti. E dɔw ki tɔge ɔti ɓɔl, itɔ-m say, kilɔ sa
lie ka m-asi tuti al. ¹⁷ Dɔw kin uwɔ kee to nɛ
jine ti kadi to-n kɔ ko ki maji, ɔy me dam ti,
ɓa ilɔ tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Jɛ adi dije ta kɔji je ki rangi ngay, ilɔ-n-
de mbɛ Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Nɛ kare ɓɔy, Jɛ kɔl ki *Erodi ki e nje
kɔɓe dɔnangi ti ki Galile, mbata taa ki taa
Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra nɛ je ki

rangi ki majal ngay nim tɔ. ²⁰ Nə, ne je ki go ti al pəti ki Erodi ra kin ka, təl uwə Jə dangay ti dɔ ti bəy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

²¹ Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tɔ. Ə Loki isi əl ta ki Luwə ɓa, ta dɔrə tɛɛ. ²² NDil Luwə, risi tə də dum be isi dɛe ti. Ningə, ndu ta madi tɛɛ dɔrə ti, ə nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rənəl ləm ki bo ngay.»

Gin ka lə Jəju

(Mt 1.1-17)

²³ Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki ɓale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jisəpi, Jisəpi ki ngon lə Əli, ²⁴ Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jisəpi, ²⁵ Jisəpi e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawim, Nawim e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay, ²⁶ Nagay e ngon lə Mati, Mati e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda, ²⁷ Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatiyəl, Salatiyəl e ngon lə Nəri, ²⁸ Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər, ²⁹ Ər e ngon lə Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorim, Yorim e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi, ³⁰ Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jisəpi, Jisəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakim, ³¹ Eliyakim e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Nata, Nata e ngon lə *Dabidi, ³² Dabidi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowaji, Bowaji e ngon lə Sala, Sala e ngon lə Naso, ³³ Naso e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda, ³⁴ Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra,

Təra e ngon lə Nawor, ³⁵ Nawor e ngon lə Sərugı, Sərugı e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla, ³⁶ Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki, ³⁷ Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yərədi, Yərədi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam, ³⁸ Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

4

Su na Jəju

(Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

¹ Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ɔr nɔe aw sie dilə lo ti. ² Su na-e ndə dɔsɔ dilə lo ti. NDɔ ki Jəju ra dɔsɔ kin, uso ne madi al, adi ɓo ra-e. ³ Nɔo be, su əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.» ⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Dəw a isi ki dɔne taa ki takul ne kuso par al.»

⁵ Su aw ki Jəju dɔ lo ti taa, ɓa ki kəm ki kində jipi, oje kɔbe je ki dɔnangi ti ne pəti ade oo. ⁶ Loki oje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi tɔgi dɔ kɔbe je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tado e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade. ⁷ Re j, ɔsi məkəsi nangı nɔm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.» ⁸ Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A ɔsi məkəsi nangı nɔ Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nɔe ti kadi igose.”»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam dɔ kəy ti lə Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa ɔsi adi m-o, ¹⁰ tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmde goi ti. ¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al.» ¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A na Bəbe Luwə ləi al”.» ¹³ Loki su tigə ki ne na je ki kadi n-na-n Jəju ɓa, ɔr rɔne gogi say rɔe ti. ɔr rɔne nginə-n dɔkagilo ki rangi.

*Jəju ilə ngirə kilə Galile ti
(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)*

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki təgi ki j rə NDil Luwə ti. Tə Jəju ɓa ki dɔ lo je ki nɔɔ pəti. ¹⁵ NDO ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi təji dɔe ti.

*Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju
(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)*

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e be ki təgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndɔ taa kəɔ asi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi. ¹⁷ Loki j taa, adie makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəi. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil lə Bəbe e dəm ti,
Bəbe kəti-m kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Bəbe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tɛɛde kəy dangay ti,

Kadi m-əl njé kəm tɔ je təki, kəmde a oo lo.
Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmde ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbɛ ɓal me-maji lə Bəbe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti ɓuki kəmde ki dɔe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dəsi ti ɓone.» ²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbɛ me-maji ki tɛɛ tae ti əti-de ɓal ki dum tɔ, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rəje ti ne al a?» ²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “J nje ra dije moy, aji rəi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy ne je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira be koji ti ne be tɔ adi j-o”» ²⁴ Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rəjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki be koje uwe rəne ti maji goto.

²⁵ Ki rəjeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi ədi dənangi ti al ɓal mitə ki nusi, ə ɓo ɔ ki dənangi pəti, ²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rəe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dənangi ki Sidɔ ti yo ə Luwə ilə Eli ki rəe ti. ²⁷ Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tɔ, nə e ki kare ki kadi Luwə ɔr banji rəe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ɔr banji rəe ti. ²⁸ Loki dije ki isi

gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti. ²⁹ Lo kin ti, j taai tuwəi Jəju me ɓe bo ti kɔ, ningə awi sie jam dɔ mbal ti ki indəi ɓe bo ti. Awɪ sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kɔ. ³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

*Dingəm ki ndil ki majal ra-e
(Mk 1.21-28)*

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e ɓe bo ki dənangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndɔ taa kəɔ ti. ³² Ne ndo lie əti dije ɓəl ki dum. Əti-de ɓəl ki dum tadɔ əl ta ki təgi ki j rə Luwə ti. ³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde nɔɔ, nɔ ki ndune ki bo ə nə: ³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə ige rəje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j ki Kay njay lə Luwə.» ³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nə: «Uti tai, ə tɛɛ kɔ rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə tɛɛ rəe ti ki kanji kade kɔ. ³⁶ Ne kin əti dije pəti ɓəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti ɓəl be ə? Dəw kam aw ki təgi kɔɓe dɔ ndil je ti ki majal, ndangi-de ki təgi ki j rə Luwə ti adi tɛɛi kɔ!» ³⁷ E be ə, tɔɓa lə Jəju sane ki dənangi ki nɔɔ pəti.

*Jəju adi rə nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)*

³⁸ Loki Jəju j kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simɔ. Məm Simɔ ki dəne, moy ra-e, rəe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie. ³⁹ Jəju rugi rəne dɔe ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iyɛ. Kalangi ba go ti, məm Simɔ j taa ra ne kuso adi-de.

⁴⁰ Lo sɔlɔ, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rəi səde rə Jəju ti. Jəju ində jine dɔde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga. ⁴¹ NDil je ki majal ka tɛɛi rə dije ti ngay ki nɔ tade ti əi nə: «J NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində təgi dɔde ti, adi-de ta rəbi kadi əli ta al, tadɔ gəri-e ɓəti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbɛ Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jəju tɛɛ me ɓe bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde

ti kadi tə aw lo al. ⁴³ Nə Jəju əl-de ə nā: «Səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə ndəgi be bo je ti tə, tadə e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.» ⁴⁴ E be ə, Jəju ilə-n mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dənangi Jude ti.

5

Dije ki dəsəy ki Jəju bar-de

(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

¹ NDə kare, Jəju e bəsi kadi ba bo ti ki Gənəjarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə. ² Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangi ba ti. Əi to je ki njé ndə je ki me ti indəi-de ə awi a togi bandi je ləde. ³ Jəju al me to ti ki kare ki e ya Simə, ningə əl Simə ade iyə ngangi ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije. ⁴ Loki əl ta oy ningə, əl Simə ə nā: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indəi kanji je.» ⁵ Simə təl əl-e ə nā: «Bəbe, j-ilə bandi ndə biti lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə təkə e j ə idəji-m, m-a m-ilə bandi təkə əl-m.» ⁶ Loki iləi bandi je ləde, oyi kanji kəy ki to bəl, adi bandi je ləde ka ge gangi. ⁷ Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungi kadi rəi rai səde. Madide je rəi, adi oyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi tə ndui man. ⁸ Loki Simə oo ne kin, osi, osi məkəsine nangi nə Jəju ti əl-e ə nā: «Bəbe, osi rəi ngərəngi rəm ti, tadə mi nje ra majal.» ⁹ Simə ki made je ki əi sie, bəl rade oji-n go kanji ki oyi me bandi ti to bəl ngay. ¹⁰ Jaki ki Jə ki ngan lə Jəbədə ki əi ki Simə ka bəl rade tə. Ə Jəju əl Simə ə nā: «Adi bəl rai al, kaw ki kəte nə, e dije ngata ə a isa-de.» ¹¹ Lo kin ti, təl rəi ki to je ngangi ba ti, ningə iyəi ne je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

Jəju nga nje banji kare

(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹² NDə ki rangi, Jəju e me be bo ti kare, ningə dīgəm kare ki banji ra-e tē nə re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangi nə ti, nə ki dəe ti ə nā: «Bəbe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.» ¹³ Jəju ilə jine ode-n ningə əl-e ə nā: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nə par ə banji ur, adi rəe ay njay. ¹⁴ Go ti, Jəju

ade ndune kadi əl tae dəw madi al, ningə əl-e ə nā: «Nje kijə ne məsi kadi-kare yo ə aw oje rəi, ningə adi kadi-kare təkə ndu-kun ti lə *Moji dəji-n». Ira be mba kadi gəri təkə banji ləi ur adi ingə rə nga.» ¹⁵ Təbə lə Jəju sane ki lo lo adi dije rəi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de də məy je ti ləde je. ¹⁶ Nə Jəju ər rəne aw lo je ti ki to dīlə mba kəl ta ki Luwə.

Jəju nga dəw ki nje rə koy njururu

(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)

¹⁷ NDə kare Jəju isi ndo ne dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti nə tə. Dije jə ki ngan be je pəti ki dənangi Galile ti, ki dənangi Jude, ki be bo Jorijaləm. Bəbe oji təgine me kaji njé məy je ti. ¹⁸ Lo kin ti, dije madi oti dəw kare ki rəe oy njururu, me ne koti njé məy je ti, rəi sie rə Jəju ti. Sangi rəbi kadi n-awi sie kəy n-iləi-e nə Jəju ti. ¹⁹ Nə gəri rəbi ki kadi awi sie al, tadə dije əi ngay. Be ə, ali taa, rai bole də kəy ti ningə, iləi nje məy ki ne koti njé məy je, iləi-e dan kosi dije ti nə Jəju ti. ²⁰ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dīgəm ə nā: «Majal je ləi e ki kiyə go kə.» ²¹ Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je iləi rəde məri ta ningə əli əi nā: «Dəwe kam e nə ə əl ta ki mal də Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kə, dəw ki rangi goto.» ²² Jəju gər mər ta je ləde ki mede ti adi əl-de ə nā: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə? ²³ Kəl dəw kə nā: “Majal je ləi e ki kiyə go kə” bə ngə ngay al ə se, kəl-e kə nā: “J taa ə injiyə” bə ngə ngay al ə? ²⁴ Re e be bə, m-a m-oji səi təkə mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nā: «J taa, un tuwə ləi, ə aw be.» ²⁵ Ta naa ti nə, dīgəm ka kin j taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə tē aw be ki kilə təji də Luwə ti tane ti. ²⁶ Dije pəti, ne kin əti-de bəl adi iləi təji də Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nā: «J-o ne ki mba bəne.»

Jəju bar Ləbi

(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)

²⁷ Go ti Jəju tē ningə yə oo dəw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kəbe je ki bəri-e nə *Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Loki oo Ləbi

* 5:14 Ləbətiki 14.2-32

* 5:14 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki bə tə Luwə al.

ningə əl-e ə nə: «Un gom.» ²⁸ Ningə Ləbi iyə ne je pəti, ə j̄ taa un go Jəju.

²⁹ Go ti, Ləbi ra ne kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, ɓar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi səde titi noo. ³⁰ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je ɓai ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?» ³¹ Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, ɓi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. ³² Ningə, m-re mba ɓar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

Jəju əl ta ki də kəgi rə ne kuso ti
(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)

³³ Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tə, ə njé ki yəi je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi ɔgi dije ki ɓari-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dəkagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso ne al.» ³⁵ NDə je a rəi noo kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

Ne ndo lə Jəju aw naa ti ki kəki ne ndo lə Parisi je al
(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)

³⁶ Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin uwəi naa ki ki kəke al ɓəy tə, adi joo pu təl ne ki tuji. ³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki j̄ al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a j̄ ɓa mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli ne ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re kasi kandi nju j̄ al ɓəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. ³⁹ Loki dəw ay kasi kandi nju ki j̄ ningə, a ge e ki j̄ al ɓəy al ngata. Tadə dije əli əi nə: “Kasi ki j̄ ə maji”.»

6

Ta lə Jəju də ndə taa kəə ti
(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti. E ndə taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je jide ti, təmi usoi.

² Ə *Parisi je madi əli-de əi nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al be ə?»

³ Jəju əl-de ə nə: «Ɔtidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ɓo ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a?

⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki ɓəbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi.» ⁵ Jəju təl əl-de ɓəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDə taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kəe oy njururu, e me kəy kaw-naa ti noo. ⁷ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi ɓa n-indəi ta dəe ti. ⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «Ɔ taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm j̄ a taa. ⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagı madine ta yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?» ¹⁰ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «Ɔsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti də ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo
(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondə biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jəju ɓar njé ndo je ləne. Ningə mbə njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, ɓar-de njé kaw kilə je. ¹⁴ Adi e Simo, ki ində təe nə Piyər əi ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Jə, ki Pilipi, ki Batiləmi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simo ki ɓari-e dəw ki e mbə njé rə mbata kingə də lə ɓe ləde ti, ¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun də Jəju tə.

Jəju aj̄ njé moy je dan kosi dije ti
(Mt 4.23-25)

17 Jəju i ki njé kaw kilə je də mbal ti re tēe lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki i dənangi Jude ti je, njé ki be bo Jorijaləm ti je, njé ki be bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidə je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de də moy je ti ləde je. 18 NJé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rə nga tə. 19 Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ədi rəe, tadə təgi madi isi tēe rəe ti adi-de rə nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo

(Mt 5.1-12)

20 Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Səi njé ndoo je, səi njé maji-kur, tadə kəbe lə Luwə e yəsi.

21 Səi ki bo isi ra səsi bone, səi njé maji-kur, tadə lo ti ə a indani.

Səi ki isi nqi bone, səi njé maji-kur, tadə lo ti ə a kogi.

22 Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati səsi, dije isi tuwəi səsi, dije isi taji səsi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw. 23 NDə ki ne je kin tēe dəsi ti ə, maji kadi irai rənəl, itij bal, tadə ne kigə go jisi e ngay dərə ti. Tadə e be ə kade je adii kə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

24 Nə səi njé ne kingə, səi njé kəm-to-ndoo. Səi njé kəm-to-ndoo tadə ingəi ne səl me ləsi ngata.

25 Səi ki bone indani, səi njé kəm-to-ndoo, tadə lo ti ə bo a ra səsi.

Səi ki bone isi kogi, səi njé kəm-to-ndoo, tadə lo ti ə a uwəi ndoo je a nqi je.

26 Səi ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, səi njé kəm-to-ndoo, tadə e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé ba je

(Mt 5.39-47)

27 Ningə səi ki isi oi ta ləm, m-əl səsi kadi indigi njé ba je ləsi, irai maji ki njé ki isi əsi səsi ta. 28 Injangi də njé ki isi mani səsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

29 Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungi ade ində bəy. Re dəw taa kibi ki ngal ləi ə, ade e ki gəji də ti. 30 Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə dəw taa ne ləi ə idəji

goe al tə. 31 Ne je ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tə. 32 Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tə par ə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tə. 33 Kin ə irai maji ki njé ki rai səsi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka rai təkə irai kin be tə. 34 Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi səsi bəngi par ə tunəi səsi ne ningə, oyo ri ə kadi dəw ra səsi ə? Dəw a ra səsi oyo al, tadə njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne ləde gogi par ə tunəi-de ne tə. 35 Maji kadi indigi njé ba je ləsi, irai maji ki nqo par, ə adi dije tunəi səsi ne ki kanji kadi indəi mesi də kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki bo, taa a səi ngan lə nje kisi də ne je ti pəti tə. Tadə e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta də dije ti al

36 Maji kadi səi njé ra maji ki ngay təkə Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tə. 37 Igangi ta də dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tə. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə səsi ki ta al tə. Iyəi go majal lə dəw kə, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kə tə. 38 Adi, ə Luwə a adi səsi tə. Luwə a buki posi kibi ti ləsi kadi rosi maji: a yəkə, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kə. Tadə go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə.

39 Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti bəy ə nə: «Nje kəm tə a ndər nje kəm tə madine ban ə? A ndər-e al, tadə re ndər-e ə a osi joo pu me be ti. 40 Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki bəe ndo-e ne bərərə bərərə maji ningə, a to tə bane be.

41 «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokqi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yəi ti i wa kin al ə? 42 Kagi ki boy ki to kəmi ti i wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokqi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokqi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

43 «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tə. 44 E ki kandi kagi

ki sɔbi dɔ kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote dɔ kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju dɔ kon bər ti al tɔ. ⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tɛɛ me nɛ ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tɛɛ me nɛ ra ti ki majal ki uwə mee tɔ. Tado e nɛ je ki rosi me dəw kin ə isi tɛɛ tae ti.

Təl rɔ go ndu ti
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə iɓari-mi “Babe, Babe”, ə irai nɛ ki m-əl səsi al ə? ⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rɔne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be. ⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be dɔ dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man j ningə, man kɔ lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tɔ kəy ka kin al, tado ində adi ngə maji. ⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rɔne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dɔnangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be. Loki man kɔ re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kɔ.»

7

Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki dɔ asigar je ki bu
(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije ɓa, ɔti aw Kapərnayim ti. ² Me be ti kin, dəw kare ki nje kun dɔ buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki ɓae ge ta lie ngay. ³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatɔgi je madi, ki əi ngatɔgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi daji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin. ⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, nɔi dɔe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me nɛ daji ti lie kin, ⁵ tado ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tɔ ə ra kəy kaw-naa ləje adije.» ⁶ Ə Jəju ɔti aw səde. Awi, ə loki indəi dɔ kəy ɓasi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Babe, itapi rɔi al, tado mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al. ⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rəm rɔi ti al. NGA ningə, m-daji kadi əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rɔ nga. ⁸ M-əl be tado, mi ki dɔm mi gin tɔgi ti lə njé ki dɔm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin tɔgi ti ləm tɔ. Adi re m-əl asigar kare m-ə

nə: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl ki nungɔ m-ə nə: “Ire!” ɓa re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Ira nɛ ki be!” ɓa ra nɛe kin tɔ.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin ɓa, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki dɔ kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dɔnangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al bəy.» ¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nə n-təli be ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rəe nga adi isi kare.

Jəju adi ngon basa ki Nayim ti təsi ndəl

¹¹ Jəju ɔti nɔɔ aw be bo ti ki tɔe nə Nayim. *NJé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie. ¹² Loki rəi tɛɛi ɓasi ki ta rəbi ki ur ki me be ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dəne ki nje ngaw koy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me be ti, isi dani dəne ka kin lo dibi ngone ti. ¹³ Loki Jəju o dəne ka kin ningə, kəm kɔ ra-e ngay mbata ti lə dəne ka kin, adi əl-e ə nə: «tɔɔ al.» ¹⁴ Jəju aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ɔdi-n. NJé koti nin je ai nangi, ɓa Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi j taa!» ¹⁵ Ningə nje koy j isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kɔe ti. ¹⁶ Dije pəti, nɛ je kin ɔti-de ɓəl, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tɛɛ danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.» ¹⁷ Nɛ ki ra nɛ kin, poye rosi dɔnangi ki Jude ti pəti ki ngan be je ki gəi gide.

Jə Batisi daji ta ki dɔ Jəju ti
(Mt 11.2-6)

¹⁸ *NJé ndo je lə Jə ɔri-e poy nɛ ki ra nɛ kin adi-e oo, ə Jə ɓar njé ndo je ləne joo, ¹⁹ ilə-de rɔ Babe ti adi daji-e əi nə: «J ə j dəw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay nɔɔ bəy kadi tɔ ji ngəm tae ə?» ²⁰ Loki rəi tɛɛi rɔ Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rɔi ti kadi ji daji se “j ə j dəw ki Luwə mbəte, ki sɔbi kadi a re ka kin ə se, e nay nɔɔ bəy kadi tɔ ji ngəm tae wa?”»

²¹ Dɔkagiloe ti wa ki isi daji-e ta kin, Jəju isi aji njé moy je ngay nim, njé mətəi je nim, isi tuwə ndil je ki majal dɔ dije ti nim, taa adi njé kəm tɔ je ngay ooi lo nim tɔ. ²² Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə nɛ je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: NJé kəm tɔ je ooi lo, njé mətəi je njiyəi maji, njé banji je ingəi rɔ nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je j taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbe

Poy Ta ki Maji tɔ. ²³ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

Jəju əl ta ki dɔ Jə ti
(Mt 11.7-11)

²⁴ Loki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki dɔ Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a? ²⁵ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ɓa awi oi-e ma? NGa njé ki əi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti. ²⁶ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ɓəy. ²⁷ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dɔe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nɔi ti✧.” ²⁸ Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dāne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki ɓasine kin, dəw ki e ki du ngay me ɓeko ti lə Luwə bo ite. ²⁹ Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-mbə je gəri kadi Luwə ra ne ki dana, adi adi Jə ra-de batəm. ³⁰ Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je əsi ne ki Luwə ində dɔe dana mbata ti ləde ngərangi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm. ³¹ M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dɔkagilo ti ki ɓone kin al. Toi tə nə wa ka m-gər al. ³² M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, ɓari-naa ki yo je, ki ne je əi nə: “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inɔi, ə imbati nɔ.” ³³ E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim ɓa, əli əi nə: “Dɔe majal.” ³⁴ NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ɓa, səi əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” ɓəy tɔ! ³⁵ Nə ngan lə Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kəy ti lə Parisi kare ki ɓari-e nə Simo

³⁶ Parisi kare ɓa Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti. ³⁷ Lo kin ti, dāne kare ki me ɓe ti kin tee nɔo re. E dāne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi ɓe lə Parisi ki ɓari-e Simo kin nɔo, isi uso ne. Dāne re ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. ³⁸ Re isi go Jəju ti, njae ti, isi nɔ, ningə yom

✧ 7:27 Malasi 3.1

nja Jəju ki man kəmne, ɓa ɓər ki ɓisi dāne. Go ti, təl tən nja Jəju, ɓa ɓuki yibi ti ka kin. ³⁹ Lo kin ti, Parisi ki ɓa Jəju ɓe ləne ka kin əl mene ti ə nə: «Kin ə re dingəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkɔi rɔjeti ə, asi kadi a gər dāne ki isi ɔde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGa ə Simo ilə Jəju ti ə nə: «Nje ndo dije, əl-m.» ⁴¹ Ba Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndo ɓu mi, ə ki nungi kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndo kuti mi tɔ. ⁴² Nə loki asi kadi ugai kirə ka kin dɔde ti al, dingəm ki nje la ka kin iyə kɔ ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dingəm ki nje la kin ngay ə?» ⁴³ Ningə Simo ilə Jəju ti ə nə: «M-o kadi e e ki la ki dɔe ti e ngay ə ɓae iyə kɔ kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ta ki rɔjeti.»

⁴⁴ Ningə təl kəmne ki dɔ dāne ti ka kin, ɓa əl Simo ə nə: «O dāne kin a? M-re ɓe ləi, ə man ki kare ka imbəl dɔ njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa ɓər ki ɓisi dāne ɓəy. ⁴⁵ J uwə-m ki rɔi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rɔne ti. ⁴⁶ J iɓuki yibi dɔ njam ti al, nə e, ɓuki yibi ki əti maji dɔ njam ti pɔ pɔ. ⁴⁷ Be ə, m-a m-əli təkɔi e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, əji-n ndigi-naa ki əti ɓəl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kɔ ngay al, a tɔji ndigi-naa ki ngay al tɔ.» ⁴⁸ Ba Jəju əl dāne ka kin ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ kadi.» ⁴⁹ Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nə: «Dəw kin e nə ə aw bitɔi kadi iyə go majal lə dije kɔ ə?» ⁵⁰ Nə Jəju əl dāne ə nə: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapiya.»

8

Dāne je ki njiyai go Jəju ti

¹ Go ti, Jəju aw ki ɓe bo je, ki ngan ɓe je, əl ta, ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ki əji dɔ kɔɓe lə Luwə. *Njé ndo je lie ki dɔgi gide joo əi sie naa ti. ² Taa, dāne je madi ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal dɔde ti kɔ je, e ki adi-de rɔ nga dɔ moy je ti ləde je kin ka əi nɔo tɔ. Adi e Mari ki Magidala ki ndo ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dɔe ti kɔ kin nim, ³ Jan ki ne Suja, ki e dingəm ki nje ngəm ne lə

*Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dāne je ki rangi ngay bəy tō. Əi kin ə əi dāne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki dō nje dibi ne ti
(Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

⁴ Kosi dije ki ii ki be bo je ki dangi dangi, kawinaa ki dō Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nā: ⁵ «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ningə dəkagilo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangı rəbi ti, adi dije njiyəi dō ti, yəl je rəi oi maki. ⁶ Kə ko je madi tosi dānangi njəkirə ti, adi loki mbie je əi nā n-teei ba, təli tuti kurim, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto. ⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je tōgi səde naa ti, təli ndəmi-de mbəl. ⁸ Nə kə ko je madi, tosi dānangi ti ki maji, adi tōgi, kandidate tee. Dəe kare andi asi bu, bu.» NGA ningə, Jəju təl dō ta ləne kin ə nā: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n dō ta ba, kadi oo dō ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti
(Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

⁹ *Njé ndo je lə Jəju dəji-e əi nā se kuji ta kin me nə ri wa? ¹⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Səi, Luwə tee ki dō ne ki to lo bəyō ti ki oji dō kōbe lie adi igəri, nə ndəge je, ne kin e ki kōji-de ki kuji ta, mba kadi:

“Re kəmdə oo lo maji ka, ooi ne al, MBide oo dō ta maji ka gəri me al”✧.»

Jəju or me kuji ta ki dō nje dibi ne ti
(Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

¹¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə. ¹² E ki tosi ngangı rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re or ta ki oi ka kin mede ti kō, nə tə pa ne ta ii adi mede Jəju kadi ii ingəi kaji. ¹³ Kə ko ki tosi dānangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ba, taai ki rənəl, nə lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nə loki kō je tee dōde ti ba, iyəi go kadi-me ləde kō. ¹⁴ Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji rō ki dānangi ti ne ogi-de kadi tōgi me kadi-me ti ləde. ¹⁵ Ningə kə ko ki tosi dānangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngəmede ki maji, ngəme ki rōjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi tōgide ba, adi kandi kilə ləde tee.»

✧ 8:10 Ejay 6.9

Kuji ta ki dō kunjı ti
(Mk 4.21-25)

¹⁶ «Dəw a ində por lambi ti kadi dəbi ngo dō ti al, taa ində gin tirə ti al tō. A ində dō ne ti taa, kadi dije uri kəy ba, oi lo ki kunjı. ¹⁷ Tadō ne ki to lo bəyō ti, ki gine a tee al goto, taa ne ki to lo bəyō ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tō. ¹⁸ Maji kadi uri mbisi maji oi dō ta ki isi oi, bi kadi oi ki noo be al. Tadō dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene dō ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kō Jəju ki ngakoe je
(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)

¹⁹ Kō Jəju ki ngakoe je rəi kadi n-ooi-e, nə lo kadi teei rəe ti goto mbata kosi dije ki əi ngay. ²⁰ Ə əli-e əi nā: «O kōi je, ki ngakōi je ai taga noo, a sangi kadi n-ooi-ni.» ²¹ Ningə Jəju təl əl-de ə nā: «Kom je, ki ngakom je ə əi dije ki ooi ta lə Luwə, ba təli rōde go ti, rai kile.»

Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)

²² NDō kare, Jəju al me to ti əi ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nā: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi. ²³ Loki isi oji to isi gangi ba kin ba, Jəju to bi maki. Ə nəl ki bo ngay osi dō ba ti, ra adi man rosi to, əi ta yo ti. ²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rəi ki rəe Jəju ti, ndəli-e ki no tade ti əi nā: «Nje ndo dije, Nje ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungi man je adi təli toi jəke, lo to jiji. ²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nā: «Kadi-me ləsi to ra be tōy ə?» NGA ningə bəl ra-de, ne kin əti-de bəl ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nā: «Dəw ə wa kam e nā ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rōde goe ti be ə?»

Jəju tuwə ndil je ki majal dō dingəm madi ti
(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)

²⁶ Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi teei dānangi ti ki Gərasa, ki a ta be ti ki Galile. ²⁷ Loki Jəju j me to ti ur ki nangi ningə, dingəm kare ki me be ti ki Gərasa, j noo re ki rō Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dəkagilo ngay, dingəm kin ilə kibi rōne ti al nim, isi be me kəy ti al nim. Lo kise e dō badi je ti par. ²⁸ Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ba əl ta ki ndune ki boy ə nā: «Jəju ki NGon

lə Luwə ki nje kisi dora ti taa nu, e ri ə ige rom ti ə? Njai ba, adi-m ko al.»²⁹ Əl be tado Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tee ro dingəm ti kin kə. NJa ngay ndil ki majal kin i ki dingəm ka kin ba ra-e. Dije doci-e ki kulə gindi je, ilai kangila gindi njae ti je, nə gangi kulə gindi je kin riw riw ə tati kangila gindi je kin nusi nusi rone ti kə, ba ndil je ki majal asi-e adi aw ki dilə lo dilə lo.³⁰ Ə Jəju daje ə nə: «Təi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Tom nə kosi njé ro je.» Tado ndil je ki majal ngay uri me ti.³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin noi do Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al.³² Kosi kəsongi je ai lo ti kin noo a usoi ne do mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin noi do Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti.³³ NDil je ki majal teei me dingəm ti, awi uri me kəsongi je ti ka kin. Ningə yə, kəsongi je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi.³⁴ Loki dije ki njé ngəm kəsongi je ooi ne ki ra ne kin ba, ayi-naa awi me be bo ti ki ngan be je, ori poy ne ki ra ne kin dije.³⁵ Dije teei awi kadi n-ooi ne ki ra ne kin. Be ə, loki rai teei ro Jəju ti ningə, ooi dingəm ki ndil je ki majal teei me ti ka kin, isi nja Jəju ti. Ooi-e kadi isi ki kibi rone ti, ki angal ki maji, adi ra-de bal.³⁶ NJé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, ori madide je poye, toji rəbi ki dingəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingə-n ro nga.³⁷ Lo kin ti noo be, dije ki dənangi Gərasa ti, bal təl-de, adi daji Jəju kadi iyə dənangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi.³⁸ Dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dəe ti kə ka kin daji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe³⁹ ə nə: «Itəl aw be, or poy ne je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dingəm aw ilə mbə ne ki Jəju ra sie kin me be bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dāne ki ta lə dāne ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jəju təl re, kosi daji uwəi-e ki rəde maji, tado pəti isi nginəi tae.⁴¹ Ningə yə dingəm kare ki tae nə Jayrusi, ki e nje kun do kəy kaw-naa lə *Jipi je i noo re. Re osi nja Jəju ti, nō dəe ti kadi re aw be ləne.⁴² Kadi aw be ləne mbata ngone ki dāne ki e kare ba, bale e dəgi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi dije mborəi-e ki yo je ki ne je,

lo kər kəə goto.⁴³ Dan kosi dije ti kin, dāne kare ki moy məsi ade ko bal dəgi gide joo e noo. Dāne kin tuji ne kingə ləne kə pəti ji njé ra dije moy ti, nə dəw ki kadi ade ro nga goto.⁴⁴ Dāne re basi ro Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ədi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti noo, məsi gangi rəe ti.⁴⁵ Loe ti noo Jəju daji ə nə: «Nə ə ədi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əi nə n-ədi-e al. NGa ə Piyər əl-e ə nə: «Babe, e dije ki rəsi gidi, mborəi-ni ki yo je ki ne je kin ə di-ni.»⁴⁶ Nə Jəju ə nə: «Dəw madi ədi-m, m-gər kadi təgi tee rom ti.»⁴⁷ Loki dāne oo kadi ne ki n-ra kin Jəju gər ba, dadi par par, osi nja Jəju ti. Ningə or go ne ki ra ə adi n-ədi-n Jəju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, or-de go kingə ki ingə ro nga ta ji naa ti noo par kin tə.⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, dəw kare i be lə nje kun do kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi NJe ndo dije al ngata.»⁵⁰ Nə Jəju ki oo do ta kin əl Jayrusi ə nə: «Adi rai bal al, adi mei par, ə a aji.»⁵¹ Loki rai teei me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dəw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Jə nim, Jaki nim, baw ngon əi ki ko ngon nim tə par ə uri sie kəy go ngon ti.⁵² Dije pəti noi je, ndingəi rəde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «Inoi al, ngon oy al, nə to bi kare.»⁵³ Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri kadi ngon oy.⁵⁴ Nə Jəju uwə ji ngon, ba əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, i taa.»⁵⁵ Lo kin ti, ngon təsi ndəl, adi i taa ta ji naa ti noo. Ba Jəju daji-de kadi adi-e ne uso.⁵⁶ Ne kin ra bal njé koje je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dəw madi al.

9

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo
(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

¹ Jəju bar njé ndo je ki dəgi gide joo, adi-de təgi, ki kəbe do ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tə.² Jəju ilə-de kadi iləi mbə Poy Ta ki Maji ki oji do kəbe lə Luwə, taa kadi adi ro nga dije tə.³ Ningə əl-de ə nə: «Uni ne madi mbata do rəbi al nim, uni kagi təsi al nim, uni bal al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rəsi joo al nim tə.⁴ Ə me kəy ki ra ki uri ti ba, a isi titi noo biti kadi awii.⁵ A kin ə re, me be ti, dije mbati kuwəi səsi ki rəde ti ba, loki isi teei me

6e ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kə*, mba kadi to tə ne ndəji ndude.»⁶ *NJé ndo je iləi dode awi ki 6e 6e, iləi mbe Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tə.

Ta ndəji Erodī dō Jəju ti
(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Loki *Erodī ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin 6a, ta ndəje dō Jəju ti, tadō dije madi əli əi nə: «E Jə Batisi ə i taa dan njé koy je ti.»⁸ NJé ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tē.» NJé je ki nə je bəy əli əi nə: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare i dan njé koy je ti.»⁹ Lo kin ti Erodī əl ə nə: «Jə, e mi wa ə ndō ki madi gangi dəe, nga e na bəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dəe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi ne kuso dīgəm je dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jə 6.1-15)

¹⁰ Loki njé kaw kilə je təli nōō rai 6a, ərī Jəju poy ne je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ər-de, aw səde kadi 6e bo ti ki 6ari-e Bətisayda.¹¹ Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rəne ti, əl-de ta ki dō kəbe ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi rə nga tə.¹² Nینگə loki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dōgi gide e joo, rai rə Jəju ti əli-e əi nə: «Ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan 6e je ti, ki lo ndər je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tadō lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.»¹³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be tə par, adi re e be al wa nینگə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.»¹⁴ Dīgəm je asi dibi mi loe ti nōō. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəinaa asi kuti mi, kuti mi be.»¹⁵ *NJé ndo je rai təkī Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti.¹⁶ Ə Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, 6a un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dō ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije.¹⁷ Dije pəti usoi ne ndani maji. Nینگə, njé ndo je əyi gindi mapa je ki nay, kare dōgi gide e joo bəy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte
(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jə 6.67-71)

¹⁸ NDō kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju dəji-de ə nə: «Kosi je isi əli ta ki dəm ti təkī mi nə ə?»¹⁹ Ə iləi-e ti əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi, njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə e njé kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə e ki kare dande ti ə i dan njé koy je ti.»²⁰ Nینگə Jəju əl-de ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?» Ba Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi ki Luwə mbəte.»²¹ Jəju ndəji njé ndo je ki tōgine ngay kadi əli ta kin dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti
(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

²² Jəju ilə dō ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə kō ngay. *NGatōgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadikare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-mi. Dije a tōli-mi, nə ndō ki kō mitə lə ndō koym 6a, m-a m-tē lo koy ti.»²³ Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti nینگə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi ndō je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.»²⁴ Təkī rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a aji rəne tə.²⁵ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa ti ta rəne, ə se tuji rəne ə, maje to ra be ə?²⁶ Təkī rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm nینگə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti ləm, ki me kəsi-gon ti lə Bawm, ki me kəsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.»²⁷ Təkī rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kəbe lə Luwə ki kəmde.

Jəju mbəl rəne
(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

²⁸ NDō jijoo go ta je ti kin nینگə, Jəju ər Piyər nim, Jə nim, taa Jaki nim tə, ə al aw səde dō mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə.²⁹ Loki Jəju isi əl ta ki Luwə nینگə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tə.³⁰ Nینگə loe ti nōō, dīgəm je joo a əli sie ta. Dīgəm je ka kin e *Mojī əi ki Eli.³¹ Tēēi me tə 6a ti, a əli sie ta əji dō kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta kilə ləne.³² Piyər əi ki madine je, 6i təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli nینگə, ooi kunji Jəju

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kə 6a, igoi Mt 10.14 ki ta ki dō ti ki e gin ti nangi.

ki dingam je ki joo ki ai sie. ³³ Loki dingam je ka kin iyəi Jəju ə isi awi ɓa, Piyər əl Jəju ə nə: «Babe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al. ³⁴ Ə loki a əl ta tə kəl ba ɓəy ningə, kil ndi j re səbi dode liti. Loki kil ndi isi səbi dode kin, ɓəl təl njé ndo je. ³⁵ Lo kin ti, ndu ta madi tɛɛ me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki m-kəte, ə oi ta lie.» ³⁶ Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne ba, dəw oo dəw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dəw madi ndəe ti nɔɔ də nɛ je ti ki ooi kin, al.

*Jəju aji ngon ki ndil ki majal ra-e
(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)*

³⁷ Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə jii də mbal ti isi rəi ki nangi ɓa, kosi dije ngay tiləi kəme. ³⁸ Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingam kare un ndune ki taa ə nə: «Nje ndo dije, m-nɔ ki dəi ti kadi igo ngonm kin adi-m, tado e ki karne ba jim ti. ³⁹ Dəkagilo je madi ɓa, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki tɔgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade kɔ ratata, tə nɛ ki a iyɛ al be ɓəy taa təl iyɛ. ⁴⁰ Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi kadi tuwəi-e al.» ⁴¹ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki ɓone ki səi njé me ngə je, səi njé ra nɛ ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban ɓəy taa ə? Kadi m-a m-osi ginsi dəkagilo ban ɓəy taa ə? Ire ki ngoni rəm ti ne.» ⁴² Loki ngon isi re ɓasi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, ɔte nangi, yəke ki tɔgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade tɛɛ rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, ɓa təl sie adi bawə. ⁴³ Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də tɔgi Luwə ti ki əti ɓəl kin.

*Jəju təl əl ɓəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)*

Loki nɛ je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti ɓəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: ⁴⁴ «Oi ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.» ⁴⁵ Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Ningə ɓəli kadi dəji ta Jəju də ti tə.

*Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n nɛ njé ndo
je ləne
(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)*

⁴⁶ *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nə dande ti ə e ki bo wa? ⁴⁷ Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gədine ti, ⁴⁸ ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.» Təki rəjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

*Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)*

⁴⁹ Jə un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-əge də ra nɛ kin, tado e njiyə səje goi ti al.» ⁵⁰ Nə Jəju ile ti ə nə: «ɔgi-e də al, tado dəw ki ɔsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

*NGon ɓe kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju
ki rəne ti*

⁵¹ Loki dəkagilo nay ɓasi kadi a uni Jəju awi sie dərə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti. ⁵² Be ə, ilə njé kaw kilə je nɔne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon ɓe ti ki *Samari mba kadi indəi də re lə Jəju naa ti kəte. ⁵³ Nə dije ki ngon ɓe ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tado isi aw ki Jorijaləm. ⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki əi ki Jə ooi ta kin ɓa, əli Jəju ə nə: «Babe, indigi kadi ji dəji por j-adi j dərə ti, osi dode ti, ro-de kə a?» ⁵⁵ Ə Jəju təl kəmne, kəl səde. ⁵⁶ Ba uni rəbi, awi ngon ɓe ti ki rangi.

*Kun go Jəju
(Mt 8.19-22)*

⁵⁷ Loki əi də rəbi ti, dəw madi əl Jəju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.» ⁵⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NJə je ai ki ɓe tode, ə yəl je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jəju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm ɓəy taa.» ⁶⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə j aw ilə mbe kɔɓe lə Luwə.» ⁶¹ E ki rangi ɓəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm ɓəy taa.» ⁶² Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə də kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ɓa, dəwe kin kɔɓe lə Luwə e ki ta təe al.»

10

Jəju ilə njé ndo je kuti siri gide joo
(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)

¹ Go ne je ti kin, Jəju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, 6a ilə-de joo joo ki 6e bo je ki lo je ki dangi dangi ki ɔji kadi re e wa a aw ti. ² Ningə əl-de ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie. ³ Ningə ki 6asine kin, osi dɔ rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti. ⁴ Uni la al nim, uni 6əl al nim, uni sa njasi al nim tɔ. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tɔ. ⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi 6a, nə ki dəsəy, əli əi nə: “Lapiya ki dɔ me kəy ti kin.” ⁶ Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəye ti kin nɔɔ 6a, lapiya ləsi a aw ki dɔe ti. A re dəw goto 6a, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tɔ. ⁷ Isi me kəy ti ki uwə səsi ki rone ti kin nɔɔ, nə kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayinaa. Tado sɔbi kadi nje ra kilə ingə nə kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. I6ii kəy joo al. ⁸ Kin ə re uri me 6e ti, ə 6e uwə səsi ki rone ti 6a, nə ki adi səsi ə usoi par. ⁹ Re dije ki moy ra-de əi me 6e ti kin nɔɔ ə, aji-de. Ba əli dije ki me 6ee ti əi nə: “Kɔ6e lə Luwə e 6asi ki rəsi ti.” ¹⁰ A re uri me 6e ti, ə dije ki me 6ee ti kin uwəi səsi ki rɔde ti al 6a, ite6i ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə: ¹¹ “Bu ki me 6e ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kɔ gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkɔ kɔ6e lə Luwə e 6asi.” ¹² Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkɔ ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ 6ee ti kin a itə yə Sodom 6əy✧.

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Nə kɔji je ki əti 6əl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re nə je kin rai nə me 6e 6o Tir ti ki 6e bo Sidɔ ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi nə rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi nə rade je ki majal kɔ, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rɔ ti, kisi-n bu por ti. ¹⁴ E be ə, kadi igəri təkɔ, dɔkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir ti ki Sidɔ, yəsi a ngə ite. ¹⁵ NGA ningə j Kapərnayim, o kadi a un dɔi taa biti kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi biti kaw səi koo✧.»

¹⁶ Jəju təl əl njé ndo je ləne 6əy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw

ki ɔsi səsi ngərangi 6a, e mi ə dəwe kin ɔsi-m ngərangi. Ningə dəw ki ɔsi-m ngərangi 6a, e nje kilə-m tɔ ə ɔse ngərangi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *NJé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jəju ilə-de, təli lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jəju əi nə: «Bə6e, ndil je ki majal ka, lo ki ji 6a təi 6a, iləi dɔde gin tɔgije ti.» ¹⁸ Jəju əl-de ə nə: «M-o *Sata j dɔrə ti osi ki dɔnangi ti tɔ təl ndi be. ¹⁹ Ningə m-adi səsi tɔgi kadi injiyəi dɔ li je ti, dɔ ni je ti, ki dɔ tɔgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Nə madi kare ki kadi a ra səsi majal goto. ²⁰ NGA ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dɔde gin tɔgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata tɔsi ki e ki ndangi me dɔrə ti taa.»

Rənəl lə Jəju
(Mt 11.25-27)

²¹ Dɔkagiloe ti nɔɔ, NDil Luwə ra adi rənəl rəsi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki j Ba dɔrə ki dɔnangi, m-ilə tɔji dɔi ti, təkɔ i6ɔyɔ nə je kin njé tər je, ki njé nə gər je, ə ite6i ki dɔe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi nə kin ra nə be.» ²² Ba, Jəju əl dije ki ai nɔɔ ə nə: «Bai, adi-m nə je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tɔ, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tɔ.» ²³ Go ti, Jəju təl kəmne ki dɔ njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata nə ki kəmsi oo kin! ²⁴ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo nə ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dɔ ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tɔ.»

Kuji ta dɔ dəw ki Samari ti ki nje me-maji

²⁵ Nje ndo ndu-kun kare ɔsi nangi j taa, ningə dɔji ta kare Jəju tɔ ta kuwə-naa ki ta ə nə: «Nje ndo dije, e ri ə sɔbi kadi m-ra kadi tɔ m-ingə-n kajɔ ki biti ki nɔ ti ə?» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?» ²⁷ Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Bə6e Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki tɔgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tɔ darɔi j wa be tɔ✧.» ²⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə

✧ 10:12 Kilə ngirə nə je 19.24-28

✧ 10:15 Eja 14.13-15

✧ 10:27 Dətərənom 6.5; Ləbətiki 19.18

ira be, 6a a ingə kaji.» ²⁹ Nje ndo ndu-kun sangi kadi n-toji təkı ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madım ə?» ³⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare j Jorijaləm isi aw Jəriko, 6a osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə ətı awi. ³¹ Go ti 6a, nje kijə ne məsi kadi-kare j noo re tee dəe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne. ³² Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare j noo re tə, nə loki oo dingəm ka kin 6a, gangi say aw lo ləne. ³³ Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba j noo re tee də dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti. ³⁴ Be ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, dəw-n, ningə un-e inde də koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti. ³⁵ Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin ər la ki asi ra kilə ndə joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e də ti ə nə: “İndə kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe ti, al də e ki madi kin 6a, ndə təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.”» ³⁶ Ningə Jəju dəje ta də ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?» ³⁷ Ba, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGa ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, j ka kadi aw, ə ira be tə.»

Jəju aw 6e lə Marti əi ki Mari

³⁸ Jəju əi ki njé ndo je ləne j də rəbi ti rəi teei ngon 6e ti kare be ningə, dəne madi ki təe nə Marti uwə Jəju rəne ti me kəy ti. ³⁹ Marti aw ki ngokone ki dəne ki təe nə Mari noo. Ə ngokəe ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo də ta ki Jəju isi əl. ⁴⁰ Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njəe ədi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tee pati, re əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.» ⁴¹ Ə Bəbe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay. ⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə (Mt 6.9-13)

¹ NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje

ndo lie kare əl-e ə nə: «Bəbe, indo-je kəl ta ki Luwə təkı Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be tə.» ² Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə:

“Bawje,

Kadi dəw ki ra gər təi təkı j Luwə,

Kadi kəbe ləi re.

³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndə je ndə je.

⁴ İyə go majal je ləje kə, tadə je wa ka,

J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kə tə.

İyə-je adi j-osi me ne na ti al”»

⁵ Ba Jəju təl əl-de 6əy ə nə: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine noo, ə j dan lo ti aw ində ta kəy dəe ti ə nə: “Madım, itunə-m mapa mitə, ⁶ mbata madım kare j mba ti re tee dəm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.” ⁷ Ə re made ka kin to ki kəy noo ə nə: “İtapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je ji to nangi tə, 6i lo kadi m-a m-j taa m-adi mapa goto.” ⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re j taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a j kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin. ⁹ Ningə mi, m-əl səsi: İdəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a teei adi səsi. ¹⁰ Tadə dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a teei adi-e tə. ¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dəje kanji, ningə a un li yo taa ade ə? ¹² Ə se ngone dəje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə? ¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dərə ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki dəji-e al ə?»

Jəju əi ki ndil je ki majal

(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDə kare Jəju tuwə ndil ki majal də dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tee 6a, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije 6əl ngay. ¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki təgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.» ¹⁶ Ə njé ki nungi, kadi nai-e-n 6a, dəji-e kadi ra ne kəji madi kare ki j dərə ti adi-de n-ooi. ¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde 6əti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me 6əkə ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, 6e kəe kin a tuji, ningə kəy je a budi də-naa ti mur mur tə. ¹⁸ Kin ə re *Satə ə wa adi dije

lie t̄ali d̄o-naa ti r̄oi-naa ə, lo kadi k̄oʒe lie a aw ki k̄ate goto. M-əl be mbata əli əi n̄ə e ki t̄ogi l̄ə Bəl̄jəbul ki e ngar l̄ə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal. ¹⁹ Kin ə re e ki t̄ogi l̄ə Bəl̄jəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuw̄ai-de ki t̄ogi l̄ə n̄ə ə? Dije ki gosi ti wa a t̄oji kadi ta l̄əsi e ta ki go ti al. ²⁰ A re e ki t̄ogi l̄ə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal t̄o ɲingə, t̄oji kadi k̄oʒe l̄ə Luwə re t̄eɛ r̄osi ti ngata. ²¹ Kin ə d̄əw ki t̄oge e ngay, ki aw ki n̄e r̄o je, ngəm ta k̄əy l̄əne ə, n̄e kare ki a ɔdi kadi n̄e kingə lie goto. ²² A re d̄əw madi ki t̄oge ite re ur goe ti ə t̄ate r̄o ə, a ɔy n̄e r̄o je lie ki ind̄ə mene d̄o ti kin p̄əti, taa a sane n̄e kingə je lie t̄o. ²³ ɲingə kadi iḡəri, d̄əw ki e s̄əm al, e nje k̄osi-m ta, taa d̄əw ki kaw s̄əm n̄e ki naa ti al, e nje t̄ind̄ə t̄i t̄o.»

Loki ndil ki majal t̄əl re me d̄əw ti gogi
(Mt 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majal t̄eɛ me d̄əw ti, aw il̄ə ki dil̄ə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ɔr k̄əɛ ti, n̄ə ingə al ɓa, əl ə n̄ə: “M-a m-t̄əl kadi m-aw lo kisi-m ti ki k̄ate m-isi ti ə m-t̄eɛ ka kin gogi.” ²⁵ Loki t̄əl aw gogi ɲingə, ingə me lo ka kin, ut̄ai, rai adi maji. ²⁶ NGa ə, t̄əl aw, ɔy ndil je ki majal it̄ai-e e wa ɓəy siri, ɓa r̄ai uri me d̄əw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi d̄əw kin ki d̄əe taa a majal ngay it̄ə e ki k̄ate ɓəy.»

Maji ki r̄ojeti

²⁷ Loki J̄əju a əl ta kin ba ɲingə, d̄əne kare il̄ə ndune dan kosi je ti ə n̄ə: «Maji-kur e d̄o d̄əne ti ki nje koji ki nje kadi mba.» ²⁸ N̄ə J̄əju ile ti ə n̄ə: «Maji-kur ɓa e d̄o dije ti ki n̄j̄e koo ndu Luwə ə t̄əl r̄ode go ti kin yo taa.»

Dije d̄aji n̄e k̄oji
(Mt 12.38-42)

²⁹ Dije uw̄ai naa muki muki gidi J̄əju ti, adi J̄əju əl-de ə n̄ə: «Dije ki d̄əkagilo ti ki ɓone kin əi dije ki maji al. D̄əji kadi t̄ə n-ooi n̄e k̄oji madi, n̄ə n̄e k̄oji madi ki rangi ki kadi d̄əw a ra ore-n d̄o n̄e k̄oji l̄ə Jonasi, goto ngata. ³⁰ MBata, t̄əki Jonasi e-n n̄e k̄oji mbata ti l̄ə dije ki ɲinibi ti ka kin ə[☆], mi NGon d̄əw m-a mi-n n̄e k̄oji mbata l̄ə dije ki ɓone t̄o. ³¹ ND̄o gangi ta ti ə, ngar ki d̄əne ki j̄ gin ɓe ti, a j̄ taa ta k̄əm dije ti ki d̄əkagilo ti ki ɓone kin kadi

a il̄ə ta d̄əde ti. MBata, j̄ soy d̄ənangi ti nu ə nd̄o ki re kadi oo gosi ta l̄ə Salom̄o[☆]. NGA ɲingə, ki ɓasine kin, d̄əw ki it̄ə Salom̄o s̄ay e ne. ³² ND̄o gangi ta ti ə, dije ki ɲinibi ti a j̄ taa ta k̄əm dije ti ki d̄əkagilo ti ki ɓone kin kadi a il̄əi ta d̄əde ti. MBata, loki Jonasi il̄ə m̄be Poy Ta ki Maji, dije ki ɲinibi ti iȳəi r̄əbi n̄e rade je ki majal k̄o[☆]. NGA ɲingə, ki ɓasine kin, d̄əw ki it̄ə Jonasi s̄ay e ne.

Nj̄iȳə me kunji ti
(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «D̄əw a ind̄ə por lambi ti kadi ɓɔyɔ ə se d̄əbi ngo d̄o ti al, n̄ə a ind̄ə d̄o n̄e ti taa, kadi dije uri k̄əy ɓa, ooi lo ki kunje. ³⁴ K̄əm d̄əw ə e lambi l̄ə dar̄əe, re k̄əmi oo lo maji ɓa, dar̄oi ba p̄əti e me kunji ti t̄o. A kin ə re k̄əmi oo lo maji al ɲingə, dar̄oi e me t̄il ti t̄o. ³⁵ Ə ind̄ə manji r̄oi adi kunji ki aw-n r̄oi ti t̄əl t̄il al. ³⁶ Kin ə re dar̄oi p̄əti e me kunji ti ki kanji kadi ngon t̄il nd̄əti kade ɓa, dar̄oi a unji njay njay t̄əki lambi a unji-n d̄oi ti kin be t̄o.»

J̄əju gangi ta d̄o Parisi je ti ki n̄j̄e ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki J̄əju əl ta oy ɲingə, Parisi kare ɓar-e kadi aw uso n̄e ɓe l̄əne. Be ə, J̄əju aw isi sie ta n̄e kuso ti. ³⁸ Lo kin ti, ta nd̄oji Parisi ka kin ngay kadi J̄əju toḡi j̄ine k̄ate n̄o n̄e kuso ti al. ³⁹ N̄ə J̄əju əl-e ə n̄ə: «S̄əi *Parisi je, ki ne kin, isi itoḡi gidi ka man, ki gidi ka kuso n̄e adi ay, n̄ə ngur ɓogi, ki me ndul rosi mesi. ⁴⁰ S̄əi dije ki mb̄ə, Luwə ra gidi n̄e, ə ra me n̄e t̄o. ⁴¹ Maji kadi adi n̄j̄e ndoo je n̄e ki e me ka ti, ə n̄e je p̄əti a ayi njay ki r̄osi ti.

⁴² «K̄əm-to-ndoo e l̄əsi s̄əi Parisi je. Ɔri n̄e kare dan ki d̄oḡi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir t̄ay, adi Luwə[☆], ɲingə ind̄əi njasi d̄o n̄e ra ki dana ti ki d̄o nd̄igi-naa ti l̄ə Luwə. Ki r̄ojeti, e kin ə e n̄e je ki s̄əbi kadi re a ind̄əi k̄əmsi go ti irai, ki kanji k̄ər k̄əm nd̄əge je. ⁴³ K̄əm-to-ndoo e l̄əsi, s̄əi Parisi je, mbata iḡei lo kisi ki k̄ate n̄o dije ti gin k̄əy kaw-naa je ti, taa iḡei kadi dije rai s̄əsi lap̄iya lo kingə-naa je ti l̄ə kosi je t̄o. ⁴⁴ K̄əm-to-ndoo e l̄əsi s̄əi, mbata itoi t̄ə d̄o ɓadi je ki n̄e ki t̄oji kadi d̄əw ḡər-n-de goto, adi dije nj̄iȳəi d̄əde ti ki n̄oɔ be par kin be.»

☆ 11:30 Jonasi 3.3-5 ☆ 11:31 1 NGar je 10.1-10 ☆ 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10 ☆ 11:42 L̄əb̄ətiki 27.30; D̄ət̄ər̄ənom 14.22

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, me ta ti ləi ki isi əl kin, e je tə ə isi itaji-je!» ⁴⁶ Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je tə, tadə indəi ne ki əy ngay də dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwəi səde ne ki kəy kin al. ⁴⁷ Kəm-to-ndoo e ləsi! Indəi bədi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə təli-de. ⁴⁸ Lo kin ti, isi təji təkəi indigi ki bawsi je də kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində bədide tə. ⁴⁹ E mbata kin ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: “M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, ba a təli-de je, a adi-de kə je.” ⁵⁰ E be mba kadi dəjii dije ki dəkagilo ti ki bone, məsi njé kəl ta je ki tam ti ki buki kə lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu bitə bone. ⁵¹ Məsi ki ilə ngire də Abəl ti nu bitə tē-n də Jakari ti, ki ndə ki təli-e dadan lo ti ki i dngiri kadi-kare ti re kəy ti lə Luwə*. Ki rəjeti, adi m-əl səsi təkəi dije ki dəkagilo ti ki bone a ugəi kirə ne je ki ra ne kin. ⁵² Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki ta rəbi ne gər e jisi ti, ə səi wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi tə n-uri me ti ka əgi-de nim tə.»

⁵³ Loki Jəju tē me kəy ti ka kin ba, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je iləi ngirə ra təgi də Jəju ti je, dəji-e ta je ki dangi dangi. ⁵⁴ Sangi rəbi me ta je ti kadi tə n-ingəi ta ki go ti al tae ti ba n-uwəi-e-n.

12

Kəl ta ay njay təkəi Jəju e NGon dəw (Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dəkagiloe ti kin, dibə dije ki bay bay ə kawinaa də Jəju ti, adi mbisəi-naa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Nə ki də kəte, maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti əji-n də əm lə *Parisi je, adi e kədi kəm-naa ləde. ² Nə ra ki gidi ngəy ti ki gine a tē al goto, taa ne ki to lo bəyə ti, ki dəw a gər al ka goto tə. ³ MBata, ta je pətə ki əli lo ki ndul ti, dije a oi dəe kada wangi, ə ta je ki uwəi tasi mbināa ti taa əli kəy kərəkəi, dije a iləi mbeə də kagi ti taa tə.»

⁴ Səi ki səi madim je, m-əl səsi kadi ifəli dije ki a təli darəsi par, ə go ti asi ra ne ki rangi al, kin al. ⁵ M-a m-təji səsi dəw ki səbi

kadi ifəli-e. Dəw ki səbi kadi ifəli-e e Luwə ki a təl darəsi, ba təl a də ti noq kadi ilə səsi me por ti lə su bəy kin. Təkəi rəjeti, e ə səbi kadi ifəli-e. ⁶ Dije isi gati ki ngan yəl je mi ə gusi joo adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi me Luwə oy dəe ti goto. ⁷ Ki əti bəl ngay wa bəy ki kadi igəri, bə dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kəre. Ifəli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay. ⁸ M-əl səsi ta ki rəjeti kadi igəri təkəi, dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi təkəi n-e dəw ləm, mi *NGon dəw m-a m-əl ta wangi ta kəm malayka je ti lə Luwə təkəi e dəw ləm tə. ⁹ Nə dəw ki naji ta ta kəm dije ti təkəi n-gər-m al, mi NGon dəw m-a m-naji ta ta kəm malayka je ti təkəi m-gər-e al tə. ¹⁰ Dəw ki əl ta ki majal əsi-n tam mi NGon dəw ə, Luwə a iyə go majal je lie kə, nə dəw ki əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə, Luwə a iyə go majal lie kə al ratata. ¹¹ Lokə a uwəi səsi kadi awi səsi lo kaw-naa je ti lə *Jipi je kadi gangi ta dəsi ti, a awi səsi no ngar je ti, ki no njé kəbe je ti, onosi kadi mesəi bəl kə nə se a asi kadi inaji ta dəsi ti wa, se ta ri ə a əli wa. ¹² Tadə, loe ti wa noq kin, NDil Luwə a ndo səsi ta ki kadi əli.

Kuji ta də nje ne kingə ti ki mbə

¹³ Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, əl ngokom adi, ne nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kəy yam adi-m.» ¹⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangə ta dansi ti ə se kadi tə mi nje kəy səsi ne kingə goto.» ¹⁵ Ba təl əl dije pətə ə nə: «Maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti əji-n də mal ne kingə ki duniyā ti. Tadə re dəw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kin ə a ra adi isə-n ki dəne taa al.»

¹⁶ Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dingəm madi kare ki nje ne kingə isi noq, lo ndər je lie, ingə ne me ti ngay. ¹⁷ Ə dəji rəne ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndər ti ləm goto.” ¹⁸ Ningə təl əl ə nə: “Maji, ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kə, ba m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pətə, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm. ¹⁹ Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: «Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n bəl bay bay, ə kadi m-uwə kə rəm, m-uso je,

* 11:51 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

m-ay je, m-o-n maji rɔm.»²⁰ Nə Luwə əl-e ə nə: “I mbə dəw ki isi əl ta kin, kondɔ ki ne wa kin ndɔi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki dɔ-naa ti kin, a e ya nɔ wa?”²¹ E kin ə e ne ki a tɛɛ dɔ dəw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rɔne wa, bi mbata ti lə Luwə al.»

Kində me dɔ Luwə ti
(Mt 6.25-33)

²² Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu dɔ ne kusosi ti, ki kadi isi ki dɔsi taa al, taa dɔ kibi kɔsi ti al nim tɔ. ²³ Tado kisi ki dɔ taa itə ne kuso, taa darɔ dəw itə kibi ki kɔ tɔ. ²⁴ Igoi kaga je oi, dibi ko al nim, tətɔ al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndɔ ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tɔ, nə Luwə isi adi-de ne usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a? ²⁵ Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be dɔ ndone ti ki takul me ka sururu ləne ə? ²⁶ Kin ə ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dɔrɔsi al ə, ra ban be ə mesi osi nangi dɔ ndəgi ne je ti al ə? ²⁷ Igoi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tɔ, nə ngar *Salomɔ ki tɔe ba ngay me ne kingə ti kin ka ɔ kibi ki ndole asi naa səde al.²⁸ Ə kin ə Luwə ilə kibi rɔ ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bone, ə lo ti par ə a oɪ por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rɔsi ti al ə? Səi tɔ je me kadi-me ti. ²⁹ Adi ta ga al dɔsi oji-n dɔ ne kusosi ə se man kaysi al. ³⁰ Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dɔnangi ti ne kin ə isi sangi ki nɔ kəmdə ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tɔ. ³¹ Ne ki kadi isangi, e kɔbe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin dɔ ti. ³² Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go bade be kin, adi bəl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi beko ləne.

Kində ne kingə rɔ Luwə ti
(Mt 6.19-21)

³³ «Igati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. Irai bəl la ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dɔrɔ ti, ki e lo ki nje bogi a tɛɛ ti al nim, e lo ki yɔ goto ti nim kin. ³⁴ Tado lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tɔ.

Kuji ta dɔ kisi dɔ nja ti

³⁵ «Isi dɔ njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi ɔ maji. ³⁶ Ningə kadi itoi tə dije

ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. Isi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy ba tɛɛi adi-e. ³⁷ Maji-kur e dɔ bəə kilə je ti ki, bade təl ba ingə-de isi dɔ njade ti. Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rɔne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi. ³⁸ Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi dɔ njade ti ə, maji a ur-de.

³⁹ «Igəri maji kadi re ba nje kəy gər dɔ kadi ki nje bogi a re-n ə, a iyə nje bogi kadi ur kəy al. ⁴⁰ Ə səi ka, isi dɔ njasi ti tɔ, tado mi *NGon dəw m-a m-re dɔ kadi ti ki igəri al.»

⁴¹ Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, kuji ta ki əl kin səbi dəje je par ə se səbi dɔ dije pəti ə?» ⁴² Ə Babe əl-e ə nə: «Nje ngəmi ne ki e dəw ki dana, ki kəme ədi, ə e dəw ki bae a inde dɔ me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de. ⁴³ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra. ⁴⁴ Təki rɔjeti kadi m-əl səsi, a inde dɔ ne maji je ti ləne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dingəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra. ⁴⁶ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndɔ ki e ində mene dɔ ti al, ki dɔ kadi ki e gər al. Bae a tuwe kɔ, kadi oo ne kɔ ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al. ⁴⁷ Bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane maji, nə ində rɔne ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bay bay. ⁴⁸ NGa ningə, bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. Igəri kadi dəw ki adi-e ngay, a dəji-e ngay tɔ, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəmi, a gei ne ngay jie ti tɔ.

Jəju re ki gangi-naa

⁴⁹ «M-re ki por dɔnangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin ɔ ngata! ⁵⁰ Səbi kadi m-nduy me kɔ ti təki dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kɔ me ndilm ti, biti kadi ne je tɔli tade. ⁵¹ Kadi igai mesi ti təki m-re ki lapiya dɔnangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo. ⁵² Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a ɔsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a ɔsi ta njé ki mitə. ⁵³ Baw ngon a ɔsi ta ngonne ki dingəm, ngon ki dingəm a ɔsi ta bawne; kɔ ngon a ɔsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a ɔsi ta kone;

kɔ ngon ki dingəm a ɔsi ta məmne; ngon ki dāne a ɔsi ta məmne ki dāne*.»

*Ta dɔ dɔkagilo ti
(Mt 16.2-3)*

⁵⁴ Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi j lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti nɔɔ əli əi nə: “NDi a ədi”, ɔa ndi ədi tɔ. ⁵⁵ A re oi nəl ki j gin ɔe ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tingə”, ɔa lo tingə ka tɔ. ⁵⁶ Səi dije ki njé me nga, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dānangi ti ne, ə se dɔrə ti, ningə dɔkagilo ki ɔone kin ɔa, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

*Kində dɔ ta naa ti ki nje ta ləi
(Mt 5.25-26)*

⁵⁷ «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana dɔ ti ə, igangi al ə? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi ɔa, loki səi dɔ rəbi ti ɔəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi gona ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti. ⁵⁹ Ningə adi m-əli, a iteɛ lo kin ti al biti kadi ugə dɔbəy sisi ɔəy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kə

¹ Dɔkagiloe ti nɔɔ ə, dije madi rai əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndɔ ki *Pilati ki nje kɔbe adi tɔli-de dɔkagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə. ² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgiri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti ɔəl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a? ³ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ. ⁴ Se oi kadi dije ki dɔgi gide e jijoo ki ndogɔ bər ki Silowe ti osi dɔde ti tɔl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a? ⁵ Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ.»

Kuji ta dɔ kagi mbay-kote ti ki andi al

⁶ Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki mə-e me ndər nju ti ləne, ə ndɔ kare aw kadi tə n-ijə kande ɔa ingə kande dɔ ti al. ⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi ɔal mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam

m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kə, tadɔ kəme ki kadi a uti-n lo kare goto.” ⁸ Nə nje ngəm ndɔ ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a ɔal kare ɔəy. M-a m-ər gine kadi m-buki sj ne je njəe ti. ⁹ Dəmajə ə ɔal ki rangi ə a andi. A re ɔal ki rangi ə andi al ɔəy ə tə adi m-tige kə mindi.”»

Jəju ki ndɔ taa kəə

¹⁰ NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndɔ ta kəə ti. ¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dāne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi ɔal dɔgi gide jijoo isi me ti nɔɔ. NDil ki majal ka kin dɔ-e ngən, lo kadi ndajə taa maji goto tə goto. ¹² Loki Jəju oo-e ningə ɔar-e ə əl-e ə nə: «Dāne j ki taa kiyə taa dɔ tɔ ti ləi.» ¹³ Jəju ində jine dəe ti, ɔa ta ji naa ti nɔɔ par ə, dāne ndajə rəne taa maji, ningə ilə ngirə kilə tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki dɔ kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee ɔ-e mbata kadi ki Jəju adi dəw rɔ nga ndɔ taa kəə ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDɔ ki kadi dije rai kilə e mehe*, ə irəi ndəe je ti ki mehe kin adi adi səsi rɔ nga, ɔi e ndɔ taa kəə ti al!» ¹⁵ Babe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndɔ ta kəə ti, lo kuso ne ti aw sie lo kəy man ti al ə? ¹⁶ NGA dāne kam ki e ngon kə *Abirakam, ki *Sata uwe gin tɔgi ti ləne asi ɔal dɔgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndɔ ta kəə a?» ¹⁷ Dɔkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rɔ njé bə je lie səl-de ngay. Nə rɔ kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti ɔəl ki Jəju isi ra.

*Kuji ta ki dɔ kə kagi ti ki ɔari-e mutadi
(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)*

¹⁸ Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-ɔji səsi ne ki titi-naa ki kɔbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-ɔji-n səsi. ¹⁹ To titi-naa ki kandi kagi madi ki a ɔari-e nə mutadi ki dəw madi un dibɔ me ndər ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, tɔgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.» ²⁰ Jəju təl əl ɔəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-ɔji-n səsi kɔbe lə Luwə. ²¹ To titi-naa ki əm ki dāne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti j kin be.»

*Ta dɔ rəbi ti ki mbəngirə
(Mt 7.13-14)*

* 13:14 Teɛ ki taga 20.9-10; Dətərənəm 5.13-14

²² Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije be bo je ti ki ngan be je ki ində man titi. ²³ Ningə dəw madi dəje ə nə: «Babe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə: ²⁴ «Uwəi təgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tadə adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al. ²⁵ Loki ba nje kəy a j taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayinaa taga, iləi ngirə kində ta kəy əi nə: “Babe, iteə ta kəy adi-je!” kin ba, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki jii ti al.” ²⁶ Lo kin ti, a əli əi nə: “Juso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tə.” ²⁷ Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki jii ti al, ərri rəsi kə rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.” ²⁸ Loe ti kin, a nqi je, a ingəi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti pəti me beko ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi buki səsi kə taga. ²⁹ Dije a jii ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam də be ti je, gin be ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti beko ti lə Luwə. ³⁰ Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tə.»

Jəju əl ta ki də Jorijaləm ti

³¹ Dəkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rə Jəju ti əli-e əi nə: «Əti lo kin ti kə, aw lo ki rangi ti, tadə *Erodi ge kadi n-təli.» ³² Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli nja dəw kam, təki bone ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rə nga nim tə, ba ndə ki kə mitə ə m-a təl ta kilə ləm. ³³ Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndə ti ki bone nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tadə e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijaləm ti al.

³⁴ «Səi dije ki Jorijaləm ti, oyo, səi ki Jorijaləm ti, səi ki səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kə kinjə a kaw-n ngane je ki təde gin bagine ti kin be, nə ədi al. ³⁵ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təki a oi-mi al biti kadi dəkagilo madi a re ki a əli əi nə: “Njangi də e də dəw ti ki re me tə Babe ti.”»

14

Jəju nga dəw ndə ta kəə ti

¹ NDə kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kər nq *Parisi je kare mba kuso ne, ndə taa kəə ti. Dije ki isi nq, isi indəi manji Jəju ba ooi-e. ² Dingəm kare ki moy ti-e a nq Jəju ti nq. ³ Ə Jəju dəji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi to kadi dəw nga-n dəw ndə ta kəə ti ə se goto ə?» ⁴ Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju təl rəne ki rə nje moy ti, ade rə nga ningə əl-e ade aw. ⁵ Go ti Jəju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndə taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nq al ə?» ⁶ Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki də kəji rə ti

⁷ Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nq dije ti ba, əl-de kuji ta madi ə nə: ⁸ «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rəi isi kəte nq dije ti. Dəmajal ə, bari dəw ki itəi loe ti nq tə, ⁹ ningə kadi nje bar səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: “I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,” ba a e ki rəsəl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti. ¹⁰ Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nə: “Madim, j taa ire isi kəte yo be.” Lo kin ti, a e kəsi-gon ləi ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin. ¹¹ Təki rəjeti, dəw ki ra ki un dəne taa, ə a iləi dəe nangi, ningə dəw ki nje kulə dəne nangi ə, a uni dəe taa tə.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo səl, oti kadi ibar madi je ki ngakoi je ki noji je, ə se njé gədi kəy be je ləi ki njé ne kingə je. Tadə əi je ka a bari-ni ndə madi ti tə, ningə a igəi-ni ne ki ndə ki ira adi-de ka kin gogi. ¹³ Nə loki ira ne kuso rənəl ki ngay be kin, maji kadi ibar njé ndoo je ki njé je ki ta rəde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm tə je. ¹⁴ Ningə rəi a nəl-i, tadə a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rəjeti, Luwə a igəi ndə ki a təe ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti (Mt 22.1-10)

¹⁵ Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbo dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rənəl e lə dəw ki a uso ne me beko ti lə Luwə!» ¹⁶ Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «NDə kare, dingəm madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay.

17 Dɔkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki ɓar-de ka kin ə nə: “Ne kuso oy ngata ə irəi.” 18 Nə dije pəti ki ɓari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dəsəy əl-e ə nə: “M-ndogɪ lo ndər ngəsine ɓəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.” 19 E ki rangi ə nə: “M-ndogɪ mangi je dɔgi ngəsine ɓəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.” 20 E ki rangi ə nə: “M-taa dəne ngəsine ɓəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.” 21 Nje kilə təl aw rɔ ɓane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl ɓa nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “I taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, iɓar njé ndoo je, ki dije ki ta rɔde asi-naa al, ki njé kəm tɔ je, ki dije ki njé mətɪ je, ire səde.” 22 NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl ɓane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nɔ ɓəy.” 23 Ə ɓae əl-e ə nə: “Oti aw taga dɔ rəbi je ti, ki lo ndər je, ində tɔgi dɔ dije ti adi-de rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.” 24 Təki rɔjeti adi m-əl səi, dəw kare mɔɔ dije ti ki m-ɓar-de kəte kin ki a ədi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju (Mt 10.37-38)

25 Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju dɔ rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə: 26 «Re dəw madi re rɔm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darəne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.» 27 Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tɔ. 28 Təki rɔjeti, nə dansi ti ə loki aw tə kində ndogɪ ɓər ki ngal ningə, isi nangi ilə kɔr ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə? 29 Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dɔe ti. 30 A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə tɔge asi kadi təl tae al kin!» 31 Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rəne oo se ki njé rɔ je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rɔ madine ki isi re ki njé rɔ je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə? 32 Re oo kadi tɔgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal ɓəy. 33 Ta ki dəsi ti ka to be tɔ. Iməri ta maji oi taa, adi rəsi, tadɔ dəw ki

e ɓasi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nələ goto (Mt 5.13; Mk 9.50)

34 «Iɓəri kadi kati e ne ki maji, nə loki nələ goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogɪ ə? 35 Ne ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba dɔnangi al nim, a maji mba ne ki a adi tɔgi dɔnangi kin al nim tɔ. A ɓuki-e kɔ gidɪ lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki əji dɔ ne ki kare ki nay (Mt 18.12-14)

1 *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, rəi ki rɔ Jəju ti mba kadi n-ooi ta ki isi əl. 2 *Parisi je, ki njé ndo ndu-kun je, indəi ngone ki Jəju ə əli əi nə: «Oi! Dəw ka uwə njé ra majal je rəne ti nim, uso səde ne nim!» 3 Ə Jəju əl-de kuji ta madi kare ə nə: 4 Nə dansi ti ə re aw ki bati je ɓu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki dɔ jikare gide jikare dɔ wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge ɓəy taa al ə? 5 Loki inge ningə, ki rɔnəl un-e ile bagine ti. 6 Ningə təl aw ɓe, ɓa madine je ki njé gədi kəy ɓe je ləne, əl-de ə nə: «Irai irai rɔnəl səm tadɔ m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!» 7 Be tɔ ə adi m-əl səsi, rɔnəl a e ngay me dɔrɔ ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kɔ, itə njé je ki dana ki dɔ jikare gide jikare ki ta ki dɔ mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al. 8 Dəne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dɔgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dəne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, bitɪ ingə ɓəy taa, taa kəə. 9 Loki ingə ngata ningə, ɓa madine je, ki njé gədi kəy ɓe je ləne, əl-de ə nə: «Irai səm rɔnəl, tadɔ m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!» 10 Be tɔ ə, adi m-əl səsi, rɔnəl e ngay mɔɔ malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kɔ.

Kuji ta ki əji dɔ ngon ki nje kaw kaya

11 Jəju təl əl ɓəy ə nə: «Dingəm kare aw ki ngan je joo. 12 Ə e ki du əl bawne ə nə: “Bai, adi-m ne nduwə ləm.” Be ə bawe ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo. 13 NDɔ ngay əl go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə,

ə aw mba me 6e ti ki say. Me 6e ti ka kin ə tuji ki la ləne kə me kaya ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki la ləne ka kin pəti tigə ningə, 6o ki bo osi me 6e ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne je pəti to rəe ngata. ¹⁵ Aw ra kilə 6e lə dəw madi kare me 6e ti kin nōo. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kəsongi je wale. ¹⁶ Bo kuso ne kuso lə kəsongi je to me ti, nə dəw ki ade goto. ¹⁷ Be ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rəne ə nə: “Njé ra kilə je əi ban 6e lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo 6o be ə! ¹⁸ M-a m-ji taa ə m-aw rə bai ti m-a m-əl-e m-ə nə: «M-ra majal m-əsi-n ta Luwə, taa m-əsi ta tə. ¹⁹ M-asi ta kadi i-bar-m ngoni al. Ira-m təki kare mbə njé ra kilə je ti ləi be.»” ²⁰ Be ə, j taa osi rəbə mba təl kaw rə bawne ti. Loki nay say ki kəy 6əy ningə, bawe oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kə ki ngay mbata lie, adi ay ngədi təl tae, uwe rututu, ore njarara rəne ti. ²¹ NGon əl bawne ə nə: “Bai m-ra majal m-əsi-n ta Luwə nim, m-əsi-i j wa ta nim tə, m-asi ta kadi i-bar-m ngoni al.” ²² Nə bawe əl njé ra kilə je ə nə: “Irai ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi iləi rə ngonm ti. Həi ningə ngon jie ti ə iləi sa njae ti tə. ²³ Irai ki ngon mangi ki bo mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rənəl. ²⁴ Tadə ngonm kin oy ə təl isi ki dəne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə iləi ngirə kadi rai rənəl. ²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokəe ki ngatəgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngəsi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je. ²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa. ²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nə: “NGokəi ə re ə bawi adi təli ngon mangi ki bo mbul mbul tadə təl ki lapiya.” ²⁸ NGon ki ngatəgi ra wongi adi mbati kaw kəy. Bawe tē taga mba kadi səl me ade ur kəy. ²⁹ Nə əl bawne ə nə: “O 6al ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndə kare ki m-mbati təl rəm go ta ti ləi goto. Nə ndə kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rənəl ki madim je goto. ³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi də kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.” ³¹ Ningə bawe əl-e ə nə: “J, ngonm, j səm ne naa ti ki ndə je pəti, adi ne je pəti ki e yam e yai. ³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ra-n rənəl, tadə ngokəi kam oy ə təl isi ki dəne taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki əji də nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne nōo. Dije rəi əli-e əi nə: “Nje ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.” ² Nje kəy 6ar nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o dəi ti ba ə? Əji-m go ne je ki əji də kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tadə kaw ki kəte nōo kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm al ngata!” ³ Nje ngəm ne əl rəne ə nə: “Bam ge kadi m-ində kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti al ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDər dənangi ə, təgim asi kadi m-ndər-n al. Kaw kəy ne ə, rəm a səl-m tə. ⁴ M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəi-mi ki rəde ti me kəy ti ləde loki 6am tuwə-m kilə ti.” ⁵ Be ə, 6ar njé kirə je lə 6ane kare kare. Əl nje kirə ki dəsəy ə nə: “Kirə lə 6am e ban dəi ti ə?” ⁶ Nje kirə ki dəsəy ka kin ə nə: “Ku yibi 6u kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.” ⁷ Go ti ningə əl ki nungi ə nə: “J yai e ban ə?” Nje kirə ki kə joo əl-e ə nə: “Yam e saki gəme 6u kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti də jijoo.” ⁸ Lo kin ti, 6a nje ne ilə təji də nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tadə ra ne ki kəm-kədi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kəm-kədi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je lə lo kunji.»

Luwə əi ki la

⁹ Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin, mba kadi ndə ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwəi səsi rəde ti lo kisi ti ki ratata. ¹⁰ Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene də ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene də ne ti ki boy tə. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tə. ¹¹ E be ə, re dəw asi kadi mene al də ne kingə ki go rəbe ti al ki dənangi ti ne kin ə, nə ə a adi ne kingə ki rəjeti ə? ¹² Re dəw asi kadi adi mene al də ne ti lə dəw ki rangi ə, na ə a adi yai ki səbi dəi ə? ¹³ Nje ra kilə madi, ki a ra kilə 6əə lə ngar je joo goto: re əsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tə. A asi kadi irai 6əə lə Luwə nim, 6əə lə la nim al.» ¹⁴ *Parisi je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti. ¹⁵ Ningə Jəju əl-de ə nə: «Irai rəsi tə dije ki njé

ra ne ki dana be ta kam dije ti, na Luwa gar mesu. Tado ne ki dije ooi ta ne ki nga ngay ta kamde ti kin, e ne to koo al ta kam Luwa ti.

NDu-kun ai ki kobe la Luwa

¹⁶ «NDu-kun ila ngire do *Moju ti, ki nje kal ta je ki ta Luwa ti, bitu dokagilo ti la Ja Batisi, na go ti nu kin ba, dije ilai mbe Poy Ta ki Maju la kobe la Luwa, ninga daw ki ra, inda tagine kadi ur-n me ti. ¹⁷ Doru ai ki donangi a dai ko taki o al be par, na a nga ngay kadi daw or ngon ku ta ki me ndu-kun ti la Luwa ko. ¹⁸ Dingam ki ra ki tuwa nene, a taa e ki rangi, e nje kuwa marim. Taa daw ki nje taa dane ki ngawe tuwe ka tal nje kuwa marim to.

Nje ne kinga ai ki Lajar

¹⁹ «Dingam kare ki nje ne kinga ki nje kilu kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e noo. NDu je kare kare pati, isi ra ronol mbata isi maju. ²⁰ Nje ndoo kare ki tae na Lajar ki do bay inda rae yangi yangi, re to ta kay ti lie. ²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabila kuso ne ti la nje maju. Na bisi je yo ta rai toni ta do bay lie. ²² NDu kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rai uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maju ka re oy to, adi dibi-e. ²³ Loki e koo, inga ko ngay. Ninga loki un kamne taa ba, oo Abirakam say nu be ki Lajar kade ti. ²⁴ Nje maju ka kin un ndune ki taa no a na: “Bai Abirakam, o kam-to-ndoo lam, al Lajar adi ila ta ngon jine man ti, kadi re sol-n ndonm mbata minga ko ngay me por ti.” ²⁵ O Abirakam al-e a na: “NGonm, adi mei ole do ti taki ndo ki inga maju me duniya ti, a Lajar inga ne ki to to. NGosine, bari man no kame ti, na i, i me ne ki to ti to ngata. ²⁶ Ninga ki bo toy, ngosine bole be ki bo to danje ti sasi, adi daw ki ge kadi n-aw rasi ti ka, a asi kadi a man do ti aw rasi ti al, taa daw a asi kadi a man do ti re rojeti al nim to.” ²⁷ O nje maju al a na: “Re e be ninga, najai ba, bawm, ila Lajar ade aw al nje ki me kay ti la bai. ²⁸ Tado ndagi ngakom je nayi noo ai mi bay, a kadi aw ndor mbide kadi rai, teei lo ko ti kin al ngata.” ²⁹ O Abirakam al-e a na: “NGakoi je awi ki ndu-kun ki *Moju ndangi ki ta je ki nje kal ta ki ta Luwa ti ndangi noo. Maju kadi ooi do ndude.” ³⁰ Nje maju a na: “E kin asi al bawm Abirakam. Re daw madi i dan nje koy je ti ne a aw inga-de a, a mbali pa njiyade.” ³¹ O

Abirakam tal al-e a na: “Re ooi ta la Moju al nim, ta la nje kal ta je ki ta Luwa ti al nim a, kin a daw i-n dan nje koy je ti aw rade ti ka, a ooi ta ta ki rojeti al wa kin.”»

17

Ta do kosi me majal ti (Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

¹ Jaju al nje ndo je lane a na: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Na kam-to-ndoo e do daw ti ki majal re ki takule. ² A e soti ngay bay mbata ti lie kadi dooi mbal ki bo ngay minde ti, a ilai-e me ba ti, ita kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwa gangi ta doe ti.» ³ Indai kam-kadi do rasi ti! Re ngokoi ra majal a, maju kadi indange do ti, re tu kalne a, iyag go majal lie ko ade. ⁴ Re ra majal sai nja siri me ndo ti ki kare ka, re re rai ti nja siri daji kiyag go ko a, iyag go ko ade.

Togi kadi-me

⁵ *Nje kaw kilu je ai Babe ai na: «Ila kadi-me do made ti laje adi-je.» ⁶ O Babe al-de a na: «Taki rojeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba ta ka kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi ai kagi mbay-kote kam ai na: “Or ki ngirai ba a aw imo rai me ba ti”, a a tal rone go ta ti lasi.

Kilu la ba kilu

⁷ «Re daw madi dansi ti aw ki nje ra kilu madi ki e nje ndor a se e nje kul da je, a nje kilu kin tal wale re a, a al-e a na: “Ire kalangi isi nangi uso ne a?” Jagi a al-e ba al. ⁸ Ta ki a al-e ba, a al-e a na: “Ira rai maju, ira go ne kuso lam, ire-n adi-m. Ninga loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ninga, ta go ti i uso yayi je, ay je to.” ⁹ NGA ninga, ne kare, daw kin a ra oyo nje kilu lane mbata tal ki tal rone go ndu je ti lie kin, al. ¹⁰ Be a, ta ki dasi ti ka e be to. Loki irai ne je pati ki Luwa un ndune kadi irai ninga, maju kadi ai ai na: “Je nje ra kilu je ki nda je goto, ji ra kilu ki sobi kadi ji ra par.”»

Jaju nga nje banjii je dogi

¹¹ Loki Jaju isi aw Jorijalam ti, inda man mbo donangi *Samari ti ki donangi ki Galile ti. ¹² Loki isi ur me ngon be ti ninga, nje banjii je dogi rai langi tae, ba ai nangi say jo, ¹³ uni ndude ki taa ai-e ai na: «Jaju, nje ndo dije,

oo kəm-to-ndoo ləje!» ¹⁴ Loki oo-de ningə əl-de ə nə: «Awi oji rəsi njé kijə nē məsi kadi-kare je»^{*}. Ningə dō rəbi kawde ti bəy par ə, ingəi rō nga. ¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi ingə rō nga ningə, təl dō njane ti, ki kilə tōji dō Luwə ti, ki ndune ki bo. ¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nō Jəju ti, ra-e oyo. E dīngəm ki Samari ti. ¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «Njé banji je ki dōgi pəti ingəi rō nga, ə njé ki jikare awi ra ə?» ¹⁸ MBode ti pəti, dəw kare ki təl re ilə tōji dō Luwə ti goto. Dəw ba, e dəw ki Samari ti kin ki karne ba par. ¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Samari ti ka kin ə nə: «I taa aw, tado kadi-me ləi aji.»

Koḃe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ NDō kare *Parisi je dəji Jəju ta ki oji dō dəkagilo re koḃe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nə: «Koḃe lə Luwə a re tə nē ki dije a ooi-e ki kəmde njə njə al. ²¹ A e ki kəl kə nə: “E yo 60”, “E ne 60”, al. Təki rəjeti, koḃe lə Luwə e dansi ti ne ngata.» ²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «NDō madi a re nōo ki a ndingəi ngay kadi oi ndō kare me ndō je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto. ²³ Ningə a əli səsi əi nə: “Kirisī e yo”, “Kirisī e ne”, nə awi al, ayi-naa ngōdi awi loe ti al. ²⁴ Ningə, təki ndi təl ə lo ay njay njay, i dam dənangi ti ki kare tēe-n dame ti ki nungī ka kin ə, ndō rem mi *NGon dəw ka a to be tō. ²⁵ Nə kəte nō ti, sōbi kadi mi NGon Dəw m-ingə kō ngay, kadi dije ki dəkagilo ti ki bone kin mbati-mi bəy taa. ²⁶ Ningə, ko nē ki ra nē dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, nēe a ra nē ndō ki mi NGon dəw m-a m-re-n ti tō. ²⁷ Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa ki yo je ki ne je, bitī ndō ti ki Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kō ki bo re tuji dije pəti»^{*}. ²⁸ A to tə nē ki ra nē dəkagilo ti lə Loti be tō: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi nē je nim, gati ki nē je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tō. ²⁹ Nə ndō ki Loti tēe-n me 6e bo ti ki Sodom, Luwə adi ndi por ki nē je ki njé taa por i dərā ti o dije təl-de pəti»^{*}. ³⁰ NDō ki mi NGon dəw m-a m-tēe hōy ka, nē je a rai nē be tō. ³¹ Me ndəe ti kin, dəw ki isi dō kəy ti, a ur nangi kadi oyo nē je ləne ki me kəy ti tēe-n taga al. Be tō ə, dəw ki a e me ndər ti ka, a təl re 6e al tō. ³² Adi mesi ole dō nē ti

ki tēe dō ne Loti ti, ki ilə rəti ə ingə yo kin»^{*}. ³³ Dəw ki sangi kadi n-ngəm rōne ki nō ti, a tī ta rōne. Nə dəw ki tī ta rōne mbata ləm ə, a ngəm rōne ki nō ti tō. ³⁴ Adi m-əl səsi, me kondəe ti kin, dije joo a toi dō tirə ti ningə, a uni ki kare, a iyəi ki nungī. ³⁵ Dəne je joo, a uri nē naa ti, a uni ki kare ə, a iyəi ki nungī. ³⁶ [Dīngəm je joo, a rai kilə me ndər ti ki kare ə, a uni ki kare ə a iyəi ki nungī.]» ³⁷ Ningə, njé ndo je dəji Jəju əi nə: «Bəbe, lo ki ra ti ə, nē je kin a rai nē ə?» Ə əl-de ə nə: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawī-naa ti.»

18

Nje gangi ta əi ki dāne ki nje ngaw koy

¹ Jəju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, tōji-n-de kadi əli ta ki Luwə taa taa, 6i kadi tōgide goto ta ti al, ² ə nə: «Nje gangi ta kare isi 6e bo ti madi nōo. E dəw ki bəl Luwə al nim, taa ilə koji dō dəw ti al nim tō. ³ Ningə me 6e bo ti ka kin, dāne kare ki nje ngaw koy isi ti nōo tō. Dəne ka kin re ki dəkagilo je pəti əl-e ə nə: “Igangi ta ka ki to danje ti ki nje ta ləm ka kin adi-m.” ⁴ Nje gangi ta ka kin mbati dəkagilo ngay. Nə təl əl ta rōne ə nə: “Re m-6əl Luwə al nim, taa m-ilə koji dō dəw madi ti kare al ka, ⁵ dāne ki nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Sōbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndō ki rangi ti, tapi-m bəy al ngata.”» ⁶ Bəbe ilə dō ti bəy ə nə: «Maji kadi oi ta ki nje gangi ta ki dana al, əl kin maji. ⁷ Səi oi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi dije lie ki isi nōi dəe ti kondō je ki kada je kin al a? A isi gərərə ba 6i a ra səde al a? ⁸ Adi m-əl səsi, a gangi ta ki dana kalangi ba adi-de. Nə nē kare 6a, se ndō ki mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije ki adi mede dənangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi ki nje taa la-mbə

⁹ Jəju əl kuji ta ki dō njé je ti ki ooi rōde tə dije ki dana ə kidi ndəgi dije ¹⁰ ə nə: «Dīngəm je joo, awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə; ki kare e Parisi, ki nungī e nje taa la-mbə tō. ¹¹ Parisi i a taa ə əl ta ki oji dō rōne mene ti ə nə: “Luwə ləm, m-ra-i oyo tado mi m-to tə ndəgi dije ki njé 6ogi je ə se njé ra nē je ki go ti al, ki njé kuwə marim, taa tə nje taa la-mbə kam al tō. ¹² Me ndō je ti ki siri,

^{*} 17:14 Ləbətiki 14.2-3 ^{*} 17:27 Kilə ngirə nē je 6.9-7.24 nē je 19.26

^{*} 17:29 Kilə ngirə nē je 18.20-19.25 ^{*} 17:32 Kilə ngirə

m-ɔgi rəm ne kuso ti nja joo, madi Luwə ne kare me ki dɔgi ti, me ne kingə je ti ləm pəti.”
 13 Nə nje taa la-mbə ɓa, ɔsi rone ngərangi nu, kun ka ge kun kəmne ki dɔrɔ ti al, ra rone ndoo, ə əl ə nə: “Luwə ləm, oo kəm-to-ndoo ləm tadɔ mi nje ra majal!” 14 Adɪ m-əl səsi, e nje taa la-mbə ə təl aw ɓe ləne ki ta ki kər dɔ ti nɔɔ Luwə ti, ɓi e Parisi al. Tadɔ dəw ki un dɔne taa ə, a iləi dəe nangi, ningə dəw ki ilə dɔne nangi, a uni dəe taa tɔ.»

Jəju ində jine dɔ ngan je ti ki du
 (Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

15 NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi səde rɔ Jəju ti mba kadi njangi dɔde. Nə loki njé ndo je ooi ne kin ɓa, kəli səde. 16 Nə Jəju adɪ rəi ki ngan je ki du rɔe ti ɓa əl ə nə: «tyəi ngan je ki du adɪ rəi rəm ti, otɪ kadi ɔgi-de ta rəbi, tadɔ kɔbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be. 17 Təki rəjeti, adɪ m-əl səsi, dəw ki ndigɪ kadi Luwə ɔ ɓe dəe ti tə ngon ki du be, al, a ur kɔbe ti lə Luwə al ratata.»

Nje ne kingə
 (Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

18 Ki bo lə *Jipi je kare, dəji Jəju ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to bitɪ ki nɔ ti ə?» 19 Ə Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə iɓar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji. 20 I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: “A uwə marim al, a təl dəw al, a ɓogi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al, a ɔsi gon bawi ki kɔi*.” 21 Ningə dɪngəm təl əl Jəju ə nə: «Nə je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.» 22 Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nə: «Nə kare be ə nayii kadi ira ɓəy. Aw igati ki ne kingə je ləi pəti, iləbi lae njé ndoo je, ɓa a aw ki ne kingə ngay me dɔrɔ ti, ə ire un gom.» 23 Nə loki ta kin osi mbi dɪngəm ti ka kin, rɔe təl nəl-e al, tadɔ e dəw ki ne kingə lie e ngay. 24 Loki Jəju oo-e kadi mee ɔ-e ningə əl ə nə: «E ne ki ngə ngay rɔ njé ne kingə je ti kadi uri me ɓekɔ ti lə Luwə. 25 E ne ki ngə ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin ɓəy kadi nje ne kingə ur me ɓekɔ ti lə Luwə.» 26 NJé ki isi ooi dɔ ta lə Jəju əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?» 27 Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə ki dəw asi al, Luwə asi ra.»

28 Piyər əl-e ə nə: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je ləje pəti kə, ə j-un goi kin.» 29 Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adɪ m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kɔbe lə Luwə ə, 30 a ingə ne je al dɔ e kin, dəkagilo ti ki ɓone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to bitɪ ki nɔ ti tɔ.»

Jəju əl ta ki dɔ koyne ti ki kine lo koy ti
 (Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

31 Jəju ɓar njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo ki rone ti, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi ɔji dɔm mi *NGon dəw, a tɔli tade. 32 Tadɔ a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi tə kogi dɔm ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dɔm nim tɔ. 33 Go ti, loki tindəi-mi ki ndəy kabilay ningə, a tɔli-mi. Nə ndɔ mitə lə ndɔ koym ɓa, m-a m-tɛɛ lo koy ti.» 34 Nə ne kare ki njé ndo je gəri me ta ti kin goto. E ta ki to lo ɓəyɔ ti rɔde ti. Gəri me ta ki Jəju ge kəl-de al.

Jəju adɪ nje kəm tɔ oo lo Jəriko ti
 (Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

35 Loki Jəju e ɓasi ki ɓe ki Jəriko ningə, nje kəm tɔ madi isi ngangɪ rəbi ti nɔɔ, isi kəy ne. 36 Loki nje kəm tɔ oo ka kosi dije ki isi indəi də bur bur ningə, dəji ta se ri ə isi ra ne wa. 37 Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najarəti ə isi ində də.» 38 Nje kəm tɔ ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nɔ ki tɔgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləm!» 39 Dije ki njé njiyə kəte nɔ dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tɔ un ndune ki taa dɔ made ti ɓəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!» 40 Jəju a lo ka ti, ɓa un ndune kadi rəi sie rone ti ne. Loki re rɔe ti ɓasi ningə, Jəju dəje ə nə: 41 «E ri ə ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tɔ əl-e ə nə: «Babe, m-ge kadi kəm oo lo!» 42 Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me ləi aji.» 43 Par ə, loe ti nɔɔ, kəme oo lo, adɪ un go Jəju ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə kəsi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

1 Loki Jəju ur me ɓe ti ki Jəriko ə isi ində də ningə, 2 dɪngəm ki nje ne kingə kare ki

* 18:20 Tɛɛ ki taga 20.12-16; Dətərənom 5.16-20 * 18:38 Igoi Mk 10.47 ki ta ki dɔ ti gin makitibi ti nangɪ.

təe nə Jase, ki e boy dō njé taa la-mbə je ti isi nōō. ³ Dingəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nā dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tadō e dəw ki gəji. ⁴ Be ə, ay ngədi kəte, aw al dō kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin. ⁵ Loki Jəju re tēē loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tadō sōbi kadi m-isi me kəy ti ləi bōne.» ⁶ Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rōne ti ki rōnəl.

⁷ Dije pəti ki ooi ne kin, ɓai ta dō Jəju ti əli əi nə: «Aw isi be lə njé ra majal.» ⁸ Nə Jase a taa, əl ʔabə ə nə: «ʔabə, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne lə dəw ki al dō maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja sō.» ⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti ləi ingəi kaji, tadō j ka j ngon ka *Abirakam tō. ¹⁰ Tadō ki rəjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade ti, m-aji-de.»

*Dəw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti
(Mt 25.14-30)*

¹¹ Jəju e basi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kōbe lə Luwə a ɔdi rōne loe ti nōō. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi əl-de ba ɓəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi ¹² əl-de ə nə: «Dingəm kare ki oji-e me maji ti isi aw be madi ti ki say kadi indəi jəgi ngar dəe ti ɓəy taa tə təl. ¹³ Be ə, kəte ɓəy taa kadi aw, ɓar njé kilə je ləne dəgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ɔr kare, ningə əl-de ə nə: «Itaai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.» ¹⁴ Nə dije ki me be ti lie j gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: «Ji ndigi al kadi dəw kin re isi ngar dəje ti.» ¹⁵ Be ka, indəi jəgi ngar dəe ti. Be ə, loki təl re be ningə, ɓar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa. ¹⁶ Dəw ki dō kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dəgi dō ti kin.» ¹⁷ Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, j nje kilə ki maji. Ningə təkɪ a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kōbe dō be bo je ti dəgi.» ¹⁸ Dəw ki kō joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi dō ti kin.» ¹⁹ Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin tō ə nə: «I, isi tə nje kōbe dō be bo je ti mi.» ²⁰ E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-ɓəyɔ-e ta kibi ti m-ade to. ²¹ Tadō m-ɓəli. I, j dəw ki ngə ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi

al ka itəti nim.» ²² Lo kin ti ngar əl-e ə nə: «I nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dōi ti ki ta ki tēē tai ti j wa. I igər maji kadi mi dəw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim. ²³ NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane dō ti.» ²⁴ Go ti ngar əl dije ki ai loe ti nōō ə nə: «Itaai mbal ɔr ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ɔr dəgi kin.» ²⁵ Ə dije əli ngar əi nə: «E kam aw ki mbal ɔr dəgi ngata.» ²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: «M-əl səsi təkɪ, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dō ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa ɓəy. ²⁷ Ningə njé ɓə je ləm, ki mbati kadi mi ngar dō ti, irəi səde, itoli-de ta kəm ti ne.»

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kosi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)*

²⁸ Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nō kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm. ²⁹ Loki Jəju re tēē ɓasi ki be ki ʔətipaje əi ki be ki ʔətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki ɓari-de mbal kagi bini je kin ɓa, ilə njé ndo je ləne joo ³⁰ ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nōsi ti kam. Loki a uri ki me be ti, a ingəi ngon koro ki dōi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al ɓəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi. ³¹ A re dəw madi dəji səsi ə nə: «MBa ri ə isi ituti ngon koro kin» ə, əli-e əi nə: «E ʔabə ə ge-e.»

³² NJé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi ne je təkɪ wa ki Jəju əl-n-de. ³³ Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, ɓa njé koro je dəji-de əi nə: «MBa ri ə ituti ngon koro kin ə?» ³⁴ Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «ʔabə ə ge-e.» ³⁵ Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju ɓa, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi dō ti. ³⁶ Kəti wa ki isi ɔti kəte kəte kin ɓa, dije labi kibi je ləde dō rəbi ti adi-e njiyə dō ti. ³⁷ Loki Jəju isi re ɓasi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki j ki dō mbal kagi bini je ti kin ɓa, kosi njé ndo je lie, rəde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata ne kəji je pəti ki ra adi oi ki kəmde, ³⁸ əi nə:

«Kadi Luwə njangi dō ngar ki re ki tō ʔabə!
Kadi Lapiya re ki dō dərə ti, ə tōɓa e ki dō
Luwə ti ki isi taa dō dərə ti tō.»

³⁹ *Parisi je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «ʔabə, əl njé ndo je ləi adi uri tade naa ti.» ⁴⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gaji mbal je a singəi.»

Jaju nɔ mbata ɓe bo Jorijalɛm

⁴¹ Loki Jaju inda do ɓe ki Jorijalɛm basi a un kamne oo-e-n ninga, man no re kame ti. ⁴² Man no re kame ti adi al a na: «Kin a re dokagilo ki je ti bone kin, i wa igar rabi lapiya kin a re a e soti sai, na kami tee do ti al. ⁴³ NDɔ je ki nga a rai noo kadi nje ba je lai a ilai-naa gai doi, a ilai-naa ki ta to rabi je pati, a uti-ni nguy lo kadi itee goto. ⁴⁴ A budi-ni nangi mur mur ki dije lai. MBal madi ki kadi daw a iyɔ adi isi do made ti goto. Tado kami tee do dokagilo ti ki Luwa re-n kadi ra-n sai kin al.»

Jaju tuwa nje ra gati je ko me kay ti la Luwa

⁴⁵ Go ti, Jaju aw ur nati kay ti la Luwa, ninga ila rone tuwa nje labi ne je titi ko. ⁴⁶ Ninga al-de a na: «NDangi me makitibi ti la Luwa ai na: “Kay lam a ibari-e kay kal ta ki Luwa, na sai, itali-e lo boyo ro ti la nje bogi je yo.”»

⁴⁷ NDɔ je pati, Jaju ndo dije ne gin kay ti la Luwa. Lo kin ti, nje kun do nje kijɔ ne masi kadi-kare je ki nje ndo ndu-kun je, ki nje kun do dije me ɓe, sangi rabi kadi n-tali Jaju, ⁴⁸ na gari rabe al, tado kosi je indai mbide maji ngay go ta ti la Jaju.

20

Ta ki daji do togi ti ki Jaju aw-n (Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

¹ NDɔ kare, Jaju isi ndo dije ne me kay ti la Luwa, ila-n mbe Poy Ta ki Maji ninga, nje kun do nje kijɔ ne masi kadi-kare je, ki nje ndo ndu-kun je, ki ngatogi je, tee noo rai. ² Loki rai ninga ali-e ai na: «al-je adi j-o, e ki togi ki i ra a isi ra-n ne je kin be a? ɓ na to a adi ndune a isi ira-n a?» ³ ɓ Jaju tal al-de a na: «Mi ka m-a m-daji sasi ta kare kadi ali-mi adi m-o to. ⁴ Na a ila Ja kadi ra dije batam a? E Luwa a se e dije?» ⁵ Na tali a mari ta dande ti ai na: «Re j-al-e j-a na: “E Luwa a ile” a, a daji-je a na se ra ban a j-ade meje al wa? ⁶ A kin a re j-al j-a na: “E dije a ilai Ja” a, kosi je ba pati a tilai-je ki mbal tali-je, tado gari maji ngay kadi Ja e nje kal ta ki ta Luwa ti.» ⁷ Be a, tali ali Jaju taki n-gari daw ki ile al. ⁸ ɓ Jaju ila-de ti a na: «Re igari al, mi ka m-a m-al sasi togi ki m-isi m-ra-n ne je kin al to.»

Kuji ta do dije ti ki nje ra kilɔ ndor nju, ki nje me majal

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

⁹ Go ti, Jaju ila rone al ta *Jipi je me kuji ta ti a na: «Dingam kare ndor nju, ninga doo ta naa ti ki dije ki nje ra kilɔ nju, kadi ta rai kile adi-e, a kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ninga e wa ati aw mba ki goe ngal. ¹⁰ Loki kagi lo kijɔ kandi nju asi ninga, ila ɓaa lone kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yane ji nje ra kilɔ je ti adi-ne. Na loki ɓaa aw ninga, nje ra kilɔ je, tindai-e ngay, a tuwai-e adi tal ki jine kare aw. ¹¹ Nje ndor tal ila ɓaa ki rangi bay. Na e ka, tindai-e je, taji-e je, a tuwai-e adi tal ki jine kare aw. ¹² Be ka dingam ka kin tal ila ɓaa ki nje ko mita bay. Ba e ki nje ko mita kin, nje ra kilɔ je ka kin tindai-e, adi-e do, a tuwai-e adi-e aw. ¹³ Lo kin ti, nje ndor daji ta rone a na: “E ri a kadi m-ra a? M-a m-ila ki ngonm ki dingam ki m-ndige ngay kin. E a, a bali gide.” ¹⁴ Na nje ra kilɔ nju, loki kamde osi do ngone ti ba, ali-naa ta kin dande ti ai na: “Darɔe e wa kam a a e nje ne nduwa. Ji tali-e j-adi ndor nju kin tal ne laje!” ¹⁵ Be a, ndori ngon ka kin, awi sie gidi ndor ti taga, tali-e. ɓ se dingam ki nje ndor kin a ra sode ban wa? ¹⁶ A re kadi tal nje ra kilɔ je kin ko, a sangi nje ki rangi inda-de ta ndor ti.» Loki dije ooi ta ki Jaju al kin ba, ali ai na: «Jagi, ne kin a re ne ba al.» ¹⁷ Na Jaju go-de ba ninga al-de a na: «Ta ki makitibi la Luwa al a na
“MBal ki nje ra kay je mbati-e,
E a tal mbal ki e togi kay,” kin me na ri a?
¹⁸ «Daw ki ra ki osi do mbal ti kin a, a tati njaki njaki, a re e a mbal kin a osi dɔe ti to ninga, a rakite rakita rakita to.»

Ta do kiga la-mba nje kobe ki bo Sajar ti (Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)

¹⁹ Nje ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki do nje kijɔ ne masi kadi-kare je ti, sangi rabi kadi n-uwai Jaju loe ti wa kin noo, tado gari maji kadi kuji ta ki Jaju al kin sobi dode, na bali kosi je. ²⁰ Be a, indai kamde go Jaju ti, ba ilai dije madi ki rai rɔde ta dije ki dana be rɔe. Ila-de rɔe ti mba kadi ta me ta ti ki a tee tae ti kin ba, n-uwai-e-n, n-ila-e ji nje kobe je ti. ²¹ Dije ka kin daji Jaju ai na: «Nje ndo dije, ji gar kadi i nje kal ta ki rojeti, taa i nje ndo ne

ki rōjeti tō. Kār kām dāw dana goto rāi ti, isi indo dije rābi ki rōjeti ki nāl Luwā. ²² Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə lam-bə nje kōbe ki bo Səjar ə?» ²³ Nə Jəju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nā: ²⁴ «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se dō nā ə indəi ti, ə tō nā tō ə ndangi ti wa?» Nīngə əli əi nā: «E nje kōbe ki bo Səjar.» ²⁵ NGata ə Jəju əl-de ə nā: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, nə lə Luwā ə adi Luwā tō.» ²⁶ Lo kin ti, lo kadi uwəi Jəju ki ta ki tae ti nō kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum dōde, adi ai tade mbə.

Ta ki daji lə Sadusi je dō ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

²⁷ Ba go ti, *Sadusi je ki əi dije ki njé maji təkəi njé koy je a jii taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, rāi rō Jəju ti daji-e əi nā: ²⁸ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nā: “Re dāw madi, ngokōe taa dāne, ə ngokōe ka kin oji ngan je ki dāne ka kin al bəy ə oy nīngə, sōbi kadi taa dāne nduwə kin oji-n ngan je kadi tēji to nje goto ti.”[☆] ²⁹ Nīngə ki oji dō ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dōsəy taa dāne, ə oji-n ngon al bəy par ə oy. ³⁰ Ki kō joo re taa dāne nduwə ka kin, 6a kae ti wa bəy. ³¹ Re tēj dō ki kō mitə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai dāne ki kare kin pəti, 6a oyi ki kanji kadi dāw kare dande ti oji sie ngon. ³² Ta təl tae ə, darō dāne wa re oy tō. ³³ NGa ə se ndō ki njé koy je a jii taa lo koy ti, nā dande ti ə dāne ka kin a e nee wa? Tado əi siri pəti taai-e nede ti.» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Dōnangi ti ne kin ə dīngəm je ki dāne je isi taai-naa. ³⁵ Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a jii taai lo koy ti, kadi isi me bēkō ti ki sigi, a taai-naa al ngata. ³⁶ Taa a oyi al tō, tado a toi tə malayka je be. Əi ngan lə Luwə tado Luwə adi-de jii lo koy ti. ³⁷ Nīngə ta ki ki nā njé koy a jii taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay dō ti kadi njé koy je a jii taa lo koy. Loki əl ta oji-n dō por ki o me ngā ti, Moji 6ar Luwə ə nā: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobi[☆].” ³⁸ Nīngə Jəju ilə dō ti təkəi Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kām ba, 6i e Luwə lə njé koy je al. Tado ta kām Luwə ti, dije pəti isi ki dōde taa.» ³⁹ Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki nā je əli Jəju əi

nā: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.» ⁴⁰ Nīngə sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi əi ki Dabidi
(Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

⁴¹ Jəju daji-de ta ə nā: «Ra ban be ə dije əli par əi nā Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə? ⁴² Tado Dabidi ə wa ki dāne əl me makitibi Pa je ti ə nā:

“Babe Luwə əl Babe ləm ə nā:
«Ire isi dō ji kōm ti ne,

⁴³ Biti kadi m-aw ki njé bā je ləi m-ilə-de gin tōgi ti[☆].”

⁴⁴ «Ə re Dabidi 6ar Kirisi Bane ə, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi ə?»

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti
(Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

⁴⁵ Jəju əl njé ndo je ləne ta kām kosi je ti ki isi oi dō nə ndo lie ⁴⁶ ə nā: «İndəi kām-kədi dō rōsi ti ki rō njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki 6uki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tō. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo nə kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti. ⁴⁷ Taai nə maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, nīngə ədi kām dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkəi n-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngā ngay dōde ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Mk 12.41-44)

¹ Jəju un kāmne isi oo-n njé nə kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me nə kadi-kare ti. ² Nīngə oo nje ngaw koy ki nje kām-to-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə tō. ³ Ə Jəju əl ə nā: «M-əl səsi təkəi rōjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti. ⁴ Tado ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, nā nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, nə ki nay jie ti kadi ra-n ki rōne ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

⁵ Go ti, dije madi isi əli ta dō kəy ti lə Luwə, əli əi nā: mbal je ki ndole ki rai, ki nə je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti 6əl ki dum biti. Nə Jəju əl-de ə nā: ⁶ «Nə je pəti ki oi-de kin, ndō madi a re nōq ki mbal kare

☆ 20:28 Kilə ngirə nə je 38.8; Dətərənom 25.5-10 ☆ 20:37 Tēj ki taga 3.2, 6 ☆ 20:43 Pa je 110.1

ki a nay kadi isi dɔ made ti goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

*Nɛ kɔji je ki a tɔji dɔkagilo ki kɔ ki a re
(Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)*

⁷ Lo kin ti, dije ka kin dɔji Jɛju ɛi nɛ: «Nje ndo dije, dɔkagilo ti ki ra bangi ɛ ne je kin a rai ne ɛ? Ɖ ne kɔji ki ban ɛ a tɔji kadi dije gari dɔkagiloe kin ɛ?» ⁸ Ɖ Jɛju ɛl-de ɛ nɛ: «Indɛi kɛm-kɛdi dɔ rɔsi ti, iyɛi ta rɛbi adi dɛw ɛdi sɛsi al. Tado dije ngay a rai ki tɔm ɛi nɛ: “Mi ɛ mi Kirisi”, taa a ɛli tɔ ɛi nɛ: “Dɔkagilo re ngata”, nɛ maji kadi uni gode al. ⁹ Loki a oi ka rɔ je, dije a ɲi ki naa ki rɔ je kin, adi bɛl ra sɛsi al. Tado ri ri ka ne je kin a rai bɛy taa, nɛ e dɔbɛy ndo ta ji naa ti nɔɔ al bɛy.»

¹⁰ Ba Jɛju ɛl-de bɛy ɛ nɛ: «Gin bɛ madi a aw rɔ dɔ gin bɛ madine, kɔbɛ madi a aw rɔ dɔ kɔbɛ madine ti. ¹¹ Dɔnangi a yɛki, yɛki ki ɛti bɛl, taa ki lo je ki dangi dangi, moy je ki njɛ tɔ ko dije a osi je, bo a o je. Ningɛ ne je ki ɛti bɛl ngay a ɲi ki dɔrɔ ti rai ki ne kɔji je ki to bɛl.

Dɔkagilo kindɛ kɛm-ndoo

¹² «Nɛ kɛte nɔ ne je ti kin piti, dije a indɛi jide dɔsi ti, a adi sɛsi kɔ. A awi sɛsi lo kawnaa je ti, a buki sɛsi dangay ti, a awi sɛsi nɔ ngar je ti ki boy, ki nɔ njɛ kɔbɛ je ti ki mbata lɛm. ¹³ Lo kin ti, e ta rɛbi ki a ingɛi kadi imai naji lɛm ki rɔde ti. ¹⁴ Ningɛ ne je ki kadi indɛi dɔsi ti ɛ to kin. Onosi kadi isangi ta madi indɛi dɔsi ti kɛte kadi tɔ ɛli-de inajii ta dɔsi ti. ¹⁵ Tado mi wa m-a m-adi sɛsi ta ki gosi ki kadi ɛli-de. Ningɛ njɛ kɔsi sɛsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi ɔsi kɛm yɛsi ɛ se kadi najii al. ¹⁶ A oi kadi kɔsi je, ki bawsi je, ki ngakɔsi je, nojisi je ba pɛti, ki madisi je a uni dɔsi kadi adi dije. Ningɛ a gangi ta koy dɔ dije ti ngay dansi ti. ¹⁷ Dije pɛti mede a majal sɛsi ki mbata lɛm. ¹⁸ Nɛ bisi dɔsi kare ka a osi kɔ al. ¹⁹ Ningɛ e me kuwɛ tɔgi ba ti ɛ yɛ a ingɛi kaji.

*Tuji ki a tɛɛ dɔ bɛ bo Jorijalɛm ti
(Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)*

²⁰ «Loki a oi njɛ rɔ je ilɛi-naa gai dɔ Jorijalɛm kin ba, kadi igɛri tɛki dɔkagilo tuje asi ngata. ²¹ Be ɛ, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti, ɛ kadi njɛ ki isi me bɛ bo Jorijalɛm ti, tɛɛi ki taga kɔ, ningɛ kadi dije ki awi wale, tɛli me bɛ bo ti al. ²² Tado a e

ndo gangi ta ki kadi ne je pɛti ki Makitibi lɛ Luwɛ ɛl tae a rai ne. ²³ NDɛe ti kin, kɛm-to-ndoo ki gɛe goto a e lɛ dɛne je ki njɛ sɛm, ki njɛ kadi mba ngan je. Tado kɛm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongi lɛ Luwɛ a re dɔde ti me bɛe ti kin tɔ. ²⁴ Dije a tɛli-de ki kiyɛ kasigar, a uwɛi-de awi sɛde bɛɛ ti dɔ bɛ je ti ki dangi dangi. Dije ki gari Luwɛ al a njiyɛi dɔ Jorijalɛm mbisɛi-e mbaraki mbaraki, biti kadi dɔkagilo lɛde ki Luwɛ oji indɛ ngangine.

*Re NGon dɛw
(Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)*

²⁵ «Dɔkagiloe ti kin, ne je ki to bɛl a tɛɛi kɛm kadi ti je, ki nay je, ki mee je[☆]. Man ba a ɲi, kae a ba ki taa, adi dije ki gin bɛ je ti ki dangi dangi, bɛl a tɔl-de. ²⁶ Bɛl a tɔl-de adi dadi par par, isi nginɛi ta ne je ki a tɛɛ dɔde ti dɔnangi ti. Tado tɔgi je ki dɔrɔ ti a yɛki. ²⁷ Lo kin ti ɛ yɛ a oi-mi *NGon dɛw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunji ti ki ɛti bɛl[☆]. ²⁸ Loki ne je kin rai ne ningɛ, maji kadi irai rɔsi, ɔri dɔsi taa, tado kagi lo kingɛ dɔ lɛsi e basi.» ²⁹ Ningɛ Jɛju un ne kare ndo-n-de ne ɛ nɛ: «igoi kagi mbay-kote ki ndɛgi kagi je oi. ³⁰ Loki mbie ilɛ ngirɛ kiti kin ningɛ, igari kadi nay ba e basi ngata. ³¹ Be tɔ ɛ, loki oi ne je kin rai ne ningɛ, maji kadi igari tɛki kɔbɛ lɛ Luwɛ e basi. ³² Ningɛ tɛki rɔjeti, adi m-ɛl sɛsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigɛ al bɛy ɛ ne je kin a rai ne. ³³ Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nɛ ta lɛm a to lo tone ti ba ratata ki nɔ ti.

Kisi dɔgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dɔgi ti, bi adi go ne kuso ki go ne kay, ki taga ki dɔ ne je ki duniya ti ne uwɛ mesi adi ndo kin uwɛ sɛsi nangɪ busi al. ³⁵ Kadi uwɛ sɛsi nangɪ tɛki bandi a osi-n dɔ kanji je ti kin be al. Tado e ne je ki a osi dɔ dije ti pɛti ki dɔnangi ti. ³⁶ Ningɛ kadi itoi bi al, ɛli ta ki Luwɛ ki dɔkagilo je pɛti kadi tɛ ingɛi tɔgi idumi dɔ ne je pɛti ki a rai ne kin, ɛ kadi itɛɛi ai taa ta kɛmm *mi NGon dɛw ti.»

³⁷ Re kada ba, Jɛju ndo ne dije gin kay ti lɛ Luwɛ. A re kondɔ tɔ ningɛ, tɛɛ aw dɔ mbal ti ki bari-e dɔ mbal kagi bini je ti. ³⁸ Loki lo ti njay tɔ ba, kosi je rai gin kay ti kadi ooi dɔ ta lie.

☆ 21:25 Ejay 13.10; Ejakɛl 32.7; Juwɛl 3.3-4 ☆ 21:27 Daniyɛl 7.13

22

Judası un dɔ Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde al, ki ɓari-e nay Paki e ɓasi☆. ² Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-təli-e, nə ɓəli kosi je. ³ Ningə *Sata ur me Judası ti ki ɓari-e Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo. ⁴ Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ njé ngəm ta kəy lə Luwə, dɔ rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti. ⁵ Lo kin ti, rɔ njé je ki Judası aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la. ⁶ Judası ndigi dɔ ti, nga ningə ilə ngirə sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi dɔ ne kuso Paki naa ti

(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ NDɔ kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndɔ ki kadi dije tɔli ngan dɔgi bati je mbata ne kuso Paki asi. ⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Ja ə nə: «Awi indəi dɔ ne kuso Paki dana kadi j-usoi.» ⁹ Ba əi je tɔli dɔji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?» ¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi, loki isi uri ki me ɓe ti ɓa, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dɔne ti ningə uni goe, uri me kəy ti ki ur ti. ¹¹ Loki uri goe ti ɓa, əli ɓa nje kəy kin əi nə: “Nje ndo dije ə nə kadi ji dɔji se me kəy ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?” ¹² Lo kin ti, a ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi. ¹³ Piyər əi ki Ja awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkı wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indəi dɔe dana.»

Ne kuso lə Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki dɔ kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso ti. ¹⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi ɓəy taa kadi m-ingə kɔ. ¹⁶ Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, bitı kadi ne kuso kin təl tane me ɓekɔ ti lə Luwə.» ¹⁷ Go ti, Jəju taa kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je ə əl-de

ə nə: «Itaai ayi-naa dansi ti, ¹⁸ Tadɔ, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitı kadi ɓekɔ lə Luwə re-n.» ¹⁹ Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətı naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dɔm ti.» ²⁰ Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra təkı ra-n kəte ka kin be ɓəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi☆.

²¹ «Ningə kadi igəri təkı dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin. ²² Mi *NGon dəw m-a m-oy təkı Luwə ɔji-n, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.» ²³ Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rɔde isi dɔji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?

Dəw ki e ki bo

(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)

²⁴ Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə naji-naa ta ti ki tɔgide əi nə se nɔ ə a e ki bo dande ti wa? ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki ɔi ɓe dɔ gin dije ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne, rai rɔde kadi n-əi ɓabe je dɔ dije ti, taa njé ki tɔgi kɔɓe e jide ti, indəi tɔgi dɔ dije ti adi ɓari-de njé ra maji je tɔ. ²⁶ Nə səi, maji kadi irai təkı əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki tɔgi dansi ti, maji kadi təl rɔne dəw ki dɔ du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dɔsi, təl nje ra kilə ləsi tɔ. ²⁷ Tadɔ dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi. ²⁸ Səi ə səi dije ki uwəi tɔgisi ba səm me kɔ ti. ²⁹ Ningə təkı Luwə ki Bai adi-m kɔɓe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tɔ. ³⁰ A usoi je, a ayi-naa je səm me ɓekɔ ti ləm. Ningə a isi dɔ kimbər kɔɓe ti kadi igangi ta dɔ gin ka *Isirayəl ti ki dɔgi gide joo.»

Jəju əl təkı Piyər a naji ta gər-ne

(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jq 13.37-38)

³¹ Jəju əl Simɔ ə nə: «Simɔ, Simɔ, Su dɔji ta rəbi kadi n-siyə səsi təkı dəw a siyə-n ko me kee ti be. ³² Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti ləi, kadi ilə kadi-me ləi kɔ al. Ningə loki a təl ki rɔm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakɔi je ti.» ³³ Ə Piyər əl Jəju ə nə: «Babe, mi ɓasi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.» ³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə:

☆ 22:1 Tee ki taga 12.1-27 ☆ 22:20 Tee ki taga 24.8; Jərəmi 31.31-34

«Piyər, adi m-əli, bone wa kin, kunə kinjə nō al bəy ə, a naji ta nja mitə tək iğər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

³⁵ Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.» ³⁶ NGa ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la ba kadi un jine ti, e ki aw ki bəl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi ər kib i ki rəne ti gati-n ə iyə ləe ndogin ne kati kare uwə jine ti tə. ³⁷ Adi m-əl səsi, səbi kadi ne ki makitibi lə Luwə əl tae ə nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti», kin ra ne dəm ti. Ningə ne ki səbi kadi a re dəm ti kin, a ra ne.» ³⁸ Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Bəbe, ne kati ə e joo kin.» Ba əl-de ə nə: «E wa kin əsi.»

Jəju əl ta ki Luwə də mbal kagi bini je ti (Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)

³⁹ Go ti Jəju tē, ningə tək i isi ra-n kəte kəte, un ta rəbi isi aw ki də mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe. ⁴⁰ Loki rəi tēi də mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.» ⁴¹ Ba ər rəne say ndəy, ningə əsi məkəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nə: ⁴² «Bai, re indigi ə, əsi kə kin ngərəngi kə rəm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi ləi j wa ə təl tane.» ⁴³ Lo kin ti nōq be, malayka kare j dərə ti re ade tōgi. ⁴⁴ Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tōgine, tətə tosi nangi tə kər məsi be.

⁴⁵ Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju j taa, təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-kə. ⁴⁶ Ə əl-de ə nə: «Wa! isi itoi bi wa bit i a? İi taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jə 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, kosi dije tēi nōq isi rəi. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide e joo ə e nōde ti. Re ki rə Jəju ti kadi n-uwe ki rəne ti. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki rəi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

⁴⁹ Loki njé njiyə ki Jəju ooi ne je ki isi ra ne kin be ba, dəji Jəju əi nə: «Bəbe, səbi kadi ji tigə-de ki ne kati ə se kadi ji ra ban ə?»

⁵⁰ Ningə loe ti nōq, ki kare dande ti ər kiyə tigə-n paja lə ki bə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba tigə mbie ki də ji kə ti lati gangi.

⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nə: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ədi-n mbi paja ka kin, ba mbie təl to maji gogi. ⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatōgi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bōgi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? ⁵³ NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ədi-m al, ningə e ndə ləsi bone, e ndə ki kadi tōgi je ki majal ədi rəde me til ti.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jə 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adi ndae ngal ndəy, ningə un gode isi aw səde. ⁵⁵ Dije iləi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyər aw isi ta ti səde. ⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isi kunji por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isi kin ka, kəte e sie tə.» ⁵⁷ Nə Piyər naji ə nə: «Dəne, m-gər-e al.» ⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «İ ka, j dan dije ti lie tə.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi səde al.» ⁵⁹ Biti əsi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re də ti bəy ə nə: «Ki rəjeti, dıngəm kin kəte e sie tə, tadə e dəw ki Galile ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dıngəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti nōq wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba bəy ningə, kunə kinjə nō. ⁶¹ Loe ti nōq, Jəju ilə rəti go Piyər, ba me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə kinjə nō, a naji ta nja mitə ə nə iğər-m al», ka kin. ⁶² Piyər ində lo tē taga, nō ki man kəmne.

Dije taji Jəju, tındəi-e

(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njé ngəm Jəju, mbəi sie je, tındəi-e je. ⁶⁴ Ba dəi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa iğər dəwe adi j-o!» ⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay tē tade ti ki rəe ti tə.

Jəju a nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jə 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatōgi je lə *Jipi je, ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki

njé ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je. ⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e j ə j Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al. ⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al tə. ⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire ɓone kin, mi *NGon dəw m-a m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ngata.» ⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi j ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təkɪ, mi NGon lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dɔe ti ɓəy a? J-əi je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nɔ ngar Pilati ti

(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Go ti, jii taai pəti awi ki Jəju nɔ *Pilati ti. ² Ningə lo kin ti, iləi rɔde isi indəi ta dɔ Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi ɓuki-de wale. Əl-de kadi ugəi la-mbə nje kɔ ki bo Səjar al. Taa a dɔ ti nɔɔ əl ɓəy təkɪ n-e Kirisi, n-e ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «J ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tɛɛ tai ti.» ⁴ Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə ne madi ki asi kadi m-gangi-n ta dɔ dingəm ti kin al.» ⁵ Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki ne ndo ləne kadi taji rɔ. Flə ngire Galile ti, un-n dənangi ki Jude ba pəti, biti ə tɛɛ-n rɔjeti ne kin.»

Jəju a nɔ Erodɪ ti

⁶ Loki *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dingəm kin e dəw ki Galile ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jəju j gin ɓeko ti lə *Erodɪ ningə, ilə sie adi Erodɪ ki dɔkagiloe ti kin e Jorijaləm ti nɔɔ tɔ. ⁸ Loki Erodɪ oo Jəju ɓa, rɔe nəl-e ngay tadɔ mari nu ba ə isi sangi kadi n-oo Jəju oji-n dɔ ta lie ki dije isi əli. Erodɪ ində mene ti kadi Jəju a ra ne kɔji je kadi n-oo. ⁹ Ə dɔje ta je ngay, nə Jəju ile ti al. ¹⁰ Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je əi nɔɔ, isi səki dɔ Jəju ki tɔgide. ¹¹ Erodɪ əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, ɓa iləi kibi ki ndole rɔe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi. ¹² NDɔe ti nɔɔ, Erodɪ əi ki Pilati ki kəte əi njé ɓa je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy dɔ Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

¹³ *Pilati ɓar ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ kosi je, ¹⁴ əl-de ə nə: «Irai ki dingəm kin adi-mi əi nə e nje sulə dije ɓuki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nɔsi ti ne kin, m-ingə ne ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dɔe ti al. ¹⁵ *Erodɪ ka ingə ne madi al tɔ, tadɔ təl ilə sie rɔjeti gogi. Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto. ¹⁶ Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» [¹⁷ Pilati əl be mbata dɔ ɓal je pəti, lo ra nay paki ti, sɔbi kadi Pilati ɔr dəw kare dangay ti adi-de.]

¹⁸ Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «Itəl-e kɔ ə ɔr Barabasi adi-je.» ¹⁹ Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongi ra-de dɔ njé kɔɓe je ti me ɓe ti nim, təli dəw nim.

²⁰ Ningə təkɪ Pilati ndigi-n kadi n-iyə Jəju taa, təl dəji-de ta dɔ ti ɓəy. ²¹ Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «Iɓe kagi-dəsi ti, iɓe kagi-dəsi ti.»

²² Pilati re sɔde dɔ ti ɓəy ki kɔ mɪtə ə nə: «E ri ki majal ə dingəm kin ra ə? Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto, adi m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyɛ taa.» ²³ Nə əi je ai dɔ ndude ti, uni ndude ki taa, əli ta ki tɔgide ngay itə ki kəte kadi ɓe kagi-dəsi ti tə ɓə wa. ²⁴ Be ə, Pilati un ndune kadi n-ra ne ki kosi je ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr-e adi-de. Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongi dɔ njé kɔɓe je ti nim, taa təli dəw nim. NGA ningə ndigi kadi tə Jəju taa n-ule ji asigar je ti kadi rai sie ne ki go ndigi ti ləde əi kosi je.

Awi ki Jəju ki lo ɓe kagi-dəsi ti

(Mt 27.32; Mk 15.21)

²⁶ Loki asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingəi Simo, dəw ki Sirən ti, ki j wale, ɓa indəi kagi-dəsi lə Jəju dɔe ti, adi oti goe ti. ²⁷ Kosi dije ngay uni go Jəju. Dəne je indəi kadide nɔi, ndingəi rɔde mbata lie. ²⁸ Be ə, Jəju yəti kəmne ki dɔde ti, əl-de ə nə: «Dəne je ki Jorijaləm, inɔi-mi al, nə kadi inɔi rəsi səi je wa, ə inɔi ngansi je. ²⁹ MBata ndɔ a re nɔɔ kadi dije a əli əi nə: “Maji-kur ə dɔ kuji dəne je ti, e dɔ njé je ti ki oji ngon ndɔ kare al, ki iləi mba ta ngon ti al.” ³⁰ Lo kin ti nɔɔ be,

dije a əli mbal je əi nə: “Osi dəje ti!” Ə a əli dii je əi nə: “İbəyöi-je!”³¹ Kin ə dəw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yəe a to ban ə?»

³² Lo kin ti, rəi ki baw kaya je ki njé təl ne joo kadi təli-de naa ti ki Jəju.

Dije bəi Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jq 19.17-24)

³³ Loki rəi tēji lo ti ki bari-e «Ka də dəw» ba, asigar je bəi Jəju kagi-dəsi ti, loe ti noo, taa bəi baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju də kagi-dəsi ti tə. Bəi ki kare də ji kəje ti, ə bəi ki nungi də ji gəle ti tə. ³⁴ Ningə Jəju əl ə nə: «Bai, adi mei səl dəde ti, tadə gəri ne ki a rai kam al.» Noo be, asigar je tigəi kir (mbare) də kibi ti lie, ləbi-naa. ³⁵ Kosi dije ai noo a goi-de, ningə njé kun də *Jipi je ibəi Jəju kogii əi nə: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rəne e wa adi j-o tə, təkire e Kirisi lə Luwə ki Luwə mbəte.»³⁶ Asigar je ka kin agi ki rə Jəju ti, mbəi sie, ba adi-e kasi ki masi kade ay.³⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re j ngar lə Jipi je ə, aji rəi j wa adi j-o.»³⁸ Ba ndangi ne madi bəy tə me ba ti, indəi taa də Jəju ti əi nə: «Dəw kam e ngar lə Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəi-e də kagi-dəsi ti taji Jəju ə nə: «İ al ə nə j Kirisi ki Luwə mbəte a? Aji rəi j wa, ə aji-je səi.»⁴⁰ Nə e ki nungi kəl ki madine ə nə: «İ ki ta ki gangi ki kare wa kin isi dəi ti tə kin, ibəl Luwə al a?»⁴¹ Ki əji dəje, e go ti, tadə e ne ki je wa ji dibi ə ji tətə kande, nə e, ne madi kare ki majal ki ra goto.»⁴² Ba e ki nje kəl ki madine ka kin təl əl Jəju ə nə: «Jəju, ndə ki a re tə ngar ə, adi mei ole dəm ti.»⁴³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əli, bone wa kin a j səm naa ti me be rənəl ti.»

Koy Jəju
(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jq 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam də be ti be, ə lo ndul dənangi ti bitə kadi ki mitə ki lo səl. ⁴⁵ Kadi ur dana, dəw oo-e al. NGa ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti lə Luwə gangi dana lə naa je joo.⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə nə: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin ba kəəe tēj. ⁴⁷ Loki ki bo lə asigar je oo ne je ki rai ne kin be ba, ilə təji də Luwə ti ə əl ə nə: «E ki rəjeti, dəw kin e dəw ki dana.»

⁴⁸ Kosi dije ki əi lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ba, təli be je ki kadide ki kində, ndingəi rəde. ⁴⁹ Dije pəti ki gəri Jəju, ki dəne je ki j sie Galile ti, ai say indəi kəmde a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju be nin ti
(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jq 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti noo be ə, dingəm kare ki təe nə Jisəpi j noo re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je, e dəw ki maji, e dəw ki dana, ⁵¹ adi ne je ki made je dəi naa ti ə rai kin, e ndigi səde də ti al. Jisəpi e dəw ki Arimate ti, ki e be lə Jipi je. E isi nginə ta kəbe lə Luwə ki kadi a re. ⁵² Jisəpi aw rə *Pilati ti, dəje nin Jəju. ⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju də kagi-dəsi ti, re-n nangi, dole ki kibi, ba aw ile me be nin ti ki rai kadi mbal ti. E be ki dəw ilə nin ti al bəy. ⁵⁴ NDəe ti kin, e ndə ki dije isi əsi nja ne je naa ti, tadə lo ti par ə e ndə taa kəə. ⁵⁵ Dəne je ki j ki Jəju Galile ti nu, rəi sie, awi naa ti ki Jisəpi. Awi goi be nin ki kadi iləi Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki iləi nine. ⁵⁶ Go ti, təli awi be, indəi də yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kəy rə nin Jəju ti. Ningə ndə kər kəə, uwəi kə rəde təkire ndu-kun əl-n.

24

Jəju j lo koy ti
(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jq 20.1-13)

¹ NDə dimasi ki sji bati ba ba, dəne je awi də badi ti ki yibi kagi ki əti mbi ki indəi dəe dana mba kəy rə nin Jəju ti. ² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta badi ka kin dəw nduguru-e rangi. ³ Loki uri me badi ti ba, oi nin Bəbe Jəju, al. ⁴ Loe ti noo be, gəri ne ki kadi rai al, ningə yə dingəm je joo ki iləi kibi ki ndoy rəde ti, tēji həy ki rəde ti. ⁵ Bəl təl-de, adi iləi dəde ki nangi, nə dingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə?» ⁶ E goto ne ngata, j taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole də ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti bəy kin.»⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi dije a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi bəi-mi kagi-dəsi ti, ba go ti, m-a m- j taa lo koy ti ki ndə ki kə mitə go koym ti.»⁸ Lo kin ti, mede ole də ta ti ki Jəju əl. ⁹ Be ə, loki təli də badi ti, rəi əri poy ne je kin njé

ndo je ki dɔgi gide kare ai ki ndage je pɔti adide oi. ¹⁰ NJé kor poy ne kin njé kaw kilá je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kɔ Jaki nim, ki ndagi dane je ki ai sáde. ¹¹ Nə njé kaw kilá je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə dane je ka kin al. ¹² Lo kin ti nɔɔ, Piyər ə j ki ngodi, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki dolai nin par ə a nangi. Ne kin ndaji Piyər ngay, loki isi təl ki be.

Jəju ai ki njé ndo je joo dɔ rabi ti ki kaw Emawusi
(Mk 16.12-13)

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki bari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dɔgi gide kare ki be bo ki Jorijaləm. ¹⁴ *NJé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta dɔ ne je ti ki ra ne kin. ¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tɛɛ uwə sáde rabi. ¹⁶ Nə kəmde uti dɔe ti adi gəri-e al. ¹⁷ Ə Jəju daji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti dɔ rabi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmde il kiriri. ¹⁸ Ba ki kare dande ti ki tɔe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «j ki kari ba par ə j dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndo je ki ne kin!» ¹⁹ Ə təl daji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə əli-e ti ai nə: «Ne ki ra ne oji-n dɔ Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki tɔgi ngay. Aw ki tɔgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, nɔ Luwə ti ki nɔ dije me ti pəti. ²⁰ Nə ki bo je ki dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare ti, ki njé kun dɔ jipi je, uwəi-e, əli-e ji dije ti kadi gangi ta koy dɔe ti, ə bəi-e dɔ kagi-dəsi ti. ²¹ Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me ne je ti kin pəti, bone ə e ndo ki kɔ mitə ki ne je kin rai ne. ²² Nə ne kare, dane je ki me buti ti ləje əli-je ne ki ndaji-je ngay. Tɛɛi ki si bati ba awi dɔ badi ti, ²³ nə oi nine al, bə təli rai əli-je təkɔ malayka je tɛɛi rɔde ti əli-de təkɔ a ki dəne taa. ²⁴ Ə madije je madi awi dɔ badi ti bə, oi ne je təkɔ wa ki dane je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.» ²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki ne gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesɔ kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti! ²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kɔ be taa kadi a ingə-n tɔbə ləne.» ²⁷ Be ə, ɔr-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dɔe ti, ilə ngire dɔ ndu-kun ti lə *Moji tɛɛ-n dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

✧ 24:46 Ejay 53; Oje 6.2

²⁸ Loki indai dɔ be ki isi awi ti bəsi bə, Jəju ra dɔ kəmne ti tə ne ki a aw ki kəte be. ²⁹ Ə gangi-e ai nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibɔ, ə nə isi nangɔ rɔjeti.» Be ə, tɔ aw sáde lo kiside ti. ³⁰ Loki isi ta ne kuso ti sáde, un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɔ naa ti, bə təl-n adide. ³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmde tɛɛ adi gəri-e təkɔ e Jəju, nə loe ti nɔɔ, Jəju tən jipi adi ooi-e al. ³² Ə təli isi əli-naa ai nə: «Loki isi əl-je ta dɔ rabi ti, isi ɔr-n-je gin ne je ki ndangi me makitibi je kin, to tə ne ki e por ə isi o meje ti be.»

³³ Ba loe ti nɔɔ, jɔ taai, təli iləi dɔde kaw Jorijaləm gogi. Awɔ ingəi njé ndo je ki dɔgi gide kare ki ndage je ki gode ti kawɔ-naa isi. ³⁴ Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin ai nə: «E ta ki rɔjeti kadi Bəbɛ j lo koy ti! Tɛɛ ingə Simɔ, adi Simɔ oo-e ki kəmne!» ³⁵ Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi rɔde ɔri-de gin ne je ki ingə-de dɔ rabi ti, ki gər ki gəri Jəju lo tətɔ mapa ti.

Jəju oji rəne njé ndo je ləne
(Ja 20.19-23)

³⁶ Loki isi əli-naa ta ba bəy ningə, Jəju wa tɛɛ hɔy dande ti, əl-de ə nə: «Lapiya e səsi.» ³⁷ Lo kin ti, bəl təl-de, ndilde tɛɛ. Gai kadi e ndil ə ooi-e. ³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsɔ goto je, mesɔ tɔsi je be ə? ³⁹ Igɔi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je təkɔ oi-mi kin al.» ⁴⁰ Lo kin ti, tɔji-de jine je, ki njane je adi-de ooi. ⁴¹ Rənəl dum dɔ njé ndo je, e ne ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e ne ki rɔjeti nga. Ə Jəju daji-de ə nə: «Awi ki ngon ne kuso ne a?» ⁴² Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

⁴⁴ Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndo ki m-əl səsi loki mi-n səsi bəy ə to kin: NDɔ ki m-əl səsi təkɔ, ne je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Moji je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a təli tade be.» ⁴⁵ Lo kin ti nga ə, Jəju adide ku dɔde, kadi gəri me makitibi lə Luwə. ⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, təkɔ mi Kirisi m-a m-ingə kɔ, dije a təli-mi, bə go ti, m-a m-j taa dan njé koy je ti ki ndo ki kɔ mitə lə ndo koym✧. ⁴⁷ Dije a iləi mbɛ ki tɔm, ilə ngire Jorijaləm ti, bitɔ ki rɔ gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rabi ne rade je ki majal kɔ, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kɔ tɔ.

⁴⁸ Níngə səi ə səi njé ma naji kin. ⁴⁹ Ki ɔji dɔm, m-a m-ilə ki ne ki Bai un mindine dɔ ti kadi n-a n-adi səsi kin. Níngə a isi be bo ti ne biti kadi tɔgi ki j̄ dɔrɔ ti kin re dɔsi ti bəy taa.»

Jəju aw dɔrɔ ti

(Mk 16.19-20; Knjk 1.9-14)

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne basi kadi be ti ki Bətani, ba ɔy jine ki taa, njangi dɔde. ⁵¹ Loki njangi dɔde níngə, iyə-de ə ɔr rone kɔ rɔde ti, ba uni-e awi sie dɔrɔ ti. ⁵² Lo kin ti nɔɔ, njé ndo je ɔsi məkəsɪde nangi nɔe ti, ba tɔli gogi Jorijaləm ti ki rənəl ngay. ⁵³ Dəkagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi tɔji dɔ Luwə ti.

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki sə (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGa ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti sədə, e ta ki də koy Jəju Kirisi ti ki kaw ki ta təl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta lə taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta lə Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta lə dəne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta lə dīgəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta lə dəw ki kəme tə lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rə Jəju ti ki Ja a də ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), toji Jəju kadi e Ta lə Luwə. Ta ki təl rəne dəw ti, re dan dije ti ki dənangi ti ne. Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dəsəy (1.19-12.50) əl ta ki də naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai də Jəju ti, nə nə ma ki go lo kooe ti ləne. Taa əl ta də dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nim, ne kəji je ki asi gin siri ki Jəju ra nim tə, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta kəy kəm ta ləne ki dəsəy kin ki kəsi də ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kə joo, əl ta lə Jəju ki tēe ki ta je ki təgide to, ki rai rəde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndəne kam be, ki rə njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti, Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Bawe Luwə, ində də rəne dana kadi ngəm-n koy ki a re dəe ti, 6a dəji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta lə Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki uwəi Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dəe ti, 6ai-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tēe dan njé koy je ti kin (18-20). NDə ra nay Paki ti, Jəju tēe ingə Mari ki Magidala nim, ingə njé ndo je ləne nim. Taa go ti, təl tēe

ingə-de kingə ki rangi 6əy mbata lə Tomasi ki made je əli-e ta lə Jəju ki tēe lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e tə. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, 6əy taa təl re də tēe ti ki Jəju tēe ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine də ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin 6a, a gər ay njay təkə Jəju e darə Kirisi wa ki Luwə mbate ki səbi kadi a re ka kin nim, e NGon lə Luwə nim. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji təkə Jəju wa əl-n ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki də taa...» (14.6).

Jəju e ta ki j rə Luwə ti

¹ Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw ki e ta e noo ngata,

Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,

Dəw ki e ta e Luwə.

² Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta e naa ti ki Luwə.

³ E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.

Ne ki Luwə ra-e ki kanje e goto[☆].

⁴ Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi dije isi ki dəde taa.

Ningə kisi ki də taa ki j rəe ti kin ə e kunji də dije ti ki dənangi ti ne.

⁵ Kunji unji də til ti,

Nə til uwə kunji ka kin ki rəne ti al.

⁶ Luwə ilə dəw kare ki təe nə Ja ade re.

⁷ Re tə nje ma naji kadi ma naji lə kunji, Kadi dije pəti adi mede kunji ki takule.

⁸ Ja e kunji al, nə e nje ma naji lə kunji.

⁹ Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki rəjeti.

Kunji ki rəjeti ki re dənangi ti ne,

Unji də dije ti pəti.

¹⁰ Dəw ki e ta e dənangi ti ne.

Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije ki dənangi ti ne,

Nə dije ki dənangi ti ne gəri-e al.

¹¹ Dəw ki e ta kin re dan dije ti lie,

Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.

¹² NGa ningə, njé ki uwəi-e ki rəde ti,

Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan lə Luwə.

¹³ Təli ngan lə Luwə, ki go kəji ti ki məsi təkə dije isi ojii-naa kin al nim,

Ki go ndigi ti lə dəw al nim, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

☆ 1:3 Kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

14 Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti,
Uwə lo kisi danje ti.
Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee.
Je j-o təba lie. E təba ki NGon ki kare ba ingə
ki rə Bawne ti.

15 Ja un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə:
«E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:
“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti,
Tadə e isı ki dəne taa kəte nəm ti.”

16 «Je pəti, j-ingə ne maji ki j rəe ti, ki go
me-maji ti lie.

Adi-je maji-kur ki əsi go naa go naa.

17 Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji[☆],
Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju
Kirisi.

18 Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba,
Ki e Luwə ə isı kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-
e.»

*Ta ki Jə Batısi əl də rəne ti
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)*

19 Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə
ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə
*Ləbi ki rə Jə ti dəji-e ə nə: «İ nə ə?» 20 Ba, Jə
əl-de wangı ki taga, ki kanji yəti ta ə nə: «Mi
Kirisi al.» 21 Njé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi
nə: «NGa j nə dana? İ nje kəl ta ki ta Luwə
ti Eli a?» Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.»
Təli dəji-e bəy əi nə: «İ Nje kəl ta ki ta Luwə
ti ki j-isi ji ngəm-e a?» Jə ə nə: «Jagi, mi Nje
kəl ta ki ta Luwə ti al[☆]» 22 Lo kin ti nqo, əli-e
əi nə: «NGa j nə dana bangı wa əl-je adi j-o,
tadə səbi kadi j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n
ki rə njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl də rəi ti j wa
ə?» 23 Nqo be ngata ə Jə ilə-de ti ə nə:

«Mi ə mi dəw ki ndue bə dilə lo ti ə nə:
“İrai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”[☆]
Təki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

24 Njé ki iləi-de ka kin əi *Parisı je. 25 Ə təli
dəji Jə Batısi bəy əi nə: «A kin ə re j Kirisi al
nim, j Eli al nim, taa j Nje kəl ta ki ta Luwə
ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tə ə, ra ban ə isı
ira dije batəm ə?» 26 Ə Jə əl-de ə nə: «Mi m-ra
dije batəm me man ti, nə dəw madi e mbəsi
ti nqo ki igəri-e al. 27 E re gom ti, nə kilə sa ki
njəe ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.» 28 Ne je
kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki
Jə ra dije batəm ti.

Ta ki Jə Batısi əl də Jəju ti

29 Lo ti də ti, Jə oo Jəju ki isı re ki rəe ti ningə
əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje
kər majal lə dije ki dənangi ti ne kə. 30 E ə e
dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə: “Dəw ki
re gom ti, e ki bo dəm ti, tadə e isı ki dəne taa
kəte nəm ti.” 31 Mi ki dəm m-gər-e kəte al, nə
m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi
m-adi *İsırayəl je gəri-e-n.» 32 Jə ma naji ə
nə: «M-o NDil Luwə j taa, risi tə də dum be re
ısı dəe ti. 33 Mi m-gər-e al, nə Luwə ki ilə-m
adi m-re m-ra dije batəm me man ti ə əl-m
ə nə: “Dəw ki a o NDil j taa risi re isı dəe ti
kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.” 34 Ningə
mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma naje təkı
dəw kin e NGon Luwə.» 35 Lo ti ki go ti, Jə
təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne
joo. 36 Be ə, loki Jəju isı də, adi kəme e ki dəe
ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə
Luwə.» 37 Loki njé ndo je lə Jə ooi də ta kin
ningə, uni go Jəju. 38 Loki Jəju ilə rəti ningə,
oo-de kadi isı uni goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə
ısı sangı ə?» Ə əi je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki
ısı ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nə: Nje ndo
dije) 39 Jəju əl-de ə nə: «İrai, ə a oi.» Be ə, awı,
ooi loki Jəju isı ti. Ba isı, təli ta ndə ləde rəe ti
nqo. Də kadi, e kadi ki sə ki lo sələ.

40 Andire ki ngokə Simə Piyər e dəw kare
dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Jə ti ə uni go Jəju.
41 Dəw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokə
Simə. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi»
kər me nə «Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte.»)
42 Ba, aw ki Simə rə Jəju ti. Ə Jəju go Simə
ba ningə əl Simə ə nə: «İ Simə, ki ngon lə
Jonasi. A bəri-ni Səpası», («Səpası», kər me
nə «Piyər».)

Pilipi əi ki Nataniyal

43 Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-
aw dənangi Galile ti. Də rəbi ti, ingə Pilipi,
ningə əl-e ə nə: «Un gom.» 44 Pilipi e dəw
ki Bətisayda ti, ki e bə lə Andire əi ki Piyər.
45 Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyal, ningə əl-e ə
nə: «J-ingə dəw ki *Moji əl ta lie me ndu-kun
ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie
tə ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti
ti.» 46 Ə Nataniyal əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti
kam kadi ne ki maji a tē ti tə ma?» Ə Pilipi
əl-e ə nə: «İre o.» 47 Loki Jəju oo Nataniyal isı
re ki rəe ti, əl ta dəe ti ə nə: «Oi *İsırayəl ki

røjeti, ki dæw asi kingæ ne ki majal ræe ti al.»
 48 Lo kin ti noo, Nataniyæl dæji Jøju æ næ: «Tra ban æ igær-m æ?» Æ Jøju æl-e æ næ: «Kæte bæy taa kadi Pilipi bar-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.» 49 NGata æ Nataniyæl æl Jøju æ næ: «Nje ndo dije, i NGon læ Luwæ, i ngar læ Isirayæl je.» 50 Jøju ile ti æ næ: «MBata kæl ki m-æli m-æ næ m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin æ adi-m mei, næ a o ne je ki æti bæl itæ e kin bæy.» 51 Taa Jøju tæl ilæ dæ ta ti kin bæy æ næ: «Tæki røjeti, m-æl sæsi, a oi dæra tæe tane, ningæ malayka je læ Luwæ a awi ki taa je, tæli ki nangi je dæm ti mi *NGon dæw.»

2

Jøju ra man adi tæl kasi lo taa-naa ti ki Kana

1 NDæ joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kō Jøju e loe ti noo, 2 ningæ bari Jøju æi ki njé ndo je læne loe ti tæ. 3 Dæ gangi lo madi bæ, kasi goto. Æ kō Jøju æl-e æ næ: «Dije ayi-naa kasi tigæ.» 4 Næ Jøju ile ti æ næ: «E ri æ ige ræm ti æ dæne? Dæ kadi læm asi al bæy.» 5 Ba kōe æl njé læbi ne je æ næ: «Ne ri ki æl sæsi æ irai.» 6 NGa ningæ gum je mehe ki kibæ ki mbal isi noo, tæ gum je ki *Jipi je isi ædi man ki mee ti ndogi ræde ki go kuji ne ra je ti læde kadi tæ awi ki ta dæde al, ta kæm Luwæ ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitæ je kare. 7 Jøju æl njé ra kilæ je æ næ: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningæ uti man me ti adi rosi bututu. 8 Ba Jøju æl-de æ næ: «Ædi ngata, æ awii adi nje kindæ kæmne go ne kuso je ti,» bæ ædi awii adi-e. 9 Nje kindæ kæmne go ne kuso ti ædi man ki tæl kasi ka kin tane ti. Gær lo ki kasi kin tæe ti al, næ njé ra kilæ je ki ædi kasi kin gæri maji. Nje kindæ kæmne go ne kuso ti bæ rje taa dæne 10 æl-e æ næ: «Dije æi njé kadi kasi ki næl dije ayi-naa kæte, adi loki dije ayi-naa adi rade bæy taa tæli dæ e ki næl al ti, nga i ra ban æ ingæm kasi ki næl adi isi biti dæ kadi ki ne kin æ?» 11 E kin æ e ne kōji læ Jøju ki dæ kæte ki ra Kana ti, dænangi Galile ti. Ra oji-n tægine, ningæ njé ndo je lie adi-e mede. 12 Go ne je ti kin, Jøju aw Kapærnayim ti, æi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je læne; næ ke æ isi Kapærnayim ti ndæ ngay al.

Jøju tuwæ njé ra gati je me kæy ti læ Luwæ (Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

13 NDæ ra nay Paki læ *Jipi je e bæsi æ Jøju aw Jorijalæm ti. 14 Jorijalæm ti, Jøju ingæ njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki dæ dum je nati kæy ti læ Luwæ, taa njé mbæl la je ka isi mbæli la je læde noo tæ. 15 Lo kin ti, Jøju ra ndæy kulæ, tuwæ-n-dæ pæti nati kæy ti læ Luwæ kæ, naa ti ki mangi je, ki bati je, taa njé mbæl la je ka, sane la je læde kæ, tindæ tabilæ je læde tilæ tæ. 16 Ningæ æl njé gati dæ je æ næ: «Oyi ne je kin pæti kæ lo kin ti rangi, ningæ kadi irai me kæy læ Bai tæ lo gati læsi al.» 17 Lo kin ti, me njé ndo je ole dæ ta ti ki ndangi me makitibi ti æi næ: «Ta læ kæy læi uwæ mem kuwæ ki a tæl-m.» 18 Næ Jipi je uni ta æli-e æi næ: «Ne kōji ri æ a tōji kadi ji gær-n tæki aw ki tōgi kadi ira-n ne je ki ira kin æ?» 19 Æ Jøju æl-de æ næ: «Itæi kæy læ Luwæ kam, æ me ndæ ti ki mitæ, m-a m-tæl m-ændæ taa gogi.» 20 Æ Jipi je æli-e æi næ: «Ji ra bæ kuti sæ gide mehe bæ ji ra kæy læ Luwæ kam oy, ningæ i a tæl indæ rangi me ndæ ti ki mitæ a?» 21 Kæy ki Jøju æl tæe kin e daræe. 22 NGa ningæ, ndæ ki Jøju ii-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole dæ ti tæki ndæ ki æl ta kin, bæ adi mede ta læ Luwæ ki ndangi nim, adi mede ta ki Jøju æl ka kin nim.

Jøju gær ne je pæti ki me dæw ti

23 Loki Jøju e-n Jorijalæm ti, dækagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kōji je ki ra adi ooi ki kæmde. 24 Næ Jøju æ, taa mede al, tadæ gær-de pæti maji ngay, 25 taa aw ki ndoo kadi dæw ma naji dæ dæw ti ade al tæ, tadæ e wa gær ne je pæti ki to me dæw ti.

3

Jøju æi ki Nikodæm

1 Me buti ti læ *Parisi je, dingæm kare e noo, tæe næ Nikodæm. E ki kare dan ki boy je ti læ *Jipi je. 2 Dingæm kin re ræ Jøju ti kondæ æl-e æ næ: «Nje ndo dije, ji gær kadi Luwæ ilæi kadi ire indo-je ne, tadæ dæw ki asi kadi ra ne je ki æti bæl tæki isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwæ e sie goto.» 3 Jøju æl-e æ næ: «Tæki røjeti, adi m-æli, dæw ki asi kadi a oo kōbe læ Luwæ ki kanji kadi oji-e kōji ki sigi goto.» 4 Lo kin ti, Nikodæm dæji Jøju æ næ: «Dæw a ra ban be æ a tæli oji-e kōji ki sigi, loki tōgi ngata kin æ? A

asi kadi təl aw me kone ti gogi bəy kadi oji-e ki ko joo a?»⁵ Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur koβe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me man ti, ki me NDil ti goto.⁶ Darə dəw ki koo ki kəm, e ki koji me məsi ti, ningə darə ki ndil, e NDil Luwə ə oje tə.⁷ Ta ki m-əli m-ə nə: “Səbi kadi oji səsi koji ki sigi” kin, adi əti bəl al.⁸ Tadə nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə i o kae ki isi 6a, nə igər lo ki i ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tə. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tə.»⁹ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Nə kin a ra nə ki go rəbi ki ban ə?»¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki i nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dəi *Isirayəl ti ka igər nə je kin al bəy a?»¹¹ Təki rəjeti, adi m-əli, j-əl ta də nə ti ki ji gər, taa ji ma naji də nə ti ki j-o ki kəmje tə, nə səi, indigi naji ki ma ləje al.¹² Loki m-əl səsi ta də nə je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesi al, ə ra ban be a adi-mi mesi də nə je ti ki dərə ti ki m-a m-əl səsi tae ə?¹³ Dəw ki aw dərə ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-i dərə ti m-re dənangi ti.¹⁴ Ningə təki *Moji ilə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə✧, səbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa də kagi-dəsi ti tə.¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene 6a, dəwe isi ki dəne taa biti ki nq ti.¹⁶ Tadə Luwə ndigi dije ki dənangi ti ne ngay, ə adide NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene 6a, kadi dəwe kin tuji kə al, nə kadi isi ki dəne taa biti ki nqne ti.¹⁷ Nə ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dənangi ti mba kadi gangi-n ta də dije ti ki dənangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de.¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dəe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dəe ti ngata. Tadə mbati kadi mene NGon Luwə ki kare ba kin.¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dənangi ti, nə dije ki dənangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal.²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rəe ti al. Ningə ki rəjeti, bəli kaw rə kunji ti, nə tə kunji təji nə rade je ki majal ki taga.²¹ Nə dije ki njé təl rəde go ndu Luwə ti, əi rəi ki rə kunji ti, mba kadi kunji təji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

✧ 3:14 Kər Isirayəl je 21.9

²² Go nə je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti awi dənangi Jude ti. Isi ti səde nq ba, ran dije batəm.²³ Ja ka a ra dije batəm Enq ti, ki e bəsi kadi Salim ti nq tə. Tadə e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rəi ki rəe ti adi rade batəm.²⁴ Dəkagiloe ti kin, uwəi Ja dangay ti al bəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Ja ki nə je, naji-naa ta ti ki jipi kare be, də togi rə mba kadi Luwə ər-n ta də dəw ti kə.²⁶ Go ti, awi ingəi Ja əli əi nə: «Baje, dəw ki ndə ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndə ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tə, adi dije pəti awi ki rəe ti.»²⁷ Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə nə madi ki rangi ki dəne də e ti ki Luwə wa ade kin goto.²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm də ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nqə ti.”²⁹ Kadi igəri təki, dəw ki nje taa dəne ə e ngaw dəne, ningə ki əji də basa madi ngaw dəne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti 6a, rəe nəl-e ngay də ti. NGa ningə, e kin ə e rənəl ləm, ningə e rənəl ki tae asi-naa bərəre.³⁰ Səbi kadi təba lie aw ki də made ti də made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki i dərə ti

³¹ «Dəw ki i dərə ti e də nə je ti pəti, ningə dəw ki dənangi ti ne e nə ki dənangi ti, adi əl ta də nə je ti ki dənangi ti ne par. Nə dəw ki i dərə ti e də nə je ti pəti.³² Ma naji də nə je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto.³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie 6a, dəwe təji kadi Luwə əl ta ki rəjeti.³⁴ Təki rəjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tadə Luwə rose ki NDilne.³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə nə je pəti me jie ti.³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dəne taa biti ki nqne ti, nə dəw ki təl rəne go ndu ti lə NGon al, kisi ki də taa lie goto, wongi lə Luwə a e dəe ti.»

4

Jəju əi ki dəne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi təki Jəju əi njé ndo je gone ti itə Ja, taa rade batəm ite tə.² NGa ningə təki rəjeti 6a, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie.³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be 6a, iyə dənangi

Jude ə təl aw Galile ti. ⁴ NGa ningə kadi aw Galile ti, səbi kadi a ində dənangi ki *Samari ti gangi. ⁵ E be ə aw tee be bo ti ki bari-e Sisar ki e say al ki lo ndər ki ndə ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi[✧]. ⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njyə ə ba, təl isi nangi ta man ti ka kin. E də kadi ti ki kaw ki jam də be ti be.

⁷ Lo kin ti noo, dāne ki Samari ti kare re kadi ədi man ə Jəju əl-e ə nā: «Adi-m man m-ay.» ⁸ *NJé ndo je lie ba awi me be ti kadi ndogi ne kuso. ⁹ Nə dāne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nā: «E ta kin ban ə? I Jipi tə, ra ban be ə a dəji-m mi ki mi dāne ki Samari ti man kadi ay ə?.» Dāne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rəde naa ti də ne madi ti kare al. ¹⁰ Jəju ile ti ə nā: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje dəji man kay kin nim ə, re j ə re a dəje kadi adi man kaji kadi ay.» ¹¹ Dāne əl-e ə nā: «Babe! Aw ki ne kədi man al tə, taa bilə man əbi tə, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə? ¹² I o rəi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.» ¹³ Jəju ile ti ə nā: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e bəy; ¹⁴ nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta be man ki man kaji a tee ti.» ¹⁵ Dāne əl ə nā: «Babe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-ədi man al ngata tə.» ¹⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «Aw, ifar ngawi ə itəl ire ne.» ¹⁷ Ba dāne əl Jəju ə nā: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nā: «Ta ləi e ki rəjeti kadi əl ə nā dəw oo ngawi al, ¹⁸ tadə itaa dīgəm je mi, nə e ki isi sie basine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rəjeti ə əl.» ¹⁹ Noo be ngata ə dāne əl ə nā: «Babe, m-gər kadi j nje kəl ta ki ta Luwə ti. ²⁰ Bawje je əsi məkəsidi nangi nq Luwə ti də mbal ti kin, ningə səi əli əi nā lo kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti e Jorijaləm.» ²¹ Jəju əl-e ə nā: «Dāne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a əsi məkəsis nangi nq Bawje Luwə ti də mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim. ²² Səi dije ki Samari ti, əsi məkəsis nangi nq Luwə ti ki igəri-e al, nə je, j-əsi məkəsije nangi nq Luwə ti ki ji gər-e, tadə kaji j rəje ti je Jipi

je. ²³ NGa ningə ndə re, ba e ndə ki kadi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi nq Luwə ti a əsi məkəsidi nangi nq Bawje Luwə ti me NDil ti ki me ne ra ti ki rəjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi nq Luwə ti ki Bawje isi sangi-de. ²⁴ Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəsidi nangi nq əsi me NDil ti ki me ne ra ti ki rəjeti.» ²⁵ Ə dāne əl-e ə nā: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki bari-e Kirisi kin a re. Ningə ndə ki a re ba, a ər-je me ne je pəti.» ²⁶ Ə Jəju əl-e ə nā: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

²⁷ Lo kin ti noo be, njé ndo je lə Jəju teei noo rəi, ningə ndəji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dāne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nā: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto. ²⁸ Dāne iyə gum man ləne noo be, ə ay aw me be bo ti əl ə dije ə nā: ²⁹ «trəi oi dəw ki əl-m ne je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al biti a?» ³⁰ Ba dije teei me be bo ti ki taga awi ki rə Jəju ti. ³¹ Loki dāne əti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nā: «Nje ndo dije, uso ne!» ³² Nə Jəju əl-de ə nā: «Mi m-aw ki ne kuso ki kadi m-uso ki e ne kuso ki igəri al.» ³³ Də ta ti kin njé ndo je dəji-naa ta dāde ti əi nā: «Dəw madi ade ne uso ma?» ³⁴ Ə Jəju əl-de ə nā: «Ne kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki təl ta kilə lie. ³⁵ Səi əli mesi ti əi nā: “Nay sə bəy ə ko a asi təti,” nə mi m-a m-əl səsi m-ə nā: uni kəmsi ki taa igoi ndər oi; ko tuti asi kijə ngata! ³⁶ Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə ne kigə go ji ləne ningə kaw kandi ne ki dənāa ti mba kisi ki də taa ki biti ki nq ti kadi tə dəw ki nje dibi ne nim nje təte nim rai rənəl naa ti. ³⁷ Tadə kuji ta ki ə nā: “Dəw kare dibi ə e ki nungi təti” kin e ki rəjeti. ³⁸ M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndər ti ki səi je irai kilə al. NJé ki rangi ingəi kəe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.» ³⁹ Dije ki dənangi Samari ti pəti ki me be bo ti kin adi mede Jəju də naji ki ma ti ki dāne ma dəe ti ə nā: «əl-m ne je pəti ki m-ra.» ⁴⁰ NGa ningə loki rəi teei rəe ti, dəji-e kadi isi səde, ə Jəju isi səde ndə joo. ⁴¹ Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa bəy; ⁴² ningə əli dāne əi nā: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ba j-ade-n meje al, nə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təkə rəjeti.»

Nə kaji ki kə joo ki me be ti ki Kana

✧ 4:5 Kilə ngirə ne je 33.19; Jojuwe 24.32

⁴³ NDɔ joo go ti, Jəju ɔti nɔɔ təl aw dɔnangi Galile ti gogi. ⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nə: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kɔsi-gon me ɓe koji-ne ti goto.» ⁴⁵ Nə loki re tɛɛ Galile ti, dije ki dɔnangi Galile ti uwəi-e ki rɔde ti maji ngay, tado əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tɔ adi ooi ne je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndɔ ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dɔngəm kare ki e dəw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rɔ ngone ki dɔngəm to-e Kapərnayim ti e nɔɔ. ⁴⁷ Loki dɔngəm ka kin oo kadi Jəju i Jude ti re dɔnangi Galile ti, re inge, nɔ ki dɔe ti kadi aw Kapərnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin. ⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Kin ə re oi ne kɔji je, ki ne je ki ətɔ bəl ki kəmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.» ⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nə: «Babe, təkɔi ngonm oy al ɓəy kin ire ɓe ləm.» ⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Aw, ngoni aji ngata.» Ba dɔngəm taa me Jəju dɔ ta ti ki əl, adi osi dɔ rəbi ti aw. ⁵¹ Ə loki e dɔ rəbi ti isi təl, ɓəə je lie awi tiləi kəme əli-e əi nə: «NGoni aji!» ⁵² Ningə dɔji-de se kadi ki ban ə rɔ ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nə: «E tagine ki kadi ki dɔgi gide mitə ə rəe ki tingə ngay kəte ka kin təl səl.» ⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e dɔ kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nə: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti nɔɔ, dɔngəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti. ⁵⁴ E kin ə e ne kɔji ki kɔ joo ki Jəju ra loki təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dɔngəm ki rəe oy njururu

¹ Go ne je ti kin, *Jipi je rai nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm ti. ² NGa ningə Jorijaləm ti, lo ndogi man ki bari-e ki ta ebirə nə Bətisata to nɔɔ, ɓasi kadi ta rəbi ndogi bər ti ki dije isi awii ki ne kul je me ɓe bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogi man ti ka kin, ³ ningə gin pal je ti ka kin njé moy je toi ti mbar mbar: njé kəm tɔ je, njé mətɔi je, ki njé rɔ koy njururu je. [Toi isi nginai ta man ki kadi ɔdi rone; ⁴ tado malayka lə Babe kare a ur me man ti kadi buu. Nje moy ki dɔsəy ki osi me man ti ki buu ka kin ɓa, re moy lie to-n ban ban ka ingə rɔ nga.] ⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e ɓal kuti mitə gide jijoo e ti nɔɔ. ⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki əli-e təkɔi to me kɔ ti kin

be ɓal ngay, dɔje ə nə: «Ige kingə rɔ nga a?» ⁷ Ə nje moy ile ti nə: «Babe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti loki man isi ɔdi rone kin goto. Loki m-ə nə m-aw ɓa, dəw ki rangi ur me ti nɔm ti.» ⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «I taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.» ⁹ Ningə ta naa ti nɔɔ, dɔngəm ingə rɔ nga adi un tuwə ləne ə njiyə aw.

NGa ningə ndɔe ti kin e ndɔ taa kəə. ¹⁰ Ə Jipi je əli dɔngəm ki ingə rɔ nga ka kin əi nə: «Bone e ndɔ taa kəə, e go ti al kadi otɔ tuwə ləi injiyə-n.» ¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki adi-m rɔ nga kin ə əl-m ə nə: “Un tuwə ləi ə aw.”» ¹² Ə dɔji-e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e nɔ ə?”» ¹³ Nə dəw ki ingə rɔ nga gər-e al, tado Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti nɔɔ kin. ¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə ɓa əl-e ə nə: «O, ɓasine kin ingə rɔ nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə ne madi ki nga ngay tɛɛ dɔi ti ɓəy.» ¹⁵ Lo kin ti, dɔngəm aw əl Jipi je təkɔi e Jəju ə adi-ne rɔ nga. ¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra ne kin ndɔ taa kəə ti. ¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti ɓone ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka ɓabi kadi m-ra ki dije tɔ.» ¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun dɔ Jipi je sangi rəbi ki rangi dɔ made ti kadi n-təli-e; tado əli əi nə Jəju ra ne buji-n ndɔ taa kəə par al, nə əl ɓəy tɔ ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rone kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Tɔgi kɔɓe ki NGon lə Luwə aw-n

¹⁹ Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɔi rɔjeti, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne dɔ rɔm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra ɓa, mi NGone m-ra kae ti wa kin tɔ. ²⁰ Tado Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki ətɔi ɓəl ɓəl ngay ɓəy ki kadi a ra səsi ɓəl. ²¹ Tado tɔ ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ɓa, m-a m-ade isi kəm tɔ. ²² Bai gangi ta dɔ dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta dɔ dije ti, ²³ kadi dije pəti ɔsi gonm təkɔi ɔsi gon Bai be tɔ. Dəw ki ɔsi gonm mi NGon al, ɔsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tɔ. ²⁴ Təkɔi rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tɔ ɓa, dəwe kin a ingə kaji ki bitɔi ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi dɔe ti al, nə dɔ dɔ koy

ngata adi e me kaji ti. ²⁵ Təki rəjeti, adi m-əl səsi, ndə a re, ningə ndəe re ngata ki kadi njé koy je a ooi də ndum mi NGon lə Luwə. NGa ningə dije ki a oi də ndum a isi kəm ba. ²⁶ Tado tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone təgi kadi m-adi dije kaji tə. ²⁷ Adi-m mi NGone təgi kadi m-gangi-n ta də dije ti, mbata mi *NGon dəw. ²⁸ Ningə kadi adi əti səsi bəl al, tado ndə re ngata ki kadi dije pəti ki toi 6e nın ti a ooi də ndum. ²⁹ Njé ki rai ne ki maji a tēi lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a tēi lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tə*. ³⁰ Mi m-asi kadi m-ra ne madi də rəm al. Mi m-gangi ta ki go ndu ti ki m-ingə rə Luwə ti. NGa ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tado m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma də Jəju ti

³¹ Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji də rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm də naji ki ma ti ləm goto. ³² Nə e dəw ki rangi ə ma naji dəm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dəm ti kin e ta ki rəjeti. ³³ Səi iləi ki dije rə Jə Batisi ti, ə Jə ma naji ki rəjeti dəm ti. ³⁴ Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dəm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəəi kaji. ³⁵ Jə Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənəl kunje ti ngon kagi lo kare. ³⁶ NGa ningə mi naji ki kadi dije mai dəm ti itə ya Jə say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dəm ti taa təji kadi Bai ilə-m tə. ³⁷ Bai wa ki ilə-m, ma naji dəm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndə kare al nım, oi ta kəme al nım. ³⁸ Ingəmi ta lie mesi ti al tado mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al. ³⁹ Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tado oi kadi a ingəi kaji ki biti ki nq ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dəm ti. ⁴⁰ Nə səi imbati rəi rəm ti kadi ingəi kaji ki biti ki nq ti. ⁴¹ Mi m-sangi kadi dije piti-mi al. ⁴² Ningə ne kare ki m-o rəsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al. ⁴³ Mi m-re ki tə Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rəsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki təne wa 6a, a uwəi-e ki rəsi ti maji. ⁴⁴ Səi ki isi sangi kadi ingəi təji ki kadi səi je wa iləi də-naa ti ki yo je ki ne je yo, 6i isangi kadi ingəi təji ki j rə Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al,

ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə? ⁴⁵ Kadi oi təkə e mi 6a m-a m-ındə ta dəsi ti nq Bai ti al, nə e *Mojə ki indəi mesi dəe ti kin ə a ində ta dəsi ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re adi mesi Mojə təkə rəjeti də ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tə, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tə, tado e ta ki dəm ti ə Mojə ndangi*. ⁴⁷ Ə re oi ta ki ndangi kin tə ta ki rəjeti al ə ra ban be ə a adi-mi mesi də ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi (Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Go ne je ti kin, Jəju əti nq, aw gidi ba ti ki Galile, ki 6ari-e ba ki Tibəriyadi. ² Kosi dije ngay uni goe, tado dije ooi ne kəji je ki əti bəl ki Jəju ra də njé moy je ti aji-n-de. ³ Jəju al də mbal ti taa, ningə isi nangi ki njé ndo je ləne. ⁴ Dəkagiloe ti kin, nay lə *Jipi je ki 6ari-e nay Paki e 6asi.

⁵ Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rəi ki rəe ti. Ə dəji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a jə ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?» ⁶ Jəju dəji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tado e wa gər ne ki kadi a ra 6əti. ⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re jə ndogi mapa ki la kilə ki ndə 6u joo mindi ka asi kadi a ədi tade ndəy ndəy pəti al.» ⁸ Lo kin ti, nje ndo lə Jəju kare ki təe nə Andire, ki e ngokq Simq Piyər, əl Jəju ə nə: ⁹ «NGon ki dıngəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki 6ari-e ərji, taa ngan kanji je joo tə. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al*.» ¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dıngəm je dibi mi. ¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə də ti, 6a ləbi dije pəti ki ai loe ti nq kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin tə. Adi-də ki go me ge ti ləde. ¹² Loki usoi asi-de ngata 6a, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ikawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kə al.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, njé ndo je kawi ginde ki nay kare dəgi gide e joo. ¹⁴ Loki dije ooi ne kəji ki əti bəl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rəjeti, dəw kin e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi tə re dənangi ti ka kin ə wa.» ¹⁵ NGa ningə, Jəju gər kadi a rəi tə uni-e awi

* 5:29 Daniyal 12.2 * 5:46 Dətərənəm 18.15 * 6:9 2 NGar je 4.42-44

indæi-e ngar, adi tæl ɔr rone aw gogi dɔ mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə dɔ man ti
(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo səl, njé ndo je lə Jəju awi kadi ba ti. ¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dɔde ti, taa Jəju ka tæl re rɔde ti al bəy tɔ. ¹⁸ Nəl ilə ki tɔgine ngay, adi man j pu pu. ¹⁹ *NJé ndo je ɔsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə dɔ man ti isi re ki rɔ to ti. Loki ooi Jəju a njiyə dɔ man ti, bəl ra-de ngay. ²⁰ Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə ɪbəlɪ al!» ²¹ Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti nɔɔ par ə, to ɔdi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

²² Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə njé ndo je lə Jəju ali me ti awi dɔ rɔde, bi Jəju al me ti sɔde al. ²³ Lo kin ti nɔɔ, to je ki rangi j̄ Tibəriyadi ti rəi, ai lo ka ti, bəsi kadi lo ti ki Bəbe əl ta dɔ mapa ti titi ə tɛɛ bay bay adi-de usoi ka kin. ²⁴ Loki kosi je ooi Jəju al nim, njé ndo je lie al nim ba, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, daji-e əi nə: «Nje ndo dije, ire itɛɛ ne kadi ban ti ə?» ²⁶ Ə Jəju tæl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rɔjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, bi e mbata gər ba igəri me ne kɔji je ki m-ra kin al. ²⁷ Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki nɔ ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rɔm ti mba tɔji-m təkɪ mi dəw ləne.» ²⁸ Lo kin ti, kosi je tæli daji-e əi nə: «E ri ə sɔbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?» ²⁹ Ə Jəju tæl əl-de ə nə: «Nɛ ki Luwə ge rɔsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.» ³⁰ Be ə əli-e əi nə: «Nɛ kɔji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kilə ri ə a ra ə?» ³¹ Kaje je usoi ne kuso ki j̄ dɔrɔ ti ki bari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nə: «Adi-de usoi mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa.» ³² Lo kin ti, Jəju tæl əl-de ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, e *Mojɪ ə adi səsi mapa ki j̄ dɔrɔ ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi

mapa ki rɔjeti ki j̄ dɔrɔ ti taa. ³³ MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa ki nje kadi dije ki dɔnangi ti ne isi ki dɔde taa.» ³⁴ Be ə, tæli əli-e əi nə: «Bəbe, adi-je mapa kin ki ndɔe ndɔe adi j-uso.»

³⁵ Jəju əl-de ay njay ə nə: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rɔm ti bɔ a ra-e al nim, dəw ki adi-m me ne ka, kində a ra-e al nim tɔ.» ³⁶ Ningə m-əl səsi təkɪ oi-mi, nə adi-mi mesi al. ³⁷ NJé ki Bai adi-m-de a rəi rɔm ti. Ningə dəw ki re rɔm ti, m-a m-tuwe al jagi. ³⁸ MBata m-j̄ dɔrɔ ti, m-re dɔnangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kilə-m. ³⁹ Ningə ne ki nje kilə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-tɛɛ sɔde ji koy ti dɔbəy ndɔ ti. ⁴⁰ E kin ə e ne ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki nɔ ti, ə kadi m-tɛɛ sɔde ji koy ti dɔbəy ndɔ ti.

⁴¹ *Jipi je bəi ta dɔ Jəju ti mbata əl ə nə: «Mi mapa ki j̄ dɔrɔ ti taa.» ⁴² Ningə əli-naa dande əi nə: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kɔe je ki bawe je maji tɔ, nga ra ban be ə əl ə nə n-j̄ dɔrɔ ti taa ə n-re ə?» ⁴³ Jəju tæl əl-de ə nə: «ɪbəlɪ ta dansi ti al. ⁴⁴ Dəw ki asi kadi re rɔm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, ɔr-e ta rəbi goto. Ningə re Bai tɛɛ ta rəbi ade ba, mi m-a tɛɛ sie ji koy ti dɔbəy ndɔ ti. ⁴⁵ NDangi me makitibi ti lə ki kare dan NJé kəl ta ki ta Luwə ti əi nə: “Pəti, Luwə a ndo-de ne»,” ningə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa ne ndo lie, dəwe kin re rɔm ti. ⁴⁶ E kin bə tɔji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje kɪ rɔ Luwə ti ki karne ba ə oo Bai Luwə. ⁴⁷ Ki rɔjeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki nɔ ti. ⁴⁸ Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. ⁴⁹ Dilə mbo ti, kasi je usoi ne kuso ki j̄ dɔrɔ ti ki bari-e nə man, ka oyi. ⁵⁰ Nə mapa ki j̄ dɔrɔ ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso bə, dəwe a oy al. ⁵¹ Mi mapa kisi kəm ba ki j̄ dɔrɔ ti taa. Re dəw uso mapa kin bə, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darəm ki kadi dije isii kəm ba.»

⁵² Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dande ti əi nə: «Dəw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?» ⁵³ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ki rɔjeti, adi m-əl səsi, re usoi darəm mi NGon

daw al nim, ayi-naa masim al nim a, a ingai kaji al. ⁵⁴ Daw ki uso darom a ay masim to ninga, dawe kin a inga kaji ki to biti ki no ti, ninga m-a m-tee sie ji koy ti dabay ndo ti. ⁵⁵ MBata darom e ne kuso ki rojeti, a masim e ne kay ki rojeti to. ⁵⁶ Daw ki uso darom nim, ay masim nim to ba, je sie je naa ti kare ba. ⁵⁷ Bai ki ila-m isi kam ba adi mi m-isi kam ba ki takule. Be a, daw ki uso darom a isi kam ba ki ta kulm to. ⁵⁸ E kin a e mapa ki j dora ti taa. E ta mapa ki kasi je usoi a oyi kin al, na e mapa ki daw uso ba, dawe kin a oy al, a isi ki done taa ki ndoe ndoe.» ⁵⁹ Ta je kin tee ta Jaju ti lo ki isi ndo-n ne dije gin kay kaw-naa ti la Jipi je, me be ti ki Kaparnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki no ti

⁶⁰ Dije ngay dan nje ndo je ti la Jaju, loki ooi ta kin ta Jaju ti ninga, ali ai na: «Ta kin e ta ki nga ngay, daw ki asi kadi a inda mbine go ti goto.» ⁶¹ Jaju gar mene ti kadi nje ndo je lie isi bai ta do ta ti lie. Be a al-de a na: «Ta kin tig a sasi jigi ti a? ⁶² A kin a re oi-mi *NGon daw m-tal m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kate kin a a rai ban a? ⁶³ E NDil a e nje kadi daw isi ki done taa. Daw ki dorone e ne madi al. Ninga ta je ki m-al sasi kate kin e NDil nim e kisi ki do taa nim. ⁶⁴ Na dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jaju al be, tado lo kil a ngire ti bay, gar dije ki a adi-e mede al, taa gar daw ki nje kile ji nje ba je ti to. ⁶⁵ Jaju ila do ti bay a na: «E mbata kin a m-al sasi m-a na: «Daw ki Bai ade ta rabi al, asi kadi a re rom ti dorone al.» ⁶⁶ I do ndoe ti noo kin, ngay je dan nje ndo je ti lie tali goe ti, mbati njiyai sie. ⁶⁷ O Jaju tu rone ki ro nje ki dogi gide joo ti al-de a na: «NGa sai, a awi al yane ma?» ⁶⁸ Na Piyar al Jaju a na: «Babe, j-a j-aw ki ro naa ti a? I a ta kaji e me ji ti. ⁶⁹ Je, meje pati e doi ti. Ninga ji gar kadi j NJe kay njay ki Luwa ile.» ⁷⁰ Jaju tal al-de a na: «E mi a m-mbati sasi sai ki dogi gide e joo kin, na daw kare dansi ti, ndil su e mee ti.» ⁷¹ Lo kin ti, Jaju isi al ta ki do Judasi ti ki ngon la Simo Isikariyoti ti. Tado e a e daw kare dan nje ndo je ti ki dogi gide e joo ki a ila Jaju ji nje ba je ti.

7

NGako Jaju je adi mede Jaju al

✧ 7:2 Labetiki 23.34-36; Detaronom 16.13

¹ Go ti, Jaju nay ki lo njiya ti donangi Galile ti, ge al kadi n-njiya n-aw a n-tal donangi Jude ti, tado nje kun do *Jipi je isi sangi kadi n-tali-e. ² NGA ninga dokagilo ra nay la Jipi je ki kadi isi gin Kay lo ti e basi, ³ a ngako Jaju je ali-e ai na: «I ne a aw donangi Jude ti adi nje ndo je lai ka ooi ne je ki isi ra-de kin to. ⁴ Daw ki ndigi kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGA ninga, taki isi ra ne je ki ati bal kin, maji kadi ira adi dije pati ooi-ni.» ⁵ Na taki rojeti, ngakoe je wa adi-e mede al. ⁶ O Jaju al-de a na: «NDo lam re al bay; na sai je, ndo je pati to maji mbata ti lasi. ⁷ Dije ki donangi ti ne kin a awi sasi ki ta al, na mi ba, mede majal sam mbata m-al kil a rade je ki majal ki taga. ⁸ Sai a awi lo ra nay ti kin. Mi ba, m-a m-aw al, tado ndo lam nay bay.» ⁹ Go ta je ti ki al kin, isi Galile ti ba. ¹⁰ Na loki ngakoe je awi lo ra nay ti, e ka ati osi do rabi ti to ki kanji kadi daw oo-e. Aw ta lo kaw ki lo bayo ti be.

Ne ndo ki lo ra nay kisi gin Kay lo ti

¹¹ Dokagilo ra nay ti, nje kun do *Jipi je sangi Jaju ninga daji ai na: «E lo ti ki ra be a?» ¹² Dije naji-naa ta ti ngay doe ti dan kosi je ti; nje ki na je ali ai na: «E daw ki maji,» a nje ki nungi ali ai na: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» to. ¹³ E be ka daw ki kadi al ta lie ki taga wangi goto, bali nje kun do Jipi je. ¹⁴ NDo je ki mba ra nay a tee dana ngata ba Jaju aw gin kay ti la Luwa, isi ndo ne dije. ¹⁵ E ne ki ndaji Jipi je ngay adi daji-naa ta ai na: «E kam daw ndo-e ne al to, nga ra ban a gar ne ati bal be a?» ¹⁶ O Jaju ila-de ti a na: «Ne ki m-isi m-ndo kin ngire j rom ti al, na ngire j ro Luwa ti ki nje kil a-m. ¹⁷ Kin a re daw ndigi kadi n-ra ne ki Luwa ndigi ba, lo kin ti a a gar ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire j ro Luwa ti a se e mi wa a m-inda ngire wa. ¹⁸ Daw ki nje kal ta ki tane wa isi sangi taba lane wa. Na daw ki nje sangi taba la nje kil a-ne a al ta ki rojeti, ninga ne ki dana al goto rae ti to. ¹⁹ *Moji adi sasi ndu-kun adi itaai maji, na daw ki tal rone go ti goto. NGA ra ban a isi sangi kadi itali-mi a?» ²⁰ O kosi je ali-e ai na: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Na a isi sangi kadi n-tali a?» ²¹ O Jaju tal un ta ila-de ti a na: «M-ra ne kare ba be, a sai pati

əti səsi bəl! ²² Moji adi səsi ndu kadi ijai məti ngan je (ningə e ndu ki tēē rō Moji ti ne par al, nə e kaje je ki kəte nu ə adi ndu kin) ba səi isi ijai məti ngan je ndo taa kəə ti[☆]. ²³ Kin ə re ijai məti ngon ndo taa kəə ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dəm ti mi ki m-aji daro dəw ba pəti ndo taa kəə ti ə? ²⁴ İyəi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a? ²⁶ NGa yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! Njé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki dəw kin j ti maji, nə ndo ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte a tēē hōy ba, dəw kare ka a gər loki j ti al.» ²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «İgai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-j ti tō! Ningə e mi wa ba m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dəe ti. Səi, igəri-e maji al. ²⁹ Mi m-gər-e maji tado m-j rəe ti, taa e e ə ilə-m tō.» ³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto, tado ndo lie asi al bəy. ³¹ Ningə dan kosi je ti, dije ngay adi-e mede ba əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra ne kəji je ki itə yə dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki kosi je isi kəti gin mindide ti əji dō Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je iləi njé ngəm dō lo je ləde kadi awi uwəi Jəju. ³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndo je ndəy bəy, ba m-a m-aw ki rō nje kilə-m ti. ³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.» ³⁵ Ə dō ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo ne Girəki je ma? ³⁶ Ta ki əl ə nə: “A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,” kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndo ra nay

³⁷ Dəbəy ndo ra nay, ki e ndo ki bo ngay bə[☆], Jəju j a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man. ³⁸ Dəw ki adi-m mene ba, “ndəə man ki nje kadi dije isi ki dode taa a tēē ngamee

ti,” təkəi Makitibi lə Luwə əl-n.» ³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re dō dije ti al bəy, tado Jəju ingə kəsi-gon al bəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təkəi rəjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi a re ka kin ə wa!» ⁴¹ Njé ki nā je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbəte.» Nə njé ki nungəi bəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a? ⁴² Makitibi lə Luwə əl təkəi Kirisi a e dəw ki gin koji ti lə *Dabidi, ningə a tēē ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon bəe koji Dabidi[☆].» ⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju. ⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dəe ti goto.

Me nga lə njé kun dō Jipi je

⁴⁵ Njé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rō njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?» ⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDo kare j-o dəw əl ta təkəi dingəm kin isi əl-n al.» ⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tō a? ⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene noo a? ⁴⁹ Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kō!»

⁵⁰ Nıkodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rō Jəju ti un ta əl-de ə nə: ⁵¹ «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nım, taa oo ne ki ra al nım ə, ndu-kun ləje a gangi ta dəe ti al[☆].» ⁵² Nə iləi-e ti əi nə: «İ ka j dəw ki Galile ti tō a? İsangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.» ⁵³ [Go ti, dəw ki ra ka əti aw bə ləne.

8

Jəju əi ki dəne ki nje kuwə marim

¹ Jəju əti noo aw dō mbal kagi bini je ti. ² Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pəti rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne. ³ Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dəne ki indəi jide dəe ti lo kuwə marim ti, adi-e a ta kəm dije ti, ⁴ ningə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəne kam j-ində

☆ 7:22 Ləbətiki 12.3; Kilə ngirə ne je 17.10-13

☆ 7:37

Ləbətiki 23.36

☆ 7:42 2 Samiyəl 7.12; Mise 5.1; Mt 2.5

☆ 7:51 Dətərənəm 1.16

jije dæe ti lo kuwæ marim ti. ⁵ NGa ningæ, *Mojî æl-je me ndu-kun* ti kadi ko dæne je ki be kin ji tilæ-de ki mbal ji tæl-de kɔ, æ se j, ta læi e ri wa?» ⁶ Əli ta kin be tæ kulæ ki kiyæ kadi uwæi Jəju tæ indæi ta dæe ti. Næ Jəju ilæ dæne nangi æ isi ndangi ne ki ngon jine nangi. ⁷ Ə loki nayi-naa ki læ dæje ta ti, Jəju ær dæne taa æl-de æ næ: «Dæw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al ɓa, kadi ile ki mbal dəsay.» ⁸ Jəju æl ta be ɓa tæl ilæ dæne nangi gogi, isi ndangi ne nangi. ⁹ Ə loki ooi ta kin ɓa, ɔti kare kare, ilæ ngire dɔ njé ki tɔgi ti, tæl-n dɔ njé ki du ti. Ta tæl tæe ti, Jəju nay ki karne ba. Dæne ka kin æ a dadan lo ti; ¹⁰ ə Jəju un dæne ki taa æl-e æ næ: «Dæne, dije ka awi ra? Dæw kare ka gangi ta dɔi ti al a?» ¹¹ Ba dæne ile ti æ næ: «Bæbe, dæw kare ka gangi ta dɔm ti al,» ə Jəju æl-e æ næ: «Mi ka m-gangi ta dɔi ti al jagi tɔ, nga ningæ aw, æ ira majal gogi al.»*

Jəju e kunji ki dɔnangi ti

¹² Jəju tæl æl-de ɓæy æ næ: «Mi kunji ki dɔnangi ti, dæw ki un gom, a njiyæ me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dɔde taa a unji dæe ti.» ¹³ Lo kin ti, *Parisi je æli-e æi næ: «I wa æ isi ma naji ki dɔi ti ɓa, naji ki ma læi e ki rɔjeti al.» ¹⁴ Ə Jəju ilæ-de ti æ næ: «Re mi wa m-ma naji dɔ rɔm ti ka m-gær kadi naji ki ma læm e ta ki rɔjeti, tado mi m-gær lo ki m-ji ti nim, m-gær lo ki m-isi m-aw ti nim, næ sæi je, igæri lo ki m-ji ti al nim, igæri lo ki m-isi m-aw ti al nim tɔ. ¹⁵ Sæi isi gangi ta ki go lo koo ti læ dæw, næ mi m-gangi ta dɔ dæw ti al. ¹⁶ A kin æ re m-gangi ta nɔɔ ɓa, e ta ki gangi ki go ræbe ti, tado mi ki karm æ m-gangi ta al, Bai ki nje kilæ-m e sæm naa ti. ¹⁷ Ningæ me ndu-kun ti læsi wa ka ndangi æi næ: “Kin æ re dije joo mai naji, æ naji ki ma læde aw go-naa ti ɓa, ta læde e ta ki rɔjeti.”* ¹⁸ Mi wa m-ma naji dɔ rɔm ti, ningæ Bai ki ilæ-m ka ma naji læne dɔm ti tɔ.» ¹⁹ Ningæ dæji-e æi næ: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilæ-de ti æ næ: «Igæri-mi al, taa igæri Bai al tɔ. Kin æ re igæri-mi æ re a igæri Bai tɔ.» ²⁰ Ta je kin tee ta Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kæy ti læ Luwæ. Isi lo ti ki ne je ki dije isi ilæi kadi-kare titi adi Luwæ isi ti. NGa ningæ dæw uwe al, tado ndɔ lie asi al ɓæy.

Jəju æl ta dɔ kawne rɔ Bawne ti

²¹ Jəju æl-de ta ki rangi ɓæy æ næ: «M-a m-aw, ningæ a sangi-mi, næ a oyi me majal je ti læsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.» ²² Lo kin ti, *Jipi je æli-naa æi næ: «A tæl rɔne æ se ra ban æ æl æ næ: “Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al æ?”» ²³ Ə Jəju æl-de æ næ: «Sæi, sæi dije ki dɔnangi ti nangi ne, æ mi, mi dæw ki dɔrɔ ti taa nu tɔ; sæi dije læ dɔnangi, næ mi, mi dæw læ dɔnangi al. ²⁴ Ningæ e mbata kin æ m-æl-n sæsi m-æ næ: “A oyi me majal je ti læsi.” Kin æ re adi-mi mesi tæki mi “Nje kisi nɔɔ” al æ, a oyi me majal je ti læsi.» ²⁵ Ə dæji-e æi næ: «I wa kam ji nɔ æ?” Ba Jəju ilæ-de ti æ næ: «Mi dæw ki m-æl sæsi lo kilæ ngire ti nu wa kin. ²⁶ NGa ningæ, ki ɔji dæsi, m-aw ki ta ngay kadi m-æl je, m-gangi je; næ ta ki m-ingæ rɔ nje kilæ-m ti kin par æ m-a m-ilæ mbæe rɔ dije ti ki dɔnangi ti ne. E, ta lie e ta ki rɔjeti.» ²⁷ Jəju isi æl-de ta ki dɔ Bawne Luwæ ti næ æi je gæri me ta kin al. ²⁸ Ə Jəju æl-de æ næ: «NDɔ ki a ɓæi-mi *mi NGon dæw taa kagi-dæsi ti kin ɓa, a gæri kadi mi “Nje kisi nɔɔ”; taa a gæri kadi m-ra ne madi dɔ rɔm al tɔ, næ e ne ki Bai ndo-m æ m-isi m-æl. ²⁹ Nje kilæ-m e sæm naa ti; iyæ-m ki karm al, tado dɔkagilo je pæti m-ra ne ki næl-e.» ³⁰ Loki Jəju æl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

³¹ Jəju æl *Jipi je ki adi-e mede æ næ: «Kin æ re ai dɔ njasi ti me ta ti læm ɓa, sæi njé ndo je læm ki rɔjeti. ³² A gæri ne ki rɔjeti, ningæ ne ki rɔjeti kin a taa sæsi ilæ sæsi taa ji ɓææ ti.» ³³ Ə æi je æli Jəju æi næ: «Je ngan ka *Abirakam, ningæ ji ra ɓææ læ dæw ndɔ kare al tɔ, nga ra ban be æ j æl æ næ ne ki rɔjeti a taa-je ilæ-je taa ji ɓææ ti æ?” ³⁴ Ə Jəju ilæ-de ti æ næ: «Tæki rɔjeti, adi m-æl sæsi: dæw ki ra ki ra majal, e ɓææ læ majal. ³⁵ Bææ a isi ki dije ki isi ra ɓææ læde kin biti ki nɔ ti al, næ ngon koji-de a isi sæde biti ki nɔ ti. ³⁶ Adi re NGon læ Luwæ taa sæsi ji ɓææ ti ilæ sæsi taa ɓa, a sæi dije ki taa kilæ taa ki rɔjeti ji ɓææ ti. ³⁷ NGa ningæ, m-gær kadi sæi ngan ka Abirakam; næ isi sangi kadi itɔli-mi tado imbati ta læm. ³⁸ Mi m-isi m-æl ne ki m-o rɔ Bai ti, næ sæi ɓa, isi rai ne ki bawsi æl sæsi tɔ.» ³⁹ Ningæ ilæi Jəju ti æi næ: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju æl-de æ næ: «Kin æ re sæi

* **8:5** Læbətiki 20.10; Dætarənom 22.22-24 * **8:11** [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kæte ki e ta læ Luwæ ki ndangi tæ kun mindi ki sigi. * **8:17** Dætarənom 19.15; 17.6

ngan ka Abirakam tæki røjeti ə re a rai kilə ra Abirakam. ⁴⁰ Mi m-əl səsi ne ki røjeti ki m-ingə rə Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi kadi itəli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi. ⁴¹ Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.» ⁴² Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tadə m-teę rəe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dəm al, nə e e ə ilə-m. ⁴³ MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? Igəri al tadə asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al. ⁴⁴ Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje təl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me ne ra ti ki røjeti nja kare al, tadə ne ki røjeti goto rəe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ba, e kin ə e ta ki osi boe ti, tadə e nje ngom nim, e baw ne ra ki ngom nim. ⁴⁵ Mi ba, mi nje kəl ta ki røjeti ə imbati kadi adi-mi mesi. ⁴⁶ Nə dansi ti ə asi kadi təji tæki m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki røjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə? ⁴⁷ Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: j dəw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti tə.» ⁴⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə ne kare ki m-o ba, mi m-əsəi gon Bai, ə səi imbati kosi gonm tə par. ⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi təji dəm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi təji dəm ti e noo, e ə a gangi ta kin adi-m. ⁵¹ Ningə tæki røjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rəne go ta ti ləm ba, dəwe kin a oy al ratata.» ⁵² Lo kin ti noo, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata tæki ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tə, ningə j əl ə nə: “Dəw ki təl rəne go ta ti ləi ba, dəwe kin a oy al ratata.” ⁵³ J itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tə! J o roi kadi j nə ə?» ⁵⁴ Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re m-təji rəm mi wa ningə, e təji ki ndae goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə təji dəm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nə e Luwə ləsi, ⁵⁵ nə igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nə m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə səi je be tə. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rəm go ta ti lie tə. ⁵⁶ Kasi Abirakam ra rənəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo

ndə ki m-a m-re-n. NGa ningə oo ndə rem, adi rəe nəl-e ngay.» ⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dəji Jəju əi nə: «Tra bal kuti mi al bəy ə kəmi oo Abirakam a?» ⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Tæki røjeti, adi m-əl səsi, kəte noo koji Abirakam ti, “Mi m-isi noo”.» ⁵⁹ Lo kin ti noo be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dan kosi je, ə teę gin kəy ti lə Luwə kə, aw.

9

Jəju əji nje kəm tə kare

¹ Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tə lo koje ti nu isi. ² *NJé ndo je lie dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, dingəm ki kəme tə lo koje ti nu kin, kəme tə əji-n də majal lie e wa ə se, əji-n də majal lə njé koje je ə*?» ³ Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme tə be mba kadi Luwə əji-n təgine taga kadi dije gəri. ⁴ Dəkagilo ki kadi to bəy, səbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tadə lo a ndul ba, lo kadi dəw a ra kilə goto. ⁵ Tæki mi-n dənangi ti ne bəy, mi kunji ki dənangi ti.» ⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ba, go ti, tibi man tane nangi, ləy-n nangi, ər gidi kəm nje kəm tə ti ka kin. ⁷ Ningə, əl nje kəm tə ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe*.» «Silowe» kər me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tə aw togi kəmne loe ti ka kin, ba ta təl-e, kəme oo lo maji. ⁸ NJé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy ne ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, kəy ne ka kin al a?» ⁹ Ningə njé ki nə je əli əi nə: «E darəe e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dəne əl ə nə: «E darəm mi wa.» ¹⁰ NGata ə dəji-e ta əi nə: «Re e j wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?» ¹¹ Ə əl-de ə nə: «Dingəm ki təe nə Jəju ə ləy nangi ər gidi kəm ti, ə əl-m ə nə: “Aw Silowe ti itogi kəmi”, ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.» ¹² Ningə dəji-e əi nə: «Dingəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je dəji ta dingəm ki kəte kəme tə ka kin

¹³ Lo kin ti, əri dingəm ki kəte kəme tə ka kin awi sie rə *Parisi je ti. ¹⁴ Ningə, ndəe ti ki Jəju ləy-n nangi ki man tane ər gidi kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndə taa kəə. ¹⁵ Ə

Parisi je daji-e ta ki yade rangi bay se n-ra ban a n-oo lo wa? E al-de a na: «Jaju or nangi ki loy kamm ti, a m-aw m-togi kamm, a ngosine kamm oo lo.»¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi ali ai na: «Daw ki ra ne kin e daw ki j ro Luwa ti al, tado inda kammne go ndo taa kaa ti al.» Na nje ki nungi ali ai na: «Ra ban be a, daw ki nje ra majal par a aw ki toggi kadi ran ne koji je ki ati bal be kin a?» Be a, ta kin re ki gangi-naa dande ti.¹⁷ Ninga tali daji nje kam to ka kin bay ai na: «NGa j wa ki dai, ta ri a al do daw ti ki tee kami adi kami oo lo kin a?» E nje kam to al a na: «E nje kal ta ki ta Luwa ti.»¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede taki e daw ki kate kame to, a ngosine daw tee kame adi kame oo lo. Rai biti adi nje koje je rai.¹⁹ E daji-de ta ai na: «Daw kam e ngonsi wa taki rojeti a? A re e ngonsi wa a, kame to lo koje ti wa a? A re kame to lo koje ti a, ra ban be a ngosine kame oo lo a?»²⁰ E nje koje je ali ai na: «Ji gar maji kadi e ngonje wa, taa kame to lo koje ti nu to.»²¹ Na ki oji do kame ki ngosine oo lo, a se na a tee kame adi kame oo lo wa kin a, ji gar ne kare me ti al. Ninga e wa toggi gangi a na idaji-e, a a al ta ki do rone ti.»²² Nje koje je ali ta kin be mbata bal ki bali Jipi je. Tado Jipi je doo ta naa ti kadi to daw ki re al a na Jaju e Kirisi ki Luwa mbate ba, sobi tuwe gin kay kaw-naa ti lade ka.²³ E mbata kin a, nje koje je ali ai na: «E wa toggi gangi a na, idaji-e.»²⁴ E Parisi je bari daw ki kate kame to ka kin adi-e re ki ko joo, ninga ali-e ai na: «al ta ki rojeti, asi-n gon Luwa. Ji gar kadi dingam kin e nje ra majal.»²⁵ Lo kin ti, dingam ki kate kame to ka kin al-de a na: «E nje ra maji, a se e nje ra majal wa ka m-gar ne kare me ti al, ne kare ki m-gar maji an: kate kam to, ninga ngosine kamm oo lo.»²⁶ Ninga tali ali-e ai na: «E ri a ra sai a? E ra ban to a adi kami oo lo a?»²⁷ Lo kin ti al-de a na: «Ta kin m-al sasi kate ngata, a imbati koo ta lam, a ra ban a iggi kadi m-tal m-al sasi bay a? Indigi kadi itali nje ndo je lie to a?»²⁸ Loki al Parisi je ta be ba, ai je taji-e a ali-e ai na: «I a j nje ndo lie, na je, je nje ndo je la *Moji.»²⁹ Ji gar kadi Luwa al ta ki Moji, na daw lai kin, ji gar lo ki tee ti al.»³⁰ E dingam ka kin al Parisi je a na: «E ne ki ati bal ngay kadi daw ki sai, igari loki tee ti al to, a daw ka kin taa

adi kamm oo lo.³¹ Ji gari maji kadi dije ki nje ra majal, re ali ta ki Luwa a, Luwa oo do ta lade al, na daw ki nje bal Luwa, ki nje tal rone go ndue ti, Luwa oo do ta lie.³² Ki mari nu wa kin, ndo kare kadi j-o na daw madi a adi kam daw ki to lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bay.³³ Kin a re dingam kin j ro Luwa ti al a, ne madi kare ki asi kadi ra goto.»³⁴ Lo kin ti, ali-e ai na: «I daw ki a me majal ti lo koji ti nu kam a, ige kadi j a indo-je ne!» Ba tuwai-e adi tee taga.³⁵ Jaju oo kadi tuwai-e, a loki inge, daji a na: «I adi mei *NGon daw a?»³⁶ E al Jaju a na: «Babe, NGon daw a e na wa al-m adi to m-ade mem.»³⁷ Ninga Jaju al-e a na: «I o-e ki kami, e daroe e wa a isi ali ta kin.»³⁸ Be a, dingam ka kin al Jaju a na: «Babe, m-adi mem.» Ba asi makasine nangi noe ti.³⁹ Jaju al-e a na: «M-re donangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kamde to, ooi lo, a kadi nje ki kamde oo lo, tali nje kam to je to.»⁴⁰ Loki Parisi je madi ki ai ki Jaju noo, ooi do ta ki Jaju al kin ninga, daji-e ai na: «Je ka je nje kam to je to a?»⁴¹ E Jaju ila-de ti a na: «Kin a re sai nje kam to je taki rojeti a, re majal lasi a goto, na taki j-isi-n, a oi rasi kadi kamsi oo lo kin ba, majal lasi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki do ba bati je ti

¹ Jaju al a na: «Taki rojeti adi m-al sasi. Kin a re daw madi ur go bati je ti ki ta kay al, na j bal ki do bor ki rabi ki rangi ba, daw ka kin e nje bogi, e baw kaya.»² Na daw ki ur kay go bati je ti ki ta kay, e a e ba bati je.³ Nje ngam ta kay bati je tee ta kay ade, ba bati je ooi do ndue. Ninga bar bati je lane kare kare ki tode, tee sade taga.⁴ Loki tee ki bati je lane pati taga ninga, ati njiya node ti, ba bati je uni goe, tado gari ndue.⁵ Bati je a uni go daw ki rangi al. Re ooi daw ki rangi ba, a ayi-naa say ka kade ti, tado gari ndu dije ki rangi al.»⁶ Jaju al-de kuji ta kin, na gari ne ki al-de ta do ti kin al.⁷ E tal al-de bay a na: «Taki rojeti, adi m-al sasi, mi ta kay bati je.»⁸ Dije pati ki rai nom ti, ai nje bogi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta lade al.*⁹ Mi ta kay, re daw ur kay ki rabi ki rom ti ba, daw a inga kaji. A ur kay nim, a tee nim, taa a inga ne kusone nim

* 10:8 Jerami 23.1-2; Ejekal 34.2-3

tō. ¹⁰ NJe ɓogi re ɓa, re mba ɓogi, re mba təl ne, ə re mba tuji ne tō par. Nə mi, m-re mba kadi dije ingəi kaji. Ningə kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «Mi ɓa bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rone mbata bati je ləne. ¹² Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par ɓi e ɓade al, loki oo jagim isi re ki dō bati je ɓa, iyə bati je ə ay, adi jagim re uwə-de je, sane-de je. ¹³ NJe ngəm bati je mbata kingə-n la kin ay, tadō ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rone kō ti mbata lə bati je al. Mi, mi ɓa bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji. ¹⁴ M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tō. ¹⁵ Gəri-mi təkɪ Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tō. Be ə, m-adi rəm mbata bati je ləm. ¹⁶ M-aw ki bati je ki rangi nqō ɓəy ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, sɓbi kadi m-re səde me kəy ti tō. A ooi ndum ɓa, a təlɪ ne kul je ki kare ba gin ɓade ti ki kare ba. ¹⁷ Bai ndigi-m, mbata m-ilə rəm kō kadi tə m-təl m-ingə kingə ki rangi. ¹⁸ Dəw ki a ində tōgi dōm ti kadi m-ilə rəm kō goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tōgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taa-n nim. E kin ə e ndu ki m-gər ki rō Bai ti.» ¹⁹ Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti ɓəy. ²⁰ NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dōe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?» ²¹ Ə njé ki nungi əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tē kəm njé kəm tō je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti təkɪ Jəju e NGon Luwə

²² Dəkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tər ndu dō kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dəkagilo kul ti. ²³ Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomo, nati kəy ti lə Luwə. ²⁴ Jipi je iləinaa gəi gide, ningə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j Kirisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangi adi j-o.» ²⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Ne je ki m-isi m-ra-de me tō Bai ti kin mai naji dōm ti. ²⁶ Nə səi, imbati kadi-mi mesi. Imbati tadō səi dan bati je ti ləm al. ²⁷ Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tō. ²⁸ M-adi-de kaji ki to ɓiti ki nq ti, ɓi tade a tɪ al. Taa dəw ki kadi ində tōgine taa-n-de jim

ti ka goto tō. ²⁹ Bai ki nje kadi-m-de aw ki tōgi dō dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tōgi taa-n-de ji Bai ti goto. ³⁰ Je ki Bai je dije ki kare ba.» ³¹ Lo kin ti, Jipi je təlɪ kəi mbal ɓəy kadi n-tiləi Jəju n-təlɪ-e. ³² Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ra ne je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tōgi ki j rō Bai ti, nga e ki ra ə igei kadi itiləi-mi ki mbal itəlɪ-mi ki mbae ə?» ³³ Ə Jipi je əli-e əi nə: «E mbata ne maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji təlɪ al, nə e ki mbata ta ki mal. Tadō j ki j dəw kare par əl ə nə j Luwə.» ³⁴ Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndu-kun ti ləsi ə nə: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”. ³⁵ Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə ɓar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tōgi buji ta lə Luwə al. ³⁶ Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dənangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi nā ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa ɓa, mi nje kəl ta ki mal dō tō Luwə ti, kin e mba ri ə? ³⁷ Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al! ³⁸ A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesi kadi igəri təkɪ Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tō.» ³⁹ Lo kin ti, sangi rəbi nja kare ɓəy kadi n-uwəi Jəju, nə tē mbode ti aw.

⁴⁰ Jəju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte Ja ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin nqō. ⁴¹ Dije ngay awi rōe ti, ningə əli-naa əi nə: «Ja ra ne madi kare ki əti ɓəl al, nə ne je pəti ki əl əji-n dō dingəm kin e ne je ki rojeti.» ⁴² Lo kin ti nqō be dije ngay adi mede Jəju.

11

Ki Lajar lo koy ti

¹ Dingəm kare ki nje moy e nqō, tōe nə Lajar. Isi me ɓe ti ki Bətanɪ ki e ngon ɓe lə Mari əi ki ngokone Marti. ² E darō Mari wa kin ə a əy yibi ki əti maji nja Bəbe ti nim, ɓər njae ki ɓisi dōne nim. NGa ningə e ngokōe Lajar ə rōe to-e. ³ NGakonaa je ki dāne ki joo kin iləi dəw madi ade aw əl Jəju ə nə: «Bəbe, basa madi e moy.» ⁴ Loki Jəju oo ta kin ningə əl ə nə: «Moy lə Lajar kin a təl-e al, nə e moy ki re kadi tōji tōgi Luwə, taa kadi dije iləi tōji dōm ti mi NGon Luwə tō.» ⁵ Jəju ndigi Marti əi ki ngokōe Mari, taa ndigi Lajar tō. ⁶ Jəju oo maji kadi Lajar e moy, nə isi lo ti ki isi

ti kin ba ndo joo bay. ⁷ Go ti, al nje ndo je lane a na: «Adi ji tali j-awi Jude ti gogi.» ⁸ *NJé ndo je lie ali-e ai na: «Nje ndo dije, ndo ngay al ne bay a? *Jipi je sangi kadi n-tilaini ki mbal n-tali-ni ka kin a, ige kadi ital aw Jude ti bay a?» ⁹ Jaju ila-de ti a na: «NGan kadi e dogi gide joo me kadi ti ki kare. Ninga kin a re daw njiya kada a a osi al, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiya kondoo a a osi, tado oo lo maji al.» ¹¹ Go ta ti kin, Jaju ila ta ki rangi do ti a na: «Madije Lajar to bi, ninga m-a m-aw kadi m-ndal-e.» ¹² *NJé ndo je ali-e ai na: «Babe, re e bi a to a a ndal bay.» ¹³ Jaju al ta la koy Lajar, na nje ndo je ooi taki e ta la bi ki kare. ¹⁴ *Jaju al-de ay njay a na: «Lajar oy. ¹⁵ NGA ninga ki oji dosi, rom nal-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi ta sai je adii-mi mesi. Ba ki ne kin, adi j-awi dce ti.» ¹⁶ *Tomas ki isi bari-e «NDing» al ndagi nje ndo je a na: «J-ai ka adi j-awi sie ta j-oyi sie.»

Jaju e nje kadi dije tali isi ki dode taa

¹⁷ Loki Jaju re tee Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndo so ngata. ¹⁸ Bətani e basi ki Jorijalam, asi kulə matər mitə be par, ¹⁹ adi *Jipi je ngay rai ro Marti ti ai ki Mari kadi sɔli mede oji-n do koy la ngokode. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jaju a re noo, j aw tilə kəme, ningə Mari taa isi yane nangi me kay ti. ²¹ Marti ki aw tilə kəm Jaju, əl Jaju a na: «Babe, kin a re j saje ne a re ngokom a oy al. ²² Nə ki ne wa kin ka m-gər kadi ne je pəti ki idəji Luwə a a adi.» ²³ *Jaju əl-e a na: «NGokoi a j lo koy ti.» ²⁴ Ningə Marti ile ti a na: «E ki rəjeti, m-gər kadi ndo ki nje koy je a j taa lo koy ti dɔbay ndo ti a, Lajar a j taa lo koy ti tɔ.» ²⁵ Lo kin ti, Jaju əl-e a na: «Mi nje kadi dije j taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dode taa. Daw ki adim mene, re oy mindi ka, a tal isi ki done taa. ²⁶ NGA ningə, daw ki isi ki done taa, a adim mene ba, dawə kin a oy al ratata. M-dəji se oo be wa?» ²⁷ Ba Marti ile ti a na: «Oyo, Babe, m-adi mem tək j ə j Kirisi ki Luwə mbəte, j ə j NGon la Luwə, j ə j daw ki sɔbi kadi a re donangi ti.»

Jaju no mbata koy la Lajar

²⁸ Go ta ti ki Marti əl kin ba, oti aw bar ngokone Mari, əl-e ta nangi yəgiri be a na: «Nje ndo dije a noo, a isi dəji kadi aw.»

²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par a j taa kalangi aw ki ro Jaju ti. ³⁰ Jaju ur me be ti al bay, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kate ka kin bay. ³¹ *Jipi je ki isi me kay ti ki Mari, isi sɔli mee, loki ooi-e j taa kalangi, tee taga, ooi a na isi aw ki do badi ti kadi no wa, adi j taai goe ti. ³² Loki Mari aw tee lo ti ki Jaju a ti, a oo Jaju ba, osi nangi njae ti, ningə əl-e a na: «Babe, kin a re j saje ne a re ngokom a oy al.» ³³ Loki Jaju oo kadi Mari isi no, taa Jipi je ki j goe ti ka isi noi to ba, mee ur made, taa ndile isi nangi al to. ³⁴ *Jaju əl-e a na: «Ila-e ra be a?» Ba ali-e ai na: «Babe, ire a a o.» ³⁵ Lo kin ti, Jaju no. ³⁶ *Jipi je ali ai na: «Oi toji ki toji ndigi ki ndige kin.» ³⁷ Nə nje ki nungi ali ai na: «Tee kəm nje kəm to, nga ra ban a asi kadi ogi Lajar koy al toy?»

Jaju adi Lajar j lo koy ti

³⁸ Lo kin ti, me Jaju tal ur made kur ki rangi bay, adi oti aw ki do badi ti. Ningə e bole mbal a indai mbal made utii tae. ³⁹ Jaju əl-de a na: «Ori mbal kin ko», na Marti ki konan nje goto əl Jaju a na: «Babe, ra ndo so ngata, adi a oti.» ⁴⁰ *Jaju əl-e a na: «M-əli m-a na ri a? M-əli m-a na re adi mei a a o togi Luwə.» ⁴¹ Lo kin ti, ori mbal ko, a Jaju un kəmne ki taa ningə əl a na: «Bai, m-ra-i oyo taki o do ndum. ⁴² M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o do ndum doro, na m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gai gidim kin, kadi adi-mi mede taki e j ə ilə-m.» ⁴³ Go ta ti kin ba, Jaju un ndune ki taa əl ta ki togine a na: «Lajar, itee taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar inda lo tee taga. Jie je ki njae je e ki ragi ki ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi to. *Jaju əl-de a na: «Ituti-e, a iyai-e adi aw.»

Dije dɔi ta naa ti kadi n-tali Jaju (Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi ro Mari ti, a ooi ne ki Jaju ra, adi mede Jaju. ⁴⁶ Nə nje ki na je awi ingai *Parisi je, əli-de ne ki Jaju ra. ⁴⁷ Lo kin ti, nje kun do nje kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, osi do nje gangi ta je la Jipi je naa ti, ningə dəji-naa ai na: «E ri dana a kadi ji rai a? Dingəm kin ra ne je ki əti bəl bəl ngay! ⁴⁸ Kin a re j-iyai-e j-adi ra ne je lane kin ki none ti a, dije pəti a adi-e mede, ningə dije ki Rom ti a rai kadi tuji kay la Luwə, taa a tuji gin be laje

tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun dɔ Jipi je ti, ki bale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de ə nə: «tɔgəri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!» ⁵⁰ Iməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi, ə gin be ki tae ba ingə tuji al.» ⁵¹ NGa ningə e ta ki Kayipi wa ba əl ki dɔne al, nə təkɪ bale ti nɔɔ e ki bo dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbee kəte təkɪ sɔbi kadi Jəju a oy mbata lə gin be lə Jipi je. ⁵² Ningə a oy mbata lə gin be lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli gin dije ki kare ba. ⁵³ I dɔ ndɔe ti nɔɔ kin, njé kun dɔ Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju. ⁵⁴ E be ə, Jəju ində ngangɪ njiyə taga ta kəm Jipi je ti. Or rəne aw basɪ kadi dilə lo ti, me ngon be ti ki bari-e Epirayim. Aw isi ti nɔɔ ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dəkagilo ra nay lə Jipi je ki bari-e Paki e basɪ, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nɔ ti kadi tərɪ ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tə dije ki kanji majal. ⁵⁶ Dije ka kin əi gin kəy ti lə Luwə, ningə isi sangi Jəju, ə dəji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?» ⁵⁷ Ne kare ba, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti ba, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

*Mari buki yibi ki əti maji nja Jəju ti
(Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)*

¹ NDɔ mehe kəte nɔ ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndɔ ki ade j taa lo koy ti. ² Lo kin ti nɔɔ, rai ne kuso ki tɔ Jəju. Marti ə e nje kadi-de ne kuso, ningə Lajar e ki kare dan njé kisi ta ne kuso ti ki Jəju. ³ Mari un yibi ki rai ki man kagi ki bari-e nar, a rosɪ ngon ku be, buki nja Jəju ti, ningə go ti, bər njae ki bisɪ dɔne. E yibi nar dɔrɔe ki gate e ngay. Baye taa me kəy. ⁴ Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dɔ Jəju, əl ə nə: ⁵ «MBa ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndɔ bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?» ⁶ Judasi əl ta kin be mba to ba ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje

bogi. E ə bəl la e jie ti, adi isi bogi la ki isi buki me ti ndəy ndəy. ⁷ Nə Jəju əl ə nə: «tɔyɪ Mari jəke! Ra ne kin be nginə-n ndɔ ki kadi darəm a aw-n bada. ⁸ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndɔ je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Lajar

⁹ Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rəi mba koo Lajar ki Jəju ade j taa lo koy ti ka kin tɔ. ¹⁰ E be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kə, ¹¹ mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

*Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)*

¹² Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm, ¹³ ə oyi baji tan je, ə tɔeɪ taga gidɪ be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dɔ dəw ti ki re ki tɔ Bəbe, kadi Luwə ində jine dɔ ngar ti lə *Isirayəl je!» ¹⁴ Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dɔe ti təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

¹⁵ «tɔbəl al, be bo *Siyɔ!

Igɔ lo o, ngar ləi isi re,
Isi dɔ ngon koro ti.✧»

¹⁶ Dɔsəy ba, njé ndo je lie gəri me ne je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi tɔji dɔ Jəju ti ngata ba kadi mede ole dɔ ti təkɪ makitibi lə Luwə əl ta lie kadi ne kin a ra ne dɔe ti be. Ningə e nee ka ə isi ra ne dɔe ti kin.

¹⁷ Dije ngay ki ndɔ ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tɔeɪ bada, dan njé koy je ti, mai naji lie. ¹⁸ Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tadɔ ooi kadi ra ne kɔji ki əti bəl ngay kin. ¹⁹ Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «Oi to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

²⁰ Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəsɪde nangɪ nɔ Luwə ti. ²¹ Girəki je ka kin rəi basɪ rɔ Pilipi ti ki e dəw ki ngon be ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.» ²² Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rɔde naa ti joo pu awi əli Jəju. ²³ Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin

ba, ndo asi kadi Luwə toji togim mi *NGon daw ki taga ngata. ²⁴ Ningə ki rojeti, adi m-əl səsi, ka ko ki kare ki osi nangi kin re oy al ə, a to ki karne ba par, a re oy to ba, a tee ki ka ko je ki rangi ngay. ²⁵ Daw ki ndigi koo maji rone, a ti tae, nə daw ki iyə ta koo maji rone donangi ti ne, a ngəm rone kadi kaji ki biti ki no ti. ²⁶ Kin ə re daw madi ge ra kilə bəə ləm ba, səbi kadi un gom, nga ningə nje kilə bəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-ji ti. Daw ki nje ra kilə bəə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki do koyne ti

²⁷ Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta do kadi ti ki nga ki a re dom ti kin a?” NGA e mbata do kadi wa kin ə m-re biti m-tee-n ne kin. ²⁸ Bai, itoji adi dije gəri toba lai.» Ningə ndu daw ba ji ki dorə ti ə nə: «M-adi dije gəri to ba ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri bəy.» ²⁹ Kosi dije ki ai loe ti noo ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.» ³⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDu ta ki ba ə oi kin tee mbata ləm mi al, nə tee ki mbata ləsi səi je. ³¹ Ki ne kin, e dokagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta do dije ti ki donangi ti ne ngata, e dokagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində togine do dije ti ki donangi ti ne, ile gidi lo ti ko ngata. ³² NGA ningə mi, ndo ki dije a bəi-mi taa do kagi-dəsi ti kin ba, m-a m-ndər dije pəti ki rəm ti.» ³³ Me ta ti kin, Jəju toji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?. ³⁴ Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təkiri Kiri si ki e daw ki Luwə mbəte, a isi biti ki none ti bi a oy al*, nga ra ban be ə ji əl ə nə: “Səbi kadi a bəi NGon daw taa do kagi-dəsi ti ə?” Ə NGon daw ə wa kin e na dana ə?» ³⁵ Ba Jəju əl-de ə nə: «Kunji e dansi ti ne dokagilo ndəy bəy. Ningə kadi injiyəi ki nosi ti loki kunji isi unji dəsi ti kin, kadi tə til ingə səsi do rəbi ti al. Tadə daw ki njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al. ³⁶ Dokagilo ki kunji e səsi kin ba, adi mesi kunji, kadi tə itəli dije ki me kunji ti.» Loka Jəju əl-de ta be ningə, əti aw bəyə rone say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷ Jəju ra ne kəji je ki əti bəl bəl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede. ³⁸ E kin toji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

«Bəbe, na ə taa ta ki tee taje ti osi mbide ti kin ə?

E na je ə Bəbe toji-de togine ə*?»

³⁹ Ningə darə Ejay ə wa təl a noo or gin ne ki asii kadi mede al ə nə:

⁴⁰ «Luwə to kəmde,

Kadi tə ooi lo al,

Adi mede nga ngororo,

Kadi tə gəri ne madi kare al,

Kadi tə təli kəmde ro Luwə ti al,

Nə tə Luwə ji aji-de.*»

⁴¹ Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kəte nu ə əl-n ta dəe ti.

⁴² Ne kare ba, dan njé kun do Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kə gin kəy kaw-naa ti ləde əi Jipi je*. ⁴³ Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴ Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Daw ki adi-m mene ba, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene; ⁴⁵ ningə daw ki oom ə, oo nje kilə-m to. ⁴⁶ Mi, mi kunji, ə m-re donangi ti ne mba kadi daw ki adi-m mene ba, dawe njiyə me til ti al. ⁴⁷ Kin ə re ta ləm osi mbi daw ti, ə dawe ra-n kilə al ə, e mi ba m-gangi ta dəe ti al, tadə m-re donangi ti ne kadi m-aji dije bi kadi m-gangi ta dode ti al. ⁴⁸ Daw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta done ti ngata. Tadə e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dəe ti dəbəy ndo ti. ⁴⁹ Təki rojeti, m-əl ta ki do rəm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim. ⁵⁰ NGA ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki no ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təkiri Bai əl-m.»

13

Jəju togijə njə ndo je ləne

¹ Kəte no ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndo re nga kadi tə iyə donangi ə aw ro Bawne ti. Jəju ki ndigi njé ki yane je ki donangi ti ne mari nu, ndigi-de biti kadi təl tae. ² Jəju əi ki njé ndo je ləne isi ta ne kuso ti lo sələ.

Ningə dəkagiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju ji njé bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simo Isikariyoti ngata. ³ Jəju wa ki dəne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti, ningə gər təkə n-j rəe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rəe ti gogi. ⁴ Jəju j taa ta ne kuso ti, ər kibi ləne ki ilə də made ti, ba un ta kibi də-n bəđine. ⁵ Go ti, mbəl man me ne ti, ba ilə rəne togi nja njé ndo je ləne, ə bər njade ki ta kibi ki kəte də-n bəđine ka kin. ⁶ Loki Jəju re tēe də Simo Piyər ti ba, Simo Piyər əl-e ə nə: «Babe, j ə kadi itogi njam a?» ⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.» ⁸ Be ka Piyər əl Jəju ə nə: «Jagi, j a togi njam al.» Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re m-togi njay al ba, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.» ⁹ Ningə Piyər əl ə nə: «Babe, re e be ba, itogi njam par al, nə kadi itogi jim je, ki dəm je tə.» ¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, bi rəe je pəti al, tadə ndəgi rəe je ay njay. NGa ningə səi je, rəsi ay njay, nə e dije pəti ba rəde ay, al bəy tə.» ¹¹ Lo kin ti, Jəju gər dəw ki a ule ji njé bə je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pəti ba rəsi ay, al.» ¹² Loki Jəju togi njade gine gangi ningə, un kibi ləne ilə rəne ti, ə təl aw isi ta ne kuso ti gogi, ba əl-de ə nə: «İgəri me ne ki m-ra səsi kin a? ¹³ İsi bari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tadə e mi ə wa. ¹⁴ NGa ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka səbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tə. ¹⁵ E ne ə m-əji səsi, kadi səi ka indaji, irai təkə m-ra səsi kin be tə. ¹⁶ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, bəə itə bane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tə. ¹⁷ Təkə igəri ngata kin ə, irai kile ə, rəsi a nəl səsi ngay. ¹⁸ E səi pəti ba m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbətə-de. NGa ningə, səbi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: «Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine əsi-m*.» ¹⁹ M-əl səsi ta kin basine, kadi tə ndə ki nee a ra ne ba, igəri təkə «Mi NJe kisi noo.» ²⁰ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rəne ti, uwə-m ki rəne ti, ə dəw ki uwə-m ki rəne ti, uwə nje kilə-m ki rəne ti tə.»

Jəju əl təkə Judasi a un dəne
(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangi al, adi ta tēe tae ti ki taga ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.» ²² Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəm-naa, ningə dəji-naa se nə dana ə isi əl ta lie wa. ²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti bəsi. ²⁴ Ə Simo Piyər ra ne yəgirə nangi əl-e-n kadi dəji Jəju se isi əl ta lə nə dana wa. ²⁵ NJe ndo ka kin əy ki də Jəju ti, ningə dije ə nə: «Babe, dəwe e nə ə?» ²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me təy ti kin.» Ningə Jəju gangi mapa ilə me təy ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Satə ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Ne ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!» ²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto. ²⁹ Tə ka ki Judasi e-n nje kotə bəl la ka kin, ngay je ooi təkə Jəju dije kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə tēe taga. Də kade ti kin, lo ndul ngata. ³¹ Loki Judasi tēe ba, Jəju əl ə nə: «Ki basine kin, dije iləi təji dəm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti tə. ³² Kin ə re m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti ba, Luwə wa ki dəne a adi dije iləi təji dəm ti mi NGon dəw tə. NGa ningə e ne ki a ra ne basine. ³³ NGanm je, mi səsi ne, naa ti dəkagilo ki ndəy be par. A sangi-mi, ningə təkə m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi bəne tə təkə: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.» ³⁴ M-adi səsi ndukun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je təkə mi m-ndigi-n səsi kin be tə. ³⁵ Kin ə re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je ba, dije pəti a gəri təkə səi njé ndo je ləm.»

Jəju əl təkə Piyər a naji ta gər-ne
(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simo Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki basine kin al, nə a un gom ki bəy ti.» ³⁷ Ba Piyər dəji Jəju ə nə: «Babe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al ə? Mi bəsi ngay kadi m-ilə rəm kə mbata ləi!» ³⁸ Lo kin ti, Jəju ilə Piyər ti ə nə: «Adi j bəsi ngay kadi ilə rəi kə mbata ləm wa ta?»

Təki rəjeti, adi m-əli, kunə kinjə nō al bəy ə, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rə Luwə ti

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Səbi kadi mesi bəl al, adi mesi Luwə, ə adi-mi mesi tō. ² Me bə ti lə Bai, kəy je e ngay nōō. Kin ə re e ne ki rəjeti al ə, re m-a m-əl səsi, tadə m-aw kadi m-ində dō lo dana mbata ti ləsi. ³ Lok m-aw, ə m-ində dō lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tə m-re kadi m-əy səsi, m-aw səsi rəm ti, kadi tə lo ki mi ti, səi ka səi ti tō. ⁴ Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.» ⁵ Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nə: «Bəbe, ji gər lo ki isi aw ti al tō, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?» ⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki dō taa. Rəbi ki rangi ki kadi dəw asi kaw-n rə Bai Luwə ti goto. ⁷ Re igəri-mi bə, a igəri Bai tō. NGa ningə, təki j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tō.» ⁸ Ningə Pilipi əl Jəju ə nə: «Bəbe, itəji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.» ⁹ Ə Jəju ile ti ə nə: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a səsi ne kin ka igər-m al bəy a? Dəw ki oo-m bə, oo Bai Luwə tō. Ra ban be ə əl ə nə: “Itəji-je Bawje Luwə adi j-o-e?” ¹⁰ O tə ta ki rəjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl səsi kin, e mi wa ki dəm bə m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne. ¹¹ Adi-mi mesi təki mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tō kin. A re adi-mi mesi dō ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesi ndəy. ¹² Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki adi-m mene bə, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tō. A ra ne je ki əti bəl ngay bəy, mbata mi m-isi m-aw rə Bai ti. ¹³ NGa ningə, ne je pəti ki idəji me təm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi təji dō Bai Luwə ti. ¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me təm ti ə, m-a m-ra m-adi səsi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi dō ti bəy ə nə: «Kin ə re indigi-mi ə, a təli rəsi go ndu-kun je ti ləm. ¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki NJe ra səsi ki rangi, ki a isi səsi biti ki nō ti. ¹⁷ E ə e NDil ki nje ra ne ki rəjeti, ki dije ki dənangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al,

tadə ooi-e al, taa gəri-e al tō, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tō. ¹⁸ M-a m-iyə səsi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rəsi ti. ¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dənangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tadə m-isi ki dəm taa, taa səi je ka a isi ki dəsi taa tō. ²⁰ NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesi ti tō. ²¹ Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndu-kun je ləm maji nim, təl rəne go ti nim. Bai a ndigi dəw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tō, taa m-a m-təje rəm ki taga kadi gər-m tō.» ²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban be ə je par ə a təji-je rəi ki taga kadi ji gər-i, bə a təji rəi ki taga kadi ndəgi dije ki dənangi ti ne kin gəri-ni al ə?» ²³ Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je ləm. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rəe ti, j-a j-ində bə naa ti sie. ²⁴ Dəw ki ndigi-m al, təl rəne go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tēē tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dəm al, nə e ta je ki j rə Bai ti ki nje kilə-m. ²⁵ M-əl səsi ta je kin dəkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin. ²⁶ NJe ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me təm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesi dō ne je ti pəti ki m-əl səsi tō. ²⁷ M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təki dije ki dənangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, ibəli al. ²⁸ Oi tēē tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rəsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rənəl dō kaw ti ki m-isi m-aw rə Bai ti, tadə e, e ki bo itə-m. ²⁹ M-əl səsi ta kin basine, kəte taa kadi ne je rai ne, kadi tə lok a rai ne bə, adii mesi. ³⁰ M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tadə, nje majal ki isi ində təgine dō dije ti ki dənangi ti ne, re. Ningə e aw ki təgi madi dəm ti al, ³¹ nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri təki m-ndigi Bai, ə m-ra ne je təki Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

15

Jəju e kagi nju ki rəjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rəjeti, ningə Bai e bə nje ndər nju tō. ² Baji nju ki j rəm ti, ə andi al ə, Bai a tige kə, nə e ki andi maji bə, a tige ngan bajie je ki majal kə kadi andi ki kəte dō made ti. ³ Ningə səi, ne ndo ki

m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata. ⁴ Ə re uwəi rəsi rəm ti ngə ba, mi m-a m-uwə səsi rəm ti ngə tə. NGa ningə, tə ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rəsi rəm ti, al tə. ⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tə. Dəw ki uwə rəne rəm ti ngə, ə mi m-uwə rəm ti tə ba, a ra ne je ki maji maji ngay, tado a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al. ⁶ Dəw ki uwə rəne ngə rəm ti al, a iləi-e kə gidi lo ti tə baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi buki-de poro kadi o por kə. ⁷ Kin ə re uwəi rəsi rəm ti ngə, ə ta ləm isi mesi ti tə ba, idəji ne ki indigi ə a ingəi. ⁸ Ne ki a ra kadi dije iləi təji də Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki də-naa ti, də-naa ti nim, kadi itəji təkə səi njé ndo je ləm ki rəjeti nim tə. ⁹ Mi m-ndigi səsi təkə Bai ndigim be tə. NGa ningə, maji kadi ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi. ¹⁰ Kin ə re itəli rəsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai də njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkə m-təl-n rəm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n də njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tə.

¹¹ «M-əl səsi ta je kin be mba kadi rənəl ki mem ti e rənəl ləsi tə, ningə kadi rənəl ləsi e rənəl ki asi-naa tapi. ¹² *NDu-kun ləm ə to kin: İndigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkə m-ndigi-n səsi kin be tə. ¹³ Kin ə re dəw un rəne ilə kə mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, təji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata. ¹⁴ Kin ə re irai ne ki m-dəji səsi kadi irai ba, səi madim je. ¹⁵ M-əbar səsi bəə kilə je al ratata, tado bəə kilə gər ne ki bəe isi ra al. NGa ningə mi, m-əbar səsi madim je, mbata m-adi səi igəri ne je pəti ki m-ingə rə Bai Luwə ti. ¹⁶ E səi je ba imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm. ¹⁷ Ne kare ki m-dəji səsi, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki dənangi ti ne, mede majal ki Jəju əi ki njé ndo je ləne

¹⁸ Jəju əl bəy ə nə: «Kin ə re dije ki dənangi ti ne əsi səsi ta ə, kadi igər təkə e mi ə əsi-mi ta kəte nəsi ti. ¹⁹ NGa ningə, kin ə re səi uwəi ki dije ki dənangi ti ne ba, re dije ki dənangi ti ne a ndigi səsi; nə ki ne kin, səi uwəi səde

al, tado m-mbəti səsi, m-təe səsi kə dande ti. Ningə e mbata kin ə, əsi səsi ta. ²⁰ Ə adi mesi ole də ta ti ki m-əl səsi kəte m-ə nə: “Bəə itə bane al” kin. Kin ə re adi-mi kə ba, a adi səsi kə tə, a re təli rəde go ta ti ləm ba, a təli rəde go ta ti ləsi tə. ²¹ Ki ne kin, a adi səsi kə mbata ləm, tado gəri dəw ki nje kilə-m al. ²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, lo kadi a əli əi nə: “Gər ə ji gər al,” kadi dəw iyə-n go majal je ləde kə goto. ²³ Dəw ki mee majal səm ba, mee majal ki Bai Luwə tə. ²⁴ Kin ə re m-ra kilə madi ki dəw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re dəw a tidə majal je ləde dəde ti al; nə ki ne kin, ooi kilə ram je ki kəmdə. Be ka, mede majal səm nim, majal ki Bai nim. ²⁵ Ningə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Mede majal səm ki kanji ta madi,» kin ne ra ne.

²⁶ «Nje ra səsi ki m-a m-ilə sie ki tə Bai Luwə, a re. Ningə e ə e NDil ki nje kəl ne je ki rəjeti də Luwə, ki a j rə Luwə ti. E ə a ma naji dəm ti. ²⁷ NGa ningə, səi ka a mai naji ləm tə, tado səi səm naa ti lo kilə ngirə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl səsi ta je kin be pəti mba kadi tə iyəi ta kadi-me ləsi al. ² Dije a tuwəi səsi kə gin kəy kaw-naa je ti. Ningə ndə je a rəi wa bəy ki kadi njé ki a təli səsi, a əli mede ti əi nə e kilə lə Luwə ə yə n-isi n-rai. ³ A rai be, mbata gəri Bai al nim, gəri-mi al nim. ⁴ NGa ningə, m-əl səsi ta je kin be kəte, kadi tə ndə ki ne je a rai ne ba, mesi ole də ti təkə ndə ki m-əl səsi. M-əl səsi ta je kin lo kilə ngire ti nu al, tado mi səsi naa ti ne.

Kilə ra NDil Luwə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki rə nje kilə-m ti, nə dəw kare dansi ti ki kadi dəji-m ə nə: “İsi aw ra wa ka,” goto. ⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl səsi. ⁷ NGa ningə, e ta ki rəjeti ə m-əl səsi: maji ngay mbata ti ləsi kadi m-aw, tado re m-aw al ə, dəw ki nje ra səsi ki səbi kadi a re kin, a re al. A re m-aw tə ba, m-a m-ilə sie m-adi səsi. ⁸ Ə loki a re ba, a ra kadi dije ki dənangi ti ne gəri ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi. ⁹ Kadi gəri ne ki e majal ki ra, tado

mbati kadi-mi mede, ¹⁰ kadi gəri ne ra ki dana, tado m-isi m-aw ro Bai ti, ningə səi a oi-mi gogi al ratata, ¹¹ kadi gəri ta ki gangi, tado gangi ta do nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi ində togine do dije ti ki donangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay bəy kadi m-əl səsi, nə ki basine kin, a al dəsi. ¹³ NGa ningə, dəkagilo ki NDil ki nje kəji ne je ki rojeti a re ba, a ra kadi igəri ne je pəti ki rojeti. A əl ta ki tone wa al, nə a əl ne je pəti ki ingə ro Luwə ti, ningə a ilə səsi mbə ne je ki a rai ne lo ti ti to. ¹⁴ E təji təba ləm ki taga, tado e ta je ləm, ə a ilə səsi mbəe. ¹⁵ Ne je pəti ki e yə Bai, e yam to. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə nə: E ta je ləm, ə NDil a ilə səsi mbəe.»

Me kə tal rənəl

¹⁶ Jəju əl ə nə: «Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi.» ¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi nə: «Ta ki əl-je ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin mee nə ri ə? Taa əl ta ki kare bəy ə nə: “Tado m-isi m-aw ro Bai ti.” ¹⁸ Ə “dəkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri to ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin al!» ¹⁹ Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dəji-e ta ba, əl-de ə nə: «tsi dəji-naa ta dansi ti oji do ta ki m-əl səsi m-ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin. ²⁰ NGa ningə, tək rojeti, adi m-əl səsi: A noj je, a ndigəi ndoo je, nə dije ki donangi ti ne a rai rənəl. Me kə a ra səsi, nə me-kə ləsi kin a təl rənəl. ²¹ Loki dəne aw tə oji ngon ba, e me kə ti, tado dəkagilo kə lie re, nə loki ngon tē rəe ti ngata ba, mee oy do kə ti, mbata rənəl dəw ki oje ile donangi ti. ²² Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kə ti, nə m-a m-təl m-o səsi, kadi rənəl a rosi mesi, ningə e rənəl ki dəw a ər mesi ti goto al. ²³ NDəe ti kin, a dəji-mi ta do ne madi ti al ngata. Ningə, tək rojeti, adi m-əl səsi, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm. ²⁴ Biti bone ka, idəji ne madi ki təm al bəy. Idəji ə a ingəi, kadi rənəl ləsi asi-naa tapi.

Jəju tətə ro dije ki donangi ti ne

²⁵ «M-əl səsi ta je kin me kuji ta ti, nə ndo je a rai noo kadi m-a m-əl səsi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl səsi ta ki do Bai Luwə

ti wangə taga. ²⁶ I do ndəe ti kin, a dəji ne Bai ki təm, ningə m-a m-əl səsi al, tək m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi, ²⁷ tado Bai Luwə ə wa ndigə səsi. Luwə ndigə səsi, mbata indigə-mi, taa adi mesi tək m-ı rəe ti ə m-re to. ²⁸ M-ı ro Bai ti ə m-re donangi ti ne, ningə ki basine kin, m-a m-iyə donangi ə m-təl m-aw ro Bai ti gogi.» ²⁹ Ə njé ndo je lie əli əi nə: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin. ³⁰ Ningə ki basine kin, ji gər kadi igər ne je pəti, taa ta je ki to me dəw ti bəy, kadi tə dəw dəji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi j ro Luwə ti.» ³¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Adi mesə ngata a? ³² Oi, do kadi isi re, ningə ki ne kin, re tē ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyəi-mi ki karm, nə mi ki karm al, tado Bai Luwə e səm naa ti ne. ³³ M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapiya e mesə ti, me kində ro naa ti səm. A ingəi kə donangi ti ne, nə kadi uwəi togisi ba, tado m-təti ro njé təgi je ki donangi ti ne ngata.»

17

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

¹ Go ta ti ki Jəju əl kin ba, un kəmne ki taa dərə ti, ningə əl ə nə: «Bai, ndo re nga. Itəji təba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-təji təba ləi ki taga madi dije gəri to. ² I, adi-m təgi do dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dode taa bitə ki no ti. ³ Kisi ki do taa bitə ki no ti, e ta kadi dəw gəri, j ki j ki kari ba ə j Luwə ki rojeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dəw ki ile kin nim. ⁴ M-təji təba ləi m-adi dije ki donangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji to. ⁵ Ki basine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kəsi-gon ta kəmi ti tək ndo ki adi-m kəte no kində dərə ti, ki donangi ti kin.

⁶ «M-ra m-adi dije ki oy-de dan madi je je ti ki donangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rəde maji go ta ti ləi. ⁷ Ki basine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, j rəi ti. ⁸ Tado m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gəri kadi m-ı rəi ti, adi adi-mi mede tək e j ə ilə-m. ⁹ Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki donangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tado njé ki iyə-de me jim ti

kin əi dije ləi. ¹⁰ Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tə. NGa ningə, əi je, təji təba ləm ki taga adi dije ooi. ¹¹ Mi, m-a mi dənangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rəi ti, nə əi je, isi dənangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki təgi ləi, ki e təgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba təkəi je səi je kare ba kin be tə. ¹² Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki təgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dəde ti, adi dəw kare ka tae tji al. Dəw ba, e e ki səbi kadi tae a tji kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par*. ¹³ NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be təkəi mi-n səde dənangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asi-naa tapə kin. ¹⁴ M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, təkəi mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁵ NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi əsi Nje majal ngərəngi dəde ti. ¹⁶ Əi dije ki dənangi ti ne al, təkəi mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə. ¹⁷ Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti. ¹⁸ Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, təkəi ilə-m dənangi ti ka kin be tə. ¹⁹ Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

²⁰ «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tēj ta njé je ti ki m-ilə-de. ²¹ M-dəji kadi pəti, təli dije ki kare, təkəi j Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede təkəi e j ə ilə-m. ²² Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, təkəi je səi je-n dije ki kare kin be tə. ²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə j, ində rəi naa ti səm tə; ba lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri təkəi e j ə ilə-m nim, indigəi-de təkəi indigəi-m be nim tə. ²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigəi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi

oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki j adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigəi-m kəte nq kində dərə ti ki dənangi. ²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri təkəi e j ə ilə-m tə. ²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kəte bəy, kadi tə ko ndigəi ki indigəi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ba, əti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki bari-e Sədirə. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to nq, ə uri me ti. ² Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa. ³ E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kəbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde nq tə. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je. ⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dəe ti, əti ki rəde ti, dəji-de ə nə: «tsi sangi nq ə?» ⁵ Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun də Jəju ka kin ka a səde nq tə. ⁶ Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ba, gadi gogi, ningə tēj tosi. ⁷ Jəju təl dəji-de bəy ə nə: «tsi sangi nq wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» ⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ba, iyəi ndəgi dije kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki tēj ta Jəju ti ki rə Bawe Luwə ti ə nə: «Njé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane. ¹⁰ Simə Piyər ki oti kiyə kasigar rəne ti, ər tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba ədi mbie ki də ji kə ti, tigə lati gangi. Tə paja ka kin nə Malkusi. ¹¹ Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Hə kiyə ləi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kə ki Bai ində dəe dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nq An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kəbe ki Rom, naa ti ki nje kun dəde nim, ki njé ngəm ta kəy lə

Luwə ki *Jipi je ilai-de ka kin nim, uwai Jaju dɔɔi-e. ¹³ Dɔ kate, awi sie be la An* ki e mam Kayipi. Kayipi ə e ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je bale ti kin. ¹⁴ NGa ningə e daro Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata la gin dije kosi*»

Piyər naji ta gər Jaju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Simo Piyər ai ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti la Jaju, uni go Jaju. Nje ndo kare ki ai ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti la ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je, naa ti ki Jaju ki uri sie kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yane taga, basi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tee taga, əl ta ki dāne ki nje ngəm ta kəy, ɔa go ti, dāne iyə Piyər ade ur kəy. ¹⁷ Dāne ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «I ka j dan njé ndo je ti la dingəm kin tɔ al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.» ¹⁸ Kul o, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, ilai por a ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin noo, a ndibi səde tɔ.

An daji ta Jaju

¹⁹ Ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je daji ta Jaju dɔ njé ndo je ti lie ki dɔ ne ndo ti lie ki isi ndo dije. ²⁰ Ə Jaju ila ti ə nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndo je, ndo je, m-isi m-ndo ne dije gin kəy kaw-naa je ti la *Jipi je nim, gin kəy ti la Luwə nim, ki e lo je ki dɔ Jipi je pəti isi ɔsi-naa ti. Ne madi ki m-əl lo ɔyɔ ti goto. ²¹ NGa ra ban ə idaji-m ta ɔəy ə? Idaji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.» ²² Dɔ ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a səde noo, ində mbə Jaju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je ti a?» ²³ Ə Jaju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, ɔji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji tɔ ə, ra ban be ə ində-m ə?» ²⁴ Lo kin ti, An adi awi ki Jaju ki dɔ ki dɔɔi-e kin be be la Kayipi, ki e ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji ɔəy təkɪ n-gər Jaju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por ti noo, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, j ka j dan njé ndo je ti lie tɔ al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.» ²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je ti la ki bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie, lo ndər ti ki məi kagi je ti kin, e j al ə nə ə?» ²⁷ Nə Piyər naji wa ɔəy. Ba ta ji naa ti noo, kunə kinjə nɔ.

Jaju a nɔ Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki jii ki Jaju be la Kayipi ɔa, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje koɔbe ki ngar ki Rom ti inde dɔ dɔnangi ti ki Jude ti isi titi. E si ɔati ba ɔəy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dɔde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoii ne lo ra nay Paki ti. ²⁹ E mbata kin ə, Pilati tee ingə-de taga, ningə daji-de ə nə: «E ri ə isəkii dingəm kam ə?» ³⁰ Ba, ai je ilai-e ti ai nə: «Kin ə re e dəw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-uile jii ti al.» ³¹ Ə Pilati əl-de ə nə: «Sai je wa, itaai-e, awi gangi ta dɔe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, sai Jipi je.» Nə əli Pilati ai nə: «Je, dəw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dɔ dəw ti al.» ³² E be ə, ta ki Jaju wa əl kadi tɔji-n ko koy ki a oy kin təl tane. ³³ Pilati təl ur me kəy ti ki boy, ɔar Jaju, ningə daje ə nə: «I ngar la Jipi je a?» ³⁴ Ə Jaju təl daji Pilati ə nə: «Ta kin, e j wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dɔm ti ə?» ³⁵ Ba Pilati əl Jaju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti lai ə wa nim, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rai sai ilai-ni jim ti! NGa ningə m-daji se e ri ə ira wa?» ³⁶ Ə Jaju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dɔnangi ti ne al, re mi ngar ki dɔnangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rai dɔm ti kadi dəw ilə-m ji njé kun dɔ Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dɔnangi ti ne al.» ³⁷ Ningə Pilati daje ə nə: «Adi j ngar ta?» Ba Jaju ile ti ə nə: «E ta ki j ə tee tai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dɔnangi ti ne mba kadi m-ma naji dɔ ne ki rɔjeti. NGa ningə, dəw ki e me ne ki rɔjeti, təl rone go ta ti ləm.» ³⁸ Lo kin ti, Pilati daje ə nə: «E ri ə e ne ki rɔjeti ə?»

Gangi ta koy dɔ Jaju ti

(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

* **18:13** An ka ndo ki e bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je tɔ ki ɔal ki 6 tee 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti təkɪ bo la njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ka kin ɔəy. Lo ta ki gangi je ti la Jipi je ɔa, e ə dije ooi ta lie ngay. * **18:14** Ja 11.49

Go ta ti ki Pilati daji kin ba, tal tee taga ro Jipi je ti al-de a na: «M-inga ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta do daw ti kin al. ³⁹ NGa ninga, ki go jibal rae ti ki isi rai kate, kate, a dokagilo ra nay Paki ba, m-iyə dangay kare taa m-adi sasi kin, indigi do ti kadi m-iyə ngar la *Jipi je taa madi sasi a?» ⁴⁰ Na ai je, uni ndude ki taa ali ai na: «Jagi, e al, e Barabasi a ji ndigi kadi iye taa.» Barabasi ki ali ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jaju, ninga kadi indai-e ki nday kabilay. ² Asigar je oji jogi kon ilai doe ti, ninga ilai kibi ngal ki kar pir pir rae ti to. ³ NJiyai rai rae ti, ninga ali-e ai na: «Lapiya, ngar la Jipi je!» Ba buki jide mbae ti, indai-e. ⁴ NJa kare bay, Pilati tee ro kosi je ti al-de a na: «Maji, m-a mre sie taga rasi ti ne, kadi igari taki m-inga ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta doe ti al.» ⁵ Lo kin ti noo be, Jaju tee taga ki jogi kon done ti nim, ki kibi ngal ki kar pir pir rone ti nim. Ninga Pilati al-de a na: «Dingam ka ya a am!» ⁶ Na loki, nje kun do nje kijə ne masi kadi-kare je, ki nje ngam ta lo je la Jipi je, ooi-e ba, ilai ngira kal ta ki ndude ki boy ai na: «Ibe kagi-dasi ti! ibe kagi-dasi ti!» Ə Pilati al-de a na: «Sai je wa, itaai-e, awi ibai-e kagi-dasi ti, tado mi, m-inga ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy doe ti al.» ⁷ Ninga Jipi je ali Pilati ai na: «J-aw ki ndu-kun kare noo, ba ki go ndu-kun ti ka kin, e daw ki sobi kadi a oy, tado al a na n-e NGon la Luwa*.» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ba, ade bal ki do made ti bay, ⁹ a tal ur me kay ti ki boy, ninga daji Jaju a na: «I, i ra a?» Na Jaju ile ta ti al. ¹⁰ Ə Pilati al Jaju a na: «Mi a m-daji ta a ila-m ti al a? Igar kadi m-aw ki togi kadi m-ge a m-iyə-i taa nim, m-ge a m-ba-i kagi-dasi ti nim, a se igar al a?» ¹¹ Jaju ile ti a na: «Kin a re e togi ki Luwa wa a adi dora ti nu kin al a, aw ki togi madi kare dam ti al. Ba e mbata kin a, daw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə ya.» ¹² Do ta ti wa kin ba, Pilati sangi kadi n-iyə Jaju, na Jipi je ilai kol, a ali-e ai na: «Kin a re iye taa ba, i madi Sajar ki e ngar ki bo kin al. Daw ki a na n-e ngar ba, daw e kin e nje ta la Sajar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ba, adi awi ki Jaju taga, ninga e wa

isi do kimbər ngar ti, lo ti ki bari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə a na «Gabata». ¹⁴ E ndo ki kadi lo ti par a e kilə ngirə ra nay Paki, ninga e kadi ki jam do be ti be. Ə Pilati al Jipi je a na: «Oi ngar lasi.» ¹⁵ Na uni ndude ki taa ali ai na: «Kadi oy ko! kadi oy ko! Ibe kagi-dasi ti!» Ə Pilati al-de a na: «Kadi ta m-ba ngar lasi kagi-dasi ti a?» Ba nje kun do nje kijə ne masi kadi-kare je ali ai na: «Daw oo ngar laje ki rangi al, ngar laje e Sajar par.» ¹⁶ Lo kin ti, Pilati ila Jaju ji asigar je ti kadi bai-e kagi-dasi ti.

Dije bai Jaju kagi-dasi ti

(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwai Jaju awi sie. ¹⁷ E wa oti kagi-dasi lane, tee-n gidi be bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki bari-e «Ka do daw», ki ta ebirə na «Golgota». ¹⁸ E loe ti kin a asigar je bai Jaju ti, kagi-dasi ti. Bai dije joo kagi-dasi ti sie, ki kare do ji koe ti, a ki kare do ji gale ti to, ninga e wa a dana. ¹⁹ *Pilati adi rai ngon ba, ndangi ne me ti, indai taa do kagi-dasi ki Jaju a ti. Ne ki ndangi me ti na: «Jaju ki Najarati ti, ngar la *Jipi je.» ²⁰ Loki bai Jaju ti, kagi-dasi ti ka kin e basi ki be bo, adi Jipi je ngay tidai ne ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta late nim, taa ki ta giraki nim to. ²¹ Ə nje kun do nje kijə ne kadi-kare je ali Pilati ai na: «Ne kin, sobi kadi re a ndangi “ngar la Jipi” be al, na re a ndangi “dingam kam al a na n-e ngar la Jipi je” taa e go rabe ti.» ²² Na Pilati al-de a na: «Ne ki m-ndangi ba, ndange ka m-ndangi kin.» ²³ Loki asigar je bai Jaju kagi-dasi ti gine gangi ba, kai kibi je lie, kayi gin so, sobi dode kare kare. Ninga nay kibi ngal ki daw uu al, na oji ta naa ti be par, i taa re nangi. ²⁴ Ə asigar je ali-naa ai na: «Adi ji tili kibi ngal kin al, na adi ji tigai kir (mbare) do ti j-oi se na a e yae wa.» Ninga e ne ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti la Luwa ai na: «Kayi-naa kibi je lie, Ə tigai kir do kibi ngal ti lie to» kin tal tane*.

²⁵ Ko Jaju ai ki ngokone ki done nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai noo, basi kadi kagi-dasi ti ki bai Jaju ti. ²⁶ Loki Jaju oo kone, a oo nje ndo lane ki e Jaju ndigi, a gadi koe ti ba, al kone a na:

«Dəne, o ngoni ə a am.»²⁷ Ba go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O koi ə a am.» Ningə, ndəe ti noo, nje ndo ka kin aw ki ko Jəju rone ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

²⁸ Go ne je ti kin, Jəju gər kadi gin ne je pəti gangi ngata ba, əl ta kin kadi təl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m☆.»²⁹ NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi noo, ə asigar je ndui ne ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki bari-e ijopi, ba iləi ta Jəju ti.³⁰ Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin ne je pəti gangi ngata», ba ilə dəne nangi, ningə kəəe tēe.

Asigar kare əsi kadi Jəju ki ningə

³¹ E ndo ki kadi lo ti do ti ə, e ndo taa kəə. E ndo taa kəə ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai do kagi-dəsi ti ba ndo taa kəə ti al☆, Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə əri-de ko do kagi-dəsi ti.³² Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dəsəy nim, e ki ko joo nim, ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju.³³ Loka rai tēe do Jəju ti ba, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al.³⁴ Ningə asigar kare ə əsi kade ki ningə, ba ta naa ti noo, məsi əi ki man tēe ta do ningə ti ka kin.³⁵ Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rəjeti, taa e wa gər kadi e ta ki rəjeti ə n-əl tə, mba kadi tə səi ka adii mesi☆.³⁶ Təki rəjeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a tətə al☆», kin təl tane.³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A goi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə☆.»

Fləi Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ər nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rone lo bəyo ti, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ər nin Jəju.³⁹ Nikodəm ki ndo ki aw ingə Jəju kondə ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rə nin ti. Nduji kagi je ki bari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti asi kiləw kuti mitə be.⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi lə. Lo dole ti, buki nduji

kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti.⁴¹ Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to noo, ningə me ndər ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti noo.⁴² NGa ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tado e bəsi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw do badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ər.² Ə Mari ay ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Bəbe əri-e bada, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.»³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēe, isi awi ki do badi ti.⁴ Ayi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngədi itə Piyər, adi aw tēe do badi ti kəte nje ti.⁵ Loka aw tēe, ilə mbəne, go lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al.⁶ Piyər ki e goe ti, i yəne noo re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a,⁷ taa oo ta kibi ki iləi jam do Jəju ti tə ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw bəndi adi to yəne dangi.⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur me be ti tə, adi oo ne je ki kəmne nim, adi mene kadi e ne ki rəjeti nim tə.⁹ NGa ningə, biti tēe loe ti kin ka, tija-de ti kadi Jəju a i taa dan njə koy ti, təki makitibi lə Luwə əl-n tae kəte kin, al bəy☆.¹⁰ E be ə, njə ndo je ki joo, təli iləi dəde awi be.

Jəju təji rone Mari ki Magidala

(Mk 16.9-11)

¹¹ Loka njə ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti bəsi, a nq. Loka a nq, ilə mbəne go n lo be nin ti ba,¹² oo malayka je joo ki əi kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dəe ti, ə e ki nungi isi kaw ki njae ti tə.¹³ *Malayka je dəji-e əi nə: «Dəne, ra ban ə a nq ə?» Ə Mari ilə-de ti ə nə: «Əri Bəbe ləm, ningə m-gər lo ki iləi-e ti al.»¹⁴ Loka əl ta be ningə, ilə rəti ba, oo Jəju, nə gər kadi e Jəju al.¹⁵ Ə Jəju dəje ə nə: «Dəne, ra ban ə a nq ə? İsi sangi nə ə?»

☆ 19:28 Pa je 69.22 ☆ 19:31 Dətarənom 21.22-23 ☆ 19:35 Ja 20.31 ☆ 19:36 Tēe ki taga 12.46; Pa je 34.21
☆ 19:37 Jakari 12.10 ☆ 20:9 Pa je 16.10

Ningə Mari oo ə nə e nje ra kilə me ndər ti ki to noo ka kin wa, adi əl-e ə nə: «Bam, re e j ə ər-e ə, ɔji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.»
 16 Jəju ɔar-e: «Mari!» Ə Mari yəti rəne ki rəe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nə: «Rabuni!» ki ta ebirə, ki kər me nə «Nje ndo dije!»
 17 Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Ɔdi rəm al, tadə m-aw dərə ti rə Bai ti al ɔəy. NGa ningə, ki ɔasine kin ɔa, aw rə ngakom je ti, əl-de təkɪ m-aw rə Bai ti ki e Bawsi tə kin, m-aw rə Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi tə kin.»
 18 Ə Mari ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə nə: «M-o Ɔabə ki kəm!»
 Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju təji rəne njé ndo je

(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

19 NDə dimasi ti wa noo lo ɔəɔ, njé ndo je kawɪ-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy mbuki dəde ti, mbata ɔəli njé kun də *Jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapɪya e səsi!»
 20 Ba lo kin ti, təji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rə njé ndo je nəl-de ngay, loki ooi Ɔabə.
 21 Jəju təl əl-de ɔəy ə nə: «M-dəji kadi lapɪya e səsi! NGa ningə, təkɪ Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi tə.»
 22 Ba go ta je ti kin, Jəju to kəəne də njé ndo je ti, ə əl-de ə nə: «ɪtaai NDil Luwə mesi ti.»
 23 Dije ki a iyəi go majal je ləde kə, Luwə a iyə go majal je ləde kə tə, ə njé ki a mbati kiyə go majal je ləde kə, Luwə a tidə majal je ləde dəde ti ba tə.»

Jəju əi ki Tomasi

24 Loki Jəju re rə njé ndo je ti kin, Tomasi ki ɔari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e səde loe ti al.
 25 Ə ndəgi njé ndo je əli-e əi nə: «J-o Ɔabə ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nə: «Kin ə m-o to do poyti ki ɔəi jie kin al nim, m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ɔdi-n to do ningə ki ɔsi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagi.»
 26 NDə jijoo go ti, njé ndo je təlɪ ingəi-naa me kəy ti ɔəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dəde ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapɪya e səsi!»
 27 Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igə jim je kin oo, taa ilə jii ɔdi-n to do ningə ki kadim ti kin o tə. Onoi kadi mei nga, maji kadi adi mei.»
 28 Lo kin ti noo, Tomasi əl Jəju

ə nə: «Ɔabə ləm! Luwə Ləm!»
 29 Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkɪ njé rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo ne ki kəmde.»

Gin ndangi makitibi kin

30 Jəju ra ne kəji je ki rangi ngay wa ɔəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al.
 31 Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesi təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki adi mesi kin ɔa a ingəi kajɪ ki bitɪ ki nɔ ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi

(Lk 5.1-11)

1 Go ti gogi, Jəju təl tē ingə njé ndo je ɔəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tē ingə-n-de ə to kin:
 2 NDə madi, Simə Piyər nim, Tomasi ki ɔari-e NDingə nim, Nataniyəl nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile tə, ngan lə Jəbədə ki joo tə, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo tə isi naa ti.
 3 Ə Simə əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndə kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi tə.» Ningə tēi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al.
 4 Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti noo, nə njé ndo je gəri təkɪ e Jəju al.
 5 Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.»
 6 Ningə, Jəju əl-de ə nə: «ɪləi bandi dam to ti, ki də ji kəsi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi ɔa, bandi ɔy kanji kəy ki asi kadi ndəri tēi taga al.
 7 Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Ɔabə.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Ɔabə», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tadə kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti.
 8 Lo ki ai ti kin, e say al ki ngangɪ ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangɪ ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

9 Loki uri nangɪ ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to noo tə.
 10 Jəju əl-de ə nə: «ɪrəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.»
 11 Ə Simə Piyər al me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangɪ. E kanji je ki boy boy

wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Kərde wa ki to bəl kin nə, bandi gangi al. ¹² Jəju əl-de ə nə: «frəi usoi ne.» NGa ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «I nə wa?» goto, tadə gəri maji kadi e Bəbe. ¹³ Jəju əti rəde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tə. ¹⁴ Loki Jəju i taa dan njé koy je ti kin, e teə ki kə mitə ngata ə teə ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simq Piyər ə nə: «Simq ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simq ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁶ Jəju təl dəji Simq bəy ki kə joo ə nə: «Simq ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simq ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁷ Jəju təl dəji Simq bəy ki kə mitə ə nə: «Simq ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər o-e də təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kə mitə ə nə: «Indigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Bəbe, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.» ¹⁸ NGa ningə, təkə rəjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, i wa idəə nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a bigə ba, a əy jii taa kadi dəw ki rangi ə a dəə nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.» ¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi təji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n təji də Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndə ki, lo ne kuso ti, əy ki də Jəju ti, dəje ə nə: «Bəbe, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin. ²¹ Loki Piyər oo-e ba, dəji Jəju ə nə: «Bəbe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?» ²² Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa bitə kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. I, ta ləi e ta kadi un gom par.» ²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təkə nje ndo kam a oy al. Nə ki rəjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e be al. Ta ki əl-e ba, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa bitə kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darə nje ndo-e ə wa kin ə ma naji də ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGa ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rəjeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dənangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə NJé kaw kilə je

Ta ki də kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki kə joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a də dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə j də kawə dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tadə əl ta ki də kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkə to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkə to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korəti... kin nim tə. Lo kin ti, j-o də nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki də be je, də be je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim tə, nə dumi də rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tadə ki Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, ki Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə bal joo bəy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki təji təkə əi naa ti tə (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa bəy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi be je ki kadi ba Məditarane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie

adi əli ta ki dəe ti, də kilə rae ti, ki də ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, biti ki ta soy dənangi ti.

Kaw Jəju dərə ti

¹ Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy*, m-ndangi ta je ki oji də ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je. ² Ne je ki ra biti tē-n me ndo ti ki Luwə un-e-n aw sie dərə ti. Ningə kəte bəy taa kadi aw dərə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə. ³ Go koye ti, Jəju oji rəne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkə n-a ki dəne taa. NDə kuti sə go ti ningə, tē həy ki rəde ti əl-de ta də kəbe ti lə Luwə. ⁴ NDə kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tēgi gidə be bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine də ti kadi n-a n-ade kin bəy taa*. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata. ⁵ Jə ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndo je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *NJé kaw kilə je lə Jəju ki kawinaa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsine wa kin ə a taa kəbe adi *Isirayəl a?» ⁷ Ə əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri də kade ə se də gangi lo je ki Bai oji ki go lo kəbe ti ləne al.» ⁸ Nə a ingəi təgi loki NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me be bo Jorijaləm ti nim, dənangi Jude ti ba pəti nim, *Samari ti nim, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al. ¹⁰ Kəmde naa ki taa dərə ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dingəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēgi həy ki rəde ti, ningə əli-de əi nə: ¹¹ «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igoi lo ki taa dərə ti be ə? Darə Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərə ti kin ə, a təl re təkə oi goe lo kawə dərə ti kin be tə.»

Buti lə njé kaw kilə je

¹² Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli də mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gogi. MBal kagi

bini kin e 6asi ki 6e bo Jorijaləm. ¹³ Loki rəi tēēi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e dō made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiyə nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simq ki nje rə mbata ta kingə dō lə 6e ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim tō. ¹⁴ Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawinaa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kō Jəju e dande ti nim taa ngakō Jəju je nim tō.

Matiyasi un to Judasi

¹⁵ Me ndō je ti kin, njé kadi-me je kawinaa asi 6u ki kuti joo. Ningə Piyər j̄ taa dan ngakone je ti əl ə nə: ¹⁶ «NGakom je, sōbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tadō NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, əji-n dō Judasi ki ər nō dije ki rəi uwəi Jəju. ¹⁷ Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki sōbi dəne kadi ra danje ti tō. ¹⁸ Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogi-n lo ndər. Me ndər ti ki ndogi ka kin ə, j̄ taa osi ti, dəe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dənangi ti. ¹⁹ Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə 6ari lo ndər ka kin ki ta 6e ləde ə nə: “Akəldama”, kər me ta kin nə: “Lo ndər məsi.” ²⁰ Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nə:

“Kadi kəy lie e ki kiyə kō nim,
Kadi dəw kare ka isi me ti al nim*,”
Taa ndangi 6əy əi nə:
“Kadi dəw ki rangi un toe.”

²¹ «Be ə, maji kadi j̄ mbəti dəw kare mbō dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndō je pəti ki 6əbe Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin. ²² Hə ngire dō batəm ti lə Jə, ratata tēēn dō ndō ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərə ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje tək̄i Jəju j̄ lo koy ti.»

²³ Lo kin ti, rəi ki dije joo əji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki 6ari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitusi, ningə ki kō joo e Matiyasi. ²⁴ Ningə əli 6əbe əi nə: «6əbe, j̄ igər ngəme dije pəti tigə, ə əji-je se mbō dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa? ²⁵ MBəte kadi un ta kilə 6əə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki sōbi dəe kadi aw ti kin.» ²⁶ Rai yuki,

ningə yuki osi dō Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dōgi gide e kare.

2

Re lə NDil Luwə

¹ Loki ndō nay Pətəkoti asi ningə*, njé kadi-me je pəti kawinaa lo kare ba. ² Tanaa ti nōq, ka ne madi j̄ dərə ti, 6a tə nəl bo ki ilə ki tōgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti. ³ OOi ne je ki toi tə por ə ndone je tēēi bilim bilim be, tēēi, kayi-naa dəde ti kare kare. ⁴ NDil Luwə ros̄i mede pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

⁵ Ningə me ndəe je ti kin, *Jipi je ki njé 6əl Luwə, j̄ ki dō 6e je ki dangi dangi ki dənangi ti ne pəti, rəi kawinaa Jorijaləm ti. ⁶ Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawinaa, kosi kosi, 6əl rade tadō nə nə, dande ti, oo dō ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta 6e ləne. ⁷ Ne kin əti-de 6əl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rojeti al, adi əli əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki j̄ Galile ti, ⁸ nga ban be ə nə nə danje ti, oo ta ki tēē tade ti ki ndon ta 6e ləne ə? ⁹ Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé ki dənangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pō ti ki e ngon 6e ki dənangi Aji ti nim, ¹⁰ Piriji ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dənangi Libi ti ki e 6asi ki Sirən, ə se njé ki dənangi Rom ti. ¹¹ Je pəti je Jipi koji je ki Jipi təl je. J-j̄ Kirəti ti ki Arabi ti. Be ka, joo dō ndude ki əli ta ki ndon ta 6e ləje, əji dō ne je ki əti 6əl ki Luwə ra.» ¹² Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əli-naa mbode ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?» ¹³ Nə njé ki nə je kogi dō njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, əi nə: «E kasi nju ə ayi-naa ngay ə rade.»

Piyər əl ta kosi dije

¹⁴ Piyər j̄ a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dōgi gide e kare, ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nə: «Uri mbisi maji oi dō ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Sōbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tō. ¹⁵ Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade al! J-a s̄i kadi nda ti 6əy! ¹⁶ Nə

☆ 1:20 Pa je 69.26; 109.8 ☆ 2:1 Ləbətiki 23.15-21; Dətərənom 16.9-11

ngosine ne ki ndo ki nje kal ta ki ta Luwə ti
Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

17 “Ne je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndo
je ti ki dɔbəy ti ka ə toi kin:

M-a m-ilə ki NDilm dɔ dije ti pəti.

NGansi je ki dingəm ki njé ki dāne a təli njé
kəl ta ki ta Luwə ti,

Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti,

Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bəyə ti me ni ti.

18 Oyo me ndo je ti kin,

M-a m-ilə ki NDilm dɔ ngan njé kilə je ti ləm
ki dingəm ki njé ki dāne.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

19 M-a m-ra ne je ki dəw asi ra al me dɔrə ti
taa nu,

Ningə dɔnangi ti ne, m-a m ra ne kɔji je ki əti
bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy
nim tɔ,

20 Kəte bəy taa kadi ndo ki bo ngay, ki rosi ki
tɔba lə Bəbe kin a re,

Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl
məsi.

21 Ningə me ndo ti kin, dije pəti ki bəi tɔ Bəbe
a ingəi kaji*.”

22 «Səi *Isirayəl je, uri mbisi maji oi ta ki
m-a m-əl səsi. Igəri pəti kadi Jəju ki Najarəti,
dingəm kin ki Luwə oje ki taga kadi n-ndige,
ə Luwə ra ne je ki dəw asi ra al ki ne kɔji je
ki əti bəl ki takule dansi ti ne. 23 Dingəm kin,
iləi-e jisi ti ki go ndu-kun ti ki Luwə un, ə se
ki go kɔji ta ra ti lie ki to kəte. Ningə səi adi
dije ki gəri Luwə əl təli-e ki rəbi bə ki bəi-e
kagi-dəsi ti. 24 Nə Luwə gangi kulə yo rəe ti
kɔ ade j lo koy ti, tadɔ koy aw ki tɔgi kadi
uwe gin tɔgine ti be nin ti al. 25 *Dabidi əl
ta əji-n dɔe ə nə:

“M-o Bəbe ki dəkagilo je pəti nɔm ti,

Tadɔ e dɔ ji kom ti mba kadi m-tɛɛ m-osi al.

26 E mbata kin ə rɔnəl rosi mem adi m-osi-n
pa tɔ.

Be ə, be nin ti ka, darəm a ɔr kəɛ ki kində me
dɔ ti,

27 J Bəbe, a iyə-m kɔ koo al,

A iyə bəə ləi ki a dɔ njane ti ade ndum bada
al tɔ.

28 J əji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dɔm taa,
Ningə a adi-m rɔnəl me kei naa ti səm*.”»

29 Piyər təl əl bəy ə nə: «NGakom je, adi m-
əl səsi ta ki rɔjeti: Kaje Dabidi oy təkɔ rɔjeti

adi dibi-e. Dɔ bade to danje ti ne bitɔ bone.

30 E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə gər kadi Luwə
un mindine ade ki kibi rɔ kadi n-a n-adi dəw
kare ki gin ka ti lie a o be toe ti*.” 31 Dabidi
gər ne ki a ra ne lo ti ti, adi əl ta kɔ lo koy ti
lə Kirisi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə
a iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darəe adi ndum
be nin ti al tɔ. 32 Jəju ki m-isi m-əl ta lie kin,
Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri
maji. 33 Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dɔrə
ti adi isi dɔ ji kɔe ti. Ningə ngosine Luwə ade
NDilne təkɔ un-n mindine. NDil kin ə, Luwə
buki dɔje ti, təkɔ oi ngosine ki kəmsi je, ki
mbisi je kin. 34 Təkɔ rɔjeti, Dabidi aw dɔrə ti
al, nə əl ə nə: “Bəbe əl Bəbe ləm ə nə: «Ire isi dɔ
ji kom ti, 35 ratata kadi m-ilə njé bə je ləi gin
tɔgi ti*.”” 36 E be ə, rɔ Jəju wa ki ibəi-e kagi-
dəsi ti kin ə, Luwə ade e Bəbe nim, Kirisi nim
tɔ. E kin ə e ne ki sɔbi kadi dije pəti ki Isirayəl
ti gəri maji.»

NJé ki adi mede Kirisi dɔsqy

37 Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti
wuti adi dɔji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je
əi nə: «NGakɔje je, e ri ə kadi ji ra ə?» 38 Ə
Piyər təl əl-de ə nə: «Iyəi rəbi ne rasi je ki
majal kɔ, ningə kadi dəw ki ra dansi ti adi
rai-e batəm me tɔ Jəju Kirisi ti, mba kadi
majal je ləsi e ki kiyə go kɔ. Ba a ingəi NDil
Luwə. 39 Təkɔ rɔjeti, kun mindi lə Luwə e ki
mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki
mbata dije ki isi say nim. Sɔbi dɔ dije pəti
ki Bəbe Luwə ləje a bə-de.» 40 Piyər əl-de
ta je ki rangi ngay go ti bəy mba kadi ma-
n naji, ningə ilə dingəm mede ti ə əl-de ə nə:
«Igangi-naa ki gin dije ki majal ki bone kin,
mba kadi Luwə əji-n səsi.» 41 Dije pəti ki taai
ta lə Piyər, rai-de batəm. NDɔe ti ka kin, dije
asi dibi mitə rəi orəi kadi njé kadi-me je ki
kəte.

42 Hə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm
mba koo dɔ ne ndo lə njé kaw kilə je nim,
lo ra madi-naa ti nim, lo tətɔ mapa ti nim,
ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tɔ. 43 *NJé kaw
kilə je rai ne je ki dəw asi ra al ki ne kɔji je
ki əti bəl ngay adi dije pəti isi ki bəl mede ti.
44 NJé kadi-me je indəi rɔde naa ti kare ba
ə kawɔ ne kingə je ləde dɔ-naa ti kare ba tɔ.
45 Gati ki ne kingə je ki ne maji je ləde ə ləbi-
naa lae ki go ne ge ti lə dəw ki ra. 46 NDɔ je

kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa usoi ne kuso lə Babe nim, taa usoi ne je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm. ⁴⁷Osi pa je iləi təji də Luwə ti, ningə dije pəti ndigi ta ləde tə. NDə je kare kare pəti, Babe adi kər dije ki aji-de, re də made ti par par.

3

Piyər adi rə nga dəw ki njae oy

¹NDə kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə də kadi ti ki mitə ki lo səl. ²Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njae oy lo koje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndə je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki bari-e nə: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy ne dije ki isi uri kəy kaw-naa ti. ³Loki oo Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kəy-de ne. ⁴Piyər əi ki Jə uri kəmde ki dəe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «tgo-je ne!» ⁵Nje nja koy go-de, ga mene ti kadi n-a ningə ne madi jide ti. ⁶Nə Piyər əl-e ə nə: «M-aw ki la al nim, ki ər al nim kadi m-adi. Nə ne ki m-aw jim ti e təgi Jəju Kirisi. Be ə kadi-me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti, j taa ə njiyə!» ⁷Piyər uwə taji kəe, 6a un-e ki taa. Ta naa ti nōo par ə njae je ki gul njae je təli toi maji kare. ⁸J bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Tj bal ki rənəl nim ilə təji də Luwə ti nim tə. ⁹Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə təji də Luwə ti nim tə. ¹⁰Dije gəri-e maji kadi e nje məti ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bari-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tēe dəe ti kin ningə, ndilde ay ur kaki adi bəl rade ngay.

Piyər al ta kosi dije

¹¹Nje nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Jə al. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawinaa ki dəde ti dəde ti lo ti ki bari-e nə: «Pal lə Salomo». ¹²Loki Piyər oo ne kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dəje ti tə ne ki e je wa ki təgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adi-n dingəm kam njiyə-n be ə? ¹³Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə təji

də bəə kilə ti ləne Jəju, ki iləi-e ji *Pilati ti, Pilati un ndune kadi n-ile taa, nə səi imbati. ¹⁴Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Ningə idəji kadi iləi dəw ki nje təl dije taa toe ti. ¹⁵E be ə, adi təli e ki e nje kadi dije isi ki dəde taa. Nə Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji. ¹⁶E mbata kadi ki j-adi meje Jəju kin ə, təgi ki to me təe ti, adi təgi dingəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadi j a-n taa. Oyo, kadi-me ki təge to, ki takul Jəju, adi dingəm kin rə nga ki rəjeti, e ne ki ra ne ta kəmsi ti pəti adi oi ne. ¹⁷NGəsine ngakom je, m-gər maji ngay kadi ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nəsi je pəti. ¹⁸Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilə mbe kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadi n-a n-ile, a ingə kə. ¹⁹NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə təli irai rə Luwə ti mba kadi iyə-n go majal je ləsi kə. ²⁰Ningə Babe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dəe naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi. ²¹Nə ngəsine kin, səbi kadi Jəju isi dərə ti, biti kadi Luwə təl ne je pəti ki dənangi ti ki sigi gogi, təki ilə-n mbe me bəl je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay. ²²Be ə, *Moji ə nə: «Babe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a j dan ngakəsi je ti, ki mbata ləsi, a oi də ta je pəti ki a əl səsi. ²³Dəw ki mbati təl rəne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kə dan dije ti ləne ki koy.» ²⁴*NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə ngire də Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta də dəkagilo ti ki jisi me ti bəne kin kəte. ²⁵Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tə. Luwə un mindine ə nə: «Gin koji je ki dənangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tər də ti ki takul gin ka ləi.» ²⁶E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tēe-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadi njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nə nə iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kə.»

4

Piyər əi ki Jə ai nō njé gangi ta je ti lə Jipi je

¹Loki Piyər əi ki Jə əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki madi nim, ki bo ki də kəy kaw-naa ti nim ta ki dije

madi ki mbo buti ti lə *Sadusi je, tee ki rəde ti həy. ² Wongi ra njé kər nō *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Ja isi ndoi ne kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təki Jəju ii-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a ii lo koy ti tə.» ³ Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tadə lo səl ngata, adi lo kadi gangi ta dəde ti goto. ⁴ Ningə mbo njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dingəm je re də made ti adi asi dibi mi kare. ⁵ Lo ti də ti ningə, njé kər nō Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndu-kun je nim, kawinaa me be bo ti ki Jorijaləm. ⁶ Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je e ti nō, taa Kayipi nim, Ja nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadi-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nō tə. ⁷ Adi rəi ki Piyər əi ki Ja nōde ti ki nō njé kaw-naa je ti, ba dəji-de ta əi nə: «Ki təgi ki j ra, ə se me tə nə ti ə irai ne kin ə?» ⁸ Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kəbe je ki ngatəgi je, ⁹ dəji-je ta bəne oji də ne ki maji ki j ra ki dəw ki njae oy ki kuji ne ki j ra ə ingə-n rə nga. ¹⁰ Maji kadi səi pəti igəri ay njay, taa dije pəti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tə. E me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə j ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki bəi-e də kagi-dəsi ti ə Luwə ade j taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta nōsi ti, ki rə ki nga. ¹¹ E mbal ki səi njé ra kəy je imbatie, nə e ə təl mbal ki ndae itə made je pəti, e mbal ki nje kadi təgi kəy. ¹² Kaji e me təe ti ki karne ba. Tə ki rangi ki Luwə adi dəw dənangi ti ne mbo dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.» ¹³ NDəji njé gangi ta je ki ki bo lə Jipi je ngay loki oi Piyər əi Ja əli ta ki kanji bəl, tadə gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu. ¹⁴ Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a gədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al. ¹⁵ Be ə uni ndude adi Piyər əi ki Ja, taa dingəm ka kin nim kadi tee taga, ningə naji-naa ta mbode ti ə əi nə: ¹⁶ «Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tadə rai ne kəji ki əti bəl ki to ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi j ra naji goto. ¹⁷ Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki kəte kəte mbo dije ti al ngata. Adi j-iləi jije kəmde ti kadi kaw ki kəte nō kam, əli dəw madi ta ki tə Jəju al

ngata.» ¹⁸ Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki Ja kəy gogi ə əgi-de ki təgide kadi əli ta ə se ndoi ne ki tə Jəju al ngata. ¹⁹ Nə Piyər əi ki Ja əli-de əi nə: «Əli-je adi joo, se e go rəbe ti, ta kəm Luwə ti, kadi j ra təl rəje go ta ti ləsi yo ə j-iyə ta lə Luwə wa? ²⁰ Ki oji dəje, j-a j-asi kuti taje də ne ti ki j-o ki kəmje nim, ki mbije nim kin al.» ²¹ Loki iləi jide kəmde ti ki kə joo bəy ningə, iyəi-de adi awi. Təki rəjeti, ingəi ne madi rəde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tadə dije pəti piti Luwə mba ne ki ra ne kin. ²² Bal dingəm ki ingə rə nga ki takul ne kəji ki əti bəl kin, itə kuti sə.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³ Go kiyə-de ti, Piyər əi ki Ja awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, əri-de poy ne je pəti ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je əli-de. ²⁴ Loki madide je ooi ta ləde gine gangi ngata ningə, pəti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi nə: «Bəbe, j ə ira dərə ki dənangi, taa ira ba bo ki ne je pəti ki me ti tə. ²⁵ E j ə adi NDili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki bəə ləi ə nə: “Gin be je ki dangi dangi tōi rə ki ndangi kare be. Taa kəji ta ra je ləde tə rəde ti kare! ²⁶ NGar je ki dənangi ti ne indəi də rəde dana mba kaw rə, NJé kəbe je indəi rəde naa ti, əsi ta Bəbe ki dəw lie ki mbəte tə NGar”. ²⁷ Təki rəjeti, e me be bo ti kin ə, *Erodi əi ki Pəsi *Pilati, naa ti ki gin be je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je indəi rəde naa ti əsi ta bəə kilə ləi ki ay njay, ki e Jəju ki imbatie tə Kirisi. ²⁸ Ne je ləde ki rai kin, e təl ə təli ta kəji ra je ləi pəti ki oji kəte, ki təgi, me ndigi ti ləi. ²⁹ Basine Bəbe, oo jide ki isi iləi kəmje ti kadi indəi je bəl ti kin! Adi bəə je ləi təgi kadi iləi mbə ta ləi ki me ki ti kati. ³⁰ Ningə, kadi oji təgi me tə bəə kilə ti ləi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rə nga nim, taa kadi ne kəji je ki ne je ki dəw asi ra al rai ne nim tə. ³¹ Loki tai kəə ta kəl ta ti ki Luwə ningə, dənangi yəki yikiti yikiti gin njade ti, loki ki kawinaa ti. Ba NDil ki kay njay rosi mede pəti adi iləi mbə ta lə Luwə ki rə ki ti kati.»

NJé kadi-me je indəi rəde naa ti

³² NJé kadi-me je pəti indəi rəde naa ti ki ngame ki kare ki gir ta ki kare. Dəw kare ki indəi gune ki ne kingə ləne ki səbi dəne goto,

ne je pəti e yade. ³³ Ki təgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Babe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay. ³⁴ Be ə dəw kare dande ti ki ne to rəe goto. Tadə njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae, ³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je ləbi la ka kin dande ti pəti, 6a nə nə ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin koji ti lə *Ləbi, ki dənangi Sipiir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dīgəm me dije ti,» ³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

5

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

¹ Dīgəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tə. ² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, bəyoi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je. ³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Sataq adi ur mei ti bore be ə? Or nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay! ⁴ Ri ə əgi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə əgi kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl rade ngay. ⁶ Basa je rəi rəi nine, 6a uni-e, awi dibi-e. ⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne. ⁸ Piyər dəje ə nə: «əl-m adi-m m-o, se kər la ki igati ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.» ⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil ki kay njay lə Babe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə 6a ta kəy ti kin, i ka a awi səi tə. ¹⁰ Ta naa ti noo par ə Sapira osi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi nine adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti. ¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl rade ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl rade ngay tə.

NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl bəl

¹² *NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pəti, kaw-naa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomə, ta kəy ti lə Luwə. ¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al bəy bəli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay. ¹⁴ Dīgəm je ki dəne je ngay ngay adi mede Babe, adi kərde ore də njé kadi-me je ki də ti də ti. ¹⁵ Dije awi bəti əyi njé moy je ki taga kadi rəbi ti, tələi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dande ti. ¹⁶ Dije ngay i be je ti ki gidi be bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé moy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

¹⁷ Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me buti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti. ¹⁹ Nə dan kondə ti, malayka lə Babe re tēē ta kəy dangay, loki adi tēēi taga ningə, əl-de ə nə: ²⁰ «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbə ta ki nje kadi dəw təl isi ki dəne taa kin adi dije pəti ooi!» ²¹ *NJé kaw kilə je təl rəde go ti, adi lo ti ki si bəti ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatəgi je ki njé gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je tə. ²² Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təl rəi əri-de poye əi nə: ²³ «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti noo nim tə, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.» ²⁴ Loki ki bo ki də njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndilde ay ur kaki, adi dəji-naa ta də ne ti ki a ra ne go ne ti kin. ²⁵ Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dīgəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti noo, isi ndoi ne dije.» ²⁶ Ki bo ki də kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dəde ti al tadə bəli kadi kosi dije ki kaw-naa də ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tələi-de ki mbal tələi-de. ²⁷ Loki rəi səde ningə, awi səde kəy ngangi ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi

kadi-kare je əl-de ə nə: ²⁸ «J-ɔgi səsi ki tɔgije kadi indoi ne kosi dije ki tɔ dingəm kin. Ə səi itəli rəsi go ta ti ləje al, asi dənangi Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igei kadi məse e dɔje ti bəy.» ²⁹ Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rə go ta ti lə Luwə e soti itə təl rə go ta ti lə dije. ³⁰ Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi bə-e dɔ kagi-dəsi ti kin, tɛɛ lo koy ti. ³¹ E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, dɔ ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tɔ. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi rəbi ne rade je ki majal kɔ, adi n-iyə-n go majal je ləde kɔ tɔ. ³² Je njé ma naji dɔ ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təli rəde go ta ti lie.» ³³ Loki njé gangi ta je ooi ta kin ningə, wongi rade ngay dɔ njé kaw kilə je ti, adi ndigi təli-de. ³⁴ Nə e ki kare ki mbode ti ki tɔe nə Gamaliyəl əsi nangi j taa. E Parisi ki nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki j taa dande ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je ijai rəde dəbi kare jɔ. ³⁵ Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa. ³⁶ Dɔkagilo ngay al ne bəy ə, dəw madi ki tɔe nə Təda tɔji rəne kadi ne dəw ki nga. Jɔ dije asi bu sɔ gone ti. Nə dije rəi təli-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bəne. ³⁷ Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tɛɛ dɔkagilo ndangi tɔ dije me makitibi ti, ɔy dije ngay gone ti ra-n wongi. Nə e wa ka dije təli-e tɔ, adi dije ki goe ti sanəi-naa kɔ. ³⁸ NGəsine, ta ləm ə tɔ kin: Oti kadi irai ne madi ki dije kam, iyəi-de adi awi lo ləde. Ne ki kadi igəri ə tɔ kin, re kɔji ta ra je ləde ki kilə rade je j rɔ dije ti ə, gin ne je kin a gangi tə yə ndəge je be tɔ. ³⁹ Nə re ne je kin j rɔ Luwə ti ə, lo kadi səi a ɔgi dɔ goto. Oti kadi inai rɔ ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangi ta je ndigi goe ti. ⁴⁰ Be ə, təli bari njé kaw kilə je kəy gogi, 6a, adi tindəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tɔ Jəju al, ningə iyəi-de adi awi. ⁴¹ NJé kaw kilə je tɛɛi lo gangi ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kɔ mbata lə Jəju. ⁴² Ningə ki ndɔ je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilə je nayi ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, təkɔ Jəju e Kirisi.

6

Kində njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dɔkagiloe ti kin, kər njé ndo je j ki dɔ made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki bəi ta dɔ Jipi je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki bəi ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndɔ je kare kare pəti kin, tə ndəge je al. ² Be ə, njé kaw kilə je ki dɔgi gide e joo kawɔ njé ndo je ki naa ti, əli-de əi nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti. ³ MBata kin ə, ngakɔ je je, maji kadi ikəti dije siri dansi ti, ki dije mai naji ləde maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tɔ, mba kadi j-ilə kilə kin jide ti. ⁴ Be mba kadi j-un-n rəje j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.» ⁵ Ta kɔji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tɔ. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timɔ nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Atiyosi ti, ki təl Jipi nim tɔ. ⁶ Rəi səde ɔji-de njé kaw kilə je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dɔde ti nim, njangi dɔde nim tɔ. ⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je j dɔ made ti ngay me bə bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tɔ.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki tɔgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne kɔji je ki əti bəl bəl dan dije ti nim tɔ. ⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bari rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki jii Sirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki jii Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tɔ, ¹⁰ nə tɔgi ta kəlde asi go yə Etiyən ti al, tadɔ Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade. ¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal dɔ *Moji nim, dɔ Luwə nim tɔ.» ¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatəgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən dɔ jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo. ¹³ Indəi njé ma naji je ki ngom adi təti ta dɔe ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəɔ ta kəl ta ki mal dɔ kəy ti lə Luwə ki e lo ki ay

njay kin al nim, taa dō ndu-kun ti lə Moji al nim tō.» ¹⁴ Təki rəjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti ne kagi be je ki Moji adi-je. ¹⁵ Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmdə pəti dō Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.

7

Etiyən al ta nō njé gangi ta je ti

¹ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dōi ti kin, e ki rəjeti wa ta?» ² Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi dō ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndō je ti ki kəte, Luwə ki nje piti oji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me be ti ki Mejopotami ti bəy, kəte bəy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti. ³ Luwə əl-e ə nə: “İ taa iyə be ləi ki njé koji je ə aw me be ti ki m-a m-əji.” ⁴ E be ə, Abirakam iyə me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawe ti, Luwə ade j taa re me be ti ki isi ti ngəsine kin. ⁵ Ne nduwə ki Luwə adi Abirakam me be ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade be kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti tō. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al bəy. ⁶ Ta ki Luwə əl-e ə to kin: “NGan kai je a isi tə mba je dənangi ti ki rangi nim, dije a rai-de bəə ti nim, ta dije a adi-de kō asi bal bu sō nim tō.” ⁷ Go ta je ti kin, Luwə əl ə nə: “Gin dije ki rai-de bəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dōde ti. Go ti ningə, a tēji me be mba ti ki rade bəə ti kin kō, ə a təli rai me be ti ki j ti ə awi bəə ti kin mba kadi rai əsi məkəsidi nangi nōm ti.” ⁸ Ba Luwə ade ne kilə mindi ki e kijə mōti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndō jijoo go ti par ə ijə mōte. Isaki ra be tō mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be tō mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dōgi gide e joo.”

⁹ «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə bəə me be ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti.” ¹⁰ Be ə, ər-e me kō je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə

ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawō ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawō un-e inde tə nje kōbe dənangi ki Ejipi ti, taa dō me kəy ti ləne pəti tō.” ¹¹ Dəkagiloe ti kin ə, bō ki bo osi dənangi Ejipi ti ba pəti, taa dənangi Kana ti tō. E dəkagilo kəm-to-ndoo ki əti bəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi ne ndikiri usoi goto. ¹² Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me be ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dōsəy. ¹³ Loki təl ilə-de ki kō joo ningə, Jisəpi ra adi ngakōe je gəri-e. Lo kin ti, Parawō ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tō.” ¹⁴ Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi.” ¹⁵ Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte nō. Kaje je ka oyi nō nim tō.” ¹⁶ Təli ki singəde rəi dənangi Kana ti, me be bo ti ki tōe nə Sisəm. Dibi-de be nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me be ti ki Sisəm.”

¹⁷ «Dəkagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e bəsi. Ningə kər ngan Isirayəl je bəy ki dō made ti dō made ti dənangi Ejipi ti, ¹⁸ biti dəkagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n be dənangi Ejipi ti.” ¹⁹ NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al dō maji nim, adi-de kō nim, ta ində gu dōde ti adi iyəi ngande je ki kasi kō, biti kadi oyi.” ²⁰ Dəkagilo ti kin ə, oji *Moji ki me-maji lə Luwə e dəe ti adi oti-e me kəy ti lə bawe asi nay mitə.” ²¹ Ningə loki dum dōde adi iləi-e kō, ngon lə Parawō ki dəne tēj dəe ti, ə un-e ote tə ngonne wa be.” ²² Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji dō kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki tōgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim tō.

²³ «Loki bəle e kuti sō ningə, mər ta re dəe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je. ²⁴ Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kō ki kare dande ti. Be ə, re rō dō ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e. ²⁵ Moji gir kadi ngakone je a gəri təki Luwə ə ilə səne mba kadi n-taa dōde. Nə ngakōe je gəri al. ²⁶ NDō ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de

✧ 7:3 Kilə ngirə ne je 12.1 ✧ 7:4 Kilə ngirə ne je 11.32; 12.5 ✧ 7:5 Kilə ngirə ne je 12.7; 13.15; 17.8 ✧ 7:7 Tēj ki taga 3.12 ✧ 7:8 Kilə ngirə ne je 17.10-14; 21.4 ✧ 7:9 Kilə ngirə ne je 37.11, 28; 39.2, 21 ✧ 7:10 Kilə ngirə ne je 41.39-41 ✧ 7:11 Kilə ngirə ne je 41.54-57 ✧ 7:13 Kilə ngirə ne je 45.1-4, 16 ✧ 7:14 Kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18 ✧ 7:15 Kilə ngirə ne je 46.1-7 ✧ 7:16 Kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32 ✧ 7:18 Tēj ki taga 1.7-8 ✧ 7:19 Tēj ki taga 1.10-11, 22 ✧ 7:20 Tēj ki taga 2.2 ✧ 7:21 Tēj ki taga 2.3, 5, 10

naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tə, ə ban ə isi rai na majal be ə?” ²⁷ Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərəngi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dəje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə?” ²⁸ Ige təl-m təkə tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?” ²⁹ Loki Moji oo də ta kin ningə, bəl ra-e, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiya ti. Dənangi Madiya ti ə Moji taa dənə oji-n ngan je joo✧.

³⁰ «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tē hōy rəe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Sina, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por. ³¹ Lokə Moji oo nē kin ningə, ndilə ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo nē kin maji adi əti re bəsi rə ti. Loe ti nōo ə oo də ndu Bəbe ə nə: ³² “Mi Luwə lə kaī je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto. ³³ Ə Bəbe əl-e ə nə: “Ər sa njai ti tadə lo ki a ti kam e lo ki ay njay. ³⁴ M-o kəm kə lə dije ləm me bə ti ki Ejipi ti. M-o də timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki bəsi ne kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi✧.”

³⁵ «Oi maji! E Moji ki ngakəe je əsi-e ngərəngi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi dəje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul təgi lə malayka ki tē sie hōy me gu ti, kin nim tə. ³⁶ E ə tē səde ki takul nē ra je ki dəw asi ra al nim, ki takul nē kəji je nim, me bə ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai bəl kuti sə dilə lo ti kin nim tə✧. ³⁷ E darə Moji ki kare wa kin bəy ə tə ə əl ngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tē ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be✧.” ³⁸ Loki ngan Isirayəl je kawinaa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti də mbal Sina ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rə Luwə ti, mba kadi adi-je✧. ³⁹ Nə kaje je mbati kadi təli rəde go ta je ti lie. Ningə ki bo təy, əsi-e ngərəngi. Mede e də təl kaw dənangi Ejipi ti gogi. ⁴⁰ Dəkagilo ti ki Moji nay də mbal Sina ti bəy, rəi rə *Arə ti əli-e əi nə: “Əra kagi yo je ki kadi əri noje, tadə ji gər

nə ki ra Moji ki nje tē səje me bə ti ki Ejipi ti kin al.” ⁴¹ Bə ə me ndə je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadikare adi-e. Bə rai rənəl ngay əsi gon nē ki əi je wa ibəi ki jide kin✧. ⁴² Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kə adi isi ta ra yo ti, ki kəsi-gon nē je ki dərə ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkə ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayəl, bəl kuti sə ki irai dilə lo ti kin se da je ki itəli-de ki ndəgi kadikare je adi, e mi ə adi-mi a? ⁴³ Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Molokə yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi əsi məkəsi nōde ti. MBata nē rasi je kin ə, m-a m-adi njə bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi səy tə mba je gidi *Babilon ti bəy✧”.

⁴⁴ «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingənaa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkə Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo. ⁴⁵ İyəi kəy kibi ka kin adi gin koji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, lokə Jojuwe ər nōde adi rəi taai dənangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nōde ti. Kəy kibi ka kin, to bitəi dəkagilo ti lə Dabidi✧. ⁴⁶ Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi✧. ⁴⁷ Nə e *Salomə yo ə ra kəy adi Luwə✧.

⁴⁸ «NGə ningə Luwə ki e ki dəkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təkə nje kəl ta ki tae ti ə nə: ⁴⁹ “Dərə e kimbər ngar ləm, ningə dənangi e nē kində njam.” Bəbe əl bəy ə nə: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rə ləm ə? ⁵⁰ Se e mi al ə, nə təy ə, ra nē je kin pəti ə✧?”

⁵¹ «Səi dije ki njə tə rə je, itēi mesi al nim, ibəyi mbisi nim də ta ti lə Luwə tə dije ki njə gər Luwə al be. İtoi tə bawsi je wa be. Nē kin ə ra adi, isi ta rə ki NDil Luwə ti, ki dəkagilo je pəti. ⁵² Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kə al ə? Əi je ə təli njə kilə mbe kəte, ki əji də rə lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Ningə ngəsi ne, lokə Kirisi re, səi je uni dəe, ə təli-e tə. ⁵³ Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki

✧ 7:29 23-29: Tē ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4 ✧ 7:34 30-34: Tē ki taga 3.1-10 ✧ 7:36 35-36: Tē ki taga 2.14; 7.3; 14.21 ✧ 7:37 Dətərənəm 18.15-18 ✧ 7:38 Tē ki taga 19.1-20.17; Dətərənəm 5.1-33 ✧ 7:41 39-41: Kor Isirayəl je 14.3; Tē ki taga 32.1-6 ✧ 7:43 42-43: Amosi 5.25-27 ✧ 7:45 44-45: Tē ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ✧ 7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ✧ 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ✧ 7:50 49-50: Ejay 66.1-2

takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal təli-e

⁵⁴ Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi dɔ ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dɔe ti. ⁵⁵ Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dɔrə ti ningə oo kunji Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa dɔ ji kɔ Luwə ti nim tɔ. ⁵⁶ Əl ə nə: «Oi, m-o dɔrə tɛɛ tane, ningə m-o NGon Dəw a taa dɔ ji kɔ Luwə ti.» ⁵⁷ Loki ooi dɔ ta kin ningə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide dɔ ta ti lie, ə buki-naa dɔe ti.

⁵⁸ NDəri-e awi sie taga gidi ɓe bo ti, ə tiləi-e ki mbal təli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde rɔ ngon ki basa ti ki tɔe nə Sol. ⁵⁹ Dəkagilo ti ki isi tiləi-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Babe Jəju, itaa ndilm ki rəi ti.» ⁶⁰ Go ti ningə əsi məkəsine nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «Iyə go majal kin kɔ adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹ Sol e mbɔ dije ti ki ndigi kadi təli Etiyən. Dɔ ndɔe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tɛɛ dɔ njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanəi-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Samarit ti je. *NJé kaw kilə je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti. ² Dije ki njé ɓəl Luwə dibi Etiyən, nqi-e ngay. ³ Nə Sol ɓa, ɔr njé kaw-naa je njə. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dənə je buki-de dangay ti. ⁴ NJé ki sanəi-naa ka kin awi ki lo lo iləi mbe Poy Ta ki Maji.

Pilipi me ɓe ti ki Samari

⁵ E be ə, Pilipi ki aw me ɓe bo ti ki *Samarit, ilə dije mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ⁶ Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki ne kɔji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki dɔ ta ti lie. ⁷ Tadɔ ndil je ki majal tɛɛi me njé mɔy je ti ngay ki nɔ ki boy tade ti. Taa, dije ki rɔde oy ki njé məti je ngay ingəi rɔ nga tɔ. ⁸ Rənəl ki bo ngay to me ɓe bo ti kin. ⁹ Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki tɔe nə Simɔ isi me ɓe bo ti kin nɔɔ. E nje ra mbəli, adi ɔr ndil dije ki me ɓe ti ki Samari ngay. Ra rɔne kadi ne dəw madi ki əti ɓəl ngay. ¹⁰ Adi dije pəti, j dɔ ngan je ki du ti, biti ki dɔ dije ki tɔgi ti, angalde e ki dɔe ti.

Əli əi nə dingəm kam aw ki tɔgi lə Luwə ki e tɔgi ki əti ɓəl ngay. ¹¹ Angal dije e ki dɔe ti, tadɔ e mari nu ba ə isi ɔr ndilde ki mbəli ki ra ləne. ¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki iləde mbe Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔɓe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tɔ ningə, dingəm je ki dənə je adi Pilipi ra-de batəm. ¹³ Simɔ wa ki dənə ka adi mene tɔ. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo ne kɔji je ki ne je ki əti ɓəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte ɓəl ngay ɓəy tɔ.

Piyər əi ki Ja me ɓe ti ki Samari

¹⁴ Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Samarit ti taa ta lə Luwə ningə, iləi Piyər əi ki Ja ki rɔde ti. ¹⁵ Loki rəi tɛɛi Samari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə. ¹⁶ Tadɔ NDil re dɔ dəw madi ti kare dande ti al ɓəy. E batəm par ə rai-de me tɔ Babe Jəju ti. ¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Ja indəi jide dɔde ti kadi ingəi NDil Luwə. ¹⁸ Loki Simɔ oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində dɔ ti lə njé kaw kilə je ə NDil re-n dɔ njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Ja la, ¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi tɔgi kin tɔ kadi tɔ dəw ki m-a m-ində jim dɔe ti ɓa, ingə NDil Luwə tɔ.» ²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darɔi. Tadɔ ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la. ²¹ Ne ki ɓa tɔi, ə se ne ki sɔbi dɔi goto me ne ti ki j-a-n kam, tadɔ mei e dana nɔ Luwə ti al. ²² Maji kadi itor ndui dɔ majal ti ləi, ə əl ta ki Babe adi re to ban ə, iyə go kɔji ta je ki mei ti kin kɔ. ²³ Tadɔ m-o kadi mei atɔ kanana, taa majal doləi dole tɔ.» ²⁴ NGa ə, Simɔ əl Piyər əi ki Ja ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Babe mbata ləm, kadi ne madi kare me ne je ti ki əli tae kin tɛɛ dɔm ti al.» ²⁵ Loki Piyər əi ki Ja mai naji, ə ndoi ta lə Babe tɔ ningə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Iləi mbe Poy Ta ki Maji me ngan ɓe je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶ NDɔ kare Malayka lə Babe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin ɓe ti be, dɔ rəbi ti ki j Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.» ²⁷ Pilipi j taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dɔnangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dənə ki Etiyopi ti, ki tɔe nə Kandasi. Dingəm kin aw

Jorijaləm ti əsi dāne nangi nō Luwə ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ Isi me pusi ti lāne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. ²⁹ Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nā: «Ōti aw bāsi ki rō pusi ti kin.» ³⁰ Pilipi ay ngōdi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dāje ə nā: «ŋər me ta ki isi tidə kin maji wa a?» ³¹ Dingəm ka kin əl-e ə nā: «Re nje kōr mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dāji Pilipi adi al taa goe ti, isi gāde ti me pusi ti. ³² Ta ki isi tidə ə to kin: «Ōri-e tə bati ki dāw isi aw sie kadi təl-e be; Tə ngon bati ki a tane mbə nō nje kijə bje ti be.

E be ə, tēē-n tane al.

³³ Hlāi rāsəl dāe ti, gangi ta lie ki go rābi ki dana al.

Nā ə a ər gin koji lie ə?

Tadō indāi ngangī ndō kisi ki dō taa lie✧.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nā: «M-dāji kadi əl-m adi m-o, nā ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? Isi əl ta ki dō rōne ti wa ə se isi əl ta dō dāw madi ti ki rangi ə?»

³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rābi adi un ta tane ti, ningə ki rābi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ilə-n mbē Poy ta ki ki Maji lə Jəju. ³⁶ Loki njiyāi isi awi ningə, tēēi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nā: «Man ə am, nga ri ə ŋgi kadi m-ra batəm ə?» ³⁷ [Pilipi əl-e ə nā: «Re adi mei Luwə tākī rōjeti ə, nē ki ŋgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nā: «M-adi mem tākī Jəju Kirisi e NGon Luwə.»]

³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangi, ningə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm.

³⁹ Loki tēēi me man ti ki taga ningə, NDil Bābe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rābi lāne ki rōnəl aw. ⁴⁰ Pilipi aw tēē me be ti ki Ajoti, ilə mbē Poy Ta ki Maji me be bo je ti pāti ki tēē ti, biti tēē-n Səjare ti.

9

Sol adi mene Bābe Jəju (Knjk 22.6-16; 26.12-18)

¹ Dōkagiloe ti kin, gir ta ki dō kadi kō njé ndo je ti lə Bābe ki dō təl-de ti to dō Sol ti bəy. ² Be ə, aw rō ki boy ti lə njé kijə nē māsī kadi-kare je, dāje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dāne je

ki njé ndole go nē ndo ki sigi kin ə n-dōo-de n-re sāde Jorijaləm ti.

³ Loki Sol e dō rābi ti, ində dō be ki Damasi bāsi ningə, kunji madi tēē pati, j ki dōrā ti, unji gə dāe. ⁴ Tēē osi nangi ningə, oo dō ndu ta madi əl-e ə nā: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adim kō be ə?» ⁵ Sol dāje ə nā: «I nā ə Bābe?» Ningə, Bābe əl-e ə nā: «E mi Jəju ki isi adim kō.» ⁶ I taa aw me be bo ti ə, a əli-ni nē ki kadi a ira. ⁷ NJé ki isi awi ki Sol tēli ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOi dō ndu ta, nə ooi dāw madi al. ⁸ Sol j taa, tēē kāmne maji, nə oo lo al, adi made je uwāi jie, ndōri-e tə ndōr, ə awi sie Damasi. ⁹ Isi loe ti nōō ndō mitə ki kanji kadi oo lo. Uso nē al nim, ay man al nim tō. ¹⁰ Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti nōō, tōe nə Ananiyasi. Bābe bār-e me nē koo me ndil ti ə nā: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nā: «Mi nē Bābe». ¹¹ Bābe təl un ta əl-e ə nā: «Aw un rābi ki bāri-e rābi ki kō ti, ə idāji me kəy ti lə Judasi, dāw ki tōe nə Sol ki Tarsi ti, isi nōō isi əl ta ki Luwə. ¹² OO dāw madi ki tōe nə Ananiyasi me nē koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dāe ti kadi oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi əl ə nā: «Bābe, m-o ta lə dāw kin ta dije ti ngay, ŋji dō kō je pāti ki adi dije lāi ki me be ti ki Jorijaləm. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tōgi ki ingə rō ki boy je ti lə njé kijə nē māsī kadi kare je, kadi uwā dije ki isi əli sēi ta, dōo-de.» ¹⁵ Nə Bābe əl-e ə nā: «Aw, tadō dingəm kin e nē ra kilə ki m-kōte kadi əl ta ləm nō gin dije ti ki duniya ti, ki nō ngar je ti, ki nō *Isirayəl je ti. ¹⁶ Mi wa m-a m-əje kō je pāti ki a tēē dāe ti ki mbata ləm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dāe ti, ningə əl-e ə nā: «NGokom Sol, e Bābe ə ilə-m, e Jəju ka ki tēē ingəi dō rābi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rōsi tō.» ¹⁸ Ta naa ti nōō, nē je ki toi tə ngəy kanji je be tēēi kām Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə j taa adi rai-e batəm. ¹⁹ Go ti, uso nē bā, təl ingə tōgi nē gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndō je jō bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

²⁰ Ta naa ti nōō, Sol aw ilə mbē me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nā: «Jəju e NGon Luwə.» ²¹ Dije pāti ki ooi dō ta kin ta Sol ti, ndōji-de ngay adi əli əi nā: «E kam al ə nje

kadi kə dije ki Jorijaləm ti ki njé 6a tə kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, də-de aw səde rə ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al bitə a?» ²² Nə Sol uwə rəne ngə adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki toji-de kadi Jəju e Kirisi.

²³ Ra ndə je go ti 6a, Jipi je oji-naa ta mba kadi n-təli-e ²⁴ Nə ta kəji ləde tēē mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondə je mba kadi n-təli-e. ²⁵ Be ə, me kondə ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tui-e adi osi gidi ndogi bər ti.

Sol me 6e ti ki Jorijaləm

²⁶ Go ti, Sol aw tēē me 6e ti ki Jorijaləm 6a, sangi kadi n-ində rəne naa ti ki njé ndo je, nə pəti 6əli-e, tadə dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rəjeti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rə njé kaw kilə je ti, ər-de go kingə ki Jəju ingə Sol də rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangə Damasi ti me tə Jəju ti. ²⁸ Də gangi loe ti noq, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me 6e ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tə Babe ti. ²⁹ Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e. ³⁰ Loki ngakoje je ooi tae ningə, ər-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me 6e ti ki Tarsi.

³¹ *NJé kaw-naa je pəti ki dənangi Jude ti ki tae ba, ki dənangi Galile ti, ki dənangi *Samsari ti, isi ki Lapiya. Ingəi togi, njiyəi me 6əl Babe ti, taa kərde j ki də ti də ti ki takul togi lə NDil Luwə tə.

Piyər aji dīgəm ki təe nə Ene

³² Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oo-n dije lə Luwə, ndə kare aw tēē rə njé ti ki me 6e ti ki Lida. ³³ Lo kin ti, ingə dīgəm kare ki təe nə Ene, ki to də tirə moy ti ra 6əl jijoo. Tadə rəe oy. ³⁴ Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rə nga, j taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene j taa ta naa ti noq. ³⁵ Dije pəti ki me 6e ti ki Lida ki Sarq ooi-e, 6a adi mede Babe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

³⁶ Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me 6e bo ti ki Jope noq, təe nə Tabita. Tə kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dəne ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti tə. ³⁷ Moy ra-e dəkagiloe ti

kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida e 6asi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me 6e ti ki Lida noq ningə, iləi dīgəm je joo rəe ti kadi re kalangi ingə-de. ³⁹ Piyər j taa aw səde. Loki re tēē rəde ti ningə, ər-e awi sie me kəy ti ki taa. NJé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dəe ki no, ningə toji kibi je ki dangi dangi ki koji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki dəne taa 6əy. ⁴⁰ Piyər adi dije pəti tēēi taga, 6a əsi məkəsi-ne nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rəne ki rə nin ti əl ə nə: «Tabita j taa.» Loki tēē kəmne oo Piyər ningə, ndu rəne, j isi taa. ⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, 6a, 6a dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, oji-de Tabita ki dəe taa. ⁴² Poy ne kin sane ki dənangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Babe. ⁴³ Piyər ra ndə asi tati me 6e ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidi ngirə ki təe nə Simq.

10

Kərnəy ki e dəw ki Rom ti oo ne me ndil

¹ Dīgəm madi isi me 6e ti ki Səjare noq, təe nə Kərnəy. E ki boy də buti asigar je ti ki bu kare, ki 6ari-e «buti ki Itali ti». ² E dəw ki nje ra ne ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé kəsi dəde nangi noq Luwə ti tə. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa tə. ³ NDə kare, ki kadi ki mitə ki lo səl, oo malayka lə Luwə me ne koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə 6ar-e ə nə: «Kərnəy.» ⁴ Kərnəy ur kəmne dəe ti ki 6əl, ningə əl-e ə nə: «E ri ə Babe?» NGA ə malayka əl-e ə nə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin tēē rə Luwə ti, ə Luwə ga dəi ti. ⁵ Ningə ki ngəsi-ne kin, ilə dīgəm je me 6e ti ki Jope adi 6ari Simq ki 6ari-e nə Piyər ade re. ⁶ Isi me kəy ti lə Simq ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati. ⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin əti ningə, Kərnəy 6a ngan njé kilə je ləne joo ki nje rə ləne kare ki nje 6əl Luwə mbq njé ki əi naa ti sie ki dəkagilo je pəti adi-de rəi. ⁸ Rəi adi ər-de go ne je pəti ki ra ne adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo ne me ndil ti me 6e ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi də rəbə isi awi, indəi də 6e bo 6asi ningə, Piyər al də kəy ti ki taa, ki

kadi ki dan be ti mba kəl ta ki Babe. ¹⁰Bo ra-e adi ge kuso ne. Ningə loki isi rai ne kuso mba kadi uso ba, oo ne me ndil ti. ¹¹OO ta dora a tagira, ningə oo ne madi ki to ta kibi ki tati ki daw uwə silə je ki so be ə i ki taa isi re ki nangi. ¹²Me ne ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e so je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je. ¹³Ningə, ndu ta madi teə əl-e ə nə: «Piyər, i taa itol uso.» ¹⁴Nə Piyər ə nə: «Jagi Babe, mi m-uso ne ki ne ki majal əde, ə se ne ki to nje nja kare al.» ¹⁵NDu ta təl re əl Piyər kəl ki kə joo bəy ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti, kadi i o-e tə e ne ki to nje al.» ¹⁶Ne kin ra ne be nja mitə, ningə ta naa ti noq təli ndəri-e ki dora ti gogi. ¹⁷Piyər gər me ne ki oo me ndil ti kin al, adi isi dəji rəne ta do ti, ningə yə dingəm je ki Kərnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simo rəi ai ta kəy ti. ¹⁸Ba dəji ta ki ndude ki boy ə nə: «E me kəy kin ə Simo ki bari-e nə Piyər isi ti ti a?» ¹⁹Piyər isi mər ta do ne ti ki oo me ndil ti kin ba bəy ningə, NDil Luwə əl-e ə nə: «O dingəm je mitə a sangi-ni. ²⁰I taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei təsi, tado e mi ə m-ilə-de.» ²¹Piyər re rə dingəm je ti ka kin əl-de ə nə: «E mi ə mi daw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?» ²²Əli-e əi nə: «E Kərnəy ki e ki boy do buti asigar je ti ki bu, ki e daw ki dana, taa e nje bəl Luwə to kin ə ilə-je. E daw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka lə Luwə re teə ki do ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo do ta ki tai ti.» ²³Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loka lo ti go ti ningə, i taa aw səde. NGakoje je madi ki me be ti ki Jope dani-e. ²⁴Lo ti ki rangi ningə teəi Səjare ti. Kərnəy bar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte. ²⁵Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kərnəy i taa tilə kəme, ba osi nanga njae ti, ilə done nangi. ²⁶Nə Piyər əl-e ə nə: «I taa, tado mi ka mi daw to.» Ningə əsi səle un-e-n ki taa. ²⁷Walinaa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi. ²⁸Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji təkə ndu-kun ləje əgi kadi daw ki e Jipi ində rəne naa ti ki daw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o daw madi tə ne ki majal, ə se ne ki to nje al. ²⁹E mbata kin ə, m-mbati-n ba ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi.

Ningə təkə ibari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?» ³⁰Kərnəy ə nə: «Asi ndə so bone, ki do kadi ki təkə made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo solə, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dingəm madi ki ilə kibi ki nda bal bal teə a noq ti, əl-m ə nə: ³¹“Kərnəy, Luwə oo do ta ki isi əl sie, taa ga do maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin to. ³²Ə kadi ilə daw madi Jope ti, ibar Simo ki bari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Simo ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti bəsi.” ³³Be ə, ta naa ti noq par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire to kin. Ningə ki ngəsine kin, je pəti j-isi noq ti ne kadi j-o do ta je pəti ki Babe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm daw dana goto rə Luwə ti. ³⁵Daw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje bəl ndile, ki nje ra ne ki dana ba, uwe ki rəne ti. ³⁶Ilə ki ta ləne ki rə ngan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbə lapiya ki takul Jəju Kirisi ki e Babe lə dije pəti. ³⁷Təkə igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Ja ilə mbəe ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti. ³⁸Igəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki togi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa əji dije pəti ki isi gin togi ti lə su to. Tado Luwə e sie naa ti. ³⁹Je ə je njé ma naji do ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, təli-e. ⁴⁰Nə Luwə ade i lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye. Ade ta rəbi adi toji rəne taga, ⁴¹ki rə dije ti pəti al, nə ki rə njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go teəe dan njé koy je ti. ⁴²Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbə ki rə gin dije ti, ə kadi ji toji təkə e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta do njé kisi ki dode taa ti ki njé koy je. ⁴³*NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dəe ti əli əi nə: “Daw ki ra ki ade mene ba, Luwə a iyə go majal je lie kə me təe ti.”» ⁴⁴Loki Piyər isi əl ta je kin ba bəy ningə, NDil ki kay njay risi ki do dije ti ki isi ooi do ta lie. ⁴⁵Ne kin əti bəl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loka ooi kadi Luwə buki NDilne do gin dije ti ki əi Jipi je al to. ⁴⁶Tado ooi ndude isi əli ta ki ta be je ki dangi dangi

iləi tɔji dɔ Luwə ti. ⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki təkɪ ingəi NDil Luwə tə je be tɔ kin, ne ki ɔgi-de dɔ ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tɔ Bəbe ti, ɔa go ti, dɔji Piyər kadi isi səde ngan ndɔ je ɔəy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər ɔji ne je ki rai ne

¹ *NJé kaw kilə je ki ngakɔ je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tɔ. ² Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay, ³ əi nə: «Aw rɔ dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!» ⁴ Lo kin ti, Piyər ilə rəne ɔr-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

⁵ Piyər əl ə nə: «Mi me ɔe bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibi ki tati ki dəw uwə sile je ki sɔ be ə j dɔrə ti, risi biti re nɔm ti. ⁶ M-ur kəm ki dɔ ta kibi ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sɔ, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti. ⁷ Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Piyər, j taa, itəl uso.” ⁸ Ə m-əl m-ə nə: “Jagi Bəbe, ne ki to nje ɔdi tam nja kare al.” ⁹ Kɔ joo, ndu ta təl tɛɛ dɔrə ti ɔəy əl-m ə nə: “Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti ɔa, kadi o-e tə ne ki to nje al.” ¹⁰ Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təli tuyi-e dɔrə ti. ¹¹ Ningə ta naa ti nɔɔ, dingəm je mitə ki iləi-de me ɔe ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti. ¹² NDil əl-m kadi m-aw səde ɔi m-mbatɪ al. E be ə dingəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kɔrnəy. ¹³ Kɔrnəy ɔji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tɛɛ ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: “Ilə dəw madi me ɔe ti ki Jope kadi əl Simɔ ki ɔari-e Piyər kadi re. ¹⁴ A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.” ¹⁵ Loki m-a m-əl ta ba ɔəy ningə, NDil Luwə risi re dɔde ti təkɪ ndɔ ki re-n dɔje ti lo kilə ngire ti ka kin be. ¹⁶ Ra adi mem ole dɔ ta ti lə Bəbe ki ə nə: “Ja ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.” ¹⁷ Ə se, təkɪ Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təkɪ adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Bəbe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-ndor Luwə wa?» ¹⁸ Loki ooi dɔ ta kin ningə, angalde osi nangɪ adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə:

«Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tɔ.»

Kində gin njé kaw-naa je me ɔe ti ki Atiyosi

¹⁹ Kində kəm-ndoo ki tɛɛ dɔ Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa*, awi biti tɛɛi me ɔe ti ki Pənəsi, ki Sipir, ki Atiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par ɔi dəw ki rangɪ al. ²⁰ MBode ti nɔɔ, dije ki nə je ki əi gin koji ti ki Sipir, ki Sirən ki awi Atiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki ɔari-de Girəki je tɔ. ²¹ Tɔgi Bəbe e səde naa ti adi dije ngay təli ki rɔ Bəbe ti adi-e mede. ²² Poy ne je ki ra ne kin tɛɛ rɔ njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Atiyosi ti. ²³ Loki aw tɛɛ rɔde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi ɔsi ginde pəti ki ta lə Luwə kadi ai dɔ njade me kində rɔ naa ti ki Bəbe. ²⁴ Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tɔ, adi kosi dije ngay rəi ki rɔ Bəbe ti. ²⁵ Barnabasi aw me ɔe ti ki Tarsi mba kadi sangɪ Sol. ²⁶ Loki inge ningə, aw sie Atiyosi ti, rai ɔal kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me ɔe ti ki Atiyosi ə yə dije iləi ngirə ɔar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətiyɛ je). ²⁷ Dəkagiloe ti nɔɔ, njé kəl ta je ki ta Luwə ti jii Jorijaləm awi biti ki Atiyosi. ²⁸ E ki kare dande ti, tɔe nə Agabusi*, j taa ningə əl ta ki takul NDil təkɪ ɔo ki bo ngay a ɔ dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kɔbe ki bo ki ɔari-e nə Kilodi tɔ. ²⁹ *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nə nə ki go tɔge ti kadi n-dij ngakode je ki isi Jude ti. ³⁰ Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi awi adi ngatɔgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti

¹ Dəkagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kɔ njé kaw-naa je ki nə je ti. ² Təl Jaki ki ngokɔ Ja ki kiyə kasigar. ³ Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwəi Piyər ɔəy. E dəkagilo ra pəti mapa ki kanji əm*. ⁴ Loki uwe ile dangay ti ningə, adi njé rɔ je sɔ sɔ nja sɔ ngəmi-e. Ra be kadi tə n-tɛɛ sie taga nɔ kosi je ti go pəti paki ti. ⁵ Piyər tɔ

dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi tee sie nō kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbō asigar je, dəi-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay tō. ⁷ Lo kin ti, malayka lə Babe kare tee pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nā: «I taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti teei tosi. ⁸ Malayka əl-e ə nā: «tdəə nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə Piyər ra təkəi əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nā: «ilə kibi ləi rəi ti ə un gom.» ⁹ Piyər tee goe ti, nə gər təkəi e malayka ə re tee sie təkəi rəjeti, al. OO təkəi e ne ki oo me ndil ti. ¹⁰ Loki indəi nje ngəm lo ki dō kəte, ki ki kō joo dəi ningə, rəi teei ta ta rəbi gindi ti ki aw ki be bo ti, ta rəbi wa tee dərone ba nōde ti, adi teei taga awi dō rəbi ti. Loki teei dō rəbi ti ningə, ta naa ti nōq, malayka iyē ə aw. ¹¹ Loki angale re rəe ti ningə əl ə nā: «M-o ay njay ngata təkəi e Babe ə ilə ki malayka ləne adi re tee səm ji Erodi ti, ki ta ne je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je oji kadi rai səm.» ¹² Loki ga ta be ningə, ilə dōne aw be lə Mari ki kō Jā ki bari-e nā Marki. Dije ngay kaw-naa me kəy ti nōq isi əli ta ki Luwə. ¹³ Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dāne ki tōe nə Rodi əti re kadi n-oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka tee al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngodi aw əl-de ə nā Piyər a ta kəy ti nōq. ¹⁵ Əli-e əi nā: «I nje kone.» Nə a dō ndune ti təkəi e ta ki rəjeti. NGa ə təli əli əi nā: «E malayka lie.» ¹⁶ Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə loki rəi teei ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al. ¹⁷ Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ər-de go tee ki Babe tee sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nā: «Awi əli Jaki ki ndəgi ngakoje je adi ooi.» Ningə tee aw lo ki rangi ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, dō asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ NGar Erodi sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, ba un ndune kadi təli-de kō. Piyər iyə dənangi Jude ə j aw Səjare ti, aw isi titi nū.

Koy lə ngar Erodi

✧ 13:1 Erodi Aṭipasi Lk 3.1

²⁰ *Erodi aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sidō. Ə dije ki Tir ki Sidō indəi ndude naa ti rəi ingəi-e. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje koo go ta lə ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata ne maji je ki dənangi ti ləde ngire e me be ti lə ngar Erodi. ²¹ Loki tee me ndō ti ki oji ningə, Erodi ilə kibi kōbe ləne rəne ti, isi dō kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi. ²² Kosi dije iləi tōji dōe ti əi nā: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.» ²³ Loe ti nōq malayka lə Babe inde oje mbata adi kōsi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yəngi yəngi adi oy. ²⁴ Nə ta lə Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki dō made ti. ²⁵ Loki Barnabasi əi ki Sol təli kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorijaləm ə awi. Uni Jā ki bari-e Marki naa ti səde ə təli awi me be ti ki Aṭiyosi gogi.

13

NJé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə lə Babe

¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Aṭiyosi ti nōq. Adi e: Barnabasi ki Simō ki bari-e Nijər, ki Lisiyusi ki be lie e Sīrən ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erodi ki isi dō dənangi ti ki Galileə, ki Sol tō. ² NDō kare be əsi məkəsəde nangi nō Luwə ti ə əli ta sie ki kōgi rō ne kuso tō. Ningə NDil ki kay njay əl-de nā: «Kadi əri Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki m-bər-de kadi rai.» ³ NGata ə, loki əgi rəde ne kuso ə əli ta ki Luwə ningə, indəi jide dōde ti ə iyəi-de adi awi, ⁴ təkəi NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me be ti ki Sələsi. Ningə ai nōq gangi awi Sipir ti. ⁵ Loki ki teei Salamin ti ningə, əli ta lə Luwə me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jā Marki e kadide ti tə nje ra səde tō. ⁶ Loki indəi dō dər je ki be ti ki Sipir ti gangi ningə, awi teei me be ti ki Paposi. Loe ti nōq, ingəi Jipi kare be ki tōe nə Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nə ne nje kəl ta ki ta Luwə ti. ⁷ Isi naa ti ki dəw ki boy ki tōe nə Sərjijyusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjijyusi Polusi bər Barnabasi əi ki Sol oji-de adi gəri təkəi n-aw ki bō koo ta lə Luwə tade ti. ⁸ Nə Elimasi ki kər gin tōe nə nje mbəli tə-de rō. Ge kadi dəw ki boy kin

adi mene Kirisi al. ⁹ Be ə, Sol ki bari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dæ ti, ¹⁰ əl-e ə nə: «I ngon lə su, tə dæw ki kadi kəm dije rosi mei. I nje kosi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta lə Luwə al a?» ¹¹ Ki basine kin, Baβe a indəi oji, kəmi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al biti dəkagilo madi. Ningə ta naa ti noo par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dæw ki kadi ər-e ta rəbi. ¹² Loki dæw ki boy oo ne ki ra ne kin ningə, adi mene, mbata ne ndo ki də Baβe ti ki adie, əte bəl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me βe ti ki Atiyosi ki Pisidi ti

¹³ Pol əi ki madine je ali me bato ti me βe ti ki Paposi, awi me βe ti ki Pərji ki Pampili ti, ningə Ja Marki[☆] iyə-de ə təl aw Jorijaləm ti gogi. ¹⁴ Loki əti me βe ti ki Pərji ningə, awi teei me βe ti ki Atiyosi ki Pisidi ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki ndo taa kəə, isi nangi. ¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa iləi əli-de əi nə: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.» ¹⁶ Ə Pol i taa, yəki jine tade ti kadi isi kekeke, ningə əl-de ə nə: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé bəl Luwə, kadi oi də ta ləm. ¹⁷ Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra səde adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me βe ti ki Ejipi ti. ər-de tee səde ki taga ki takul təge ki ngay. ¹⁸ Asi bəl dəsə ki adi-de ne usoi dilə lo ti[☆]. ¹⁹ Loki tə ko gin dije siri ki dənangi ti ki Kana node ti ningə, təl ki dənangi ka kin adi-de tə ne nduwə[☆]. ²⁰ Ne je pəti ki ra ne kin, a ra bəl asi bu sə ki dəmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je biti tee-n də nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl. ²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi o βe dəde ti bəl dəsə. ²² Loki ər-e kə ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nə: «M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dæw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi[☆].” ²³ E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tee ti, ki go kun mindi ti lie. ²⁴ Kəte

no re Jəju ti, Ja ilə mbe kadi dije təri ndude, ningə kadi rai batəm. Ilə mbe kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti. ²⁵ Loki Ja aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: «Mi dæw ki isi igai ta dæ ti kin al. Nə e a re gom ti noo ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al[☆].”

²⁶ «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti. ²⁷ Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dæw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndo taa kəə je pəti kin al tə. Be ə loki gangi ta də Jəju ti, təli ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. ²⁸ Ingəi ne madi kare ki asi kadi təli-e-n al, nə dəji *Pilati kadi təl-e par. ²⁹ Loki təli kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dæ ningə, adi risi-e də kagidəsi ti nangi, ile me βe nin ti[☆]. ³⁰ Nə Luwə ade i dan njé koy je ti. ³¹ Asi ndo ngay ki tee ki rə dije ti ki iji sie dənangi Galile ti nu, ə rəi sie biti Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki no kosi dije ti[☆]. ³² Je ka j-isi j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji kin tə. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine də ti adi bawje je. ³³ Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi tee ki adi Jəju tee lo koy ti təkəi ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,
Ki m-oji bone[☆].”

³⁴ «Luwə ade i lo koy ti βi ade ndum me βe ti al, təkəi əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi ne,

Ki m-un mindim də ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi də ti[☆].”

³⁵ «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dæw ləi ki ay njay kadi ndum al[☆].” ³⁶ Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kəji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me βe ti. ³⁷ Nə e ki Luwə ade i lo koy ti ndum me βe ti al.

³⁸ «Kadi igəri maji ngakom je, təkəi e ki takule ə isi oi də Poy Ta ki Maji ki oji də kiyə go majal kə, ki kər ta də ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moji ti al. ³⁹ E ki takule tə ə, re dæw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər də

☆ **13:13** Ja Marki: 12.12, 25; 13.5 ☆ **13:18** 17-18: Tee ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətarənom 1.31 ☆ **13:19** Dətarənom 7.1; Jojuwe 14.1 ☆ **13:22** 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12 ☆ **13:25** Ja 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ☆ **13:29** 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Ja 19.15, 38, 42 ☆ **13:31** 1.3 ☆ **13:33** Pa je 2.7 ☆ **13:34** Ejay 55.3 ☆ **13:35** Pa je 16.10

ti. ⁴⁰ MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti:

⁴¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rəsi,

Kadi oi go rəsi maji,

A oi ne ki a əti səsi bəl bitə kadi a gotoi kə.

Tadə dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.

Ne ki re dəw ər səsi poye ka, a adi mesi də ti al✧.”»

⁴² Loki Pol əi ki Barnabasi isi teeji taga ningə, dəji-de kadi ndə taa kəə ki gogi ə kadi təli rəi ndoi-de ta kin bəy. ⁴³ Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təli Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dingəm mede ti kadi uwəi rəde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rəde ki rə gin dije ti ki əi Jipi je ti

⁴⁴ *NDə taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me be bo ti kawī-naa ki naa ti kadi n-ooi də ta lə Bəbe. ⁴⁵ Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal də ta ti lie. ⁴⁶ Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki tji kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbə ta kin kəte, nə təkə imbatə ə oi təkə səi je asi ta kaji ki bitə kin al, je j-a ji təl ji yəti rəje ki rə gin dije ti ki əi Jipi je al ti. ⁴⁷ Tadə Bəbe ləje un ndune adi-je ə nə:

“M-ində-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dənangi ti,

Ki mbata kadi aw ki ta kaji bitə ki dəbəy dənangi ti✧.”»

⁴⁸ Loki gin dije ki əi Jipi je al ooi də ta kin ningə, rai rənəl ngay də ti, adi iləi təji də ta ti lə Bəbe, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki bitə ki nə ti, adi mede. ⁴⁹ Ta lə Bəbe sane ki dənangi ki Aṭiyosi ti ki tae ba. ⁵⁰ Nə Jipi je suləi dəne je ki əi dəne je ki njé təba ki me be ti, ki njé kəsi məkəsəde nangi nə Luwə ti, ki dije ki boy ki me be ti adi indəi kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tibəi-de me be ti ləde kə. ⁵¹ Pol əi ki Barnabasi indəi bu ki njade ti ki də be ti ləde ningə, əti awi me be ti ki Ikoniyom✧. ⁵² Ki rə njé ndo je ti lə Jəju ba, rəde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tə.

14

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Ikoniyom

¹ Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyom ti tə. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə. ² Nə Jipi je madi ki njé me nga, indəi ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, suləi-de də ngakoje je ti. ³ Be ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndə bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki tji kati, indəi təgide də Bəbe ti ki ma naji də me-maji ti lie ki isi iləi mbəe, adi-de təgi adi rai ne kəji je ki ne je ki əti bəl. ⁴ Lo kin ti, dije ki me be bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilə je ti tə. ⁵ NJé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je ləde indəi də rəde dana kadi n-adi kə Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tiləi-de ki mbal n-təli-de. ⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi bəyəi rəde be bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti. ⁷ Lo je ti kin ka, iləi mbə Poy Ta ki Maji titi tə.

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Lisitir

⁸ Me be ti ki Lisitir, dingəm kare ki njəe oy ta gine ti isi nəə. Njəe oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al. ⁹ Ə ndə kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Ba, Pol uwə kəmne ki dəe ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji. ¹⁰ Lo kin ti, Pol əl-e ta ki təgine ə nə: «J, a taa də njai ti!» Ba Dingəm ibə nangi j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi ne ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rəde dije ti, rəi uri nangi danje ti.» ¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «ərməsi» tə, mbata Pol ə e nje kəl ta. ¹³ Nje kijə ne məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi be bo ti, re ki baw mangi je ki təy ne je ki ndole rəde ti. Re səde, ningə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-iləi məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi. ¹⁴ Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi rəde ti, ba ayi-naa ki rə kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə: ¹⁵ «Madije je, ra ban ə a rai ne be ə? Je ka je dije tə səi be tə, ningə, re j-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ningə, e mba kadi iyəi kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de,

ə kadi itəli rəsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki ne je pəti ki me ti[☆]. ¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi. ¹⁷ Be wa kin ka iyə ta təji me-maji ləne, al. Hə ki man ndi dərə ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi ne je, adi səsi ne kuso ki to mbar je, adi rənəl rosi mesi je.» ¹⁸ Ta je wa ki əli kin ka, ngə səde ngay kadi ɔgi kosi je kilə məsi nangi kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki ij Atiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniyom, rəi, suləi kosi dije ka kin, ɓuki-de gode ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n-təli-e, ɓa ndəri-e, awi sie, iləi-e gidi ɓe ti, ooi ə nə oy. ²⁰ Nə loki njé ndo je kawinaa ki dəe ti, j taa, təl aw me ɓe bo ti gogi. Ba lo ti ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi təli gogi ki Atiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol əi ki Barnabasi iləi mbe Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay təli njé ndo je lə Kirisi. Ba əi je, təli uni də njade, tɛɛi Lisiti, ki Ikoniyom, ki Atiyosi ki Pisidi ti. ²² Həi dɪngəm me njé ndo je ti, adi-de ta kəji kadi uwəi tɔgide ba me kadi-me ti ləde. Ba, ai də ti nɔɔ əli-de ə nə: «E ki kɔ ki ngay ə j-a j-o-n kɔɓe lə Luwə.» ²³ Pol əi ki Barnabasi indəi njé kər nɔɔ njé kaw-naa je də njé kaw-naa je ti pəti ki tɛɛi dande ti. ɔgi rəde ne kuso, əli ta ki Luwə, ɓa go ti, iyəi-de ji Bəbe ti ki uni mede adi-e. ²⁴ Ii nɔɔ, indəi me ɓe ki Pisidi gangi, awi tɛɛi Pampili ti[☆]. ²⁵ Həi mbe Poy ta lə Luwə me ɓe ti ki Pərji, ɓa awi tɛɛi ta ba ti ki Atali. ²⁶ Lo kin ti nɔɔ, uni bato ki kaw Atiyosi ti. Atiyosi ki e ɓe ki ndə ki njé kər nɔ njé kaw-naa je ki me ti, iyəi-de ji Luwə ti. Iyəi-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dəde ti mbata kilə ki ij lo ra-e ti kin. ²⁷ Loki tɛɛi Atiyosi ti, kaw njé kaw-naa je, əli-de ne je pəti ki Luwə un-de ra-n. ɔji-de tɛɛ ki Luwə tɛɛ ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al. ²⁸ Isi ki njé ndo je dəkagilo ngay Atiyosi ti.

15

Kingə-naa ki Jorijaləm də ta kijə mətə ti

¹ Dije ki nə je ij Jude ti rəi Atiyosi ti, ndoi ngakoje je ne əi nə: «Kin ə re adi ijəi mətisi ki go ndu ti lə *Mojə al ə, a ingəi kaji al[☆].»

² Ne ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbɔ njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti nɔɔ be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilə je ki ki boy je lə njé kaw-naa je mbata ta kin. ³ *NJé kaw-naa je ki Atiyosi adi-de ne ki kadi ra səde də rəbi mba ti. Uni rəbi, tɛɛi Pənəsi ti əi ki *Samar, ɔri dije gin ne je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al təli adii mede Kirisi. Ta kin adi rənəl ngako je pəti. ⁴ Loki rəi tɛɛi Jorijaləm ti, njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je uwəi-de ki rəde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy ne ki Luwə ra səde adi-de ooi. ⁵ Nə dije ki nə je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijəi mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji ɓəy tə taa.» ⁶ Lo kin ti, njé kaw kilə je ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je kawinaa mba kadi indəi manji ta kin. ⁷ Loki naji-naa ta adi dande ngal ɓa, Piyər ɔsi nangi j taa əl-de ə nə: «NGakom je, təki igərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadi m-ilə mbe Poy ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al, kadi ooi ə adi mede. ⁸ Luwə ki gər me dije, ma naji ləde maji ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de təki adi-n-je be tɔ[☆]. ⁹ Əi je ə je tɔ, Luwə ɔr kəm dəw dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngamede ay-n njay. ¹⁰ Nɪngə ki ɓasine kin, mba ri ə isi sangi ta Luwə ki ne kində ki ɔy mindi njé kadi-me je ti ə? Ne ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki tɔgi kadi j-otii al. ¹¹ Ne ki j-adi meje də ti ə to kin: E ki takul me-maji lə Bəbe Jəju ə yə j-ingəi kaji, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tɔ.»

¹² Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi də ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de ɔji də poy ne kəji je ki ne je ki əti ɓəl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al. ¹³ Loki iləi ta nangi nɪngə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm ɓasine[☆]. ¹⁴ Simɔ j taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti maji, kadi ɔr dije ki nə je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tə dije ləne. ¹⁵ Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

☆ 14:24 13.14 ☆ 15:1 Ləbatiki 12.3 ☆ 15:8 7-8: 10.44; 11.15 ☆ 15:13 12.17

16 “Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra 6e lə
*Dabidi ki budi kin rangi.

M-a m-ra e ki sigi gogi, m-a m-ra toe ti gogi
to,

M-a m-ində taa gogi.

17 MBa kadi ndəgi dije sangi Ba6e,

Adi e gin dije pəti ki uni təm dəde ti.

Ba6e əl ta kin be.

18 Ba6e ki nje tee ki gin ne ki ində dəe naa ti
mari nu adi dije gəri*.”

19 «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi
j-iləi kagi nō dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede
Luwə kin, al. 20 Adi ji ndangi makitibi par
j-adi-de kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti
adi yo je al, kadi sangi-naa lo kaya ti al, kadi
usoi da ne ki dəw tu minde al, kadi usoi məsi
da al to*. 21 NGa ningə, ilə ngire mari nu ba
biti 6one, dije ki njé ndo madide je ndu-kun
lə Moji əi me 6e bo je ti kare kare, nim ndo
kare kare ki e ndo taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi
ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti to.»

*Makitibi mba kilə-n kadi njé kaw-naa je ki
Atiyosi*

22 Be ə, ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ki njé
kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-
mbəti dije ki nā je dande ti kadi uni tode
dani Pol əi ki Barnabasi awi səde Atiyosi ti.
MBəti Judi ki 6ari-e nə Barsabasi əi ki Silasi.
Əi joo pu, ngakode je taai mede maji. 23 Ta
ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé
kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi
ngakoje je ki isi 6e bo Atiyosi ti ki dənangi je
ki Siri ti ki Silisi ki səi gin koji lə Jipi je al, ji ra
səsi lapiya. 24 J-o poy dije madi iji danje ti ne
awi rəsi ti tuji mesi, təli səsi gogi ki ta je ləde,
ningə e je 6a j-ilə-de al. 25 Be ə, j-o maji kadi
j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-
de ki rəsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi
njé ndigi je ləje. 26 Əi ki iləi rəde kə mbata to
Ba6e ləje Jəju Kirisi. 27 E kin ə, j-ilə-n Judi əi
ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki
tade. 28 MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-
un nduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti
ki e ne ki ndae to ti kin, dəsi ti ki təgi al ngata.
29 Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da
ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi
da al, usoi da ki dəw tu minde al, isai-naa lo

kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji.
Itaai lapiya ləje, je ki je ngakosi je.»

30 Iyəi njé ki mbəti-de ka kin adi awi
Atiyosi ti. Loki awi tee Atiyosi ti, kawu njé
kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide
ti. 31 Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rəde
nəl-de ngay tadə ingəi ta je ki adi-de təgi me
ti. 32 Təki Judi əi ki Silasi wa əi njé kəl ta ki ta
Luwə ti, uni dəkagilo ngay iləi dīgəm me
ngako je ti, mbisi njade me kadi-me ti. 33 Isi
səde dəkagilo ndəy 6a, ngako je uwəi jide,
indəi-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, təli ki
rə njé kilə-de je ti gogi. 34 [Nə Silasi oo maji
ngay kadi n-isi Atiyosi ti.]

35 Pol əi ki Barnabasi isi Atiyosi ti, naa ti ki
ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, iləi-de mbe
Poy Ta ki Maji lə Ba6e.

Pol ai ki Barnabasi iyəi-naa

36 NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi
ji təl j-un də njaje me 6e bo je ti pəti ki j-
əl ta lə Ba6e titi kin, ə ji gō ngakoje je j-o
se təli toi ban wa?» 37 Lo kin ti, Barnabasi
ndigi kadi Jə Marki aw səde. 38 Nə Pol oo
kadi e loe ti al kadi Jə Marki ki ndo ki iyə-
de Pampili ti, 6i aw səde lo kaw kilə ti al kin,
kadi aw səde 6one 6əy*. 39 Minda kasi-naa al
ki bo ngay to dande ti adi iyəi-naa nōq be.
Barnabasi un Jə Marki, ə uni bato ki aw ki
Sipir ti. 40 NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje
je iyəi-de ji Ba6e ti. 41 Pol je njiyəi dənangi
Siri ti ki dənangi Silisi ti iləi dīgəm me njé
kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

1 Pol re tee Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo
kin ti ə, ingə nje ndo kare ki təe nə Timote.
Kəe e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Girəki
to*. 2 NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom əli ta
lie maji ngay. 3 Adi Pol ndigi kuwe jine ti
kaw sie. Be ə, aw sie ijə mətə, mbata *Jipi
je ki rai 6e lo je ti kin, gəri-e 6əti kadi bawe e
Girəki. 4 Be bo je pəti ki tee ti, əji ngakode je
ndu-kun je ki njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə
njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. Ba əli-de
kadi rai go ndu je ti ka kin. 5 *NJé kaw-naa
je ingəi təgi me kadi-me ti ləde, ningə kərde
ji də made ti ki ndəe ndəe.

☆ 15:18 16-18: Amosi 9.11-12 ☆ 15:20 Tee ki taga 34.15-16; Ləbətiki 17.10-16; Ləbətiki 18.6-23 ☆ 15:38 13.13

☆ 16:1 14.8, 21

Pol aw Masəduwan ti

⁶ NDil Luwə əgi-de kilə mbe Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi əti noo, indai dənangi Piri ji ki dənangi Galasi mani. ⁷ Loki rai teei basi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju əgi-de rəbi. ⁸ Be ə, indai dənangi ki Misi gangi, awi teei ta ba ti ki Tirowasi. ⁹ Loe ti kin ə, kondə ba, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dəe ti. Dəw ka kin əl Pol ə ə nə: «Njai ba, ire Masəduwan ti ira səje.» ¹⁰ Go ne koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti noo, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji təkilə Luwə ə wa ə bar-je kadi j-aw j-ilə mbe Poy Ta ki Maji titi. ¹¹ J-al bato Tirowasi ti noo, ba j-əsi ji tee dər Samotirasi ti. Lo ti ki go ti ningə, ji tee Nəyapolisi ti. ¹² J-i loe ti noo, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dəsəy ki dənangi ti ki Masəduwan, ki e gin kəbe ti ki Rom. J-isi noo, ji ra ngan ndə je asi tati. ¹³ Ningə ndə ta kəə ti lə *Jipi je, ji tee gidi be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə titi. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rə dəne je ti ki kawi-naa loe ti, j-əl-de ta. ¹⁴ Dan dəne je ti ka kin, e ki kare isi noo, təe nə Lidi. E dəne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje bəl Luwə tə. Isi oo ta, ba Babe tee ngamee, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl. ¹⁵ Ra batəm naa ti ki njé ki me kəy ti ləne. Ba bar-je kadi j-aw be ləne ə nə: «Kin ə re oi-mi kadi mi nje kadi mem Babe ba, irəi isi be ləm.» A də ta ti kin nga, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

¹⁶ NDə kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə ba, dəne ki nje ra kilə me kəy ti kare re ingə-je. Dəne kin aw ki ndil ndə, adi lo ki ində gara ba, ingə-n ne ngay adi bane je. ¹⁷ Un goje ki Pol je ba, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi bəə je lə Luwə ki e də ne je ti pəti. Rai a əji səsi rəbi kaji.» ¹⁸ Dəne ra ne kin be ndəne bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongi ra Pol dəe ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dəne ti ka kin ə nə: «Me tə Jəju Kirisi ti, m-əli kadi itee kə me ti.» Ningə ta naa ti noo, ndil tee kə me dəne ti.

¹⁹ Loki bae je ooi kadi ne kingə ne ləde ka, ində ngangine ba, uwəi Pol əi ki Silasi awi səde ta mbalo ti, no njé kəbe je ti. ²⁰ Awi

səde no njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rai ki ndu ki majal me be bo ti ləje. ²¹ Rai ki ne jibəl be je ki, je ki je Rom je, səbi dəje al, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.» ²² Kosi dije ij, buki-naa də Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngij kibi rəde ti, tindəi-de ki gəl. ²³ Loki indəi-de maji ba, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji. ²⁴ Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ba, aw səde kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangila njade ti.

²⁵ Kondə dan lo ti, Pol əi ki Silasi ij isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi təji də Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude. ²⁶ Ningə, ki kəm ki kində jipi, dənangi yəki ki təgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka j baki baki. Ba ki ta naa ti noo, ta kəy je teei nim, kulə gindi ki dəəi dangay je pəti ka tuti nim tə. ²⁷ Lo kin ti noo, nje ngəm dangay je j də bi ti. Loki j də bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi or kiyə ləne kadi tə n-təl-n rəne kə. ²⁸ Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nə: «Ituji rəi al, nə j-a ne pəti.» ²⁹ Lo kin ti, nje ngəm dangay je dəji por, ba nagi rəne ur kəy, osi no Pol ti ki Silasi ki dadi. ³⁰ Go ti, adi-de teei taga, ningə dəji-de ə nə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?» ³¹ Ə əli-e ə nə: «Adi mei Babe Jəju, ə a ingə kaji səi ki njé ki me kəy ti ləi.» ³² Lo kin ti, iləi-e mbe ta lə Babe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie. ³³ Dan kondə ti wa kin noo, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, togə do je ləde, ba kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne. ³⁴ Go ti, təl aw səde me kəy ti ləne, adi-de ne kuso usoi, rai rənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njé gangi ta je iləi paja je ləde ki rə nje ngəm dangay je ti əi nə: «Iyə dije kin adi awi.» ³⁶ Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nə: «Njé gangi ta je əi nə kadi m-iyə səsi madi awi, ə nə iteei awi lo ləsi ki lapiya.» ³⁷ Nə Pol əl paja je ə nə: «Je dije ki Rom ti tə, ə adi dije indəi je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta də je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tə. Ningə basine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rai ki rəde iyəi-je taa!» ³⁸ Ə paja je təli ki ta kin

awi rə njé gangi ta je ti, adi bəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti. ³⁹ Be ə, ij, rəi rəde ti, dəji-de me-səl, ba iyəi-de kadi awi, ə dəji-de kadi tēēi me be bo ti kin kə ngata. ⁴⁰ Loki Pol əi ki Silasi tēēi dangay ti ba, awi be lə Lidi. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, iləi dingəm mede ti ba awi.

17

Pol əi ki Silasi me be ti ki Təsaloniki

¹ Pol əi ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ba awi tēēi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa ləde nōq. ² Be ə, Pol aw ti, təkisi isəi ra-n ki lo je pəti. Asi ndə taa kəə mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je də ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə. ³ Or-de gin ta je, təji-de adi gəri təkisi, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, ba go ti, a təsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təkisi e darə Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi. ⁴ Jipi je ki nə je, ta kin ra kilə rəde ti, adi indəi rəde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dənə je ngay ki əi dənə je ki njé təba je ka indəi rəde naa ti səde tə. ⁵ Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kaw dije ki a iləi lo ki go rəbi kare, adi əsi də dije naa ti, rai ndu ki me be. Awi tēēi me kəy ti lə Jasə, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uwəi-de, n-awi səde taga, nə kosi je ti. ⁶ Nə loki ingəi-de al, uwəi Jasə əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi səde nə njé gangi ta je ti. Ba əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Dije ki tuji dənangi ki tae ba ka, rəi tēēi ne. ⁷ Rəi ə, Jasə uwə-de rəne ti be ləne. Dije kin pəti, nə rade e nə ra ki əsi ta ndu-kun je lə NJe kəbe ki bo Səjar. Əi əli təkisi ngar madi ki rangi e nōq təe nə Jəju.» ⁸ Ta kin adi wongi kosi je ki njé gangi ta je, ⁹ adi uwəi Jasə ki ndəgi njé kadi-me je adi ugəi la bəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me be ti ki Bəre

¹⁰ Loki lo ə nə n-goī par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo ki rəi tēēi Bəre ti ba, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. ¹¹ Jipi je ki Bəre ti, awi ki mər ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taai ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndə je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rəjeti wa. ¹² Be ə, ngay je dande ti adi

mede, taa dan Girəki je ti, dənə je ki njé təba, ki dingəm je ngay adi mede tə.

¹³ Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isəi ilə mbe ta lə Luwə Bəre ti nōq ningə, təli awi gode ti bəy, awi suləi kosi je adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin ti, njé kadi-me je sangi rəbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGa ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti. ¹⁵ NJé ki dani Pol, dani-e biti, awi tēēi sie Atən ti. NGata ba, loki isəi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rəi law ingəi-ne.

Pol me be ti ki Atən

¹⁶ Loki Pol isəi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isəi rai-de, rəsi me be bo kin. ¹⁷ Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndə je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de. ¹⁸ NJé nə gər je ki bari-de Əpikir je ki isitoyisi je ka naji-naa ta ti səde tə. Ə njé ki madi je əli əi nə: «NJə ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungə əli əi nə: «To tə nə ki e nje kəl ta ki də yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isəi ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isəi ilə mbe kje lo koy ti nim. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi sie rə njé gangi ta je ti, ba əli-e əi nə: «To kadi əl-je ta də nə ndo ti ki sigi ki isəi indo kin adi ji gər a? ²⁰ MBata isəi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ər gine maji adi j-o.» ²¹ Ningə nə kare ki səbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isəi dande ti, dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

²² Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, ba un ta əl ə nə: «Səi dije ki Atən ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti bəl ki dum. İpoləi yo me nə je ti pəti. ²³ Tadə, loki m-njiyə me be ti, m-o nə je ki isəi əsi məkəsisəi nangi nōde ti. M-o lo gugi yo madi wa bəy ki indəi nə də ti əi nə e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isəi əsi məkəsisəi nangi nōe ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbe ta lie. ²⁴ E Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki nə je pəti ki me ti, e ki e Ba dərə ki dənangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tə, tadə e ə e nje kadi dəw isəi kəm ba nim, nje kadi dəw kəə ki nə je pəti nim tə. ²⁶ Ki dəw ki kare ba be ə ində-n

✦ 17:25 24-25: 7.48; 1 NGar je 8.27; Eja 42.5

dije pəti adi taai dənangi. Ində dəkagilo adide nim, ində gangi lo kiside nim tə. ²⁷ Luwə ində ne je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmaji ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rəjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra danje ti. ²⁸ Tado kisi ki də taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ədi rəje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tə.” ²⁹ Ə re je ngan Luwə je ba, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to tə yo ər je, ki yo la je ki dije ləi-de, ə se yo mbal je ki dije təli-de ki gosi ki dəde ti kin be al. ³⁰ Luwə iyə go ne ki dije rai kəte də day ti, dəkagilo ti ki gəri-e al bəy kin kə, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi ne rade je ki majal kə. ³¹ Tado ər ndə kare ində nōq kadi tə a gangi-n ta də dije ki dənangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə təje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

³² Loki Pol əl ta ki lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndə ki rangi ti.» ³³ E be ə, Pol tēē-n dande ti, aw. ³⁴ Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan njé gangi ta je ti e səde nōq, taa dəne ki bari-e nə Damarisi ki ndəgi dije ki rangi ka əi səde nōq tə.

18

Pol me be ti ki Koreti

¹ Loki Pol j Atən ti ningə, aw Koreti ti. ² Lo kin ti nōq, ingə Jipi kare ki təe nə Akilasi, ki gine e Po, ij Itali ki nene Pirisil rəi ngəsi ne bəy. Rəi mbata nje kəbe ki bo ki Rom ti ki təe nə Kilodi un ndune kadi *Jipi je pəti tēēi Rom ti kə. Pol aw ingə Akilasi je nōq, ³ ningə təkə kilə ki kadi rai ingəi ne e kilə ki kare ba, adi e kilə koji kibi ra kəy, Pol isi səde, adi rai kilə kin naa ti. ⁴ *NDə taa kəə je pəti, Pol un ta, əl me kəy kaw-naa ti lə Jipi je. Əl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girəki taai tə ta ki rəjeti.

⁵ Nə loki Silasi əi ki Timote ij Masəduwan ti rəi ingəi-ə, Pol un dəkagilo ləne pəti mba kəl-n ta lə Luwə. Təji Jipi je kadi gəri təkə Jəju e Kirisi. ⁶ Nə Jipi je taji-e rə, taji-e, adi Pol jəngi bu kibi ləne tade ti, ə əl-de ə nə: «Ta

məsi e dəsi ti! mi m-goto me ti. Ningə ki basine kin, dije ki əi Jipi je al ə m-a m-aw ki rəde ti ngata.» ⁷ Be ə, Pol j nōq, aw be lə Titusi Jusitusi, ki e dəw kare ki nje kaw nōq Luwə ti, ki kəy lie ndunəi-naa ki kəy kaw-naa lə Jipi je. ⁸ Kirisipusi, ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je əi ki dije ki me kəy ti ləne ba pəti, adi mede Bəbe. Taa dije ki Koreti ti ngay, ki ooi ta lə Pol ka adi mede tə, adi rai-de batəm.

⁹ NDə kare kondə, Bəbe əl Pol ta me ni ti ə nə: «İbəl al, əl ta ki nqi ti, bi uti tai al. ¹⁰ Tado mi səi naa ti, dəw madi kare ki a ilə jine kadi ədi təkə majal goto. Dije ki əi dije ləm əi ngay me be bo ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi-n Koreti ti bəl kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lə Luwə.

Pol a nōq Galiyo ti

¹² Dəkagilo ti ki Galiyo e-n nje kəbe ki Akay, *Jipi je dəi ta naa ti də Pol ti, adi awi sie nōq njé gangi ta je ti, ¹³ əi nə: «Dəw kam isi aw ki dije kadi əsi dəde nangi nōq Luwə ti, ki go ndu-kun ti al.» ¹⁴ Pol ra kadi tə n-əl ta ningə, Galiyo un ta tane ti kəte əl Jipi je ə nə: «Kin ə re e ta lə ne təl, ə se ta lə majal madi ki ngə ngay ə to be ə, re m-a m-o ta ləsi, səi Jipi je. ¹⁵ Nə təkə e ta ki naji-naa ti ki əji də ta je, ki tə je, ki ndu-kun je ləsi ki səbi dəsi kin bə, ai dansi ti nōq. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.» ¹⁶ Ba tuwə-de lo gangi ta ti kə. ¹⁷ Ə loe ti nōq, dije pəti uwəi Sositan ki e ki boy də kəy kaw-naa ti lə Jipi je, indəi-e, nə usi Galiyo ne kare dəde ti al.

Pol təl aw Atiyosi ti

¹⁸ Pol təl isi Koreti ti nōq dəkagilo asi ta ti bəy. Ba go ti, iyə njé kadi-me je, ə un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirisil əi ki Akilasi. Pol adi ngisəi dəe Səkiire ti, mbata un mindine adi Luwə. ¹⁹ Awi tēēi Epəji ti, Pol iyə Pirisil əi ki Akilasi ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, naji-naa ta ti səde. ²⁰ Jipi je kin dəji Pol kadi isi səde ngan ndə je bəy, nə Pol ndigi al. ²¹ Ba əl-de ə nə: «NDə ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m-a m-təl tə m-re rəsi ti bəy,» ningə iyə-de ə aw. ²² Ba un bato Epəji ti, aw Səjare ti. Loki tēē Səjare ti, aw uwə ji njé kaw-naa je, bə un rəbi aw Atiyosi ti. ²³ Pol ra ngan ndə je nōq, bə təl ilə dəne gogi. Aw tēē Galasi ti ki Piriji ti, adi təgi njé ndo je pəti.

✧ 18:5 17.15 ✧ 18:18 Kər Isirayəl je 6.5-18

Apolosi me be ti ki Epəji ki me be ti ki Koreti

²⁴ Jipi kare ki tœ nə Apolosi, ki e dæw ki gine e Aləgijandiri ti re Epəji ti. E dæw ki bəl ta to tae ti, taa gər ta lə Luwə maji tɔ. ²⁵ NDoi-e rəbi ta lə Bəbe, adi ilə mbe ta lə Jəju ki rənəl ki ngay, ndo dije ne ki dɔ Jəju ti ki go rəbe ti. Nə ke ə, gər batəm lə Jə par. ²⁶ Flə rone, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki tji kati. Nə loki Pirišil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, bari-e rəde ti, oji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər. ²⁷ Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi dɔ ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rəde maji. Loki aw tɛɛ Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay. ²⁸ Tadɔ dum dɔ Jipi je ki tɔgi ta ləne taga wangɪ ta kəm dije ti. Tɔji ki ta lə Luwə jine ti təkɪ Jəju e Kirisi.

19*Pol e me be ti ki Epəji*

¹ Dɔkagilo ti ki Apolosi e-n Koreti ti, Pol ində dənangi ki mbal je əi ti ki dənangi Aji ti gangi, ba re tɛɛ Epəji ti. Ingə njé ndo je lə Jəju ki nə je ti nɔɔ. Adi dəji-de ə nə: ² «Loki adi mesɪ Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təli iləi-e ti əi nə: «Jagi, ko ka j-o kəte kadi NDil Luwə e nɔɔ al.» ³ Pol təl dəji-de bəy ə nə: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nə: «J-ingə batəm lə Jə Batisi.» ⁴ Be ə, əl-de ə nə: «Oyo, Jə ra batəm *Israyəl je mba kadi təri ndude dɔ majal je ti ləde. Ə təl əl-de bəy kadi tə adi mede dæw ki a re gone ti nɔɔ, adi dæwe kin e Jəju.» ⁵ Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me tɔ Bəbe Jəju ti. ⁶ Be ə, Pol ində jine dəde ti, ə NDil Luwə risi dəde ti. Ningə iləi ngirə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim tɔ. ⁷ Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dɔgi gide e joo. ⁸ Go ti, asi nay mitə go-naa ti, Pol tɛɛ ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Flə mbe kɔbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rɔjeti mba kadi taai ta kin tɔ. ⁹ Nə Jipi je ki nə je dande ti rai me ngə, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo lə Pol ki oji go rəbi ta lə Bəbe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə ɔti aw ki njé ndo je me kəy ndo ne ti ki tœ nə Tiranusi. Ningə ki ndɔ je kare kare pəti, ndo-de ne. ¹⁰ Ne ndo kin, Pol ra kile asi

bəl joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangi Aji ti, ooi ta lə Bəbe. ¹¹ Luwə ra ne kɔji je ki ɔti bəl ki takul Pol. ¹² Adi, dije ɔyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ɔdi, awi ɔdi njé moy je adi ingəi rɔ nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim tɔ.

¹³ Jipi je ki nə je ki njé njiyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai tɔ Bəbe Jəju dɔ dije ti ki əi gin tɔgi ti lə ndil je ki majal tɔ. Adi əli əi nə: «Me tɔ Jəju ti ki Pol isi ilə mbe ta lie, m-dəji səsi kadi itɛɛi kɔ.» ¹⁴ Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki tœ nə Səba. E ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. ¹⁵ NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dæw ki e Pol tɔ, nə səi, səi nə je ə?» ¹⁶ Lo kin ti, dæw ki ndil je majal isi me ti ka kin j ur dəde ti uwə-de tɔsɔsɔ. Ningə ində-de kində ki dæw oo go madine al, adi tɛɛi me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi. ¹⁷ Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi ɔsi gon Bəbe Jəju. ¹⁸ Dije ngay ki əi njé kadi-me je rəi təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nɔ dije ti. ¹⁹ NJé ki nə je dan njé ra mbəli je ti, rəi ki makitibi ra mbəli je ləde, kawɪ ki dɔ-naa ti ə iləi por ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare.* ²⁰ E be ə, ki takul tɔgi lə Bəbe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki tɔgine tɔ. ²¹ Go ne je ti kin, NDil Luwə ɔsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Dɔ rəbi kawə ti, ində dənangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol əl ə nə: «Re m-aw m-tɛɛ be bo Jorijaləm ti ba, maji kadi m-aw m-o dənangi Rom tɔ.» ²² Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi dənangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dənangi Aji ti ba njaba bəy.

Nə je ki rai ne Epəji ti

²³ Dɔkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay j dɔ rəbi ta ti lə Bəbe me be ti ki Epəji. ²⁴ Dæw kare ki tœ nə Dəmetirusi, e kadi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dəne ki a bari-e nə Artəmisɪ. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay. ²⁵ Be ə, Dəmetirusi kaw kadi je ki dije pəti ki isi ki dəde taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne

maji. ²⁶ Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tə, kadi e Epəji ti ne par al, nə dənangi Aji ti ba pəti, ə dīngəm ki təe nə Pol kam təl də kosi dije basi. E əl-de ə nə: “Kagi yo je ki dije rai ki jide əi Luwə al.” ²⁷ E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dəne ki bo ki e Artəmsi kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tə. Lo kadi dije a əli ə nə: “Artəmsi e yo ki dəne ki bo,” goto. Artəmsi ki dije ki dənangi Aji ti ki ndəgi dənangi ba pəti əsi gone kin.» ²⁸ Loki kədi je ooi ta je kin ningə, wongi rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmsi lə Epəji je, e ki bo.» ²⁹ Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmdə ti, ə ngədi təl-n-de ki ta mbalo ti. ³⁰ Pol ndigi mba kadi n-təji rəne kosi dije, nə njé ndo je əgi-e. ³¹ Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dənangi Aji ti, iləi kilə rəe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al. ³² Ta mbalo ti, ne ki to ay njay də dije ti goto. Ta je ki isi tēē ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madije je ti gəri gin ne ki kawī-naa al. ³³ Dije ki nə je dan kosi dije ti əri gin ne ki ra ne kin adi Aləgijandir ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dəde kin ade oo. Aləgijandir ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadə ge kəl ta, ərn ta dəde ti. ³⁴ Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo əsi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmsi lə Epəji je, e ki bo.» ³⁵ Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jijiji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmsi ki e yo ki dəne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki j dərə ti osi kin al ə?» ³⁶ E kin e ne ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsi indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne. ³⁷ Səi je ə əri dije kam irai səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai əsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal də yo ti ləje ki dəne Artəmsi al tə. ³⁸ Re Dəmetirusi əi ki dije ki njé ra kilə je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndə gangi ta je to nqə, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je. ³⁹ Re ne madi ki rangi to nqə kadi idəji ə, ndə ki kadi njé kində manji ta je kin ki go rəbe ti to nqə. ⁴⁰ Ne je ki rai ne bəne kin, əsi kadi dije iləi ta dəje ti tə njé kal də ndu je,

tadə ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ərii ta də je ti, ki əji go kaw-naa lə dije ki bəne kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dənangi Masəduwan ti

¹ Loki wongi lə dije yogiro ningə, Pol ilə bar njé ndo je, ilə dīngəm mede ti bəy taa rade lapiya əti aw Masəduwan ti. ² Pol ingə dəkagilo je ngay ilə-n dīngəm me njé kadi-me je ti loki isi ində dənangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte nqə aw Girəki ti. ³ Pol isi ti nqə nay mitə. Dəkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dənangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti. ⁴ MBQ dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bəre ti nim, Arisitarki əi ki Səgodusi ki əi dije ki Təsaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote nim, taa Tisiki əi ki Tiropim ki əi dije ki dənangi Aji ti nim tə. ⁵ Dije kin əti kəte noje ti, awi nginəi-je Tirowasi ti. ⁶ Je bə, go ndə je ti lə mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me be ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndə mi rəbə, bə j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndə siri.

Pol me be ti ki Tirowasi

⁷ NDə dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dəe ti. ⁸ Ji kaw-naa me kəy ti ki e də made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti nqə. ⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki təe nə Etikusisi isipənətir ti, to bi maki, adi bi un-e, j kəy ti ki kəy mitə də made ti, tēē osi. Loki dije əi nə n-uni-e bə, basa oy. ¹⁰ Pol ur nangi, dəbi rəne dəe ti ə un-e jine ti bə əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm bəy!» ¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi biti ta gin lo ti, bə əti aw. ¹² NGa ningə, dije əri basa awi sie be kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol i Tirowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me be ti ki Asosi. Me beə ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti səje. Tadə ki go kəji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane. ¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti səje ə j-aw Mitilən ti. ¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-əti nqə, ji re ji tēē ta lo ti ki Kiyō.

NDó ki go ti ningə, ji tee Samosi. NDó ki kó sɔ bəy taa ji tee Mile ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dəkagilo də dɔne ti dɔnangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndɔ Patəkoti osi dɔne ti Jorijaləm.

Pol əl ta ngatəgi je me be ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me be ti ki Mile ba, ilə bar ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti. ¹⁸ Loki rəi tee rəe ti ningə, əl-de ə nə: «igəri rəbi pa njiyəm dəkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire dɔ ndɔ ki dɔsəy ti ki m-re-n dɔnangi Aji ti. ¹⁹ M-ra kilə bəə lə Bəbe ki dɔ ki səl ləm ləm, me man nɔ ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rɔ *Jipi je ti ki madi. ²⁰ Səi igəri bəti, m-bəyɔ səsi dɔ ne madi kare al. M-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tɔ, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tɔ. ²¹ M-ilə mbə Jipi je nim, Girəki je nim kadi təli rɔde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kɔ, taa kadi adi mede Bəbe ləje Jəju Kirisi tɔ. ²² Ki basine kin, NDil Luwə ində dɔm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ra-m nu. ²³ Ne ki m-gər, me be bo je ti kare kare ki m-tee ti, NDil Luwə adi-m m-gər təkɔ dangay je ki kɔ je isi nginəi-mi nɔɔ. ²⁴ Ki oji dɔm, kisi ki dɔ ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngɔdi ləm, ə kadi m-ra kilə bəə ki m-ingə ji Bəbe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ki oji dɔ me-maji lə Luwə. ²⁵ Ningə basine, m-gər kadi səi pəti ki m-njiyə dansi ti ə m-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ki oji dɔ kɔbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata. ²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay bɔne, ta məsisi səi pəti goto dɔm ti. ²⁷ Tadɔ kɔji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbə dɔ ti madi oi. Ne ki m-bəyɔ dɔe rɔsi ti goto. ²⁸ Indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti səi je wa, taa dɔ ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tɔ. Maji kadi indəi kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogide ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji. ²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rəi uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal. ³⁰ Ningə mbosi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rɔjeti mba kadi təli njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde. ³¹ Maji kadi isi dɔgi

ti, adi mesi ole dɔ ti, təkɔ me bəl ti ki mitə ki m-ra dansi ti, kondɔ ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dɔngəm mesi ti al, ki man nɔ kəm ti. ³² Ningə ngəsine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tɔ. Ta kin aw ki tɔgi mba kadi adi itəgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tɔ. ³³ Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔr ə se kibi lə dəw madi dansi ti al. ³⁴ Səi je wa igəri bəti, kadi ki oji dɔ kisi ki dɔ taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa. ³⁵ M-əji səsi ki lo je pəti, ə se ki dəkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesi ole dɔ ta ti ki Bəbe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Majikur e ngay dɔ ji ti ki adi itə ji ki taa.” ³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, əsi məkəsine nangi, bə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti. ³⁷ Ba go ti, əi pəti, buki-naa ki nɔ ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, ɔrəi-e ki rɔde ti. ³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tɔgide ngay. Ningə dani-e bitɔ awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dɔ dər ti ki tɔe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tee me be bo ti ki Rodi. J-əti Rodi ti bə j-aw be bo ti ki Patara. ² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie. ³ Loki j-o dɔ dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyə ki dɔ ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dɔnangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nɔɔ ki a ɔri ne je ki me bato ti nangi. ⁴ J-ingə njé ndo je me be ti ka kin nɔɔ, adi j-isi səde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə əsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al. ⁵ Nə loki dəkagilo ləje asi ningə, j-ji taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je bitɔ tee səje gidi be bo ti. Loe ti nɔɔ, j-əsi məkəsije nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə. ⁶ Go ti, loki j-əl-naa ta je ki dɔbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa bə, j-al me bato ti ə əi je təli ki be je ləde tɔ. ⁷ J-ində ngangɔ kaw mba ləje ki bato, lo ki j-ji Tir ti ji re ji tee Toləmayisi ti. Me be bo ti kin nɔɔ, j-uwə ji ngakoje je, bə j-isi səde ndɔ kare. ⁸ Lo ti dɔ ti ningə, ji re ji tee Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e nje kilə mbə Poy Ta ki Maji, ki

e mbo dije ti ki siri ki njé kində kənde go ne maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti[✧]. J-isi rəe ti noo. ⁹ Me kəy ti lie, ngan dəne je sə ki gəri dingəm al bəy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti noo. ¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndə ngay nga ba kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki təe nə Agabusi j Jude ti re ingə je noo[✧]. ¹¹ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda də bədi lə Pol dəə-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me be bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dəəi ba nje nda dəə bədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.» ¹² Loki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al. ¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inoi adi mem gangi man. Mi Pol mi basi kadi dije təi-mi par al, nə re oji də koy ka, mi basi kadi m-oy ki mbata tə Bəbe Jəju Jorijaləm ti.» ¹⁴ Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəə tə, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par. ¹⁵ Go ndə je ti ki ban wa ki ji ra dənangi Səjare ti, ji ra go rəje ə j-ətə j-aw Jorijaləm ti. ¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tē Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi ki təe nə Minasə, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mbo njé ndo je ti ki dəsəy. ¹⁷ Loki ji re ji tē Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rəde ti ki rənəl ki əti bəl. ¹⁸ Lo ti də ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatəgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi noo. ¹⁹ Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ər-de poy ne je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, bəre bəre adi-de ooi. ²⁰ Go ne je ti ki Pol ər-de poye kin ningə, iləi təji də Luwə ti, ba əli Pol əi nə: «NGokoje, ində kəmi o, Jipi je dibə bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun lə *Moji nga. ²¹ Ningə ki basine kin ooi ta dəi ti təkəi isi indo Jipi pəti ki isi tə mba je dənangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kə nim, əl-de kadi ijəi mətə ngande je al nim, taa ne jibəl be je lə Jipi je ka kadi uni goe al nim tə. ²² Adi ji giri də ne ti ki kadi ji rai, tadə a ooi poyi kadi ire ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sə mbo je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rəde ta dangi mbata lə Luwə. ²⁴ Maji kadi ər dije kin goi ti, ə ira səde

ne jibəl be kay rə də majal ti, ə igə dəde mba kadi ngisəi dəde[✧]. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi oji dəi e ta je ki ngom. Tadə j wa ki dəi, itəl rəi go ndo kun je ti lə Moji. ²⁵ Ki oji də dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gugə-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dəw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tə[✧].» ²⁶ E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sə ka kin, ay rəne səde, ba goto ur nati kəy ti lə Luwə, oji ndə ki gin kay rə ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

²⁷ Loki nay basi kadi gin ndə ki siri gangi, *Jipi je madi ki jii dənangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dəe ti ə osi sie uwəi-e, ²⁸ ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi əsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi əsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tə. Ningə ki rangi bəy, re ur ki dije ki ijəi mətide al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.» ²⁹ Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiroxim, dəw ki be bo Epəji ti sie me be bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti. ³⁰ Dije awi pir pir də-naa ti me be bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije tēi ki lo njo njo isi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol tēi sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti noo uwəi ta kəy je uti. ³¹ Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte bəy taa kadi təli-e, poy ta osi mbi ki bo ki də asigar je ti ki Rom ti təkəi be bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa. ³² Taji naa ti noo par ə, j taa əy asigar je ki ki bo je ki də buti asigar je ti ki bu, ə ay ngədi ki rə kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki də asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti. ³³ Loki re tē rə kosi dije ti, ki bo ki də asigar je ti ka kin əti basi ki rə Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dəəi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dingəm kam ə? Ə ri ə ra ə?» ³⁴ Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki də asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti ³⁵ Loki Pol re tē rigi lo njiyə je ti

✧ 21:8 6.5; 8.5 ✧ 21:10 11.28 ✧ 21:24 18.18 ✧ 21:25 15.20

kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tado kosi dije bətirəi-e ki wongi ngay. ³⁶ Kosi dije ki isi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi ji təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

³⁷ Kəte bəy taa kadi asigar je awi sie me ndogi bər ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol dəji ta ki bo ki dō asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki dō asigar je ti ka kin dəje ə nə: «İgər kəl ta Girəki bəti a? ³⁸ M-gər al adi m-əji m-ə nə j dəw ki Ejipi ti ki ndō ki me ndō je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongi, ə ər-de asi dije dibi sō ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.» ³⁹ Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dənangi Silisi ti, mi dəw ki me be bo ti ki təe ba, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.» ⁴⁰ Be ə, ki bo ki dō asigar je ti ade ta rəbi. Pol j a taa dō rigi lo njiyə ti, əy jine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jiji ni ningə, əl-de ta ki ta ebirə.

22

¹ Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dəm ti kin.» ² Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jiji wa bəy kadi n-ooi ta lie. ³ Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dənangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyəl* ə e nje ndo-m ndu-kun lə kaje je kadi m-gər kərə kərə. Kəte m-tingə bil mbata lə Luwə təkə ai basine kin be tō. ⁴ M-adi kō dije ki njé kun go ne ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dənə je ki dīgəm je, m-tō-de m-tilə-de dangay ti. ⁵ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatōgi je pəti asi kadi a mai naji ləm dō ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakō je ki Damas ti ki njé kun go ne ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-buki-de dangay ti* ⁶ Loki mi dō rəbi ti, m-re basi ki Damas ti, ningə ki kadi ki e basi ki jam dō be ba, ta naa ti nōq par ə, kunji ki bo ngay j dərə ti re unji gə dəm. ⁷ M-osi ki ta kəm nangi, ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kō be ə?” ⁸ Ə m-ile ti m-ə nə: “İ nā ə Bəbe?” Ningə təl əl-m ə nə: “E

mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kō.” ⁹ NJé ki əi səm ooi kunji ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al. ¹⁰ Lo kin ti, m-dəje m-ə nə: “Bəbe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Bəbe əl-m ə nə: “İ taa aw Damas ti nōq, ə a əli-ni ne je pəti ki kadi ira.” ¹¹ Kunji ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndəri-mi tə ndər ə awi səm Damas ti. ¹² Ningə Damas ti, dīgəm kare ki bari-e nə Ananiyasi isi nōq. E dəw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pəti ki Damas ti ndigi ta lie ngay. ¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Ningə ta naa ti nōq par ə kəmm oo lo adi m-o-e. ¹⁴ Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tō. ¹⁵ Tado a j nje ma naji lie dō ne je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki rō dije ti pəti. ¹⁶ Ningə ki basine kin, ne ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə İ taa, i bə tō Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togə kō.”»

Pol əl ta dō kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie ningə, m-o ne me ndil ti. ¹⁸ M-o Bəbe əl-m ə nə: “İ taa law kadi iteē kō Jorijaləm ti, tado a taai naji ləi ki a ma dəm ti al.” ¹⁹ Lo kin ti, m-əl-e m-ə nə: “Bəbe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je. ²⁰ Taa loki ndō ki isi tōli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti nōq tō. Adi ndum e naa ti ki njé təl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm*.” ²¹ Nə Bəbe əl-m ə nə: “Aw, tado m-a m-ilə-i say rō dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol əl təkə ne dəw ki Rom ti

²² Loki uri mbide ooi ta lə Pol bitə tēgi dō ta ti kin ba, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kō dənangi ti. E dəw ki kadi isi ki dənə taa al.» ²³ Uri kəl ningə, təri kibi je ləde tiləi kō, ə kəi bu sanəi ki taa. ²⁴ Lo kin ti, nje kun dō asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl ne ki ra ne ə adi dije isi iləi bilə dōe ti kin. ²⁵ Nə, loki dōi Pol kadi indəi-e ba, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a nōq ə nə: «Adi awi ki tōgi kadi indəii dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dōe ti al wa*?» ²⁶ Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw

* 22:3 5.34 ☆ 22:5 4-5: 8.3; 9.1-2 ☆ 22:20 7.58; 8.1

☆ 22:25 16.37

əl ki bo ki dəde ti ə nə: «İra ne ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.» ²⁷ Lo kin ti, ki bo ki də asigar je ti re rə Pol ti dəje ə nə: «Əl-m adi m-o, i dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.» ²⁸ Ə ki bo ki də asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yam mi, ojii-mi tə koji.» ²⁹ Par ə, ta naa ti noo, dije ki kəte kadi indəi Pol, dəji-e-n ta ka kin təri rəde gogi. Ki bo ki də asigar je ti wa ka bəl ra-e tə, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dəi-e ki kulə gindi.

Pol a nə njé gangi ta je ti lə Jipi je

³⁰ Ki bo ki də asigar je ti sangi kadi n-gər ne wa ki *Jipi je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti də ti ningə, adi tuti Pol, ba adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawinaa, ba aw ki Pol nōde ti.

23

¹ Pol go njé gangi ta je lə Jipi je ba, ba əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, də ka-m nə Luwə ti bitə bone.» ² Ningə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae. ³ Ə Pol əl-e ə nə: «E i ə Luwə a indəi, i bər ki kəy pə gidi ti kadi nda kare. İsi ne kadi igangi ta dəm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al də ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi bəy.» ⁴ NJé ki ai kadi Pol ti bəsi əli-e əi nə: «İtəji ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə a?» ⁵ Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əl ta ki majal də ngar ti lə dije ləi al.”» ⁶ Loki Pol gər kadi dije ki kawinaa kin, njé ki nə je əi *Sadusi je, ə njé ki nungi əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi*. Ningə e ki mbata kində ki m-ində mem də ki lo koy ti lə njé koy je kin ə rəi səm lo gangi ta ti.» ⁷ Loki Pol əl ta kin ba, ta ki naji-naa ti i dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa. ⁸ Tadə Sadusi je əli əi nə dije a i lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi tə. Nə Parisi je əli təkə ne je kin toi noo*. ⁹ Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti lə Parisi je i taa əli

ta ki təgide əli əi nə: «Je j-o ne madi kare ki majal rə dīgəm ti kin al. Dəmajə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.» ¹⁰ Loki ta kasi-naa al aw ki kəte kəte, ki bo lə asigar je bəl kadi dije kin i ri bəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi ərri Pol awi sie me ndogi bər ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondə go ti ba, Bəbe tē əy rə Pol ti əl-e ə nə: «Uwə təgi ba. Təkə ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tə.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Pol

¹² Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi ne al nim, n-ay-i-naa man al nim, bitə kadi n-təli Pol bəy taa. ¹³ NJé ki dəi ta naa ti kin ali də kuti sə kare. ¹⁴ Ningə awi əli ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je əi nə: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso ne al nim, j-ay man al nim, bitə kadi ji təl Pol bəy taa.» ¹⁵ Ningə ki basine kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e təkə i gei kadi re ki Pol nōsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGA ə, loki Pol a re ba, tē rəsi ti al bəy ə je j-a ji təl-e. ¹⁶ NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bər ti ki ngal əl-e. ¹⁷ Be ə, Pol bər nje kun də buti asigar je ki bu kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rə ki bo ti lə asigar je. Aw ki ta kare noo kadi əl-e.» ¹⁸ Nje kun də asigar je ki bu aw ki ngon ka kin rə ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki bari-e Pol ə bər-m, ə nə m-re ki ngon kin rəi ti, təkə aw ki ta kare noo kadi əli.» ¹⁹ Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, ba dəje ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?» ²⁰ NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dəi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itē ki Pol lo ti ti, nə njé gangi ta je ti ləde, təkə gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi. ²¹ Nə maji kadi o ta ləde al. Tadə dije ki itəi kuti sə kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi ne al nim, n-ay-i-naa man al nim, bitə kadi n-təli-e bəy taa. Ki basine kin, isi də njade ti, isi nginəi ndu ləi par.» ²² Ki bo lə asigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kəte adi dəw ki rangi oo al, ba iye adi aw. ²³ Go ti, ki bo lə asigar je, ba njé kun də asigar je ki bu əi joo əl-de ə nə: «Əsi nja asigar je bu joo naa ti, njé sində je də siri, ə njé ningə je bu joo tə. Ba isi də

* 23:5 Tē ki taga 22.27 ✦ 23:6 26.5; Plp 3.5 ✦ 23:8 Mt 22.23; Mk 12.18; Lk 20.27

njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare ba, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti. ²⁴ İndəi də sində je naa ti adi Pol tə. Ə kadi awi iteəi sie rə nje kəbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi rae.» ²⁵ Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be adi nje kəbe ə nə: ²⁶ «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kəbe Pəlisi. Ne ki dəsəy, m-uwə jii! ²⁷ Ningə dingəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a təli-e, ə loki m-o kadi e dəw ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti. ²⁸ M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nə njé gangi ta je ti ləde əi Jipi je. ²⁹ Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e əji də ndu-kun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto. ³⁰ Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rəi ti nu.» ³¹ Asigar je rai təkə ki bo ləde əji-n-de, adi awi ki Pol kondə ratata teəi sie Atipatirisi ti. ³² Lo ti də ti, asigar je ki njé nja təli gogə lo kiside ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol. ³³ Ləki teəi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kəbe, ə əji-e Pol tə. ³⁴ Nje kəbe tidə makitibi ka kin, ba dəji Pol se e dəw ki dənangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti. ³⁵ Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndə ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta də Pol ti

¹ NDə mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatəgi je taa nje naji ta də dije ti ki bari-e nə Tərtulusi tə. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rə nje kəbe ti ki dənangi Səjare ti. ² Ləki bari Pol bə, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dəe ti nə nje kəbe ti ə nə: ³ «I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kəbe ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me be ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me ne je ti pəti. ⁴ Ningə, kadi j-indəi kə ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n də ta ki j-a j-əli ta je kare joo. ⁵ J-o kadi dingəm kam e nje tuji be. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je pəti dənangi ti ne. E nje kun də buti lə

dije ki Najarəti ti. ⁶ Aw bəti kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwə. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dəe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun də asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində təgi taa-e-n jije ti. ⁸ Ningə un ndune kadi njé kində ta dəe ti rəi nəi ti.] Kin ə idə-je ta ə, j wa a oo kadi ta je ki j-əli dəe ti kin e ta ki rəjeti.» ⁹ Jipi je indəi rəde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl də Pol ti e ta ki rəjeti.

Pol un ta tane ti nə Pəlisi ti ki nje kəbe

¹⁰ NJé kəbe ra ne madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangi ta me be ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dəm ti nəi ti. ¹¹ Asi kadi j wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dəm nangi nə Luwə ti kin, man də ndə ki dəgi gide e joo əl bəy. ¹² Ningə, ləki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me be bo ti nə, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto. ¹³ Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi əji ne madi kare də ta ti ki indəi dəm ti kin, kadi e ta ki rəjeti, al tə. ¹⁴ Ningə, m-gər nəi ti ne təkə, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dəm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pəti ki ndu-kun lə *Mojə əl tae, ki ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi ne je ki rəjeti. ¹⁵ M-ində mem də ne ti kin rə Luwə ti. Ningə əi je ka, indəi mede də ti tə. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a j lo koy ti. ¹⁶ E mbata kin ə, m-ində təgi də rəm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nə Luwə ti al nīm, nə dije ti al nīm tə. ¹⁷ Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tə. ¹⁸ Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay rə njay gin kəy ti lə Luwə. Ləki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nīm, taa dəw ra ne ki biriri al nīm tə. ¹⁹ NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nəi ti ne kadi tə indəi ta dəm ti, ləki re awi səm ki ta madi. ²⁰ A re e be al tə ningə, njé kində ta dəm ti ki ai ne ka kin, əli ta ne ki m-təl ə ooi tae, ləki m-a-n nə njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o. ²¹ Ta

kare ki m-un ndum taa nõde ti m-əl m-ə nə: «E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a j lo koy ti ə m-a-n nõsi ti lo gangi ta ti ne[☆]», kin wa ə e ta ki kare ba ki ai dɔ ti wa taa.»

²² Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji[☆], ɔr ndo kəte, ningə əl-de ə nə: «NDɔ ki Lisiyasi ki nje kun dɔ asigar je re ə tə m-ində manji ta ləsi kin bəy.» ²³ Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki bu, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rəne, taa kadi iyə ta rəbi adi dəw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tɔ.

Pol a nɔ Pəlisi ti əi ki nee Dirusil

²⁴ Asi ndo je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki dɔ kadi-me Jəju Kirisi ti. ²⁵ Nə loki Pol əl ta tɛɛ-n dɔ ne ra ti ki dana, ki kuwə rɔ gin tɔgi ti, ki ta ki gangi ki a re ba, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə aw tə ndo ki m-ingə dəkagilo ki rangi ə m-a m-bari bəy.» ²⁶ Ningə ga mene ti təkiki Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, ba Pol adi re wal sie ta. ²⁷ Bal man joo dɔ Pol ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi ɔr to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra ne ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw nɔ nje kɔbe ti ki bo ki Rom

¹ NDɔ mitə go ree dənangi ti ki kadi a o be dɔ ti, Pəsitusi j Səjare ti aw Jorijaləm. ² Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi səki dɔ Pol rəe ti. ³ Me səki ti, dəji Pəsitusi ki nɔ kəmde ti kadi ra səde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rəjeti ba, indəi dɔ ta naa ti kadi tə gangi Pol dɔ rəbi ti təli-e. ⁴ Nɔo be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dəm ka ndo ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti. ⁵ Ə nə, re dingəm kin ra ne ki go ti al nɔo ba, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi Jijoo, a re ngay ə dɔgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol nɔe ti. ⁷ Loki Pol re, Jipi je ki j Jorijaləm ti iləi-naa gəi dɔe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dɔe ti. Nə asi kadi oji ne je ki rəjeti ki ay njay be dɔ ti al. ⁸ Be ə, Pol naji ta dɔne ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal

ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kəy lə Luwə al nim, taa m-ɔsi-n ta Səjar al nim tɔ.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «Indigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta dɔi ti dɔ ta ti kin ta kəmm ti a?» ¹⁰ Ə Pol ə nə: «Jagi, e nɔ lo gangi ta ti lə nje kɔbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki j wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto. ¹¹ Kin ə re m-ra ne ki dana al, ə se m-təl ne ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rəjeti əl ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.» ¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kɔji ta je ləne, ba go ti əl Pol ə nə: «təji kadi o Səjar ba, a aw nɔ Səjar ti.»

Pol a nɔ Agiripa ti əi ki Bəranisi

¹³ Asi ndo je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bəranisi rəi Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndo je asi ta ti rəe ti nɔo, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nɔ ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dingəm madi dangay ti nɔo. ¹⁵ Adi loki m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rəi səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dɔe ti. ¹⁶ Ə m-əl-de təkiki rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dɔne ti nɔ njé səke je ti al. ¹⁷ Be ə, rəi ne, ningə, m-ndigi kadi ndo je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rəi ki dingəm ka kin. ¹⁸ M-ga mem ti kadi ne madi ki ngə ki ra to nɔ, nə loki njé səke je rəi ningə, dəw oo lo ne madi ki ngə ki ra ki kadi indəi ta dɔe ti be al. ¹⁹ E ta ki naji par ə naji-naa ti səde oji dɔ rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, oji dɔ dəw madi ki tɔe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba. ²⁰ Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dɔe ti wa. ²¹ Nə Pol ndigi kadi nje kɔbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kɔbe ki bo ki Rom ti, Səjar.» ²² Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dingəm kin tɔ.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bəranisi rəi ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me be bo ti əi səde. NGA ə,

☆ 24:22 23.24

Pəsitusi un ndune adi rəi ki Pol. ²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «I ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rəi səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loki səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki səbi kadi goto kə. ²⁵ Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki nga ki ra ki asi koy al. Ningə, təkə e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw. ²⁶ M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti oji də ta lie kin al. E be ə, m-adi re nəsi ti ne, ki bo təy, m-adi re nəi ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je 6a, m-ingə ne ki kadi tə m-ndangi. ²⁷ Tado m-o kadi e ne ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

26

Pol naji ta də rəne ti noo Agiripa ti

¹ Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kin: ² «NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi 6one, m-əl-n ta də rəm ti oji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti. ³ M-əl be tado igər ne jibəl 6e je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi on ta ki m-a m-əli kin maji. ⁴ Jipi je pəti gəri ne ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tado m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti. ⁵ Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təkə ne ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e 6uti ki nga ngay dan 6uti je ti ki njé ra ta lə Luwə ləje*. ⁶ Ningə ki 6asine kin, rəi səm lo gangi ta ti, tado m-ində mem maji də ne ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de. ⁷ Gin koji ləje ki dəgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a təl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki təgide kondə ki kada. Ningə e ki mbata kində me də ti kin ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar! ⁸ Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjeti al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

⁹ «Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw 6a tə Jəju ki Najarəti ti kin al. ¹⁰ Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki rə ki bo je ti lə njé

kijə ne məsi kadi-kare je, m-6uki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGa ningə loki gangi ta koy dəde ti 6a, m-ndigi də ti. ¹¹ Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de kə. Ningə m-ində gu dəde ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tingə-m ngay dəde ti, adi m-aw biti gode ti, ki də 6e je ki rangi, m-adi-de kə*. ¹² E goe ti kin ə, m-ji-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilə kin. ¹³ NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də 6e ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi j dərə ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti. ¹⁴ Ji tē j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?” MBa ri ə uwə rəi nga tə mangi ki uwə rəne nga ta kində ti lə 6ae be ə? E ne ki ndangi kare! ¹⁵ Lo kin ti m-dəje m-ə nə: “I naa ə Babe?” Ningə, Babe əl-m ə nə: “E mi Jəju ki isi adi-m kə.” ¹⁶ Ningə j a taa də njai ti. Ne ki m-tē m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl 6əə kilə ləm, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m 6əy je. ¹⁷ M-a m-dəbi bagim dəi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti. ¹⁸ MBa kadi itē kənde, ər-de lo ki ndul ti, itē səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti lə su, ire səde kəbe ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ər ta dəde ti me kadi-me Jəju ti. ¹⁹ Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə ne koo me ndil ti ki j dərə ti kin al. ²⁰ M-ilə mbe kadi-me Kirisi, ki mbe kiyə go ne ra je ki majal kə. M-ilə mbe kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki dənangi Jude ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de təji təkə rəjeti, iyəi go ne rade je ki majal kə. ²¹ E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin kəy ti lə Luwə kadi n-təli-mi. ²² Nə Luwə dəbi bagine dəm ti biti 6one, adi m-a ki dəm taa, m-isi ma naji ki dəm ti noo dije ti ki boy ki no dije ti ki du. M-ilə mbe ne ki rangi al, nə e mbe ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je əli tae. ²³ Əli təkə Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti tə. Ningə a j taa kadi ilə mbe kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴ Pol a ma naji ki dəne ti ba 6əy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi

✠ 26:5 23.6; Plp 3.5 ✠ 26:11 9-11: 8.3; 9.1-2; 22.4-5

majal! Ne gər ləi ki ngay tuji dəi kə.»²⁵ Nə Pol əl-e ə nə: «Ki bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to.»²⁶ NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tado e ne je ki rai ne lo bəyɔ ti al.²⁷ NGar Agiripa, adi mei də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei də ta je ti kin.»²⁸ Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!»²⁹ Pol ile ti ə nə: «Re e ki ngəsine ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tə. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.»³⁰ Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki nɔ kin je, Bərənisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ərri rəde gogi.³¹ Loki isi ərri rəde gogi, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.»³² Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw nɔ Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹ Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki rangi ji nje kun də buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti lə Ogusiti kadi ngəmd-e.² J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangı lo ki Aji ti. Loki j-əti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti.³ Lo ti go ti, ji re ji tē Sidɔ. Lo kin ti nɔɔ, Juliyusi ki ində kəmnə go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie.⁴ Go ti, j-i j-ilə dəje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tado nəl un-je ki gogi gogi.⁵ J-aw j-ində ba bo bəsi kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tē Mira, dənangi ti ki Lisi.⁶ Lo kin ti, nje kun də buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndə ngay də ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay bəy taa ji tē bə bo ti ki Nidi. Nəl ɔgi-je kaw ki kəte, adi ji tē ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti.⁸ Lo kəti kəte e lo

təl naa. J-əti ndəy ndəy j-ində kadi lo biti taa ji re ji tē lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Maji», bəsi kadi bə bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹ Kagi lo man ngay dəje ti. Dəkagilo kəgi rə ne kuso ki nay kul ti ka də tə[☆], adi kaw ki kəte lə bato ka təl re ngə ki asi koy dəw.¹⁰ E mbata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba ləje ki kəte ə, e mba ki ne je a tuji ti. Ningə e bato ki ne je ki me ti par ə a tuji al, darəje wa ka a tuji tə.»¹¹ Nə nje kun də buti asigar je ki bu oo ta lə Pol al, oo ta lə njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dəde ti yo.¹² Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dəkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-tēgi də dər ti ki Kirəti, ki bari-e Pənisi. Ta ba kin tu rəne ki lo kur kadi ti, j gin bə ti biti ki də bə ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dəde ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin bə ti be re, adi oi kadi ndigi ra ləde a təl tane maji. Bə ə, ji taai tuti bato, ə iləi dəde ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi.¹⁴ Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki bari-e nə Ərakilo j ki də dər ti, re osi dəde ti.¹⁵ Nəl un bato dəne ti. Lo kuwə bato nangı tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki nɔɔ par.¹⁶ J-aw ji tē gin dər ti, ki bari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dəje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije də ngon bato ti.¹⁷ Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indəi me bato ti ki bo bə, doləi bato ki bo ka kin ki kilə binti binti. Ji bəl kadi j-aw j-əsi dəje yangira ti ki Sirti, adi uni gindi ngə ki dəi bato ti iləi-e də man ti, go bato ti. E bə ə, nəl aw səje ki nɔɔ.¹⁸ Nəl rə səje ki təgine ngay, adi lo ti də ti, dum dəde ə, buki ne je madi ki me bato ti kə.¹⁹ NDə ki kə mıtə go ti, ɔyi ne ki rə bato ti ki jide buki kə.²⁰ NDə ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki təgine, adi dəw ki ində mene də tē ti goto.

²¹ J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je a tuji je, nay kə je be al.»²² Ningə ki basine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi təgisi ba, tado dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti.²³ Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə bəə lie kin, malayka lie kare tē həy ki rəm ti kondə ne əl-m ə nə:

☆ 27:9 Ləbətiki 16.29-34

24 “Pol, íbəl ne madi al. íbəl al tado, səbi kadi a a nō Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.” 25 E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tē səje təkí əl-n. 26 Nə j-a ji tōli taje majal dō dər ti.»

27 Je me lo ki ndō ti ki kō dōgi gide sō, nə nəl un je aw səje ki dō ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki ji tē dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je bəsi ki dənangi. 28 Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ədi nangi asi tati ji dəw kuti joo. Loki awi ki kəte səy ndəy ningə, iləi bəy ba, ədi nangi lo tati ji dəw ti dōgi gide mi. 29 Bəli kadi j-aw j-əsi rəje mbal madi ti, adi buki gindi ki dōi bato sō kə, ə isi nginai kadi lo ti law. 30 NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-əyi-naa, adi uni ngon bato indəi dō ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dōi go kilə gindi ki dōi nō bato ti. 31 Nə Pol əl nje kun dō buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a tē dansi ti al.» 32 Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

33 Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dingəm me dije ti pəti ə nə: «Oi, ndō dōgi gide sō bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne. 34 Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tado e kin ə a ra səsi kadi tə itēi kaji ti. M-əl səsi təkí ngon bisi dō dəw kare dansi ti a osi kō al.» 35 Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dō ti ta kəm dije ti pəti ba uso. 36 Lo kin ti nōo nga ə, dije pəti uwəi rəde ngə usoi ne. 37 Pəti, je dije bu joo ki dō siri gide mehe me bato ti. 38 Loki usoi ne dani maji ba, buki gəme kō kadi bato əle kəl.

39 Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw təl ta ne dō yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi. 40 Ningə tuti gindi je ki dōi bato ti, buki ba, ə ai dō ti nōo tuti kilə ki dōi ne ləl bato je tō. Go ti, əyi kibi ki nje kuwə nəl taa. Əyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki dō yangira ti ka kin. 41 Loki isi awi ba, əsi bato dibi yangira ti ki tōgi man ki j yo je ne je re əsi naa ti adi a. Nō bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi əti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki tōgine ində tujj-n tō. 42 Asigar je adi ndude

asi-naa kadi tə n-tōli dangay je nə təkí madi dande ti j ur me man ti ay aw. 43 Nə nje kun dō buti asigar je ki bu ndigi kaji Pol, adi əgi-de dō kadi rai ndigi ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki dō yangira ti. 44 Ningə kadi ndəge je isi dō kagi ti je, dō nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tēi dō yangira ti ki kanji kadi ne madi ra-de.

28

Pol me be ti ki Malti

1 Go tē ki ji tē ta yo ti nga ba j-o kadi tō dər ki je ti ka kin nə Malti. 2 Dije ki isi dō dər ti ka kin uwəi-je ki rəde ti ki rənəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tado ndi ədi adi kul o ngay. 3 Pol saa ngəngirə kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tē ti naa jie ti. 4 Loki dije ki me be ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rəjeti, dingəm kin e nje təl dije. Be ə, tē ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dōne taa al.» 5 Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al. 6 Dije pəti nginai kadi rō Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginai pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.» 7 Lo lə ki bo ki dō dər ti ka kin, ki təe nə Pibilusi, to kadi lo ti nōo ngəsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rəne ti maji ngay, adi-je kəy ji to-n ndəje mitə. 8 Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol j taa aw ində jine dəe ti adi ingə rō nga. 9 Go ti, ndəgi njé moy je ki me be ti rəi ingəi Pol adi adi-de rō nga tō. 10 Dije əsi gonje nōo be. NGa ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata ba, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra səje dō rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

11 Ji ra nay mitə nōo be bəy taa kadi j-ilə dəje ki bato ki j Aləgijandiri ti ki bari-e nə Kasitər nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dəe ti me be ti kin. 12 Loki j-aw ji tē Sirakusi, j-isi ti nōo ndō mitə. 13 Lo kin ti nōo, j-j-un kadi ba, j-aw ji tē Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki j gin be ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndō joo ba ji tē Pujol. 14 Me be ti kin ə j-ingə ngakoje je ki dəji-je adi ji ra ndō siri səde bəy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tē-n Rom ti. 15 NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rəi tiləi kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo

kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə təgi. ¹⁶ Go tēē je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jəju Kirisi Rom ti

¹⁷ NDə mitə go ti, Pol 6a ki bo je lə *Jipi je kadi rəi ingəi-e. Loki kawinaa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-əsi-n ta dije ləje al nim, m-əsi-n ta ne jibəl 6e lə kaje je al nim tə. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti iləi-mi dangay ti ji Rom je ti. ¹⁸ Go ta ti ki Rom je dəji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dəm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi. ¹⁹ Nə Jipi je ɔdi al. Lo kin ti, e gu dəm ti kadi m-dəji ka nɔ Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta də dije ti ləm✧. ²⁰ E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tado e ki mbata ne kində me də ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.» ²¹ Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki j Jude ti ki əl ta ki dəi ti al, taa ngako je je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki dəi ti ə se 6ari təi majal ka goto tə. ²² Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki ɔji də buti ki j me ti kin adi j-o. Tado ji gər kadi ki lo je pəti, dije ɔdi ta lə 6u ti kin al.»

²³ Be ə, ɔji-naa ndə 6a rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbə kəbe lə Luwə. A də ndu-kun ti lə *Moji ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-6uki-de gone ti ɔji də tə Jəju tə. Əli-naa ta sɔ biti lo səl-de. ²⁴ Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nungi mbati kadi mede tə. ²⁵ Lo ki j sanəi-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

²⁶ NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:

A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;

A igoi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

²⁷ Tado ngamede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmde je,

MBa kadi kəmde oo lo al nim, mbide oo ta al nim.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ii n-təli rəde gom ti adi m-aji-de✧.”»

²⁸ Pol təl ilə ti 6əy ə nə: «Kadi igəri təki, ta kaji lə Luwə kin, ilə-n adi dije ki əi Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi ooi.» ²⁹ [Loki Pol əl ta kin ningə, Jipi je ii taa, awi ki ta ki

naji-naa dande ti.] ³⁰ Pol ra 6al joo ta kasi-naa me kəy ti ki uwə. Ningə dije pəti ki rəi rəe ti, uwə-de ki rəne ti. ³¹ Pol ilə mbə kəbe lə Luwə nim, ndo dije ta ki də Bəbe Jəju Kirisi ti ki me ki kare ki kanji kadi ne madi ɔge də nim tə.

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kie lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təli njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pirisil je kin, iləi ngirə kilə mbə Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e 6e bo ki e do made je ti dokagilo kobe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGa ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw bitɪ ki dɔbəy dɔnangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw bitɪ Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kaw-naa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pirisil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rə dije ti ki dɔsay ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi to, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ər go rəbi ki Luwə aji-n dəw ki ra ra ki tae tɪ ə un mene ade, adi ay njay to (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təkɪ mbati Kirisi ləde kin a asi kadi ilə kagi nɔ ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki tɔji ki rə dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə 6ar dəw ki ra kadi isi ki dəne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol təl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki 6əy ti dɔnangi ti ki Rom nim ki ta kuwə jinaa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rəne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dɔnangi ti kin kadi e nɛ ki əti 6əy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rəjeti, ki səbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki 6əə kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə 6ar-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie. ² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay*. ³ E Poy Ta ki Maji ki oji do NGone ki oji-e gin ka ti lə ngar Dabidi*. ⁴ Adi e Babe ləje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dəe taa tə NGonne, ki tɔgi lə NDil Luwə, loki jii-n taa dan njé koy je ti. ⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne, adi-e-n mede, təli rəde go ta ti lie kadi təe 6a-n. ⁶ Səi ka səi mbɔ dije ti kin to. Səi dije ki Luwə 6ar səsi kadi səi dije lə Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə 6ar səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Nɛ ki dɔsay, m-ra oyo Luwə ləm me to Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tado dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti. ⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə 6əə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkɪ m-isi m-əl ta ləsi ki dokagilo je pəti. ¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndo je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rəsi ti. ¹¹ M-ndigi ngay kadi m-aw m-o səsi, m-adi səsi kadi-kare lə NDil Luwə ki kadi ra səsi adi ingai me kadi-me ti ləsi. ¹² Taa, kisi je naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-iləi dingəm me naa ti yo ki ne. ¹³ NGakom je ki dəne ki ki dingəm, m-ndigi kadi igəri təkɪ, m-sangi rəbi ngay kadi m-aw rəsi ti, nə bitɪ 6one ka m-ingə rəbi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rəsi ti təkɪ m-ingə-n rə ndəgi dije ti ki dɔnangi ti ne kin be to*. ¹⁴ Səbi kadi m-ində kəmm go dije ti pəti, njé

* 1:2 Ejay 52.7; 61.1   ☆ 1:3 Mt 1.1   ☆ 1:13 Knjk 19.21

kam tee je ki nje kam tee al je, nje ne gar je ki nje ne gar al je. ¹⁵ E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tɔ. ¹⁶ Tadɔ mi Pol, rɔm sɔl-m al kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne dɔ *Jipi je ti kate, taa re tee-n dɔ dije ti ki əi Jipi je al. ¹⁷ Ki rɔjeti, Poy Ta ki Maji tɔji rəbi ki Luwə tidə-n dije ki adi-e mede dije ti ləne. E ki go rəbi kadi-me təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me lie, a isi ki dɔne taa*»

Majal lə dije ki əi Jipi je al

¹⁸ Luwə isi dɔrɔ ti taa nu, tɔji wongɪ ləne dɔ dije ti ki nje ra majal, nje ra ne ki go rəbe ti al. Kilə rade je ki majal uti dɔ ne ki rɔjeti. ¹⁹ Kilə ra Luwə to ki taga wangɪ kadi dəw gər. Luwə wa tɔji dije kilə rane ki taga. ²⁰ Təkɪ rɔjeti, lo kilə ngirə kində ne je ti nu, ne je ki to rɔ Luwə ti, ki dəw oo-de ki kəmne al, ki tɔge ki bitɪ ki nɔ ti, ki kee Luwə, ne je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dəw gər ki ne gər ki aw-n dɔne ti. Adi ne ki kadi me Luwə a sɔl-n dɔ dəw ti goto. ²¹ Dije gəri Luwə maji, nə mbati kadi əsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, təkɪ sɔbi kadi raii. Tagade ur-de wale yo, ne gər ləde goto, adi iləi rɔde me lo ki ndul ti. ²² Ooi rɔde tə nje gosi je, nə təli mbə je. ²³ Kadi əsi məkəsɪde nangɪ nɔ Luwə ti ki nje koy al ningə, əsi məkəsɪde nangɪ nɔ ne je ti ki dije rai-de tə bana kəm dije ti ki ndɔ madi ə a gotoi, təli-de yəl je ti, təli-de da je ti ki njade e sɔ, ki nje ki nje kagɪ nangɪ.

²⁴ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ne ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi iləi rɔsɔl dɔ rɔde ti əi je wa. ²⁵ Uni ne ki rɔjeti lə Luwə mbəli ne ki ngom. Ningə əsi dɔde nangɪ nɔ ne je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində ne je, ki kəsi-gon e lie bitɪ ki nɔ ti kin. *Amen.

²⁶ E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darɔ ti ki to rɔsɔl. Nede je, iyəi ta sangi-naa lə dɔne ki dɪngəm ki go rəbe ti, ə təli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rəbe ti al. ²⁷ Dɪngəm je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande əi je wa. Rai ne ki kəbi ki naa, adi ingəi ne kigə go kilə rade ki ur sɔde wale.

²⁸ Lokɪ mbati kadi n-gəri rəbi lə Luwə, Luwə iyə-de adi uni rəbi ki go ne gər ti ləde ki rugɪ, ki asi kadi ɔr-de ta rəbi al. Lo kin ti, isi ta ne ra ti ki kadi dəw ra al. ²⁹ Ne ra ki dana al rɔsi mede, əi nje ra majal je, əi nje ra kəm-nda ne lə dije, əi nje me ndul je, jangɪ rɔsi mede, əi nje təl dije, əi nje kəl, nje kədi dije, ne rade e ki go rəbe ti al, əi nje tətɪ ta dɔ dije ti, ³⁰ əi je wa isi əli ta ki majal dɔ-naa ti, əi nje bə je lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dɔde taa, nje kɔji rɔde, mər ta ləde pətɪ e dɔ majal ti ki ra, əi nje tɔ rɔ nje kɔji-de je, ³¹ ne gər ləde goto, əi dije ki ooi to mɪndide al, əi dije ki usi-de dɔ dəw ti al, taa ooi kəm-to-ndoo lə dəw al tɔ. ³² Gəri ta ki gangɪ lə Luwə maji, kadi dije ki nje ra ne ki be kin, əi dije ki asi ta koy, nə toi ta ra ti par par. Ningə e əi je wa par ə rai al, nə dije ki rangɪ ki isi rai ka, ndigi sɔde dɔ ti tɔ.

2

Ta ki gangɪ lə Luwə

¹ I ki isi gangɪ ta dɔ madi je ti, re jɪ-n nə nɔ ka, dəw a iyə go kɔ adi al, tadɔ isi gangɪ ta dɔ dije ti ki nje ra ne je ki majal, nə kilə rai to tə kilə rade be tɔ. Adi ta ki isi gangɪ kin, isi gangɪ ta dɔ rɔi ti j wa. ² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangɪ ta, ki go rəbi ki dana, dɔ dije ti ki nje ra ne je ki majal ki be kin. ³ NGa j ki isi gangɪ ta dɔ dije ti ki nje ra ne je ki majal, ningə isi ra ne je ki isi rai ka kin tɔ kin, kadi o ə nə, j a goto me ta ki gangɪ ti lə Luwə, al. ⁴ I, isi kidi ra maji lə Luwə ki əti bəl, ki kore me lie, ki kisi dɔ ti lie, ki kanji kadi igər təkɪ, ra maji lie kin isi əsi kadi iyə rəbi ne rai je ki majal kɔ. ⁵ Isi ta ra me ngə ti, imbatɪ kiyə rəbi ne ra ki majal kɔ. Lo kin ti, isi kaw wongɪ ki pangilae al dɔi ti, isi nginə-n ndɔ ki, Luwə ki nje gangɪ ta ki dana, a re-n kadi ɔji-n wongɪ ləne dɔ dije ti ki nje ra ne ki majal. ⁶ Luwə ki nje kigə dəw ki ra kirə kilə rae*. ⁷ Dije ki uwəi tɔgɪde ba me ne ra ti ki maji, isi sangii tɔba, ki kəsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki dɔ taa ki bitɪ ki nɔ ti. ⁸ Nə nje ki nje kur wale, nje tɔ rɔ ta ki rɔjeti, ə təli rɔde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wongɪ lie ki bo osi dɔde ti. ⁹ A adi me-kɔ ki bəl a ra dije pətɪ ki nje ra majal. A ilə ngire dɔ *Jipi je ti bəy taa

re-n dɔ dije ti ki ɛi Jipi je al ti. ¹⁰ Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de tɔba, ki kɔsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire dɔ Jipi je ti bəy taa re-n dɔ dije ti ki ɛi Jipi je al. ¹¹ Tado kɔr kəm naa goto rɔ Luwə ti. ¹² Dije ki ɛi Jipi je al ki rai majal ki kanji gər ndu-kun lə *Moji, a tuji ki go lo gər-e ti al wa kin tɔ, nə Jipi je ki gəri ndu-kun lə Moji bəti ɛ rai majal, ndu-kun a gangi ta dɔde ti tɔ. ¹³ Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi ɔr ta dɔde al, nə ɛi njé ki isi ooi, ɛ tɔli rɔde go ti ɛ, Luwə isi ɔr ta dɔde ti. ¹⁴ Dije ki ɛi Jipi je al, ki gəri ndu-kun lə Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun daji, ki kanji gər kin, ɛi je wa ɛi ndu-kun ki nje gangi ta dɔ rɔde ti. ¹⁵ Me lo ti kin, tɔji kadi, ne ki ndu-kun daji kadi dɔw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji dɔ ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔde ti je, isi ɔr ta dɔ rɔde ti je kin ka ma naje tɔ. ¹⁶ Ningə tɔki mbɛ Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ɛ e ne ki a ra ne ndɔ ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta dɔ ne je ti pəti ki dije bɔyɔi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun lə Moji

¹⁷ Ningə j ki isi bar rɔi Jipi, ki a dɔ ndu-kun ti nga, rɔi isi nəl-i dɔ Luwə ti ləi; ¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikɔti ne ki maji dan ki majal ti. ¹⁹ I o rɔi maji ngay kadi asi kɔr njé kəm tɔ je ta rəbi, o rɔi kadi j kunji lə dije ki ai lo ki ndul ti, ²⁰ j nje ndo ne njé ne gər al je, nje ndo ne ngan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gər, ki ta ki rɔjeti ngata. ²¹ I isi indo ne dije, nə asi kadi indo rɔi j wa al, isi ilə mbɛ kadi dije bogi al, ɛ j wa isi bogi. ²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə j wa isi sangi dəne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ɛ isi ikə ne me kəy ti ləde. ²³ Isi ira rɔnəl dɔ ndu-kun ti, nə isi al dɔe, adi imbati kɔsi-gon Luwə. ²⁴ Lo kin ti, tɔki ndangi me makitibi ti lə Luwə, dije ki ɛi *Jipi je al isi əli ta ki mal dɔ Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je✧.

²⁵ Ningə kadi igəri maji tɔki kijə mɔti e ne ki ndae to, loki dɔw isi təl rɔne go ndu-kun ti, nə loki itəl rɔi go ndu-kun ti al ɛ, səi ki dɔw ki ijə mɔtine al, asi-naa. ²⁶ Kin ɛ dɔw ki ijə mɔtine al, təl rɔne go ndu-kun ti ɛ, Luwə

a oo-e tɔ dɔw ki ijə mɔtine. ²⁷ Dəwe ki ijə mɔtine ki go darɔ ti al, nə təl rɔne go ndu-kun ti kin, a gangi ta dɔi ti. A gangi ta dɔi ti, j ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə mɔti tɔ, nə itəl rɔi go ndu-kun ti al kin. ²⁸ Tɔki rɔjeti, ke Jipi, e ba gidu ti taga ne al, taa kijə mɔti e me ndaji ki rɔ ti kin al tɔ, ²⁹ nə ke Jipi ki rɔjeti e me ti kəy. Ningə kijə mɔti, e kijə mɔti ki ngame ti. E kijə mɔti ki j rɔ NDil Luwə ti, bi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dɔw ki ki ijə mɔtine, e dɔw ki ingə tɔji ki rɔ Luwə ti bi rɔ dije ti al.

3

Dɔw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə mɔti, ndae to ti. ² Maje e ngay me ne je ti pəti, tado, e *Jipi je ɛ Luwə ilə ta ləne jide ti kəte. ³ Ə re ki madi je ai dɔ njade ti al ɛ, ka dɔ nja ti al ləde a ra kadi Luwə yəti ndune al. ⁴ Luwə a yəti ndune al jagi! Ningə sɔbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rɔjeti, ɛ dije pəti ɛi njé kəl ta ki ngom, tɔki ndangi me makitibi ti ɛi nə:

«Sɔbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti, A re awi kadi gangi ta dɔi ti ɛ, Kadi ta uwəi al, kadi iteɛ me ti✧.»

⁵ Kin ɛ re majal ki j-isi ra, tɔji kadi Luwə e dɔw ki dana ɛ, dɔw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ɛ re Luwə ingə tɔba me majal raje ti, ɛ a noo ra sɔje wongi ɛ, e dɔw ki rɔjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dɔw. ⁶ Ningə kadi igəri tɔki, Luwə e dɔw ki dana al, al jagi. Kin ɛ Luwə e dɔw ki dana al ɛ, a asi kadi gangi ta dɔ duniya ti al. ⁷ Ningə kin ɛ, kadi me ta ngom ti ki isi tɛɛ tam ti, ta ki rɔjeti lə Luwə tɛɛ ki taga, kadi Luwə ingə-n tɔba ɛ, gine e ri ɛ kadi dɔw a gangi ta dɔm ti tɔ nje ra majal bəy ɛ? ⁸ J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji tɛɛ me ti.» Tɔki dije madi indəi ta dɔm ti ɛi nə: mi ɛ m-ə nə ji ra majal kadi ne ki maji tɛɛ me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dɔw gangi ta koy dɔde ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dɔw əl-n ɛ nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta dɔ ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki ɛi Jipi je al, pəti, ɛi gin tɔgi ti lə majal. ¹⁰ Tɔki makitibi lə Luwə əl-n ɛ nə:

«Dɔw kare be ki kadi e dɔw ki dana goto.

¹¹ Dɔw kare be ki kadi gər ne goto,

Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto.

¹² Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi.

Dəw kare ki nje ra maji goto✧.

¹³ Rəbi mindide to tə 6e nin ki tae to tagira be,

NDonde e ndon kəl ta ki ngom,

NDa tade rosi ki kəngi li✧,

¹⁴ İsi mani dije man ki to kəl tae al,

Tade ati kanana də dije ti✧.

¹⁵ NJade e nja kay law ki lo təl ne ti,

¹⁶ Lo ki dəi ti 6a, də njade e ne ki tuji ki me-kə.

¹⁷ Əi dije ki gəri rəbi lapiya al✧.

¹⁸ Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti✧.»

¹⁹ Ji gər kadi ne je pəti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi tee əl ta də rəe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde nq Luwə ti. ²⁰ E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti goto✧. MBata ndu-kun to mba kadi ɔji dije adi gəri ne ki 6ari-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi

²¹ Ki ngəsine kin, Luwə təji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne✧ ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje. ²² Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tadə dije pəti asi-naa. ²³ Dije pəti əi njé ra majal je, adi tə6a lə Luwə nal-de. ²⁴ Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me to Jəju Kirisi ti ki taa-de gin təgi ti lə majal ilə-de taa. ²⁵ E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə ne kigə də majal, me məse ti ki ay, ki go rəbi ka də nja ti lie. Luwə ra be mba kadi təji-n ne ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al, ²⁶ dəkagilo kisi də ti lie. Luwə təji ne ra ki dana ləne dəkagilo ti ki 6one, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede də me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne to. ²⁷ Ne kare ki kadi dəw ində-n gune goto, mbata ne ki Luwə a də ti, e təl rə go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, 6i e ki go rəbi təl rə go

ndu-kun ti al. ²⁹ Luwə e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rəjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti to. ³⁰ MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim to. ³¹ Loki j-adi meje Kirisi kin, təji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji təji kadi ndae e ngay tə ke yo.

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

¹ Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam 6a, ne madi ki ingə ki go təge ti e wa goto. ² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gune wa, nə a ində gune nq Luwə ti al. ³ Tadə, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne✧.» ⁴ Ningə ne kare, dəw ki ra kilə ingə-n ne kigə go ji, ne ki ingə kin, ingə kare al, nə e ne ki ingə to kilə ti ki ra. ⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti. ⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rə Luwə ti re ki də dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji gə kilə rae je.

⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə ne rade je ki go ti al kə,

Luwə bər majal je ləde kə, əi njé maji-kur je.

⁸ Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur✧.»

⁹ Maji kin e mbata lə njé kijə mətə par al, nə e mbata lə njé kijə mətə al je to. Tadə j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie. ¹⁰ Ə se ne kin ra ne dəkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nq kijə mətə Abirakam ti ə se e go ti wa? Ne kin ra ne kəte nq ti, 6i e go ti gogi al. ¹¹⁻¹² Ningə kijə mətə re go ti gogi tə ndaji, ki kadi təji təkə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dəkagilo ti ki ijə-n mətine al 6əy. Lo kin ti, dije ki ijəi mətide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mətide ka tidə-de dije ti ləne nim to. Ningə Abirakam təl baw dije pəti ki ijəi mətide al, ki adi mede,

✧ 3:12 10-12: Pa je 14.1-3; 53.2-4 ✧ 3:13 Pa je 5.10 ✧ 3:14 Pa je 10.7 ✧ 3:17 15-17: Ejay 59.7-8 ✧ 3:18 Pa je 36.2 ✧ 3:20 Pa je 143.2 ✧ 3:21 1.17 ✧ 4:3 Kilə ngira ne je 15.6 ✧ 4:8 Pa je 32.1-2

taa təl baw dije ki ijəi mətide tə. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mətəi par al, nə uni də nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nq kijə mətine ti kin*.

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təkəi dənangi e ne nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl 6a Abirakam təl rəne go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə*. ¹⁴ Kin ə re ne nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl ne ki kəme goto tə. ¹⁵ Tadə ndu-kun ə e nje re ki wongi lə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal də ndu-kun ka goto ti tə.

¹⁶ Lo kin ti, ne maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e ne kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pəti ki adi mede tə Abirakam be, 6i mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti. ¹⁷ Makitibi lə Luwə əl ta də Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dənangi ti ne*.» Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je ii lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi. ¹⁸ Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dənangi ti ne təkəi makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dərə ti be*.» Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene də ti goto, nə Abirakam aw ki kində me də ti. ¹⁹ Abirakam aw ki 6al ki asi 6asi ki 6u kare, ningə gər kadi n-təgi, təgine goto, taa nene Sara ka e kuji tə, nə gə lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne*. ²⁰ Abirakam ilə kadi-me ləne kə al, taa mee təsi də kun mindi ti lə Luwə al tə. Ingə təgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n təji də Luwə ti. ²¹ Ningə gər dəne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki təgi kadi a ra-n. ²² E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana. ²³ Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al. ²⁴ Nə e ta ki səbi dəje tə. Je ki kadi

Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki j ki Bəbe ləje Jəju dan njé koy je ti. ²⁵ Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje*, ningə un-e dan njé koy je ti tēē sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

¹ Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi. ² E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tadə j-ində meje də ti kadi j-a je gin təba ti lə Luwə. ³ E ki bo ngay, me kə ti ka ji ra rənəl, tadə ji gər kadi kə a re ki kore me, ⁴ ningə dəw ki nje kore mene, a a də njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka də nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me də ti, ⁵ ningə ne ki ində mene də ti kin, a e ne ki ngom al. Tadə Luwə tə-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je. ⁶ Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dərəje al. Ningə oy ki dəkagilo ki Luwə wa əji. ⁷ Dəw ki dana wa mindi ka, ngə ngay kadi dəw a adi rəne koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rəne ba kadi oy mbata ti lie. ⁸ Lo kin ti, Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dəkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra 6əy. ⁹ Ningə, təkəi 6asine, kadi rə koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin 6a, ki bo ngay 6əy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi koy NGone. Təkəi ilə-je noji naa ti ki rəne, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone. ¹¹ Ningə e e kin par al, rəje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Bəbe ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rəne.

Adam əi ki Kirisi

¹² E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n də duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ədi dije pəti, tadə dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal*. ¹³ Ningə, kəte taa kadi Luwə tēē ki də ndu-kun adi *Moj,

* 4:11-12 Kilə ngirə ne je 17.9-14 * 4:13 Kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18 * 4:17 Kilə ngirə ne je 17.5

* 4:18 Kilə ngirə ne je 15.5 * 4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22 * 4:25 Ejay 53.4-6 * 5:12 Kilə ngirə ne je 2.17; 3.6, 17-19

majal ki ra to me duniya ti ne ngata, na taki e dokagilo ti ki ndu-kun goto bay, Luwa tide majal je ki dije isi rai al. ¹⁴ Ne kare, yo o be do dije ti pati, ila ngire do Adam ti biti tee-n do Moji ti. Nje ki ali do ndu Luwa al, taki Adam al do ndu Luwa kin be ka, yo o be dode ti. Adam e bana kam daw ki sobi kadi a re. ¹⁵ NGa ninga, ne ki kadi daw a oji-n majal la Adam ai ki kadi-kare me-maji la Luwa kin naa ti goto. E ki rojeti kadi dije ngay oyi koy majal la daw ki kare ki e Adam kin, na me-maji la Luwa e ki bo ngay. Ninga ne ki Luwa adi kosi dije ngay kare, ki go rabi la daw kare be par, ki e Jaju Kirisi kin, ndae e ngay. ¹⁶ Kadi kare la Luwa ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal la daw ki kare ba kin. Majal la daw ki kare kin, ndu ki osi do ti e ta ki gangi, na kadi-kare ki re go ne ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kor do ti. ¹⁷ Kin a re, ki ta rabi la daw ki kare be par, ki ta rabi majal lie, yo o-n be do dije ti pati ninga, ki ta rabi la Jaju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-inga-n ne ki maji ngay ki ro Luwa ti bay. Dije pati ki Luwa adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kor ta do ti, a o be ki takul Kirisi.

¹⁸ NGa ninga, taki ki go rabi majal la daw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n do dije ti pati ka kin a, ki go rabi ne ra ki dana la daw ki kare ba, ki e Jaju Kirisi, dije pati Luwa a tide-de dije ti lane kadi isi ki dode taa biti ki no ti. ¹⁹ Taki, ki go rabi tal ro go ta ti al la daw ki kare ba, dije pati osi me majal ti ka kin a, ki go rabi tal ro go ta ti la daw ki kare ba, Luwa a or-n ta do kosi dije ti ngay to.

²⁰ Loki ndu-kun tee ba, majal oji-n naa ki do ti, na loki majal oji naa ti ba, me-maji la Luwa to mbar mbar ti ti wa bay. ²¹ Taki majal o-n be ki koy ka kin a, me-maji la Luwa o be ki kaji mba kadi dije isi ki dode taa biti ki no ti, ki takul Ba be laje Jaju Kirisi to.

6

Koy me majal ti, a kisi kam ba me Kirisi ti

¹ Ta ri a kadi j-ali-naa me lo kin ti a? Se kadi ta ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi ta me-maji la Luwa to-n mbar mbar ki doje ti wa? ² Jagi, e be al. Tado j-ai dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be a kadi ta ji tali j-isi me majal ti bay a? ³ Igari maji kadi j-ai pati ki ji rai batam mbata ti la Jaju Kirisi,

batam kin toji kadi j-ai dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi. ⁴ Ki go rabi la batam kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ninga, taki Kirisi ii-n taa dan nje koy je ti ki togi ki ati bal ngay la Bawje Luwa ka kin a, je ka j-isi ki doje taa kisi ki sigi to.

⁵ Ninga, kin a re, j-inda roje naa ti ki Kirisi taki rojeti me koye ti a, j-a j-ii taa lo koy ti, taki ii-n lo koy ti kin be to. ⁶ Kadi ji gar maji taki, hal daw ki to rojeti kate kin, e ki ba-e kagi-dasi ti ki Kirisi ngata, mba kadi ta majal ki roje ti e ki tuji ko, kadi je-n gin togi ti la majal al ngata. ⁷ Tado daw ki oy, majal o be doe ti al ngata. ⁸ Kin a re j-oyi naa ti ki Kirisi a, j-adi meje kadi j-a j-isi ki doje taa naa ti sie. ⁹ Ji gar kadi Kirisi ki i taa dan nje koy je ti kin, tal oy gogi al; koy aw ki togi doe ti al ngata. ¹⁰ Kirisi ki oy, oy koy majal, ninga e koy ki nja kare par, mbata majal je pati. Ninga ki basine kin, isi ki done taa mbata la Luwa. ¹¹ Be to a, sai ka, maji kadi oi rasi ta dije ki oyi koy majal, ninga isi ki dasi taa mbata la Luwa, me njiya naa ti ki Kirisi.

¹² Maji kadi adi majal o be do rasi ti al. Kadi itali rasi go ndigi ti la daro al. ¹³ Adi ngon rasi madi kare ra ne ki majal al, kadi tal ne ra kilu ki go rabe ti al, al. Na kadi uni rasi ba pati mbata kilu la Luwa, ta dije ki ii taa dan nje koy je ti. Kadi darasi ba pati e mbata kilu la Luwa, kadi tal ne ra kilu ki dana. ¹⁴ Lo kin ti, majal a o be dasi ti al, tado sai gin togi ti la ndu-kun al, na me-maji la Luwa a e dasi ti.

Gangi-naa ki majal mba tal-n ro go ndu Luwa ti

¹⁵ Ta ri a kadi j-al do lo kin ti a? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin togi ti la ndu-kun al, na je gin togi ti la me-maji la Luwa yo wa? Jagi, e be al. ¹⁶ Igari bati kadi kin a re un roi kadi ira kilu adi daw madi ba, ital ba la dawwe kin. Adi re uni rasi kadi irai majal ninga, sai ba la majal kadi aw sasi koy ti, a re itali rasi go ndu Luwa ti to ninga, tal ro go ti kin a aw sasi me ne ra ti ki dana to. ¹⁷ Ji ra oyo Luwa mbata kate sai ba la majal, na ki ngosine kin, itali rasi ki me ki kare go rabi ne ndo ti ki maji ki ingai. ¹⁸ Luwa taa sasi ji majal ti ila sasi taa, adi itali, sai gin togi ti la ne ra ki dana ngata. ¹⁹ M-al ta la ba ta ne ki majal a se ne ra ki dana ai dije a isi rai ba

læde be, mbata re e be al ə, kasi al læsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təki kəte uni rəsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tə rə Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngəsine kin, uni rəsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay. ²⁰ Dəkagilo ti ki səi bəə lə majal kin, usi səsi də ne ra ti ki dana al. ²¹ NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin bəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole də ti ə adi səsi rəsəl, tadə ta təl tae e koy. ²² Ningə ki ngəsine kin, təki Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli bəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nq ti. ²³ Tadə ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nq ti, me njiyə naa ki Bəbe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin təgi ti lə ndu-kun al

¹ NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki təgi də dəw ti loki dəw isi-n ki dəne taa bəy kin par. ² E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dəə-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dəne taa bəy kin par. A kin ə re ngawe oy ba, ndu-kun ki dəə-e naa ti ki ngawe kin e dəe ti al ngata. ³ Re ngawe isi ki dəne taa bəy ə təl taa dīgəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy ba, ndu-kun e dəe ti al ngata, adi re taa dīgəm ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al. ⁴ Ne kin to be ki rəsi ti tə. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi, me darə ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kirisi ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə raje e yə Luwə. ⁵ Təki rəjeti, dəkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigə lə darəje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ədi rəne rəje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti. ⁶ Nə ki ngəsine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tadə j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin təgi ti ki sigi, ki e təgi lə NDil Luwə, bi ji ra kilə gin təgi ti ki kəte ki e təgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷ Ta kin mee nə ri ə? Təji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kəji-m majal kadi m-gər-e.

Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki bari-e kəm-nda al*. ⁸ Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tadə kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kə. ⁹ Kəte loki ndu-kun goto bəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm. ¹⁰ Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki oji dəm, təl aw səm koy ti yo. ¹¹ Tadə majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo. ¹² Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kun-ndu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tə.

Dəw e gin təgi ti lə majal

¹³ *NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi təji-n rəne ki taga, taa kadi təji-n təgine ki rəjeti ki e majal tə, ki go rəbi lə kun-ndu. ¹⁴ Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndog-i-m. ¹⁵ Təki rəjeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigə ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tə. ¹⁶ Kin ə re e ne wa ki m-ndigə ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigə də ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji. ¹⁷ Lo kin ti, e mi ba m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti. ¹⁸ Tadə m-gər kadi me rəm ti ki e darə ki tə kin, ne ra ki maji a isi titi al. ¹⁹ Tadə m-ra ne ki maji ki m-ndigə ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigə ra al kin yo taa m-ra. ²⁰ Kin ə, e ne ki m-ndigə ra al yo ə m-ra ningə, e mi ba m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra. ²¹ M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigə kadi m-ra ne ki maji ba, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra. ²² Mem ti kərəki ba, m-ingə rənəl me ndu-kun ti lə Luwə. ²³ Nə m-gər me rəm ti kadi təgi madi ki rangi isi nq, isi rə ki ndigə ra ki e bəm ti. Təgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rəm ti. ²⁴⁻²⁵ Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darə ti ki tə, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində təgine dəm ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darə ti ki e ne lə yo kin goto. Təji e ki də Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi!

* 7:7 Təe ki taga 20.17; Dəterənom 5.21

8

Kisi ki dɔ taa ki tɔgi lɔ NDil Luwə

¹ Ki ɓasine kin, dije ki indai rɔde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dɔde ti ngata. ² Tado tɔgi lɔ NDil Luwə ki nje kadi dɔw isi ki dɔne taa me kində rɔ naa ti ki Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tɔgi ti lə majal ki tɔgi lə koy. ³ E ne ki ndu-kun lə *Mojɔ asi kadi ra al, mbata darɔ ki tɔ ra adi tɔge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi ɔr majal. Re ki darɔ ki titi-naa ki yə dɔw ki nje ra majal, gangi-n ta dɔ majal ti ki aw ki tɔgi dɔ darɔ dɔw ti. ⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Mojɔ tɔl tane dɔje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin. ⁵ Təki rɔjeti, dije ki isi gin tɔgi ti lə darɔde, isi rai ndigi lə darɔde, nə dije ki isi gin tɔgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tɔ. ⁶ Ra ndigi lə darɔ, a aw ki dɔw ɓe lə yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dɔw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi lə darɔ, e tɔl dɔw nje bə ti lə Luwə. Dɔw ki nje ra ndigi lə darɔ, e dɔw ki ilə dɔne gin ndu-kun ti lə Luwə al, tado asi kadi a ra al. ⁸ Dije ki isi gin tɔgi ti lə darɔde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al. ⁹ NGa ningə səi je, isi gin tɔgi ti lə darɔsi al, nə isi gin tɔgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesɔ ti. Re dɔw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dɔw lə Kirisi al. ¹⁰ Re Kirisi isi mesɔ ti ə, darɔsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə NDil Luwə e kisi ki dɔ taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne. ¹¹ A re NDil Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti isi mesɔ ti ə, Luwə ki nje tɛɛ ki Jəju dan njé koy je ti a adi darɔsi ki koy tɔl isi kəm ki takul NDile ki isi mesɔ ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dɔne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dɔje ti, ningə e kirə lə darɔ kadi tɔ ji ra-n ndigi lə darɔ al. ¹³ Tado re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darɔsi ə a oyi. A re unɔ NDil Luwə, itɔli kilə ra je lə darɔsi ɓa, a isi ki dɔsi taa tɔ. ¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi ɔr-de ta rəbi əi NGan lə Luwə. ¹⁵ Tado NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadi ra səsi ɓəə ti al, taa e NDil ki kadi tɔl ində ɓəl mesɔ ti ɓəy al tɔ. Nə e NDil ki nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji ɓar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje✧.» ¹⁶ NDil wa kin ə e nje tɔji ndilje kadi gər təki

je ngan lə Luwə. ¹⁷ Ə re je ngan lə Luwə ɓa, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune dɔ ti kadi n-a n-adi dije ləne kin tɔ. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kɔ naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me tɔɓa ti lie.

Tɔɓa ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kɔ ki dɔkagilo ti ki ɓone kin asi naa ki tɔɓa ki Luwə a tɛɛ ki dɔe kadi ji gər kin al. ¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dɔkagilo ki Luwə a tɔji-n tɔɓa lə ngan ləne. ²⁰ Tado ne kində je osi gin tɔgi ti lə tɔgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tɔgi je ti kin. ²¹ Ningə isi indai mede dɔ ti tɔ kadi ndɔ kare ə, a tɛɛi gin tɔgi ti ki nje tujɔ-de ki uwə-de ɓəə ti kin. A tɛɛi gin ti kɔ mba kadi ingəi dɔde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me tɔɓa lə ngan lə Luwə tɔ. ²² Ki ɓasine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dɔne ki ndoo ra-e be. ²³ Ningə e ne kində je par dɔrɔde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dɔsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tɔ, j-isi ji nginə kadi Luwə tɔl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa. ²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm ɓəy. NGa ningə, re dɔw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Dɔw ki kadi oo ne ki kəmne, ə tɔl isi ngəm tae tə ngəm ɓəy goto. ²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me. ²⁶ E be tə ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tɔgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təki səbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dɔw asi gər me al. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngəmeje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, təki Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa ɓar-de ki go kɔji ti ləne. ²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dɔde ti kadi toi tə NGone Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatɔgi lə kosi ngakɔe je. ³⁰ Adi e njé ki Luwə kəti-de kəte, Luwə ɓar-de tɔ, njé ki Luwə ɓar-de, ɔr ta dɔde ti tɔ, ningə njé ki ɔr ta dɔde ti, adi-de tɔɓa tɔ.

NDigi ki Luwə ndigi dɔw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl dɔ lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dɔw ki kadi a ɔsi-je ta goto. ³² Luwə

ki un kɔ dɔ NGone ti wa kɔ al, nə un-e ile kɔ mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone. ³³ Dəw ki kadi a ində ta dɔ dije ti ki Luwə kəti-de goto, mbata e Luwə wa ə ɔr ta dɔde ti. ³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dɔde ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j̄ taa dan n̄jé koy je ti, isi dɔ ji kɔ Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje. ³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəm-to-ndoo, ə se me-kɔ asi al, kində kəm-ndoo, ə se ɓo, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al. ³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,

Koy e kadije ti ɓasi ki s̄j̄ je, kada je, ki lo sɔlɔ je.

Dije ooi-je tɔ da je ki dəw isi aw sɔde lo tɔl-de ti be✧.»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji təti rɔ ki tɔgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je. ³⁸ MBata m-gər maji, tək̄i rɔjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dɔ taa al nim, e malayka je al nim, e tɔgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki ɓone al nim, ne ki lo ti ti al nim, e tɔgi je ki me duniya ti al nim, ³⁹ e tɔgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki ndigi-je ki go rəbi lə ɓabe ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tɔ dije ləne

¹ Me kində rɔ naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tɔ m-əl kin e ta ki rɔjeti ɓi e ta ngom al. NGa ningə, mem ki kəy wa ka, ki tɔgi lə NDil Luwə, ma naji dɔ ta ti kin kadi e ta ki rɔjeti. ² Me kɔ ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki dɔ ndɔ je mbata ti ³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darɔm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde. ⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə tɔl-de ngane ti, tɔji-de tɔɓa ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawinaa n̄ɔe ti, ilə ndune adi-de✧, ⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə ɓar-de kəte. E əi je ə Kirisi t̄ɛɛ gin koji ti ləde tɔ. Kirisi ki e dɔ ne je ti pəti. Maji kadi tɔji e dɔ Luwə ti ki dɔkagilo ki je ki dɔkagilo je✧.

⁶ E kin tɔji kadi ndu Luwə tɔl ne ki ndae goto al. Tək̄i rɔjeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dɔrɔ al, ⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tɔdɔ Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə j̄ a ingə-n dije ki gin koji ti ləi✧.» ⁸ Ne kin tɔji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rɔjeti. ⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dɔkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare✧.»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al ɓəy, Rəbeka ka e n̄ɔɔ ɓəy tɔ. E ki Isaki ki kare wa ka kin tɔ ə oji-n nga ndingə je ki joo. ¹¹ NGa ningə, kəte n̄ɔ koji ngan je ti kin, loki rai ne ki maji ki ne ki majal al ɓəy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie tɔl-n tane. ¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie e Luwə ki ɓar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatɔgi a ra ɓəə lə e ki du✧.» ¹³ Ta kin t̄ɛɛ tək̄i makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbat̄i Esuwa✧.»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl dɔ lo kin ti goto, Luwə e nje ra ne ki dana, ne ra ki dana al goto rɔe ti jagi. ¹⁵ Tɔdɔ əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tɔ✧.» ¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tɔ, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo. ¹⁷ E be tɔ ə, Luwə əl-n ta ngar Parawɔ me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-ɔji-n tɔgim ki rɔi ti, ə kadi tɔm ɓa-n ta dije ti pəti ki dɔnangi ti ne tɔ✧.» ¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər tək̄i Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti ləne tɔ.

Wonḡi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra ne ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije ɓəy wa? Tɔdɔ dəw ki kadi t̄ɔ rɔ ndigi lie goto. ²⁰ Nə j̄ dɔw kare par j̄ n̄ɔ ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl ɓane ə nə: «MBa ri ə ira-m adi m-to be,» wa al. ²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare

✧ 8:36 Pa je 44.23 ✧ 9:4 T̄ɛɛ ki taga 4.22; Dətərənɔm 7.6; Oje 11.1 ✧ 9:5 Knjk 2.29 ✧ 9:7 Kilə ngirə ne je 21.12 ✧ 9:9 Kilə ngirə ne je 18.10 ✧ 9:12 Kilə ngirə ne je 25.23 ✧ 9:13 Malasi 1.2-3 ✧ 9:15 T̄ɛɛ ki taga 33.19 ✧ 9:17 T̄ɛɛ ki taga 9.16

wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tō. ²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi ɔji wongi ləne, ə adi dije gəri tōge tō, nə ore mene ə təl ore bəy dō dije ti ki asi tuji, kadi bungɪ wongi ləne dōde ti, tuji-n-de kō. ²³ Nə, Luwə ndigi ngay tō kadi n-tōji tōba ləne ki rō dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dōde dana kəte mba kadi isi səne me tōba ti ləne. ²⁴ NGa ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə ɓar-je. ʔar-je dan *Jipi je ti par al, nə ɓar-je dan ndəgi dije ti ki əi Jipi je al tō. ²⁵ Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kəte əi dije ləm al,
M-ɓar-de dije ləm ɓone,
Ə dije ki kəte əi njé ndigi je ləm al,
M-ɓar-de njé ndigi je ləm ɓone».

²⁶ NGa ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti əi nə:

“Səi dije lə Luwə al” kin,
A ɓari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm
ba».

²⁷ Ejay ilə mbe ki yəne tō, ɔji-n dō ngan *Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je bayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado ʔabe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae kadi osi taga rapɪ nim, kalangi ba nim tō dɔnangi ti ne».

²⁹ Ningə e tə ko ta ki Ejay wa ka əl bəy ə nə:
«Kin ə re ʔabe ki nje tōgi pəti,
Iyə dije madi tə gin koji ləje al ə,
Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be».

*Isirayəl əi ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me
Kirisi*

³⁰ Ta ki kadi j-əl dō ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-əi dije ki dana al, nə Luwə ɔr ta dōde ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi. ³¹ NGa ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-əi dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tēji lo ndu-kun ti ka kin al. ³² Tēji loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo ɓi ki rəbi kində me dō ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tigəi njade mbal ti, awi tə kosi. ³³ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Oi, me ɓe bo ti ki Siyo,
M-ində mbal ki nje tigə dəw nōo,
E mbal ki nje tigə dəw kilə,

Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al».

10

Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, Bade e kare ba

¹ NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji. ² Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təki tingəi ɓil mbata ti lə Luwə, nə ke ə e tingə ki ne gər goto me ti. ³ Təki rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ɔr-n ta dō dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dōde əi je wa. Lo kin ti, əi je, gotoi dō rəbi ti ki Luwə isi ɔr-n ta dō dije ti. ⁴ Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba kadi dəw ki ade mene ɓa, Luwə ɔr ta dō dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

⁵ *Moji wa əl ta ɔji-n dō kər ta dō ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rəne go ndu-kun ɓa, dəwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin».

⁶ Ningə ta ki ɔji dō kər ta dō ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nə ə a aw dərə ti wa?» Tado Kirisi j dərə ti ə re. ⁷ Taa, nə ə a aw ko wa ka, əl be al tō, tado Kirisi j lo koy ti dan njé koy je ti. ⁸ Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ta lə Luwə e kadi ti ɓasi, to tai ti kadi əl, e ngəmei ti. E ta kin ə j-isi j-ilə mbe».

⁹ Təki rəjeti, re ta tēji tai ti təkɪ Jəju e ʔabe, ə re adi ngəmei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti ɓa, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kadi-me ki j ngəme ti ə Luwə a ɔr ta dō dəw ti, ningə ta ki tēji ta dəw ti ə a aji dəw tō. ¹¹ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ade mene, ne a tule naa ti al».

¹² Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al. Pəti ʔabe ki kare wa kin ə e ʔabe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti ki ɓai tōe. ¹³ Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ɓa tō ʔabe a ingə kaji».

¹⁴ NGa ningə, kin ə dije adi-e mede al ə, lo kadi a ɓai tōe goto, a kin ə dəw əl-de ta lie al ə, lo kadi a adi-e mede goto, a kin ə dəw ki nje kilə mbe ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto tō. ¹⁵ A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dəw a ilə mbe ta lie goto tō. Makitibi lə Luwə əl ta dō ti be ə nə: «E ne ki to rənəl ngay kadi dəw oo nja njé kilə mbe Poy Ta ki Maji».

¹⁶ Nə dije madi mbati təli rōde go Poy ta ti ki Maji. NGa ningə, Ejay dəji ta dō lo kin ti ə nə: «ʔabe, dəw ki taa meje dō mbe

✧ 9:25 Oje 2.25 ✧ 9:26 Oje 2.1 ✧ 9:28 27-28: Ejay 10.22-23 ✧ 9:29 Ejay 1.9 ✧ 9:33 Ejay 8.14-15 ✧ 10:5 Ləbatiki 18.5 ✧ 10:8 6-8: Dətarənom 9.4; 30.12-14 ✧ 10:11 Ejay 28.16 ✧ 10:13 Juwəl 3.5 ✧ 10:15 Ejay 52.7 ✧ 10:16 Ejay 53.1

ti ki j-ilə kin goto*» 17 Ji gər təkı dəw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi. 18 Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al biti wa? OOi ta kin maji. Tadə makitibi lə Luwə əl ta də ti ə nə:

«NDu njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki də be je pəti, taa, dije ki isi dəbəy lo je ti ki dənangi ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti tə*»

19 Ə kadi m-dəji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki ba kin al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti də lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangi ra səsi də dije ti ki dəw gər ginde al,

M-a m-adi wongi ra səsi ngay də dije ti ki əi dije ki ne gər ləde goto*»

20 Ejay aw biti əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

«Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi, M-teə ki dəm taga m-adi dije ki dəji-mi ne madi al.»

21 Nə ki oji də ngan Isirayəl je, Moji ilə də ti ə nə:

«NDə je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl rəde go ta ti al, Dije ki njé tə rə*»

11

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

1 M-dəji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dəm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji ti lə Bənjame. 2 Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kəti-de kəte mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi ti lə Luwə, səki-n də ngan Isirayəl je rə Luwə ti kin, igəri maji. 3 Eli əl ə nə: «Baəe, təli njé kəl ta je ki tai ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadi-kare ti adi-ni kin, budi-de nangi mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-təli-mi tə.» 4 Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibi siri ta dangi, tə dije ləm, ki əsi məkəsıde nangi nq yo bal ti al*» 5 Be tə ə, dəkagilo ti ki bone, ngon buti ngan Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tə dije ki Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne. 6 Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne, bi e ki go kilə rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə

kin a e me-maji ki rəjeti al. 7 Me ta kin nə ri ə? Mee nə ne ki ngan Isirayəl je sangi, ingəi neə al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de ə ingəi. Ba ndəge je, təli njé me nga je. 8 NJé me nga je təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,

Adi kəmde oo lo al,

Ningə adi mbide bəy ndəngirə tə.

Ne kin ra ne biti bone*»

9 NGa ningə *Dabidi ka əl ta də lo kin ti tə ə nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde təl gum kuwə-de,

Kadi təl bandi ki kadi osi ti,

Kadi e rəbi kosi, kadi e kində kəji.

10 Kadi kəmde tə adi ooi lo al,

Adi kəi gidide ki dəkagilo je pəti*»

11 M-dəji kadi m-o se jigi ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a jii taa al biti wa? Jagi, a jii taa, nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kəji. Ingəi kəji kadi jangi ra-n Jipi je. 12 NGa ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki dənangi ti ne, kin ə tə ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, təji kadi re indəi rəde ta kəji ti ki rə tıde ba, maji ləde a to mbar mbar.

Kəji lə dije ki əi Jipi je al

13 Səi ki səi *Jipi je al, təkı mi-n nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri təkı m-piti kilə ki to jim ti. 14 M-piti mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi jangi ra-de, kadi tə ki madi je ingəi kəji wa. 15 Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne ningə, təde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e kji lo koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

16 Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki dəsəy e yə Luwə ba, ndəgi mapa ba pəti e yəe tə, a kin ə ngirə kəgi e yə Luwə ba, bajie je əi yə Luwə tə. 17 Ningə *Isirayəl to tə kəgi bini ki be be. Luwə gangi bajie je madi kə, ə uni-ni j ki j gin koji lə Isirayəl al, ki j kəgi bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je ti, adi a də ngirə bini ti ki be, isi njibi bote tə.

18 Ningə j, e ne ki kadi ikidi-n baji kəgi je ki gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole də ti təkı e j ə a də ngirəde ti bi e ngirəde ba a dəi ti al. 19 Dəmajı ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.» 20 Ningə

☆ 10:18 Pa je 19.5 ☆ 10:19 Dətarənom 32.21 ☆ 10:21 Ejay 65.1-2 ☆ 11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18 ☆ 11:8 Dətarənom 29.3; Ejay 6.10 ☆ 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

e ki rōjeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, 6a j, tiyəi-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində gui al, adi 6əl rai tə ra yo. ²¹ Tado kin ə, kagi ki 6e wa mīndi ka Luwə gangi bajie je ningə, kadi o rōi maji nə j taa a iyəi al jagi. ²² Kadi igər təkī Luwə e nje ra maji ə kadi igər təkī e dəw ki ngə ngay tō. Luwə e dəw ki ngə ki rō dije ti ki osi, ə e dəw ki nje ra maji ki rōi ti j tō. Nə ke ə, kadi a dō njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi iləi kō tə baji kagi ki 6e kin be tō. ²³ NGa ningə, ki ɔji dō ngan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me ngə ləde ə, Luwə a təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki tōgi kadi tiyə-n-de gogi. ²⁴ Kin ə j ki j baji kagi bini ki wale mīndi, ə Luwə gangi re tiyəi ta kagi bini ti ki 6e ki e lo ləi al kin ningə, ngan Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki 6e kin 6a, Luwə a təl tiyə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki dō kaji ti lə ngan Isirayəl je

²⁵ NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo 6oyō ti kin, 6i kadi isi day al. Be al ə a oi rōsi tə njé gosi ki ngay. Ningə kadi igəri təkī dam *Isirayəl je madi, mede a ngə bitī kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tēēi kaji ti. ²⁶ Lo kin ti ngə ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji təkī makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Nje taa dō dije a j Siyō ti ə a re, A ɔr kal dō ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kō. ²⁷ E kin ə e kun mīndi ki a dō-je naa ti səde, Loki m-a m-ɔr majal ləde kō.»

²⁸ Kin ə ji gō mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin 6a, j-a j-ə nə əi njé bə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gō kōti ki Luwə kōti-de kin tō 6a, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de 6əy mbata ti lə kade je tō. ²⁹ Tado Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa 6a dəw ə təl tuwe al tō. ³⁰ Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə 6asine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae. ³¹ Be tō ə, əi ka ali tae 6one, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti ngə ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tō. ³² Tado Luwə adi ta rəbi dije pəti alii dō ta, mba kadi ɔji-n-de me-maji ləne.

Tōji ki dō Luwə ti

³³ Ki rōjeti, ne kingə lə Luwə al dō lo, gosi, ki ne gər lie əti 6əl ki dum! Dəw ki kadi gər

me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər kōji ra lie goto.

³⁴ E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki gər ta ki me ʼBa6e ti goto, Dəw ki kadi ɔje ta goto.»

³⁵ «Taa dəw ki kadi un ne adi Luwə kəte, Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tō.»

³⁶ Tado e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi tō6a e lə Luwə ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen!

12

Njiyə ki nəl Kirisi

¹ NGakom je, təkī Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dīngəm mesi ti kadi uni darōsi wa tə kadi-kare ki kəm, indəi ta dangi tə ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kōsi-gon Luwə ki rōjeti ki kadi ɔsi gone. ² Ningə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dəkagilo ti ki 6one kin al, nə kadi iyəi rōsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin ti, a gəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe ti.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dəw ki ra dansi ti kadi uni ta rōsi ki al dō maji al, nə kadi oi ta rōsi ki go rəbe ti, dəw ki ra, ki go tōgi kadi-me ti lie ki Luwə ade. ⁴ Darōje e kare ba, nə ngan rōje je əi dangi dangi. Ningə nā nā aw ki kilə ləne ki səbi dōne. ⁵ Be tō ə, ji bay, nə je kare ba me kində rō naa ti ki Kirisi. Je ki dōje dōje, nə je ngan rō-naa je. ⁶ Ningə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji ti lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae ti ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisi ti. ⁷ Kin ə re dəw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije ti ə, kadi ra kile; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne. ⁸ Kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kilə dīngəm me dije ti ə, kadi ilə dīngəm mede ti; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kər nō dije ə, kadi ɔr nōde ki rō ki tī kati; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rōnəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi ti e ndigi-naa ki rōjeti. Ningə kadi ɔsi ne ki majal ngərangi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tō. ¹⁰ Maji kadi indigi-naa dansi ti ndigi-naa

læ ngakonaa je. Ningə kadi dæw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɓuki madine je ti. ¹¹ Kadi səi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rəsi ti, ə irai kilə læ Babe ki me ki kare tɔ. ¹² Ningə kadi irai rənəl dɔ ne ti ki isi ngəmi tae, kadi orəi mesi dɔ kɔ ti, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta ti ki Luwə tɔ. ¹³ Kadi irai ki ngakosi je me ne je ti ki to rɔde, ə kadi uwəi mba je ki rəsi ti maje. ¹⁴ Injangi dɔ dije ki nje kadi səsi kɔ; injangi dɔde bi imani-de al. ¹⁵ Irai rənəl ki dije ki isi rai rənəl, ə inqi ki dije ki isi nqi tɔ. ¹⁶ Maji kadi ndusi osi go-naa ti. Isangi rəbi ne ra ki tɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dæ du. Ningə kadi oi rəsi tɔ njé gosi ki ngay al tɔ.

¹⁷ Re dæw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. Indəi dɔ rəsi ti kadi irai maji ta kəm dije ti pəti. ¹⁸ Kin ə re ta rəbi lapiya e rəsi ti, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapiya to dansi ti ki dije pəti. ¹⁹ NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dæw ra səsi al, nə iyəi wongi læ Luwə adi ɔdi dæwe. Tado Luwə əl me makitibi ti læne ə nə: «Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dæw ra ki madine.

Dæw ki ra ne ki majal ki madine,
Mi ə m-a m-ɔje kəme to ti*»

²⁰ Luwə ilə dɔ ti bəy tɔ ə nə:
«Re ɓo ra nje bə læi ə, ade ne uso,
Re kində ra-e ə, ade man ay.
Re ira be ningə,
A to tə yal por ə ɔy ɓuki dæ ti be*»

²¹ Adi majal dum dɔi al, nə kadi idum dɔ majal ki maji ki ra.

13

Təl rɔ go ndu ti læ nje kɔbe je

¹ Kadi dæw ki ra ka təl rɔne go ndu ti læ njé kɔbe je ki isi dɔ be ti. Tado kɔbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dæw, ningə njé ki isi dɔ be ti, e Luwə ə ində-de. ² E mbata kin ə, dæw ki ində gune ya nje kɔbe ti, isi ɔsi ta ndu Luwə. Njé ki isi indəi gude ya nje kɔbe je ti, isi ndəri ta ki gangi læ Luwə rəi ki dɔde ti. ³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji ɓa isi ɓəli njé kɔbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi ɓəli-de. Ə re ige kadi iɓəl nje kɔbe al ɓa, ira ne ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje kɔbe e dæw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki

majal ɓa, iɓəl nje kɔbe, mbata e kare ɓa aw ki ne kati al. Loki nje kɔbe gangi ta dɔ dæw ti ɓa, isi ra kilə læ Luwə, ɔji wongi lie dɔ dæw ti ki nje ra ne ki majal ade gər. ⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dæw ilə dɔne gin tɔgi ti læ nje kɔbe je. Ningə kadi ilə dɔne gin tɔgi ti mbata ɓəl wongi læ Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dæw ti ndigi kadi dæw ra be. ⁶ E gine kin tɔ ə isi igəi la-mbə, tado dije ki isi taa la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai. ⁷ Lo kin ti, maji kadi adi dæw ki ra ne ki sɔbi kadi adi-e. Adi la-mbə dæw ki sɔbi kadi adi-e la-mbə, adi ne ki gangi dɔsi ti dæw ki sɔbi kadi adi-e, iɓəli dæw ki sɔbi kadi iɓəli-e, ə ɔsi gon dæw ki sɔbi kadi ɔsi gone tɔ.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸ Adi kirə ne læ dæw madi to dɔsi ti al. Kirə ki kadi to dɔsi ti ɓa, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tado dæw ki nje ndigi madine, e dæw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay. ⁹ M-əl be, mbata ndu-kun je læ Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a təl dæw al, a ɓogɔ al, a ndingə ne læ madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dæw madi tɔ darɔi j wa be» kin*¹⁰ Dæw ki nje ndigi dæw, a ra ne madi kare ki majal ki dæw madine al. Tado dæw ki nje ndigi madine, e dæw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

Kisi dɔ nja ti mba təl Kirisi

¹¹ Igəri dɔkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dɔkagilo ki kadi indəli dɔ bi ti ngata. MBata dɔkagilo ki kəte j-ilə-n ngirə kində meje dɔ ra maji ti læ Luwə kin, kaji e say səje bəy, nə ki basine kin, kaji e rɔjeti basi ngata. ¹² Lo ki ndɔ nay ngay al ngata, lo ki ti e basi, ə maji kadi j-ɔsi ne ra je ki me til ti ngərangi, ə adi j-oti ne rɔ je ki kadi ji rɔi kada. ¹³ Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tɔ dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kadi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rɔde al nim, njé kəl ki njé ra jangi al nim. ¹⁴ Maji kadi oti Babe Jəju Kirisi rəsi ti tɔ ne rɔ læsi. Ningə kadi adi ndigi ra læ darɔ uwə mesi al, nə tɔ jji irai majal ki e ndigi ra lie.

* **12:19** Dətərənom 32.35   * **12:20** Tər ta je 25.21-22
19.18

* **13:9** Təe ki taga 20.13-17; Dətərənom 5.17-21; Ləbətiki

14

Kadi dāw gangi ta dō ngokone ti al

¹ Dāw ki e tō me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwai-e ki rōsi ti ki kanji kadi igangi ta dō ne ti ki to mee ti. ² Dōmaji ə dāw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tō, o mbi kam par tō. ³ Lo kin ti, sōbi kadi dāw ki nje kuso ne je pəti, kidi dāw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dāw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dāw ki nje kuso ne je pəti al tō, tadō e ka Luwə uwe ki rōne ti tō. ⁴ I nā ə kadi igangi ta dō njé ra kilə ti lə dāw ki rangi ə? Re uwə rōne ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə ɓae. Ningə a uwə rōne ba taa, tadō Bābe aw ki tōgi kadi ade uwə-n rōne ba.

⁵ Dāw madi a əl ə nā ndō je madi itə naa, ə dāw ki nungi a ə nā ndō je asi-naa pəti tō. Nə maji kadi dāw ki ra ka aw ki me ki kare dō ndu ti lie ki a dō ti. ⁶ Dāw ki oo kadi ndō madi itə ndəgi ndō je madi kin, əl mba kōsi-n gon Luwə, ə dāw ki uso ne je pəti, uso kadi əsi-n gon Luwə tō, mbata ra oyo Luwə dō ti. Taa dāw ki uso ne je pəti al ka, ra mbata kōsi-n gon Luwə tō, tadō ra oyo Luwə dō ti tō. ⁷ Təki rōjeti, dāw ki danje ti ki kadi isi ki dōne taa kisi ləne wa goto, taa dāw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto tō. ⁸ Re j-isi ki dōje taa ə e mbata lə Bābe, a re j-oy ə j-oy mbata lə Bābe tō. Adi kin ə re e-n kisi ki dō taa, ə se e-n koy ka, je ne lə Bābe. ⁹ Tadō Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Bā njé koy je ki njé kisi kəm je. ¹⁰ NGa j, ra ban ə isi gangi ta dō ngokoi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokoi ə? Kare kare pəti, j-a ji tēji j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta dōje ti. ¹¹ Tadō Bābe əl me Makitibi ti ləne ə nā:
«Mi Bābe, təki m-isi-n ki dōm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a əsi məkəsidi nangi nōm ti,
Dije pəti a iləi tōji dōm ti».

¹² Lo kin ti, dāw ki ra a idə kər kilə rane ki sōbi dōne wa nō Luwə ti.

¹³ Adi ji taai kəə ta gangi ta dō-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jiggi nō ngokosi ti al. Iləi jiggi adi tige ile, ə se aw sie adi osi me ne ki majal ti al. ¹⁴ M-gər, to ay njay ki takul Bābe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dāw madi oo kadi ne madi e ki to nje ɓa,

to nje mbata ti lə dāwe wa kin. ¹⁵ Re ituji me ngokoi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndigi-naa ti al jagi. Igo rōi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dāw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al. ¹⁶ Kadi ne ki e ne ki maji ki rōsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal dō ti al. ¹⁷ Tadō kōbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, ta lə lapiya ki rōnəl ki NDil ki ay njay adi dāw. ¹⁸ Dāw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dāw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim tō.

¹⁹ Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tōgi naa ti me kadi-me ti nim. ²⁰ Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rōjeti kadi ne kuso je pəti dāw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dāw uso ne ki kadi təl jiggi tigə ngokoe ile me ne ki majal ti. ²¹ Maje ki ngay, e kadi dāw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokoe ile al. ²² Kadi-me ləi ki a dō ti kin, ingəm tə yaɪ nō Luwə ti. Maji-kur e dō dāw ti ki me uwe ki ta dō rəbi ti lie al. ²³ Nə dāw ki me uwe ki ta dō ne ti ki isi uso, ta ki gangi e dōe ti, mbata e dāw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGa ningə, ji gər kadi ne je pəti ki dāw ra-de ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dāw sangi rəbi ne ki kadi adi rōnəl madine

¹ J-ai ki j-awi ki tōgi me NDil ti, maji kadi ji gəti njé je ki əi tō je, ki kanji sangi rəbi ne ki nəl meje. ² Maji kadi dāw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nəl ngokone. Ra ne ki nəl-e ki mba maji lie kadi tōgi-n me ndil ti. ³ Kirisi ki dōne, sangi ne ki nəl rōne al, nə təki Makitibi lə Luwə əl-n: «Ne taji je ki sōbi kadi aw ki dōi ti, təl ki dōe ti yo».⁴ NGa ningə, ne je pəti ki ndangi me Makitibi ti dōkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi tə təl ne ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə tōgi ba ləje re ki kində me dō ti. ⁵ Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə tōgi ba ra adi tasi asi-naa maji təki Jəju Kirisi ndigi-n. ⁶ Lo kin ti, a iləi tōji dō Luwə ti ki e Baw Bābe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata lə dije pəti

⁷ Uwəi naa rə naa ti yo je ne je təkı Kırısı uwə-n səsi rəne ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n təba. ⁸ Təkı rəjeti, m-əl səsi, Kırısı təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndukun ki Luwə un adi kade je. ⁹ Taa re mba kadi dije ki əi Jipi je al, iləi təji də Luwə ti mbata me-maji lie, təkı Makitibi lə Luwə əl-n ə:

«M-a m-piti dan gin be je ti ki dangi dangi, Taa m-a m-osi pa m-ilə-n təji dəi ti tə*»

¹⁰ Ningə təl əl bəy ə nə:

«Səi gin be je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Bəbe*»

¹¹ Bəy tə:

«Iləi təji də Bəbe ti, səi gin be je pəti, Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti*!»

¹² Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tə ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re, E ə a j taa kadi a ɔ be də gin be je ti ki dangi dangi,

Ningə e tə ə gin bee je kin a indəi mede dəe ti*»

¹³ Kadi Luwə ki e nje re ki ne kində me də ti, adi rənəl, ki lapıya lie tə səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi təgi NDil Luwə adi kində me də ti ləsi aw ki kəte kəte tə.

Kilə lə Pol

¹⁴ NGakom je, ki ɔji dəsi, mi ki dəm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesı, ne gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kəji yo je ki ne je tə. ¹⁵ Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki təge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesı. Ningə m-ra be ɔji də maji ki Luwə ra səm. ¹⁶ Luwə ra adi m-un rəm m-ilə kə mbata kilə lə Jəju Kırısı ki rə dije ti ki əi *Jipi je al. Ində-m ta dangi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al təlı kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e də ti. ¹⁷ Asi kadi m-ində gum me tə Jəju Kırısı ti ɔji-n də kilə lə Luwə. ¹⁸ NGa ningə, re m-əl ta ba, m-əl ta də ne ti kare ba par, adi e kun ki Kırısı un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al təlı rəde go ndue ti kin. Kırısı ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim, ¹⁹ taa ki təgi ne kəji je, ki ne je ki əti bəl, ki təgi lə NDil Luwə. Be ə, j Jorijaləm ti bitı tēn fliri ti, m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kırısı ki lo je pəti. ²⁰ Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lo ki tə Kırısı ba ti al bəy

par, mba kadi m-ində ngirə kilə ləm də kilə ti ki dəw madi ində ngire kəte al. ²¹ Loki m-ra be kin ba, m-ra təkı Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dije ki dəw ilə-de mbə ta lie al a ooi-e, Ə dije ki ta lie osı mbide ti al, a gəri me ta kin tə*»

Kəji ra lə Pol

²² E kin ə e ne ki ɔgi-m ta rəbi ki dəkagilo je pəti kadi m-aw rəsi ti. ²³ Nə ki basine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi bal ngay bone, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti. ²⁴ M-a m-aw dəkagilo ti ki m-a m-aw-n İsipay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tēe dəsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tēe titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ɔr dəm ti ndəy bəy taa m-a m-gangi m-aw. ²⁵ Ningə ki basine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu. ²⁶ Tado dije lə Luwə ki isi dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti uni ndude kawı ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti. ²⁷ Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki səbi kadi rai səde be wa. Tado kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rəde ti əi ki əi Jipi je, ningə basine səbi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne ki e ne maji lə darə ki to jide ti tə. ²⁸ Be ə, re m-ra kilə kin gine gangı, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm ba, m-a m-aw İsipay ti ki rəbi ki dəsi ti. ²⁹ M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki njangi də lə Kırısı ki to mbar mbar.

³⁰ NGakom je, m-ilə dingəm mesı ti ki takul Bəbe ləje Jəju Kırısı, ki takul ndigi-naa lə NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa ti səm, irəi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm. ³¹ Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me ngə je ti ki Jude, taa kadi tə kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rənəl tə. ³² Lo kin ti, m-a m-aw m-tēe rəsi ti ki rənəl, ningə re Luwə ndigi ba, m-a m-uwə-n kə rəm rəsi ti ndəy tə. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi Lapıya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwəji-naa

✧ 15:9 Pa je 18.50; 2 Samiyəl 22.50 ✧ 15:10 Dətərənom 32.43 ✧ 15:11 Pa je 117.1 ✧ 15:12 Ejay 11.10 ✧ 15:21 Ejay 52.15 ✧ 16:1 Knjk 18.18

1 M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me be ti ki Sakire kin jisi ti*. 2 M-dəji səsi kadi uwəi-e ki rosi ti me tɔ Bəbe ti, uwəi-e rəsi ti kuwə ki asi ta tɔ dəw lə Luwə. Adi rəsi, irai sie me ne je ti pəti ki aw ki ndooe, tadɔ e dāne ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dəm ka ra səm tɔ. 3 Uwəi ji Pirisika əi ki Akilası adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti lə Jəju Kirisi*. 4 Əi je ə uni rəde, iləi kə, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo. 5 Uwəi ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tɔ. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki adi mene Kirisi dənangi Aji ti. 6 Uwəi ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi. 7 Uwəi ji nojim je Andironikusı əi ki Juniyası ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nɔm ti wa bəy. 8 Uwəi ji nje ndigi ləm me tɔ Bəbe ti Ampilyatusı adi-mi. 9 Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbe əi ki nje ndigi ləm ki ngay Isıtasi adi-mi. 10 Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki tɔji kadi ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tɔ. 11 Uwəi ji nojim Erodiyɔ adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsısi ki adi mede Bəbe adi-mi tɔ. 12 Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dāne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e dāne ki ra kilə lə Luwə ngay tɔ kin adi-mi. 13 Uwəi ji Rupusi* ki e dəw ki Luwə kəte kin adi-mi, taa uwəi ji kɔe ki e kom tɔ kin adi-mi. 14 Uwəi ji Asekirti nim, Piləgɔ nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərməsi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi. 15 Uwəi ji Pilologı əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adi-mi tɔ. 16 Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa rɔ naa ti ki tɔji kadi səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *Njé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dəbəy ti

17 NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti kadi indəi kəm-kədi dərəsi əji-n dɔ dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje buki dije wale

kadi taji rɔ ne ndo ki səi ingəi. Maji kadi əri rəsi rəde ti kə. 18 Tadɔ ko dije ki be kin, isi rai kilə lə Bəbe ləje Kirisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tijə dɔ ne ki majal ti al. 19 Ki əji dəsi, dije pəti gəri təl rɔ go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rənəl əji-n dəsi. NGA ningə m-ndigi kadi kəmsi tijə dɔ ne ki maji ti, ə kadi kəmsi ay njay kadi əri rəsi kə me ne ki majal ti. 20 Ningə Luwə ki nje re ki lapıya a rigiji dɔ *Sata gin njasi ti basine. Maji kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

21 Madi kiləm Timote* uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasɔ əi ki Sosipatər nim uwə jisi. 22 Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rɔ naa ti lə Bəbe. 23 Gayusi* ki m-isi be lie uwə jisi. Erasi* ki e nje ngəm la ki me be bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tɔ. [24 Kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə taji ki dɔ Bəbe ti

25 Taji ki dɔ Luwə ti ki asi kadi adi səsi tɔgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbəe. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tɔje ki dɔ ne ki to lo bəyɔ ti lo kilə ngire ti nu, 26 nə basine gine tɔje taga wangı kin. Gine tɔje ki taga wangı ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi təl rəde go ndue ti. 27 Taji ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dəkagilo ki dəkagilo me tɔ Jəju Kirisi ti. *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Koreti je

MBa lə Pol ki kɔ joo ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ki aw, aw tɛɛ Koreti ti ki e 6e bo kare ki dɔnangi Girəsi ti. Lɔki Pol aw tɛɛ Koreti ti, isi ti nɔɔ ra nay dɔgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tɔ 6a je al.

Koreti e 6e bo ki ne kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rəi ngay titi. Njé ra gati je uwəi naa ti be, taa njé ne gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tɔ. Nə ne kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə 6əy kin, ne je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol ga ta ngay dɔde ti, tadɔ lɔki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rɔnəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sɔ be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade tɔ ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungɔ me 2 Kor 2.3 tɔ. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dɔkagilo mba ti lie ki kɔ mitə ki mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji. Ki dɔsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kɔ joo ndange Epəji ti wa tɔ ə se dɔnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dɔsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Koreti ti kadi indəi ngangɔ gangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi ɔsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nɔ njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tɔ (6.1-11). Pol təl a nɔɔ əl-de 6əy tɔ kadi gəri lo kində kəmde go darəde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tɔ (6.12-20). Ningə go ta kɔji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki ɔji dɔ:

Taa-naa (7);

Ta ki dɔ kuso da je ti ki awi nɔ kagi yo je ti, ki ta ki dɔ pa njiyəde me ne je ti pəti ki aw naa ti ki yə Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dɔ njé kaw-naa je ti ki ne kuso lə Babe (11.2-34);

Ta ki dɔ kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dɔ kɔ njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tɔ (ta ki dɔ ne kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tɔ (16).

Me ne je ti pəti ki asi-naa al dan Koreti je ti kin, Pol əl-de təkɔ təl rɔ go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi ne je asi-naa. NGA ningə ndigi-naa ki rɔjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tɔ (13).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə 6ar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokɔje Sositən[☆], ² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Koreti[☆] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə ɔr səsi me majal ti kɔ ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə 6ar səsi tɔ dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi 6ai tɔ Babe ləje Jəju Kirisi, Babe ləsi ki Babe ləje. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe Jəju Kirisi e dɔsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndɔ je ndɔ je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo ɔji dɔ me-maji lie ki to dɔsi ti me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. ⁵ Tadɔ me kində rɔ naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti. ⁶ Naji ki ma ki dɔ Kirisi ti e ki ma ki tɔgi dansi ti, ⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. Isi ingəmi ndɔ ki Babe ləje Jəju Kirisi a tɛɛ-n hɔy. ⁸ Kirisi wa ki dɔne a adi səsi tɔgi kadi uwəi rəsi ba bitɔ dɔbəy ndɔ ti. A adi uwəi rəsi ba mba kadi ndɔ təl-e 6a səi ki ta dɔsi ti al. ⁹ MBata Luwə ki nje 6ar səsi, ilə səsi naa ti ki NGone Jəju Kirisi ki Babe ləje, e Luwə ki nje ka dɔ ndune ti. ¹⁰ NGakom je, m-ndəji səsi me tɔ Babe ti ləje Jəju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba. ¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be wa? M-əl be mbata dije ki Kolowe ti əli-mi ta ki

dəsi ti adi-m m-o. ¹² Ningə ne ki m-ge kadi m-al səsi, m-o təkı dansi ti dəw madi ə nə: «Mi dəw lə Pol», ki nungi ə nə: «Mi dəw lə Apolosi✠», ki rangi ə nə: «Mi dəw lə Piyər», ə e ki rangi bəy ə nə: «Mi lə Kirisi». ¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rəne dana wa? Se e Pol ə bəi-e də kagi-dəsi ti mbata ləsi wa? Se rai səsi batəm me tə Pol ti wa? ¹⁴ M-ra oyo Luwə təkı ra adi m-ra batəm dəw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batəm e Kirisipusi✠ əi ki Gayusi par. ¹⁵ Dəw madi kare ki a ə nə rai ne batəm me təm ti goto. ¹⁶ Dije ki m-ra-de batəm bəy tə bə, e njé ki me kəy ti lə Isitəpanasi. Ki rangi to nqo ningə, m-o al ngata. ¹⁷ E ki mba kilə mbə Poy Ta ki Maji ə Kirisi ilə-m, bə e ki mba ra batəm al. Kilə mbə Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ningə, koy Kirisi də kagi-dəsi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e təgi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbə koy Kirisi də kagi-dəsi ti e ta mbə ki rə dije ti ki isi awi tuji ti. Nə ki rəjeti je ki j-ingə kaji ningə e təgi lə Luwə. ¹⁹ Makitibi lə Luwə ə nə: «M-a m-tuji tər lə njé tər je, ningə njé ne gər je, m-a m-ro ta ne gər ləde kadi təl ne ki kare✠.» ²⁰ Nje tər e ra be? Nje ndo ndu-kun e ra be? Nje naji ta e ra be? Tər lə dəw ki duniya ti ə yə Luwə təl-e ne ki mbə ti. ²¹ E be mbata tər ki dənangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gəri tər lə Luwə al. E be ə Luwə ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rəbi kilə mbə Poy Ta ki Maji ki dəw oo ə to tə ta mbə yo. ²² *Jipi je dəji kadi n-ooi ne kəji, Girəki je sangi tər tə. ²³ Ki səbi dəje ningə, j-ilə mbə Kirisi ki bəi-e də kagi-dəsi ti. Mbə kin təl jigı tigə Jipi je, ə e ta mbə ki rə dije ti ki əi Jipi je al tə. ²⁴ Nə ki rə dije ti əi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, ki Luwə bar-de ningə, mbə lə Kirisi kin e təgi ki tər lə Luwə mbata ti ləde. ²⁵ Tadə ta mbə lə Luwə kin e tər ki itə tər lə dije, ə təgi goto lə Luwə kin e təgi ki itə təgi lə dije.

²⁶ NGakom je, indəi kəmsi maji oi. Dansi ti ki Luwə bar səsi kin, njé tər je ki go darə ti əi ngay al, njé təgi je əi ngay al, njé təba je əi ngay al tə. ²⁷ Ningə kadi igəri təkı Luwə kəti ne je ki njé təgi al ki dənangi ti ne mba kadi ilə-n rəsəl də ne je ti ki njé təgi. ²⁸ Luwə kəti

ne je ki kəme goto, ne ki dije kidi-e dənangi, ne je ki əi ne madi al, mba ro-n ta ne je ki dije ooi ndade. ²⁹ Be mba kadi dəw madi ində gune nq Luwə ti al. ³⁰ E Luwə ə ilə səsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki bəne e tər ləje ki j rə Luwə ti. E ə, ki go rəbi lie, Luwə ər-n ta dəje ti, adi j-ayi njay, ugə dəje ji majal ti. ³¹ E be təkı makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki ge kində gune ningə, maji kadi un Bəbe ə ində-n gune✠.»

2

Kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ilə səsi mbə poy ta ki rəjeti lə Luwə, ki to lo bəyə ti, e ki ne gər ki al dəsi ə se ki tər ta ə m-ilə-n səsi mbə kin al. ² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igəri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki bəi-e kagi-dəsi ti. ³ Loki mi dansi ti, mi me təgi goto ti. M-al səsi ta me dadi ti ki bəl. ⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dəw al. E ki go kəji təgi ti lə NDil Luwə. ⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne də ne gər ti lə dəw al, nə də təgi ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki təgi gangi me ndil ti ki me tər tə. Nə ke ə e tər lə dije ki dənangi ti ne al. Ta e tər lə njé təgi je ki dənangi ti ne ki ndə madi ə a tuji kin al tə. ⁷ J-ilə mbə tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bəyə ti. E tər ki Luwə ində dəe dana kəte nq kində duniya ti mbata təba ləje. ⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé təgi je ti ki dənangi ti ne ki gər goto. Re kənde tēē də tər ti kin ə re a bəy Bəbe ki nje təba kagi-dəsi ti al. ⁹ Ningə, təkı makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tə. E ne ki Luwə ində dəe dana mbata ti lə dije ki ndigi-e✠. ¹⁰ NGA ningə, Luwə tēē ki dəe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bəyə ti ka NDil oo. ¹¹ Ki əji də dəw, dəw madi ki gər ne je ki to rə madine ti goto. E ndil ki to rə dəw ti kin par ə gər ne je ki to rəe ti. E be ə, yə Luwə ka to be tə. NDil Luwə ki karne ba par ə gər ne je ki to rə Luwə ti. ¹² NGA ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dənangi ti ne al, nə e NDil ki j taa rə Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie.

¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gər lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ər gin ne ki rəjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti. ¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rəjeti ki j rə Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gər ne je ki rəjeti kin. ¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta də ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dəe ti al. ¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gər ta ga lə Bəbe wa? Se nə ə asi kəje ta wa?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ NGakom je, ki rəjeti ba, ta ki m-əl səsi kəte kin m-əl səsi tə dije ki go darə ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al. ² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngə al, m-adi səsi mba yo. Tadə təgisi asi kadi usoi ne ki ngə al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngə al. ³ Asi al, tadə səi dije ki go darə ti bəy. Səi dije ki go darə ti, isi njiyə ki go darə ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je. ⁴ Loki dəw madi ə nə ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nə ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go darə ti al ə se e ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi bəə kilə je lə Luwə. Əi bəə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi Bəbe. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne təkilə Luwə aden. ⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man də ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə. ⁷ Nje mə ko ki nje ra man də ti əi ne madi al. Dəw ki kadi təe ba də ti e Luwə ki nje ra kadi təgi. ⁸ Nje dibe ki nje ra man də ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra. ⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndə lə Luwə, səi kəy kində je lie. ¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin ba, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji. ¹¹ Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par. ¹² NGa ningə re dəw ində ta kilə kin ki ə, ə se arjə, ə se ki mbal ki ndole, ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne

ka, a to ki taga. ¹³ MBata ndə gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tē, ningə por a naa təgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al. ¹⁴ Re kilə ki dəw ində də ngire ti kin, ngə a taa ningə, bəe a ingə ne kigə go jine. ¹⁵ A kin ə, kilə kin por o-e tə ningə, bəe a ingə ne kigə go jine al. Dəw kin a ingə kaji, nə e kaji ki a tē-n ta por ti jati jati. ¹⁶ Səi bə səi kəy kisi Luwə, nə igəri se igəri al wa? ¹⁷ Re dəw tuji kəy kisi Luwə ningə, Luwə a tuje dəwe kin tə. MBata kəy lə Luwə ay njay, ningə səi ə, səi kəy kisi Luwə. ¹⁸ Maji kadi dəw ndam ki rəne al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rəne tə nje tər ki go taga ti ki dənangi ti ne ningə, maji kadi dəwe kin təl rəne mbə ti. Təl rəne mbəti kadi tə ingə-n tər ki rəjeti. ¹⁹ Tadə tər ki dənangi ti ne Luwə oo kadi e də majal. Be ə makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə uwə njé tər je ki ta me ta ngom je ti ləde.» ²⁰ Taa təl əl bəy tə ə nə: «Luwə gər taga lə njé tər je, ningə oo kadi e ne madi al.» ²¹ Səbi kadi dəw madi un dije ində-n gunə al, mbata ne je pəti e yəsi. ²² E-n Pol, ə se Apolosi, ə se Piyər, ə se dənangi, ə se kisi ki də taa, ə se koy, ə se ne je ki bone ə se ki lo ti ti, ne je kin pəti e yəsi. ²³ Ningə səi, səi yə Kirisi, ə Kirisi e yə Luwə tə.

4

Kilə ra njé kaw kilə je

¹ Ningə, maji kadi oi-je tə bəə kilə je lə Kirisi. Oi-je tə njé ngəm ne je lə Luwə, ne ki rəjeti ki to lo bəyə ti. ² NGa ningə, ne ki ba nje ne a ge rə nje ngəm ne ti, e ka dana par. ³ Ki oji dəm, ta kadi səi, ə se njé gangi ta də dije ti, igangi ta dəm ti ra-m bəl al. Ta mi wa ki dəm, m-gangi ta də rəm ti al tə. Tadə m-ra ne ki majal al. ⁴ Ningə, e kin ə a ra kadi mi dəw ki dana al. Bəbe wa ə a gangi ta dəm ti. ⁵ MBata kin ə, maji kadi igangi ta də dəw ti kəte nq dəkagiloe ti al. Ingəmi dəkagilo ki Bəbe a re ə, ne je ki toi lo bəyə ti me til ti, a ilə kunji dode ti kadi a toi taga wakisa ta kəm dije ti. Ningə a tē ki gin ndigi ra lə dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwə a ilə təji də dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti. ⁶ NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji də Apolosi nim, oji dəm mi wa nim, mba kadi indoi ne rəje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yəne adi al də ndu ki makitibi lə Luwə əl kin al. MBA

kadi uni dāw indāi gusi, indori-naa al. ⁷ Se nā ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwə ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGa ə re e Luwə ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningə, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingə ki dərəi be ə? ⁸ Ki basine kin, ingəi ne asi səsi ngata, səi njé ne kingə je. Kin isi oī be ki kanji kadi je səsi dō ti. M-ndigi kadi e beko ki rəjeti wa ə oī be, adi j-o-n səsi. ⁹ Ningə, to təkī je ki madi je ki njé kaw kilə je kin, Luwə ində-je go dije ti gogi be. Ji to tə dije ki gangi ta koy dōde ti be. MBata Luwə iyə-je ji dije ti adi ji təl ne koo ta kəm dije ti pəti. Ta kəm malayka je ti ki ta kəm dije ti. ¹⁰ Je, ji təl mbə je mbata ti lə Kirisi, ningə səi, səi njé kəm-kaa je me Kirisi ti. Je njé tōgi al, nə səi, səi njé tōgi je. Je, dije isi kidi-je, ningə səi, dije isi buki səsi ti. ¹¹ Biti bone ka j-isi j-ingə kō. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi kōje goto. Dije isi adi-je kō, j-ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darəje je wa, ji ra kilə j-o rəgəgə taa j-ingə ne kusoje me ti*. Dije taji-je ka, ji njangi dōde, rai-je kō ka j-uwə tōgi je ba. ¹³ Əli ta je ki majal dōje ti ka, j-ilə dīngəm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je tə sji ki kōsi kilə kō. Ooi-je tə tō dije ki ndade goto.

¹⁴ M-əl səsi ta tə nganm je ki njé ndigi ləm. E ki mba kulə-n rəsəl dōsi ti ba m-ndangi-n ta kin m-adi səsi al, nə e ki mba kadi m-tee-n kəmsi maji dō ne je ti. ¹⁵ Ningə, re njé kər nosi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki nje kilə səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi. ¹⁶ E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji. ¹⁷ M-ilə Timote* ki rōsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Bəbe. Timote a ole mesi dō ne ndo ti ləm me kisi ki dō taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pəti. ¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi təkī m-a m-təl tə m-tee rōsi gogi al ngata. ¹⁹ Nə re Luwə ndigi ə dəkagilo ngay al par ə m-a m-tee rōsi ti nōq. Ningə dije ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kəlde par al, nə m-o-n kilə ki tōgide asi ra tō. ²⁰ Tadō kōbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me tōgi ti. ²¹ E ri ə indigi dana? Indigi kadi m-aw rōsi ti ki gəl jim ti ə se kadi m-aw ki ngame ki rōsi ki ndigi-naa,

ki e ngame ki səl ləm ləm ə.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Koreti

¹ Dije əli ki lo lo adi m-o təkī kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dāw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi dāw kare dansi ti isi sangi ne bawne*. ² Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi səsi ndingə rō. Ningə dāw ki be kin e dāw ki kadi a tuwəi-e dansi ti kō. ³ Ki oji dōm, mi say səsi, nə təkī mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta dō dāwe ti kin me tō Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dōe ti təkī mi səsi naa ti be. ⁴ Ningə loki a kawī-naa ə mi səsi naa ti me ndil ti, tōgi Bəbe ləje Jəju a e naa ti səje dō ta ki gangi ti kin. ⁵ Dāw ki be kin, səbi kadi iyəi-e ji Satə ti kadi tuji darəe kō. *Satə tuji darəe kō kadi ndile ingə kaji ndō təl Bəbe Jəju ti. ⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dāw ləy-n nduji, a ra adi nduji j. ⁷ Səbi kadi ərī əm ki kōke dansi ti kō, mba kadi səi nduji ki ləy ki sigi. Səi nduji ki ləy ki sigi mbata əm goto dansi ti. Əm ki kōke goto dansi ti, tadō ngon bati ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde. ⁸ Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kōke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki ləy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rəjeti. ⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kate madi səsi kin, m-əl səsi kadi indoləi-naa ki dije ki njé ra kaya je al. ¹⁰ Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dōnangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kōsi dōde nangi nō kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a teei kō dande ti. ¹¹ Ne ki m-əl səsi, səbi dō dāw ki ə nə ne nje kadi-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kōsi dōne nangi nō kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra go kasi ti, ki ta bogi ti. Dāw ki be kin ə kadi indāi rōsi naa ti sie al. ¹² E ta ləm mi ə kadi m-gangi ta dō dije ti ki əi njé kadi-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kaw-naa je ti ə kadi a gangi ta dōde ti. ¹³ NJé ki əi njé kadi-me je al, e Luwə ə a gangi ta dōde ti. Ituwəi dāw ki nje me ndul dansi ti kō*.

* 4:12 Knjk 18.3; 20.34   * 4:17 Knjk 16.1   * 5:1 Ləbətiki 18.8; Dətərənom 23.1   * 5:13 Dətərənom 17.7

6

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, sai ki adi mesi Jaju ninga, itali uni awi no njé kobe je ti ki gari Luwa al bay to. Irai be ki mba ri wa ka daw gar al? Uni ta awi node ti, ayai dije la Luwa. ² Se igari kadi dije ki kay njay la Luwa a gangi ta do dije ki donangi ti ne al wa? Kin a igari kadi e sai je a a gangi ta do dije ti ki donangi ti ne ninga, ra ban be a asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al a? ³ Se igari kadi e j-ai je a j-a ji gangi ta do malayka je ti al wa? a kin a e be ninga, ra ban be a j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti bone kin al a? ⁴ Gine e ri a, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ninga, uni awi ro dije ti ki ai ne madi al dan njé kawnaa je ti a? ⁵ M-al sasi ta kin be kadi rasi sol sasi. Ninga, se daw madi kare be ki nje kamkadi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto biti wa? ⁶ a kadi ngakona je ki me Kirisi ti uni-naa awi no dije ti ki gari Luwa al! ⁷ Ki rojeti ba, kaw a wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, toji kasi al lasi ki taga ngata. Se ra ban a indigi kadi isi do ti ki njé ki rai sasi ne ki go rabe ti al kin al wa? Se ra ban a iyai adi tuji ne lasi par al wa? ⁸ a, sai yo ta itali isi rai ne ki go rabe ti al, isi bogi ngakosi je ki me Kirisi ti. ⁹ Igari kadi njé ra ne je ki go rabe ti al, a oy kobe la Luwa al, a se igari al wa? Maji kadi adi rasi al, tado njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwa marim je, ¹⁰ ki dingam je ki njé sangi-naa je, ki njé bogi je, ki njé kam-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne la dije do gu ti je, dije kin pati a ooi kobe la Luwa al. ¹¹ Ne je kin a e kilā ra dije madi dansi ti kate. Nā basine, sai dije ki Luwa togi sasi adi ayi njay, Luwa inda sasi ta dangi mbata ti lie, Luwa or ta dasi ti ki to Babe laje Jaju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay to.

Daraje e Kay kisi NDil Luwa

¹² Dije madi ali ai na: «Ta rabi to kadi m-ra ne je pati ki mem ndigi kare.» E ki rojeti, «ta rabi to kadi m-ra ne je pati ki mem ndigi kare,» na ne je pati maji sam dorō al. «Ta rabi to kadi m-ra ne je pati ki mem ndigi kare.» Nā m-ndigi kadi ne madi aw ki togi dom ti al.

✧ 6:16 Kilā ngirā ne je 2.24

¹³ Ne kuso e ki mbata me daw, a me daw to mbata ne kuso to, na Luwa a tuji-de joo pu ko. Nā darō daw e mbata kaya al. Darō daw e mbata Babe, ninga Babe ka isi mbata daw to. ¹⁴ Taki Luwa adi Babe ji-n taa lo koy ti ka kin a, a adi je ka j-a j-i taa lo koy ti to. A adi j-i taa lo koy ti ki takul toge.

¹⁵ Se igari kadi darosi je ai ngan ro Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan ro Kirisi kadi m-tal-e ngan ro kaya dane ti wa? Jagi m-a m-ra be al. ¹⁶ Se igari kadi daw ki ila rone naa ti ki kaya dane, tali darō ki kare ba sie al wa? Tado makitibi la Luwa a na: «Dije ki joo kin a tali darō ki kare.» ¹⁷ Nā, daw ki ila rone naa ti ki Babe, e naa ti sie kare ba me ndil ti to. ¹⁸ E mbata kin a, kadi imbati kaya sangi dane je. Tado, ndagi majal je ki daw rade, ai gidi roe ti tagane, na daw ki isi sangi dane kaya ti, isi ra majal asi-n ta rone e wa. ¹⁹ Se igari kadi darosi je e kay kisi NDil Luwa al wa? NDil ki e mesi ti kin i ro Luwa ti, Luwa a adi sasi. Darosi e ya Luwa, bi e ya si al. ²⁰ Maji kadi ilai toji do Luwa ti me darosi ti, tado Luwa igā dasi ki gati ki ngay.

7

Ta ki do taa-naa ti

¹ Ta ki oji do ta je madi ki ali-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingam tee kadi dane ti al. ² Nā mba kadi daw osi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingam ki ra ka aw ki dane lane ki oji dane, a dane ki ra ka kadi aw ki dingam lane ki oji dane to. ³ Maji kadi dingam ki ra ka adi nene ne ki sobi kadi ade, ninga kadi dane ka adi ngawne ne ki sobi kadi ade to. ⁴ MBata dane aw ki togi do rone ti al, na e ngawe a aw ki togi do ti. Be to a, dingam ka aw ki togi do rone ti al, na e nee a aw ki togi do ti. ⁵ Maji kadi ogi-naa rasi al. Re ogi-naa rasi ninga, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni rasi ali ta ki Luwa. Ninga go ti a, itali awi naa ti gogi. Be mba kadi *Sata inga rabi na-n sasi al. Inga rabi na sasi loki asi kuwa rasi nga al. ⁶ Ta ki m-al sasi kin, e ndu ba m-adi sasi al, na e go rabi madi a m-aji sasi. ⁷ M-ndigi ngay kadi dingam je pati toi ta mi be, na ke a, na na ka aw ki kadi-kare lane ki Luwa ade. *Kadi

kare je əi dangi dangi: dəw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi tɔ.

⁸ M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, təkɪ tɔ maji ngay kadi isi dərɔde tɔ mi be. ⁹ Nə ke ə re, asi kadi uwəi rɔde ngə al ɔa, maji kadi taai dāne, ə se taai dingəm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dəw ində gu dɔ ngur darɔ ti.

¹⁰ Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dāne tɛɛ ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e Bəbe ə un. ¹¹ A re dāne tɛɛ ji ngawne ti ɔa, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al tɔ ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al tɔ[✧].

¹² Ki ɔji dɔ ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, ɔi e Bəbe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dāne ki gər Kirisi al, ə dāne ka kin ndigi kadi n-isi sie ɔa, maji kadi tuwe al. ¹³ Ə re dāne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tɔ. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dāne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tɔ. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rɔjeti, əi ki kay njay. ¹⁵ A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dɔɔ nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə ɔar səsi kadi isi ki naa ki lapiya. ¹⁶ Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dɔ maji ə, j dāne a aji ngawi, ə se j dingəm a aji nei.

Ka dɔ nja ti me ɔar ti ki Luwə ɔar dəw

¹⁷ Kadi ne ra dəw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Bəbe ade ki go kise ti ki dɔe taa, kəte taa kadi Luwə ɔar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti. ¹⁸ Kin ə re dəw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə ɔar-e ningə, kadi təl ra rəne tə nje kijə mətɪ al ɔəy be al. A kin ə re dəw madi ijə mətine al ɔəy, ə Luwə ɔar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata. ¹⁹ M-adi igəri təkɪ kijə mətɪ e ne madi kare al. Taa kijə mətɪ al ka e ne madi al tɔ. Ne ki sɔbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nə nə ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɔar-e-n. ²¹ Kin ə j ɔəy kəte taa kadi

Luwə ɔari ə, kadi igə ta dɔ kei ɔəy ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə ɔəy mɪndi ti mɪndi ka, maji kadi a me ɔəy ti wa kin ira-n kilə ki maji. ²² Tado ɔəy ki Bəbe ɔar-e, e dəw ki kulə ɔəy mɪnde ti ngata, e dəw lə Bəbe. Be tɔ ə, dəw ki e ɔa rəne ki Luwə ɔar-e, təl ɔəy lə Kirisi. ²³ Kadi igəri təkɪ igəi dɔsi ki gati ki ngay, ɔi kadi itəli ɔəy je lə dije al. ²⁴ NGakom je, kadi nə nə ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɔar-e-n.

Ta ki dɔ dije ti ki taai-naa al ɔəy, ki njé ngaw koy je

²⁵ Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa al ɔəy, m-ingə ndu madi rɔ Bəbe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dəw ti ki asi kadi itaa mee.

²⁶ Ne ki mi m-o maji ngay kadi dəw ra ə to kin: dɔkagilo ki j-isi ti ne kin ə dingəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dɔkagilo ki ngə ngay. ²⁷ Be ə, re itaa dāne ngata ɔa maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dāne al ɔəy ə, isi par ɔi isangi rəbi taa dāne al. ²⁸ Ningə, kin ə itaa dāne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandɪ taa dingəm ka, e majal ə ra al tɔ. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kɔ ki ndɔ je pəti me kisi ki dɔ taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me kɔ ti kin al.

²⁹ NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dɔkagilo ki noje ti nay ngay al ngata. Ə kadi kaw ki kəte noɔ kam, njé taa dāne je toi tə dije ki taai dāne al be. ³⁰ Kadi njé ki isi noi-naa toi tə dije ki noi-naa al be, kadi njé ki isi rai rənəl toi tə dije ki rai rənəl al be, kadi njé ki ndogi ne je toi tə dije ki awi ki ne madi al be, ³¹ kadi njé ki isi maji ki ne kingə ki dɔnangi ne ti toi tə dije ki isi maji al be. Tado dɔnangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado dəw ki taa dāne al ɔəy isi sol dɔ kilə ti lə Bəbe. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl Bəbe. ³³ Nə dəw ki taa dāne, isi sol mbata ne je ki dɔnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl nene yo tɔ. Adi e dəw ki ta gae tɔ joo. ³⁴ Be tɔ ə, dāne ki taa dingəm al, ə se ngon ki mandɪ ka toi be tɔ. Isi soli mbata kilə lə Bəbe, kadi n-əi dije ki maji me darɔde ti nim, me ndilde ti nim. Nə dāne ki taa dingəm, isi sol mbata ne je ki dɔnangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne

✧ 7:11 10-11: Mt 5.32; Mk 10.11-12; Lk 16.18

ki nəl ngawne yo tɔ. ³⁵ E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin ɓi e ki mba kadi m-əgi-n səsi dɔ ne madi al. Ningə, m-ndigi kadi irai e ki go rəbe ti ki maji, mba kadi itji rəsi kati me kində rɔ naa ti ki Babe, ɓi ki me ki joo al. ³⁶ Kin ə re, dɪngəm uwə dɔ ngon ki mandɪ ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ɓa, maji kadi taai-naa par ɓi e majal al. ³⁷ Nə kin ə re, go nongi ti, dəw un ndune kadi n-taa dəne al, kanji gu ki kində dɔ ti, dəwe ra maji. Ra maji, loki uwə rone ngə sangi dəne kin al. ³⁸ E be ə, re dɪngəm uwə dɔ ngon ki mandɪ ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay ɓəy tɔ.

³⁹ Dəkagilo ki dɪngəm isi ki dəne taa ɓəy ɓa, kadi dəne iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto minde ti. Ta rəbi to kadi taa dɪngəm ki me ndigi. Nə ke ə kadi e dɪngəm ki me Kirisi ti taa. ⁴⁰ Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dəne ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti tɔ.

8

Ta dɔ da ti ki gugi yo

¹ Ki əji dɔ da ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne gər təkɪ rɔjeti. Nə ne gər e nje re ki kɔji rɔ. NDigi-naa ə yə e nje ra ki dəw kade tɔgi me kadi-me ti lie. ² Re dəw madi oo rone tə nje ne gər ningə, dəwe kin gər ne ki rɔjeti al ɓəy. ³ Nə re dəw ndigi Luwə ningə, Luwə gər dəwe kin.

⁴ Ə se kadi dəw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə e karne ba par ə isi nɔɔ. ⁵ Dije isi ɓari ne je madi dɔrɔ ti, ə se dɔnangi ti ne luwə je. Ə re, isi ɓari-de luwə je, ə adi luwə je ki ɓabe je ɓayi-naa ka*, ⁶ ki rɔje ti je ɓa, Luwə e karne ba ə isi nɔɔ. Luwə ki Bawje, ki nje kində ne je pəti, ki j-isi ki dɔje taa ki takule. Taa Babe e kare ba tɔ. E ki go rəbi lie ə Luwə ində-n ne je pəti. Taa, j-isi ki dɔje taa, ki go rəbi lie tɔ.

⁷ Nə dije ki nɔ je gəri ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndəe ndəe, adi ki ɓone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ningə, usoi təkɪ e da lə yo je ki rɔjeti ka kin tɔ. Taga ləde,

tɔge goto, adi ooi rɔde tə dije ki to nje. ⁸ E ne kuso ə e nje kaw sɔje rɔ Luwə ti al. Re j-usoi al ə, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, ne kare ki j-ingəi dɔ made ti goto tɔ. ⁹ Re e be ka, kadi oi go rəsi maji. Oi go rəsi maji, kadi taa ki Kirisi taa səsi ilə səsi taa kin, təl rəbi ki kadi adii njé ki əi tɔ je, tosii me majal ti al. ¹⁰ Təkɪ dəw ki tɔ, oo-i, j ki igər ne maji, isi uso ne kəy ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kəte kəte me kuso da je ti ki Pəli yo al wa? ¹¹ E be ə, ngokoje ki tɔ, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rəbi ne gər ləi. ¹² Majal ki isi irai əsi ta ngakəsi je, isi irai adi do taga je ləde ki tɔge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi tɔ. ¹³ E be ə, re e ki mbata ne kuso ə kadi ngokom osi-n me majal ti ɓa, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Ne ki sɔbi kadi dəw ra ki ne ki sɔbi kadi dəw ingə

¹ M-ndəji səsi m-o se mi dəw dərɔm al wa? Se mi nje kaw kilə al wa? Se m-o Jəju ki Babe ləje ki kəm al wa? Se səi kandi kilə ləm me tɔ Babe ti al wa? ² Re ndəgi dije ə ooi mi tə nje kaw kilə al ka, ki rəsi ti mi nje kaw kilə. Tadɔ ne ki tɔji kadi mi nje kaw kilə, e kində rɔ naa ti ləsi ki Kirisi kin.

³ Ta ki kadi m-rɔ-n ki njé kində ta dɔm ti ə to kin: ⁴ Se sɔbi kadi kilə ki j-isi ra kin, j-ingə ne loe ti j-uso al wa? ⁵ Se sɔbi kadi j-aw ki dəne madi tə neje təkɪ ndəgi njé kaw kilə je, ki ngakɔ Babe je, ki Piyər je isi rai al wa? ⁶ Se sɔbi dɔje je ki Barnabasi* par kadi tə ji ra kilə taa j-ingə ne j-uso wa? ⁷ Əli-mi adi m-o, se ndə kare oi asigar ki ra kilə asigar ləne ki ne kingə lie e wa e nɔɔ wa? Ə se nɔ ə ndər nju ningə uso kandi ne ndər ka kin al wa? Ə se nɔ ə ul bati je ningə ay mbade al wa?

⁸ Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *NDu-kun lə *Moji ka əl ta kin be tɔ ə nə: ⁹ «Dəw a dɔ ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə dɔ ko ti mba kadi kande tɔe*» E mbata lə mangi je ki da wa kin ə Luwə aw-n ki ta ki ga kin wa? ¹⁰ Se e mbata ti ləje je wa kin ə Luwə əl-n ta kin al wa? Təkɪ rɔjeti, e mbata ti ləje ə əl-n ta kin. Tadɔ sɔbi kadi dəw ki nje ndər, ində mene dɔ ti təkɪ ndər kin n-a

n-ingə ne loe ti. Taa kadi dəw ki nje kində ko gər təkɪ n-a ningə ne dɔ jine. ¹¹ Təkɪ ji dibi ne lə ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tətɪ kande ki kadi maji ki darɔje rəsi ti wa? ¹² Re dije madi ingəi ne kin ningə, ra ban be ə je kin ɔəy taa kadi j-a j-ingə al ə?

Re e be ka, j-ində tɔgi kin dəsi ti al. J-ore meje dɔ ne je ti pətɪ mba kadi j-ilə kagi nɔ poy ta ti ki maji kin al.

¹³ Igəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi ne ki me kəy ti lə Luwə. Igəri maji kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je, usoi ne kadi-kare kin*. ¹⁴ Be tɔ ə, dije ki njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, Bəbe un ndune kadi ingəi ne kusode me kilə kilə mbə Poy Ta ti ki Maji kin*.

¹⁵ Nə mi, m-ində tɔgi kin dɔ dəw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dəji-n go ne madi al tɔ. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E ne rənəl ləm, Dəw madi ki kadi a taa jim ti goto. ¹⁶ Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbəe kin e ne ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dəm ti, sɔbi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, loki m-ilə mbə Poy Ta ki Maji kin al. ¹⁷ Re e kilə ki m-ra ki dəm mi wa ɔa, sɔbi kadi m-a m-ingə ne kigə go jim. Nə təkɪ e kilə ki isi dəm ti kadi m-ra, m-ra təkɪ isi-n dəm ti kadi m-ra-n ka kin. ¹⁸ Ne kigə go ji ləm e ri ə? Ne kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbə. M-ilə mbə ki kanji kadi m-ingə ne ki sɔbi kadi m-ingə loe ti.

¹⁹ Mi dəw dərəm, mi ɔəə al. Nə be ka, m-ra rəm ɔəə ti lə dije pətɪ mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi. ²⁰ Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rəm tə dəw ki e gin ndu-kun ti səde mba kadi m-ingə-n-de. ²¹ Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rəm tə dəw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rɔjeti ɔa, mi gin ndu-kun ti lə Luwə, tadɔ m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi. ²² Re mi dan tɔ je ti ə, m-ra rəm tɔ ti mba kadi m-ingə-n tɔ je m-adi Kirisi. M-təl rəm ne je ti pətɪ rɔ dije ti pətɪ mba kadi tə dije madi ingəi kaji. ²³ M-ra ne je kin pətɪ mbata ti lə Poy Ta

ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n ne maji ki əl tae tɔ.

²⁴ Igəri kadi dije ki njé kay ngədi, pətɪ ayi-naa ngədi dɔ bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə ne kigə go njəe, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi ne ngədi ləsi. ²⁵ Njé kay ngədi je, lo na rɔ ti ləde, dəw ki ra ka ində dɔ rone ti kadi tə n-ingə-n jɔgi kəsi-gon. Ningə e jɔgi kəsi-gon ki ndɔ madi ə a tuji, nə je, jɔgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata. ²⁶ E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə njé kəm tɔ je ki nɔɔ be al. Taa m-isi m-rɔ tɔ, ningə rɔ ki m-isi m-rɔ, m-bir jim m-ində-n nəl al tɔ. ²⁷ M-isi m-ində dɔ darəm ti, kadi m-ule gin tɔgim ti. M-ule gin tɔgim ti mba kadi, mbə Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ɔri-mi kɔ al.

10

Ne kəji dɔ Isirayal ti dilə lo ti

¹ NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkɪ kaje je pətɪ njyɔi gin kil ndi ti*, taa gangi dan ba bo tɔ*. ² Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadɔ indəi rɔde naa ti ki *Moji. ³ Pətɪ, usoi ne kuso ki j dərɔ ti*. ⁴ Taa əi pətɪ, ayi-naa man ki j dərɔ ti tɔ. Ayi-naa man ki tɛɛ me mbal ti ki j dərɔ ti, ki isi dan gode*. MBal ka kin e Kirisi. ⁵ Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a dɔ-naa ti dilə lo ti. ⁶ Ne je kin pətɪ rai ne be, mba kadi e ne ndo ləje. E ne ndo mbata ti ləje, mba kadi, ɔone ki majal ra-je təkɪ ra-n-de kəte kin be al ngata*. ⁷ Irai yo təkɪ dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, jɪ taai ndami-naa*.» ⁸ Ifuki rəsi me kaya ti ki ra təkɪ dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibi kuti joo gide e mitə oyi ndɔ kare ba be*. ⁹ Oti kadi ji nai Kirisi təkɪ njé ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je tɔi-de tɔli-de kin be al*. ¹⁰ Oti kadi ji ɔai ta təkɪ njé ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tɔ-n kode kin be al*. ¹¹ Ne je kin tɛɛ dɔ kaje je ti be, mba kadi e ne ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi ɔji-je, je ki je ɔasi ki dɔkagilo ki dɔbəy ti. ¹² E be, dəw

* 9:13 Ləbətiki 6.9, 19; Dətarənom 18.1-3 * 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7 * 10:1 Tɛɛ ki taga 13.21-22; 14.19-20 * 10:1 Tɛɛ ki taga 14.22-29 * 10:3 Tɛɛ ki taga 16.35 * 10:4 Kər Isirayal je 20.8-11 * 10:6 Kər Isirayal je 11.4 * 10:7 Tɛɛ ki taga 32.6 * 10:8 Kər Isirayal je 25.1-18 * 10:9 Kər Isirayal je 21.5-6 * 10:10 Kər Isirayal je 17.6-14

ki oo kadi n-a dɔ njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kədi dɔ rone ti. Ində kəm-kədi mba kadi osi me majal ti al.

¹³ Ne na ki a tee dɔsi ti ki kadi a e ne na ki dɔw asi kuwə tɔgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra ne ki dana, a iyə ta rəbi kadi ne na ki al dɔsi tee dɔsi ti al tɔ. Dɔkagilo ki ne na tee dɔsi ti ningə, a adi səsi tɔgi kadi uwəi rɔsi ba me ti. A ilə rəbi kadi iteeji me ti kɔ.

Kadi njé kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

¹⁴ E be ə, njé ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra. ¹⁵ M-əl səsi ta tə njé tər je. Kadi səi je wa indəi manji ta ki m-əl səsi kin oi. ¹⁶ Loki j-isi j-ayi-naa man nju, ji rai oyo dɔ ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa dɔ məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi ji ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa dɔ darɔ Kirisi ti al wa? ¹⁷ Be ə, mapa e kare ba, ningə re ji bay ka, ji təli darɔ ki kare me mapa ti ki ji ra madi-naa dɔ ti. ¹⁸ Oi ta lə ngan *Isirayəl je ki go darɔ ti: NJé ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nɔ dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa? ¹⁹ Ta ki m-ndigi kadi m-əl dɔ lo kin ti ə to kin: da ki pole-n yo ə se yo wa ki dɔne, se e ne madi wa? ²⁰ E ne madi al. Ningə, təki dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal, bi adi Luwə al, m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al. ²¹ E go ti al kadi ayi-naa me kɔpi ti lə Babe, ningə itəli ayi-naa me kɔpi ti lə ndil je ki majal bəy tɔ. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Babe, ə itəli usoi ki ndil je ki majal bəy tɔ. ²² Se ji ndigi sangi ta Babe kadi jangi ra-e dɔje ti wa? Ə se tɔgije itə ya Babe wa?

Kadi Luwə ingə kəsi-gon me ne je ti pəti

²³ Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dɔw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rɔjeti, «ta rəbi to mba kadi dɔw ra ne je pəti ki mee ndigi kare,» nə ne je pəti maji ki dɔw dɔrɔ al. «Ta rəbi to mba kadi dɔw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» Nə ne je pəti a ra maji ki njé kaw-naa je al. ²⁴ Kadi dɔw madi dansi ti sangi maji lə rone par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tɔ taa.

²⁵ Ne je pəti ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta. ²⁶ Tado, dɔnangi ki ne je ki me ti pəti e ya Babe. ²⁷ Re dɔw ki nje kadi-me al, bar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji dɔji gine, nə tə mesi j uwə səsi ki ta dɔ ti. ²⁸ A re dɔw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dɔw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta tɔ. ²⁹ Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dɔwe ki nje kəl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dɔw kin rangi par a ilə kagi nɔ ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra ə? ³⁰ Re ne kuso to, ə m-ra oyo dɔ ti taa m-uso ə, ra ban be ə dɔw a əl-m ta ki majal dɔ ti ə?

³¹ E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kəsi-gon me ti. ³² Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, təl jigi tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ. ³³ E mbata kin ə, mi wa ki dɔm, m-ində tɔgi dɔ rəm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

¹ Indaji-mi təki mi ka m-ndaji-n Kirisi be tɔ.

Maji kadi dəne dɔɔ dəne dɔkagilo kaw-naa ti.

² M-ilə tɔji dɔsi ti, tado taa taa, mesi isi ole dɔm ti. M-ilə tɔji dɔsi ti bəy tɔ, tado ingəmi go ne je ki m-ndo səsi maji təki m-əl-n səsi. ³ Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e dɔ dingəm ti, dingəm e dɔ dəne ti, ningə Luwə e dɔ Kirisi ti tɔ. ⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki dɔne ki dɔɔ ningə, ilə rɔsɔl dɔ dɔw ti ki isi dɔe ti. ⁵ A kin ə re e dəne ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji dɔ dɔne ningə, ilə rɔsɔl dɔ ngawne ti tɔ. Tado to təki ngisə dəne be. ⁶ Re dəne dɔɔ dəne al ningə, kadi ijə dəne. A re e ne ki to rɔsɔl kadi dəne ijə dəne ningə, maji kadi dɔɔ dəne. ⁷ E go ti al kadi dingəm dɔɔ dəne, tado e bana kəm Luwə, taa e ne kəsi-gon lie tɔ. Ningə dəne e ne kəsi-gon lə dingəm tɔ. ⁸ E be, tado e dingəm ə Luwə ɔr dam rɔe ran dəne bi e dəne ba Luwə ɔr dam rɔe ran dingəm al. ⁹ Ningə, Luwə ra dingəm mbata

☆ 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20 ☆ 10:18 Ləbətiki 7.6, 15-16 ☆ 10:20 1Tim 4.1 ☆ 10:20 Dətərənom 32.17 ☆ 10:26 Pa je 24.1 ☆ 11:7 Kilə ngirə ne je 1.26-27 ☆ 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 2.18-23

ti læ dæne al, næ e dæne ə Luwə ra-e mbata ti læ dɪŋəm*. ¹⁰ E ki mbata kin ə, kadi dæne dɔ dɔne mbata *Malayka je. Dɔ ki dɔɔ, tɔji kadi dæne e gin tɔgi ti. ¹¹ Ningə, ki ta kəm Babe ti, dæne a isi ki kanji dɪŋəm al, taa dɪŋəm a isi ki kanji dæne al nim tɔ. ¹² Tadɔ Luwə ɔr dæne rɔ dɪŋəm ti, ningə dæne ə oji dɪŋəm tɔ. Ba ne je pəti i rɔ Luwə ti. ¹³ Ningə, səi je wa iməri ta dɔ ti oi se e go rəbe ti kadi dæne əl ta ki Luwə ki kanji dɔ dɔne wa? ¹⁴ Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dɪŋəm aw ki bi dɔ ki ngal al wa? ¹⁵ Nə ki rɔ dæne ti ba, yingə dɔ ki ngal e ne kəsi-gon mbata ti lie, tadɔ Luwə ade yingə dɔ ki ngal mba kadi e ne kuti dæ. ¹⁶ A kin ə re, dæw madi naji ta ta kin ningə, kadi dæwe gər təkɪ j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je læ Luwə al nim tɔ.

Ne kuso læ Babe

¹⁷ M-aw tə m-ilə jim dɔ ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n tɔji dəsi ti al. M-ilə tɔji dəsi ti al, tadɔ loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, bi irai ne ki kadi to səsi soti al. ¹⁸ Ne kare, m-o kadi loki ikawi-naa ba, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rɔjeti a to dan ti nɔɔ. ¹⁹ Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tɔ taa. Tadɔ gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije læ Luwə təkɪ rɔjeti dansi ti. ²⁰ Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso læ Babe ba isi usoi al. ²¹ E ne kuso læ Babe al tadɔ, dɔkagilo kuso ne ti ba, nə nə bətirə ki ta ne kuso ti læne ki ji-n be kadi uso. Ra adi njé ki nə je isi ki bo, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ. ²² Ə se ta kəy je læsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ba oi nda njé kaw-naa je læ Luwə al wa? Se irai be mba kadi iləi rɔsəl dɔ njé je ti ki ne læde goto wa? Ta ri ə kadi tə m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tɔji dəsi ti a? Jagi, ki oji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə tɔji dəsi ti al.

²³ Tadɔ ne ndo ki m-ingə rɔ Babe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi iləi Babe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, ²⁴ uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm ki to mbata ti læsi. Itaa usoi kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁵ Go ne kuso ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kɔpi kin e kun mindi ki sigi me məsim

ti. Dɔkagilo je pəti ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dəm ti.» ²⁶ Ningə, dɔkagilo je pəti ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kɔpi kin ba, iləi mbə koy Babe bitɪ kadi re-n. ²⁷ E mbata kin ə, dæw ki uso mapa ə se ay kɔpi læ Babe ki kanji ndər gin rone ningə, aw ki ta dæne ti dɔ darɔ Babe ti ki dɔ məse ti. ²⁸ Be ə, maji kadi dæw ki ra ndər gin rone kəte bəy taa uso darɔ Babe nim ay məse nim. ²⁹ Tadɔ dæw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e darɔ Babe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n dæne ti. ³⁰ Ne kin ə ra adi njé moy je ki njé tɔgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tɔ. ³¹ Re j-əi je wa ji gangi ta dɔ rɔjeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti læ Luwə al. ³² Ningə, ki go rəbi læ ta ki gangi kin, Luwə ində-je oji-je mba kadi ta ki gangi osi dɔje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

³³ E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ningə, ingəmi-naa. ³⁴ Re dæw madi bo ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti læne. Be mba kadi kaw-naa læsi ɔr ta ki gangi re-n dəsi ti al. Ki oji dɔ ndəgi ta je, ndɔ ki m-tɛɛ dansi ti ə m-a m-ində dæ naa ti bəy.

12

Kadi kare læ NDil

¹ Ki ngəsine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi læ NDil, bi kadi isi day dɔ ti al. ² Dɔkagilo ti ki igəri Luwə al bəy, injiyəi tə njé kəm tɔ je go yo je ti ki mbi bəy. ³ E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dæw kare ki NDil læ Luwə ɔr nɔe ki a ə nə: «NDəl e dɔ Jəju ti» goto. Ta dæw madi ki a ə nə: «Jəju e Babe» ki kanji kadi NDil ɔr nɔe ka goto tɔ. ⁴ *Kadi-kare je e dangi dangi nə NDil ki nje kadi-de e kare ba. ⁵ Kilə bəə je to dangi dangi, nə Babe e kare ba. ⁶ Kilə ra je to ta dangi dangi, nə Babe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pəti. ⁷ Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dæw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pəti. ⁸ E be ə, ki go rəbi læ NDil ki kare wa kin, Luwə adi dæw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki ne gər. ⁹ Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi læ NDil ki kare wa kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadi-kare ra ne je ki əti bəl bəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom

naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi tə. ¹¹ Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adi-n dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

¹² Təki darə dəw e kare ba, nə aw ki ngan rəje je ngay, ngan rəje je ki ngay kin, re bayi-naa tə ri ka, əi darə ki kare. Dije pəti ki indəi rəde naa ti ki Kirisi ka toi be tə. ¹³ Tado j-əi pəti, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bəə je ki dije ki əi ba rəde je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-əyi-naa man me NDil ti ki kare wa kin tə. ¹⁴ Darə dəw e ngon rəje ki kare ba al, nə e ngan rəje je ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ə nə: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan rə je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər nja kə dan ngan rəje je ti al. ¹⁶ Kin ə re mbi ə nə: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan rəje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər mbi kə dan ngan rəje je ti al. ¹⁷ Kin ə re darə pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re darə pəti e mbi ə, dəw a əti bay ne ban ə? ¹⁸ Ki rəjeti, Luwə ində ngan rəje je kare kare ki kilə ki səbi dəde ki go ndigi ti ləne. ¹⁹ Kin ə re ngan rəje je pəti əi ngon rə ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darəje al. ²⁰ NGan rəje je əi ngay nə darəje e kare ba. ²¹ Ningə lo kadi kəm əl ji ə nə: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi də əl nja ə nə: «M-gər-i al», goto tə. ²² NGan rəje je madi ki toi tə ne ki təgide goto be kin, awi ki ndade ngay. ²³ Ningə, ngan rəje je ki j-oi-de tə ne madi al me rəje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə ne ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tə. ²⁴ NGan rəje je ki ingəi kəsi-gon, awi ki ndoo kəsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan rəje je ki dangi dangi, ningə ngan rəje je ki kəsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay. ²⁵ Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darə ti. Ningə kadi ngan rəje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti. ²⁶ Adi re ngon rə kare ingə kə ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kə sie naa ti. A re ngon rə kare ingə kəsi-gon ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kəsi-gon sie naa ti tə.

²⁷ NGəsi-ne səi nga rə Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rə ki səbi dəsi. ²⁸ E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw kilə je tə dije ki dəsəy də njé kaw-naa je ti; ki kə joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kə

mitə, ində njé ndo ne je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra ne kəji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nə dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi. ²⁹ Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo ne je al, pəti əi njé ra ne kəji je ki əti bəl bəl al. ³⁰ Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al. ³¹ Indəi təgi də rəsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-əji səsi rəbi ki maji ngay itə ne je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kasi ki ba kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo bəyə ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki təge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al. ³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n təba ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje təji rəne al, e nje kində gune al tə. ⁵ Nje ndigi-naa a ra ne ki to rəsəl al, a sa ne mbata maji lə rəne par al, a ra wongi kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al tə. ⁶ Nje ndigi-naa a ra rənəl də ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rənəl də ne ki rəjeti yo. ⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kə, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me də ti, e nje kore mene də ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndə madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndə madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndə madi tə, nə ndigi-naa a to ratata. ⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərəre al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərəre al tə. ¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tē həy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon bəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kəji ta ləm e kəji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki təgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kə. ¹² Ki bəne kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongti ti be, adi j-oi piti piti ba bəy, nə ndə madi a re nōō kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki bəne m-gər ne je pəti al bəy, nə ndə madi a re nōō kadi m-a m-gər ay njay njay təkə Luwə gər-m jeje kin be tə. ¹³ Ki bəne kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me də ti nim, ndigi-naa nim tə, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

¹ Kəte nō ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rə ki tji kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tə. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti. ² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tadə dəw ki gər də ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo bəyō ti kin. ³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dingəm mede ti taa isi səl mede tə. ⁴ Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dəe al, isi mbusi rəne e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi mbusi nja kosi njé kaw-naa je də kadi-me ti ləde.

⁵ M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta ki ta Luwə ti. Tadə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e də dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dəe al. A re dəw madi ər me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa. ⁶ NGakom je, kin ə bəne m-re rəsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tēē ki də ne ki to lo bəyō ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, əji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tə ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷ E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tə. Kin ə ndude bə dangi dangi

maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə? ⁸ Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində də rəne dana kadi a aw rə ə? ⁹ Be tə ə, səi njé kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dəe al ka itoi be tə. Kin ə ta ki əli, dəw gər dəe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tadə isi əli ta ləsi me nəl ti kə kare. ¹⁰ Kadi igəri təkə ndon ta je əi ngay dənangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to nōō. ¹¹ Kin ə re m-gər me ta ki dəw a əl-m al ningə, dəwe kin a oo-m tə mba rəne ti, ə mi ka m-a m-o-e ti mba rəm ti tə. ¹² Be tə ə, təkə isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rə ki tji kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dəw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dəe al kin, maji kadi dəji Luwə kəm-kədi kər gine kadi dije gəri. ¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər me al bə, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al. ¹⁵ Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tə. M-a m-osi pa me ndil ti, nə m-a m-osi pa ki ne gər tə. ¹⁶ Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dəw ki isi mbə njé kaw-naa je ti oo də oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə a ra «Amen» də ti ə? ¹⁷ Re ira oyo Luwə ləi maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dəw ki isi mbə njé kaw-naa je ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dəe al mitə səsi pəti. ¹⁹ Nə nō njé kaw-naa je ti ə, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gəri dəe kadi m-ndo-n ne njé kaw-naa je, maji tōy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dəw gər dəe al.

²⁰ NGakom je, oti kadi ta kəlsi to tə ta kəl ngan je ki du be. Re əji də majal ningə, itoi tə ngan je ki du, nə re əji də ta ki kəl bə, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki təgi gangi. ²¹ NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi də ta ləm al✧.»

²² E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dəw oo dəe al e ne kəji mbata dije ki gəri Luwə al, bə e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kəji mbata njé kadi-me je bə e ki mbata

✧ 14:21 Ejay 28.11-12

dije ki gəri Luwə al, al. ²³ Kin ə təkı njé kaw-naa je pəti kawı-naa, ningə əli ndon ta je ki dangı dangı ki dəw gər dəe al, ə dije madı ki gəri ta lə Luwə majı al bəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rəi lo kaw-naa ti kin ə a bari səsi mbə je al a? ²⁴ Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dəw ki gər ta lə Luwə majı al bəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər təkı n-e nje ra majal tə. ²⁵ Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangı nō Luwə ti ə nə: «Ki rəjeti, m-gər kadi Luwə e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

²⁶ NGakom je, ri je ri je ə səbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawı-naa, dəw madı osi pa, dəw madı ndo ne, dəw madı ər gin ne ki to lo bəy tı, dəw madı əl ndon ta je ki dəw gər dəe al, ningə dəw madı ki rangı isi nō tə nje mbəl ta ka kin tə. Kadi ne je kin pəti mbısi nja njé kaw-naa je. ²⁷ Re dije madı gei kəl ndon ta je ki dəw gər dəe al ningə, səbi kadi əi joo al ə mitə be par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kər gin ta ka kin to tə taa. ²⁸ Re dəw ki kadi ər gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, majı kadi isi tade mbə. Əli ta ki darəde wa nim ki Luwə nim mede ti par. ²⁹ Ki əji də nje kəl ta ki ta Luwə ti, səbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi. ³⁰ Re Luwə əl ta ki dəw madı ki rangı dan njé kaw-naa je ti ningə, səbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti. ³¹ MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dıngəm me naa ti. ³² NJé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki təgi də kadi-kare ti ki Luwə adi-de. ³³ Tadə Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbə al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapıya.

³⁴ Təkı njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangı dangı, majı kadi dəne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dəde gin təgi ti təkı ndu-kun əl-n. ³⁵ Re ne madı ki gəri gıne ay njay al to ningə, kadi dəji ngawde je me kəy ti. Tadə e ne ki go rəbe ti al kadi

dəne əl ta dan njé kaw-naa je ti. ³⁶ E səi ə ta lə Luwə ilə ngırəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tēə dansi ti ə? ³⁷ Re dəw madı gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDıl ningə, majı kadi dəwe gər təkı ne je ki m-ndangı m-adi səsi kin j rə Bəbe ti. ³⁸ Re dəw madı mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al tə.

³⁹ Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi əgi də kəl ndon ta je ki dəw gər dəe al. ⁴⁰ Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta ki Jaju Kirisi lo koy ti

¹ NGakom je, m-ole mesi də Poy Ta ti ki Majı ki ndə ki m-ilə səsi mbəe kəte ka kin. E ta ki itaaı ə uwəi goe səm bıti bəne. ² E Poy Ta ki Majı kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm təkı ndə ki m-ilə-n səsi mbəe. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangı kare.

³ Tadə ne ndo ki dəsəy ki madı səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təkı makıtıbi lə Luwə əl-n*. ⁴ Dıbi-e ra ndə mitə ningə tēə lo koy ti təkı ndangı me makıtıbi ti lə Luwə*. ⁵ Tēə hōy ki rə Pıyər ti taa ki rə njé ndo je ti ki dəgi gıde e joo tə*. ⁶ Go ti gogı ningə, tēə hōy ki rə ngakə je ti ki asi bu mi ki gıde ki kawı-naa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dəde taa bəy. Ki madı je dande ti ə oyi. ⁷ Go ti bəy, tēə hōy ki rə Jaki ti taa ki rə njé kaw kilə je ti pəti tə. ⁸ Gode ti pəti ningə, tēə ki rəm ti hōy, mi ki mi ngon ki kər*. ⁹ Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tadə m-asi kadi dəw bər-m nje kaw kilə al. M-asi al, tadə mi nje kadi kə njé kaw-naa je lə Luwə*. ¹⁰ Nə e ki takul me-majı lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bəne. Ningə me-majı lie ki mbata ləm e ki ndangı al tə. Tadə m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dəm ə m-ra kilə kin al, nə e me-majı lə Luwə ə e səm. ¹¹ E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Majı ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbəe.

Ta ki njé koy je lo koy ti

¹² Je j-isi j-ilə mbə ki Kirisi lo koy ti, ə dije madı dansi ti əi nə: «NJé koy je a jı lo koy ti

* 15:3 Ejay 53.5-12 * 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2 * 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Jə 20.19 * 15:8 Knjk 9.3-6 * 15:9 Knjk 8.3

al,» tɔ kin e ta ki ban dana? ¹³ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tɔ. ¹⁴ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, j-ilə mbe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tɔ. ¹⁵ Re e ki rɔjeti, kadi njé koy je a ii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom dɔ Luwə ti. Tado Luwə tɛɛ ki Kirisi lo koy ti al. ¹⁶ Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, Kirisi ka i lo koy ti al tɔ. ¹⁷ Ə re Kirisi i lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy. ¹⁸ Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade tɔ. ¹⁹ Re ne kində me dɔ ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bone par ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

²⁰ Nə ke ə, Kirisi i taa dan njé koy je ti təkɪ rɔjeti. E kandi ki dɔsəy lə njé je ki oyi. ²¹ Ningə, təkɪ e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n dɔ dije ti dɔnangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a i taa lo koy ti tɔ. ²² Təkɪ koy ɔr-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije pəti a təli kadi isi ki dɔde taa ki go rəbi lə Kirisi tɔ. ²³ Ke ə, kɪ lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a i kəte təkandi ki dɔsəy, ningə dəkagilo təl-e ti, njé je ki adie mede a ii taai lo koy ti tɔ. ²⁴ Go ne je ti kin pəti ningə dɔbəy ne je a re. Kirisi a tuji kɔbe je, ki tɔgi kɔbe je, ki tɔgi ndil je ki majal, bəy taa a təl ki kɔbe adi Luwə ki Bawje. ²⁵ Tado, sɔbi kadi Kirisi a ɔ be bitɪ kadi Luwə ilə njé bəe je gin njae ti. ²⁶ Ningə, nje bə ki dɔbəy ti ki a tuje e koy. ²⁷ Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə ne je pəti gin tɔge ti.» Ningə kəl kə nə «ne je pəti əi gin tɔge ti» kin ɔji kadi Luwə e gin tɔgi ti lə Kirisi tɔ al. E Luwə ə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə Kirisi. ²⁸ Dəkagilo ki ne je pəti əi gin tɔgi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki dɔne a ilə dɔne gin tɔgi ti lə Luwə ki nje kulə ne je pəti gin tɔge ti, mba kadi Luwə e ne je pəti me ne je ti pəti tɔ.

²⁹ Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a ii taa lo koy ti al? ³⁰ Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndɔ je pəti j-ilə-n rɔje ji koy ti ə? ³¹ Ki rɔjeti, ngakom je, ki ndɔ je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rənəl ki takulsi ki

mbata kində rɔ naa ti ləje dɔ kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Bəbe ləje. ³² Me be bo ti ki Epəji, m-rɔ ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra lə darɔ par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé koy je a ii lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ayi-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi.» ³³ Ədi rəsi al, «ndole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal tɔ.» ³⁴ Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Darɔ ki i lo koy ti

³⁵ Dije madi a dəji ta əi nə se ki go rəbi ki ban bə dije a ii lo koy ti wa? Ə se a ii ki darɔ ki ban wa? ³⁶ I mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al tɔ. ³⁷ Ningə e darɔ ne wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Dəmaji ə e kandi təy, ə se kandi ne madi ki rangi. ³⁸ Luwə wa ade kadi rɔ ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi rɔ ki sɔbi dɔe.

³⁹ Ne je ki njé kɔdi rɔde pəti, darɔde to dangi dangi bi titi-naa al. Darɔ dije to ta dangi, darɔ da je to ta dangi, darɔ yəl je to ta dangi, taa darɔ kanji je to ta dangi tɔ. ⁴⁰ Ne kində je ki dɔrə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki dɔnangi ti ne ndolede e ta dangi tɔ. ⁴¹ Kadi ɔsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi tɔ. Ningə darɔ mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi bəy tɔ.

⁴² Be ə, kɪ lo koy ti lə njé koy je ka to be tɔ. Darɔ dəw ki dibi e darɔ ki a ndum, nə darɔ ki a i lo koy ti e darɔ ki a ndum al. ⁴³ Dibi-e tə darɔ ki dangi ti, nə a tɛɛ lo koy ti ki darɔ ki kɔsi-gon. Dibi-e tə darɔ ki tɔge goto, nə a tɛɛ ki darɔ ki tɔgi. ⁴⁴ Dibi-e tə darɔ dəw, nə a tɛɛ lo koy ti ki darɔ ki go NDil ti. Təkɪ darɔ ki go lo dəw ti to ka kin ə, darɔ ki go ndil ti ka to nɔɔ tɔ. ⁴⁵ E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dɔsəy e dəw ki nje kisi ki dɔne taa», ningə Adam ki dɔbəy ti e NDil ki nje kadi dije kaji. ⁴⁶ E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go darɔ ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe. ⁴⁷ Adam ki dɔsəy, e dəw ki dɔnangi ti ne, tado e bu dɔnangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki kɔ joo i dɔrə ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, dəw ki Luwə ra-e ki bu dɔnangi titi-naa ki ne kində je ki dɔnangi ti ne, ə dəw ki i dɔrə

✧ 15:22 Kilə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21 ✧ 15:25 Paje 110.1 ✧ 15:27 Paje 8.7 ✧ 15:32 Ejay 22.13 ✧ 15:45 Kilə ngirə ne je 2.7

ti taa, titi-naa ki ne kində je ki dora ti taa to.
 49 Ningə, təkı ji titi-naa ki dəw ki rai-e ki bu
 dənangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki j dora ti
 taa to.

50 NGakom je, m-əl səsi madi oi təkı daro
 ki məsi asi kadi a oo koβe lə Luwə al, taa daro
 ki ndum asi kadi tee lo ti ki dum ndum, al
 to. 51 M-ge kadi igəri ne ki to lo boyo ti kin:
 J-əi pəti j-a j-oyi al, nə j-əi pəti j-a mbəli rəje.
 52 Təbi ki dəbəy ti a ba ningə, tə bəl kəm ki
 kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Loki
 təbi a ba ningə, njé koy je a jı ki rə ki a dum
 ndum, ningə je, j-a mbəl rəje. 53 Tado səbi
 kadi rə ki ndum un rə ki dum ndum, taa rə
 ki koy kadi un rə ki dum koy nim to. 54 Loki
 rə ki ndum a un rə ki dum ndum, ə rə ki koy
 a un rə ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi
 lə Luwə ə nə:

«Rə tətı yo ratata» kin a təl tane.

55 «I yo, tətı rə ləi e ra?

I yo, kəngi e ra?»

56 Kəngi yo e majal, ningə togi majal e
 ndu-kun to. 57 Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji
 tətı rə ki takul Babe ləje Jəju Kirisi.

58 Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigi ləm,
 uwəi togi ba, ai do njasi ti me kilə ti lə Babe
 ki kanji kə. Tado ko ki isi ingəi me kilə ti lə
 Luwə kin e kare ki ndangi al.

16

Ne kaw mbata njé kaw-naa je ki Jorijaləm

1 Ki oji do ne kaw ki mbata lə dije lə Luwə
 ki isi Jorijaləm ti, m-dəji səsi kadi irai təkı
 m-əji-n njé kaw-naa je ki dənangi Galasi ti
 kin be to. 2 M-əl səsi kadi ndo ki do kəte lə
 ndo je ki siri pəti pəti, kadi dəw ki ra dansi ti,
 or ne me ne ti ləne ndəy ngəm dangi mbata
 kilə kin. Kadi or ki go toge ti ki Luwə ade-
 n. Irai be mba kadi m-re bəy taa ikawi ne,
 al. 3 Ningə, dəkagilo ki m-a m-tee dansi ti
 ba, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de,
 Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti
 kadi awi ki kadi-kare je ləsi. 4 A kin ə re to
 kadi mi wa m-aw ki rəm ningə, a awi səm
 naa ti to.

Kəji kaw mba lə Pol

5 M-a m-tee rəsi ti noo ki ta rəbi ki
 Masəduwan ti. Tado, m-a m-ində dənangi

ki Masəduwan gangi. 6 Dəmajı ə, m-a m-
 ra ndo je rəsi ti. Majı ə ba ka a gangi dəm
 ti rəsi ti, kadi tə indəi-mi ta rəbi ti adi m-aw
 lo ki səbi kadi m-aw ti. 7 Kawm kin, m-ge
 kadi re Luwə ndigi səm do ti ningə, m-ra səsi
 ngan ndo je ki asi tati. Kadi m-o səsi ki njam
 taa par al. 8 Ningə, m-a m-isi me be bo ti ki
 Epəji ratata dəkagilo Patəkoti ti. 9 NJé bə je
 ləm əi ngay Epəji ti, nə ta rəbi to tagira nom
 ti wətəngi kadi m-ra-n kilə ləm.

10 Re Timote re tee dansi ti ningə, irai-
 e adi e ki rənəl dansi ti, tado e ka isi ra kilə
 lə Babe tə mi be to. 11 Kadi dəw madi kare
 dansi ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbi
 ti kadi re tee rəm ti ki maje. Tado m-isi m-
 ngəm-e ki ndəgi ngako je ki a əi sie. 12 Ki oji
 do ngokoje Apolosi, m-ilə dingəm me ti ngay
 kadi aw rəsi ti, ində rəne naa ti ki ngakoje
 je ki isi awi ki rəsi ti, nə mee ndigi kaw ki
 basine ti kin al bəy. Ndo ki ingə rəbi ə a aw
 bəy.

Ta ki kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

13 İsi dəgi ti, ai do njasi ti me kadi-me ti ləsi,
 ai dingəm ə uwəi togi ba. 14 Majı kadi irai
 kilə je pəti me ndigi-naa ti.

15 NGakom je, m-gər kadi igəri İsitəpanasi
 ki dije ki me kəy ti lie majı. Əi dije ki dəsəy
 ki adi mede dənangi ti ki Akay. Ningə, ki go
 me ndigi ti ləde, uni rəde kadi rai ki dije lə
 Luwə. Be ə, m-dəji səsi ne kare bəy. 16 Majı
 kadi, itəli rəsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli
 rəsi go ta ti lə dije ki indəi rəde ta kilə ti isi rai
 səde to.

17 Rəm nəl-m ngay do re ti lə İsitəpanasi,
 ki Pörtunatusi, ki Akaykusi. Tado, rai ne je
 ngay adi-mi tosi ti. 18 Uwəi angalm indəi
 nangi təkı rai səsi ka kin be to.

19 *NJé kaw-naa je ki dənangi Aji ti uwəi
 jisi. Akila əi ki Pirişil, naa ti ki njé kaw-
 naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay to.
 20 NGakoje je pəti uwəi jisi. Majı kadi uwəi
 ji-naa mbosi ti ki rənəl.

21 Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə
 ji kin ki jim. 22 Re dəw madi dansi ti ndigi
 Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana
 ta», Babe re. 23 Kadi me-majı lə Babe Jəju e
 naa ti səsi. 24 M-ndigi səsi kare kare pəti me
 kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

☆ 15:54 Ejay 25.8 ☆ 15:55 Oje 13.14 ☆ 16:1 Rm 15.25-26 ☆ 16:5 Knjk 19.21 ☆ 16:9 8-9: Knjk 19.8-10
 ☆ 16:10 4.17 ☆ 16:12 Knjk 18.24 ☆ 16:15 1.16 ☆ 16:19 Knjk 18.2

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je

Makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreti je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki nje kaw-naa je ki Koreti ti maji boy al. Dije madi tuji me Pol ngay ki ta kalde je ki kilə rade je. Awi biti əli tək Pol aw ki togi ki kadi e-n nje kaw kilə lə Jəju Kirisi al. Lo kin ti, Pol əl ta ngay. Nə re Pol əl ta ngay mindi ka, toji nje kadi-me je ki Koreti ti tək n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi rəbi kulə noji naa ti səde nim. E be ə, əl-n ta lə rəne ki nəl-ne ngay loki poyde ki maji re tē rəne ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji do ne je ki nga nga ki tē dəe ti dənangi Epəji ti (1.1-11), Pol ole me nje kadi-me je ki Koreti ti do ne je ti ki to ki n-ingə rəde ti me kulə noji ti ki to dande ti n-əi səde je, ningə toji nda kilə lə nje kaw kilə lə Jəju Kirisi adi-de gəri tə. Pol ər-de gin ne ki n-əl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti ləne ki dəsəy ki n-adi-de, ningə əl-de tək n-ingə rənəl go ti, mbata ta ki nga ki n-əl-de, kandidate ki maji tē go ti (1.12-7.16).

NGa ningə, ki oji do ne kaw ki mba ra-n ki nje kadi-me je ki dənangi Jude ti (8-9), Pol dəji Koreti je kadi ai nje ra maji, ningə əl-de ə nə: «İgəri ra maji lə Babe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rəne nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli nje ne kingə je» (8.9).

Me ndəgi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol təl ilə jine kəm dije ti ki nje kəl kə nə e asi kadi e nje kaw kilə al kin. Ba təl ta makitibi ləne ki ngon ta ki ndəy be ki əl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingə me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji lə darəne wa al, nə isi sangi kadi gəri tək e togi ki Luwə wa ə ade ə isi ran kilə lie, ningə kadi taai Poy Ta ki Maji kin tə ta ki rəjeti nim, kadi gəri Kirisi tə Babe ləde nim tə.

Kuwəji-naa

✧ 1:1 Knjk 18.1

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokə je Timote, j-uwə jisi səi nje kaw-naa je lə Luwə ki isi Koreti ti, taa j-uwə ji dije lə Luwə ki isi dənangi ti ki Akay ti tae ba pəti tə✧. ² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə ai ki Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə

³ J-ilə toji do Luwə ti ki Baw Babe ləje Jəju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwə ki nje səl me me ne je ti pəti. ⁴ E ə e nje səl me je do ko je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji səl me dije ki ko je ki dangi dangi tē dəde ti tə. Kadi ji səl mede ki me-səl ki j-ingə rəe ti. ⁵ Be tə ə, tək j-ingə-n ko lə Kirisi ngay, Kirisi səl meje ngay tə. ⁶ Re j-isi j-ingə ko ba, e ki mba kadi mesi səl-n, taa e mbata kaj ləsi tə. Re me je səl ba, e ki mba kadi adi səsi me-səl tə. NGa ningə, me-səl kin a ra kadi tə uwəi togi ba me ko ti tək j-isi j-ingə ko kin be tə. ⁷ Lo kin ti, j-ində meje dəsi ti njiriri, tado ji gər kadi loki isi indəi rəsi naa ti səje do ko ti, isi indəi rəsi naa ti səje do me-səl ti ki j-isi j-ingə tə.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igəri go ko ki tē dəje ti dənangi Aji ti kin. Dije adi-je ko kadi ki dum kəl tae, e ko ki al do singəje. Dəw ki ində mene do ti kadi n-a n-isi ki dəne taa goto. ⁹ Je j-ində meje ti kadi je dije ki gangi ta koy dəje ti ngata. Ningə e be mba kadi j-uwə-n kul rəje je wa al, nə kadi j-uwə kul Luwə ki nje kadi nje koy je j lo koy ti. ¹⁰ E ə taa-je ta ko koy ti kin, ningə a nay ki lo taa-je tae ti. E ə j-ində meje dəe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bəy. ¹¹ Ningə, səi wa ka isi indəi rəsi ta ti tə, me kəl ta ti ki Luwə mbata ti ləje. Luwə a ra səje maji ki rəbi ne ki dije ngay dəji mbata ti ləje. Lo kin ti, maji kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tə.

Polyəti ndune oji do kaw mba ləne

¹² Ne ki adi-je rənəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rəjeti ki j rə Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rəsi ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidəi ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me

ay njay 6ay. ¹⁴ Taki igari nday ngata kin, a igari ay njay, ndo tal Babe Jaju ti ki j-a je ne ronol lasi taki a sai ne ronol laje kin be to. ¹⁵ Ki me ki ti kati kin a, m-ndigi kadi sai a m-tee dasi ti kate, kadi m-adi sasi ingai ra maji ki ko joo. ¹⁶ NGa ninga kadi m-i dasi ti taa m-aw donangi Maseduwan ti, a m-i Maseduwan ti ba*, m-tal m-re dasi ti gogi bay kadi ta irai sam me ne ge je ti lam kadi m-aw Jude ti. ¹⁷ NDum ki m-un kin, m-un ki noo be par al, taa ndigi ra je lam e ki go mar ta ti la daw kadi ta m-al m-a na «oyo» a m-tal m-a na «jagi» al. ¹⁸ Luwa asi kadi ma naji lam: ta je ki j-al sasi e «oyo» nim «jagi» nim al. ¹⁹ Tado Jaju Kirisi, NGon la Luwa ki je ki Silasi je ki Timote je* j-il a sasi mbe ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E daw ki ta ki a inga rae ti e «oyo» par. ²⁰ Ninga kun mindi je la Luwa pati, Kirisi a e nje toji-de ka na «oyo» e ki rojeti, taa e ki go rabi lie to a j-isi j-al-n j-a na «Amen», mba kul-a n toji do Luwa ti to. ²¹ Ninga e Luwa a e nje kadi-je nim, sai je nim, togi me kindo ro naa ti ki Kirisi. E a mbati-je inda-je ta dangi mbata lane. ²² E e to a inda ndaji lane roje ti ta ne lane, taa inda NDilne meje ti ta ne ki adi-je do kate dan ne maji je ti ki inda ta dangi mbata laje, kadi a adi-je.

²³ Mi m-daji Luwa kadi gangi ta ndom, re m-ngom: ninga e mba kadi m-tuji mesi al, a m-tal m-re-n Koreti ti gogi al. ²⁴ Ninga ji sangi rabi kadi j-inda togi dasi ti kadi adi mesi al jagi, tado isi uwai togisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kindo ro naa ti sasi do kil a ti mba kadi ingai ronol.

2

¹ Ki oji dom, m-o maji ngay kadi m-tal m-aw rasi ti gogi al, na ta m-tuji mesi. ² Tado re m-tuji mesi a, daw ki a adi-m ronol goto. Daw ki a adi-m ronol ba, e sai ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par. ³ Ninga, e gine kin a, m-ndangi-n makitibi ta ndangi m-adi* sasi kadi ta m-aw ki rom al. M-aw ki rom al na ta dije ki kadi adi-mi ronol, tali tuji mem ta tuji yo. M-gar maji ngay, ki oji dasi, kadi ronol lam e ronol lasi pati. ⁴ E ki me-ko ki ngay, ki me ki ur made, ki man no ki to kam a m-ndangi-n makitibi m-adi sasi. Ninga e

ki mba kadi m-tuji-n mesi al, na kadi igari ndigi ki m-ndigi sasi.

Me Pol sol do daw ti ki nje tuji mee

⁵ Re daw madi e nje gin me ki tuji ba, e mi a tuji mem al, na e sai pati a tuji mesi. Ki kadi j-al j-adi al do maji al ba, tuji me dije madi dansi ti. ⁶ Ninga ko daw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki doe ti wa kin ase naki. ⁷ E be a, ki basine kin, kadi adi mesi sol doe ti, a ilai dingam me ti, na ta me tuji ki al do maji i toy doe. ⁸ Lo kin ti, m-daji sasi kadi oji-e ndigi ki indigi-e adi gar. ⁹ NGa ninga, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi sasi e kadi m-na mesi m-o se itali rasi go ta ti me ne je ti pati wa. ¹⁰ Loki mesi sol do daw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a sol doe ti to. NGa ninga, re mem sol, loki ne madi to kadi mem sol do ti ba, e mbata ti lasi a mem sol-n ta kam Kirisi ti. ¹¹ MBA kadi *Sata inga ta rabi doje ti al, tado ji gari ndigi ra je lie bati.

Me Pol a sururu

¹² Loki m-aw m-tee Tirowasi ti kadi m-il a mbe Poy Ta ki Maji la Kirisi, m-o kadi Babe tee ta rabi pay adi-m, ¹³ na mem a sururu, tado m-inga ngokom Titi al. E be a, m-iy a nje kadi-me je, a m-un ta rabi kaw Maseduwan ti*.

Tati ro me kindo ro naa ti ki Kirisi

¹⁴ J-il a toji do Luwa ki oy-je ki dokagilo je pati adi-je me ro ti ki Kirisi tati kin. Luwa un-je il-a n mbe la Kirisi ki lo je pati adi dije gari-e ta nom kagi ki baye ati maji ki sane ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin ti, ji to ta nom kagi ki baye ati maji, ki Kirisi un adi Luwa be. J-ati maji, mbata ti la dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti la dije ki isi awi tuji ti nim to. ¹⁶ Ki ro dije madi ti, e bay yo ki isi aw sade koy ti, na ki ro nje ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw sade kaji ti to. O se na a asi kadi ra kil a kin wa? ¹⁷ Je ji to ta ndagi dije ngay ki isi uni ta la Luwa ta ne ra gati kin al. J-al ta ki rojeti, ki i ro Luwa ti, ta kam Luwa ti me kindo ro naa ti ki Kirisi.

3

Baa kil a je ki me kil a mindi ti ki sigi

¹ Kadi m-daji m-o se j-isi ji sangi kadi ji toji roje je wa ka bay wa? Se kadi ji ra taki dije madi isi rai, a isi taai makitibi lo ki rangi ti

kadi ma naji dode ti ki rasi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa? ² Makitibi ki kadi ma naji dje ti ba, e darasi sai je wa. Sai makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pati gari nim isi tidai nim. ³ To ki taga kadi sai makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ila-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi ne makitibi ti al, na ndangi ki NDil Luwa ki nje kisi kam ba; e makitibi ki ndangi do mbal ti al, na ndangi ngame daw ti*.

⁴ E kin a e me je ki j-adi ta kam Luwa ki takul Kirisi. ⁵ Ninga j-a j-al j-a na e ki tagije je wa a ji ra-n ne madi al, na e ki tagi ki j ro Luwa ti. ⁶ E Luwa wa to a adi-je tagi, adi ji tal-n nje ra kil ba je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, na e gin NDil Luwa ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, na NDil Luwa e nje re ki kaji.

⁷ Kate ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti do ba mbal ti, ba kunji Luwa unji do ti. *Moji ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kame o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayel je goi ta kame goto*. Ninga ta kame ki o por kin, unji dokagilo nday be par a gine a gangi. E re ra kil ba ki NDU-kun ki nje re ki koy adi toba be ninga, ⁸ ra kil ba ki NDil Luwa a ati bal ki dum bay. ⁹ Re kil ba la NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi toba ninga, kil ba ki kadi Luwa tidan dije dije ti lane a adi toba ki ati bal ngay bay. ¹⁰ J-asi kadi j-al j-a na, toba ki do kate, tage goto no toba ti ki bone kin, ki e toba ki ite e ki kate say. ¹¹ Kin a ne ki lo ti a a inda da a inga toba ninga, ne ki a to biti ki no ti toba lie a ati bal ki dum. ¹² Ne ki j-isi ngam tae kin a ra adi j-aw ki me ki ti kati. ¹³ Je ji ra taki Moji ra-n kin al. Moji ki ila kibi ta kamne ti kadi ngan Isirayel je ooi ta tol ta kunji ki lo ti a a goto kin al*. ¹⁴ Ne gar la ngan Isirayel je goto, dode bay bay. Ninga biti bone kin ka, loki isi tidai Kun mindi ki koke ba, kibi kin to ba wa bay. To ba, daw un kamde ti al, tado e ki kindar naa ti ki Kirisi a kibi kin a goto-n ko ta kamde ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tidai makitibi je ki Moji ndangi kin a, kibi madi uti kamde do ne gar ti wa bay. ¹⁶ E ki go rabi kadi-me Kirisi par a kibi kin a goto-n ta kam daw ti*. ¹⁷ Tado Babe e NDil, ninga loki NDil Babe e titi, loe ti kin a

taa kiy a taa e titi to. ¹⁸ Ninga j-ai pati, kibi e ki goto kamje ti ko, adi ji toji toba la Babe raje ti taki kotirongi a toji-n ndil daw be. Lo kin ti, ji mbal ji to to Babe wa be. Babe ki e NDil adi toba lie unji dje ti unji kunji ki ati bal ki do made ti, do made ti.

4

Kirisi e naa ti ki nje kaw kil je

¹ Taki e kil ba ki Luwa a adi-je ki go me-maji ti lie, tagije goto ta ti al. ² Je ji mbati ne ra ki lo bayo ti, ki ne ki to rasal ki dije isi rai. Pa njiyaje e ki lo kadi kam-naa ti al, taa ji mbir ta la Luwa dam kare al to. Loki ji toji ne ki rojeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kam Luwa ti to taa yo. ³ NGA ninga, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-il ba mbee kin, to lo bayo ti ba, to lo bayo ti mbata la dije ki isi awi tuji ti, ⁴ mbata la nje me nga je. Su ki nje kobe do donangi ti ne, bay angalde bay, ne gar lade goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje toji toba la Kirisi kin goto. Kirisi ki e bana kam Luwa wa. ⁵ Taki rojeti, j-isi j-il ba mbe raje je wa al, na e Jaju Kirisi ki Babe a j-isi j-il ba mbee. NGA ninga je wa je ba la si mbata ti la Jaju. ⁶ Tado Luwa ki nje kal a na: «Kadi kunji unji dan til ti*» kin a adi kunje unji ngameje ti, mba kadi ji gar-n kati bal lie ki unji pal kam Kirisi ti kin.

⁷ Ninga ne maji la NDil kin, j-oti daraje ti ki to ki to to ngoo ki kiba ki nangi be kin. E be kadi to ay njay taki tagi ki ati bal kin j ro Luwa ti bi j raje ti je al. ⁸ Ko je ki dangi dangi kawi-naa ki dje ti, na budi singa je al; meje gangi man, na j-ore meje nga wa kin. ⁹ Dije indai kamje ndoo, na Luwa iy-je ko al; totije nangi, na tali-je al. ¹⁰ Daraje isi oy ko koy la Kirisi ki dokagilo je pati, mba kadi dije ooi taki Kirisi isi kam ba daraje ti. ¹¹ Tado je ki j-isi ki dje taa, j-isi ta koy ti ki dokagilo je pati mbata ti la Kirisi. E be kadi dije ooi taki Kirisi isi kam ba daraje ti ki ndo madi a o oy kin. ¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi to sai isi kam ba to.

¹³ Taki e ndil kadi-me ki kare ba a isi ra kil ba meje ti, makitibi la Luwa al a na: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwa a m-al ta lie*.» Ninga je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwa

* 3:3 Tee ki taga 24.12; Jerami 31.33; Ejakal 11.19; 36.26 * 3:7 Tee ki taga 34.29 * 3:13 Tee ki taga 34.33 * 3:16 Tee ki taga 34.34 * 4:6 Kil ba ngira ne je 1.3 * 4:13 Pa je 116.10

ə j-əl ta lie tō. ¹⁴Tadō ji gər kadi, Luwə ki tēj ki Babe Jəju lo koy ti kin, a tēj səje lo koy ti ki Kirisi tō. A tēj səje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti. ¹⁵Nē je pəti ki tēj dōje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki dō dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki dō ti.

¹⁶E mbata kin ə, j-ingə-n tōgi par par. Re darəje ki koo ki kəm ne kin ə tōge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə tōgi ki rangi ki ndō je ndō je. ¹⁷Tadō kō je ki j-isi j-ingə-de bone kin, e kō ki dəkagilo lie e ndəy be par, taa əle kəl kare tō, loki j-un j-ində kadi tōba ti ki əti bəl, ki dəbəye goto ki a re go kō je ti kin. ¹⁸Nē ki j-isi j-ay ngəde, e nē ki dəw oo ki kəmne kin al, nə e nē ki dəw oo ki kəmne al yo. Nē ki dəw oo ki kəmne, ndəe e ngay al, nə nē ki dəw oo ki kəmne al, a to biti ki nō ti.

5

Darə ki sigi

¹Ji gər maji kadi re darəje ki je me ti dənangi ti ne, ə ra rone tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darə ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dərə ti nōq, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nō ti. ²Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dərə ti kin. ³NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dərə ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rōje kare al. ⁴Tadō kisije me darə ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, nē al dō singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rōje kō me darə ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə darə ki dərə ti dō ti, kadi darə ki kəm dəbi jine dō darə ti ki koy. ⁵Ningə e Luwə wa ə ində kadi nē je kin a rai nē be dōje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə nē ki adi-je dō kəte dan nē maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶Lo kin ti, j-uwə tōgije ba ki dəkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me darə ti ki dənangi ti ne kin bəy ba, je gidi kəy ti ləje, say ki Babe. ⁷Təki rōjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al. ⁸J-uwə tōgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə darə kin, ə j-aw j-ində be kadi Babe ti. ⁹NGa ningə, re j-isi-n me darə ti kin, ə se ji tuse j-iyə, nē ki uwə meje, e ta kadi ji

nəl Babe. ¹⁰Tadō səbi kadi j-a ji tēj kare kare kadi j-a nō Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə nē ki səbi dəne, ki go kilə rae ti ki un darəne ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹Gin nē ki kadi ji bəl-n Babe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay tō. ¹²Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta dō rōje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rəsi nəl səsi dōje ti. Lo kin ti, a ingəi ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki nē ra ki gidide ti ne kare, bi nē ra ki ngəmede ti al kam. ¹³Re e rōjeti kadi je dije ki dōje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə dōje goto-n, a re je njé kəm-kaa je tō ba, e mbata ti ləsi ə je-n njé kəm-kaa je tō. ¹⁴Təki rōjeti, ndigi-naa lə Kirisi o be dōje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin. ¹⁵Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dōde taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə j lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶NGa ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata. ¹⁷Re dəw ində rone naa ti ki Kirisi ba, e nē kində ki sigi. Nē je ki kəke dəi kō, nē je ki rōe ti pəti, təli nē ki sigi. ¹⁸Ningə nē je kin pəti j rō Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa. ¹⁹Tadō e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbəe.

²⁰Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je bar-n səsi ki rone ti. Me tō Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə. ²¹Kirisi ki ra majal al, nə Luwə oy majal je ləje ki dəe ti. Jy ki dəe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹Təki je j-ində rōje naa ti ki Luwə dō kilə ti, ji dəji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al. ²Tadō Luwə wa əl ə nə: «Dəkagilo ti ki maji, m-o dō ndui,

NDɔ ki e ndɔ kaji dije, m-re m-ɔsi sili.»
NGa ningə, dɔkagilo ki maji nga ə to kin, ndɔ
kaji dije nga ə re kin✧.

³ Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto dɔ ti, ji
sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigɪ ti al. ⁴ Nə
ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nə je ti
pəti, təkɪ rɔjeti, je bəə kilə je lə Luwə. J-uwə
təgije ba ə ji təl j-uwə bəy, me kɔ je ti, me
kəm-to-ndoo ti, me bəl ti, ⁵ gin kində ti lə dije,
me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi
je dɔje ti. Me kilə ti ki al dɔ singəje, lo to bi
goto, lo kuso nə goto, ka j-uwə təgije ba✧. ⁶ Ji
toji kadi je bəə kilə lə Luwə me kay njay ti,
me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti.
NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki
rɔjeti. ⁷ Ji toji kadi je bəə kilə lə Luwə me kilə
mbə ta ti ki rɔjeti, ki j-ilə ki təgi lə Luwə. Nə
kati ləje, ki də rɔ ləje, e nə ra ki dana ta kəm
Luwə ti. ⁸ Dije ɔsi gonje je, iləi rɔsɔl dɔje ti je,
əlɪ ta ki majal dɔje ti je, əli ta ki maji je. J-isi
j-əl ta ki rɔjeti kin ka ooi-je tə njé ngom je,
⁹ gəri-je bəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be,
j-a ji njiyə ki dɔje taa, nə ooi-je tə njé koy je.
Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je, ¹⁰ tuji meje
ka rɔje nəl-je par par. Je njé ndoo je, nə ji təl
dije ngay njé nə kingə ti, to tə nə ki nə ləje
goto be, nə ki rɔjeti ba, nə kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Koreti ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji
təe meje ki rɔsi ti. ¹² Ji toji səsi ndigi ki ji ndigi
səsi ki taga, nə e səi je ə iteəi mesi adi-je al.
¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təkɪ baw ngan je a əl-
n ngane je ta kin be. Ningə ji dəji səsi kadi
səi ka, iteəi mesi adi-je təkɪ je ji tēe-n meje
j-adi səsi ka kin be tɔ.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi iləi dəsi ki noo be par gin jugi
ti ki kare ba ki njé ki gəri Luwə al kam al.
Nə ki rɔjeti ki nə ki majal a indəi rɔde naa ti
al; kunji əi ki til asi kadi a indəi rɔde naa ti
al. ¹⁵ Lo kadi Kirisi əi ki Su tade asi naa goto;
dəw ki gər Luwə əi ki dəw ki gər Luwə al, nə
ki a uwəi-naa dɔ ti goto. ¹⁶ Nə ki a ore kəy lə
Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi ba,
j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təkɪ Luwə
wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra be dande ti, ə m-a m-njiyə səde
naa ti,

M-a mi Luwə ləde, ə əi a əi dije ləm tɔ✧.»

¹⁷ E mbata kin ə, Babe əl-n ə nə:
«İgangi-naa ki dije ki gəri-mi al,
ɔdi nə ki to nje al,
Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti✧.»

¹⁸ Babe ki nje təgi pəti əl bəy ə nə:
«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki
dingəm ki ki dənə✧.»

7

¹ Njé ndigi je ləm, təkɪ j-ingəi ndu-kun je ki
Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-
ayi rɔje njay dɔ nə ti ki a tuji darɔje ki ndilje.
Ningə adi j-indəi rɔje ta dangi me bəl Luwə
ti.

Rənəl lə Pol

² Indəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki ji ra sie
majal goto, dəw ki ji tɔ ko nə lie goto, taa
dəw ki j-əde ji taa nə lie ka goto tɔ. ³ Ningə
m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dəsi ti al,
tado m-əl kəte ngata təkɪ j-ində səsi dan urje
ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M-ti mem
kati ki rəsi ti, rəm nəl-m ngay dəsi ti. M-ingə
təgi ngay, rənəl tɔi dəm, me-kɔ je ti ki j-ingə-
de.

⁵ Loki ji re ji tēe dɔnangi Masəduwan ti
nu kin, lo kər kəə goto, j-ingə kɔ je ki dangi
dangi, rɔ gə gidije, bəl rəsi meje. ⁶ Nə Luwə
ki nje kilə dingəm me dije ti ki njé səl dɔde,
adi-je təgi ki rəbi re lə Titi. ⁷ NGa ningə, e re
lə Titi par ə adi-je təgi al, nə e təgi ki adi-e
kin tɔ ə adi-je təgi. Titi əl-je təkɪ indigi ngay
kadi oi-mi, taa man no re kəmsi ti nim, ta
o mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə
rənəl ngay dɔ made ti bəy.

⁸ Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte
kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm dɔ ti al. Re m-
ndingə rəm dɔ ti ba, e mba koo ki m-o kadi
tuji mesi dɔkagilo madi ti✧. ⁹ Ningə ki basine
kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə
mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi nə
ra ki majal kɔ. Mesi ki tuji kin ə e nə ki Luwə
ndigi, adi-je j-əl təkɪ nə madi ki majal kare ki
ji ra səsi goto. ¹⁰ Tado me tuji ki nəl Luwə, re
ki kiyə rəbi nə ra ki majal kɔ, mba kadi tēe
ki dəw kaji ti, ki kanji kadi dəw ndingə rənə
dɔ mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n
rəbi nə rane ki majal kɔ al, a re ki koy. ¹¹ Ki
basine kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl
Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi bi dɔ rəsi ti al!

✧ 6:5 Knjk 16.23; 19.29; 21.30 ✧ 6:16 Ləbatiki 26.12; Ejəkəl 37.27 ✧ 6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34 ✧ 6:18 2
Samiyəl 7.14; Ejay 43.6 ✧ 7:8 2.3

Idaji me-sal ki ro tisi nim, indingai rasi ngay nim, bal tal sasi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta o mesi mbata lam nim, taa tasi e do daw ti ki ra ne ki go rabe ti al ka kin nim to. Itaji me ne je ti pati taki ta kin sai, igotoi me ti. ¹² NGa ninga, m-ndangi makitibi kin m-adi sasi mbata la daw ki ra ne ki go rabe ti al kin al nim, taa mbata la daw ki ne ki go rabe ti al kin tuji me al nim to. Na e mba kadi sai je wa, oi tinga ki itingai bil mbata ti laje kin ki kamsi, ta kam Luwa ti. ¹³ E kin a e ne ki adi-je tugi. Ninga j-inga tugi par al, na j-inga ronol ki bo ngay a wa bay to, loki j-o nal ki ro Titi nal-e mbata kuwa ki sai pati uwai angale indai nangi me kalsi ti ki itaji. ¹⁴ Kinda ki m-un sasi m-inda-n gum ki roe ti kin, rom sol-m al. Ta ka ki j-al-n sasi ta ki rojeti ki ndo je, piti ki ji piti sasi no Titi ti toji rone ki taga kadi e ta ki rojeti. ¹⁵ Lo kin ti, roe nal-e ngay bay dasi ti, loki me ole do tal ro go ta ti lasi pati, ki kuwa ki uwai-e ki rasi ti ki buki-naa ti ki bal. ¹⁶ Rom nal-m ngay adi m-inda mem dasi ti me ne je ti pati.

8

Kaw ne mba ra-n ki nje kadi-me je ki Jorijalam

¹ NGakom je, ji ndigi kadi igari maji ki Luwa ra ki nje kaw-naa je ki donangi Maseduwan ti kin. ² Ko je ki dangi dangi tee dode ti, na be ka rode nal-de ki al do maji, adi me ndoo ti lode ki ngay wa kin ka, adi ne maji je lode ngay ki me ki kare. ³ M-ma naji lode do ti taki adi ki go togide ti, ki madi je adi ki al do togide wa bay. Ninga e ki me ndigi lode wa a adii. ⁴ Daji-je a tal daji bay, kadi j-adi-de ta rabi kadi n-ai ka n-ilai jide me ne kaw ti ki mbata la dije la Luwa ki isi Jorijalam ti kin to*. ⁵ Rai ne ki al do e ki j-inda meje do ti kadi a rai. Uni rode wa adi Babe kate, ninga go ti, uni adi-je to, ki go ndigi ti la Luwa. ⁶ E mbata kin a, j-il-n dingam me Titi ti kadi tal aw tal ta kilā ne kaw ki mba ra maji kin, taki ila-n ngire dansi ti ngata kin. ⁷ NGa ninga, taki sai nje ne ki to mbar me ne je ti pati, adi e me kadi-me ti, me kuji kal ta ti, me ne gar ti, me tinga bil ti ki kanji to bi do ro ti, ki me ndigi-naa ti ki ji toji sasi rabe, maji kadi itaji taki kilā ra maji kin e

ne kinga lasi ki awi mbar mbar to. ⁸ Ninga e ne ki m-inda dasi ti ki tugi al; re m-al sasi ta tinga bil la madisi je ba, e mba kadi sai, oji ndigi-naa lasi ki rojeti adi dije gari, me ne kaw ti kin. ⁹ Tado igari ra maji la Babe laje Jaju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kinga, na ra rone nje ndoo ti mbata lasi, kadi me ndoo ti lie, sai, itali nje ne je. ¹⁰ E ta ki go koe ti lam ki m-o a m-al do ti. Ninga e ta ki sasi dasi wa maji, mbata sai, a sai dije ki dsay ki irai kilā kin. Sai dije ki dsay me ra-e ti par al, na sai dije ki dsay me kun-ndu ti ki mba ra-e. ¹¹ A ki basine kin, maji kadi itali ta kilā kin, mba kadi, ki go togisi ti, kilā ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay. ¹² MBata, loki daw adi ne ki me ki kare, Luwa taa ne lie ki adi kin ki go tuge ti ki me kay ti, bi ne ki aw-n al par a, Luwa a inda mene do ti al. ¹³ Ninga e ta kadi ji ra sasi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, na e ta kadi asi-naa yo. ¹⁴ Ki basine kin, ki ne lasi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki nje ki ne isi to rode, ninga ndo ki ne lode a to mbar a ne to rasi ba, a rai sasi to. Lo kin ti a a asinaa, ¹⁵ taki makitibi la Luwa al-n a na: «Daw ki ay ngay, daw oo pa ne lie al, ninga daw ki ay ngay al, ne ki du-e goto*.»

Titi ki madine je madi awi Koreti ti

¹⁶ J-ilā toji do Luwa ti ki ra adi ta lasi to ro Titi taki to-n rom kin be to. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j-inda noe ti kadi tal aw rasi ti. Ninga kate bay taa ka, e wa ki done to roe ngay mbata lasi, adi e ki me ndigi lie e wa a isi aw-n rasi ti. ¹⁸ J-ilā ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki nje kaw-naa je ki dangi dangi ali ta lie maji oji-n do kadi ro lie mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁹ Bay to, e daw ki nje kaw-naa je ki dangi dangi ilai jide doe ti kadi aw saje mba ki mba kilā ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilā ki j-adi roje ki mbae mba kadi to Babe inga-n kasi-gon, taa kadi ji toji-n ndigi ra maji ki rasi meje kin to. ²⁰ Ki oji do la ki dije adi-je ngay kadi je a j-inda kamje go kilā ti ki kadi ra, j-inda kam-kadi do ti kadi dije ooi-je to dije ki rojeti al, al. ²¹ Ji sangi kadi ji ra ne ki nal Luwa par al, na ji sangi kadi ji ra ne ki nal dije to. ²² Nje kaw ki rasi ti kin, j-ilā ngokoje kare sade no bay. E daw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tinga bil lie. Ninga

* 8:4 1-4: Rm 15.26 * 8:15 Tee ki taga 16.18

ki basine kin, to ræ ngay kadi n-e me kilə ti kin tɔ, mbata taa ki taa mesi. ²³ Ningə ki oji dɔ Titi, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rɔsi ti tɔ. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kɔsi-gon tɔ. ²⁴ Itɔji dije kin adi gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti, taa tɔji ki j-isi j-ilə dɔsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rɔjeti tɔ.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rənəl

¹ Ki oji dɔ ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi m-ndangi ta dɔ ti m-adi səsi, m-o al. ² M-gər ndigi ra maji ki rɔsi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dɔnangi Masəduwan ti[☆]. M-əl-de m-ə nə: «NGakoje je ki dɔnangi Akay ti isi dɔ njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli. ³ Lo kin ti, m-ilə ngakoje je ki rɔsi ti kadi piti ki ji piti səsi oji-n dɔ lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təkɪ m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi dɔ njasi ti təkɪ rɔjeti wa tɔ. ⁴ Tado kin ə re dije ki dɔnangi Masəduwan ti awi səm rɔsi ti, ə isi dɔ njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rɔde səl-de, nga ningə, rɔsəl ki bo ngay a e dɔsi ti səi je wa. ⁵ E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakoje je madi kin kadi awi kəte nɔm ti, rɔsi ti, kadi kawɪ nja kadi-kare me ndigi ki uni ndusi dɔ ti kin. Loki e ki kɔsi njae naa ti pəti ə dəw oo ɔa, a e ne kadi ki me ndigi, ɔi e ne ki dəw ində tɔgi dɔ madine ti ə adi-n al. ⁶ Ningə kadi igəri təkɪ:

«Dəw ki dibi ne ndəy be,
A təti ndəy be tɔ;
Ə dəw ki dibi ne ngay,
Ə təti ngay tɔ.»

⁷ Kadi dəw ki ra adi ki go kɔje ti ki oji mene ti, ɔi ki ndingə rɔ ə se ki tɔgi madi ki kində dɔ ti al. Tado Luwə ndigi dəw ki adi ki rənəl. ⁸ Luwə aw ki tɔgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogɪ səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pəti ki kadi ra səsi ki dəkagilo je pəti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji. ⁹ Təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Kay ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,

Ra maji lie to ki ndɔ je ndɔ je[☆]»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dəw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tɔgi tɔ. Lo kin ti, ra maji ləsi a tɔje ki dɔne ki taga wangi. ¹¹ NGA ningə a səi njé ne kingə je me ne je ti pəti, kadi iraii maji ki me ndigi ləsi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a təli ki oyo adi Luwə tɔ. ¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadi-me je par al, nə a ra kadi dije təli ki oyo ngay adi Luwə tɔ. ¹³ Loki əi oi maji lə kilə kin ɔa, a iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata təl ki itəli rɔsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikayɪ ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin tɔ. ¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tɔji ndigi-naa ləde ki rɔsi ti, oji-n dɔ maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dɔsi ti kin. ¹⁵ Tɔji e ki dɔ Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dəw oo gəe al kin.

10

Pol rɔ dɔ kilə ti ki to me jie ti

¹ Dije əi nə mi Pol, loki m-o kəmsi ɔa m-ilə dəm nangi, a re mi say tɔ ningə, m-un dəm taa, m-ra madi ngə səsi. Nə m-dəji səsi ki takul səl ləm ləm ki me-maji lə Kirisi, ² kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngə səsi al, dəkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tado m-ində dəm ti kadi m-a m-ra m-adi ngə ki dije madi ki isi əli əi nə j-isi ji ra kilə lə dije kare kin. ³ E ki rɔjeti kadi je dije, nə j-isi rɔ ko rɔ ki dije isi rəi-naa kin al. ⁴ Ne rɔ je ki j-isi rɔ-n, e ne rɔ ki j rɔ dəw ti al, nə e ne rɔ ki tɔge j rɔ Luwə ti, kadi tuji tɔgi je ki ngə ngə. Ji tuji-n taga je lə dije ki e taga je ki go rəbe ti al, ⁵ ji budi ne je pəti ki re ki kun dɔ taa ɔgi gər Luwə kɔ. J-a ji ra kadi mər ta je lə dije e mər ta ki kadi təl re səde go ndu ti lə Kirisi. ⁶ NGA ningə, je basi kadi j-ində ba kal dije madi ki a təli rɔde go ta ti al j-ɔji-de, ndɔ ti ki səi pəti a təli rɔsi maji go ta ti.

⁷ Igɔi ne je ki to ta kəmsi ti ne kin! Re dəw madi gər tijəne ti kadi ne dəw lə Kirisi ɔa, səbi kadi ində ne kare kin dɔne ti tɔ: re e dəw lə Kirisi ɔa, je ka je dije lə Kirisi tɔ. ⁸ A re m-ra rənəl ki al dɔ lo ndəy, oji-n dɔ tɔgi ki Babe adi-je mba kadi j-ɔsi-n ginsi ki kəte, ɔi kadi ji tuji-n səsi al kin ka, rəm səl-m al. ⁹ M-ndigi

☆ 9:2 1.16 ☆ 9:9 Pa je 112.9

kadi dāw oo-m m-to tē dāw ki nje kadi sasi bāl me makitibi je ti lām ki m-ndangi m-adi sasi kin al. ¹⁰ Tado dije madi ali ai nā: «Pol, re o makitibi je ki ndangi ba, e ta je ki ngā ngā, tōgide to, nā lo ki re ki rōne ba, dāw oo tōge al, taa ta kēle ka ndae goto tō.» ¹¹ Ningā kadi dāw ki al ta kin gār dōne ti maji tēki, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka kin ə, re ji re ki rōje ka, kilā ki j-a ji ra a to be tō.

¹² Tēki rōjeti ba, je j-asi-naa ki dije madi ki njē kun ta rōde kin al, ə se j-a j-un rōje j-ōji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude ai je wa par ə rai kilā, isi goi lo ki rōde wa par kin, ra adi ne gār lade goto. ¹³ NGa ningā, ki ōji dōje, j-a j-ōji rōje ki al dō loe al, nā j-a j-ōji rōje ki go gangi kilā ti ki Luwā adi-je ə adi j-aw bitī ji tē- n rōsi ti kin. ¹⁴ Tē kin ə re j-ə nā j-aw bitī ji tē rōsi ti ə, ji tōji rōje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw bitī ji tē rōsi ti dōsay ki Poy Ta ki Maji lē Kirisi, tēki rōjeti. ¹⁵ Lo kin ti, ji tōji rōje ki al dō gangi kilā lēje al, j-ində guje ki kilā lē dije ki rangi al. Nā j-ində meje ti kadi kadi-me lēsi a aw ki dō made ti, kadi j-ingā rābi ji ra-n kilā je ki əti bāl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwā ōji-je kadi ji ra. ¹⁶ J-a j-ilā mbē Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji tōji rōje ki kilā lē dije ki rangi ki rai gangi lo ti lade ki sōbi dōde. ¹⁷ Dāw ki ge kində gune ningā, maji kadi un Bābe ə ində-n gune*. ¹⁸ E dāw ki Bābe pite ə ndae to ti bi e dāw ki nje kun ta rōne ba ndae to ti al.

11

Pol ai ki njē kaw kilā je ki njē ngom

¹ Re asi kadi əsi ginm ndəy me dō majal ti lām ningā, m-ə nā oyo əsi ginm bē! ² Jangi ram mbata ti lēsi, ningā e jangi ki j rō Luwā ti. M-uwā dōsi mbata ti lē dingəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tē m-tē sasi nōe ti tē ngon ki mandī ki ay njay, ki gār ngaw al bəy. ³ Nā m-bāl kadi ne gār lēsi, tēl ne gār ki majal, kadi gangi dō ki idōi-naa naa ti ki Kirisi maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi sasi naa ti, əsi sasi ngārangi, tēki Su ədi-n Awa ki ta ngom lāne kin be*. ⁴ Dāw madi ki rangi a j nōō kadi re ilā sasi mbē Jəju ki rangi ki e ki j-ilā sasi mbē kate, a adi sasi ndil ki rangi ki e ki ingāi kate

kin, ə se a adi sasi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kate kin ka, a ii kadi əsi gine ki tōgisi par. ⁵ Ne kare, mi m-o ne ki njē kaw kilā je ki ooi rōde tēki ngay kin itāi-mi al. ⁶ Dōmaji ə m-aw ki kuji kēl ta ngay al, nā ki ōji dō ne gār bā, mi me ti nōō. E ne ki j-ōji sasi taga wangi me ne je ti pēti ki rābi je ki dangi dangi.

⁷ Ningā kadi m-dōji sasi m-o se Poy Ta ki Maji lē Luwā ki mi wa m-ilā sasi mbēe ki dō ki kilā nangi kadi m-un dōsi taa, taa m-ilā sasi mbēe kare ki kanji kingā ne loe kin, e ne ki loe ti al ə m-ra wa? ⁸ M-taa ne ji njē kaw-naa je ti ki rangi, ki ai je ə rai sām bā m-ra-n kilā dansi ti. ⁹ Dōkagilo ti ki m-ji-n dansi ti, ə ne to-n rōm kin, dāw madi ki m-ōy-e goto. E ngakoje je ki ii dōnangi Masəduwan ti ə rai sām me ne je ti ki to rōm. Me ne je ti pēti, m-uwā tōgim ba kadi m-ōy dāw madi al, ningā, m-a m-nay ki lo kuwā tōgim ba ti wa kin. ¹⁰ M-əl wangi tēki dāw madi ki kadi a ōgi-m kində gum ki ta kin dōnangi Akay ti goto. Ningā m-əl ki rābi lē ta ki rōjeti ki j rō Kirisi ti ə isi mem ti kin. ¹¹ MBa ri ə m-əl ta kin be ə? M-əl be mbata e ndigi bā m-ndigi sasi al, al. Luwā gār maji kadi m-ndigi sasi!

¹² Ne ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nōm ti, kadi m-ōgi-n dije madi kin rābi. Dije ki isi sangi rābi kadi indāi gude tēki n-asi-naa saje. ¹³ Ko dije kin ai njē kaw kilā je, ki njē ngom je, ai njē ra kilā je ki rōjeti al, ki tēli rōde njē kaw kilā je ti lē Kirisi. ¹⁴ Ningā e ne ki əti dāw bāl al, tado *Sata wa ki dōne ka isi tēl rōne malayka ti ki aw ki kunji. ¹⁵ E ne ki mba al, kadi njē ra kilā je lē Su tēli rōde njē ra kilā je ti lē Luwā ki rōjeti. Nā a tēli tade ki go kilā rade ti ki majal.

Koje ki ingā Pol

¹⁶ M-tēl m-əl bəy, kadi dāw oo-m tē dāw ki dōe goto al. A re be al ningā, indigi kadi mi dāw ki dōm goto, kadi mi ka m-ində-n gum ndəy tō, tēki isi rai ki dije madi ki isi indāi gude, ə indigi sade kin be tō. ¹⁷ Ta ki m-aw tē m-əl kin, m-əl ki go ndigi ti lē Bābe al, nā m-əl ki go dō majal ti lām. Ningā m-gār kadi e ne ki asi kində gu. ¹⁸ MBata dije ngay isi indāi gude ki go koe ti lē dāw, adi mi ka m-a m-ində gum tō. ¹⁹ Sāi ki sēi dije ki kamsi ay njay, ə ki me ndigi lēsi wa, itēli isi əsi gin dije

* 10:17 Jərami 9.23; 1Kor 1.31 * 11:3 Kilā ngirə ne je 3.1-6, 13

ki dāde majal. ²⁰ Ōsi ginde adi isi rai sasi bāe ti, adi isi usoi sasi, adi isi taai ne jisi ti, ooi tosi al, buki jide kamsi ti indai sasi. ²¹ M-əl ta kin ki rōsəl, ningə e ne ki tōji kadi je dije ki tōgije goto. Lo kin ti, m-əl ta tē dāw ki dāe majal be: ne ki dije madi ooi tē ne kində gude, mi ka m-ində-n gum tō. ²² Re əi nā n-əi Ebirə je ə? Mi ka mi Ebirə tō. Re əi nā n-əi ngan *Isirayəl je ə? Mi ka mi koji Isirayəl tō. Re əi nā n-əi ngan ka *Abirakam ə? Mi ka mi ngon ka Abirakam tō. ²³ Re əi nā n-əi njé kilə je lə Kirisi ə? M-a m-əl ta tē dāw ki dāe goto be m-ə nā m-itə-de me ti say. Tadō m-ra kilə m-itə-de nim, m-ra dangay m-itə-de nim, m-ingə kində m-itə-de nim, mi ta yo ti bāsi bāsi ki dōkagilo je pəti nim tō. ²⁴ Asi nja mi, *Jipi je indai-mi ta ndəy kuti mitə gide jikare*, ²⁵ asi nja mitə, Rom je tindai-mi ki gəl, dije tilai-mi ki mbal nja kare kadi n-tōli-mi, man uwə-m nja mitə, m-ra kondō kare ki kada kare gin man ti*. ²⁶ Me kaw mba je ti ləm ki ngay, asi kadi man mbo a uwə-m, asi kadi kaya je ki njé gangi rəbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tēi tam ti ə rai-mi, asi kadi njé gər Luwə al tēi tam ti ə rai-mi, asi kadi me be bo ti, ne ki majal tē dām ti, asi kadi ne ra-m dilə lo ti, asi kadi ba uwə-m, asi kadi ngakom je, ki əi ngakom ki rojeti al rai-mi*. ²⁷ M-ra kilə je madi ki m-ə bəgəgə me ti, ne je ki ngə ingə-m; dōkagilo je ngay bi ədi kəm al, bō ra-m nim, kində ra-m nim, taa taa m-ingə ne kuso al, kul ō-m, m-a ki rōm kare. ²⁸ Ki kanji kəl ne je madi, ne ki uwə mem ki ndō je, m-mər ta dō njé kaw-naa je ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə tōgi dāw madi goto ə, mi ka tōgim goto tō, kin ə dāw madi iyə rəbi lə Kirisi ə, uso-m singəm ti mur mur. ³⁰ Kin ə re e ta kində gu bā, m-ində gum ki tōgi goto ləm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Bābe Jəju, Luwə ki kōsi-gon e dāe ti biti ki nō ti, gər kadi m-əl ta ngom al. ³² Loki m-tē Damasi ti, nje kōbe ki gin ngar Arətasi ti adi dije toi ta rəbi je ti ki be bo ti kadi uwəi-mi. ³³ Nə uni-mi me kare ti, tuyi-mi ki bole bər adi m-j taa ki ngal ndogi bər ki gəi gidi be bo m-osi nangi. E be ə m-tē-n jie ti*.

12

* 11:24 Dətarənom 25.3 * 11:25 Knjk 16.22; 14.19
* 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 * 12:4 3-4: Lk 23.43

Ne je ki Babe adi Pol oo me ndil ti

¹ Kində gu e ne ki ndae goto, nā m-a m-nay ki lo kində gum ti bāy. Ningə m-a m-əl ta dō ne je ti ki Babe adi m-o me ndil ti ki ne je ki tēe ki dāe adi m-gər. ² M-gər dingəm kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi bāl dōgi gide sō bone, Luwə un-e awi sie biti me dōrə ti ki kō mitə. Ningə dingəm kin, Luwə un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nā Luwə gər*. ³ M-gər kadi dingəm kin Luwə un-e, nā un-e ki darəe wa kin be ə se e me ndil ti wa ka m-gər al, nā Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un-e aw sie biti kōbe ti ləne, adi oo ta je ki dum kadi dāw əl ki tane. E ta je ki adi dāw madi ta rəbi kadi təl əl rangi al*. ⁵ M-a m-ində gum ki oji dō dāwe kin, nā ki oji dām, m-a m-ində gum bā, m-ində me tōgi goto ti ləm kin par. ⁶ A re kadi m-ində gum ka, dāw a oo-m tē dāw ki dāe goto al, tadō e ta ki rojeti ə m-a m-əl. Nə m-mbati kində gum, nā pane taa dāw oo-m tē dāw ki ngay ki al dō ne ki oo-m m-isi m-ra ə se oo tam ti. ⁷ Ningə mba kadi m-ində gum ki ne koo me ndil ti ki əti bəl kin al, m-ingə məti madi rōm ti. Nje kaw kilə lə *Satə kare ə ingə kilə kadi tē ində-m kadi m-ində gum al. ⁸ Asi nja mitə, m-nō dō Babe ti kadi ər kō kin rōm ti kō. ⁹ Nə Babe əl-m ə nā: «Me-maji ləm asi naki, tadō m-isi m-oji tōgim me tōgi goto ti ləi.» Adi m-a m-ində gum ki tōgi goto ləm, kadi tōgi Kirisi e dām ti. ¹⁰ E mbata kin ə, tōgim goto ka m-ra rōnəl nim, dije taji-mi je, adi-mi me-kō je, indai kəmm ndoo je, adi-mi kō je mbata ti lə Kirisi ka, m-ra rōnəl par, tadō loki tōgim goto kin bā, e ə m-ingə tōgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti lə Koreti je

¹¹ Basine m-təl dāw ki dāe majal, ningə e səi ə indai tōgi dām ti adi m-təl nje dō majal. Səi ə re a mai naji dām ti, tadō re mi ne madi al ka, ne ki njé kaw kile je ki ngai ngay kam itəi-mi goto. ¹² Ne je ki tōji kadi mi nje kaw kilə rai ne dansi ti adi oi. M-uwə tōgim ba me ne je ti ki ngə, m-ra ne kōji je, ki ne je ki əti bəl, ki tōgi je ta kamsi ti. ¹³ E ri ə ndəgi njé kaw-naa je ki rangi ingəi itai sasi ə? Ne kare ki m-gər bā, e kōy ki mi ne ki kōy dōsi ti al kin par. NGA ningə, kadi mesi səl dām ti ki oji dō ne ki go ti al kin!

* 11:26 Knjk 9.23; 14.5 * 11:33 32-33: Knjk 9.23-25

¹⁴ Ki basine kin, njam e ta rabi ti kadi m-aw m-o sasi ki ko mita*. Ninga kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi ne ki koy dasi ti al, tado e darosi wa a m-isi m-sangi, bi m-sangi ne kinga lasi al. Taki rojeti, e baw ngan je a a ngami ne kinga mbata ti la ngande je, bi e ngan je ba a ngami ne kinga mbata ti la bawde je al. ¹⁵ Ninga ki oji dom, mi basi ngay kadi m-ra ne ko dasi ti. Darom a wa ba pati, mi basi ngay kadi m-ra ko mbata ti lasi. M-gar kadi re m-ndigi sasi ngay be kin a, sai a indigi-mi ngon ndigi al.

¹⁶ Dije madi a ali ai na e ki rojeti kadi mi ne koy ki dasi ti al, na a ali taki mi nje kadi kam dije, m-ta sasi ki ta ngom m-taa-n ne lasi. ¹⁷ E se dan dije ti ki m-il-a-de ki rasi ti kin, daw madi ki m-un gir-a doe ti m-taa-n ne jisi ti e noo wa? ¹⁸ M-daji Titi m-ade aw dansi ti, ninga m-il-a ngokoje kare m-adi aw sie to*. E se Titi un gir-a taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un gir-a taa-n ne jisi ti al, tado je sade je kin, je dije ki ndil ki kare ba a isi ar-je ta rabi, taa j-isi j-un go rabi ki kare ba to.

¹⁹ Mari nu ba, isi oi a na j-isi ji sangi kadi j-ar ta daje ti ki nosi ti, na jagi, e no Luwa ti, me kind-a ro naa ti ki Kirisi a j-isi j-al-n ta. Ninga ne je kin pati, e mba kadi osi ginsi ki kate me kadi-me ti lasi. ²⁰ Taki rojeti, m-bal kadi loki m-aw m-tee dansi ti ba, m-inga sasi ta ne ra ti ki nal-m al. E re m-inga sasi ta ne ra ti ki nal-m al ba, ne ki m-a m-ra a nal sasi al to. M-bal kadi m-aw ba, m-tor ta kal-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kal-naa ta ti, ki ta kaji ro ti, ki ta ne ra ki biriri ti. ²¹ M-bal kadi kirem dansi ti me ndo je ti ki a re kin, Luwa ila rosal dom ti ta kamsi ti. M-bal kadi m-aw m-a ta no ti mbata dije madi ngay ki kate rai majal, na iyai rabe ko al, a isi ta ne kabi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kaji ki dabay ti ki kuwa ji-naa

¹ E kaw ki ko mita* ngata a m-a m-aw dansi ti am. Nga ninga, j-a j-o go ta la dije ki rai majal taki makitibi la Luwa al-n a na: «Ta je pati a e ki kun-ndu do ti ki naji ki ma la dije joo a se mita*» ka kin. ² Lo kin ti, m-al

* 12:14 Kawe ki dasay to e ki ko joo to Knjk 18; 2Kor 13.2 Mt 18.16; 1Tim 5.19; Eb 10.28

dije ki ndo ki rai majal kate ki nje je ki rangi pati, taki re m-tal m-aw dansi ti gogi a, daw ki m-a m-isi sie do majal ti lie goto. Ninga ta kin e ta ki ndo ki m-al kate, kawm dansi ti ki ko joo kin ngata, na ki bone mi say sasi kin ka, m-tal m-re do ti bay. ³ M-a m-isi sasi do ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki toji kadi Kirisi al ta ki rabi ki rom ti. Kirisi ki, ki rasi ti aw ki togi, isi oji togine dansi ti. ⁴ E ki rojeti kadi dije bai Kirisi kagi-dasi ti mbata toge ki goto, na isi ki done taa ki togi la Luwa. Be to a, je ka, togi je goto me kind-a ro naa ti ki Kirisi, na j-a j-isi ki daje taa, naa ti sie ki togi la Luwa, ta kam-naa ti.

⁵ Indai manji rasi sai je wa oi se isi njiyai to nje kadi-me je wa wa? A igari kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ninga, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kind-a manji ro ti lasi kin al to an. ⁶ M-gar maji kadi a igari taki je ji gar lo ki j-a titi. ⁷ J-al ta ki Luwa kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-aji taki je a j-inga me ti al, na ji sangi kadi j-o sasi irai ne ki maji. Taki re to ta ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o sasi irai ne ki maji. ⁸ Tado je j-aw ki togi madi ki kadi j-osi-n ta ta ki rojeti al. J-aw ki togi ki kadi ji ra-n kil-a ki rojeti par. ⁹ Loki togije goto, na sai togisi e ngay ba, j-inga ron-al. Ninga ne ki j-isi daji Luwa, e ta kadi itogi ki kate. ¹⁰ E mbata kin a, mi say sasi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi sasi kadi to re ndo ki m-tee dansi ti ba, m-ra madi nga sasi ki togi ki Babe adi-m kin al. Togi ki Luwa adi-m kadi m-osi-n ginsi kadi awi ki kate yo, bi kadi m-tuji-n sasi al.

¹¹ Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki ron-al, awi ki kate kate, kadi ilai dingam me-naa ti, adi ndusi osi go-naa ti, a isi ki lapiya, ninga Luwa ki nje ndigi dije ki nje kadi lapiya a e naa ti sasi.

¹² Uwai ji-naa kare kare pati ki kuwa-naa ro ti. Nje kadi-me je pati uwai jisi.

¹³ Kadi me-maji la Babe Jaju Kirisi, la Luwa ki nje ndigi dije, ki la NDil Luwa ki nje kuwa dije naa ti, e naa ti sasi pati. Amen!

* 12:18 8.18 * 13:1 12.14 * 13:1 Dataranom 19.15;

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal bu mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti teji Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwai lo kisi isi ti noo. NGA ninga dije madi ki gin koji ti lade a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lene ki ko joo mba kil mbe Poy Ta ki Maji a teje rade ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. MBA ki ko mita ka Pol aw teje rade ti bay to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi teji rade ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai motide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a tali ba la ndu-kun ki sibi do Jipi je. E be a, loki Pol, domaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi tali rade go ne ndo ti ki go rabe ti al kin ba, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGA ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

Ol-de ta ki do rone ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda togi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lade ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rone go ndu ti lade ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki togi mba kil-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e Babe Jaju Kirisi wa a adine togi kin, adi n-e nje kaw kil la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kil-mindi ti ki kake, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti ba daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lene ki daji ki daji-de kadi njiyai ki me ndigi lade gin togi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6).

Sabi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kil la ki ngame ki kare, kadi teje gin ba ti la ndu-kun je pati.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kil la Jaju Kirisi, ki nje kaw kil la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a m-ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kil la ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to. ² Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uwai jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti*. ³ Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lade e naa ti sasi. ⁴ Jaju ki, e wa ila rone ko gangi-n daje mba kadi Luwaiya-n go majal je laje ko, kadi ta taa-n-je gin togi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa. ⁵ Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adie, a itali rasi go poy ta ti ki rangi yo a*? E ne ki ati-m bal ngay. ⁷ A oi taki Poy Ta ki Maji ki rangi to noo bay, na Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par a isi yati dasi ki ne ndo je lade ki rangi, mba kadi n-yatii gin Poy Ta ki Maji la Jaju Kirisi. ⁸ Kin a re daw madi ki rangi, a se e-n je wa, a se malayka ki dora ti, re ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilai sasi mbee kin ninga, kadi dawwe kin Luwa man-e. ⁹ Ta kin j-al sasi ngata, na m-tal m-re do ti ngasine kadi m-al sasi bay: re daw madi ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki ingai kin ninga, kadi dawwe kin Luwa man-e.

¹⁰ Ninga ki ngasine kin, m-isi m-sangi kadi m-inga maji ro Luwa ti bi m-isi m-sangi kinga maji ro dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nal dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nal dije bay ninga, m-a mi nje ra kil ba la Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j ro Kirisi ti

* 1:2 Knjk 16.6   * 1:6 2.3-5, 12-14

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, təkı Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al. ¹² Ningə e Jəju Kirisi ə tēe ki dəe adi-m m-igər, ɓi e dəw madi ɓa adi-m al, taa e dəw madi ɓa ndo-m al tɔ.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin ɓəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al dɔ maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kɔ tɔ. ¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti ɓəl, itə ya madim Jipi je ki ɓal koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tadɔ m-tingə bil mbata ne jibəl ɓe lə kam je*. ¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti ɓəy, ɓarm ki go me-maji ti lie. ¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tēe ki dɔ NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kɔji rɔ dəw madi ti al*, ¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nom ti al nim tɔ. Kalangi ba, m-i taa m-aw dɔnangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damas ti. ¹⁸ Bal mitə go ti ɓəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rɔe ti ndo dɔgi gide e mi*. ¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki* ki ngokɔ Baɓe. ²⁰ Ki nɔ Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rɔjeti ɓi m-əl ta ngom al. ²¹ Go ti m-ətɔ m-aw dɔnangi Siri ti ki dɔnangi Silisi ti. ²² Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dɔnangi Jude ti ooi darəm ki kəmde al. ²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbəe əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, ɓasine kin e wa nga ə a ilə mbəe Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndo ki ndigi kadi n-tuji kɔ ka.» ²⁴ Lo kin ti, iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

¹ Bal dɔgi gide e sɔ go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi ɓəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw sɔje naa ti tɔ*. ² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tadɔ Luwə tēe ki dɔ adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-ɓar njé kər nɔ njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi

m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra ɓəy kin e ki ndangi kare al. ³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dəe ti kadi ijə mətine goto. ⁴ Ta lə kijə mətɔ, e ta lə ngakɔ je je ki ngom*, ki rai uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rai uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je ɓəə je gin ndu-kun ti. ⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dɔje al. Be mba kadi ta ki rɔjeti lə Poy Ta ki Maji kin to-n lo tone ti mbata ləsi. ⁶ Ningə dije ki əi njé kər nɔ njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m dɔ ke ki boy ti ləde al. Tadɔ Luwə oo dəw madi təkı e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dəm ti kadi m-ra ne madi ki rangi al tɔ. ⁷ Ne kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbəe Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təkı adi-n Piyər e nje kilə mbəe Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tɔ. ⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rɔ Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rɔ dije ti ki əi Jipi je al tɔ. ⁹ Jaki nim, Piyər nim, Ja nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi tɔgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rɔjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kɔde adi j-uwə təkı ndude e naa ti sɔje kadi je j-aw rɔ dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rɔ Jipi je ti tɔ. ¹⁰ Ne ki dɔji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e ne ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tɔ*.

Pol ndangi Piyər me ɓe bo ti ki Aṭiyosi

¹¹ Loki Piyər re Aṭiyosi ti*, ra ne ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti. ¹² M-ndange, tadɔ, kəte nɔ kadi dije madi ki Jaki ilə-de rai tēe rɔde ti, Piyər uso ne naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rai tēe rɔde ti, Piyər ər rəne gogi, mbatɔ kuso ne ki dije ki uso sɔde ne kəte ka kin. MBatɔ kuso sɔde ne, tadɔ ɓəl njé kijə mətide ki oo-de. ¹³ Ra adi njé kaw-naa je ki nɔ je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rɔ naa ti kin tɔ. Biti kadi Barnabasi wa ki dɔne osi me hal kədi kəm-naa ti ləde ka kin tɔ. ¹⁴ Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rɔjeti lə Poy Ta ki Maji

* 1:14 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11   * 1:16 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18   * 1:18 Knjk 9.26-30   * 1:19 2.9; Knjk 15.13   * 2:1 Knjk 11.30; 15.2   * 2:4 1.7   * 2:10 Knjk 11.29-30   * 2:11 Knjk 11.19-26

al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re j ki j Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu də dije ti ki əi Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.»¹⁵ J-əi ningə, j-əi Jipi koji 6e je, 6i j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al.¹⁶ Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, 6i ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta dəje ti. Ɔr ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi 6i ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji al. Tado dəw kare ki Luwə a ər ta dəe ti ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji goto.¹⁷ Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, təji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be tə. Ə se e kin təji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al.¹⁸ Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kəte kin 6əy ə, mi wa m-təji kadi mi nje kal də ndu-kun.¹⁹ Ki əji də ndu-kun, m-oy koy ki e ndigi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dəm taa mbata lə Luwə. Mi ki 6ə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi.²⁰ Ningə kisi-m ki dəm taa, e mi ə m-isi ki dəm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dəm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigi-m ə adi rəne mbata ləm.²¹ Ningə, m-ndigi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tado re e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta də dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

¹ Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tado j-ər səsi gin koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi.² M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə 6i e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al.³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata.⁴ NGa kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi.⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne kəji je ki əti 6əl dansi ti tə. Ə

se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, 6ar-e-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə.⁷ Səbi kadi igəri maji təkij dije ki uni mede adi Kirisi ə əi ngan lə Abirakam ki rəjeti.⁸ Makitibi lə Luwə əl ta 6al ngay kəte təkij dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təkij Luwə a njangi də dije pəti ki dənangi ti ne ki takule.⁹ E be ə, njé ki adi mede, Luwə a njangi dəde təkij njangi-n də Abirakam ki adi mene be.

¹⁰ Dije pəti ki gai kadi Luwə a ər ta dəde ti ki takul təl rə go ndu-kun ti lə *Moji, ndəl e dəde ti. NDəl e dəde ti, tado makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pəti, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dəkagilo je pəti al ningə, ndəl e dəe ti.»¹¹ Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl-e dəw ti ləne ki takul təl rə go ndu-kun ti goto. Tado makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, ningə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dəne taa.»¹² Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e də kadi-me ti al, əi ne je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti 6a a ingə kaji ki go rəbi təl rə go ti.»¹³ Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. Kirisi ər to je, un ndəl ki dəje ti ki dəne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki 6əi-e də kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndəle.»¹⁴ E be mba kadi njangi də ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

¹⁵ NGakom je, m-a m-un ne kare ki j-isi j-oi ki ndə je pəti dənangi ti ne mba kadi m-əji-n səsi ne kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə ne ki rangi də ti goto.¹⁶ Ningə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tə. Makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə un mindine

✧ 2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2 ✧ 3:6 Kilə ngirə ne je 15.6; Rm 4.3 ✧ 3:7 Rm 4.16 ✧ 3:8 Kilə ngirə ne je 12.3 ✧ 3:10 Dətarənom 27.26 ✧ 3:11 Abakuki 2.4 ✧ 3:12 Ləbatiki 18.5; Rm 10.5 ✧ 3:13 Dətarənom 21.23 ✧ 3:16 Kilə ngirə ne je 12.7

adi dāw ki gin koji ti lə Abirakam[☆],» adi e dāw kare ba, ki e Jəju Kirisi, bi makitibi ə nə: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bayi-naa, al. ¹⁷ Ne ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Ningə asi bal bu sə ki kuti mitə go ti bəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra tōgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin ningə, kun mindi lə Luwə a təl ne ki kə kare. ¹⁸ Re Luwə adi ne dije ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti ningə, tōji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n ne dije al. NGa je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n də Abirakam ti tə.

Kilə lə ndu-kun

¹⁹ Re e be ningə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, biti kadi nginə-n dāw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dāw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dāw ki kare ki a mbə Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti[☆]. ²⁰ Ningə nje ka mbə dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbə dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba bi bay al. ²¹ Ə se e kin oji kadi ndu-kun əsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi əse ta al. Re ndu-kun madi to nōo, asi kadi adi dije kaji ningə, m-gər kadi re ndu-kun a ər ta də dije ti nō Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto. ²² Makitibi lə Luwə əl təkə dije pəti ki dənangi ti əi gin tōgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

²³ Kəte taa kadi dəkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin tōgi ti lə ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tēē ki də kadi-me Jəju Kirisi adi-je. ²⁴ Dəkagiloē ti kin ndu-kun to tə nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi re-n. Lo kin ti nga ə Luwə ər-n ta dōje ti ki takul kadi-me Kirisi. ²⁵ Ningə loki dəkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin tōgi ti lə ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata. ²⁶ MBata səi pəti, səi ngan lə Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ²⁷ Səi pəti, rai səsi batəm lə Kirisi, adi itoi tə Kirisi wa

be. ²⁸ NGəsiine, dangi dangi goto mbə dije ti. Jipi ə se Girəki goto; bəə ə se dāw ki e ba rəne goto; dāne ə se dingəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi. ²⁹ Re səi dije lə Jəju Kirisi ningə, səi gin koji lə Abirakam tə. A ingəi ne je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tə.

4

Njé kadi-me je əi bəə je al ngata

¹ Ne ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawə iyə ne nduwə ade, e ə e ba ne kingə je pəti ki bawə iyə, nə loki nay ngon bəy, to ta dangi ki bəə al. ² To ta dangi al, tadə e gin tōgi ti lə njé kote je ki njé ngəm ne maji lie, biti kadi dəkagilo ki bawə oji asi bəy taa, a adi-e ne nduwə lie. ³ J-əi ka to be tə. Loki ji gəri Jəju Kirisi al, j-əi bəə je gin tōgi ti lə majal je ki dangi dangi ki dənangi ti ne[☆]. ⁴ Nə loki dəkagilo ki Luwə oji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dāne oje gin ndu-kun ti lə *Jipi je. ⁵ Re mba kadi taa də dije ki isi gin tōgi ti lə ndu-kun, taa kadi tə təl-je ngan lə Luwə ti tə. ⁶ Səi ngan lə Luwə ki rəjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwə Aba! ki kər me nə Bai[☆]. ⁷ E be ə, j bəə al ngata, nə j ngon lə Luwə. Ə re j ngon lə Luwə ningə, Luwə a adi ne nduwə je pəti ki ngəm mbata lə nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bəl kadi Galati je təli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igəri Luwə al bəy, isi irai bəə lə luwə je ki dangi dangi, nə ki rəjeti ba, əi luwə je al. ⁹ NGa ki basine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tə yəne je tə, ə igəi təl kaw gin ne je ti ki tōgide goto, taa ndade ka goto ka kin bəy. Igei təl kaw ra bəə ləde bəy. ¹⁰ Isi indəi kəmsi go ndə je madi ti, go nay je ti, go dəkagilo je ti, ki go bal je ti madi bəy! ¹¹ M-bəl kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangti ti ba, itoi tə mi be, tadə mi ka m-to tə səi be tə. Igəri maji, ne madi ki majal kare ki irai səm goto. ¹³ Kadi mesi ole də ti, təkə e ki go rəbi lə moy ə m-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dəsəy. ¹⁴ Me rə to ti ləm, rəm maji kadi dāw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi

☆ 3:19 Knjk 7.53 ☆ 4:3 4.9; Kol 2.8, 20 ☆ 4:6 Mk 14.36; Rm 8.15

je, nə irai ne kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tə kuwə yo. Ningə Oi-mi tə malayka lə Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dənə be yo. ¹⁵ Dəkagiloe ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga basine rənəl ka kin goto ngata. M-gər maji kadi dəkagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ərri kə kəmsi adi-mi ka re a ərri adi-mi. ¹⁶ Ningə bone m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rəjeti. ¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai ne tə ne ki ta ləsi to rəde ngay be, nə ki rəjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo. ¹⁸ Ne ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me ne ra je ti ki maji ki dəkagilo je pəti. Dəkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi ne ra ki maji ba bi iyəi tae al. ¹⁹ NGanm je, m-ingə kə ki rangi bəy ki mbata ləsi tə dənə ki nje ndoo be, biti kadi itəli dije ki təgi gangi me ta ti lə Kirisi. ²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu ki səbi kəl-n səsi ta. Tado m-gər ne wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar əi ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin təgi ti lə ndu-kun, təkə rəjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al. ²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kəe e bəə ə ki nungi kəe e bəə al. Dənə ki bəə təe nə Agar, ə e ki e dəw dərənə təe nə Sara tə».²³ NGon lə dənə ki bəə, oje təkə oji ndəgi ngan je pəti ki dənangi ti, nə ngon lə dənə ki e dəw dərənə, koje to ta dangi. Luwə un mindine adi kəte də koje ti. ²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je ne kare kadi ji gər. Dənə je ki joo kin oji də kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki də mbal Sınay ti e Agar ki a oji bəə je. ²⁵ Agar e mbal Sınay ki Arabi ti, to tə bə bo ki Jorijaləm ki dəkagilo ti ki bone kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin təgi ti lə ndu-kun. ²⁶ Nə Jorijaləm ki dərə ti, e bəə al. E ə e koje tə. ²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «I kuji dənə, ira rənəl, j ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rənəl. MBata dənə ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne».²⁸ NGakom je, səi, itoi tə *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be. ²⁹ Dəkagiloe ti kin, ngon ki oji-e tə ndəgi ngan je pəti ki dənangi

ti adi kə e ki oji-e ki təgi lə NDil Luwə. Ko ne wa ki ra ne kin ə isi ra ne bone bəy. ³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ituwəi dənə ki bəə ki ngone kə, tado ngon lə dənə ki bəə a j tə kingə ne nduwə naa ti ki ngon lə dənə ki e dəw dərənə».³¹ NGakom je, ki oji dəje, j-əi ngan lə dənə ki bəə al, nə j-əi ngan lə dənə ki e dəw dərənə yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki də gangi. Ai də njasi ti, iyəi rəsi kadi dəw madi təl səsi bəə ti bəy al ngata. ² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl ne ki kare ki rəsi ti. ³ M-ndər mbisi ki kə joo bəy, dəw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, səbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti. ⁴ Səi dije pəti ki isi sangi kadi Luwə ər ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangi naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata. ⁵ Ki səbi dəje, j-ində meje ti kadi Luwə a ər ta dəje ti tado j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me təge ti. ⁶ Re dəw madi ində rənə naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigi dije. ⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dəw madi ilə kagi nəsi ti, əgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rəjeti ka kin ngata. ⁸ Dəw ki əgi səsi rəbi kin e dəw ki Luwə ki bar səsi ile al. ⁹ Dije əli əi nə: «NGonəm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi j.» ¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesi me kində rə naa ti ki Bəbe. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tə mi be tə. Nə dəw ki yəti dəsi kin, re dəwe e-n nə nə ka Luwə a gangi ta dəe ti. ¹¹ NGakom je, ki səbi dəm, re m-isi m-ilə mbə kadi, gar, dəw ijə mətine bəy taa Luwə ər ta dəe ti ningə, *Jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti a e ne kəbi mbata ti lə dəw al tə. ¹² Ki rə njə yəti dəsi ti, səbi kadi re a ərri gəmde wa par.

Kilə lə darə ki kilə lə NDil Luwə

☆ 4:22 Kilə ngirə ne je 16.15; 21.2 ☆ 4:23 Kilə ngirə ne je 17.16; Rm 9.7-9 ☆ 4:27 Ejay 54.1 ☆ 4:30 29-30: Kilə ngirə ne je 21.9-10

¹³ Səi ngakom je, Luwə ɓar səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə dɔ ti irai ne lə darɔ təkɪ mesi ndigɪ al. Nə kadi irai kilə ɓəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigɪ-naa. ¹⁴ MBata ndu-kun je pəti ɔsi dɔde naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigɪ dəw madi tə darɔi jɪ wa be» kin☆. ¹⁵ Re idɔi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igɔi rɔsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa. ¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: İyɔi NDil Luwə adi ɔr nɔsi ningə a rai ndigɪ lə darɔ al. ¹⁷ NDigɪ ra je lə darɔ ka kin isi rɔi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rɔ ki ndigɪ ra je lə darɔ tɔ. Tɔgi je ki joo kin isi rɔi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigɪ goto. ¹⁸ Nə re NDil Luwə ɔr səsi ta rəbi ɓa, ndu-kun aw ki tɔgi dɔsi ti al. ¹⁹ Kilə ra je ki majal lə darɔ toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti, ²⁰ ki kɔsi məkəsi nangi nɔ yo je ti, ki ra mbəli, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kər kəm-naa, ²¹ ki kəm-nda, ki go kasi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi təkɪ m-əl-n kəte: njé ra ne je ki be kin a ooi kɔbe lə Luwə al.

²² Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigɪ-naa, ki rɔnəl, ki kisi-maje, ki kisi dɔ ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana, ²³ ki səl ləm ləm, ki kulə darɔ gin tɔgi ti. *NDu-kun ɔsi ta kilə ra je kin al. ²⁴ Dije pəti ki əi yə Kirisi, tətɪ rɔ darɔ ki ndigɪ ra je lie pəti dɔ kagi-dəsi ti. ²⁵ E NDil Luwə ə adi-je kisi ki dɔ taa, ə maji kadi j-adi NDil ɔr-je ta rəbi. ²⁶ Maji kadi j-əi njé kun dɔ taa al. Səbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je dɔ-naa ti al tɔ.

6

Kira ki naa yo ki ne

¹ NGakom je, re uwəi dəw madi dɔ ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re dɔ rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi ɔji-e ki mindi ki səl ləm taa. Ningə kadi dəw ki ra dansi ti oo rɔne maji, kadi ɔsi me ko ne na ti kin al. ² İrai kadi itaai ne ki kɔy dɔ-naa ti. Re irai be ningə, a səi njé təl rɔ go ta ti lə Kirisi. ³ Re dəw madi ki ndae goto, oo rɔne kadi ne dəw ki nga ningə, dəwe kin isi ədi rɔne. ⁴ Kadi nɔ nɔ ka ində

maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti ningə, kadi ra rɔnəl dɔ kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rɔne ində kadi ndəgi dije ti. ⁵ Tadɔ nɔ nɔ ka a a ta kilə je ləne ki ra.

⁶ Səbi kadi dəw ki nje taa ne ndo ki j rɔ Luwə ti, kay ne kingə je ləne pəti ki dəw ki nje ndo-e ne. ⁷ Dəw a mbə ki Luwə al, ə adi rɔsi al. Ne ki dəw dibɪ a tətɪ kande. ⁸ Kin ə re dəw dibɪ ne ki go darɔ ti ningə, kande ki a tətɪ e koy. A kin ə re dəw dibɪ ne ki go NDil Luwə ti tɔ ningə, kande ki a tətɪ e kaji ki to ratata ki nɔ ti. ⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi ɔr tɔgije ta ra maji ti al. Loki j-uwəi rɔje ba ta ra-e ti ningə, j-a jɪ tətɪ kandi ki maji dɔkagiloe ti. ¹⁰ E be ə, loki j-ingəi dɔkagilo ra maji ningə, maji kadi jɪ rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

Ta ki dəbɔy ti ki kuwə ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi boy guri guri ki jim. ¹² Əi *Jipi je ki ndigɪ kadi n-nəli ndəge je ə yə isi indəi gu dɔsi ti kadi ijəi mətisi. Rai be mba kadi dije adi-de kɔ mbata ta koy lə Kirisi dɔ kagi-dəsi ti al. ¹³ Əi je wa ki njé kijə mətide kin, uni go ndu-kun je lə Jipi je ba pəti al. NDigɪ kadi səi je ə ijəi mətisi kadi kijə mətɪ ləsi e ne kində gu ləde. ¹⁴ Ningə mi, m-ində gum ki kagi-dəsi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, ɓi m-ində gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy lə Jəju Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ne je ki dɔnangi ti ne təli ne ki koy ki rɔm ti, ə mi m-təl ne ki koy ki rɔ ne je ti ki dɔnangi ti ne tɔ. ¹⁵ Ningə re dəw ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəw təl ne kində ki sigi. ¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji lə Luwə e dɔ dije ti pəti ki uni go rəbi ki sigi, ki dije pəti ki əi dije lə Luwə.

¹⁷ Kaw ki kəte nɔɔ kin, kadi dəw ra səm ne ki kɔ al ngata. Tadɔ m-aw ki ndunə do je ki ɔji go kɔ lə Jəju rɔm ti. ¹⁸ NGakom je, kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je

Asi bal kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indəi ngirəde ki lo lo dɔnangi Aji ti ki du (6one ɓari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulə noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningə njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itə madide je. Lokɪ Pol aw mba ləne ki kɔ mitə mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji, tɛɛ rɔde ti, ɓa ra ɓal ki asi mitə me ɓe bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin ə ji tidə Ep 3.1 əi ki 4.1 ɓa, j-a j-o kadi Pol to dangay ti ə ndangi makitibi kin. Ningə e mbata kin ə ɓari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», orəi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Piləmo nim, Kolosi je nim tɔ.

Nɛ ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin tɔji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, ɓi e makitibi ki sɔbi dɔ njé kaw-naa je gin kare par al. Kɔ ta ki boy ki to me ti, e ta lə kɔji ra lə Luwə ki kadi kaw dije pəti ki dɔrɔ ti nim, dɔnangi ti ne nim gin tɔgi ti lə NGar kare ba be ki e Jəju Kirisi (1.10).

Kadi j-ində manji makitibi ki Pol ndangi kin maji ɓa, j-ingə kadi ngon ta ki ilə-n ngirə ta e ndəy be nim (1.1-2), ta ki tɔl-n tae e ndəy be nim tɔ (6.21-24). Ba darɔ ngadan ta wa dəw a kəki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dɔsəy (1.3-3.21), Pol əl ta ki dɔ nɛ ti ki əti ɓəl ki Luwə ra adi-je ki rəbi lə Kirisi, ɓa go ti, təl əl ta ki dɔ kində rɔ naa ti adi goe ngal. Ningə ki ɔji dɔ kində rɔ naa ti, Pol tɔji nɛ ki Luwə ra taa kadi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, təlɪi dije ki kare ba, tə dije lie.

Me kəy kəme ti ki kɔ joo (4.1-6.20), Pol dəji Epəji je kadi pa njiyəde me kində rɔ naa ti kin tɔji təkɪ əi dije ki koji sigi me kində rɔ naa ti ki Kirisi. NGa ningə sɔbi kadi pa njiyə ki maji re ki kilə ra ki maji dande ti, me kəy je ti ləde, ki rɔ njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rɔ ndəgi dije ti pəti.

Kadi tə tɔji-n kində rɔ naa ti lə dije lə Luwə, Pol un nɛ asi gin mitə əl-n ta: un darɔ, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirisi e jam dɔde; un

kəy ki Jəju Kirisi e mbal ki dɔ kume ti; un dəne əi ki dɪngəm, adi e njé kaw-naa je ki əi dəne lə Kirisi. Nɛ kare, j-o kadi ki kanji kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki ɓaɓe, lo kadi kində rɔ naa ti ki rɔjeti lə njé kun go Kirisi a to goto. E be ə, maji kadi kində rɔ naa ti ki rɔjeti e naa ti ki ɓaɓe Jəju Kirisi ki dɔkagilo je pəti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi dije lə Luwə ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi me ɓe ti ki Epəji ti. ² M-kəy kadi Luwə ki Baw je ki ɓaɓe ləje Jəju Kirisi adi me maji ki kisi-maje ləde nay səsi.

Ra maji je ki Luwə isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki dɔ Luwə ti ki Baw ɓaɓe ləje Jəju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e nɛ maji je pəti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dɔrɔ ti, ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi. ⁴ Be ə, lokɪ Luwə ra dɔrɔ ki dɔnangi ki nɛ je ki me ti al ɓəy ə, kəti je ki takul Kirisi ti tə dije ləne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dɔje ti ta kəme ti. Nɛ je kin tɔji kadi Luwə ndigi je. ⁵ Təkɪ Luwə ndigi-n-je ka kin ə, ində-n je kəte nɔ dɔkagilo je ti, mba kadi ji təlɪ ngane je ki takul Jəju Kirisi. Luwə ge kin be ki go me-maji ti lie. ⁶ Adi ji piti Luwə, mbata me-maji lie ki əti ɓəl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul NGone, ndigi ngone kin ngay. ⁷ Me Kirisi ti, ki takul məse ki əy dɔ kagi-dəsi ti go koye ti, je ki taa kilə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kɔ tɔ. Be ə, Luwə ɔji-n je me maji ləne ki ngay. ⁸ Oyo, Luwə ɔji-je me-maji ləne kɔji ki əti ɓəl. Be ə, adi-n-je tər ki nɛ gər ki ngay. ⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kɔji ta ra lie ki to lo ɓəyɔ ti. Kɔji ta ra kin, ində dɔe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisi. ¹⁰ Kɔji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw nɛ je ki dɔrɔ ti ki nɛ je ki dɔnangi ti ne pəti, gin tɔgi ti lə nje kɔɓe ki kare ba ki e Kirisi. Nɛ kin, a ra nɛ dɔkagilo ti ki Luwə wa ɔji.

¹¹ Luwə adi nɛ je pəti rai nɛ təkɪ e wa ɔji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n-je kəte ki go kɔji ta ra ti lie, adi ji təlɪ dije lie ki go kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi. Ningə adi-je nɛ ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tɔ. ¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi tɔji dɔ kəti ɓəl ti lie, Je je ki j-indəi me je dɔ kirisi ti dɔsəy.

¹³ E me Kirisi ti tɔ ɛ, sɛi ka, oi dɔ ta ki rɔjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji sɛi. Ningɔ go ti, adi mesi Kirisi, ɔa Luwɛ indɛ ndunɛ ki sɔbi dɔne rɔsi ti. NDil ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kɛte dɔ ti. ¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwɛ adi-je kin, tɔji kadi ja j-ingɛi ndɛgi nɛ maji je pɛti ki Luwɛ a adi-je. Nɛ maji je kin ja j-ingɛi pɛti ndɔ ki Luwɛ a taa-je ilɛ-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole lɛ Luwɛ ki ɛti bɛl.

Pol ɔl ta ki Luwɛ ki mbata lɛ njɛ kadi-me je ki Epaji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ɛ, mi ka loki m-o poy kadi me lɛsi ki adi Babe Jɛju, ki poy ndigi lɛsi ki isi ndigi dije lɛ Luwɛ pɛti, ¹⁶ ndɔ ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyɛ ta ra oyo Luwɛ ki mbata lɛsi al me kɛl ta ti je lɛm ki m-isi m-ɛl si-e. M-isi m-ɔa tɔsi taa taa. ¹⁷ M-dɛji kadi Luwɛ lɛ Babe lɛ je Jɛju Kirisi, Bawje ki nje tɔji, adi sɛi ki takul NDil ki ay njay, tɛr, ki gɛr gin nɛ ki to lo bɔyɔ ti, mba kadi igari-e-n ay njay. ¹⁸ M-dɛje kadi tɛɛ angalsi, mba kadi asi gɛr nɛ kindɛ me dɔ ti ki adi sɛsi ki aw naa ti ki ɔar ki ɔar sɛsi. Taa a igari nɛ je ki maji maji ki Luwɛ ɛl ta-e kadi n-a n-adi dije lɛne. ¹⁹ Ningɛ a igari tɔgi ki ɛti bɛl itɛ tɔgi je pɛti ki Luwɛ ɔji mbata lɛje j-ɛi ki j-adi-e meje. Ningɛ tɔgi ka kin, Luwɛ ɔji ki taga me tɔgi ti ki ɛti bɛl. ²⁰ Tɔgi ki ɛti bɛl kin, Luwɛ tɔji taga, dɔkagilo ti ki adi Jɛju ɔi taa dan je koy je ti, ɛ ade isi dɔ ji kɔɛ ti me dɔrɔ ti. ²¹ Loe ti kin, Jɛju e ki kindɛ dɔ njɛ kɔɔbe je ti ba pɛti, dɔ tɔgi kɔɔbe je ti ba pɛti, a e dɔ tɔgi je ti ba pɛti, taa tɛ e dɔ tɔ je ti pɛti tɔ. E dɔ nɛ kindɛ je ti pɛti mbata dɔkagilo ki ngɔsine kin par al, nɛ biti dɔkagilo ti ki a re. ²² Oyo, Luwɛ ilɛ nɛ je pɛti gin tɔgi ti lɛ Kirisi. Loki inde dɔ nɛ je ti pɛti ningɛ, kɛte ade e ki boy dɔ njɛ kaw-naa je ti. ²³ *NJɛ kaw-naa je toi tɛ ngan rɔɛ je be. Kasi-naa bɛrɛre lɛ Kirisi rosi njɛ kaw-naa je ki dɔkagilo je pɛti. Ningɛ Kirisi ka, kasi-naa bɛrɛre lɛ Luwɛ rose tɔ.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Sɛi ki kɛte, sɛi toi tɛ dije ki koy ki mbata majal je lɛsi. ² Majal je lɛsi kin ra adi mari go rɔbi nɛ rasi je e go hal nɛ ra lɛ dije ki duniya ti, uni go ki bo lɛ tɔgi je lɛ ndil je ki majal ki me nɛl ti. NDil ki majal kin ɛ, isi ra kilɛ

ngɔsine me dije ti ki njɛ kɔsi ta Luwɛ. ³ J-ɛi je ka, ndɔ ki mari j-ɛi mbɔ dije ti kin tɔ. Adi ji njiyɛi ki go ndigi ti lɛ ngur darɔje, j-isi ta nɛ ra ti ki kadi ji tɔli kon ndigi ra lɛ darɔje, ki mɛr ta je lɛje ki majal yo. Be ɛ ki go jibɛl kisije ki dɔje taa ti, ji toi tɛ ndɛgi dije kin be, adi wongi lɛ Luwɛ e dɔje ti tɔ.

⁴ Nɛ Luwɛ e nje koo kɛm-to-ndoo ki ɛti bɛl, adi ndigi-je ngay. ⁵ Be ɛ, j-ɛi je ki ndɔ ki j-ɛi dije ki koy ki takul majal je lɛje kin, tɛl-je adi j-ɛi njɛ kisi ki dɔje taa ki Kirisi. Oyo e ki takul me-maji lɛ Luwɛ ɛ ingɛi kaji. ⁶ Ki takul kindɛ rɔ naa ti lɛje ki Jɛju Kirisi, Luwɛ adi j-ɛi taa sie naa ti dan njɛ koy je ti, ɛ adi j-ɔi ɔe naa ti sie me dɔrɔ ti tɔ. ⁷ Luwɛ ra be kadi ɔji-n kadi dije pɛti gɛri mbata ndɔ je ki a rɛi, me-maji lie ki dɔbɛye goto, ki ɔji ki takul Jɛju Kirisi ki go rɔbi ra maji lie ki mbata lɛje. ⁸ E takul me-maji ki go rɔbi lɛ kadi-me ɛ, ingɛi kaji ɔi e ki go tɔgisi ti al. Nɛ e Luwɛ ɛ adi sɛsi kaji kin kare. ⁹ Kaji kin e ki takul kilɛ rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dɛw madi indɛ-n gune al. ¹⁰ Oyo, j-ɛi kilɛ ra ji Luwɛ. Indɛ-je ki go kindɛ rɔ naa ti lɛje ki Kirisi mbata kadi ji rai kilɛ je ki maji me kisi ki dɔje taa ti. Ningɛ kilɛ je ka kin, e wa indɛ dɔe naa ti kɛte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirisi ti

¹¹ Adi mesi ole dɔ ti, tɛki ndɔ ki kɛte, sɛi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njɛ ɔa rɔde njɛ kijɛ mɔtide, ki e nɛ ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rɔde ti, ɔari sɛsi njɛ kijɛ mɔtide je al. ¹² Kadi mesi ole dɔ ti tɛki dɔkagilo e ti kin, sɛi ki gangi-naa ti ki Kirisi. Sɛi mbɔ *Isirayɛl je ti ki ɛi dije lɛ Luwɛ kin al. Sɛi gotoi me kilɛ mindi je ti ki Luwɛ ilɛ ki dije lɛne kin. Isi me duniya ti ki kanji nɛ kindɛ me dɔ ti ɛ se ki kanji Luwɛ. ¹³ Nɛ ngɔsine, ki takul kindɛ rɔ naa ti lɛsi ki Jɛju Kirisi ti, sɛi ki ndɔ ki mari sɛi say, itɛli dije ki ɔasi ki takul mɛsi kadi-kare lɛ Kirisi. ¹⁴ Tado e Kirisi wa ɛ re ki kisi ki naa ki lapiya mbɔ je ti. E ɛ ra adi Jipi je ki dije ki ɛi Jipi je al tɛli dije ki kare ba. Koye dɔ kagi-dɛsi ti ɔr bɔ ki to dande ti kɛte kɔ. ¹⁵ Jɛju Kirisi tɛl ndu-kun je lɛ *Moji ki rɔbi ra kile je, nɛ je ki kare ti. Ningɛ, un gin dije ki joo kin tɛl indɛ-n gin dije ki kare ki sigi ki go rɔbi kindɛ rɔ lɛde naa ti sie. Be ɛ, adi lapiya to-n mbɔde ti. ¹⁶ Ki takul koye dɔ kagi-dɛsi ti, Jɛju indɛ gin

dije ki joo kin naa ti adi təli darə ki kare. İləde noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye də kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bə je lə naa kin kə. ¹⁷ Re ilə mbə Poy Ta ki Maji ki oji də lapıya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi bəsi tə. ¹⁸ E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹ Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəsine, səi ngan njé be ki mbə dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə. ²⁰ Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində də njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kirisi wa ə e mbal ki e təgi kəy. ²¹ E me kində rə naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəinaa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me Bəbe ti. ²² E me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbə Poy Ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al

¹ E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al... ² M-gər maji kadi oi poy kilə bəə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi. ³ Luwə tēē ki də ne je ki to lo bəyə ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi. ⁴ Loki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki oji də Kirisi ki to lo bəyə ti, ki Luwə tēē ki dəe adi m-gər ay njay kin. ⁵ Təki rəjeti, ne je ki Luwə tēē ki dəe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki indəde ta dangi tə njé ra kilə ləne, tēē ki dəe be adi kaje je ki kəte al. ⁶ Ningə ne ki to lo bəyə ti ka kin, ki takul kində rə naa ti ləde ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darə ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tə me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷ M-təl nje ra kilə bəə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra təge. ⁸ Mi ki ndam goto təi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbə ne gər ki əti bəl lə Kirisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kirisi ki bo ki təy ne gər lə dije pəti tigə. ⁹ Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-təji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a təl-n ta ne ki un ndune də ti, ki to lo bəyə ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pəti, bəyə də ne kin ki dije ki dəkagilo ti ki kəte. ¹⁰ Ningə ngəsine ki takul njé-kaw-naa je, njé kəbe je ki njé təgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə təji ki rəbi je ki dangi dangi. ¹¹ Ne kin təl tane ki go kəji ta ti lə Luwə ki to ki nəne ti. Kəji ta ra ka kin, təl tae ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi. ¹² Me kində rə naa ti ləje ki Kirisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndətii ki rə Luwə ti ki me ki tı kati. ¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi təgi si or mbata lə kə je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kirisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-əsi məkəsım nangi nə Bawje ti ki dərə ti, ¹⁵ ki takule ki karne ba ə, gin koji je pəti ki dərə ti ə se ki dənangi ti ne isi ki dəde taa. ¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itəgi gangi me ndilsı ti. ¹⁷ Kadi Kirisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangı, ningə kadi gin si uwə nangi ngə me ndigi ti tə. ¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisi e ndigi ki əti bəl, ki dəw asi kadi a mbəji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kirisi ki itə ne gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rəsi səsi ki rəsi ki bətəte ləne.

²⁰ Luwə aw ki təgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi bə, ra təy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir bəy. ²¹ Kadi təji e dəe ti mbə njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kirisi, mbata dəkagilo je pəti ki a rəi, ki də bəl je ki də bəl je. *Amen!

4

Ke daro ki kare me Kirisi ti

¹ M-ilə dingəm mesi ti, mi ki mi dangay ki mbata lə Babe, kadi go rəbi kisi ki dō taa ləsi asi ta ɓar ki Luwə ɓar səsi. ² Kadi awi ki səl dō, ki hal ki səl ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi dō ti ki naa me ndigi-naa ti. ³ Uwəi rəsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapiya ki dō səsi naa ti. ⁴ Daro e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tō. E be ə, Luwə ɓar səsi kadi awi ki ne kində me dō ti ki kare ba tō. ⁵ Babe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tō. ⁶ Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e dō ne je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me ne je ti pəti tō.

⁷ Nə, dəw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki sɔbi dəne, ki go kadi ti ki Jəju Kirisi ndingi kadi-n-je. ⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Loki j aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je,

Adi aw səde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nə: «I aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte ɓəy taa kadi aw taa, Kirisi ur aw gin nangi ti, me lo je ti ki boo nu tō. ¹⁰ NJe kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dora je ti tō. Ne kin ra ne be mba kadi ne je pəti asi-naa bərəre me ti. ¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki nā je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nā je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nā je kadi əi njé kilə mbe Poy Ta ki Maji, njé nā je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nā je əi njé ndo dije tō. ¹² Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba daro Kirisi ki tōgi ki kəte kəte. Daro Kirisi e njé kaw-naa je. ¹³ Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tēi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə ti. Ningə j-a təli dije ki tōgi gangi ə j-asi-naa bərəre tə Kirisi be. ¹⁴ Be ə, j-a to tə ngan je ki nəl ne ndo je ki ngom isi aw səde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugi man ba isi ra-e be al ngata. Ningə dije ki njé kadi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul ne ndo je ləde ki ngom kin al tō. ¹⁵ Nə me kəl ta ki rəjeti me ndigi-naa ti, j-a tōgi me ne je ti pəti, biti kadi ji toi tə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki dō njé kaw-naa je ti. ¹⁶ Me Kirisi ti ə daro ba pəti e ki rəti naa ti ki takul tōgi lə ngirə ki ra. Loki ngon rō

ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi daro ba pəti a tōgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki dō taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re dō ti ɓəy me tō Babe ti. Oti kadi rəbi ne rasi to tə ya dije ki gəri Luwə al kam be, tadō kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto. ¹⁸ Loki ndul o be dō gir ta ti ləde. Əi say kadi kisi ki dō taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rəjeti, gəri al ki mbata me ngə ləde. ¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rəde a səl-de dō ti al. Dəgakilo je ləde pəti e kadi rai ne je ki majal. Be ə, ne rade ki dangi dangi ki to njé kin, dəwe je kin, nayji ki lo ra ti ki nōde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta dō ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al. ²¹ Təki rəjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki sɔbi dəe. Ningə, ndoi səsi ne je ki awi naa ti ki ta ki rəjeti ki dəw a ingə rō Jəju ti. ²² Re e be ningə, sɔbi kadi imbati ne rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti. ²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi. ²⁴ Sɔbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dō taa ləsi e me ne ra ti ki dana, ki me ne ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rəjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rəjeti madine, tadō j-əi pəti j-əi ngan rō ki kare. ²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba biti kadi kadi ur dəsi ti. ²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al. ²⁸ Kadi dəw ki e nje ɓogi kəte ə iyə ta ɓogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n ne ə ra-n ki dəw ki ne to rəe ²⁹ Kadi ta ki majal tēi tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tēi ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go ne ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dō ta ləsi. ³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a tōji kadi ndo madi a re nō ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dō majal ti rətata.

³¹ Ōri hal je ki katı bangi pəti mesi ti kə, (ingəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto. ³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi

go majal ki madisi je rai səsi kɔ təkɪ Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki dɔ taa me kunjɪ ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e. ² Maji kadi isi ki dɔsi taa me ndigi-naa ti, təkɪ Kirisi ndigi-je ə adi rɔne Luwə koy ti mbata ləje, tɔ kadi kare ə se ne məsi ki əti Luwə maji be. ³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki ne ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al təkəl al. ⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mənə ki to nje madi je tɛɛ tasi ti. Nə kadi ta ki a tɛɛ tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi igəri ne je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra ne je ki to nje nim, njé ra kəm-nda ne je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbɔ dije ti ki Kirisi əi ki Luwə a oji be dɔde ti kin al ratata. ⁶ Kadi adi dɔw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tado e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dɔ dije ti ki njé təl rɔde go ta ti lie al. ⁷ Indəi rɔsi naa ti sɔde dɔ ne madi ti al. ⁸ Təkɪ rɔjeti, ndɔ ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngəsine, ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Bəbe, səi dije ki lo kunjɪ ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunjɪ ti. ⁹ Tado kandi lo kunjɪ e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rɔjeti. ¹⁰ Təkɪ səi ngan je ki lo kunjɪ ti, maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔsi ti mba kadi ɔri mbɔ ne ki nəl Bəbe ki ne ki nəl Luwə al naa ti. ¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dɔ ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə itɛɛi ki ginde taga tɔ tɛɛ yo taa. ¹² Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo bɔyɔ ti, e ne je ki to rɔsəl ngay kadi dɔw əl tae. ¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai ba, kilə radeje ki majal to taga ay njay njay. ¹⁴ Tado ne je pəti ki ginde tɛɛ lo kunjɪ ti təlɪ lo kunjɪ. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:
«Indəl dɔ bi ti, j nje to bi,
J taa dan nje koy je ti,
Ə Kirisi a adi kunjɪ ləne a unji dɔi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti me ji kisi ki dɔ taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al. ¹⁶ Dɔkagilo ki j-isi ti kin e dɔkagilo ki majal, ə kadi dɔkagilo je pəti ki Luwə adi səsi ba, irai ne je ki maji taa taa bi adi dɔkagilo kin man kare al.

¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tɔ dije ki ku dɔde goto be al, nə kadi igəri ne ki Bəbe isi ngəm rɔsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kay kasi nju ki al dɔ maji a aw ki dɔw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta. ¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi səsi. Osi pa je kin iləi tɔji dɔ Bəbe ti ki ngamesi ba pəti. ²⁰ Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dɔkagilo je pəti, me ne je pəti me tɔ Bəbe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbɔ dənə je ti ki dingəm je

²¹ Hləi dɔsi gin tɔgi ti lə nə ki yo ki ne, mbata koji ki kilə dɔ Kirisi ti ki awi. ²² Səi dənə je, kadi nə nə ilə dənə gin tɔgi ti lə ngawne təkɪ isi iləi dɔsi gin tɔgi ti lə Bəbe be. ²³ Tado ngaw e ki boy dɔ dənə ti, təkɪ Kirisi e ki boy dɔ njé kaw-naa je ti kin be tɔ. Kirisi e nje kaji njé kaw-naa je ki əi darɔe je. ²⁴ Be ə, təkɪ njé kaw-naa je iləi dɔde gin tɔgi ti lə Kirisi ka kin ə, dənə je ka, kadi iləi dɔde gin tɔgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tɔ.

²⁵ Ningə səi ngaw dənə je, maji kadi nə nə ndigi nene təkɪ Kirisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rɔne koy ti ki mbata ləde kin be. ²⁶ Adi rɔne koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go togi ti ki togide ki man nim ki ta ləne nim tɔ. ²⁷ Jəju ge kadi n-tɛɛ ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti bəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rɔde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rɔde ti nim tɔ. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dɔde ti. ²⁸ Be tɔ ə, maji kadi ngaw dənə je ndigi nede je təkɪ isi ndigi darɔde əi je wa be. Dɔw ki nje ndigi nene, ndigi darɔne wa. ²⁹ Təkɪ rɔjeti, dɔw ki ɔsi rɔne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tɔ kində yo taa. E be ə, Kirisi isi ran ki njé kaw-naa je, ³⁰ tado j-əi ngan darɔe je. ³¹ MBata kin ə, dingəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kɔne, ningə tiyəi-naa ki nene, ba əi joo pu təlɪ darɔ ki kare. ³² Ta ki rɔjeti ki bo e ki bɔyɔ me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki oji dɔ Kirisi ki njé kaw-naa je. ³³ Nə ta kin oji dɔsi tɔ, kadi ngaw dənə ki ra ndigi nene tɔ darɔne wa be, ba kadi dənə ilə koji dɔ ngawne ti tɔ.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹ N G a n j e, k i m b a t a k e s i d i j e l ə B a b e, m a j i k a d i i t ə l i r ə s i g o t a t i l ə n j é k o j i s i j e, t a d ə e k i l ə r a k i m a j i. ² Ɔ s i n g ə n b a w i ə i k i k o j i, t a d ə e k i n e n d u - k u n k i k ə t e k i L u w ə a d i k i k u n m i n d i d ə t i. ³ « B e k a d i i s i m a j i m e d u n i y ə t i n i n g ə n d ə i a e n g a y t ə. »

⁴ N i n g ə s ə i b a w j e, k a d i a d i w o n g i n g a n s i j e k i t a k u l k i l ə r a s i j e a l t ə, n ə k a d i i n g ə m i - d e m e n e n d o t i k i m a j i, k i m e k i n d ə k o j i t i k i g o t a t i l ə B a b e.

Ta lə bəə je ki bade je

⁵ S ə i b ə ə j e, m a j i k a d i i t ə l i r ə s i g o t a t i l ə b a s i j e k i d ə n a n g i t i n e k i s ə l d ə, k i k i l ə k o j i d ə t i k i n g a m e k i a y n j a y t ə k i e K i r i s i w a ə, i s i t ə l i r ə s i g o t a t i l i e b e. ⁶ O t i k a d i i r a i k i l ə l ə s i d ə k a g i l o t i k i d i j e i n d ə i k ə m d e g o s i t i p a r, t ə k i i s i i r a i k i l ə m b a k a d i i n g ə i m a j i t a k ə m d i j e t i y o b e. N ə m a j i k a d i i r a i k i l ə t ə b ə ə j e l ə K i r i s i k i i s i r a i n d i g i l ə L u w ə k i m e d e k i k a r e b a b e. ⁷ M a j i k a d i i r a i k i l ə k i m e n d i g i, t ə n e k i e k i l ə l ə B a b e w a ə i s i r a i b e, b i e k i l ə l ə d i j e a l. ⁸ T a d ə i g ə r i b ə t i t ə k i n ə n ə a i n g ə n e k i n g ə g o j i l ə n e r ə B a b e t i k i g o m a j i t i k i r a, r e e - n b ə ə ə s e e d ə w d ə r ə n e.

⁹ S ə i b a b ə ə j e, s ə i k a, k a d i i r a i b e t ə k i b ə ə j e l ə s i. M a j i k a d i i y ə i t a k i n d ə - d e b ə l t i k ə, ə k a d i i g ə r i t ə k i b a d e n i m, b a s i n i m e k a r e b a, ə i s i m e d ə r ə t i t a a n u, b a k ə r k ə m d i j e d a n a g o t o r ə e t i.

Rə də kadı-me ti

¹⁰ K a d i j i t ə l - n t a t a j e, m a j i k a d i i t ə l i d i j e k i n j é t ə g i j e k i t a k u l k i n d ə r ə n a a t i l ə s i k i B a b e m e t ə g e t i k i n g a y. ¹¹ M a j i k a d i ə y i n e k a t i j e k i L u w ə a d i - j e b a p ə t i j i s i t i, m b a k a d i a i d i n g ə m n ə k ə d i - n a a j e t i l ə s u. ¹² T a d ə e d i j e k i a w i k i d a r ə k i m ə s i ə j - a j i r ə i s ə d e a l, n ə j - i s i r ə i k i n d i l j e k i m a j a l k i n j é t ə g i m e l o j e t i k i t a a d ə r ə t i, k i n j é k o b e j e, k i t ə g i k o b e j e, ə s e j - i s i r ə i k i n j e k o b e d ə n a n g i t i k i e m e l o k i n d u l t i. ¹³ M B a t a k i n ə, m a j i k a d i ə y i n e k a t i j e k i L u w ə a d i - j e b a p ə t i j i s i t i, m b a k a d i l o k i n d o j e m a j a l r ə i n i n g ə, a i g ə r ə r ə b a. N i n g ə k a d i g o r ə t i b a, a i t a a b a. ¹⁴ M a j i k a d i a i t a a b a! N i n g ə k a d i t a k i r ə j e t i ə i d ə i b ə d i s i t i t ə n d a b e, ə k a d i n e r a k i d a n a t o t ə g i n d i k i k a d i i d ə i g u s i t i b e. ¹⁵ M a j i k a d i k i l a n g i s i k a w k i l ə m b e P o y T a k i M a j i k i n j e k a d i l a p i y a, t o t ə s a k i l ə n j a t i l ə s i b e. ¹⁶ M e n e j e t i p ə t i,

m a j i k a d i u n i k a d i - m e a d i t o t ə d ə l ə s i b e, e k i t a k u l e ə a i n d ə i n i n g ə j e l ə n j e b a k i t a e i s i t e e p o r i l ə i k ə. ¹⁷ M a j i k a d i i t a a i k a j i k i L u w ə a d i - j e i l ə i d ə s i t i t ə j ə g i r ə b e, b a k a d i u n i t a l ə L u w ə k i N D i l a d i - j e t ə k i y ə k a s i g a r b e. ¹⁸ N e j e k i n p ə t i, i d ə j i L u w ə m e k ə l s i - e t a t i. Ə l i s i - e t a k i d ə k a g i l o j e p ə t i k i t a k u l N D i l k i a y n j a y. I r a i k i k i s i d ə n j a t i, ə k a d i i n a y i k i l o r a - e t i p a r p a r. Ə l i t a k i L u w ə k i m b a t a l ə d i j e l ə d i j e l i e p ə t i. ¹⁹ Ə l i t a k i L u w ə k i m b a t a l ə m t ə, m b a k a d i L u w ə w a i n d ə t a t a m t i, m b a t a k a d i m - i l ə - n m b e d ə n e j e t i k i k ə t e t o i l o b ə y ə t i ə P o y T a k i M a j i t e e k i d ə e k i n, k i m e k i t i k a t i. ²⁰ E k i m b a t a P o y T a k i M a j i k i n ə, m - t a a - n t o K i r i s i m - t o - n k i k u l ə g i n d i j i m t i k ə y d a n g a y t i. B e ə, ə l i t a k i L u w ə m b a k a d i m - ə l t a k i m e k i t i k a t i, t ə k i s ə b i k a d i m - ə l i - n.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²¹ M - n d i g i k a d i i g ə r i n e k i s ə b i d ə m, k i n e m - i s i m - r a. E b e ə, T i s i k i k i e n g o k o m k i n j e n d i g i l ə m, k i n j e r a k i l ə k i r ə j e t i m e B a b e t i, a ə l s ə s i n e j e p ə t i k i ə j i d ə m. ²² E m b a t a k i n ə, m - i l e r ə s i t i m b a k a d i i g ə r i j i k i s i j e, n i n g ə k a d i i l ə d i n g ə m m e s i t i t ə. ²³ K a d i L u w ə k i B a w j e k i B a b e l ə j e J ə j u k i r i s i a d i n g a k o j e j e p ə t i, l a p i y a, k i n d i g i - n a a, n a a t i k i k a d i - m e. ²⁴ K a d i m e - m a j i l ə L u w ə e n a a t i k i d i j e p ə t i k i n j é n d i g i B a b e l ə j e J ə j u K i r i s i k i n d i g i k i a y ə t i a l. A m e n!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e 6e bo ki dɔsɔy ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki 6e madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol indan gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan bal je go ti ba Pol ndangi makitibi ki mindi ki sol lom lom adi-de. Dokagiloe ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejare ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditi adi-e, dokagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyai rade adi nje ki a njiyai ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilə ngirə ta ti (1.1-11), Pol toji ronəl ki oyo ki ra lane loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti ti al, na kində ki ində rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene kati (1.12-26). Hə dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rabi lapiya ki ro naa ti, ki rabi do sol, ki kilə ra ki maji ki j ro Jəju Kirisi ti (1.27-2.28). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditi ki ngon nje kilə la Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilə la Pol a rai kadi kulə noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndəji-de ki toɡine kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje mbati rabi go Poy ta ti ki Maji ki rojeti. Dəji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa njiyane, kadi kamde e do njiyane naa ti ki Kirisi, kadi toi ta Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi lane ki ta kilə dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwə ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronəl», tado e ko ta kin a j taa nu ila nangi rapi. Ronəl kin e ta la ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilə toji do kilə rae

ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teji do ti lo tidə makitibi ti kin to.

Kuwə ji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je bəə kilə je la Jəju Kirisi a ji ndangi makitibi kin j-adi sai dije la Luwə ki me kində ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti*. Makitibi kin sabi sasi, naa ti ki nje kor nosi je, ki diyakir je. ² Ninga kadi memaji ki kisi-maje la Bawje Luwə ai ki Babe laje Jəju Kirisi e naa ti sasi.

Pol al ta ki Luwə mbata ti la nje kadi-me je ki Pilipi ti

³ Dokagilo je pəti ki mem ole dəsi ti ba, m-ra oyo Luwə. ⁴ Taa dokagilo je pəti ki kadi m-al-n ta ki Luwə mbata ti ləsi pəti ba, m-al sie ki ronəl to. ⁵ Ronəl lom e ki mbata ra ki irai sam me kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulə ngire ti nu biti bone*. ⁶ M-gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kilə ki maji mesi ti kin, a aw-n biti ta tol tae ti, ndo tol Jəju Kirisi ti. ⁷ E go rabe ti kadi m-aw ki mər ta ki be kin ki mbata ləsi pəti, tado m-ində sai dan urm ti. Sai, indai rəsi naa ti sam do maji ti ki Luwə ra sam. Indai rəsi naa ti sam pəti me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji*. ⁸ Luwə asi kadi ma naji lom tək, sai pəti m-ndigi sasi ndigi la Jəju Kirisi, m-or man do ti soti.

⁹ NGa ningə, ne ki m-dəji Luwə, e kadi ndigi-naa ləsi j ki do made ti do made ti, naa ti ki ne gər ki rojeti ki me kor kam ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay. ¹⁰ Lo kin ti, a gəri go ne ki maji ki sabi ra. Ba a sai dije ki kay njay, ki ndo tol Kirisi ti, daw asi kadi a aw ki ta madi dəsi ti al. ¹¹ Ningə a sai dije ki ne ra ki dana, ki j ro Kirisi ti a to mbar mbar rəsi ti, mbata toba ki toji la Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

¹² NGakom je, m-ndigi kadi igəri tək ne ki tee dom ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate ta kaw yo. ¹³ E be a, dije pəti ki nje ra kilə ki nje kobe ki boy, ki ndəgi dije, gəri kadi e mbata kilə la Kirisi a m-to-n dangay ti. ¹⁴ NGa ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Babe, a ingai togi do made ti kadi ali ta la Luwə ki kanji bal. ¹⁵ E ki rojeti kadi dije madi ilai mbe to Kirisi ki hal ta ki

* 1:1 4.15; Knjk 16.12   * 1:5 Knjk 16.13-15   * 1:7 1.13

ra, ki angal ni, nə dije ki nā je, ilai mbee ki angal ki maji to. ¹⁶ Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rə mbata Poy Ta ki Maji. ¹⁷ NJe ki awi ki hal ta ki ra, isi ilai mbe to Kirisi ki ndigi ra ki sɔbi dɔde. Ningə ne ki mede ti ki ɔsi-de adi isi ilai mbe to Kirisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kɔ dɔ made ti, me dangay ti ki mi ti. ¹⁸ Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi ilai mbe to Kirisi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi ilai mbe to Kirisi, ningə m-ra rənəl dɔ ti, ə m-nay ki lo ra rənəl dɔ ti. ¹⁹ Tado m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta təl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul tɔgi ki NDil Jəju Kirisi adi-m nim. ²⁰ Ki ɔji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem dɔ ti, ne ki rəm a səl-m goto. M-ti mem kati kadi re e-n bone ə se ndɔ je pəti, m-a m-tɔji ke ki bo lə Kirisi kadi dije ooi rəm ti. Re e-n me ka ki dəm taa ti ə se me koym ti. ²¹ Ki rəm ti, kisi-m ki dəm taa e mbata lə Kirisi, ə koym e maji ləm to. ²² Ningə, re kisi-m ki dəm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti ba, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-koti al, se e kisi ki dɔ taa ə se e koy wa ka m-gər al. ²³ Ne je joo isi ndəri-mi yāna: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kirisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay. ²⁴ Ningə kisi-m dɔnangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi. ²⁵ NGa ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dɔnangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kate ləsi, mbata rənəl ləsi me kadi-me ti. ²⁶ Lo kin ti, loki m-təl m-teɛ dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm tɔji ki isi ilai dɔ Kirisi ti kin ay njay.

²⁷ Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dəsi ti maji. Kadi m-o poysi tək uwai tɔgisi ba me ndil ti ki kare, indai rəsi naa ti, irai ki me ki kare ki go meso ti ki adi dɔ Poy ta ti ki Maji. ²⁸ Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi ilai bəl kare meso ti al. Lokiyəi ta rəbi adi ilai bəl meso ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji to. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tə to be. ²⁹ Tado ki ɔji dɔ Kirisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e meso par al, nə adi ingəi kɔ

mbata ti lie to. ³⁰ Ningə ki basine kin, səi ilai rəsi me rɔ ti ki kate m-isi m-rə ka kin to. Rə kin, bone je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rə tək igəri✧.

2

Kirisi təl rone bəə kilə ti

¹ Tə ka ki Kirisi ilə-n dingəm meso ti, tək ingəi tɔgi me ndigi-naa ti, tək NDil dɔɔ-n səsi naa ti, tək meso to-n dɔ-naa ti, isi ɔji maji ləsi ki rə naa ti, ² m-dəji səsi kadi adi-mi rənəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə meso, adi meso e kare, indai rəsi naa ti. ³ Irai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kɔji rə al to. Nə ki dɔ ki səl ləm, kadi dəw ki nungi oo madine tək bo dɔne ti. ⁴ Kadi dəw madi sangi maji lə rone wa par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je to taa. ⁵ Kadi pa njiyəsi ki rə naa ti e pa njiyə dije ki njé kində rɔde naa ti ki Kirisi.

⁶ Kirisi ki, lo kilə ngire ti nu, re o ne je ki rəe ti pəti ə, e Luwə wa par, nə sangi kadi n-uwə maji rone ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwə kin al.

⁷ Or tɔba kin dɔne ti kɔ tə kər yo,

Ra rone bəə kilə ti,

Təl rone tə dəw ti,

Adi dije gəri-e me ne je ti pəti tək e dəw.

⁸ Flə dɔne nangi,

Təl rone go ta ti bito oy-n,

Koy ki dɔ kagi-dəsi ti.

⁹ E mbata kin ə, Luwə un-n dɔe taa ade a ngaw,

Ade to ki e dɔ tɔje ti pəti.

¹⁰ MBa kadi me to Jəju ti,

Ne kində je pəti ki dɔrə ti,

Dɔnangi ti, ki gin dɔnangi ti,

ɔsi məkəsidi nangi nɔe ti,

¹¹ Ə kadi ta teɛ ta dije ti pəti tək Jəju Kirisi e Bəbe,

Kadi to Luwə ki Bawje ba-n✧.

Kilə lə njé kadi-me je me duniya ti

¹² NGakom je ki maji, tə ka ki irai go ndum ti ki ndɔ je ndɔ je, dəkagilo ki mi-n dansi ti, kadi irai ki dəkagilo ki oi-mi dansi ti par al, nə dəkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilə dɔ kaji ti ləsi ki bəl Luwə, ki dɔ ki səl. ¹³ Tado Luwə wa ə ində ndigi ra meso ti nim, ɔsi səsi adi irai nim, ki go kɔji ra

ti lie. ¹⁴ Irai ne je pæti ki kanji ba ta, ki kanji kæl, ¹⁵ mba kadi dæw aw ki ta madi dæsi ti al, kadi sæi dije ki kay njay, kadi sæi ngan læ Luwæ ki ne ki majal ædi kadisi al, æ isi dan dije ti ki ræjeti al, dije ki kilæ rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tæ por ki unji dæ duniya ti*, ¹⁶ loki a ilæi-de mbe ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un sæsi kadi m-indæ-n gum, ndæ tæl Kirisi ti. MBata m-ay ngædi ki ræm to-m ki ndangi kare al. ¹⁷ Re kadi mæsim osi nangi dæ kilæ ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me læsi tæ kadi-kare m-adi Luwæ ba, m-ra rænæl, ningæ kadi rænæl læm kin e rænæl læsi pæti. ¹⁸ Ningæ sæi ka, kadi irai rænæl tæ, ba adi rænæl læsi e rænæl læm tæ.

Pol sangi kadi Timote æi ki Epapiroditi awi Pilipi ti

¹⁹ M-gær dæm ti maji kadi me tæ Babe Jæju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilæ ki Timote ræsi ti nõõ kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingæ-n tægi tæ. ²⁰ Timote ki karne ba par æ e dæw ki aw ki mæw ta læm, ta læsi uwæ mee adi isi ga ta dæsi ti. ²¹ NDæge je pæti, ngædi ki mbata maji læ ræde wa par æ uwæ mede, bi ngædi læ Jæju Kirisi al. ²² Næ e, tæji ki taga adi dije gæri-e tæ ngon ki nje njiyæ nja bawne ti. Indæ ræne ta kilæ kilæ mbe Poy Ta ki Maji ti sæm. ²³ M-gær kadi e æ m-a ile ki ræsi ti loki m-a m-o ta ki dæm ti ay njay. ²⁴ Taa m-gær dæm ti maji, kadi-me tæ Babe ti, dækagilo ngay al æ, daræm mi wa, m-a m-re kadi m-o sæsi.

²⁵ Ningæ ki basine kin, m-o maji ngay kadi m-tæl m-ilæ ngokoje Epapiroditi, ki e madi-kilæm ki madi ræ læm ræsi ti gogi. E ki ilæi-e kadi re ki ne je ki m-aw ki ndooe, kadi ra sæm*. ²⁶ Epapiroditi ndigi ngay kadi n-oo sæsi pæti, ningæ sangi ki ræ tæne, mbata moy ra-e, adi oi tæe. ²⁷ Moy ra-e, ki koye e basi, næ Luwæ oo kæm-to-ndoo lie. Ningæ e kæm-to-ndoo lie par al, næ e kæm-to-ndoo læm tæ æ Luwæ oo, mba kadi m-ingæ me-kõ ki rangi dæ made ti bæy al. ²⁸ M-sangi kadi m-ile ræsi ti gogi law, kadi re oi-e bæ, ingæi rænæl, æ kadi mi ka mem osi-n ki nangi tæ. ²⁹ Lo kin ti, maji kadi uwæi-e ki ræsi ti ki rænæl ngay, me tæ Babe ti. Ko dije ki tæ e be kin, sæbi kadi æsi gonde. ³⁰ Tædæ nay ndæy ba kadi ingæ yo mbata kilæ læ Kirisi. Un ræne ilæ kæ, kadi re ra

sæm tosi ti, me ne ti ki sæi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Ræbi ka dana ki ræjeti nõ Luwæ ti

¹ Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rænæl me kindæ ræ naa ti ki Babe. Ne ki a õgi-m kadi m-tæl m-æl sæsi ko ta ki kare ki m-æl sæsi kæte ngata kin goto. Ningæ ki ræsi ti bæ, e ne ki maji sæsi tæ maji. ² Maji kadi indæi kæm-kædi dæ ræsi ti ki ræ dije ti ki rai ræde tæ bisi je be kam, ki ræ dije ti ki æi njé ra kilæ ki mede ki majal, ki ræ dije ti ki njé koo mæti ki kijæ tæ ne ki ngay. ³ NJé kijæ mæti je ki ræjeti e j-æi je, tædæ j-isi ji rai kilæ bææ læ Luwæ ki ræbi læ NDile, ræje næl-je ngay kadi j-indæ ræje naa ti ki Jæju Kirisi, ningæ j-uwæ kul ræje al tæ. ⁴ Næ ki ræjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwæ-n kul ræm. Kin æ dæw madi oo kadi n-asi kuwæ kul ræne bæ, mi m-asi kuwæ kul ræm m-itæ dæwe kin. ⁵ Ijæi mætim ndæ ki kõ jijoo læ ndæ koji-m, mi ngon *Isirayæl, gin koji ti læ Bænjame, mi Ebiræ ki me mæsi ti, ningæ ki õji dæ ndu-kun, mi me buti ti læ *Parisi je. ⁶ Ki õji dæ tingæ bil, mi nje kindæ kæm njé kaw-naa je ndoo, ki õji dæ tæl ræ go ndu-kun ti, ta ki kadi dæw indæ dæm ti goto*. ⁷ NGa ningæ, ne je kin ki kæte m-o-de tæ ne ki ngay, basine m-o-de tæ ne ki kæ kare mbata ti læ Kirisi. ⁸ M-o-de tæ ne ki kæ kare, loki m-un-de m-õji kadi ne maji ti ki æti bæ ki e gær ki m-gær Jæju Kirisi ki Babe læm. MBata ti læ Kirisi, m-iyæ ne je pæti kæ, m-o-de tæ ne ki dæ yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi, ⁹ kadi mi me jie ti. Ningæ kadi e ki takul ka bæ m-a dana me *NDu-kun ti al, næ kadi e ki takul kilæ ra Kirisi. Kadi e ki takul tidæ ki Luwæ tidæ-m dæw ti læne ki go ræbi kadi-me Kirisi. ¹⁰ Ne ki uwæ mem, e ta kadi m-gær Kirisi, taa kadi m-gær tægi ki ki j lo koy ti. Ningæ kadi m-ingæ ko kõ lie kin, æ kadi m-oy ko koy lie kin tæ. ¹¹ Be kadi tæ re to ban æ, m-j-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

Kay ngædi sæbi dæ ne ki j-isi j-ay ngæde

¹² Tæki ræjeti, ne ki m-isi m-ay ngædi ki mbae kin, m-indæ jim dæ ti al bæy, taa mi dæw ki mbuji girim al bæy tæ. M-nay ki lo kæg ngædi ti mba kadi m-indæ jim dæ ti, tædæ mi wa ki dæm, Jæju Kirisi indæ jine dæm ti. ¹³ NGakom je, m-gær kadi m-indæ jim dæ ne

* 2:15 Dætarænom 32.5 * 2:25 4.18 * 3:6 Knjk 8.3; 22.4; 26.9-11

ti ki m-isi m-ay ngode ka kin al bay, ninga ne kare ki m-ra, mem oy do ne je ti ki gom ti, m-inda togi do rom ti kadi jim odi ne ki e nom ti kin yo. ¹⁴ M-ay ngodi sobi do ne ki e nom ti, kadi m-inga ne baji ki Luwa bar-je kadi adi-je dora ti ki go rabi la Kirisi. ¹⁵ J-ai ki ji togi gangi me NDil ti, sobi kadi mar ta laje a nangi do lo ki m-al ta ti kin. NGA ninga, kin a re ne madi to, a ndusi asi-naa do ti al ba, Luwa a tee kamsi do ti. ¹⁶ Re e ri a ra ne ka, adi ji njiyai naa ti taki j-ji nu biti ji tee ne kin. ¹⁷ NGakom je, maji kadi indaji-mi, a kadi indai kamsi go nja dije ti ki isi njiyai ki go lo njiyaje ti taki igari. ¹⁸ Tado ngay je, njiyade asi ta koy Kirisi do kagi-dasi ti. Ninga e ta ki m-al sasi ki dokagilo je pati, na m-tal m-al sasi bone bay, ki man no kam ti. ¹⁹ Di dije ki ta tol tade e tuji, tado luwa la de e kandade, taa taba la de e me ne ti ki to rosol ti to. Ninga ne ki uwae mede, e ne ki donangi ti ne par. ²⁰ Na je ba, je ngan nje be je ki dora ti. Dora ki e lo ki j-isi ji ngina nje kaji-je, Babe laje Jaju Kirisi kadi a i ti ta re inga-je. ²¹ Jaju a mbal daraje ki toge goto, ki a oy kin, kadi tal to ta daraje ki ati bal kin be. A ra kilala kin ki togi ki aw-n kadi uwae-n ne je pati gin togine ti.

4

¹ NGakom je ki nje ndigi lam, m-ndigi ngay kadi m-tal m-o sasi. Sai, sai ne ronol lam, sai jogi kasi-gon ki isi dom ti. Lo kin ti, nje ndigi lam, maji kadi uwai togisi ba ta kin be, injiyai naa ti ki Babe.

Ta kaji mba kisi ki naa ki lapiya

² M-uwae nja Ebodi ai ki Setisi, m-daji-de kadi adi mede e kare me kindo ro naa ti ki Babe. ³ NGA ninga i ki madi-kilam ki maji, m-daji kadi ira sade adi ndude osi go-naa ti, tado ai dane je ki indai rade naa ti sam, roi mbata Poy Ta ki Maji. Roi, naa ti ki Kilama je ki ndagi madi-kilam je ki rangi pati ki Luwa inda tade me makitibi kaji ti.

⁴ Irai ronol ki dokagilo je pati me njiyae naa ti ki Babe. M-tal m-al sasi bay, irai ronol! ⁵ Maji kadi dije pati gari ra maji lasi. Babe a re basine. ⁶ Ninga, kadi adi mesi a sururu do ne madi ti al. Me ne je ti pati ki to rasi, maji kadi indai no Luwa ti, ali sie ta, inoi dae ti, a irai-e oyo to. ⁷ NGA ninga, lapiya la Luwa ki

ita ne gar la daw, a ngam ngamesi ki taga je lasi me kindo ro naa ti ki Jaju Kirisi.

⁸ Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pati ki e ne ki rojeti, ne ki dije pati, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nal dije, ne ki dije asi-gone, ne ki tae ba, ne ki dije ilai toji do ti, a kadi uwae mesi. ⁹ Ne ki m-ndo sasi, ne ki ingai rom ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rom ti, maji kadi uni irai kilala. Ninga Luwa ki nje kadi lapiya a e naa ti sasi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki ilai adi-e

¹⁰ Rom nal-m ngay me kindo ro naa ti ki Babe, loki m-o itoji ki taga bone taki mesi to dom ti. Mesi kin to dom ti be mari nu, na ta rabi ki kadi itojii-mi adi m-gar a ingai al. ¹¹ NGA ninga, m-al ta kin be mbata ne ki to rom, al jagi. Tado mi daw ki m-gar lo ra ronol do ne ti ki to jim ti. ¹² M-gar kisi me ndoo ti, taa m-gar kisi me ne kinga ti to. Me ne je ti pati, ki lo je pati, m-gar kisi me ndan ti ki me bo ti, me ne to mbar ti ki me ne to ro ti. ¹³ M-asi kadi m-doo urm me ne je ti pati ki takul Kirisi ki nje kadi-m togi. ¹⁴ NGA ninga, e ne ki maji a irai kadi indai rasi naa ti sam do ko ti lam. ¹⁵ Sai Pilipi je, sai wa igari maji taki, lo kilala ngira kilala mbe Poy Ta ki Maji ti, loki m-aw kadi m-iyae donangi ki Masaduwan ti*, daw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Daw ba, e sai je par. ¹⁶ Loki mi Tsaloniki ti, ilai ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai sam*. ¹⁷ Ninga e kadi-kare ba m-isi m-sangi jisi ti al, na m-isi m-sangi kadi kor ra maji lasi aw ki do made ti do made ti. ¹⁸ Ki basine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-inga pati to ngata. M-inga ki to mbar mbar rom ti, ne ki du-m goto loki Epapiroditi adi-m ne ki adi-e kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to ta kadi-kare ki baye ati maji, ki Luwa taa, kadi-kare ki nale. ¹⁹ Lo kin ti, Luwa a adi sasi ne je pati ki awi ki ndooe, ki go ne kinga ti lie ki ati bal ki go rabi la Jaju Kirisi. ²⁰ Ninga kadi kasi-gon e ki do to Luwa ti ki Bawje ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Kuwa ji-naa ki dabay ti

²¹ Uwai ji nje kadi-me je pati me to Jaju ti adi-mi. NGakom je ki ai sam ne uwai jisi. ²² Taa nje kadi-me je pati uwai jisi to. Ki bo

ngay e nje ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kəbe
ki boy Səjar.

²³ Kadi me-maji lə Baʔe Jəju Kirisi e naa ti
səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kate mari nu, Kolosi e be bo kare ki donangi Aji ti, ki a asi kulə mətər 200, kaw ki lo kibi kadi ti lə be ki Epəji ti be. Basine kin bari-e Turki ngata. Re ə nə o maji ba, a e be ki Pol ində njane ti nja kare al. E madi-kilə Pol kare ki təe nə Epapirasi, ki e dəw ki Kolosi ti wa nɔɔ ə e dəw ki dəsəy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dəkagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), dəmaji ə a e Rom ti. Ə Epapirasi re rə Pol ti ər-e poy njé kaw-naa je ki Kolosi ti təkine ndo ki go rəbe ti al isi njiyə dande ti nɔɔ ki təgine ngay. Əl təkine njé ndo nee je ka kin əli kadi dəw gər Luwə ə ingə kaji ba, səbi kadi aw nɔ təgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilə dəne gin nɛ jibəl be je ti madi təkijə mətəi je, kində kəm go kuji kuso nɛ je ti ki kuji kay nɛ je ti. NGay al go poy ta ti kin ba, nje kaw kilə Pol ndangi makitibi adi njé kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede təkine kaji ki Luwə adi-je ki takul Jəju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, dəmaji ə a ilə-n adi-de ki rəbi lə Tisiki əi ki Onəjim (4.7, 9). J-a j-ingə kəy kəm ta joo me ti:

Go ta kuwə ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwə (1.1-14) me kəy kəm ta ti ki dəsəy, Pol təji Kirisi tə nje kisi də nɛ je ti pəti. Əl təkine Kirisi aw ki təgi də təgi je ki go ndil ti pəti, e ki karne ba ə e NGar də njé kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ba, Pol ndəji Kolosi je də nɛ ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyəi dande ti (2.4-25).

Me kəy kəm ta ti ki dəbəy ti, Pol ole me Kolosi je də nɛ ti ki e njiyə me kisi ki də taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njé kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kəy je ti ləje ə se dan dije ti ki me be ti ba pəti (3.1-4.6). Nje kaw kilə Pol təl ta ta ləne ki ta je ki dəne ti wa, əl-n ta ndəy be də Tisiki ti nim də Onəjim ti nim, taa ta kuwə ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin tə (4.7-18).

Nɛ ndo je ki go rəbi ti al, toi dangi dangi ki dəkagiloe, dəkagiloe, nə nɛ kare ki njé ndo nee je kin pəti isi sangi, e ta kadi njé kun go Kirisi je səli me kadi mede Kirisi ti ki e ki

karne ba par ə aw ki təgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidə ba, a o kadi ta ki me ti səbi də dəkagiloe ki je ti bone wa kin tə. Makitibi kin a də Kirisi ti, təje kadi aw ki təgi də təgi je ki go ndil ti pəti, kadi taa-n dije ki isi gin təgide ti ilə-de taa.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokoje Timote ə ji ndangi makitibi kin, ² j-adi səi dije lə Luwə ki isi me be ti ki Kolosi, səi ngakoje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwə ki Bawje ra səsi maji ə kadi adi səsi lapiya tə.

Pol ra oyo Luwə mbata lə Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Babe ləje Jəju Kirisi, dəkagiloe je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi. ⁴ Ji ra-e oyo tadə j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə. ⁵ Kadi-me əi ki ndiginaa kin, ginde e də nɛ kində me də ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dərə ti adi səsi. Igəri nɛ kində me də ti kin ki takul kilə mbe Poy Ta ki Maji ki e ta ki rəjeti. ⁶ Poy Ta ki Maji kin aw biti tɛɛ rəsi ti. Ningə asi donangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kate kate təkine to-n dansi ti kin be tə, ilə ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki əji də me-maji lə Luwə, taa igəri me-maji kin tə nɛ ki rəjeti. ⁷ E Epapirasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi nɛ je kin. E dəw ki dana ki nje ra kilə bəə lə Kirisi dansi ti. ⁸ Ningə e ə əl-je ta də ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kəl ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndo ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki nɛ gər ki NDile adi səsi. ¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Babe ki nəl-e me nɛ je ti pəti, a e pa njiyə ki aw ki kate kate me kilə ra ki maji ti, ə a itəgi me gər Luwə ti par par tə. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi təgi me nɛ je ti pəti ki takul təge ki əti bəl, mba kadi uwəi təgisi ba me nɛ je ti pəti, ki kisi də ti ki kore me tə. ¹² İrai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl təkine adi səsi asi kingə nɛ nduwə ki isi ngəm me beko ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yəe je. ¹³ E ə, ər-je gin təgi ti lə til, re səje me beko ti lə NGone ki nje ndigi lie. ¹⁴ Ki

takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kə tə. ¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər ne kində je pəti. ¹⁶ Təki rəjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dərə ti nim, ki dənangi ti ne nim tə. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kəbe je, ki təgi je, ə se njé kəbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim tə. ¹⁷ Kirisi e nq ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dode taa tə. ¹⁸ Kirisi ə wa e ki bo də njé kaw-naa je ti, ki əi darəe. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki də kəte ki tē dan njé koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki də kəte. ¹⁹ Tado Luwə ge kadi ne je pəti ki rone ti asi-naa bərərə rə Kirisi ti. ²⁰ Ningə e ki takul Kirisi ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dənangi ti ne iləi noji naa ti səne. E ki takul məsi NGone ki ay də kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapiya re-n dənangi ti ne ə se dərə ti. ²¹ Ningə səi je ki kəte ərri kagisi kə ta kəm Luwə ti, səi njé bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal. ²² Nə ngəsine Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darə Kirisi ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tēi ta kəm Babe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim tə. ²³ Ningə, maji kadi ai də njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gin kəy ki ngə ki ai də ti, ki kanji kadi ne madi ər səsi aw səsi say ki ne kində me də ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki dənangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Ko la Pol mba njé kaw-naa je

²⁴ NGəsine, rəm nəl-m mbata kə je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təki rəjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə njé kaw-naa je ki əi darə Kirisi, m-təl ta kə je ki nay kadi Kirisi ingə. ²⁵ Ki mbata njé kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi. ²⁶ E ne ki to lo bəyə ti ki rə gin dije ti pəti ki dəkagilo je pəti, nə ngəsine tē ki dəe adi dije ləne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri ne ki oji kadi ra ə e ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində dəe dana mbata maji lə dije pəti. Ne

ki to lo bəyə ti ki Luwə tē ki dəe e Kirisi ki isi mesi ti, ə adi igəri ay njay təki a səi me təba ti lə Luwə kin. ²⁸ E Kirisi kin ə, j-isi j-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. MBa kadi əi pəti təli dije ki təgi gangi me Kirisi ti. ²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rə-n nim, ki təgi Kirisi ki isi adi rəne rəm ti.

2

¹ Təki rəjeti m-ndigi ngay kadi igəri rə ki ngə ngay ki m-isi m-rə mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin tə*. ² Rə kin, m-rə kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indəi rəde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki ti kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bəyə ti, ki e Kirisi kin nim tə. ³ E rə Kirisi ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti. ⁴ M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bəl ta ki tane ti al. ⁵ E ki rəjeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m ngay kadi m-o səsi, ai də njasi ti, taa uwəi təgisi ngə me kadi-me Kirisi ti tə.

Ne je pəti e rə Kirisi ti

⁶ NGA ningə, təki itaai Jəju Kirisi, ki Babe mesi ti, maji kadi injiyəi sie naa ti. ⁷ Həi ngirəsi rəe ti, ə adi kisi ki də taa ləsi e kəy ki indəi dəe ti tə. Ningə kadi ai də njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingəi, ə kadi irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti tə. ⁸ Indəi kəm-kədi də rəsi ti, kadi dəw madi ədi səsi ki ne gər ki ngom, ki ndae goto ki e ne gər lə dije ki dənangi ti ne kin al. E ne gər ki ngire e də ne jibəl bəe ti lə dije ki də təgi ndil je ti ki majal ki dənangi ti ne, bi e də Kirisi ti al*. ⁹ Tado ne je pəti ki rə Luwə ti, tade asi-naa bərərə rə Kirisi ti. ¹⁰ NGA ningə səi ingəi ne je pəti asi-naa rə Kirisi ti, ne ki du səsi goto. Kirisi ki e ki bo də təgi je ti, ki də njé kəbe je ti pəti.

¹¹ E me kində rə naa ti ki Kirisi kin ə itəli dije ki njé kijə mətide. Ningə e kijə mətəi ki dəw ba ijə ki jine al, nə e kijə mətəi ki Kirisi wa ə ijə, mba kadi ər-n ngur darə ki isi aw səsi ki majal ti kin kə. ¹² Ki rəbi lə batəm ki irai, dibi səsi naa ti ki Kirisi, ningə uni səsi naa ti sie lo koy ti tə tado adi mesi də təgi ti lə Luwə

ki tee sie dan nje koy je ti. ¹³ Sai ki kate, sai dije ki koy mbata majal je lasi, sai dije ki sai *Jipi je al, ijai motisi al to, na basine, Luwa tal adi isi kam ba naa ti Kirisi. Luwa iyə go majal je laje pəti ko. ¹⁴ Luwa buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi saki doje, taa osi-je ta ki go rəbi la ndu-kun je kin ko; Luwa tuji-de ko ki go rəbi ba-de do kagi-dasi ti. ¹⁵ E be ə, Luwa ar-n təgi ndil je ki majal ki təgi ki isi oi be ko*, ila rəsəl dode ti ta kam dije ti, adi me njiyə təti ro ti la NGone, ki e Kirisi, əi je njiyəi tə dangay je. ¹⁶ Lo kin ti, adi dəw madi gangi ta dəsi ti mbata ne kuso ə se ne kay al, taa oji do ndo ka nay ə se ndo taa kəə la Jipi je al. ¹⁷ Ne je kin pəti əi ndil ne je ki a rəi, na ne ki rəjeti, e daro Kirisi. ¹⁸ Oti kadi adi dəw madi tal ro ki təti lasi kin yane ti. Adi e dije ki nje ra rəde nje do sol ti, isi osi dode nangi no malayka je ti, əi dije ki nje koo ne ki koo me ni ti tə ne ki ngay. Əi dije ki tagade e taga ki a do dəw ti wa par, adi isi indai gude. ¹⁹ Dijee kin, mbati kuwə ki Kirisi ki e ə e do kin. Na taki rəjeti, e ki takul Kirisi ki e do kin ə ngan ro je pəti ingai ne ki kadi a ra səde. E ki takule ə tal je ki singə je isii ta naa ti isi rai kilə. Ningə e Luwə ə e nje ra kadi daro kin təgi. ²⁰ Sai ki koy naa ti ki Kirisi, adi sai ki taa kiyə taa ji təgi ndil je ti ki majal ki me duniya ti. NGa ra ban ə, to təkiji kisisi ki dəsi taa, isi gin təgi ti la ne je kin bəy be ə? MBa ri ə itəli rəsi gin ndu je ti ki ə nə: ²¹ «Un ne kin al! Odi ne kin tai ti al! adi ji odi ne kin al!» ²² Ne je kin pəti əi ne je ki a tuji ko go kilə ti ki dəw ra-n. Ningə əi ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gər ti la dije. ²³ Təki rəjeti, kun-ndu je kin, təkiji o ba, e ne ki təji gosi, mbata təji rəbi ra Luwə la dəw ki ra, rəbi sol do ki rəbi kində təgi do daro ro ti, na ke ə e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata tal ngur daro par.

3

Kisi ki do taa ki sigi ki Kirisi

¹ Təki uni səsi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dora ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, do ji ko Luwə ti kin*. ² Iməri ta do ne je ti ki dora ti, bi do ne je ti ki donangi ti ne al. ³ Tado sai dije ki oyi, ningə kaji lasi e ki bəyo naa ti ki Kirisi ro Luwə ti. ⁴ Dokagilo ki Kirisi

ki e kisi ki do taa lasi a tee ningə, sai je ka a tee sie me toba ti ki taa lo.

Kisi ki do taa ki kate ki e ki bone

⁵ Maji kadi idibi ne je pəti ki donangi ti ne, ki to rəsi ti: adi ə sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur daro ki əti bəl, ki bo ne je ki majal, ki ra ta ne kingə, ki e yo ki ra. ⁶ E ne je kin ə isi re ki wongi la Luwə do dije ti ki nje tə-e ro. ⁷ E kin ə, e pa njiyəsi je ki kate, loki isi me majal ti bəy. ⁸ Nə ngəsi, maji kadi imbati ne je kin pəti, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki do gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rəbe ti al ki isi tee tasi ti. ⁹ Oti kadi əli-naa ta ngom. Tado sai dije ki əri kəki dəw rəsi ti ko, ki kilə rae je ngata. ¹⁰ Ningə ngəsi ilai dəw ki sigi rəsi ti, dəw ki Luwə ki nje kində ne je isi təl-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tee gər-e ti ki rəjeti. ¹¹ Me kisi ki do ta ti ki sigi kin, kər kam-naa goto, mbə dije ti ki əi *Jipi je ə se nje je ki əi Jipi je al, mbə nje kijə motide ki nje kijə motide al. Kəl ka nə mba ə se dəw ki kam tee al, goto, kəl ka nə bəə ə se dəw dərone, goto. E Kirisi par ə e ne je pəti me ne je ti pəti.

¹² Sai dije ki Luwə mbəti səsi, sai dije lie ki ndigi səsi. E mbata kin ə, maji kadi awi ki koo kam-to-ndoo lənaa rəsi ti, kadi sai nje ra maji, nje kilə do nangi, kadi sai dije ki sol lom lom, dije ki nje kore me. ¹³ Maji kadi isi do ti ki naa. A re dəw madi aw ki ta ki to rəe do ngokəe ti ə, maji kadi iyəi go ko yo ki ne adinaa, təkiji Kirisi iyə-n go majal je lasi ko kin be to. ¹⁴ Ne ki e do ne je ti pəti, e kadi ndiginaa e kibə rəsi. E ə a ra kadi kində ro naa ti lasi a e ki rəjeti. ¹⁵ Kadi lapiya la Kirisi o be ngəmesi ti. E ki mbata lapiya kin ə Luwə bar-n səsi, kadi itəli daro ki kare. Ningə kadi sai nje ra oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta la Kirisi rəsi mesi. Ningə kadi indoi-naa ne je, indəjinaa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. NGa ningə, kadi osi pa, ilai təji do Luwə ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti la Luwə, ki me pa kilə dingəm me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwə adi səsi. ¹⁷ Ne je pəti ki isi irai, ki ta je pəti ki isi əli, maji kadi e me to Bəbe Jəju ti, nga ningə kadi irai oyo Luwə ki takule.

Kisi nje kadi-me je me kay ti

¹⁸ Sai dāne je ki nje ngaw, maji kadi ilai dəsi gin təgi ti la ngawsi je təkiji səbi kadi irai

ta kəm Babe ti. ¹⁹ Səi ngaw dāne je, maji kadi indigi nesi je. Adi rōsi ati səsi dāde ti al. ²⁰ Səi ngan je, maji kadi itəli rōsi go ta ti lə njé kojisi je me ne je ti pəti, tadə e ne ki nəl Babe. ²¹ Ningə səi baw ngan je, oti kadi irai adi wongi ra ngansi je, tadə re e be ə, mede a tuji. ²² Səi bəə je, maji kadi itəli rōsi go ta ti lə basi je ki dānangi ti ne kin. Ningə, oti kadi irai tə kilə kadi kəm-naa taga ne par kadi nəl dəw, nə kadi irai ki me ki kare, ki bəl NDil Babe. ²³ Kilə ki to ban ki isi irai ba, kadi irai ki me ki maji tə kilə lə Babe ə isi irai, bi tə kilə lə dəw, al. ²⁴ Ningə kadi igəri təki Babe a adi səsi ne maji ki ngəm mbata lə dije ləne kin, tə ne kigə go jisi. Tadə Babe ki rōjeti e Jəju Kirisi. ²⁵ Ki rōjeti, dəw ki ra ne ki go rəbe ti al, a təti kandi ne ra ki go ti al ləne kin, tadə kər dəw dana goto rə Luwə ti.

4

¹ Səi ki awi ki bəə je, maji kadi irai-de maji, ki go rəbi ki dana. Ningə kadi səi ka igəri təki, awi ki Basi dərə ti nōo tə.

Ta kəji ki də kaw kilə ti

² Maji kadi uwəi tōgisi ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi kəl ta ki Luwə ra adi isi dōgi ti, irai oyo Luwə ki də-naa ti də-naa ti. ³ NGa ningə, əli ta ki Luwə ki mbata ləje tə, kadi Luwə tēe ta rəbi noje ti kadi j-əl ta lie, kadi j-ilə-n mbe ne ki to lo bəyo ti oji də Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin. ⁴ Əli ta ki Luwə kadi m-əl ta lə Kirisi kin ay njay, təki səbi kadi m-əl-n. ⁵ Maji kadi kəmsi ədi də pa njiyəsi ti ki rə dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ningə kadi dəkagilo ki Luwə adi səsi kin, irai kilə, bi adi man kə kare al. ⁶ Maji kadi ta kəlsi e ta kəl ki maji ki dəkagilo je pəti, ki kadi dəw ingə ne ki to sie soti me ti. Kadi igəri lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷ NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki e nje kilə bəə ki a də njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Babe nim tə. ⁸ NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dīgəm mesi ti nim tə. ⁹ Onəjim e ki ngokoje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rōsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne rəje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁰ Madi dangay ləm Arisitarki e uwə jisi, taa Marki e ki ngonan Barnabasi, ki ingəi ta kəji je ki oji dəe kin ka uwə jisi tə. Re aw tēe rōsi ti ba, kadi uwəi-e ki rōsi ti maji. ¹¹ Jəju, ki isi bari-e Jusitusi uwə jisi tə. MBə *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki oji kōbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi tōgim ki ngay. ¹² Epapirasi e dəw ləsi uwə jisi tə. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rə al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai də njasi ti, kadi səi dije ki tōgi gangi me NDil ti, taa kadi səi basi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tə. ¹³ M-ma naji lə Epapirasi təki adi rəne kō ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim tə. ¹⁴ Madije ki ngay, Luki, ki e dəkatur əi ki Dəmasi uwəi jisi tə. ¹⁵ Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tə. ¹⁶ Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tə. NGa ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tə. ¹⁷ Ningə kadi əli Arsipi e adi ində kəmne go kilə ti lə Babe ki ingə kin, kadi ra kile maji. ¹⁸ Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə m-ndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təki m-to dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

✧ 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 ✧ 4:9 Plm 10-15 ✧ 4:10 Knjk 19.29; 27.2 ✧ 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39
✧ 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30 ✧ 4:12 1.7 ✧ 4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24 ✧ 4:17 Plm 2

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də be ti ki Girəsi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kə joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tadə Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga ba, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Korəti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki bal ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nq makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təli nq ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol ole mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dingəm mede ti kadi uwəi təgide ba nim, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa oji-n də kə lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunji ti

✧ 1:1 Knjk 15.22; 16.1 ✧ 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2 ✧ 1:7 2Kər 1.1

ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tji mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGa ningə, ki oji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nq, ə ndə ki tē pati ba, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote✧, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti✧. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie. ³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Bəbe ti ləje Jəju Kirisi✧. ⁴ Tadə ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi. ⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səi, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin bəti. ⁶ Ningə səi je, indaji-je nim, indaji Bəbe nim, tadə itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi✧. ⁷ Lo kin ti, itəli nq ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dənangi Masəduwan ti✧ ki dənangi Akay ti✧. ⁸ Ka ta lə Bəbe ba j rəsi ti, tē dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesi Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al. ⁹ Dije kare kare əli ta ki dəje ti oji-n də kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidisi adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi də Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai bəə lie kin. ¹⁰ Irai bəə lie, inginəi ngone ki j dərə ti, ki un-e dan njé koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongi ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al. ² Taa igəri maji bəy tə kadi kəte nq kawje ki rəsi ti, dije

✧ 1:3 1Kər 13.13 ✧ 1:6 Knjk 17.5-9 ✧ 1:7 2Kər 1.16

adi-je kə je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je təgi adi j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji me rə je ti ki ngay*. 3 Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbəe, ngire e də ne ki go ti al ti al nim, e də rəbi ne ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tə. 4 Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbəe. NGA ningə, j-ilə mbəe kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngəme dəw kərə kərə. 5 Səi je wa igəri maji kadi ndə kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nim tə. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje. 6 Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim tə. 7 Ningə ki rəjeti, ke je njé kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n təgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rəje tə kə ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be. 8 Ji ndigi səsi ndigi ki je-n bəsi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je bəsi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səi, itəli ne ki gate e ngay ki rəje ti.

9 M-gər kadi mesi a ole də kə ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki də kə rəgəgə ti ləje. Ji ra kilə kondə je, kada je kadi ji təl ne ki əy də dəw madi ti dansi ti al. Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə. 10 Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tə tək, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mesi Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a ində-n ta dəje ti goto. 11 Igəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi tək baw ngan je a ra-n ngane je be. 12 J-ilə dıngəm mesi ti, j-adi səsi təgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki təji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki bə rə səsi kadi indəi rəsi naa ti səne də kəbe ti ki də təba ti ləne.

Kadi-me ki kə ki ingə dije ki Təsaloniki ti

13 Gın ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndə je ndə je ə to kin: loki j-ilə səsi mbə ta lə Luwə ə osi mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai tək e-n ta lə Luwə tək rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mesi ti səi ki adi mesi Kirisi. 14 NGakom je, səi uni də nja njé kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi

Jude ti. Ingəi kə ji ngakəsi je ti ki bə koji-si ti, ko kə ki əi je ingəi ji *Jipi je ti*. 15 Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kə tə. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi njé bə je lə dije pəti*. 16 J-ilə mbə Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaji, nə əgi-je. Ta təl tae ti, wongi lə Luwə osi dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

17 NGakom je, ki əji dəje, j-iyə səsi dəkagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rətije kadi ji təl j-o səsi, tadə j-aw ki bəsi ngay. 18 E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Sata ilə kagi noje ti. 19 Ne ki e ne kində me də ti ləje, ne rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje nə Bəbe Jəju ti ndə re ti e səi kin. 20 Tək rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne rənəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

1 J-asi kadi j-ore meje, ji nginə biti al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti*, 2 ə j-ilə ki ngokəje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, əji-n də kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, kadi adi səsi təgi, ə ilə dıngəm mesi ti me kadi-me ti ləsi. 3 E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rəne adi kə ki bəsi ne isi ingəi kin dum dəe al. Tadə səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi dəje kadi a ra-je. 4 Dəkagilo ki ndə ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəi kəmje ndoo, ningə e nee ka kin ə isi ra ne kin, adi e ne ki igəri maji. 5 E mbata kin ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə biti al, m-ilə Timote ki rəsi ti kadi dəji ta də kadi-me ti ləsi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl ne ki kare rəje ti.

6 Ningə ki bəsi ne kin, Timote təl rəsi ti re tē rəje ti ne*, ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay əji də kadi-me ləsi ki ndigi-naa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je tək mesi to dəje ti maji ngay ki ndə je pəti, taa əl-je bəy kadi indigi ngay kadi oi-je tək je ka j-isi sangi ngay kadi j-on səsi ka kin be tə. 7 Lo kin ti ngakom je, me ndıngə rə je ti, ki me kə je ti ləje pəti, j-ingə təgi rəsi ti ki takul kadi-me ləsi. 8 Ki bəsi ne kin, ji təl j-ingə təgi kisi kəm, tadə uwəi təgisi ba me kində rə naa ti ki Bəbe. 9 Ji gər ne wa

* 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9 ✦ 2:14 Knjk 17.5-6 ✦ 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12 ✦ 3:1 Knjk 17.15-16 ✦ 3:6 Knjk 18.5

ki kadi ji ra taa kadi ji ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, əji də rənəl ki adi j-ingə ta kəm Luwə ti kin, al. ¹⁰ Kondə ki kada, j-isi ji dəji Luwə ki rətije kadi adi-je ta rəbi adi ji təl j-on səsi, ə kadi ji təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləsi tə.

¹¹ Kadi Luwə ki Bawje ə wa, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi, tēji ta rəbi ki kaw rəsi adi-je. ¹² Ningə kadi Bəbe ra adi ndigi-naa ki to dansi ti, ki ndigi ki isi indigi dije pəti kin aw ki kəte kəte, to tə ndigi ki je j-isi ji ndigi səsi kin be tə. ¹³ Taa kadi Luwə adi səsi təgi ngamesi ti, kadi ndə ki Bəbe Jəju a re ki dije ləne ba, kadi ayi njay, ta goto dəsi ti noq Luwə ti ki Bawje.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ NGakom je, də ndəgi ta je ti, ji ndo səsi pa njiyə ki kadi injiyəi kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kin tə ə isi injiyəi, nə ji təl ji dəji səsi bəy, taa j-ilə dīgəm mesi ti me tə Bəbe Jəju, kadi irai adi maji ki də made ti bəy. ² Səi, igəri ne ndo ki j rə Bəbe Jəju ti ki j-adi səsi kin maji. ³ Ne ki Luwə ndigi rəsi ti, e ta kadi ayi rəsi njay, əgi rəsi sangi-naa kaya ti. ⁴ Kadi dəw ki ra dansi ti, gər lo kisi ki dəne ki go rəbi ki ay njay, ki adi kəsi-gon, ⁵ ki kanji kadi ngur darə aw sie adi ra ko ne ki dije ki gəri Luwə al isi rai kin. ⁶ Ki əji də lo kin, kadi dəw madi ra majal ki ngokone ə se kadi əde al, tadə dije ki njé ra ne ki be kin, bəe a uwə-de ki rə Bəbe ti, adi j-əl səsi kəte, ə ji təl j-əl bəy ngata. ⁷ Tadə Luwə bar-je kadi j-ayi njay, bi bar-je mba kadi ji sangi-naa kaya ti al. ⁸ E be ə, dəw ki əsi ne ndo kin ngərəngi, e dəw ə əse ngərəngi al, nə e Luwə ə əse ngərəngi. Luwə wa ki nje kadi səsi NDilne kin.

⁹ Ki əji də ndigi ki kadi ngakonaa je ndigi-naa, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi də ti j-adi səsi al, tadə səi je wa, Luwə əji səsi rəbi ndigi-naa dansi ti yo ki ne adi igəri. ¹⁰ Ningə e ka tə ə isi əji ki rə ngakoje je ti pəti ki dənangi Masəduwan ti ki tae ba kin*, nə ngakom je, j-ilə dīgəm mesi ti kadi irai adi maji ki də made ti wa bəy. ¹¹ Kadi ne ki uwə mesi ngay, e kisi ki naa ki lapiya, kadi dəw ki ra dansi ti ore kəmne də kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne. ¹² Lo

kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tə.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndə təl Bəbe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day də ta ti ki də njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me də ti al kin al. ¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rə naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Bəbe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndə təl Bəbe ti, j-a j-aw dərə ti noq njé ki oyi ti al. ¹⁶ Tadə loki ndu nje kun də malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a ba ba, Bəbe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirisi ki oyi, a j lo koy ti kəte, ¹⁷ nga ningə go ti ba, j-əi ki j-isi ki dəje taa bəy, Luwə a əy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə Bəbe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Bəbe ki ndə je ndə je*. ¹⁸ Maji kadi iləi dīgəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi də nja ti nginə-n ndə təl Bəbe

¹ NGakom je, ki əji də də kadi ki dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi də ti j-adi səsi al. ² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndə lə Bəbe a re tə nje bogi ki a re bogi ti kondə kin be. ³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin ba, e ə tuji a tēji ibə-de nangi busi, təkə ndoo ki a ra-n dəne ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tēji ay ta ne ti kin goto. ⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti ba ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje bogi ki a re be al. ⁵ Tadə pəti, səi ngan je ki me kunji ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondə al nim, j-əi dije lə til al nim tə. ⁶ Ə adi ji toi bi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa. ⁷ NJé to bi je, toi bi kondə, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondə tə. ⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, səbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tə nda də bədi je, ə kində me də kaji ti tə jəgi taa ne kati dəje ti tə. ⁹ Tadə Luwə bar-je mba kadi wongi lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kaji ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi. ¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti

* 4:10 2Kor 1.16 * 4:17 1Kor 15.51-52

ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ındə be naa ti sie. ¹¹ E mbata kin ə, maji kadi iləi dingəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itəgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təkisi irai ngata kin be.

Ta kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹² NGakom je, ji dəji səsi kadi oi to dije ki isiri rai kilə dansi ti, adi e njé ki isiri indəi kəmde gosi ti ki go ndu Babe ti, isiri ndəji səsi kin.

¹³ Maji kadi itəji-de ge ki igei ta ləde ki taga wangi ki ndig-i-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isiri rai. Maji kadi isiri ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, ji dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isiri njiyəi biriri, iləi dingəm me njé ki mede tuji ti, əsi gin njé ki təgide goto, ə isiri də ti ki dije pəti. ¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndə je pəti. Irai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rə dije ti pəti nim tə.

¹⁶ Adi rəsi nəl səsi ki ndə je pəti, ¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae, ¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁹ Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isiri mesiri ti kin, əgi-e al, kadi or səsi ta rəbi, ²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tə. ²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, 6a uni ki maji dan ti. ²² Əgi rəsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, or səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsiri, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndə təl Babe Jəju Kirisi ti ə, awi ki ta dəsi ti al. ²⁴ Luwə ki bar səsi a də njane ti, adi e e wa bəy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje.

²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwə-naa ki rə ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tə Babe Jəju Kirisi ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Ningə kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti tə. Amen!

Makitibi ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki kə joo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re də ta ti kare ki e təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti ka kin bəy. Tado ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti bəy. Dije madi əli əi nə Kirisi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndə e bəsi, adi kaw i jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki kə joo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dəde ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə əji-n də kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə təgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin 6a, Pol re də kə ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisi ki a təl re me təba ti. Pol əl tək Kirisi a təl re kəte nə dəw madi ti ki ndəji ta ki e «nje majal» kin, əl. E ki a əy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gune yə Kirisi ti tə (2.1-12). Əji-n də rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisi ai də njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al tə (2.13-3.5). Wongi ra Pol də dije ti ki njé daw, ki uni girə də dəbəy ndə ti ki e bəsi, mbatii ra kilə kin. Pol təji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kəy də dəw madine ti al (3.6-15), 6a təl ta makitibi ləne ki njangi də tə, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso ne əl tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndə e bəsi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndə je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti[☆]. ² Kadi me-maji ki lapiya

☆ 1:1 1Təsa 1.1

lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Ta ki gangi ki a re ndə təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki də made ti də made ti tə. ⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, əji-n də kuwə təgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me kə ti ki tē dəsi ti.

⁵ Kə je kin təji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a təji kadi səi dije ki asi ta kadi oi bəkə lə Luwə ki isi ingəi kəe kin tə. ⁶ Təki rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi kə dije ki njé kadi səsi kə kin tə, ⁷ ningə səi ki adi səsi kə, a ingəi lo kər kəə səje, loki Bəbe Jəju a tē dəra həy tə re ki malayka je ləne ki njé təgi. ⁸ A re me por ti ki o bilingi bilingi mba kadi adi kə dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Bəbe ləje Jəju. ⁹ Kə ki a ingə-de, e tuji ki dəbəye goto. A əi say ngay ta kəm Bəbe ti, ki gidi təgi təba ti lie, ¹⁰ loki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi təji dəe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningə, səi ka a səi dande ti noo tə, mbata səi itaa naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndə je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki 6ar səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki təgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba tə. ¹² Lo kin ti, a iləi təji də Bəbe Jəju ti, ningə e a ilə təji dəsi ti tə, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Bəbe Jəju Kirisi.

2

Ne ki a ra ne kəte nə re Bəbe ti

¹ NGakom je, ki əji də re lə Bəbe Jəju Kirisi, ki dəje ki a əsi-naa rəe ti, ne ki ji dəji səsi ə to kin: ² loki dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki j rə Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki j rəje ti ə nə: ndə lə Bəbe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim tə. ³ Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tə rə Luwə, ki e tə rə ki dəbəy ti kin dəe tē, taa dəw ki nje tə rə Luwə ki e dəw ki tuji səbi dəe kin ka, dəe tē taga bəy

tə taa ndə kin a re. ⁴ Dəw ki nje tə rə kin a j kadi rə ki ne je pəti ki tə Luwə ɓa də ti, ə se ne ki dije isi ɔsi məkəsɪde nangi nɔe ti. Dəw kin a aw bitɪ kadi isi me kəy ti lə Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə. ⁵ M-gər kadi mesɪ a ole də ti təkɪ ndə ki mi-n səsi naa ti ɓəy kin, m-əl səsi ta kin ngata. ⁶ NGa ningə, ki ɓasine kin, igəri ne ki uwə dəw ki nje tə rə Luwə ka kin nangɪ kadi tə dəkagiloe ɓəy taa a tɛɛ ki dəne taga. ⁷ Tadə tɔgi ki majal ki nje tə rə Luwə isi ra kilə ne lo ɓəyɔ ti, nə nay kadi dəw ki uwə nje tə rə kin nangɪ iyə rəbi ade ɓəy taa, ⁸ nje tə rə a tɛɛ ki dəne taga. Ningə lo kin ti, Babe Jəju a tə kəɛ ki tane ti tuje-n kə, a təl-e ne ki kə kare ti ki tɔgi ki a re-n. ⁹ Ki ɔji də nje tə rə Luwə, e a re ki tɔgi lə *Sata, a tɛɛ ki tɔgi je ki dangɪ dangɪ, a ra ne kɔji je, ki ne mbəli je ki ngom. ¹⁰ A ra ne je ki go rəbe ti al ki dangɪ dangɪ mba kadi-n kəm dije ki kadi a awi tuji ti. Dije ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa ne ki rɔjeti, mbati ndigi ne ki rɔjeti ki kadi a aji-de. ¹¹ E mbata kin ə, Luwə ilə ki tɔgi ki kadi ur səde wale, kadi adi mede ne ra ki ngom. ¹² Lo kin ti, ta ki gangɪ a ɔsi də dije ti pəti ki mbati taa ta ki rɔjeti, ə ooi maji rəde me ne ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə tɔgi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki njé ndigi lə Babe, ki ɔji dɔje, sɔbi kadi ji nay ki lo ra oyo Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kaji ki rəbi lə NDil ki təl-je dije ti lə Luwə nim, ki rəbi lə kadi-me ta ki rɔjeti nim tə. ¹⁴ E mbata ne kin ə Luwə ɓar-n səsi ki rəbi lə Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbəe, kadi ingəi kəsi-gon lə Babe ləje Jəju Kirisi. ¹⁵ E be ə, ngakom je, maji kadi ai də njasi ti, ə kadi ingəmi ne ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangɪ j-adi səsi kin dəsi ti maji. ¹⁶ Maji kadi Babe ləje Jəju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adi-je me-səl ki dɔbəye goto, ki kində me də ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin, ¹⁷ səl mesɪ, ə kadi adi səsi tɔgi kadi irai maji me ne je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹ NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dɔji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta lə Babe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə

kəsi-gon təkɪ ingə-n rəsi ti kin be tə. ² Əli ta ki Luwə ɓəy tə kadi taa-je ilə-je taa ji dije ti ki majal ki njé me ndul. Tadə e dije pəti ɓa awi ki kadi-me, al. ³ Ningə Babe e dəw ki a də ndune ti, adi a adi səsi tɔgi nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim. ⁴ Je ji taa mesɪ, me tə Babe ti kadi isi rai ne ki ji dɔji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte ɓəy tə. ⁵ Maji kadi Babe adi mesɪ e ki də ndigi Luwə ti nim ki də kuwə tɔgi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim tə.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji dɔji səsi me tə Babe ti kadi ɔsi rəsi ngərəngɪ, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təli rəde go ne ndo ti ki ji ndo səsi kin, al. ⁷ Səi igəri rəbi ki kadi indajije maji. Ji njiyə dansi ti tə njé dabi je al. ⁸ Dəw madi ki ji dɔje kadi adi-je ne kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kɔ ti ki me kə rɔgɔgɔ ti, kadi je ne ki ɔy də dəw madi ti dansi ti al. ⁹ Təkɪ rɔjeti, e ne ki sɔbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, ɓi sɔbi ɓa sɔbi dɔje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al ɓa, kadi uso ne al tə. ¹¹ NGa ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti lə madide je yo. ¹² Ko dije kin, ji dɔji-de, ə j-adi-de ta kɔji me tə Babe Jəju Kirisi ti kadi tɪ rəde, rai kilə təkɪ dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi. ¹³ Ningə ki ɔji dəsi, ngakom je, kadi ɔi al ta ra maji ti. ¹⁴ Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin ɓa, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tɛɛ kade ti al, adi rəe səl-e. ¹⁵ NGa ningə, kadi oi-e tə nje ɓə ləsi al, nə kadi indajije-tə ngokəsi.

Ta je ki dɔbəy ti

¹⁶ M-dɔji kadi Babe ki nje lapɪya, e wa adi səsi lapɪya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangɪ dangɪ. Ningə kadi Babe e naa ti səsi pəti. ¹⁷ Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangɪ ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangɪ ləm mi wa. ¹⁸ Kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me ɓe ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəi-naa ki Timote dɔsay me ɓe ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (ɓone kin ɓari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəi-naa kin ɓa, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngɔdi ki ɔji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə Njé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Tɔsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titi tɔ kin, ɓari-de «makitibi lə ɓəə kilə je», mbata əi makitibi je ki ɔji rəbi ra kilə ɓəə lə Luwə, ə se rəbi kər nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ ne je ti mitə: Ne ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndər mbi njé kaw-naa je dɔ ne ndo ti ki ngom nim, dɔ pole ne ndo lə Jipi je ki ya njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Ne ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kər nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote ɔji dɔ kilə ɓəə ki Luwə ilə jie ti, taa ade gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go ɓuti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Ne ki bo ngay, sɔbi kadi Timote e ɓəə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dɔji njé kaw-naa je ki njé kər nɔde je kadi rəi rə ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kɔsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki Nje kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me dɔ ti ləje. ² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi Timote* ki j ngonm ki rɔjeti. J ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi me Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta dɔ ne ndo ti ki ngom

³ Təki ndo ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti*, isi ɓe bo Epəji ti nɔɔ*. Isi ti nɔɔ mba kadi indər mbi dije madi ki njé ndo ne je ki ngom, kadi tai kəə ta ti. ⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kər gin noji* ki gine gangi al, tado lo təl ta ne je kin pəti e gaki-naa par. A ra sɔje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al. ⁵ NDər mbi kin a re ki ndiginaa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ. ⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kɔji ki maji kin ə təli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto. ⁷ Rai rəde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təkɔ rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nim tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata ləde al, nə re mbata lə njé kadi dije kɔ, ki njé tɔ rə je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tɔ Luwə tɔ ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kɔde je. Re mba njé təl dije, ¹⁰ njé ra kaya je, ki dingəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije ɓəə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé təti ta je. Re ki mbata lə dije pəti ki njé ra ne ki ɔsi ta ne ndo ki rɔjeti lə Luwə. ¹¹ Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki tɔji tɔɓa lə Luwə ki nje maji.

* 1:2 Knjk 16.1   * 1:3 2Kər 1.16   * 1:3 2Kər 1.8   * 1:4 Kilə ngirə ne je 4-5; 9-11

Me-maji la Luwə mbata la Pol

¹² M-ra oyo Baḅe Jəju Kirisi ki adi-m tɔgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti. ¹³ Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, mi nje kadi kɔ dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tado m-ra ne je kin pəti ki go gər-e ti al. M-ra-de tado m-adi mem al*. ¹⁴ Baḅe ləje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. ¹⁵ Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kirisi re dənangi ti mba kaji njé ra majal je. Njé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti. ¹⁶ Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kirisi tɔji kisi dɔ ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e ne ndaji lə dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to biti ki nɔ ti.

¹⁷ Kadi tɔji ki tɔḅa e
Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,
Lə Luwə ki nje koy al,
Lə Luwə ki dum koo ki kəm,
Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dingəm me Timote ti

¹⁸ Ngonm Timote, ta kɔji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dɔi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irɔ-n rɔ ki maji. ¹⁹ Irɔ rɔ ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me ləde tuji. ²⁰ Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti nɔɔ. M-ilə Iməne* əi ki Aləgijandir* ji Sata ti, kadi ndoi kəl ta ki mal dɔ Luwə ti al ngəta.

2

Nə ndo ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

¹ Kəte nɔ ne je ti pəti, m-ndəji kadi dije kɔyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi nɔi dɔe ti, kadi rai-e oyo ki mbata lə dije pəti. ² Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata lə ngar je, ki njé kɔḅe je pəti, kadi j-isi maji jəke me ɔe ti, me ɔəl Luwə ti, ki ɔuki-naa ti. ³ E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə ləje ki Nje kaji-je. ⁴ Tado Luwə ləje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tɔje me gər ta ti ki rɔjeti. ⁵ Təki rɔjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbɔ dije ti ki Luwə e kare ba tɔ. E

dəw ki ɔari-e Jəju Kirisi. ⁶ E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n dɔ dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma dɔ gangi lo ti ki Luwə ɔji. ⁷ E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbe ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rɔjeti ɔi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki ɔji dɔ kadi-me ki ta ki rɔjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki ɔji dɔ dingəm je ki dəne je me kəy kaw-naa ti

⁸ E be ə, m-ndigi kadi dingəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

⁹ Be tɔ ə, maji kadi dəne je ka kibi kɔde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndɔji ta al. Ningə kadi dɔ ki ra ki ndɔji ta, ɔr ki gate e ngay, madi ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su rɔ ləde al. ¹⁰ Nə kadi sui rɔde ki kilə ra je ki maji ki tɔji kadi əi dəne je ki njé ra kilə ɔəə lə Luwə yo taa. ¹¹ Dəkagilo ne ndo ti lə Luwə, maji kadi dəne isi jəke oo dɔ ne ndo ki kanji kəl ta, ki kilə dɔ gin tɔgi ti. ¹² ɔəi taa, madi ta rəbi dəne kadi ndo ne dingəm al nim, kadi aw ki tɔgi dɔe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta. ¹³ MBata Adam ə Luwə ra-e kəte ɔəy taa ra Ebi. ¹⁴ E Adam ə su əde al, nə e dəne ə su əde adi al do ndu Luwə*. ¹⁵ Be ka, dəne a aji ki go rəbi lə ngon ki kɔji, təki re uwə tɔgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndɔji ta al.

3

Njé kər nɔ njé kaw-naa je

¹ Ta ki m-aw tə m-əl kam e ta ki rɔjeti: Re dəw madi sangi kadi n-ɔr nɔ njé kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra. ² Ningə sɔbi kadi dəw ki nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dɔe ti, e ngaw dəne ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rəne gin tɔgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta sɔbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije tɔ. ³ Sɔbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje tɔ rɔ al nim, nə e dəw ki səl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al tɔ. ⁴ Sɔbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je əi njé təl rɔde go ta ti ki njé ɔuki-naa ti. ⁵ Tado re

* 1:13 Knjk 8.3; 9.4-5 * 1:17 Amen e ta Ebirə ki kər me nə e rɔjeti, kadi e be! * 1:20 2Tim 2.17 * 1:20 2Tim 4.14 * 2:8 Tɔje ki taga 9.29; 1 NGar je 8.22 * 2:14 Kilə ngirə ne je 2.7-22; 3.1-6

dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?. ⁶ Səbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə kəji rə aw sie adi osi me ta ki gangi ti təkɪ su osi-n me ti be. ⁷ Səbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dəe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tə.

Diyakir je

⁸ *Diyakir je ka, səbi kadi əi dije ki njé ra ne ki rəjeti, səbi kadi əi dije ki njé kəl ta mindide joo al. A əi gə kasi je al, taa a əi njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tə. ⁹ Səbi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tɛɛ ki dəe me kadi-me ti kin ki ngame ki ay njay kanji kuwə-de ki ta. ¹⁰ Kəte nɔ kilə ti, səbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nɔde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹ Dəne je ki njé ra kilə diyakir ka, səbi kadi əi njé ra ne ki rəjeti tə. Səbi kadi əi njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi əi dije ki asi kuwəi rəde gin tɔgide ti tə. A əi dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹² Səbi kadi diyakir je əi njé dəne ki kare, kadi əi dije ki indəi kəmde go ngande je ti, ki go me kəy ti ləde maji. ¹³ MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kəsi-gon, taa asi kadi əli ta ki tɔgide də kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tə.

Nə ki Luwə tɛɛ ki dəe

¹⁴ M-ində mem də ti kadi me ndə je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi, ¹⁵ mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi əi njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təkɪ kagi ngadan kəy əi ki ngirə kəy əi tɔgi kəy, be tə ə, njé kaw-naa je əi tɔgi ne ndo ki rəjeti lə Luwə.

¹⁶ Nə ki Luwə tɛɛ ki dəe e ne ki bo ngay ki dum maji,

Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje.

Oji rəne tə dəw ki go darə ti,

Ningə, NDil Luwə bar-e dəw ki dana,

Malayka je ooi-e,

Dije ləi mbe ki oji dəe dan gin dije ti ki dangi dangi,

Dije adi-e mede ki lo je pəti dənangi ti.

Luwə un-e aw sie dərɔ ti me kəsi-gon ti.

4

Ta də njé ndo ne je ti ki ngom

¹ NDil Luwə əl ta ay njay təkɪ dəkagilo ki dəbəy ti, dije madi a iyəi go kadi-me ləde kə, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə ne ndo ki j rə ndil je ti ki majal tə. ² NJé ndo ne je ki ngom ki njé kadi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta də majal ti al, a ədi-de kadi buki-de wale. NJé ndo ne ki ngom ka kin əi dije ki mər ta ləde e ki tuji. ³ Ko dije ka kin əgi kadi dije taai-naa, ta əgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rəjeti, usoi ne je kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rəjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Nə ki kadi dəw mbatɪ goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tadə ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təli ne je kin pəti ki kay njay ti.

⁶ Lokɪ re ər gin ne je kin ki taga adi ngakoi je ooi ningə, a j nje ra kilə bəə ki maji lə Jəju Kirisi. A oji kadi j dəw ki ul rəi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndo ki rəjeti ki ingə.

Pol ilə dingəm me Timote ti

⁷ Maji kadi əsi su je ki kidə ki kəme goto ngərangi. Əi su je ki əsi ta ta lə Luwə. Ində də rəi ti kadi isi me bəl Luwə ti. ⁸ Kində də rə ti mbata kingə ne me ti, tə ngədi ki kay je be kin maje e nɔɔ, nə ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me ne je ti pəti. Tadə a adi-je kaji ki dənangi ti ne ki e ki dərɔ ti. ⁹ Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare. ¹⁰ Rəje ki j-isi j-adi kə, ki rə ki j-isi jɪ rəi, e ki mbata meje ki j-ində də Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije pəti ki dənangi ti ne, ki bo təi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tə.

Nə ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dəw madi kidi mba ke ki j basa al. Nə kadi j ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nɔ kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rəi ta tidə makitibi ti lə Luwə nɔ kosi je ti, ki ta kəji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti. ¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dəi ti, ki go rəbi

lə ngatəgi je ki njé kər nō njé kaw-naa je, ki indəi jide dəi ti. ¹⁵ Maji kadi ində rəi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kəmde ti. ¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi də rəi ti i wa, taa də nē ndo ti ləi nim tə. Uwə təgi ba me ti. Re ira be ningə, a aji rəi i wa taa a aji dije ki njé koo də nē ndo ləi nim tə.

5

Kal Timote ki rə njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dəw ki təgi ki təgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, səbi kadi ira-de tə ngakəi je ki me darə ti be tə. ² Ira ki dəne je ki təgi tə kəi je taa ngan mandi je tə konani je be tə. Ira nē je kin pəti ki mər ta ki ay njay nōde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rəjeti, ki dəw ki nje ra səde goto. ⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je nōō ningə, səbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi nē ra ki go rəbi ti lə Luwə də nojide je ti. Səbide kadi ooi go njé koji-de je təkəi njé koji-de je ooi gode kəte kin be tə. Tadə nē ra ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ Nje ngaw koy ki rəjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene də Luwə ti par. Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, isi əl ta ki Luwə, dəje kadi ra səne. ⁶ Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rəne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dəne ta nōō ka, e dəw ki koy me ndil ti. ⁷ Indo-de nē je kin be, mba kadi isi ki dəde taa ki ta dəde ti al. ⁸ Re dəw madi oo go nojine je al, ki bo təy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e dəw ki ilə kadi-me ləne kə. Dəw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tə nje ngaw koy ki bəle asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbə njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode. ¹⁰ Maji kadi dije gəri-e əji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dəw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togi nja dije ki kay njay lə Luwə nim*, e nje ra ki dije ki nē ki to tēē dəde ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tə. ¹¹ Onoi kadi indangi tə njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi

təde al tadə loki bə taa dingəm ra-de ningə, a iyəi kadi rə ləde mba kun go Kirisi kə, ə a taa ngaw. ¹² Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dəde ti, tadə naji ta kadi-me ləde ki kəte kə. ¹³ Nē ki rangi bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə radə ki bo ngay e kilə lo mbə ki ta kəy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta bə go dabi ti, taa əi njé kində gəngi də ta ti lə dije tə. Nē ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəlde ka to biriri tə. ¹⁴ E mbata kilə ra je ki be kin ə, səbi kadi njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy taa dingəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kəmde go me kəy ti ləde tə mba kadi nje bə ingə rəbi əl-n ta ki mal dəje ti al. ¹⁵ M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rəde to mbəl bəy iləi kadi-me ləde kə ə uni go *Satə. ¹⁶ Re nje kadi-me ki dəne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne nōō ningə, səbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e nē koti ki əy ə un də njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rəjeti ki dəw ki nje ra səde goto.

Njé kər nō njé kaw-naa je

¹⁷ Maji kadi ngatəgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kəsi-gon ki nē kigə go ji ki asi ta kilə ləde gidi joo. Ki bo təy, e njé je ki isi adi rəde kə mba kəji ta, ki ndo dije ta lə Luwə. ¹⁸ Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dəw a də ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə də ko ti mba kadi kande tēē.» Taa makitibi lə Luwə əl bəy tə ə nə: «Maji kadi dəw ki nje ra kilə ingə nē kigə go ji ki asi ta kilə ki ra*.» ¹⁹ Re dəw madi əl ta ki majal də ngatəgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigi sie də ti. ²⁰ Njé je ki rai majal, səbi kadi indangi-de ta kəm kəsi je ti mba kadi ndəge je bəli.

²¹ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rəi go ta je ti ki m-əli. Itəl rəi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana. ²² Nē ki səbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji də dəw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rəi-naa ti ki dəw də majal ti lie al. Ningə, i wa ay rəi njay də majal ti.

* 5:10 Lk 7.44   * 5:18 Dətarənom 25.4; 1Kər 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7

²³ NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rəi ta kati al ki dəkagilo je pəti kin. ²⁴ Dije madi je gin majal ləde to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dəde ti. Nə njé ki nungi, majal ləde to lo bəyɔ ti biti kadi ta ki gangi taa a ər ginde ndo ki gogi ti. ²⁵ Kilə ra je ki maji ka to be tɔ. Yə njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo bəyɔ ti ratata al.

6

Ta dɔ bəə je ti

¹ Dije pəti ki adi mede ki əi bəə je, sɔbi kadi iləi dəde gin tɔgi ti lə bade je. Iləi dəde gin tɔgi ti lə bade je mba kadi dəw əl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti al, taa dɔ ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al tɔ. ² E go ti al kadi bəə je ki bade je adi mede Luwə, uni girə dɔ ke ngakonaa me ta ti lə Luwə ə mbati kadi iləi dəde gin tɔgi ti lə bade je. Kede ngakonaa me ta ti lə Luwə ka kin ə sɔbi kadi rai kilə adi-de ki kəte nɔɔ bəy, tadɔ e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³ Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɔbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kile. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rɔjeti lə Babe ləje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti ləje kin ningə, ⁴ e dəw ki kun dɔ ta təl-e, taa e dəw ki isi day tɔ. Ne ki gər e ta ki naji ki to rəe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti dɔ ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki təti dɔ-naa ti je tɛɛi ti. ⁵ Ta ki naji ki gine gangi al, mbɔ dije ti ki ku dəde goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki əji dɔ ta ki rɔjeti goto dəde ti, tɛɛ lo kin ti nɔɔ. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne. ⁶ Təki rɔjeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rənəl dɔ ne ti ki to me jie ti. ⁷ Təki ji ren me duniyā ti ki jije kare, be tɔ ə j-a ji təl-n ki jije kare. ⁸ E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibi rɔje ningə, kadi ji ra rənəl dɔ ti. ⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me

tuji ti. ¹⁰ Tadɔ ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi uni rəde ba pəti indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kɔ ndilde.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nə i ki i dəw lə Luwə, ay gədi ne je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki bəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm. ¹² Irɔ rɔ ki maji ki əji dɔ kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tadɔ Luwə bari mba kadi igər ta kaji kin, dəkagilo ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji dɔ ti nɔ kosi dije ti. ¹³ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki nɔ Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rɔjeti nɔ Pɔsi *Pilati ti*, ¹⁴ kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi dɔi ti biti kadi Babe Jəju Kirisi təl re-n. ¹⁵ Babe Jəju Kirisi a re dəkagilo ti ki Luwə əji, Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ba rəne, E NGar lə ngar je ki Babe lə bəbe je, ¹⁶ E ki karne ba e nje koy al, Isi me kunjti ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al. Dəw kare ki dənangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto.

Dəw ki asi koo-e goto.

Tɔba ki tɔgi ki to biti ki nɔ ti e yae! Amen!

Ta ki əji dɔ njé ne kingə je

¹⁷ Əl njé ne kingə je ki dənangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul ne kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je ne je pəti ki to mbar mbar, jie əy al, mba kadi j-isi-n me rənəl ti. ¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi ne kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide əy al, kadi kəki ne kingə je ləde ki dije ki rangi. ¹⁹ Re rai be ningə, isi kaw i ne maji je ləde indəi lo ngəm ne ti ki maji ki ngə mba ndo ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rɔjeti.

Ta ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

²⁰ I Timote, sɔbi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. Əsi rəi kɔ kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki əsi ta ta lə Luwə, əsi rəi kɔ kadi ta je ki naji ti ki go ne gər ti ki ngom ki dənangi ti ne. ²¹ Dije madi uwəi kul ne gər kin, adi ndəmi go rəbi kadi-me ləde.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

Makitibi ki koo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki do makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki koo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta ko ti me kay dangay ti (1.17; 2.9). E dokagilo ki madi-kila je la Pol tusi-e iyai-e (4.10, 16). Pol e ta tol ta kila ti lane (4.6), a ndangi makitibi adi madi-kilane ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dabay ti (1.2). Makitibi ki koo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dabay makitibi la Pol ki ndangi.

Kila ngira ta ti, nje kaw kila Pol, ra oyo Luwa mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGA ninga, oji-n do ko ki a inga ba kila je la Luwa lo ti ti, ki ro ki a inga-de me kila kila mbe Poy Ta ki Maji ti la Kirisi, Pol ila dingam me Timote ti kadi uwatogine ba, ro ta asigar la Jaju Kirisi ki a do njane ti (1.3-2.13). Daje kadi asi rone ngerangi kadi dije ti ki nje ge ta ki maji ki ndae goto, ki nje tida ta je ki galala ki asi ta Poy Ta ki Maji. Pol ndaji Timote kadi oo do njane n-e Pol, ninga kadi inda kame go ne ndo ti ki rojeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tol ta ta ti, Pol al ta ki do rone ti oji-n do dokagilo ki nga ki e me ti, ninga iyatara oyo Babe Luwa ki isi inda kame gone ti me ko je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kila Pol ro ro ki maji mba ta la Luwa, biti tol tae (4.7). NGA ninga, sabi kadi nje kadi mede Kirisi, roi ko ro la Pol kin, ki kanji bal. Kadi roi ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwa togiba to.

Kuwaji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kila la Jaju Kirisi ki go ndigi ti la Luwa. Kila ram e mba kadi m-ila mbe ta kaji ki Luwa un ndune adi do ti ki takul kinda ro naa ti ki Jaju Kirisi. ² M-ila ki makitibi kin madi j Timote* ki j ngon ndigi lam. M-uwajii a m-daji kadi me-maji ki koo kam-to-ndoo ki kisi-maje la Luwa ki Bawje ai ki Babe laje Jaju Kirisi e sai naa ti.

Pol ra oyo Luwa

* 1:2 Knjk 16.1 * 1:3 Plp 3.4-5 * 1:4 1Tim 1.3

³ M-ra oyo Luwa ki m-isi m-ra kila made ki ngame ki ay njay taki kam je* rai kate be to. Kondoo ki kada loki m-isi m-al ta ki Luwa ninga, mem ole dai ti. ⁴ Loki mem ole do no ti lai*, bo koo-i ra-m ngay mba kadi ronol lam rosi. ⁵ Mem ole do kadi-me ti lai ki rojeti. Kadi-me kin j ro kai Loyisi ti ki balme bay taa to ro koi Enisi ti to. M-badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti to.

Pol daji Timote kadi inga ko sane mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin a, m-ole mei do ta ti kin kadi inda kami maji go kadi-kare ti la Luwa ki inga ki go me-maji ti lie, loki m-inda jim dai ti. ⁷ Taki rojeti, NDil ki kay njay ki Luwa adije, e NDil bal al, na e NDil ki rosi ki togiba ki ndigi-naa. Taa e NDil kinda do ro ti to. ⁸ Adi roi soli mba ma naji do Babe ti laje al. Taa adi roi soli dom ti, mi ki mi kay dangay ti mbata lie kin al to. Na kadi inga ko sam mbata Poy Ta ki Maji ki go togiba ti ki Luwa adi. ⁹ Luwa ki aji-je a bar-je, mba kadi kisi ki do taa laje e kisi ki do taa ki ay njay. Ra ne kin be mba kila raje je al, na e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwa adije me Jaju Kirisi ti kate bay taa kadi inda duniya. ¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kamje ngosine ki takul re la Nje kaji-je Jaju Kirisi. E a tol koy ne ki kare ti. Ninga ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gari kaji ki kisi kam ba ay njay njay to. ¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin a Luwa inda-m ta nje kila mbe nim, nje kaw kila nim, taa ki nje ndo ne dije nim to. ¹² E kin a, e gin kinga ko lam ki ngosine kin. Na rom sol-m do ti al. Taki rojeti, m-gar Luwa ki m-inda mem dce ti kin bati. M-gar maji kadi togiba Luwa asi naki kadi inda kamne go ne ti ki adi-m biti dabay ndo ti. ¹³ Ne ndo ki inga rom ti, un ta ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jaju Kirisi adije me kinda ro naa ti sie. ¹⁴ Ingam go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwa ki isi meje ti kin maji.

Kuwa ro ba la Onasipar

¹⁵ Igar kadi nje ki donangi Aji ti mbati mi. Pijal ai ki Ermojan ai mbode ti to. ¹⁶ Ki oji do Onasipar, kadi ra maji la Babe e do me kay ti lie. Taki rojeti, ila dingam mem ti taa taa. Taa rae sol-e dom ti me keem kay dangay

ti kin al tɔ. ¹⁷ Dɔkagilo ki tee Rom ti taa ə, sangi-m ki rɔ ki ti kati kadi ingə-m. ¹⁸ M-koy Babe Jəju kadi adi Babe Luwə oo kəm-to-ndoo lə Onəsipər ndo gangi ta ti. Taa j wa ki dɔi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adi-m dɔnangi Epəji ti.

2

Nje rɔ lə Kirisi ki maji

¹ J ngonm Timote, maji kadi uwə tɔgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rɔ naa ti ki Kirisi kin. ² Ningə ne ndo ki ingə rɔm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tɔ. ³ Ingə kɔ sɛm tɔ nje rɔ ki maji lə Jəju Kirisi. ⁴ Nje rɔ madi dan njé rɔ je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dɔne ti, ki ində rɔne ta ne je ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kay ngədi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngədi ki go ndu-kun ti al goto. ⁶ Nje ndər ki nje ra kilə ki tɔgine ə a ra rɔnəl dɔ kandi ko ti kəte. ⁷ Maji kadi imər ta dɔ ta ti ki m-əli kin maji ningə, Babe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole dɔ Jəju Kirisi ti

⁸ Adi mei ole dɔ Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti lə *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbe. ⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kɔ. Dɔi-mi ki kulə gindi tɔ dɔw ki nje tɔl dɔw be. Nə ta lə Luwə dɔw ki asi dɔw-e goto. ¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki dɔ ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kosi-gon ki ratata tɔ. ¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rɔjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tɔ.

¹² Re j-uwəi tɔgije ba sie ə,
J-a j-qi ɔe naa ti sie tɔ.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,
E ka a ə nə n-gər-je al tɔ.

¹³ Re je j-a dɔ njaje ti al ə,
E a dɔ njane ti.

Tadɔ a naji ta gər rɔne al ratata.

Nje ra kilə ki rəe səl-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede dɔ ta je ti kin taa taa. Ki nɔ Luwə ti, əl-de ki tɔgi mba kadi gaki-naa dɔ ku ta je ti ki ndade goto kin

al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dɔe tɔ tuji yo. ¹⁵ Ində dɔ rɔi ti kadi itee nɔ Luwə ti tɔ dɔw ki asi, nje ra kilə ki rəe səl-e dɔ kilə ti lie al, ki ilə mbe Poy Ta ki Maji ki rɔjeti lə Luwə ki go rəbe ti. ¹⁶ Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki əsi ta kadi-me. Təki rɔjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndade ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Ne ndo ləde tɔ tɔ do bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne* əi ki Piləti əi mbo dije ti kin tɔ. ¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rɔjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je j taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me lə njé ki nə je. ¹⁹ Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin dɔ ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yəe je ɔəti, ningə maji kadi dɔw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.» ²⁰ Me kəy ki bo ti, dɔw a ingə ne ra kilə je ki ra ki ɔr ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tɔ. Njé je ki nə je, e ki mba ra kilə ndo madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndo je pəti tɔ. ²¹ Re dɔw madi ay rɔne njay dɔ majal je ti kin ə, a to tɔ ne ra kilə kosi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae tɔ ti mbata ɔae, ki kində dɔ dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə lə Babe

²² Maji kadi ɔr rɔi kɔ me ngur darɔ ti ki dɔkagilo basa ti. Isangi rəbi ra ne ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay. ²³ Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa. ²⁴ Təki rɔjeti, dɔw ki nje ra kilə ɔə kadi Babe, e dɔw ki a gaki dije al, nə e dɔw ki a ɔji ndigi-naa ləne ki rɔ dije ti pəti nim, dɔw ki asi ndo ne dije nim. A e dɔw ki a isi dɔ ta ti tɔ. ²⁵ Ki mindi ki səl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kɔse ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi teei me gər ta ki rɔjeti ti, ɔa a təli uni angal ki maji gogi. ²⁶ A teei me gum je ti lə su ki uwə-n-de dangay ti, gin tɔgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Ne je ki a rai ne dɔbəy ndo je ti

¹ Maji kadi igər təki me ndo je ki dɔbəy ti, kagi lo je ki ngə a rəi. ² Dije a təli njé ra ta ne, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun

dɔde taa, ki njé kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti. A əi njé təl rɔde go ta ti lə njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə al tɔ. Taa a iləi koji dɔ ne je ti lə Luwə al tɔ. ³ Koo to dəw a goto rɔde ti, koo kəm-to-ndoo a goto rɔde ti, a əli ta ki rɔjeti al dɔ-naa ti, pa njiyəde a ale mba. A əi njé təl ne ki kanji koo kəm-to-ndoo, taa a əi njé kəsi ta ne ra ki maji tɔ. ⁴ A əi njé kun dɔ-naa, njé ra ne ki dɔ gu ti, kun dɔ taa a təl-de njé kəm tɔ je ti. A ndigi rɔnəl ki duniyə ti itə Luwə. ⁵ A ɔji gidi rɔde ti təki n-əi njé bəl Luwə, nə təki rɔjeti, naji ta gər tɔgi kadi-me. Ɔr rɔi kɔ kadi ko dije ti ki be kin. ⁶ MBo ko dije ti kin, a ingə njé je ki isi uri me kəy ti lə dəne je ki njé tɔgi goto, uwəi-de me gum je ti ləde. Əi dəne je ki majal dum dɔde, adi iyəi rɔde adi ngur darɔ je ki dangi dangi. ⁷ Isi ta ndo ne je ti ki dəkagilo je pəti, nə lo kadi asi tɔje me gər ta ti ki rɔjeti goto ratata. ⁸ Təki dəkagilo ti ki kəte, Janəsi əi ki Jambirəsi ɔsi ta *Moji ka kin ə*, njé je kin ka ɔsi ta, ta ki rɔjeti tɔ. Əi dije ki ne gər ləde aw səde me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me ləde ka, ndae goto tɔ. ⁹ Lo kaw kəte ləde ki ngay a goto, tadɔ dije a gəri ne rade je ki majal təki ndo je ti ki kəte, dije gərii ne ra je ki majal lə Janəsi əi ki Jambirəsi ka kin be tɔ.

Pol ndaji Timote kadi ngəm go ne ndo ki ingə rone ti

¹⁰ Nə j, ində kəmi o-m me ne je ti pəti: me ne ndo ti ləm, me pa njiyəm ti, me koji ta ra je ti ləm, me kadi-me ti ləm, me kisi dɔ ti ləm, me ndigi-naa ti ləm, taa me kuwə tɔgi ba ti ləm tɔ. ¹¹ Igər rəbi ki dije indəi kəm-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki kɔ je ki ngay ki m-ingə me ɔe bo ti ki Atiyosi, ki Ikoniyom, taa me ɔe ti ki Lisitir tɔ*. Təki rɔjeti m-ingə kɔ ngay wa, nə taa taa, Babe isi ɔr-m me ne je ti kin kɔ. ¹² Tə ki rɔjeti, dije pəti ki gei njiyə me bəl Luwə ti ki takul kində rɔ naa ti ləde ki Jəju Kirisi a ingəi kɔ. ¹³ Nə dije ki njé me ndul, ki njé ndo te je a awi kəte kəte me majal ki ra ti par par. Me kilə rade je ti, a ədi ndəgi dije təki əi je wa ka dije ki rangi ədi-de be tɔ. ¹⁴ Nə ki ɔji dɔi, maji kadi uwə go ne je pəti ki indo ə itaa tə ne je ki rɔjeti kin səm. Tadɔ igər dije ki ingə ne ndo kin rɔde ti ɔti*. ¹⁵ Dəkagilo ki ito ki dui ba ɔə igər ta je ki ndangi ki ay

njay lə Luwə kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gər ki rɔjeti, ki a tɔje səi kaji ti ki takul kadi-me Jəju Kirisi. ¹⁶ Tadɔ makitibi ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə to NDilne ki ay njay səm ti. Ningə ndae to ti mba ndo ne dəw, mba kadi ɔji dəw adi mbati ne ra ki majal, mba kər dəw ta rəbi, taa mba ndo ne dəw mba kadi pa njiye e go ndigi ti lə Luwə tɔ. ¹⁷ E be mba kadi dəw lə Luwə e ki kasi naa bərəre me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki maji.

4

Kilə mbe Poy Ta ki Maji

¹ E be ə, ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti ki a gangi ta dɔ dije ti ki isi ki dɔde taa ə se njé koy je, ki mbata təl re lie ə se kɔbe lie, ² m-dəji kadi ilə mbe Poy Ta ki Maji kin par par, dəkagilo ti ki maji ə se ki majal. Ɔr dije ta rəbi, ikəl dɔ hal ti ki majal, ilə dɔngəm me dije ti ki takul ne ndo ləi, ki kisi dɔ ti ki kanji kiyə tae. ³ Tadɔ dəkagilo a re nɔ kadi dije a mbati ne ndo ki rɔjeti, ə a rai ne je ki go me ge je ti ləde. A sangi njé ndo ne je ngay ki a gugi dɔde wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo. ⁴ A uti mbide dɔ ta ti ki rɔjeti, ə təli rɔde go su ki kidə ti yo. ⁵ Nə j, maji kadi ində dɔ rɔi ti me ne je ti pəti. Uwə rɔi ba me kɔ je ti. Maji kadi ira kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji ləi kin maji. Ində kəmi go ra kilə ɔə ti lə Luwə maji tɔ.

Pol təl ta ngədi

⁶ Ki ɔji dəm, dəkagilo re kadi m-ilə rəm kadi-kare ti m-adi Luwə ngata. Dəkagilo koy ləm re nga. ⁷ M-rɔ rɔ ki maji, m-təl ta ngədi ləm, m-ngəm go kadi-me ləm. ⁸ NGəsine, ne kigə go ji njé tətɔ rɔ je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Babe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndo dangi ta ti. A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, ə isi ngəmi ndəe kərəngi.

Poy ta je ki dɔbəy ti

⁹ M-dəji kadi ində dɔ rɔi ti, ə re kalangi ingə-m. ¹⁰ Tadɔ Dəmasi iyə-m kɔ, ə aw Təsaloniki ti, mbata ne maji je ki dɔnangi ti, ki dəkagilo ti ki ɔone uwə me. Kirəsasi aw dɔnangi Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti tɔ*. ¹¹ Luki ki karne ba par ə e səm ne. Ire

* **3:8** Tɔje ki taga 7.11, 22 * **3:11** Knjk 13-14 * **3:14** 1.5; 2.2 * **4:10** Kol 4.14; Plm 24; 2Kər 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 * **4:11** Knjk 12.12, 25; Kol 4.10

ki Marki kəmi ti adi-m tadɔ a ra səm maji ngay me kilə bəə ti ki e jim ti✠. ¹² M-ilə Tisiki me be bo ti ki Epəji✠. ¹³ Dəkagilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti lə Karpusi, me be ti ki Tirowasi✠ kin jii ti ire-n adi-m. Oj makitibi je ləm jii ti tɔ. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin. ¹⁴ Aləgijandır✠ ki kodi ko ne je adi-m kɔ ngay, nə Babe a ige ki go kilə rae ti. ¹⁵ I ka, maji kadi ində kəm-kədi dɔ rɔi ti rɔe ti tɔ, tadɔ mbati ta je ləje ki tɔgine ngay. ¹⁶ NDɔ gangi ta ti ləm ki dɔsəy, dəw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi kɔ. Nینگə kadi Luwə tidə majal kin dɔde ti al. ¹⁷ Nə Babe e səm naa ti. E ə adi-m tɔgi mba kadi m-ilə-n mbe Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dəe. Luwə ə ər-m kɔ ta bəl ti. ¹⁸ Babe a ər-m kɔ ta ne je ti ki majal pəti. Nینگə a aji-m mbata kɔbe lie ki dɔrə ti tɔ. Tɔji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika nim, Akila nim adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti lə Onəsipər tɔ✠. ²⁰ Erasi nay be bo Korəti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyə Mile ti✠. ²¹ Isangi rəbi kadi ire kəte nɔ nay kul ti. Ebulu, ki Pudəsi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngakɔ je je pəti uwəi jii.

²² Kadi Babe e səi, nینگə kadi me-maji lie nay səsi pəti tɔ.

✠ **4:12** Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ✠ **4:13** Knjk 20.6 ✠ **4:14** 1Tim 1.20 ✠ **4:19** Knjk 18.2; 2Tim 1.16-17
 ✠ **4:20** Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

Makitìbì kì Pol ndangì adi Titì

Ta kì dɔ makitìbì tì kì Pol ndangì adi Titì

Titì kì Pol ndangì makitìbì ade kin e Jìpì (Gal 2.1-3). Titì e kì kare dan madì-kilə Pol je tì. E e ə ilə rone nangì ra adi Pol əi kì njé kaw-naa je kì Korəti tì təlì iləi nojì naa tì (2Kor 7.6-16). Pol ndangì makitìbì kin adi Titì loki Titì e dɔ dər tì kì Kìrəti. Pol ade kilə kadi ində kəmne go njìyə majì tì lə njé kaw-naa je kì Kìrəti tì (1.5).

Lo kilə ngìrə ta tì, Pol əl Titì nɛ kì uwə mee ə ndangì-n makitìbì kin ade (1.1-4). Go tì, əl-e nɛ je kì sɔbì kadi dəw oo rə njé kər nɔ njé kaw-naa je tì (1.5-16). Ta kì re go tì, Pol adi Titì ta kɔjì ɔjì-n dɔ bɔtì dije je kì dangì dangì kì toi dan njé kaw-naa je tì, kadi ində kəmne gode tì. Adi e dɪngəm je kì tɔgì, kì dəne je kì tɔgì, kì ngan basa je, kì ngan mandì je kì sɔbì kadi dəne je kì tɔgì a indəi kəmde gode tì, kì bəə je (2.1-15). Go ta kɔjì tì, Pol ɔjì Titì rəbì kilə lə njé kun go Kìrìsì kì sɔbì kadi ɔjì-de adi rai, kadi isì kì naa kì lapìya kì kanjì gangì-naa (3.1-11). Pol təl ta ta ləne kì ngan ndu je kì kadi ra kì Titì me kilə tì nìm, kì ta kuwə jì-naa nìm tɔ (3.12-15).

Ta kì to me makitìbì tì kì Pol ndangì adi Titì kin, e ta kì un njé kaw-naa je pəti, bì e ta kì dɔkagilo tì lə Titì par al. Ta dɔ kində-naa dɔ kilə tì kì goe goe dɔ njé kaw-naa je tì, ə se kində kəm go njé kaw-naa je tì kadi njìyə majì, kì ta kì dɔ pa njìyə njé kər nɔ njé kaw-naa je tì, kì kilə kì sɔbì kadi njé kaw-naa je wa rai kin, e ta kì sɔbì dɔ njé kaw-naa je pəti kì lo je tì kì dangì dangì.

Kuwə jì-naa

¹ Mi Pol kì bəə kilə lə Luwə, mi kì nje kaw kilə lə Jəju Kìrìsì ə m-ndangì makitìbì kin. Mi nje kaw kilə mba kadi dije kì Luwə mbətì-de adi mede. Taa kadi m-ɔjì-de kadi gəri nɛ kì rɔjɛtì kì go ndu Luwə tì tɔ. ² Be mba kadi indəi mede dɔ kaji tì kì bitì kì nɔ tì, kì Luwə kì nje ngom al, un mindìne adi-je dɔ tì kəte nɔ nɛ je tì pəti. ³ Luwə ɔjì ta lə nɛ adi dije gəri kì takul kiyə kì iyə jìm tì kadi m-ilə mbɛɛ

dɔkagilo tì kì e wa ɔjì. M-ilə mbɛɛ kì go ndigì tì lie e kì Nje kaji-je.

⁴ M-ndangì makitìbì kin m-adi jì Titì[☆] kì jì ngonm kì rɔjɛtì. Jì ngonm kì rɔjɛtì me kadi-me tì, kì je kare ba dɔ tì. Kadi me-majì kì kisi-maje lə Luwə kì Bawje əi kì Jəju Kìrìsì kì Nje kaji-je e səi naa tì.

Kilə kì kadi Titì ra me be tì kì Kìrəti.

⁵ M-iyəi gogì dɔnangì tì kì Kìrəti mba kadi tə itəl ta kilə je kì nay. Nìngə kadi ində ngatɔgì je dɔ njé kaw-naa je tì me be bo je tì kare kare pəti. Ində-de kì go kɔjì tì kì ndɔ kì m-ɔjì. ⁶ Nìngə sɔbì kadi dəw kì ngatɔgì e dəw kì ta goto dɔe tì, e ngaw dəne kì kare ba, kadi e dəw kì ngane je əi njé kadi-me je, kì kadi dəw ində ta dɔde tì ɔjì dɔ hal kì majal ə se dɔ ngə al. ⁷ Sɔbì kadi nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw kì ta goto dɔe tì, mbata e nje ngəm nɛ lə Luwə. Kadi e nje tɔ rə al, e nje wongì al, e gɔ kasi al, e nje rə al, taa kadi e nje ge nɛ kì go rəbì tì kì dana al, al tɔ. ⁸ Sɔbì kadi e nje ra mba, kadi e nje ge nɛ ra kì majì, e nje kəl ta kì go rəbe tì, e dəw kì dana, e dəw kì ay njay, e nje kuwə rone gin tɔgìne tì. ⁹ Majì kadi uwə rone ngəme ta tì kì rɔjɛtì, kì aw naa tì kì nɛ ndo kì ingə. Lo kin tì, a asi kadi ilə dɪngəm me ndəgì dije tì kì nɛ ndo kì rɔjɛtì. Taa a asi kadi ɔjì njé je kì isì ndoi nɛ je kì rangì kadi gəri təkì ndəmi rəbì tɔ.

¹⁰ Dije ngay dan *Jìpì je tì əi njé mbatì təl rɔde go ta tì kì rɔjɛtì, isì tidəi ta je kì birìrì, isì ədì dije kì ta kì ndae goto. ¹¹ Adi uti tade dɔ ta je tì ləde. MBata tui dɔ dije me kəy je tì ngay kì nɛ ndo kì kadi dəw ndo al. Rai be mba kadi ingəi nɛ kìngə kì go rəbe tì al jì dije tì. ¹² Dəw kare dande tì, adi e nje kəl ta kì tade tì əi je wa ə nə: «Dije kì Kìrəti tì əi njé kəl ta kì ngom kì ndɔ je pəti, əi da je kì mande majal, əi njé ra ta mede, kì njé dabi je.» ¹³ Nìngə ta kì əl kin e ta kì rɔjɛtì, ə majì kadi indangì-de kì rə tɪj, kadi əi njé kadi-me je kì rɔjɛtì. ¹⁴ Bì kadi təlì rɔde go su je kì kidə tì lə Jìpì je kì go ndu-kun tì lə dije kì njé mbatì ta kì rɔjɛtì kam al. ¹⁵ Kì rə dije tì kì ayì njay, nɛ je pəti ayì njay tɔ, nə kì rə dije tì kì ayì njay al, kì dije kì njé kadi mede al, nɛ kì ayì njay goto rɔde tì. Nɛ kì ayì njay goto rɔde tì, tadɔ nɛ gər ləde, kì mede kì kadi uwə-de kì ta tuji. ¹⁶ Dije kin, əlì tade tì təkì n-gəri Luwə, nə kilə

☆ 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

rade naji ta gər-e. Əi njé ra ne ki to nje, əi njé tər rə je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

2

Ta də dije ti ki təgi, ki ngan basa je ki mandije, ki bəə je

¹ Ningə ki səbi dəi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rəjeti. ² Əl baw dıngəm je kadi əi dije ki njé kuwə rəde gın təgide ti, dije ki asi ta kəsı-gon, dije ki njé ra ne ki go rəbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki təge to, kadi əi dije ki awi ki ndıgi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Əl kə dəne je kae ti wa kın be tə. Əl-de kadi pa njiyəde e pa njiyə dije ki ayi njay, kadi əi njé kəl ta ki majal də dije ti al, taa kadi əi go kasi je al tə. Ningə, kadi əi njé ndo ne ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dəne je ki du kadi ndıgi ngawde je ki ngande je. ⁵ Kadi əi njé ra ne ki go rəbe ti, əi njé ngəm rəde, əi njé kində kəmde go me kəy je ti ləde maji, əi dije ki maji, əi njé kilə dəde gın ngawde je ti. Re rai be ningə, dije a əli ta ki mal də ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan mandije tə, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pəti. ⁷ Ningə j wa ki dəi, səbi kadi j ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti ləde. Kadi ne ndo ləi e ne ndo ki təgi gangi ki ndam goto me ti. ⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay njay, ki dəw asi kadi a əl yəne əsi-n kade al. Re ira be ningə, njé kəsı-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dəje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dəde gın təgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ıngəi maji rəde ti. Kadi naji ta bade je ti al, ¹⁰ taa kadi bəgi-de al tə. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərərə, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kəsı-gon də ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

¹¹ Luwə təji me-maji ləne, ki e gın kaji lə dije pəti ki taga wangi. ¹² Me-maji lə Luwə kın ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniyə j-iyə kə. J-iyə kə mba kadi j-isi ki dəje taa dəkagilo ti ki bəne kın me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rə go ndu Luwə ti. ¹³ Ji rai be taa kadi ji ngınəi maji ki j-ındəi meje də ti, kadi ji ngınəi ndə

ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a təe-n me təba ti ləne. ¹⁴ Kirisi ki un rəne adi ki mbata ləje, mba kadi gangi-n dəje ta ne ra ti ki majal pəti. Gangi dəje kadi ji təli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki ıngəi bıl me ne ra je ti ki maji. ¹⁵ E kın ə, e ne ki kadi indo dije, kadi ilə-n dıngəm mede ti. Təgi kər nə dije ki aw-n kın, kadi ındangi-n-de ki rə ki tı kati. İra adi dəw madi kidi al.

3

Pa njiyə njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi iləi dəde gın təgi ti lə ngar je ki njé kəbe je. Kadi təli rəde go ta ti ləde, ningə kadi əi bəsi ta ra ne je ti ki maji maji pəti. ² Əl-de kadi əli ta ki majal də dəw madi ti al, kadi əi njé ge kəl al, kadi əi njé kilə noji naa ti, kadi dije pəti gəri səl ləm ləm ləde tə. ³ MBata je wa ka, kəte dəje goto, je njé təl rə go ta ti al, ji ndəm rəbi, je gın təgi ti lə ngur darə je, ki koo maji rə je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndıngə ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tə. ⁴ Nə lokı Luwə ki nje kaji-je təji maji ki ndıgi ləne ki taga mbata ti lə dije kın ə j-ıngə-n kaji. ⁵ Luwə aji-je ki go rəbi kilə raje je ki dana al, nə e ki go koo kəm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta rəbi lə man batəm koji ki sigi, ki ta rəbi lə NDıle ki təl-je dije ki sigi ti*. ⁶ Luwə buki NDıl ki kay njay kın dəje ti ki tae ba, ki takul Jəju Kirisi ki nje kaji-je. ⁷ Luwə buki NDıl ki kay njay dəje ti ki go me-maji lie, mba kadi ər-n ta dəje ti. Ər ta dəje ti kadi ji ngınə-n kaji ki to bitı ki nə ti ki j-ındə meje də ti.

⁸ Ta kın ə e ta ki rəjeti. Ningə m-ndıgi kadi a də ti ngə, mba kadi dije pəti ki adi mede Luwə, ındəi rəde ta ne ra je ti ki maji maji. E kın ə e ne ki maji ki ndae to ti mbata lə dije pəti. ⁹ Ningə, ta ki naji-naa ti ki to mbə, ki kər gın noji je, ki gangi-naa, ki kəl-naa də ndu-kun je ti kın, əi ne ki ndade goto, ə maji kadi əsi rəi ngərəngi kə kadide ti*. ¹⁰ Dəw ki nje re ki gangi-naa dan njé kaw-naa je ti, maji kadi ındər mbie nja kare, ındər ki kə joo, ə re oo ta ləi al ningə, səbi kadi əse ngərəngi. ¹¹ İgər maji kadi dəw ki be kın, e dəw ki ndəm rəbi. Ə re nay ki lo ra majal ti ningə, isi gangi ta də rəne ti e wa.

Ta je ki dəbəy ti

¹² NDɔ̄ ki m-a m-ilə Artəmasi ə se Tisiki[☆] wa, ə tɛɛ rɔ̄i ti ɓa, kadi j kalangi ire ingəm Nikopolisi ti. Tadɔ̄ m-ndigi kadi nay kul osi dɔ̄m ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kəmi go Jənasi ti, ki nje gər rəbi gangi ta je əi ki Apolosi[☆] maji. Ira səde dɔ̄ rəbi mba ti ləde. Ira səde kadi nɛ madi du-de al. ¹⁴ Maji kadi dije ki əi dije ləje, ndoi kaw kəte me nɛ ra je ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki dije ki nɛ to rəde. Ningə, kisi ki dɔ̄ taa ləde a e kare ki ndangi al tɔ̄.

¹⁵ Dije pəti ki əi səm naa ti ne uwəi jii. Uwə ji madije je, ki əi njé kadi-me je.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi pəti. Amen!

[☆] 3:12 2Tim 4.12   [☆] 3:13 Knjk 18.24; 1Kər 16.12

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilamq

*Ta ki dɔ makitibi ti ki Pol ndangi adi
Pilamq*

Pilamq e dɔw kare ki tɔe ɓa ki adi mene Jɔju Kirisi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Pilamq e madi Pol (1). Aw ki ɓəə kare ki tɔe nə Onəjim, ki tɛɛ me kəy ti lie ay. Ningə dɔw gər nɛ ki ra nɛ ə Onəjim ay-n al nim, taa dɔw gər rəbi ki ingəi-naa ki Pol ki dɔkagiloe ti nɔɔ kin to dangay ti kin al nim tɔ. Nɛ kare ɓa, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirisi. NGa ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rɔ Pilamq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rone ti. Kadi oo-e tɔ ɓəə al ngata, nə kadi oo-e tɔ ngokɔe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilə ngirə makitibi ləne ki ta kuwə ji Pilamq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Pilamq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Pilamq (4-7). Go oyo ki ra ti nga ɓa Pol ində nɛ dɔji ləne ki mbata lə Onəjim ki nɔ Pilamq ti, tadɔ Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rɔ ɓane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə tɔ dije ngay ki tɔde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə tɔ dɔw tɔ Arsipi ki j-o tɔe Plm 2 tɔ Kol 4.17 tɔ kin. Dɔmaji ə e darɔ Onəjim ə wa ə aw ki makitibi lə Kolosi je tɔ e ki ya Pilamq tɔ.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilamq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm ɓi ində tɔgi dɔe ti al nim, taa maji tɔgi ki Pilamq aw-n dɔ Onəjim ti al nim tɔ. Nɛ kare ɓa, ole me Pilamq tɔ, me dije pəti ki a tidəi makitibi kin tɔ dɔ ndigi-naa ti lə Kirisi ki a ra kadi ta ri ə to dan dije ti ka, a təli iləi noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji lə Jɔju Kirisi, naa ti ki ngokɔje Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii j Pilamq ki j madije ki ngay taa j madi-kilə je tɔ*. ² J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rɔ ləje ki mbata lə Kirisi kin tɔ*. Ningə j-uwə ji njé

kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi j Pilamq tɔ. ³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jɔju Kirisi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Pilamq

⁴ M-ra oyo Luwə ləm mbata dɔkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dɔi ti j Pilamq. ⁵ Tadɔ m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki ɔji dɔ kadi-me ningə, adi mei Babe Jɔju Kirisi tɔ. ⁶ M-dəji Luwə kadi kində rɔ naa ti ləi səje dɔ kadi-me ti tɛɛ ki kandi nɛ ngay. Kadi-me kin a tɔji kadi dije gəri kilə je pəti ki maji ki j-asi ra ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Jɔju Kirisi. ⁷ NGokom, m-ingə rɔnəl ki me-səl ngay ki mbata ndigi ləi, tadɔ ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi ləi kin.

Nɛ dɔji lə Pol mbata Onəjim

⁸ E be ə, re m-ingə tɔgi ji Kirisi ti mba kadi m-ɔjii nɛ ki sɔbi kadi ira ka, ⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji nɛ tɔ dɔji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatɔgi, taa dɔkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jɔju Kirisi, ¹⁰ m-dəji nɛ kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGəsine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jɔju me kəy dangay ti ne*. ¹¹ Kəte e dɔw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsine, təl dɔw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rɔi ti gogi, e ki e dɔw rɔm. ¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rɔm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dɔkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jɔju kin. ¹⁴ Nə m-ndigi ra nɛ madi ki kanji koo yaɪ, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra maji ləi e ki go me ndigi ti ləi j wa, ɓi e ki tɔgi ti ki kində dɔ ti al.

¹⁵ Dɔmaji ə, Onəjim gangi-naa səi dɔkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata. ¹⁶ A inge gogi tɔ ɓəə al ngata. A o-e tɔ dɔw ki gate e ngay itə ɓəə. A e ngokɔi ki nje ndigi ləi me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yam ɓəy, ki go darɔ ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tɔ madi-kiləi ningə, uwe rɔi ti təki e mi wa ə uwə-m rɔi ti be. ¹⁸ Re ra səi nɛ madi ki nəl-i al, ə se re aw ki ɓangi ləi dɔe ti ka, ində dɔm ti. ¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i ɓangi kin. Maji kadi igər təki m-aw ki ɓangi dɔi ti, adi e darɔi j wa. ²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba

kadi ıra kilə kin adi-m me tɔ Babe ti. Ira adi mem səl me tɔ Kirisi ti.

²¹ Məm ole dɔ təl rɔ go ta ti ləi dɔkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ıra təkɪ m-dəji. Dɔmaji ə, a ıra itə e ki m-dəji kin bəy. ²² Ningə m-dəji mba kadi ində dɔ kəy madi dana adi-m. Tadɔ m-ində mem dɔ ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kɔbɛ je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dɔbəy ti

²³ Eparirasi uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirisi[☆].

²⁴ Madi kiləm je, Marki[☆] əi ki Arisitarki[☆], taa Dəmasi[☆] əi ki Luki[☆] uwəi jisi tɔ.

²⁵ Kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi Ebirə je

Dəw ki ilə rone səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sɔbi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbɛ Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə ji-naa ki ta təl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkɪ e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tɔ. Ne kare 6a, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə toji-de kadi gəri təkɪ Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkɪ Luwə ɔji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dɔsəy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nim (1.4-2.18), dɔ Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e Nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə təl-n ta ne pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sɔbi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noo, j-ingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɔne ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ

Jəju Kirisi ti, kadi tətɪ rɔ təkɪ Kirisi tətɪ-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi təl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me ne je ti ki ngə ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl tɔ təkɪ kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, sɔbi kadi njé kadi-me je goi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki bitɪ ki no ti ki to isi nginə dije ki njé təl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dɔkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti. ² Ningə ki ngosine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dɔrə ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e 6a ne je pəti tɔ. ³ Kunji ki əti 6əl lə Luwə ɔji rone ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki darɔ Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dɔnangi ti ne. Loki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti 6əl, me dɔrə ti[☆]. ⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je sɔy. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dɔ malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«I ə j ngonm,
M-təl bawi me ndɔ ti ki ɔne» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,
Ə e, a e ngonm» kin ka, tɛɛ ta-e ti ki rɔ malayka ti madi al ratata tɔ[☆].

⁶ Nə dɔkagilo ti ki Luwə aw kadi ilə ngonne ki kare ba me dɔnangi ti ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti ɔsi məkəsɪde nangi nɔe ti.»

⁷ Luwə əl ta ki ɔji dɔ malayka je ə nə:

«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,
Taa tə ndon por je be tɔ[☆]»

⁸ Ningə ki ɔji dɔ ngonne, Luwə ə nə:

☆ 1:3 Pa je 110.1 ☆ 1:5 Pa je 2.7; 2 Samiyəl 7.14 ☆ 1:7 6-7: Dətarənom 32.43; Pa je 104.4

«I Luwə, a ɔ be ratata.

Nɛ ra ki dana e ɔl kɔbe ki a ɔ-n be dɔ dije ti
ləi.

⁹ I nje ndigi nɛ ra ki dana, ə nje mbati nɛ ra
ki go ti al tɔ.

Be ə, i ki i Luwə, Luwə ləi, kɔti dan ngar
madi je ti,

Ur yibi rɔnəl dɔi ti[☆].»

¹⁰ Ningə təl əl bəy tɔ ə nɔ:

«E i Babe ə, lo kilə ngirə nɛ je ti, ira dɔnangi,
Ningə dɔrə e nɛ ra ji tɔ.

¹¹ Nɛ je kin pəti a gotoi, nə i, a isi lo kisi ti
ratata.

Dɔrə ki dɔnangi a ngisi tɔ kibi be.

¹² A dole-de təkɔ dəw a dolə-n tuwə kam be,
Oyo, a mbəli-de təkɔ dəw a mbəl-n kibi kam
be.

Nə i, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dɔi taa, ki dɔ ɔal je, ki dɔ ɔal
je[☆].»

¹³ Malayka madi kare dan malayka je ti
lie ki Luwə əl-e ə nɔ:

«tre isi dɔ ji kɔm ti,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tɔgi ti, goto.»

¹⁴ Ki ɔji dɔ malayka je, əi ndil je ki njé ra
kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de mba kadi
rai ki dije ki a aji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

¹ Be ə, maji kadi nɛ ndo je ki j-ingəi kin,
adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji ndami ə, j-a
ndami rəbi. ² Ji ɔr kadi ta ki ndɔ ki malayka
je rai əli kaje je e ta ki rɔjeti[☆]. Ningə dije pəti
ki njé kal dɔ ndu kin nim, njé təl rɔde go ti
al nim, Luwə adi-de kində kɔji ki sɔbi kadi
ingəi. ³ Təkɔ rɔjeti, j-əi wa ka j-a nali kində
kɔji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti ɔal be
kin tɔ nɛ ki kare. Ta kaji kin, Babe Jəju wa
ə ilə mbəe dɔsəy. Ningə njé je ki ooi ta-e ti,
rəi mai naje adi-je, təkɔ e ta ki rɔjeti. ⁴ Luwə
wa ki dɔne ma naji dɔ ta kəl-de ti kadi e ta
ki rɔjeti ki takul nɛ kɔji je ki əti ɔal nim, nɛ
ra je ki dəw asi ra al nim, ki mbəli je ki ra
ki rəbi je ki dangi dangi nim tɔ. Taa Luwə
tɔji nɛ ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin,
kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDile ti, ki
go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dɔnangi ti ne pəti

☆ **1:9** 8-9: Pa je 45.7-8 ☆ **1:12** 10-12: Pa je 102.26-28
22.23 ☆ **2:13** Ejay 8.17

⁵ J-isi j-əl ta dɔ kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki a re.
Ningə kisi ki dɔ taa ki sigi ka kin, e malayka
je ə, Luwə a adi tɔgi dɔ ti al. ⁶ Makitibi lə
Luwə ə nɔ:

«I Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rɔi ki mbata
lie be ə?

Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi goe ti be
ə?

⁷ Ra-e adi malayka je əi dɔe ti mbata ngon
dɔkagilo ki ndəy be,

Ningə ilə jɔgi piti ki kɔsi-gon dɔe ti.

⁸ ɔsi gone mba kadi ɔ be dɔ nɛ kində je ti
pəti[☆].»

Loki Luwə ilə nɛ je pəti gin tɔgi ti lə dəw,
nɛ madi kare ki iyə taga goto. Ningə ki
ngɔsine kin, j-o kadi ɔ be dɔ nɛ je ti pəti al bəy.

⁹ Nə j-o Jəju ki kəte, malayka je itəi-e ki mba
dɔkagilo ndəy, ki mba kadi ki takul me-maji
lə Luwə, ki ade oy mbata lə dije pəti. Ningə e
ki tadɔ kɔ ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n
jɔgi piti ki kɔsi-gon dɔe ti.

¹⁰ Təkɔ rɔjeti, Luwə e nje ra nɛ je pəti, taa
nɛ je pəti əi yəe je tɔ. Luwə təl Jəju dəw ki asi
naa bərərə ti go rəbi kɔ je ki ingə, mba kadi
dije ngay ki təli ngane je, indəi rɔde naa ti
sie dɔ piti ti lie tɔ. Tadɔ Jəju e njé kɔr nɔde
kaw səde kaji ti. ¹¹ Ningə Jəju ki nje təl dije
ki kasi-naa bərərə ti dɔ majal je ti ləde, taa
njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde
e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rɔ Jəju səl-e al
kadi ɔar-de ngakone je. ¹² Jəju əl Luwə ə nɔ:
«Ma m-əl ta ki ɔji dɔi ngakom je,
Ta kəm kosi dije ti ləi,
M-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti[☆].»

¹³ Ningə əl bəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti,
Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-
de,

Ki toi tɔ nganm je be[☆].»

¹⁴ Təkɔ dije ka kin awi ki darɔ ki məsi ka
kin ə, Jəju wa ka, təl rɔne dəw ti ki rɔjeti tɔ
əi be tɔ. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki
aw ki tɔgi lə koy jine ti, təl nɛ ki kare. ¹⁵ Jəju
oy mba kadi taa dije ilə-de taa tɔ. Dije ki
dɔkagilo kisi ki dɔ taa ləde pəti, isi tɔ bəe je
me ɔal koy ti. ¹⁶ Təkɔ rɔjeti, Jəju re mba kadi
ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki
dije ki gin kɔji ti lə *Abirakam. ¹⁷ E be ə, me
nɛ je ti pəti, kadi to tɔ ngakone je be, mba

☆ **2:2** Knjk 7.53 ☆ **2:8** 6-8: Pa je 8.5-7 ☆ **2:12** Pa je

kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti bəl, taa ki nje ka do njane ti njururu do kilə ti ki Luwə ade to. E ə, a bər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim to. ¹⁸ Oyo, Jəju wa ki done ingə ne na nim, ingə ko nim to. Be ə, ngəsine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tēēi dəde ti.

3

Jəju e ki bo do Moji ti

¹ NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə bar səsi, maji kadi uri kəmsi ki do Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta do ti taga ta kəm dije ti. ² Təki rəjeti, Luwə kəti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A do njane ti ki ro Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndo ki *Moji a-n do njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be to*. ³ Təki rəjeti, Jəju asi ta piti ki itə ya Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsi-gon itə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGa ningə nje ra ne je pəti e Luwə. ⁵ Moji a do njane ti me kilə je ti pəti ki ndo ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta oji do ne je ki Luwə a əl me ndo ti ki lo ti ti. ⁶ Nə Kirisi a do njane ti tə NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde do kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi togi je ba, taa ji rai rənəl do ne kində me do ti ləje to.

Kər kəə lə dije lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbisi oi do ta ki NDil Luwə əl kin:
«Dəkagilo ki bone kin, re oi ndu Luwə ningə,
⁸ Oti kadi adi mesi ngə təki ndo ki kasi je təi-mi ro kin be,
Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.
⁹ Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi,
Go bal ti ki kuti so ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmde kin.
¹⁰ E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin,
Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.
Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rəde ti goto.
¹¹ Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kam al ratata*.»

¹² Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi do rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al. ¹³ Təki bone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti bəy kin, maji kadi iləi dīgəm me na ti ki ndo je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi do bar lie bəy kin. Irai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al. ¹⁴ Təki rəjeti, je ki kində ro naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndo ki j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba biti ta təl ta ne je ti.

¹⁵ Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dəkagilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi ngə təki ndo ki kasi je təi-n ro dilə lo ti kin be.»

¹⁶ Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli təi ro dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Moji or node ə tēē səde me be ti ki Ejipi ti wa kin. ¹⁷ Ə se njé je ki ra to ə, wongi ra Luwə səde bal kuti so wa? Wongi ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a do-naa ti bisiri dilə lo kin. ¹⁸ Ə se njé ki ra to ə, Luwə ibi rone kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rəde goe ti kin*. ¹⁹ J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadə mbati kadi adi-e mede.

4

¹ Be ə, təki dəkagilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi do rəje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al. ² Tadə je ka, təki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin to ə, iləi mbə kin adi je to. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rəde ti, mbata taai ki kadi-me al. ³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongi ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə:

A uri me be kər kəə ti ləm al ratata*.»

NGa ningə, təki rəjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti. ⁴ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta oji-n do ndo ki ko siri ə nə: «Luwə or kəə me ndo ti ki ko siri do kilə je ti pəti ki ra*.» ⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata*.»

☆ 3:2 Kər Isirayəl je 12.7 ☆ 3:11 7-11: Pa je 95.7-11 ☆ 3:18 16-18: Kər Isirayəl je 14.1-35; Pa je 95.11 ☆ 4:3 Pa je 95.11 ☆ 4:4 Kilə ngirə ne je 2.2 ☆ 4:5 Pa je 95.7-8

⁶ Njé je ki ilai mbə Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede dɔ ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi tɔ tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti. ⁷ E be ə, Luwə ində dɔ ndɔ ki rangi dana, ɓar-e ə nə: «NDɔ ki ɓone.» Luwə əl ta je kin ɓal ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi ngə,» təkɪ m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təkɪ rɔjeti, re Jojuwe ɔr nɔ *Isirayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndɔ kər kəə ki rangi gogɪ al ngata*. ⁹ Be ə, ndɔ kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nɔɔ bəy. A e ndɔ kər kəə ki titi-naa ki ndɔ ki kɔ siri ki Luwə ɔr-n kəə kin be. ¹⁰ Tado dəw ki ur lo kər kəə ti lə Luwə ə, a ɔr kəə dɔ kilə ti ləne, təkɪ Luwə ɔr-n kəə dɔ kilə ti ləne kin be tɔ. ¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi tɔgi dɔ rɔje ti mba kadi j-uri me be kər kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi dɔ rɔjeti mba kadi dəw madi kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkɪ kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki tɔgi ngay tɔ. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rɔjeti maki maki. A aw ɔdi dan ɓəngirə je nu. Nɪngə ta rɔje je ki rɔti-naa, ki wuy dɔje je ka aw ɔdi tɔ. Kɔji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki dɔ ɓəngirə je ti ka, ta lə Luwə tɛɛ ki gine. ¹³ Nɛ kare ki mbɔ nɛ kində je ti lə Luwə ki ɓɔyɔ rɔne ta kəme ti goto. Nɛ je pəti naji rɔde ta kəme ti ay njay njay. Nɪngə e nɔ Luwə ti tɔ ə nɔ nɔ a ɔr gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta dɔ ti nɔ dije ti taga kin ba, tado, təkɪ rɔjeti, j-awi ki nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo, ki nje tɔgi ki aw bitɪ tɛɛ lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə. ¹⁵ Nje kijə nɛ məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kɔ səje dɔ tɔgi kasi al je ti ləje. Təkɪ rɔjeti, e wa ka, nai-e me nɛ je ti pəti tɔ je be tɔ. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al. ¹⁶ Adi j-ɔti ɓasi ki nɔ kimbər kɔbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tɪ kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal

je ləje kɔ nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tɔ ra səje dɔkagilo ti ki me je ge.

5

¹ Təkɪ rɔjeti, njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Nɪngə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi nɛ məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim tɔ. ² Nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo wa ki dɔne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi gər ə ra ki dije ki njé ra nɛ ki majal ki go me ndigɪ ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi. ³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tɔ*.

⁴ Ra kilə kijə nɛ məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rɔne ki dɔ rɔne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul ɓar ki Luwə ɓar-e taa. Nɛ kin ə ra, dɔkagilo ti ki ɓari-n *Aro.

⁵ E be ə, yə Kirisi ka to be tɔ. E e wa ə adi rɔne tɔɓa mba kadi n-təli-n nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə:

«I ə, i ngonm,
Ilə ngire ɓone, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə:

«I nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki a isi ratata,
Tə Məlsisədəki be*.»

⁷ Dɔkagilo ti ki Jəju e dɔnangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangɪ dangɪ, taa əl sie ta ki go kare ki sɔl dɔ, ki ndune ki bo taa ki man nɔ kəmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti*. Nɪngə Luwə oo dɔ ndue mbata kilə ki ilə dɔne gin tɔge ti. ⁸ Təkɪ rɔjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kɔ je ti kin pəti, ndo kadi təl rɔne go Luwə ti. ⁹ Loki Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata nɪngə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rɔde goe ti. ¹⁰ Təkɪ rɔjeti, Luwə inde nje kijə nɛ məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDər mbi dɔ kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Nɛ je toi ngay kadi j-əl dɔ ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ɔr mee kadi ay njay dəsi ti

* 4:8 Dətərənɔm 31.7; Jojuwe 22.4 * 5:3 Ləbətiki 9.7 * 5:6 5-6: Paje 2.7; 110.4 * 5:7 Mt 26.36-46; Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

goto, tadoŋa səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi. ¹² Təki rəjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə bitə ɓone ka, igei kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne ɔji dɔ ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin ɓəy. Igei mba tə ngan je ki kasi be ɓəy bi ne kuso lə ngatɔgi je ki tɔge to ti al. ¹³ Dəw ki nay ki lo kay mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta dɔ ne ti ki rəjeti al. ¹⁴ NGata ningə, ne kuso ki tɔge to ti e ki mbata ngatɔgi je. Tado ki go kilə je ti ki isi rai ki ndo je kare kare pəti me kisi ki dɔ ta ti ləde, asi kadi ɔri mbɔ ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be ə, maji kadi j-ai dɔ ne ndo ti ki ɔji dɔ ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki tɔgi gangi me kadi-me ti. Adi ji tali ji rai dɔ ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kɔ kin al, ² taa kadi ji təli ji rai dɔ ne ndo je ti ki ɔji dɔ ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji dɔ dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dɔbəy ti kin al ngata tɔ. ³ J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki tɔgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴ Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kənde e ki tɛɛ ki takul kunji lə Luwə. Nai kadi-kare ki dɔrɔ ti ooi nim, taa ingəi NDil ki ay njay nim tɔ. ⁵ NDigi Poy Ta ki Maji lə Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gəri ne ki ɔji dɔ tɔgi je ki a rai naa ti ki dəkagilo ki Luwə a ilə-n ngirə kɔbe ki a re nim tɔ. ⁶ Nə re e be ka, təli osi me pa njiyəde ti ki majal ki kəte kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi dəw a təl re səde ki nja joo ɓəy kadi yəti pa njiyəde goto. Təki rəjeti, ɓəi NGon lə Luwə dɔ kagi-dəsi ti təkə rangi ɓəy. Ningə iləi rɔsəl dɛe ti ta kəm dije ti.

⁷ Adi j-uni ne ndo ki dɔ lo ndɔr ti, loki dɔnangi ay man ndi ki isi ədi ki dəkagilo je pəti, ə tɛɛ ki kandi ki maji adi njé je ki ndəri ki mbata ləde tɔ ningə, tɔji ki taga kadi Luwə njangi dɔ lo ndɔr ka kin. ⁸ Nə re dɔnangi ibə tone je ki kon je yo ningə, e dɔnangi ki ndae goto. Luwə a ndəle ə təl ta dɔnangi kin e kadi iləi por dɛe ti par.

✧ 6:14 Kilə ngirə ne je 22.16-17

⁹ NGakoje je ki njé ndigi je ləje, re j-əl ta kin be mɔndi ka, ji gər me je ti maji kadi səi, səi dɔ rəbi ki maji ti. Dɔ rəbi ki a tɛɛ səsi kaji ti. ¹⁰ Təki rəjeti, Luwə e nje ra ne ki dana ki dəkagilo je pəti. Adi mee a oy dɔ ne ki maji ti ki irai al. Irəi ki njé kadi-me madi je, ningə isi ta ra ti ne ɓəy. Ne ra je ki maji ki isi rai kin tɔji kadi indigi Luwə. ¹¹ Nə ndigi ləje e mba kadi dəw ki ra dansi ti uwə tɔgine ba, ə nayi ki lo ra maji ti təkə isi rai kin bitə ndo ki dɔbəy ti. Ningə a ingəi ne je pəti ki indai mesi dɔ ti. ¹² Ji ndigi kadi itəli njé dabi je al. Nə kadi indaji pa njiyə njé je ki adi mede Luwə ə awi ki kore me. NJé je kin ə, ingəi ne maji je ki Luwə un-n mɔndine kadi n-adi-de.

Ne kində me dɔ ti ki rəjeti

¹³ Loki Luwə un mɔndine adi *Abirakam, dan go kun mɔndi ka kin ki kibə rɔ me tɔne ti wa. Təki rəjeti, dəw ki rangi ki ite kadi ibi rɔne ki tɛe goto. ¹⁴ Luwə ə nə: «M-a m-jangi dɔi təkə rəjeti, ə m-a m-adi gin kai je ɓayi-naa✧.» ¹⁵ Abirakam ngəm go kun mɔndi lə Luwə ki kore me. Be ə, ingə-n ne ki Luwə un-n mɔndine ade. ¹⁶ Loki dije ibi rɔde ningə, ibi rɔde ki tɔ dəw ki boy itə-de. Kibi rɔ ka kin a tɔji kadi ta je ki n-əli əi ta je ki rəjeti. Adi a ində gangi ta je ki tade asi-naa dɔ ti al. ¹⁷ Ningə Luwə ge tɔji njé je ki a ingəi ne maji je ki un-n mɔndine ka kin ki taga ay njay ɓəy, kadi ndu-kun je ləne a yəti al. Be ə, dan go kun mɔndi ləne ki kibə rɔ ɓəy. ¹⁸ Kun mɔndi əi ki kibə rɔ əi ne je ki joo ki dəw a yəti-de al. Be ə me kun mɔndi ti ə se me kibə rɔ je ti lə Luwə kin, a əi taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ilə dingəm me je ti ngay, j-əi je ki j-iyəi ne je pəti mba kadi j-uwə ne kində me dɔ ti, ki e ki kadi-je kin ba. ¹⁹ Ne kində me dɔ ti kin ra adi kisi ki dɔ taa ləje tɔ tə kəy ki kində dɔ mbal ti be. E ne ki dəw a ɓadi dɔ ti al nim, taa e ne ki ngə nim tɔ, ningə ində kibə gangi lo ki me kəy ti lə Luwə ki tɔ dɔrɔ ti gangi, ə ur me lo ti ki ay njay njay itə made je. ²⁰ E lo kin ə, Jəju ur ti kəte noje ti tə nje tɛɛ ta rəbi noje ti. Jəju təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki ratata tə Məlsisədəki be.

7

Məlsisədəki nje kijə ne məsi kadi-kare

¹ Məlsisədəki ka kin e ngar ki be bo Salem ti, taa e nje kijə ne məsi kadi-kare lə Luwə ki e də ne je ti pəti tə. E ə ingə *Abirakam lo ki təl lo tətə rə ti ki tətə ngar je, ə njangi dəe tə. ² E ə, Abirakam ade ki kare me ne ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n ta rə ti. Ki də kəte, kər me tə ki nə Məlsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bəy taa, Məlsisədəki e ngar ki be bo Salem ti tə, kər me tə ka kin nə: «NGar ki nje lapıya*.» ³ Makitibi lə Luwə əl ta lə baw Məlsisədəki ə se ta lə kəe al, nim taa əl ta lə gin kae je al nim tə. Bəy taa, əl ta də koje ti ə se də koye ti al ratata nim tə. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dəkagilo je pəti.

⁴ İgəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rə ti*. ⁵ NGan *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Mojı, e gu dəde ti kadi adi ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njə kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tadə əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tə. ⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dəgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi də Abirakam ki Luwə un mindine ade. ⁷ Ningə təkı rəjeti, ngatəgi ə a njangi də ngon ki du. ⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njə taa ki kare me ki dəgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji də Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba. ⁹ Ki dəbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dəgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njə taa ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tə. ¹⁰ Təkı rəjeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti lə ngan Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə səbi kadi dije kəti-de tə njə kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njə kijə ne məsi kadi-kare je tə *Arə be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərərə al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata. ¹² NGa ningə, re rəbi ra kilə lə njə kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi

yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tə. ¹³ Ningə Bəbe ləje ki ta je kin oji dəe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare də dingiri lo ti goto. ¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji də gin koji kin, Moji əl ta madi də ti al, loki əl ta ki oji də njə kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGəsi ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re. ¹⁶ E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darə ti al, nə ki go təgi kisi ki də taa ti ki a to ratata. ¹⁷ Təkı rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata, Təkı ndə ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸ Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kə mbata təge goto, taa ndae ka goto tə. ¹⁹ *NDu-kun je lə *Mojı asi kadi rai adi dije asi-naa bərərə ta kəm Luwə ti al. NGa ningə ne kində me də ti ki maji təi ndu-kun je lə Moji e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti. ²⁰ Ne ki rangi bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je tēgi njə kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nə ki oji də Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə: «Mi Bəbe ma m-yəti ndum al, M-un mindim m-ə nə: İ nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

²² Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, ji tı meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³ Ne ki rangi bəy, njə kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bəyi-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto. ²⁴ Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nəne ti tə. ²⁵ E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njə re ki rə Luwə ti ki takule. Təkı rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

²⁶ Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə əse ngərəngi kadi njə ra majal je ti nim tə. Ningə, un-e

inde adi isi ngərangi dərā ti nu, dō ne je ti pəti. ²⁷ Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi ijə ne məsi ki ndə je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə tə. Jəju ijə ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darəe wa ki adi dō kagi-dəsi ti kin. ²⁸ Tadō ndu-kun lə Moji ində jine dō dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGa ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine dō NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərərə ki nqne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹ Ta ki bo ki kadi j-əl dō ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərā ti, dō ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e dō təgi je ti pəti[☆]. ² Isi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərā ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

³ *Njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rai ki kadi-kare məsi je nim tə. Be tə ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tə. ⁴ Təki rəjeti, re Jəju e dənangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tadō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata. ⁵ Njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərā ti. Təki rəjeti, loki Moji ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi maji o-n dō ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndə ki m-əjii dō mbal ti[☆].» ⁶ Nə ngəsine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbo lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində dō kun mindi ti ki maji tə.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

⁷ Təki rəjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə[☆], Luwə a re ki e ki rangi ki

kə joo al. ⁸ Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndə je a rai nqə,
Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,
Ki dije ki Isirayəl ti nim,
Ki dije ki Juda ti nim tə.

⁹ Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,
Ki ndə ki m-ilə ki kade je,
NDə ki m-uwə-n jide,
Mba kadi m-təe-n səde dənangi Ejipi ti kin
al.

Lo kadi ay dō njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.

Be ə, mi Bəbe, m-a m-təl gidim madide tə.

¹⁰ Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə
Ki dije ki Isirayəl ti go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər
Mba kadi gəri ndu-kun je ləm,
M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin dō
bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,
Ə a əi dije ləm tə.

¹¹ Dəw madi kare ki a aw
NDoo dəw ki me be ti ləne,
Ə se ngokone kadi gər-m goto,
Tadō dije pəti,

flə ngire dō dije ki təgi ti biti təe-n dō ngan je
ki du ti,

A gəri mi.

¹² M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kə,
Mem a oy dō majal je ti ləde ratata[☆].»

¹³ Loki Luwə əl ta dō kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin əji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi re ne to kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti ki kəte

¹ Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki təji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi nq Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki dənangi ti ne tə.

² Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy ti ki dəsəy, ki bari-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e dō ti, isi ti nqə tə. ³ Ningə kəy ki kə joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bari-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je. ⁴ Lo kin ti ə dingiri lo ki ra ki ər e ti.

Ningə də dingiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbj e ki kilə por də ti. Me lo ti ki kə joo ti ka kin tə ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki ər e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki ər tə. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi təsi lə Arq ki ibə mbine e me ti tə. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki ɔji də kilə mindi ti e me ti tə. ⁵ Də sanduki ti ka kin ə, təli kagi je joo ki toi tə *Malayka je ki ɔari-de nə serube je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəi-de də ti. Malayka je ka kin naji bagide də lo kadi-kare məsi ti ki ɔji go kiyə go majal je lə dije kə. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw ər-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶ Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *NJé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde. ⁷ Nə me kəy ti ki kə joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me ɔal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kə nim, taa yə ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim tə. ⁸ NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tē al bəy. ⁹ Ne kəji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki ɔone. Kər me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərərə al. ¹⁰ Təki rəjeti, ne je kin əi ndu-kun je ki ɔji də ne kuso ə se ne kəy ki kuji ne ra je ki ɔji də kay rə ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra lə dije ki dənangi ti ne. NDade to ki mbata dəkagilo ki ndəy be par, bitə dəkagilo ti ki Luwə a ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rəne kadi-kare ti

¹¹ Nə Kirisi re tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərərə nim tə. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dənangi ti ne nim tə. ¹² Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur

me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n dəje nja kare ba par ratata də majal je ti. ¹³ Təki rəjeti, ki go ne jibəl ɔe ti, dije a təli bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məside je ki bu ngon kə mangi ki kilə por də ti də dije ti ki rai majal. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin təli ki kay njay gogi ki go ne jibəl ɔe ti. ¹⁴ Re ne kin e ki rəjeti kadi məsi da je awi ki təgi ningə, məsi Kirisi, təge a itə məsi da je say ngay bəy. Nə Kirisi wa un rəne adi Luwə tə ne kadi-kare ki ay njay ki təgi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a təgi ngəmeje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

¹⁵ Be ə, Kirisi e nje ka mbə dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. MBa kadi njə je ki Luwə ɔar-de ingəi ne nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adi-de. Ne kin a ra ne, tadə Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dəkagilo ti ki əi gin təgi ti lə kilə mindi ki kəte.

¹⁶ J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki ɔji də ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə. ¹⁷ Təki rəjeti, re dəw e ki də ne taa bəy ɔa, nda makitibi kilə mindi ki ɔji də ne nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to. ¹⁸ Be tə ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki təgi ra kilə kəte goto nə məsi ti ki ay. ¹⁹ Loki *Moji ər me ndu-kun je pəti təki ndangi-n me makitibi je ti ki mi nə kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki ɔari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki ɔir gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir tə. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti ɔa sikə də makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa də kosi dije ti nim tə. ²⁰ Dəkagilo sikə məsi ti, Moji ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune də ti adi səsi, kadi itəli rəsi go ti.» ²¹ Be tə ə, sikə-n məsi ka kin də kəy kibi ti ki də ne ra kilə je ti pəti ki me ti tə. ²² Təki rəjeti, ki go

✧ 9:6 Kər Isirayəl je 18.2-6 ✧ 9:7 Ləbətiki 16.2-34 ✧ 9:13 Ləbətiki 16.14-16; Kər Isirayəl je 19.9-17 ✧ 9:20 19-20: Tēje ki taga 24.3-8

ndu-kun ti, ne je ngay a təli ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto tə.

Kun rə kadi lə Kirisi ər majal je kə

²³ Ne je ki titi-naa ki ne je ki rəjeti ki dərə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki əji də ne je ki rəjeti ki me dərə ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je say. ²⁴ Təki rəjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rəjeti ki me dərə ti kin al. Nə e aw me dərə ti, əji rəne ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje. ²⁵ Jəju aw me dərə ti mba kadi adi rəne kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je. ²⁶ Re e be al ə, Kirisi a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu. Nə təki rəjeti, Kirisi re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti. ²⁷ Ningə e ki kində də dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti. ²⁸ Be tə ə, Kirisi adi rəne nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a əji rəne ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi əji njə je ki isi nginəi ndə təl-e.

10

Kirisi adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par

¹ *NDu-kun je lə *Moji əi ndil ne je ki rəjeti ki a rəi, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rə Luwə ti njay goto. Re ijəi ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto. ² Re e be al ə, njə je ki isi ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə. ³ Nə təki rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti. ⁴ Tadə məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

⁵ E be ə, loki Kirisi isi re me dənangi ti, əl Luwə ə nə:
«tge ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,
Nə ibə darəm.

⁶ İra rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,
Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəl-i al nim tə.

⁷ Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re dənangi ti kadi m-ra ndigi ləi,
Təki ndangi me makitibi ti ki kay njay əji-n dəm*»

⁸ Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «tge ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por də ti də dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim tə». NGA ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti. ⁹ Kirisi təl əl bəy ə nə: «O, m-re dənangi ti mba kadi m-ra go ndigi ləi». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rəne tə ne məsi ki sigi ində to ti. ¹⁰ Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rəne kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa də majal ti.

¹¹ Ningə njə kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndə je kare kare pəti mba ra kilə ləde nə Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata*. ¹² Nə Kirisi, adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi də ji kə Luwə ti ki nəne ti. ¹³ NGəsine ki isi də ji kə Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njə bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be. ¹⁴ Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təl-n dije ki ay-de də majal ti ki kasi-naa bərərə ti ratata.

¹⁵ NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tə, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

¹⁶ «Bəbe ə nə:

Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,

Go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-ində ndu-kun je ləm də bəngirəde ti,
M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta je ti ləde.»

¹⁷ Ningə təl əl bəy ə nə:

«M-a m-adi mem ole də majal je ti ləde al nim, taa də kilə rade je ti ki go rəbe ti al al nim tə*» ¹⁸ NGA ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rəi basi ki rə Luwə ti

¹⁹ Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēe noje ti kadi j-ur lo ki ay njay njay itə

* 10:7 5-7: Pa je 40.7-9   ☆ 10:11 Tēe ki taga 29.38   ☆ 10:17 Jərəmi 31.33-34

made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay. ²⁰ Tee ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibi gangi lo ki ində gangi, adi e darə wa ki adi ne məsi ti də kagi-dəsi ti. ²¹ J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde də kəy ti lə Luwə. ²² Adi ji rəi bəsi ki rə Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rə ki togı ki man ki ay njay. ²³ Adi j-ai də ne kində me də ti ki j-isi j-iləi mbe kin ngə, tadə ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təkı rəjeti. ²⁴ Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dıngəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tə. ²⁵ Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təkı njé ki nə je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dıngəm me naa ti yo je ki ne je, tadə təkı oy, ndə re lə Bəbe e bəsi.

²⁶ Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata. ²⁷ Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rə dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a o njé mbate je. ²⁸ Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndu-kun je ti ki *Moji ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji də mbati təl rə go ndu-kun je ti lie kin. ²⁹ Təkı rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində kəji ki ngə ngay bəy. Ne ki ra kin əji kadi ilə kəji də məsi kilə mindi ki taa-e ile taa də majal ti kin al. Təji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə. ³⁰ Təkı rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tə!

«Taa ilə də ti bəy ə nə:

Bəbe a gangi ta də dije ti ləne».

³¹ E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki ngə lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesı ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kə ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin. ³³ Njé ki nə je dansi ti, dije taji-de je adi-de kə je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungı əi bəsi mba kadi osi gin njé je ki isi ingəi ko kə je kin. ³⁴ Təkı rəjeti, ingəi kə ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənəl mba kadi dije taai ne maji

je ləsi də gu ti, tadə igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə. ³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tadə ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay. ³⁶ Maji kadi inayı ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təkı rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Me dəkagilo ki gəji ngay ti, nay ngay al nga, Nje re a re təkı rəjeti, a ər ndə aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dəne taa ki takul kadi-me.

Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al».

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba ti ta rəde al. Nə je mbo njé je ti ki adi mede, ə əi də rəbi kajı ti kin.

11

Ta də kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

¹ Tadə kadi-me Luwə, e kaw ki badi al də ne kində me də ti, taa e tij me kati də ne ki rəjeti ki dəw oo ki kəmne al tə. ² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatəgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dəde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dərə ki dənangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al. ⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təkı rəjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bəne».

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rəne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tadə Luwə un-e aw sie rəne ti dərə ti nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dərə ti, Enoki nəl Luwə».

⁶ Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bəsi ki rə Luwə ti, kadi gər mene ti maji təkı Luwə isi nə təkı rəjeti nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim tə.

⁷ Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndər-n mbie də ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kəji lə Luwə

al, adi ra bato mba kadi aji-n rone nim, aji-n gin dije ki me kay ti lane nim. Ki go rabi tal ro go ta ti la Nuwe kin a, ndal re-n do dije ti ki donangi ti. Ninga ki takul kadi-me lie a, Luwa tide-n daw ti ki nje ra ne ki dana*.

8 Ki takul kadi-me la *Abirakam a, loki Luwa bar-e ninga, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bar ti la Luwa a ji taa osi do rabi ti a aw me be ti ki gar nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwa ti. 9 Ki takul kadi-me a, ji aw isi-n ta be donangi ti ki Luwa un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kay kibi ti naa ti ki *Isaki ai ki *Jakobi. Ii je ka, ai nje kinga ne nduwa wa ki kare ki Luwa un-ndune adi Abirakam kin to*. 10 Abirakam ngam kadi n-isi me be bo ti ki ngire nga maji, ki Luwa wa mar ta do rabi ra-e ti kate bay taa, inda be bo ka kin ki darone wa to.

11 Ki takul kadi-me la Sara ki e kuji dane to a, dokagilo ti ki biga yipi a balme ka, Luwa ade tigi ade oji ngon, tado badi al kadi Luwa a ra ne ki un-n mindine kadi na ra. 12 E be a, ki takul daw ki kare wa ki biga yipi adi ndae nay ngay al donangi ti wa kin a, gin koji ki bayi-naa ta mee je ki dora ti a se yangira ki ta ba ti ki dum tida korde, tee ti.

13 Dije pati ki adi mede Luwa ka kin oyi ki kanji kadi ingai ne maji je ki Luwa un-ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Na ke a, ooi ne je ki ndo ki a rai ne nim, rai ronol do ti ngay nim to. Ninga gari maji kadi n-ai mba je ki nje njiya mba donangi ti ne. 14 Nje bar rode mba je ki nje njiya mba je donangi ti kin, oji ki taga ay njay kadi isi sangi be ki sobi dode taki rojeti. 15 Giri ta do be ti ki tee me ti kin al, tado re giri do ti a, ne ki a ogi-de kadi tali awi me ti gogi goto. 16 Taki rojeti, isi sangi be ki sobi dode ki maji ita be ki tee me ti, adi e be ki dora ti. E be a, ro Luwa sol-e al kadi bari-e Luwa la de, be a, inda do be bo madi dana ki mbata la de.

17 Ki takul kadi-me la Abirakam a, Luwa ge kadi n-a n-oo ne ki Abirakam a ra, adi daje kadi adi Isaki ne masi ti. Be a, Abirakam e basi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Ne je kin rai ne go kun ti ki Luwa un-n mindine ade-n kin*. 18 Taki rojeti Luwa al-e a na:

«E ki takul Isaki a, a inga-n gin koji lai ki m-un mindim madi*.»

19 Abirakam al taki Luwa asi naki kadi a ndal Isaki lo koy ti. E be a, Luwa tal ki ngone ade, ta ne ki Isaki oy a ndal lo koy ti be.

20 Ki takul kadi-me a, Isaki tiri-n ndune do Jakobi ti ai ki Esuwa oji do ji kiside ki lo ti ti. 21 Ki takul kadi-me a, Jakobi, loki e basi kadi oy, tar ndune do ngan je ti la Jisapi kare kare pati. Inda tagine do kagi tasi ti lane, osi-n makasine nangi no Luwa ti. 22 Ki takul kadi-me a, loki Jisapi e basi kadi oy, al ta do tee ti ki ngan *Isirayal je a tee donangi Ejipi ti ko. Ninga adi ngan Isirayal je ndu je ki oji do singa ninne*.

23 Ki takul kadi-me la nje koji *Mojji je a, bayi-e-n nay mita go ndo koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kuray ngay. Be a, bali mbati ra go ndu-kun ti la ngar al. 24 Ki takul kadi-me la Mojji a, loki tigi gangi nga ninga, mbati kadi dije gari-e ta ngon koji Parawo ki dane. 25 Mojji oo maji ngay ta kamne ti kadi n-inga ko naa ti ki dije la Luwa, ita kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dokagilo ki nday be. 26 Mojji oo kadi dije kidi-e ta Kirisi be, e ne ki ndae to ti ngay ita ne maji je ki Ejipi ti, tado ur kamne do ne kiga go ji je ti ki a inga me ndo je ti ki a re. 27 Ki takul kadi-me a, Mojji ati-n me be ti ki Ejipi ti ko, ki kanji kadi bal wongi la ngar. Ninga kame e kate do rabi ti lane ta ne ki oo Luwa ki dum koo ki kam kin, ki kamne be. 28 Ki takul kadi-me Luwa a, Mojji inda-n ndo ki a bari-e na Paki, a adi Isirayal je sikai masi ta kay je ti la de, mba kadi malayka ki nje tui ngan dar je ki Ejipi ti, tui ngan dar je la Isirayal je al.

29 Ki takul kadi-me la Isirayal je a, gangi ba kasi ta donangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai ta Isirayal je be ninga, man ba ka kin, tibi dode pinim.

30 Ki takul kadi-me la Isirayal je a, loki njiyai gugi do ndogi bor ki do be bo Jariko ti ndo siri ninga, ndogi bor ka kin budi nangi mur mur. 31 Ki takul kadi-me a, Rakabi ki e kaya dane inga yo taki nje kasi ta Luwa ingai kin, al, tado uwa nje kinda manji be je ki rone ti maje.

32 Ninga ta ki kadi m-al nay ngay bay, na dokagilo asi-m al kadi m-al kidi ta je ki oji do Jadyo je, ki Baraki je, ki Japite je, ki *Dabidi

* 11:7 Kilā ngirā ne je 6.13-22   * 11:9 8-9: Kilā ngirā ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27   * 11:17 Kilā ngirā ne je 22.1-14

* 11:18 Kilā ngirā ne je 21.12   * 11:22 Kilā ngirā ne je 50.24-25; Tee ki taga 13.19

je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je. ³³ Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, tətə rə gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi bəl je təli da je ki təgide goto ti nim tə. ³⁴ Təli por je ki kəde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēēi ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei təlīi-de nim tə. Taa me təgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi təgi ki al də maji. Dəkagilo rə je ti, təli go rə je ki əti bəl, adi indəi ngədi nja njé rə je ti ki mba. ³⁵ Ki takul kadi ki dəne je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəli.

Ningə njé ki nā je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kə bitə tēē-n koy dəde ti. Rai be mba kadi ingəi tēē lo koy ti ki dəbəy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin. ³⁶ Njé ki madi je təli ne kogi je, tindəi-de ki ndəy je. Təi njé ki nungi ki kulə gindi, ə buki-de kəy dangay ti. ³⁷ Təlīi-de ki gajə mbal je təli-de je, tījəi-de ki si gangi-de dana joo je, təli-de ki kiyə kasigar je. Njé ki nā je iləi lo ta gəngi gəngi, ningə kibi kəde je e ngirə biyə je ə se ngirə batə je. Ne je pətəi nal-de. Adi-de kə ngay nim, taa rai-de majal ki əti bəl nim tə. ³⁸ Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dənangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade goto be. Adi toi tə dije ki rə tuwə-de 6e ləde be adi njiyəi ki dilə lo je, ki də mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole 6e ti je.

³⁹ Əi je pətəi Luwə ma naji ləde maji ki takul kadi-me ləde, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al bəy. ⁴⁰ Təki rəjeti, Luwə ində də ne madi ki maji təi dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa bərəre ti ki kanji je kəte goto.

12

Kuwə təgi ba me ngədi ti

¹ J-əi je ka, təki njé ma naji də kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pətəi ki a əgi-je kətəi kəte. Ki bo təi adi ji mbati majal ki isi bīndi je bīndi bīndi kin. Adi j-ayī-naa ngədi ki kuwə təgi ba me na-naa kəy ngədi ti ki to nə je ti kin. ² Adi j-uri kəmje də Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərəre tə kin. NDigi kadi oy də kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rəsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təki rəjeti,

✧ 12:6 Tər ta je 3.11-12

oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngəsine kin isi də ji kə Luwə ti ki isi də kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole də Jəju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kə ki əti bəl, nə oo tə ne ki kare. Jəju ra be mba kadi iyəi rəsi adi me tuji je taa təgisi al. ⁴ Me rə ti ləsi ki isi rəi ki majal ki ra, uwəi təgisi ba me rə ti bitə adi tēē koy dəsi ti al bəy. ⁵ Mesi oi də ta kəji ti ki Luwə adi səsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tə ta kəji ki baw ngon adi ngonne ki ə nə:

«NGonm, oti kadi ikidi kində kəji ki Luwə isi ində-i oji,

Ningə, loki kəl səi ə, adi or təgi al.

⁶ Dəw ki Luwə ndige, a oje ne je ki ra majal ade oo ki kində kəji,

Ningə dije pətəi ki Luwə gər-de tə ngane je, ində-de ki ndəy tə✧.»

⁷ E ki mba kadi kəmsi tēē də ne ra je ti ki majal ki isi rai, ə isi ingəi kə. Luwə ra səsi tə ngane je be. Tadə e ne ki go rəbe ti kadi baw ngon oji ngonne ne je ki majal ki isi ra.

⁸ Luwə isi ində nganne je pətəi oji-de, re ində səsi oji səsi al ningə, oji kadi səi nganne je ki rəjeti al, nə səi ngan lə dəw ki rangi yo. ⁹ Adi meje ole də bawje je ki go darə ti ki dənangi ti ne, ki indəi-je oji-je, ə j-isi təli rəje go ta ti je ləde mbata kində ki indəi-je oji-je. Be ə, maji kadi ji təli rəje go Bawje ki dərə ti ki itə bawje je ki dənangi ti bəy, mba kadi j-ingəi kaji. ¹⁰ Bawje je indəi-je oji-je ki mbata ngon dəkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je oji-je ki mbata maji ləje ki rəjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tə. ¹¹ Təki rəjeti, taji-naa ti ne, kində kəji a adi dəw rənəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndə je ki rangi ti, njé je ki njé təl rəde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim tə.

¹² E be ə, maji kadi imbati kadi səi dije ki njé təgi goto je, ə kadi təli dije ki nje təgi je.

¹³ Maji kadi uni go rəbi ki a njururu, mba kadi njé mətə je təi də rəbi ti al, nə kadi ingəi rə nga.

Kisi ki də ta ki maji lə nje kadi-me

¹⁴ Maji kadi indəi təgi də rəsi ti mba kadi isi ki lapiya ki dije pətəi. Ningə kadi kisi ki də ta ləsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injiyəi me ne ra ti ki ay njay al ə, dəw madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kəm-kədi də rəsi ti, kadi dəw

maɗi dansi ti tu gidine adi me-maji la Luwa kin al. Kadi daw maɗi kare dansi ti tal to ta kagi ki ati ki mane majal, ki a togi ninga, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al. ¹⁶ Kadi daw maɗi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi daw maɗi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kor kinda ta dangi mbata Luwa al. Oti kadi irai ta Esuwa ki, un ke ngon ki ngatogi lane ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al. ¹⁷ Igaru bati kadi-me ndo je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-inga njangi do ji bawne ti, na loe goto. Esuwa sa rabi ki man no kamne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yati kaji ta ra lane, na loe goto.

¹⁸ Irai basi kadi ne maɗi ti ki daw asi kadi, ta mbal Sinay ki tinge to ta por ki o bilim bilim, a se kil ndi ki ndul kururu, a se lo ki ndul, a se nal ki ila ki togine, ¹⁹ a se ndu tibi, a se ndu ta maɗi, al. Loka *Isirayal je ooi do ndu kin ninga, daji kadi n-ooi ta ki rangi kare do made ti gogi al ngata. ²⁰ Taki rojeti, togi Isirayal je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwa adi-de a na: «Daw ki ra ra, daw a se da, ki adi mbal a, a tilai-e ki gaji mbal tali-e», kin al. ²¹ Ne ki oi ati bal ngay adi *Moji a na: «Bal ra-m ngay adi m-dadi».

²² Na sai irai ba, irai basi ki ro mbal *Siyo ti, taa ki ro be bo ti la Luwa ki nje kisi kam ba ti. E Jorijalam ki dora ti, loka malayka je dibi bay bay isi rai ronol ti. ²³ Sai irai basi ki lo kaw-naa ti la njé je ki toi ta ngan je ki ngatogi je la Luwa, ki tade e ki ndangi me dora ti. Sai irai basi ki ro Luwa ti ki nje gangi ta do dije ti pati. Taa irai ki ro dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndo ki kate oyi, ki tali asi-naa barare taki Luwa ge. ²⁴ Sai irai basi ki ro Jaju ti ki buki masine mba kadi tal-n je ki kay njay ti. E nje ka mbo dije ti ki Luwa ki mbata kilé mindi ki sigi ki Luwa ila saje. Ninga mase ki buki ka kin al ta ki togine ita ya Abal.

²⁵ Indai kam-kadi do rasi ti, Oti kadi imbati koo do ta la nje kal sasi ta! Isirayal je ki dokagilo ti ki kate, mbati koo do ta la Moji ki nje kal-de ta donangi ti ne, kinda kaji nal-de al. Ninga j-ai je, Luwa ki isi me dora ti nu a isi al-je ta. Re ji tali gidije ta ta ti lie a, kinda kaji a adi-je kadi ki rojeti! ²⁶ Luwa ki dokagilo ti ki kate ndue yaki donangi ka kin a, un ndune

dokagilo ti ki bone bay a na: «Nja kare bay ma yaki donangi bay, na ke a, a e donangi par al, dora ka ma yake to». ²⁷ Ku ta ki a na: «Nja kare bay» kin oji kadi ne je ki Luwa inda-de kin a tuji-de pati ko mba kadi gotoi. Ninga ne je ki dum tuji par a nayi.

²⁸ Ninga j-ai je, kobe ki j-inga e kobe ki daw ki a asi tuwa-je me ti goto, a adi ji rai oyo Luwa, a ji rai kilé j-adi-e ki go rabi ti ki nal-e, ki toji ki kilé dce ti ki bal. ²⁹ Taki rojeti, Luwa laje e por ki nje ro ne je.

13

Kila dingam me naa ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi inayi ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je ta ngakonaa je be. ² Adi mesi oy do kuwa mba je ki rasi ti al. Tado nje ki maɗi je, lo kuwa mba je ti kin a, uwei malayka je ki rode ti kanji kadi gari go. ³ Adi mesi ole do dije ti ki toi kay dangay ti, ta ne ki sai je wa ka, sai dangay je naa ti sade be to. Adi mesi ole do nje je ti ki dije adi-de ko, ta ne ki sai je wa a dije isi rai sasi majal be.

⁴ Maji kadi taa-naa inga koji ki kilé do ti ro dije pati. Ninga kadi nje taa-naa je, dingam ki dane ngami rode mbata la naa. Tado Luwa a gangi ta do nje ra kaya je ti ki nje kuwa marim ti. ⁵ Me kisi ki do ta ti lasi, oti kadi irai ta la ki al do maji. Irai ronol do ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwa wa, a na: «Jagi, m-a m-iyai-ko al ratata».

⁶ E be a, j-a j-asi kadi j-ali ta ki me ki ti kati j-ai na:

«Babe e nje ra sam,

Ne ki a ra-m bal goto,

Ne ki daw a ra sam goto!»

⁷ Adi mesi ole do nje kor nosi ti je ki ali sasi ta la Luwa kate. Inayi ki lo mar ta do ji kiside ki dode taa ti biti koyde ti, a indaji kadi-me lade. ⁸ Jaju Kiriisi a yati al ratata, isi lo kisine ti, dokagilo ti ki kate ti nu nim, dokagilo ti ki bone ti nim, taa dokagilo je ti ki a re nim to. ⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi adi sasi adi itoi do rabi ti ki maji. Ne ki a maji, e kadi me-maji la Luwa a ila dingam mesi ti bi e ndu-kun je ki oji do ne kuso, ki a ila dingam mesi ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, nje je

☆ 12:20 Tee ki taga 19.12-13 ☆ 12:21 Dataranom 9.19
☆ 13:5 Dataranom 31.6, 8; Jokuwe 1.5 ☆ 13:6 Pa je 118.6

☆ 12:26 Aje 2.6 ☆ 13:2 Kila ngira ne je 18.1-8; 19.1-3

ki isi njiyæi go ti, ne ki ra sæde maji me ti noo goto.

¹⁰ *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi, awi ki tōgi kadi usoi ne ki e ki kilə dō dingiri lo kadi-kare ti ləje kin al. ¹¹ Təki rōjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kə. Nə darə nin da je e ki kilə por dō ti gidi be ti. ¹² Be ə, Jəju ka, oy gidi be bo Jorijaləm ti, mba kadi bər-n majal lə dije kə ki məsine☆. ¹³ Adi j-awi j-ingəi-e gidi be ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be. ¹⁴ Tadə dənangi ti ne j-awi ki be ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti. ¹⁵ Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tōji dō Luwə ti ki dəkagilo je pəti, tə ne məsi be, adi e kadi-kare pa je ki tēēi taje ti, ə gəri-e kadi e Bəbe. ¹⁶ Adi mesi ole dō ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayj ne maji je ləsi ki madisi je tō. Tadə kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

¹⁷ Maji kadi itəli rəsi go njé kər nōsi je ti, ə iləi dəsi gin tōgi ti ləde. Isi indəi kəmde gosi ti ki dəkagilo je pəti, tadə Luwə a dəji-de kadi oji-e go kində ki isi indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rəsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rənəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki ba ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti noo goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwə-je ki ta dō ne madi ti al. Təki rōjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dəkagilo je pəti. ¹⁹ M-dəji səsi ki ngamem ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirisi j taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirisi ki e Bəbe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo. ²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirisi. Ningə kadi dije piti-e ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi dō ti. Təki rōjeti, makitibi ləm ki m-ndangi m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tō. ²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokō je ki me kadi-me

ti Timote tēē kəy dangay ti☆. Re re kalangi ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ İrai lapiya njé kər nōsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *NJé kaw-naa je ki dənangi Itali ti ka uwəi jisi tō.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

☆ 13:12 Jə 19.17, 20 ☆ 13:23 Knjk 16.1

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki ɔsi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi ɔr ta rɔbi dije lɔ Luwə ki sanai-naa ki lo je pɔti ki dɔnangi ti ne (1.1). E ta ki tɔge e ngay, ningə Jaki un ne je ki dije ooi ki kɔmde ne ki kadi re əl-nde ta ə a ra kilə rɔde ti maji kin ə ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilə-n jine dɔ pa njiyəde ti ki majal ki rɔ-naa ti əi je wa ə se ki rɔ dije ti ki gəri Kirisi al.

Nɛ ki dɔsɔy, Jaki əl ta lɔ gosi ki e ne ki j rɔ Luwə ti ə sɔbi kadi e ki dɔje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, əl ta ki dɔ ndoo ti əi ki ne kingə, ta ki dɔ ne ki ngə ti əi ki ne na lə su, ta ki dɔ njiyə ki rɔjeti go Luwə ti, ki kadi dɔw a oo kande me kilə ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki əl ta ki tɔgine ngay dɔ gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), bəy taa kadi tɔl re dɔ ta ti ki ra rɔne tɔ kɔ ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta lɔ kadi-me ki kadi njiyə naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay tɔji-n ndonje ki isi ra majal je ki əti bəl (3.1-12). Ningə tɔl re əl ta ki dɔ gosi ti ki rɔjeti (3.13-18). Jaki ndɔr mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki dɔnangi ti ne nəl-de ngay, dije ki isi j̄i dɔ rɔde ba gangi ta dɔ madide je ti, taa ilə j̄ine kəm njé ne kingə ti ki isi rai njé ra kilə je ləde bəə ti tɔ (4.1-5.6). Ta tɔl ta ta ti, Jaki dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi əi dije ki njé kore mede, kadi əi njé kuwə tɔgide ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi əi njé ra ki naa me kilə ti lə NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi lə Jaki əl njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tɔdɔ kun go Kirisi e ta kadi dɔw əl ə nɔ: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji lə Jəju» tane ti ne be par al, nə kadi tɔji me pa njiyəne ti ki taga adi dije ooi. Re tɔji ki taga adi dije ooi ningə, e kin e go rəbe ti, tɔdɔ «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwə ji-naa

✧ 1:11 Tɛɛ ki taga 40.6-7

¹ Mi Jaki, ki nje kilə bəə lə Luwə əi ki Babe Jəju Kirisi, ə m-ndangi makitibi kin madi sɔi gin ka lə *Isirayəl ki dɔgi gide e joo ki isanai-naa dɔnangi ti ki tae ba. Nɛ ki dɔsɔy m-uwə jisi.

Kuwə tɔgi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi tɛɛi dɔsi ti ningə, maji kadi irai rɔnəl ngay dɔ ti. ³ Tɔdɔ sɔi je wa igəri bəti, loki kadi-me Luwə ləsi, tɔge itə tɔgi ne na je kin ningə, a ra kadi uwəi tɔgisi ba. ⁴ Ningə maji kadi kuwə tɔgi ba ləsi, tɔl tane maji, mba kadi sɔi dije ki kasi-naa bərəre, kadi ne ki majal ilə bəl rɔsi ti al, taa kadi ne kare ka du sɔsi al tɔ.

⁵ Re dɔw kare dansi ti, kəm-kədi du-e ningə, kadi kɔy Luwə, ə Luwə a ade. Tɔdɔ Luwə e nje kadi dije pɔti ne kare ki noo, ki me-nda, ki kanji ndɔr mbi dɔw. ⁶ Ningə kadi dɔwe kin kɔy ki me joo al, nə ki kadi-me taa. Tɔdɔ dɔw ki nje me joo, to tɔ pulum man, ki nəl un-e, isi aw sie ki yo je ki ne je be. ⁷ Kadi dɔw ki be kin gər mene ti, təkɪ a ingə ne madi kare rɔ Luwə ti al. ⁸ Tɔdɔ e nje me joo, gər rɔbi ne rane al.

Nje ndoo ki nje ne kingə

⁹ Maji kadi j̄ ngokom ki nje kadi-me ki j̄ nje ndoo, ira rɔnəl dɔ kun ti ki Luwə un dɔi taa. ¹⁰ Be tɔ ə, kadi j̄ nje kadi-me ki j̄ nje ne kingə, ira rɔnəl dɔ sɔl ti ki Luwə sɔl dɔi tɔ. Tɔdɔ nje ne kingə a jɔre tɔ puti kam be. ¹¹ Loki kadi ɔsi ki tɔgine ningə, kam ndole, pute jɔre adi maji lie goto, be tɔ ə nje ne kingə a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra✧.

Nɛ na je

¹² Dɔw ki uwə tɔgine ba me ne na ti, e nje rɔnəl. Tɔdɔ loki dum dɔ ne na je pɔti ningə, a ingə jɔgi kaji ki Luwə un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e. ¹³ Loki ne na tɛɛ dɔ dɔw ti ningə, kadi ə nɔ: «E Luwə ə na-m al, tɔdɔ majal asi na Luwə al, taa Luwə wa a na dɔw al tɔ.» ¹⁴ Təkɪ ne na tɛɛ dɔ dɔw ti ningə, e kəm-nda lie e wa ə əde, ɔr-e aw sie me ti. ¹⁵ NGata ningə kəm-nda j̄ sɔm təkɪ dɔne j̄ sɔm be, bə oji majal, nga ningə loki majal tɔgi gangi bə tɛɛ koy. ¹⁶ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rɔsi ki ta je ki ngom, al. ¹⁷ Nɛ kadi ki maji ki kadi-kare ki asi-naa, j̄i rɔ Luwə ti ki nje ra kunj̄i je ki dɔrɔ ti. Luwə

mbəl rəne al, taa kəm ndile a yəti rəne, təkı kəm ndil a yəti-n rəne ki go kadi be kin al tō. ¹⁸E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rəjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dəsəy dan ne kində je ti lie.

Koo də ta ə ra go ti

¹⁹NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi dəw j langisi oo də ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al tō. ²⁰Tadə wongi lə dəw a ra ne ki dana nō Luwə ti al. ²¹Gin ne kin ə, kadi imbati ne ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al də, ki re ki go me ndul. Ningə itaai ta lə Luwə ki dibi mesi ti, ki də ki səl ləm, tadə e ta ki asi kaji səsi.

²²Ta lə Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy 6a itəli rəsi go ti taa. Loki isi ta koo də ti tə koo par ningə, e kadi ə isi ədi rəsi səi wa. ²³Tadə re dəw oo də ta, ə ra go ti al ningə, to tə dəw ki go ta kəmne me kətirongi ti be. ²⁴Loki go rəne ə ətə aw ningə, ta naa ti nōo par ə me oy də rəe ti ki kəte oo. ²⁵Nə dəw ki ndər gin ndu-kun lə Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rəne ba me ti, 6i ra rənəl də ko dəe ti par, adi me oy də ti al, nə ra go ti, dəwe kin a ingə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶Loki dəw madi oo rəne tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin təgine ti al ningə, isi ədi rəne tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto. ²⁷M-əl səsi kadi igəri təkı kun go Luwə ki maji ki ki rəjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me kə je ti, ki isi tēē dəde ti, ki kəsi rə ngərəngi kadi ne je ti ki to nje ki dənangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹NGakom je, səi ki adi mesi Bəbe Jəju Kirisi ki təji e lie, səbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tadə e ne ki uwə-naa ki kadi-me al. ²Tə kin ə 6one, dəw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rəne ti, ki ningə ki ra ki ər jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. Ningə dəw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rəne ti, re lo kaw-naa ti ka kin tō. ³Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ningə, i6uki-e ti ə əli-e əi nə: «tre, isi

nangi lo ki maji ti kin.» Ningə əli nje ndoo əi nə: «J a ki taa nōo» ə se «isi njam ti nanga ne be.» ⁴Təkı isi rai be ningə, se oi kadi e kər ə isi ərri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta də dije ti ki kəji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dənangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ingəi kəbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e. ⁶Ningə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi kə al wa? Taa isi awi səsi nō njé gangi ta je ti tō al wa? ⁷E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal də tō ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

⁸Təkı rəjeti, re itəli ta ndu-kun lə Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi dəw madi tə darəi j wa be,» kin ningə, irai go rəbe ti. ⁹Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ningə, e majal ə isi rai, ndu-kun lə Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal də ta je. ¹⁰MBata re dəw təl rəne go ndu-kun je ti lə Luwə pəti, nə al də ndu-kun ki kare ningə, təl nje kal də ndu-kun je pəti. ¹¹Tadə nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tō.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal də ta. ¹²Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki ne rasi je, təji kadi səi dije ki səbi kadi a gangi ta dəsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa. ¹³Tadə dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndə gangi ta ti al tō. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti də ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kilə e ki koy

¹⁴NGakom je, loki dəw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə təji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al. ¹⁵Tə kin ə 6one, ngokəje ki dīgəm ə se ki dəne awi ki rəde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndə je pəti al tō. ¹⁶Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rəsi tingə rututu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adi-de ne ki kadi ra səde, se maje e ri wa? ¹⁷Kadi-me Luwə ka to be tō, re təji rəne me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

¹⁸Dəw madi ə nə: «J aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tō.» Ba m-a m-əl-e

✧ 2:11 Tēē ki taga 20.13, 14; Dətərənom 5.17, 18

m-ə nə: «Maji kadi oji-m kadi-me Luwə lai ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-əji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tə.» ¹⁹ I adi mei təkə Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər təkə ndil je ki majal ka gəri-e be tə. Bəl rade adi dadi noe ti. ²⁰ I dəw ki dəi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa? ²¹ Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ər ta dəe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki də dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa? ²² OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je təli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərəre. ²³ E be ə təl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tə dəw ki dana.» Adi 6ar-e madine*. ²⁴ Oi ne maji, təkə Luwə ər ta də dəw ti ki takul kilə rae je, 6i e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

²⁵ Adi mesi ole də Rakabi ti ki e kaya dəne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rəne ti, ningə ra səde adi tēēi uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ər-n ta dəe ti*.

²⁶ Be ə, təkə j-o-n kadi darə ki kəə goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tə.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

¹ NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, buki-naa me ndo ne dije ti al, tadə igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki ngə ngay dəje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije. ² J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al 6iti ningə, e dəw ki təgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rəne ba pəti gin təgine ti. ³ Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi təli rəde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki təgi də rəde ti ba pəti tə. ⁴ Oi ne kare to ne ki oji də bato je: re bato bo-n tə ri, ə nəl ki bə 6se-n ki təgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti. ⁵ E be ə, ndon dəw ka to be tə. E ngon rə ki ndəy ba, nə oji rəne kadi n-asi ra ne je ki to 6əl. Təkə oi, ngon por ki ndəy be par asi

kadi o ku ki bo inde nangi rapə be. ⁶ E be tə ə, ndon dəw ka to tə por be tə. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rəje je ti, ningə un majal ində-n ngan rəje ba pəti. Isi ində por ki j lo kingə kə ti də ndə kisi ki də taa ti lə dəw.

⁷ Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin təgine ti. ⁸ Nə ndon je, dəw kare ki asi kuwe gin təgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin təgi ti. NDonje rosi ki kəngi ne ki nje təl dəw bətəte. ⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n təji də Bəbe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji təl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tə*.

¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə təji də Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tə. NGakom je, səbi kadi irai be al. ¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tēēi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tēēi ta bole ti ki kare al. ¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyə al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tə. Re e be al ningə, e be tə ə ta bole ki man ki kati isi tēē ti, man ki nəl asi kadi a tēē ti al.

Kəm kadi ki dənangi ti ki kəm-kadi ki dərə ti

¹³ Dəw ki ə nə ne nje kəm-kadi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi təji kəm-kadi ki ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki də ki səl ləm. ¹⁴ Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kadi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom əsi ta, ta ki rəjeti al tə. ¹⁵ Tadə ko kəm-kadi ki be kin, e kəm-kadi ki dənangi ti ne, e kəm-kadi lə dəw, e lə su, 6i e kəm-kadi ki j rə Luwə ti al. ¹⁶ Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti noo tə. ¹⁷ Nə dəw ki aw ki kəm-kadi ki j rə Luwə ti, də kəte, e dəw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dəw ki səl ləm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tēē ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rəe ti, ta kadi kəm-naa ka goto rəe ti tə. ¹⁸ Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tə ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a təti e ne ra ki dana.

* 2:23 Kilə ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8   * 2:25 Jojuwe 2.1-21   * 3:9 Kilə ngirə ne je 1.26-27

4

Daw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay e nje kɔsi ta Luwə

¹ NGakom je, rɔ-naa je, ki kɔl-naa je ki dansi ti kin tɛɛi ki ra? Loki tɛɛi sɛm ti, e me ngur darɔ je ti ki rɔsi ti, ki isi rɔi-naa. ² Isi rai kɛm-nda ne je, nɔ asi kingɛi al, ningɛ isi tɔli dije, isi ndingɛi ne, nɔ lo kadi ingɛi goto, lo kin ti, itali njɛ kɔl-naa ki njɛ rɔ-naa. Ikɔyi ne, ɛ ingɛi al, tado igəri kɔy Luwə al. ³ Ɖ re ikɔyi ne Luwə ka, adi sɛi al, tado ne kɔy ləsi e ne kɔy ki majal, isi kɔyi ne Luwə kadi re ingɛi ningɛ, itindɛi tɔ kɔ dɔ koo maji rɔ ti lɔ darɔ. ⁴ Sɛi njɛ kuwə marim! Maji kadi igəri tɛki daw ki ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay, e nje kɔsi ta Luwə. Re daw madi, ne je ki dɔnangi ti ne uwə me ngay ningɛ, isi ra rɔne nje bɔ ti lɔ Luwə. ⁵ M-əl kadi igəri tɛki, ta lɔ Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lɔ Luwə ɛl ɛ nɔ: «Jangi ra Luwə ngay dɔ NDil ti ki inde meje ti.» ⁶ Nɔ me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itɔ ne je pɛti. Tado makitibi lɔ Luwə ɛl ɛ nɔ: «Luwə tɔ rɔ dije ki nje kun dɔde taa, ɛ adi me-maji lɔne e ki dije ki njɛ sɔl dɔde tɔ.» ⁷ E be ɛ, kadi isɔli dɔsi gin tɔgi ti lɔ Luwə, itai rɔ su, ɛ su a ay kɔ say kadisi ti. ⁸ Irɛi ngɔsi rɔ Luwə ti, ɛ Luwə a re ngɔsi rɔsi ti tɔ. Sɛi njɛ ra majal je, itogi jisi adi ay njay; sɛi njɛ me joo, ɔri majal mesi ti kɔ. ⁹ Maji kadi igəri tɛki sɛi njɛ kɛm-to-ndoo, uwəi ndo rɔsi, ɛ inɔi ki man kɛmsi; kadi kogi ləsi tɔl nɔ, kadi rɔnɔl ləsi tɔl ndoo ki kuwə. ¹⁰ Sɔbi kadi isɔli dɔsi nɔ Luwə ti ɛ Luwə a un dɔsi taa.

Kadi daw gangi ta dɔ ngokone ti al

¹¹ NGakom je, sɔbi kadi ɛli ta ki majal dɔ-naa ti al, daw ki isi ɛl ta ki majal dɔ ngokone ti, ɛ se isi gangi ta dɔe ti ningɛ, e ndu-kun lɔ Luwə ɛ isi ɛl ta ki majal dɔ ti nim, isi gangi ta dɔ ti nim. Ningɛ re isi igangi ta dɔ ndu-kun ti lɔ Luwə ɛa, j nje tɔl rɔi go ndu-kun ti al, nɔ j nje gangi ta dɔ ti yo. ¹² Ji gər tɛki Luwə ki karne ba par ɛ e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ɛ aw ki tɔgi kadi aji-n daw nim tuji-n daw nim tɔ. NGA j, j nɔ ɛ kadi igangi ta dɔ ngokoi ti ɛ?

Kɔji ta ra

¹³ Oi dɔ ta lɔm maji, sɛi ki njɛ kɔl kɔ nɔ: «Bone ɛ se lo ti ɛ j-a j-aw me ɛe bo ti ki be, j-a ji ra ɛal kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingɛ-n la.» ¹⁴ Ɖli yasi be, ɛ igəri ne kare ki a ra ne me ndɔ ti ki lo ti ti dɔ kisi ki dɔ taa ti ləsi al tɔ. Itoi tɔ sa ki su luy luy adi o-e, ningɛ njaba par ɛ goto kin be. ¹⁵ Ta ki re a ɛli ɛ to kin: «Tɛki re Babe ndigi, ɛ j-isi ki dɔje taa ɛ, j-a ji ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.» ¹⁶ Nɔ ngɔsine, isi ɔji rɔsi me ndigi ra ti ləsi ki dɔsi. Kɔji rɔ ki be kin e kɔji rɔ ki majal. ¹⁷ Re daw gər rɔbi ra maji ɛti, nɔ mbatɔ ra ningɛ, dawɛ kin e nje ra majal.

5

Kɔ ki a re dɔ njɛ ne kingɛ je ti

¹ Sɛi ki sɛi njɛ ne kingɛ! Maji kadi inɔi ki ndusi ki bo, mbata kɔ je ki a rɛi dɔsi ti. ² Ne kingɛ je ləsi ndumi kɔ, yɔ je ɔi kibi je ləsi. ³ Ɖr je ki la je ləsi nɔi mikiri mikiri, ningɛ nɔde ki mikiri a ma naji ɔsi-n sɛsi ta. A ɔ darɔsi tɔ por be. Imbɔi ne kingɛ je ki naa ti naa ti, dɔkagilo ki je ti, ki e dɔkagilo ki dɔbɔy ti. ⁴ Dije ki njɛ ra kilɔ me ndɔr ti ləsi, ɔgi-de ne kigɛ go ji lɔde, adi nɔi, ndu nɔde aw ratata tɛɛ mbi Luwə ti ki NJe tɔgi pɛti. ⁵ Kisisi dɔnangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. Iboi mbul mbul, itoi tɔ da je ki uli-de adi a ngɛmi ndɔ tɔl-de be. ⁶ Dije ki rai ne madi al, igangi ta dɔde ti, itali-de, nɔ tɔi sɛsi rɔ al.

Kore me nginɔ-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orɛi mesi bitɔ, kadi Babe re-n. Oi nje ndɔr, a nginɔ kandi ne ki maji ngay ki a tɛɛ dɔnangi ti, ki kore me dɔ ti ngɛ. A ore mene bitɔ kadi ndi binɔ ɛdi, ndi ki dɔbɔy ti ɛdi, ɛɔy taa kadi ijɔ ko lɔne. ⁸ Be tɔ ɛ, sɛi je ka, kadi orɛi mesi, uwəi tɔgisi ba, tado Babe e ɛasi.

⁹ NGakom je, iɛai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dɔsi ti al. NJe gangi ta a ta rɔbi ti. ¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njɛ kɔl ta je ki ta Luwə ki kɛte nu kin maji. Oi go njade tɔ ne ndaji ləsi, go rɔbi kɔ ti ki go rɔbi kore me ti. ¹¹ J-əl ta dɔ njɛ kuwə tɔgide ba me kɔ je ti j-ɛ nɔ ɛi njɛ rɔnɔl. Adi mesi ole dɔ kuwə tɔgi ba ti lɔ Jobi dan kɔ je ti pɛti ki tɛɛ dɔe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwə ade ingɛ maji,

tadɔ Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo✧.

¹² NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ibi rɔsi al, se e ki ndi, se e gɔji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

¹³ Re, dəw madi dansi ti, ingə kɔ ə, kadi nɔ dɔ Luwə ti. A re rɔe nəl-e ə, kadi osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti. ¹⁴ Re, dəw madi dansi ti, rɔe to-e ə, kadi ɔar ngatɔgi je lə njé kawnaa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rɔe me tɔ Baɓe ti. ¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dəw ki nje rɔ to, Baɓe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kɔ. ¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi dɔ majal je ti ləsi ki rɔ-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rɔ nga dɔ rɔ to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dəw ki dana, tɔge e ngay. ¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dəw tɔ je be tɔ, nə kɔy Luwə ki rɔ tɔine kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al ɔal mitə ki nay mehe tɔ. ¹⁸ Ba, təl kɔy Luwə gogi təki sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɔtɔ ki kandi ne je✧.

Dəbəy ta

¹⁹ NGakom je, təki re dəw madi dansi ti ndəm go rəbi ki rɔjeti, ur wale, ə dəw madi ki rangi ɔr-e təl re sie go rəbi ti ki dana gogi ningə, ²⁰ kadi igəri təki dəw ki təl ki nje ra majal dɔ rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje ra majal ka kin pəti kɔ tɔ. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Piyər ndangi

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kirişi ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (6one bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kaw-naa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəmaji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində təe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl oji də dije ki ndangi makitibi adi-de kin təji kadi dije ki əi njé kun go Kirişi al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dəde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kə darəde nim tə. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilə-n dīgəm mede ti kadi adi kəmdə e də Bade Jəju Kirişi ti ki isi ingəi kə lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə ji-naa ti, Piyər ole mede də rəbi ti ki Luwə aji-nde, taa adi-de ne kində me də ti ki bo ngay ki takul koy Kirişi ki kje lo koy ti tə (1.3-12). Piyər ilə dīgəm mede ti nim, kadi isi də njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rə naa ti ki Kirişi nim (1.13-2.10). Dəji-de tə kadi ooi ne je ki tē də Kirişi ti, ningə əi je kadi təji təkə ai də njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi kuwə təgi ba me ne je ti ki ngə ki a tē dəde ti nim. Piyər adi-de ta kəji je ngay də kilə je ti ki səbi dəde kadi rai dan dije ti me 6e ti ləde, də kulə noji ti ki kadi to dan 6əə je ti ki 6ade je, də 6uki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, də ji kisi ki naa ti lə kosi njé kaw-naa je, ki də pa njiyəde ti ki rə njé kun go Kirişi al je ti (2.11-4.19). Lo kəye ti ki 5, Piyər adi-de ngan ndu je madi ki oji də ngatəgi je (njé kər nq njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandə je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tə, kadi pəti, ai də njade ti me kə ti ki isi tē dəde ti. Piyər təl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kə ki ban ə tē dəde ti ka kadi

uwəi rəde ba me kadi-me ti 6a, e mbata naji ki ma ki səbi kadi mai dənangi ti ne. Səbi kadi ji kiside ki dəde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbə kilə je ki əti 6əl ki Luwə rade (2.9), kadi tə dije ki njé kun go Kirişi al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re-n tə (2.12).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kirişi, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tə mba je dənangi je ti ki Pə, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndigə ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile, kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse togə səsi adi ayi njay*. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tadə kaji ki tē dəe ki takul Jəju Kirişi

³ Təji ki də Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirişi, tadə me-maji lie ki ngay ki oji-n-je kəji ki sigi, ki go rəbi kə Jəju Kirişi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kində me də ti ki to ratata, ⁴ tadə j-aw ki ne maji je ki Luwə ngəm dərə ti mbata ləje. E ne ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tə. ⁵ Ne je kin Luwə ngəm-de dərə ti mbata ləsi səi je ki təge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e basi kadi dəe a tē ndə ki dəbəy ti. ⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, ləki ne na je ki dangi dangi ki dəkagilo ndəy be adi me-kə ra səsi. ⁷ Or ki e ne ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tə ə, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə or, kadi ooi se e ki rəjeti wa. Re e ki rəjeti ningə, a ingəi piti, ki təba, ki kəsi-gon ləki Jəju Kirişi a tē həy. ⁸ Jəju ki oi-e ki kəmsi al, nə indigə-e, oi-e al 6əy, nə adi-e mesi. Ningə isi rai rənəl, adi e rənəl ki bo ngay, dum kəl tae. ⁹ Tadə ingəi ne ki adi mesi ki dəe, adi e kaji rəsi. ¹⁰ Ki oji də kaji kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndəri gine, taa dəji ta də ti ngay tə. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti də kadi-kare ti ki Luwə ində dəe dana kəte adi səsi. ¹¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dəkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dəkagilo ti ki NDil Kirişi

* 1:2 Tē ki taga 24.3-8; Ləbətiki 16.14-15   * 1:11 Pa je 22; Ejay 53; Lk 24.25-26

oji-de wa? Tado NDil Kirisi ki mede ti toji-de dokagilo kin kate, loki al ta do ko je ki Kirisi a inga ki toji ki a re go ko ti*. 12 Luwa adi nje kal ta ki tae ti gari taki, mbe ki n-inda tade ti kin e ki mba maji lade ai je wa al, na e ki mba maji lasi a ilai mbe kin. NGasine nje kilal mbe Poy Ta ki Maji ilai sasi mbe kin ki takul togi la NDil Luwa ki Luwa ila sie adi j dora ti re. Mbe kin, malayka je ki dade ka sangi kadi n-gari gine to.

Kinda me do ti ki a ge ne ra ki ay njay

13 Tado kin a, kadi adi tagasi isi kam, adi kamsi ay njay kadi ori mbo ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kinda me do ti lasi ba pati e do kadi-kare ti ki Luwa a adi sasi, loki Jaju Kirisi a tee hoy. 14 Sobi kadi sai nje tal ro go ta ti la Luwa, bi uni go ngur daro ki kate isi ndor sasi, loki isi day do rasi ti bay kin al. 15 Ninga, taki Luwa ki bar sasi e nje Kay Njay ka kin a, sai je ka, kadi ayi njay me pa njyasi je ti pati to. 16 MBata makitibi la Luwa al a na: «A sai dije ki kay njay, tado mi ki Kay Njay*.» 17 Re me kal ta je ti lasi ki Luwa, isi bari-e Bawsi, e ki e Luwa ki nje gangi ta do daw ti ki ra ki go kilal rae ti bi, or kam daw dana al ninga, maji kadi ne rasi e ki go bal Luwa ti, dokagilo ti ki isi ta mba je donangi ti ne kin. 18 Ninga igari maji taki e ki la a se or ki ai ne je ki a tuji kin a Luwa igan dasi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyai adi sasi kin al. 19 Na e ki masi Kirisi ki gate dum ndogi, a Luwa igan dasi. Kirisi ki e ta ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal ade al to. 20 Luwa mbate, inda dae dana kate no kilal ngira duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ninga tee ki dae dokagilo ti ki dabay ti, mbata maji lasi. 21 E ki takul Kirisi a, uni meso adi Luwa, ki tee sie dan nje koy je ti, a ade toba, mba kadi kadi-me, ki kinda me do ti lasi e ki do Luwa ti.

Njya la ngan la Luwa me ndigi-naa ti

22 Taki ayi rasi njay, ki go rabi tal ro go ta ti ki rojeti, mba kadi indigi ngakosi je ki me Kirisi ti, ki kanji kadi kam-naa, sobi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay. 23 Koji ki oji sasi sigi, e ki ta rabi la bawsi je ki nje koy kin al, na e ki takul ne

dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a to ratata.

24 MBata makitibi la Luwa al a na:

«Dije pati toi ta mbi kam be,

Ninga majide pati, to ta puti kam be to.

Kam ndole, pute jore,

25 Na ta la Bafe to lo tone ti ratata ki no ti*.»

Ta kin e Poy Ta ki Maji ki ilai sasi mbe.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

1 Sobi kadi imbati ne ra je ki majal pati, ki ta je ki ngom, ki kadi kam-naa, ki jangi, ki kal-naa ta ndil-naa ti. 2 Adi bo ta la Luwa ra sasi, taki bo mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra sasi adi itogi, iteei kaji ti. 3 Taki makitibi la Luwa al-n: «Inai Bafe ki rasi adi oi maje ki ngay*.» 4 Irai ki ro Bafe ti ki e mbal ki isi kam ba ki dije mbati-e ta ne ki majal, na Luwa mbate tado gate e ngay ki roe ti. 5 Sai je ka, sai mbal je ki isi kam ba. Kadi osi rasi ki naa ti kadi itali kay la Luwa ki go ndil ti, kadi sai buti nje kija masi mba kija ne masi kadi-kare ki go ndil ti nal Luwa ki takul Jaju Kirisi. 6 Tado ndangi me makitibi ti la Luwa ai na: «Oi m-mbati mbal ki gate e ngay, m-inde be bo *Siyu ti. E mbal ki do kum lo ti. Daw ki un mene ade a ne ki rosol e tee dae ti al*.» 7 MBal kin e mbal ki gate e ngay rasi ti sai je ki uni meso adi-e. Na ki ro dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki nje ra kay je mbati, ki tal mbal ki do kum kay ti. E mbal ki nje tigal daw jigi ti ki nje kadi daw osi*. 8 Tigai-e jigi ti osi tado mbati kun mede kadi ta ki rojeti. Ninga e ne ki sobi kadi a re dade be*. 9 Na sai je, sai gin dije ki mbati, sai nje kija ne masi je la NGar, sai gin dije ki kay njay, sai dije ki Luwa inda sasi do jine mba kadi ilai mbe kilal je ki ati bal ki ra. E ki bar sasi lo ki ndul tee sasi lo kunji ti lane ki ay njay njay*. 10 Sai ki kate sai dije la Luwa al, na ngasine sai dije lie, sai ki kate ingai koo kam-to-ndoo la Luwa al, na ngasine ingai koo kam-to-ndoo lie*.

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gari Luwa al

11 NGakom je ki nje ndigi lam, taki sai mba je ki isi donangi ti ta be lasi al, m-ilal dingam meso ti kadi imbati ngur ne ra la daro ki to

* 1:16 Labetiki 19.2 * 1:25 Ejay 40.6-8 * 2:3 Pa je 34.9 * 2:6 Ejay 34.9 * 2:7 Pa je 118.22 * 2:8 Ejay 8.14 * 2:9 Tee ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Detaronom 4.20; 7.6 * 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25

rōsi ti, isi rō ki rōsi ki me ti. ¹² Sōbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi tati ta dōsi ti tē njé ra majal je ka, ooi kilā rasi je ki maji ningə ilāi taji dō Luwə ti ndō ti ki a re. ¹³ Ki mbata lə Luwə, sōbi kadi ilāi dōsi gin tōgi ti lə dije pəti ki isi dō kōbe ti, adi e ngar ki bo ki isi dō kōbe ti pəti, ¹⁴ ki njé kōbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal əji-de, ə əsi gon njé ra ne je ki maji. ¹⁵ Tadō e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki dō day ti lə dije ki mbə. ¹⁶ Kadi kilā rasi e kilā ra dije ki taa kiyə taa, ningə kadi taa kiyə taa ləsi təl ne kuti dō majal al, nə kadi kilā rasi e kilā ra bəə kilā je lə Luwə. ¹⁷ Kadi əsi gon dije pəti, indigi ngakosi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesi ti, əsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

¹⁸ Səi bəə kilā je, kadi ilāi dōsi gin tōgi ti lə basi je ki bəl ki rōjeti. Kadi ilāi dōsi gin tōgi ti lə njé ki kalde maji ki səlī ləm ləm par al, nə kadi ilāi dōsi gin tōgi ti lə njé ki kalde ngə tō. ¹⁹ Tadō e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene ngə me kō je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal. ²⁰ Lok i indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesi nga ə, se tōba ri ə to ti nōō wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kō dōsi ti, ə uwəi mesi ngame ti ningə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti. ²¹ E ki mbata kin ə Luwə bar-n səsi, tadō Kirisi e wa ki dōne ingə kō mbata ləsi. Ningə iyə ne kōji kin adi səsi mba kadi tə uni dō njae. ²² Kirisi ki ra majal al, taa ta ki ngom tē tae ti nja kare al tō. ²³ Lok i dije taji-e, təl taji-de gogi al; lok i dije adi-e kō, təl tə-de rō al. Nə iyə rōne ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana. ²⁴ Kirisi ki əy majal je ləje dōne ti dō kagi-dəsi ti mba kadi j-oy dō majal ti ə j-isi ki dōje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə dō je lie ə ingəi rō nga. ²⁵ Tadō kəte itoi tə bati je ki ndəmi rəbi be✧, nə ngəsine, itəli ki rō nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogi.

3

Ta ki əji dō dəne je ki ngawde je me kəy ti

¹ Be tō ə, səi dəne je, sōbi kadi ilāi dōsi gin tōgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nā je dande ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de

adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta. ² Tadō isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti. ³ Sōbi kadi mandi ki ra ləsi e ki gidi rō ti taga ne al. Adi e dō ki kuwə ki ndōji ta, ki ningə je ki ra ki ər, ki kibi je ki gatide e ngay. ⁴ Sōbi kadi mandi ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandi ki a tuji al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti. ⁵ E be ə, dəne je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede dō Luwə ti rai mandi, ilāi dōde gin tōgi ti lə ngawde je. ⁶ J-o dəne kare tə Sara ki təl rōne go ta ti lə *Abirakam adi bar-e bəne. NGəsine itəli ngane je, tək i re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl. ⁷ Be ə, səi ngaw dəne je ka sōbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tadō əi dije ki tōgide goto. Əsi gonde tadō a ingəi kadi-kare kisi ki dō taa lə Luwə naa ti səsi. Irai be mba kadi ne madi kare əgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸ Ta təl ta ti, sōbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé dō səl. ⁹ Sōbi kadi ugəi kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tō. Sōbi kadi səi njé njangi dō yo taa, tadō e kin ə e ne ki Luwə bar səsi ki mbae. Luwə bar səsi mba kadi ingəi njangi dō ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰ Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki ge kadi n-isi ki dōne taa maji,
Ə n-oo maji ndōne je ki dōnangi ti ne bə,
Sōbi kadi ngəm ndonne dō kəl ta ti ki majal,
Ə ngəm tane dō kəl ta ngom ti tō.

¹¹ Kadi əsi rōne ngərangi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rōne ba me ti.

¹² Tadō kəm Bəbe e dō dije ti ki dana,
Taa mbie to tagira kadi oo-n dō ta ki isi əli sie tō,

Nə isi əsi ta njé ra ne je ki majal✧.»

Kuwə tōgi ba me kō ti

¹³ Nə ə a ra səsi majal, lok i itji rōsi kati me ra maji ti ə? ¹⁴ Re dije adi səsi kō mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rənəl, ə kadi ibəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al. ¹⁵ Nə kadi əsi gon Kirisi ki e Bəbe mesi ti. Kadi səi basi ki dəkagilo je pəti kadi dəw

ki ra ki daji sasi gin kində me do ti ləsi ba əli-e. ¹⁶ Nینگə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi tati ta dəsi ti tə njé ra majal je be ka, njé kəl ta je ki majal do ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rəde səl-de. ¹⁷ Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kə mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jəju Kirisi ingə kə mbata lə dije pəti

¹⁸ Tado Kirisi e wa ingə kə nja kare ba ki no ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kə mbata lə njé ra ne ki dana al, mba kadi re sasi rə Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki done taa. ¹⁹ E ki təgi NDil ka kin ə aw-n biti ilə-n mbə Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo. ²⁰ Adi e ndil dije ki ndo ki kəte taji rə Luwə, loki isi-n səde do ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jijoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki un-de ki taa*. ²¹ Man kin əji do batəm ki isi aji sasi ngəsine. E mbata kər yoro je ki rə dəw ti kə al, nə e kun rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji sasi ki takul ki Jəju Kirisi lo koy ti. ²² I lo koy ti aw dərə ti, isi do ji kə Luwə ti, o be do malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki təgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹ Təki Kirisi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tado dəw ki ingə kə me darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata. ² Goto me ti mba kadi ndəgi ndo je ki nay noe ti, kisi ki do taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə darə al. ³ Adi asi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. Irai majal me kaya ti, me ngur darə ti, me kasi ra ti, me kuso ki kay kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al. ⁴ Njé kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbati buki rəsi me ne ra ti ki majal ki al do lo kin səde, ə yə isi taji sasi. ⁵ Nə ə ori gin ne rade ki majal no Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta do njé kisi ki dode taa ki njé koy je ba pəti. ⁶ E mbata kin ə njé koy je ka iləi-de mbə Poy Ta ki Maji

lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dode ti tə dije pəti, kadi isi ki dode taa ki takul NDil təki Luwə wa isi-n ki done taa be.

Maji kadi njé kaw-naa je isi kəm

⁷ Dəbəy ne je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə. ⁸ Nینگə kəte no ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tado ndigi-naa uti do kosi majal je*. ⁹ Səbi kadi uwəi-naa ki rə-naa ti me kəy ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji ba ta. ¹⁰ Təki dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, səbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njé ngəm ne ki maji, adi e njé ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə bəə ningə, kadi ra ki təgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə təba me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirisi ki təba ki təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen. ¹² NGakom je ki njé ndigi ləm, re ne na ki ngə ngay tē dəsi ti ka, kadi əti sasi bəl adi oy tə ne ki mba al. ¹³ Nə kadi irai rənəl yo tado kə ki ingə Kirisi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndo ti ki a re me təba ti ləne. ¹⁴ Re dije taji sasi mbata lə Kirisi ningə, səi njé rənəl, tado NDil təba, ki e NDil Luwə isi dəsi ti. ¹⁵ Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kə ki be kin al, adi e kə təl dəw, ə se kə bogi, ə se kə ne ra ki majal, ə se kə kində rə ta ti lə dije. ¹⁶ Nə re ingə kə mba kee nje kun go Kirisi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə təji do Luwə ti tə kilə mbata tə Kirisi ki ba dəe ti. ¹⁷ Tado e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə do dije ti lə Luwə. NGA kin ə re a ilə ngirəne dəje ti ningə, dije ki njé mbati təl rəde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dəbəyde a to ban ə? ¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re ngə ki dəw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kaji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa*?» ¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kə ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rəde ji Nje kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər no njé kaw-naa je

* 3:20 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 * 4:8 Tər ta je 10.12; Jk 5.20 * 4:18 Tər ta je 11.31

¹ Ki ngəsinə kin, m-ilə dıngəm me ngatəgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatəgi madıde, ki m-o lo kə je ki ingə Kirisi ki kəm, mi, m-a mi lo təba ti ki də a tē tə. ² Kadi uli njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində də ti al, nə ki go me ndigi ti təkı Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rə ki tingə bil. ³ Kadi irai ngar də njé ti ki Luwə ilə-de gin jisi ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde yo taa. ⁴ Ningə loki NJe kul bati je ki bo a ində lo tē həy ba, a ingəi jəgi təba ki ndolee a goto al. ⁵ Be tə ə, səi ngan je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngatəgi je. Ningə səi je pəti, kadi də səl to dansi ti ki rə-naa ti. Tadə makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rə dije ki njé kun dəde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl də*» ⁶ Səbi kadi isəli dəsi gin təgi ji Luwə ti ki NJe təgi, kadi tə un dəsi taa dəkagilo ti ki oji. ⁷ Őri taga je ləsi ibuki də Luwə ti, tadə e ə isi ində kəmne gosi ti. ⁸ Səbi kadi isi də njasi ti ki kəm ki kay njay, tadə nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nə tə bəl ki a sangi dəw kadi tə n-ribe be. ⁹ Ai də njasi ti ngəme kadi-me Luwə ti ləsi, itai-e rə. Tadə igəri bəti, ngakəsi je ki njé kadi-me je pəti ki dənangi ti, isi ingəi ko kə ki isi ingəi kin tə. ¹⁰ A ingəi kə dəkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki bar səsi ki me təba ti ləne ki dəbəye goto, ki takul Kirisi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi ngə, a adi səsi təgi, ta a adi ai də njasi ti ba tə. ¹¹ Kadi təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Dəbəy ta ki kuwə ji-naa

¹² NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbə (Silasi)*, ki m-o-e tə ngokoje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dıngəm mesi ti, ə m-əji səsi m-adi igəri təkı e me-maji ki rəjeti lə Luwə ə uni rəsi adi ki mbae. ¹³ *NJé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki* ka uwə jisi tə. ¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki təji ndigi lə ngakonaa je. Ningə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kirisi.

Makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Piyar ndangi

Dije ki Piyar ndangi makitibi kin adi-de, ai njé kun go Kirisi wa ba pæti (1.1). NGA ningæ, ne ki bo ngay ki uwæ me Piyar, e ræ ki dije ki njé kilæ lo ki ne ndo ki asi ta Poy Ta ki Maji ki ræjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyæ njé kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dæw a dum-n-de, e ta kadi dæw gær Luwæ ai ki Jæju Kirisi gær ki ræjeti, tæki njé ki ooi Kirisi ki kæmde nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, ælii tæe.

Go ta kuwæ ji-naa ti (1.1-2), Piyar a do hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyæne ti nim, a do tæl ræ go ndu Luwæ ti nim, tæki njé ki ooi Kirisi ki kæmde ælii tæe (1.3-21). Ningæ go ti, Piyar æl ta ki tægine ngay, ær-n gin njé kilæ lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Æl ta do ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti læde lo kaye ti ki 3, oji-n do mbæ ki isi mbæi ki dije ki njé nginæ tæl Kirisi. MBæi sæde æi næ dæw oo Kirisi ki a tæl re al. Ningæ do ta ti læde kin, Piyar æl æ næ kin æ re Kirisi tæl law al bæ, oji do kore me læ Luwæ ki iyæ dækagilo adi dije ngay kadi æli ta do ræde ti ingæai kaji.

Njé kilæ lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dækagilo je pæti, adi ta ki Piyar ndangi me makitibi ti læne ki ko joo kin, e ta ki tæge to ki dækagilo je pæti. Piyar ilæ dingæm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kæte kæte me gær Bæbe ti, bi kadi iyæi ræde adi dæw buki-de wale ki ne ndo je ki kæme goto kin al.

Kuwæji-naa

¹ Mi Simo Piyar ki nje ra kilæ bææ, ki nje kaw kilæ læ Jæju Kirisi æ m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi sæi njé je ki, ki go ræbi ne ra ki dana læ Luwæ, æ se Nje kaji-je Kirisi, ingæi kadi-me ki maji ngay tæ yaje be. ² Kadi me-maji ki kisi-maje læ Luwæ to mbar mbar ki dæsi ti, ki go ræbi gær ki igæri Luwæ æi ki Bæbe læje Jæju Kirisi tæki ræjeti kin.

Bar ki Luwæ bar-je ki kæti ki kæti-je

³ Me tægi Luwæ ti kin æ, Bæbe adi-n-je ne je pæti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki do taa læje me bæl Luwæ ti. Tæki ræjeti, ra adi ji gær-e e ki bar-je mba kadi je naa ti sie do kæsi-gon ti lie ki kilæ ræe ki maji. ⁴ E be æ, adi-je ne maji je ki ndolæi ngay taa ki ndade e ngay to ki un-n mindine, mba kadi loki ingæi-de bæ, a asi kadi aji ræsi ta ngur ne je ti ki njé tuji dije ki dængangi ti ne. Ningæ a indæi ræsi naa ti ki Luwæ do ji kise ti ki go kee Luwæ ti. ⁵ Ki mbata kin æ, irai ki tægisi ba pæti kadi do kadi-me ti læsi, ilæi pa njiyæ ki maji do ti, ningæ do pa njiyæ ki maji ti, ilæi gær Luwæ ki ræjeti do ti. ⁶ Do gær Luwæ ki ræjeti, maji kadi ilæi kindæ do ræsi ti do ti, do kindæ do ræsi ti, ilæi kuwæ tægi ba me ne na je ti do ti, ningæ do kuwæ tægi ba me ne na ti, ilæi ne ra ki go lo bæl Luwæ ti do ti. ⁷ Do ne ra ki go bæl Luwæ ti, maji kadi ilæi ndigi ngakoje je do ti, ningæ ilæi ndigi-naa do ndigi dije pæti do ti. ⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, æ re tægi ki kæte kæte ningæ, Luwæ a adi sæsi tægi me kilæ ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kæte kæte me gær Bæbe ti læje Jæju Kirisi. ⁹ Næ re dæw madi aw ki hal je kin ræne ti al æ, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tæ dæw ki nje kæm to be. Mee oy do ti kadi Luwæ tægi majal je lie ki isi me ti kæte kin kæ. ¹⁰ E be æ ngakom je, uwæi tægisi ba mba kadi irai adi bar ki Luwæ bar sæsi ki kæti ki kæti sæsi kin to tæ ne ndam al. Re irai be ningæ, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto. ¹¹ Be æ, ta ræbi kæbe ki a to ratata, a tæe tati pay pay nosi ti, adi e kæbe læ Bæbe læje æ se Nje kaji-je Jæju Kirisi.

¹² MBata kin æ, m-a m-ole mesi do ne je ti kin taa taa. Tæki ræjeti igæri-de adi ingangi me ta ki ræjeti ki itaai kin ki bælme ngata. ¹³ Næ m-o kadi e ne ki go ræbe ti kadi m-ole mesi do ne je ti kin taa taa kadi isi kæm ba ki dækagilo je pæti, ki mi-n ki dæm taa dængangi ti ne bæy. ¹⁴ M-gær kadi dækagilo koym nay basi. Bæbe læje Jæju Kirisi wa æ tæe ki dæe adi-m gær. ¹⁵ M-a m-indæ tægi do ræm ti ki ræbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi olæi mesi do ne je ti kin par par.

Ta læ dije ki njé koo tæji læ Kirisi

¹⁶ Tæki ræjeti, loki j-adi igæri ta læ re me tægi ti læ Bæbe læje Jæju Kirisi, j-indæ ngiræje do su je ti ki kidæ ki maji maji læ dije kam æ, j-æ-l-n sæsi ta je kin al. Næ j-o ndole ki æti bæl ki kæm

je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə təji dæ ti nim tə, dəkagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti bəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e Ngonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dæ ti ngay.» ¹⁸ Ningə je wa j-o də ndu ki j dərə ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju də mbal ki ay njay ti✧.

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je də ti ngə. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rəjeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirişi unji ngamesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n də dənangi ti kin be.

²⁰ Kəte nə ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ər me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gər ləne ki səbi dəne goto. ²¹ Təki rəjeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə əsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

¹ Dəkagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan ngan *Isirayəl je ti noq; be tə ə, njé ndo ne je ki ngom a tēji dansi ti tə. A rəi ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki-de kə, ningə a mbati Bəde ki nje taa dəde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dəde ti. ² Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade də ne ki rəjeti, ibəi nangi. ³ Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dəkagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində də ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tə. ⁴ Təki rəjeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dəde ti al, nə buki-de lo kingə kə ti ki əti bəl. Də-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndə gangi ta. ⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dəde ti al tə. Be ə adi man kə ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi dənangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbe ne

ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tə✧. ⁶ Luwə gangi ta koy də be bo je ti ki Sodom ki Gomər, ningə tuji-de ki por ki rode raki raki adi təli bu por. Ne kin to tə ne ndo ki a re də dije ti ki njé bəl Luwə al✧. ⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi də ta ti je ki njé təl dije ki me be bo je ti kin✧. ⁸ Dəkagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondə je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al. ⁹ Be ə, Bəbe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dəkagilo kə je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində əji-de ndə gangi ta ti tə. ¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta də njé je ti ki njé təl rəde go ngur darəde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi təgi kəbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rəde, ningə ne ində ta ki ngə tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal də ne kində je ti lə Luwə ki isi dərə tə ne piti je lie. ¹¹ Nə malayka je wa ki təgide itə təgi njé ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dəde al nim, taa taji-de nə Bəbe ti al nim tə. ¹² NGA ningə dije ka kin rai tə da je ki wale, ki ku dəde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw təl-de par. Əli ta ki mal də ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təki dije isi təli da je kam be. ¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl ne kigə go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rəde dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rəsəl.

¹⁴ Re ə nə igə kəmde bə, bə sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bə ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki təgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je ləde e də rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dəkagilo je pəti. Əi dije ki ndəl lə Luwə e dəde ti. ¹⁵ Loki tusi rəbi ki rəjeti iyəi ka kin bə, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal, ¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kə koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, də kilə ra ti ki mbə lie✧. ¹⁷ Dijee kin toi tə man ki jji kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndər-e aw sie kam be. Luwə ində də lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde. ¹⁸ Əli ta

✧ 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35 ✧ 2:5 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 ✧ 2:6 Kilə ngirə ne je 19.24 ✧ 2:7 Kilə ngirə ne je 19.1-16 ✧ 2:16 Kər Isirayəl je 22.4-35

je ngay ki kame goto ki dɔ-naa ti. Uni kilɔ rade je ki go koo ngur darɔ ti, ɛdii dije ki ta ji naa ti ne bɔy, tɛɛi pati pati ta kuwɛ madi ti ki dije ki njɛ njiyɛ njiyɛ ki go rɛbe ti al. ¹⁹ Ɖi-de tɛki e rɛbi kingɛ dɔ, nga ningɛ ɛi je wa ɛi bɛɛ je lɛ ngur darɔ ki isi tuji-de kɔ yo. Tado dɔw ki ra ka e bɛɛ lɛ nɛ ki uwe gin tɔgine ti. ²⁰ Ki ɔji dɔ dije ki tɛɛi kɔ gin nɛ ra je ti ki to nje ki dɔnangi ti ne ki go rɛbi gɛr Babe lɛje ki e Nje kaji-je Jɔju Kirisi kin, re tɛli awi ilɛi dɔde gin nɛ je ti kin gogi bɔy, adi ɔi be dɔde ti ba, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itɛ e ki kɛte bɔy. ²¹ Tado e soti ngay mbata ti lɛde kadi gari rɛbi nɛ ra ki rɔjeti al, kadi gari bɔy taa tɛli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingɛi kin iyɛi. ²² Ningɛ nɛ ki tɛɛ dɔde ti kin e ta ki rɔjeti ki to me tɛr ta ti ki ɛ nɛ: «Bisi tɛl aw ta tɔmɔ ti lɛne gogi», ɛ se «Kɔsongi, tɛɛ ki lo ndogi man ti be par ɛ tɛl aw rogi bɔr ti gogi.»

3

Babe Jɔju Kirisi a tɛl re

¹ Njɛ ndigi je lɛm ki ngay, e kin e makitibi ki kɔ joo ngata ɛ m-ndangi m-adi sɛsi kin. Ningɛ me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi sɛsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dɔ mɛr ta ti ki maji ki nɛ ndo je. ² M-dɛji sɛsi kadi adi mesi ole dɔ ta je ti ki njɛ kɛl ta je ki ta Luwɛ ti, ki ɛi dije ki dana ɛli kɛte kin nim, taa dɔ ndu-kun ti lɛ Babe lɛje, Nje kaji-je, ki njɛ kaw kilɛ je adi sɛsi kin nim tɔ. ³ Nɛ ki dɔsay, maji kadi indɛi dɔsi ti maji tɛki me ndɔ je ti ki dɔbɔy ti ɛ, a ɔi dije ki kilɛ rade e kilɛ mbɛ ki naa par ki a tɛɛi kadi mbɛi sɛsi. A rai nɛ je ki go ndigi ti lɛ darɔde, ⁴ ningɛ a ɛli ɛi nɛ: «E al ɛ al ɛ nɛ n-a n-re a? NGA a ra ban tɔy ɛ j-o-e al ɛ? Ka je je oyi mari nu ba, nɛ nɛ je pɛti toi tɛki toi lo kilɛ ngirɛde ti nu wa kin ba ɛ toi kin!» ⁵ Lo kin ti, gari bɛti, nɛ mbati kadi gari tɛki e Luwɛ ɛ indɛ dɔrɔ ɛi ki dɔnangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwɛ gangi dɔnangi naa ti ki man, ningɛ adi dɔnangi tɛɛ a dangi dan man ti. ⁶ Ba e be tɔ ɛ, ndɔ ki Luwɛ tuji-n dije ki kɛte kɔ ki man kɔ ki bo ngay. ⁷ NGA ningɛ ki ɔji dɔ dɔrɔ ɛi ki dɔnangi ki bɔne kin, ta lɛ Luwɛ ki kare wa kin ɛl tɛki Luwɛ indɛde adi isi nginɛi por ki kadi a ɔ-de. Toi isi nginɛi ndɔ gangi ta ki kadi Luwɛ a tuji-n dije ki njɛ mbati tɛl rɔde go ndue ti. ⁸ NGA ningɛ

nɛ kare ki kadi sɛi njɛ ndigi je lɛm indɛi dɔsi ti maji, e kadi igari tɛki ki rɔ Babe ti, ndɔ kare tɔ tɛ bal ki dibi, ɛ bal ki dibi tɔ tɛ ndɔ ki kare be tɔ. ⁹ Babe ɔy lo kɔji ndigi ra ti lɛne, tɛki dije madi gai kin al. E kisi ɛ isi dɔ ti sɛsi, tado ndigi kadi dɔw madi tuji al, nɛ kadi dije pɛti ingɛi dɔkagilo kadi iyɛi rɛbi njiyɛde je ki majal kɔ. ¹⁰ NDɔ lɛ Babe a re tɛki nje bɔgi a re-n kam be. Ningɛ ndɛe ti kin, dɔrɔ a goto kɔ ki tɔgi ki to bɛl ngay. Nɛ kindɛ je ki dɔrɔ ti por a ro-de kɔ, ningɛ dɔnangi ki nɛ je ki dije rai-de me ti kin, Luwɛ a gangi ta dɔde ti tɔ. ¹¹ E be ɛ, tɛki nɛ je kin pɛti a gotoi, sɛbi kadi sɛi a sɛi dije ki toi ban ɛ? A sɛi dije ki pa njiyɛsi e dana, dije ki njɛ bɛl Luwɛ. ¹² Sɛbi kadi a ingɛmi ndɔ lɛ Luwɛ, ningɛ kadi isangi rɛbi kadi re kalangi. NDɛe ti kin, e ndɔ ki por a ɔ dɔrɔ ro-e raki, ningɛ nɛ kindɛ je ki dɔrɔ ti a lɛi me por ti jipi tɔ. ¹³ J-ɛi je ba, tɛki Luwɛ un-n ndune adi-je, j-a ji nginɛi ta dɔrɔ ki sigi ɛi ki dɔnangi ki sigi ɛi kadi nɛ ra ki rɔjeti a ɔ be me ti.

¹⁴ E mbata kin ɛ, njɛ ndigi je lɛm, me nginɛ ta ndɔ re Babe ti kin, maji kadi indɛi tɔgi dɔ rɔsi ti kadi sɛi dije ki kay njay, dije ki ta goto dɔde ti nɔ Luwɛ ti, kadi lapiya e dansi ti sie. ¹⁵ Maji kadi igari tɛki kisi dɔ ti lɛ Babe kin adi sɛsi dɔkagilo kadi ingɛi kaji. Ningɛ e ko ta wa kin tɔ ɛ ngokɔje, nje ndigi lɛje Pol ndangi-n makitibi adi sɛsi ki gosi ki Luwɛ ade. ¹⁶ Ningɛ e wa kin tɔ ɛ e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pɛti, loki ɛl ta ki dɔ ta je ti ki m-ɛl kin. Ta je lie ki madi, lo gɛr mee nga ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai dɔ njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie tɛki mbirii ndɔgi ta je ki me makitibi ti lɛ Luwɛ ka kin be tɔ. Ra-e ki be kin a re ki tuji dɔ darɔde ti ɛi je wa.

Ta kɔji ki dɔbɔy ti

¹⁷ Ki ɔji dɔsi, sɛi njɛ ndigi je lɛm ki ngay, m-ndɛji sɛsi ngata. Ningɛ maji kadi adi kɛmsi ɛdi dɔ rɔsi ti, bi adi dije ki njɛ mbati tɛl rɔde go ndu Luwɛ ti, ki uri wale kam, ndɔri sɛsi gode ti, ki ta ngom je lɛde, adi iyɛi dɔ rɛbi ki maji ki ai ti kin kɔ al. ¹⁸ Nɛ ki kadi irai, e ta kadi awi ki kɛte kɛte me nɛ ra ti ki nɛl Babe lɛje Jɔju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gɛr-e ti.

☆ 2:22 Tɛr ta je 26.11 ☆ 3:6 5-6: Kilɛ ngirɛ nɛ je 1.6-9; 7.11 ☆ 3:13 Ejay 65.17; 66.22

Ningə kadı dije iləi təji dəe ti, 6one ki lo ti, bitı
ki nq ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi

Daw inda to Ja dɔ makitibi ti kin al, na nje ki kate gari maji kadi makitibi je mita e Ja a ndangi-de. E ki dɔsay kin oji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ba, nje ndangi makitibi toji ndaji ne je madi ki ro nje kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Nje kaw-naa je kin, nje ki ali ai na n-ai nje ra kilə lə Luwə, ki ndami rabi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal taki j-o-n ro nje kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dingəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində ro naa ti ki rojeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a toji me ndigi-naa ti dande ti.

Ro ki ne ndo ki go rabe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal bi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rone daw ti re me ti al. Nje ndo ne je ki ngom kin ali taki Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e daw ki Luwə mbəte. Əli ai nə Kirisi e daw ki me ndil ti par bi daw a oo-e al. Taa teli ali bəy to taki re daw gar Luwə ki rabi ne gar ləne, ba ingə kaji par ngata, bi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rabe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin ai ne ndo je ki go rabe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki ro sɔde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi togi nje kadi-me je me kində ro naa ti ki sɔbi kadi indai-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində ro naa ti dande ti nim to (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki nje ki ooi Kirisi ki kəmde nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi daji nje ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tadɔ Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndu-kun

ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl taki nje ta ro Kirisi ki togi de ngay a ii taa, ningə əi nje ngom je ki a naji taki Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti taki njiyə me ne ra je ti ki rojeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki toji kadi je ngan lə Luwə taki rojeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi toji-de rabi kor kəm ne ki rojeti al ki ne ki rojeti naa ti, ba təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin bəy. Əl-de taki ke daw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki bari-e kadi-me ki nje tati ro, taa təl re dɔ ngong ta je ti madi to (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rabi njiyə ki Kirisi ti adi ay njay. Adi togi nje kun go Kirisi me mər ta je ti ləde, taa ra sɔde kadi ɔsi ne ndo ki go rabe ti al ki a ur ki daw wale kin ngərangi nim, ilə dingəm mede ti kadi gari lo dɔɔ rəde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim to.

Ta Kaji

¹ Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti*, ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kori kori, ne ki jije ɔdi, e ta kaji ki biti ki nɔ ti. ² Kaji kin ɔdi rone adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə səsi mbe kaji ki kate e kadi Bawje Luwə ti, ba go ti, e ki tee ki dɔe kadi-je. ³ Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o ki mbije nim, ə səi ka j-ilə səsi mbee to. Lo kin ti, a indai rosi naa ti səje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisi nim kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi səsi kadi rənəl ləje asi-naa tapi.

Njiyə me kunji ti

⁵ Luwə e kunji, ngon til ki ndəy be ka goto rəe ti, ningə e kin ə e ta kilə mbe ki j-ingə ta Jəju Kirisi ti ə je j-ilə səsi mbee. ⁶ Kin ə re j-əli j-əli nə meje e naa ti ki Luwə, ningə j-ai nɔɔ ji njiyəi me til ti bəy ə, j-əi nje ngom je, ne ki rojeti goto roje ti. ⁷ A re ji njiyəi me kunji ti taki Luwə wa e-n me kunji kin be ba, me je e naa ti ki naa nim, taa məsi Jəju ki NGone togi majal je ləje pəti kɔ to.

⁸ Kin ə re j-əli j-əli nə ji rai majal al ə, j-isi j-ədi roje j-əi je wa, taa ne ki rojeti goto roje ti to. ⁹ Nə re ji tee taje dɔ majal je ti ləje ə, Luwə

* 1:1 Jā 1.1

ki e dāw ki yəti ndune al nim, e dāw ki dana nim kin a iyə go majal je ləje kə, taa a bər ra go ti al je ləje pəti kə tə. ¹⁰ A kin ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje ti tə.

2

Kirisi, nje ra səje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mba kadi osi me majal ti al. A kin ə re dāw madi osi me majal ti ə, j-awi ki nje naji ta dəje ti ki isi kadi Bawje ti nq, adi e Jəju Kirisi, ki e dāw ki dana. ² Tadə e e ə un rəne ilə kə adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pəti ki dənangi ti ne.

Təl rə go ndu-kun ti ki bo ngay, ki e ndiginaa

³ Re ji təl rəje go ndu-kun je ti ba, j-asi kadi j-əli ki me ki t̄i kati tək̄i ji gəri Luwə. ⁴ Dəw ki əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rəne go ndu-kun je ti lie al, dəwe kin e nje ngom, ta ki rəjeti goto rəe ti. ⁵ Nə re dāw təl rəne go ndu Luwə ti ba, ndigi Luwə adi asi-naa tapi. Lo kin ti, j-a ji gəri ki me ki t̄i kati kadi meje e naa ti ki Luwə. ⁶ Dəw ki əl ə nə mene e naa ti ki Luwə ba, səbi kadi dəwe kin njiyə tək̄i ndə ki Jəju njiyə-n kin be.

⁷ Madim je, njé ndigi je ləm ki ngay, e ndu-kun ki sigi ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun ki to mari nu, ki ingəi lo kilə ngirə kində ne je ti nu wa kin*. Ndu kune ki to mari nu kin, e ta wa ki osi mbisi ti kəte nu kin. ⁸ Nə m-təl m-əl bəy tə m-ə nə e ndu-kun ki sigi ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee ki rəjeti, dāw oo ki rə Kirisi ti nim ki rəsi ti nim, tadə til də kə, adi kunji ki rəjeti ngata ə isi unji.

⁹ Dəw ki ə nə n-isi n-njiyə me kunji ti, nə a də ti nqq isi əsi ngokone ta ba, dəwe kin e me til ti wa bəy. ¹⁰ Dəw ki ndigi ngokone, e me kunji ti, ne madi kare ki to rəe ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nə dāw ki isi əsi ta ngokone, e me til ti; isi njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al, tadə til dibi kəme ti.

Kəsi rə ngərangi ki ne ra je ki dənangi ti ne

¹² NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə majal je ləsi e ki kiyə go kə ki takul Jəju Kirisi. ¹³ NJé koji-m je, m-ndangi

makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dāw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə itəti rə nje majal.

¹⁴ NGanm je, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi tadə igəri dāw ki e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə igəri dāw ki e kəte lo kilə ngirə ne je ti. NGan basa je ki ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tadə təgisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itəti rə nje majal. ¹⁵ Adi ne ra je ki majal ki dənangi ti ne kin uwə mesi al, taa adi mər ta je ki dənangi ti ne uwə mesi al nim tə. Kin ə re ne ra je ki dənangi ti ne uwə me dāw ə, dəwe kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tadə, ne ra je ki majal ki dənangi ki əi: ngur ra ndigi lə darə, ki kəm-nda, ki kində gu ki ne kingə je ki dənangi ti ne kin, ne je kin pəti ii rə Bawje Luwə ti al, nə ii dənangi ti ne. ¹⁷ NGa ningə dənangi ki ngur ne ra je ki majal ki me ti kin pəti a dəi, nə dāw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki dəne taa biti ki nq ti.

¹⁸ NGanm je, j-əi dəbəy ndə ti ngata. Ningə əli adi oi tək̄i nje t̄a rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé t̄a rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dəbəy ndə ti ngata. ¹⁹ Əi dije ki t̄eəi danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rəjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rəjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi t̄oji ki taga tək̄i dāw kare dande ti ki e dāw ləje ki rəjeti goto.

²⁰ Səi ba, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rəjeti. ²¹ NGa ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi ba, e mbata gər ba igəri ne ki rəjeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rəjeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a t̄eə me ne ki rəjeti al tə. ²² Nə ə e nje ngom ə? Nje ngom e dāw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje t̄a rə Kirisi e dāw ki mbat̄i Baw NGon əi ki NGon. ²³ NGa ningə, dāw ki mbat̄i NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rəne ti al jagi tə.

²⁴ Səi je ba, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji ba, mesi a e naa ti kare ba ki

* 2:7 Ja 13.34

NGon nim ki Bawe nim. ²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nɔ ti.

²⁶ Ne ki m-a dɔ ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-ɓuki səsi wale kin. ²⁷ NGa ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki rɔjeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rɔjeti ɓi ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tɛɛ hɔy, taa kadi j-ilə dɔje nangi ki rɔsɔl nɔe ti, ndo ree ti al tɔ.

²⁹ Təki igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəl dəsi ti tɔ təki dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti ɓəl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki ɓar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təki rɔjeti wa ka tɔ! Kin ə re dije ki gei ne je ki dɔnangi ti ne ngay gəri-je al ə, tɔji kadi gəri Luwə. ² NJé ndigi je ləm ki ngay, ki ɓasine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo ɓɔyɔ ti ɓəy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndo ki Kirisi a tɛɛ hɔy ɓa, j-a ji to titi-naa sie, tado j-a j-o darəe wa təki rɔjeti. ³ NGa ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin dɔ Kirisi ti ɓa, a ɔgi rɔde ra majal təki Kirisi wa tɛɛ kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, ɔsi ta ndu-kun lə Luwə, tado majal ki ra e ta rɔ ndu-kun lə Luwə. ⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rɔe ti al. ⁶ Lo kin ti, dəw ki a dɔ Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim tɔ.

⁷ NGanm je, indəl kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana ɓa, e dəw ki dana təki Kirisi e-n dəw ki dana kin be tɔ. ⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tado su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rəne ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tado tɔgi ki j rɔ Luwə ti e rɔe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al,

tado Luwə e Bawe. ¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBɛ ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je*.

¹² Ningə kadi irai təki Kay ra-n kin al. Kay e dəw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokɔe e kilə ra ki dana*.

¹³ NGakom je, kin ə re dije ki ne ki dɔnangi ti ne nəl-de ngay ɔdi ta ləsi al ə, adi əti səsi ɓəl al. ¹⁴ J-əi, ji gəri kadi ji tɛɛi me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakoje je. E be tado dəw ki ndigi ngokone al, e dəw ki isi gin tɔgi ti lə koy. ¹⁵ Dəw ki me majal ki ngokɔe e dəw ki nje təl dije. NGa ningə igəri maji kadi dəw ki nje təl dije, kaji ki biti ki nɔ ti goto rɔe ti.

¹⁶ Ne ki kadi ji gər-n ne ki ɓari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju Kirisi un rəne ilə kɔ mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rɔje j-ilə kɔ mbata ti lə ngakoje je tɔ. ¹⁷ Ne kare, kin ə re dəw aw ki ne kingə je ki dɔnangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmne dɔe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rɔe ti ə? ¹⁸ NGakom je, adi ji ndigi-naa ki ɓal ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rɔjeti. ¹⁹ Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-əi dije lə ta ki rɔjeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangi. ²⁰ Təki rɔjeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tɔ. ²¹ NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə re meje gangi ta dɔje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki ti kati. ²² Ne je pəti ki ji dɔje, j-a j-ingə rɔe ti, tado ji təl rɔje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

²³ NGa ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ade meje ki tɔ NGone Jəju Kirisi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təki Kirisi adi-n-je ndune*. ²⁴ Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dəw ki a dɔ Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tɔ. Ne ki kadi ji gər-n təki Luwə isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

4

Gər NDil Luwə ki ndil ki majal

* 3:11 Ja 13.34   * 3:12 Kilə ngirə ne je 4.1-8   * 3:23 Ja 13.34; 15.12; 17

¹ Njé ndigi je ləm, dije ki isi əli əi nə awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi bəy taa se NDil ki awi e NDil ki j̄ rə Luwə ti wa. Tado njé ngom je ngay ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanəi-naa dənangi ti ne. ² Dəw ki ra ki gər kadi Jəju Kirisi təl rəne dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə. ³ Ningə dəw ki mbati kadi gər tək̄i Jəju Kirisi təl rəne dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje bə lə Kirisi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi tək̄i nje bə lə Kirisi a re, ningə ki basine kin, re e dənangi ti ne ngata.

⁴ Səi nganm je, səi dije lə Luwə, ningə səi itəti rə dije ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki njé kədi ta lə Luwə al. ⁵ Njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki əsi ta Luwə tə. E mbata kin ə dije ki njé kədi ta lə Luwə al ooi ta ləde maji ngay. ⁶ NGa ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gər Luwə ba a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rəjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j̄ rə Luwə ti

⁷ Njé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa j̄ rə Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon lə Luwə, taa e dəw ki gər Luwə tə. ⁸ Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tado Luwə e dəw ki nje ndigi dije. ⁹ Oi təji ki Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dənangi ti ne kadi tə ki go rəbi lie ba j-isi-n ki dəje taa. ¹⁰ E je ba ji ndigi Luwə al, nə e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rəne ile kə kadi-kare ti mbata kigə-n də majal je ləje✧.

¹¹ Njé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, səbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tə. ¹² Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je ba, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie təji rəne ki taga rəje ti tə.

¹³ Ne ki a ra kadi ji gəri-n tək̄i j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je. ¹⁴ NGa ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim tək̄i Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dənangi ti ne. ¹⁵ Kin ə re dəw gər kadi

Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim. ¹⁶ Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim tək̄i Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tə. ¹⁷ Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pəy ba, j-a ji t̄i meje kati ndə gangi ta ti. J-a ji t̄i meje kati tado ji kisi ki də taa ləje dənangi ti ne to tə yə Kirisi be tə. ¹⁸ Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rəjeti or bəl kə. Bəl e ne ki təji kində kəji ki kadi a re, ningə dəw ki nje bəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

¹⁹ J-əi ba, ji ndigi-naa tado e Luwə ə ndigi-je kəte. ²⁰ Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl əsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokəi ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al. ²¹ *NDu-kun ki j-ingə rə Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ba, səbi kadi ndigi ngokone tə.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGa ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tə. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n tək̄i ji ndigi ngane je. ³ Tado ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie əy al tə, ⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rə ndigi ra ki dənangi ti ne. Ningə ne ki ji tət̄i-n rə ndigi ra ki dənangi ti ne e kadi-me ləje. ⁵ Nə ə asi kadi tət̄i rə ndigi ra ki dənangi ti ne ə? Dəwe ba e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki də Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dənangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rəjeti. ⁷ Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə, ⁸ adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tə. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti. ⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə təge e ngay wa bəy tə; ningə e naji ki ma ki ma də NGonne ti. ¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki

taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tado taa naji ki ma ki Luwə ma do NGonne ti kin al.

Kaji ki biti ki no ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki biti ki no ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone. ¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto. ¹³ NGa ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri tək ingəi kaji ki biti ki no ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo do nduje, ningə lo kin ti, j-a ji ti meje kati. ¹⁵ Təki ji gər kadi oo do nduje, ji ti meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje to.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi teə koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a teə koy al ə ta kin səbi dode. Ta kare, majal madi e noo a teə ki koy, ningə e ko majal ki be kin ba m-dəji səsi kadi əli ta ki Luwə do ti al. ¹⁷ Ne ra ki go ti al pəti e majal, nə majal pəti ba teə koy al. ¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a nayi-naa ki lo ra majal ti al, tado NGon lə Luwə ngəm dode, nje majal asi ra səde ne madi al. ¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə donangi ba pəti e gin təgi ti lə nje majal. ²⁰ Ji gər bəy to kadi NGon lə Luwə re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə ki rəjeti. Ningə je, j-ində rəje naa ti ki Luwə ki rəjeti ki takul NGone Jəju Kirisi. E ə e Luwə ki rəjeti, e ə e kaji ki biti ki no ti.

²¹ NGanm je, əgi rəsi kun go kagi yo je.

Makitibi ki kō joo ki Ja ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō joo ki Jā ndangi

Nje ndangi makitibi kin 6a rone ə nə ne «NGatōgi». Ningə ta kəle tōji kadi e dəw ki aw ki ngon tōgi madi dō dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dəne ki Luwə mbəte nim adi ngane je nim». Ningə Dəne əi ki ngane je kin, ki rōjeti 6a, əi njé kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Hə dīngəm mede ti kadi njiyəi me ta ki rōjeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndəji-de kadi indəi kəm-kədi dō rōde ti ki rō dije ti ki njé ndo ne ki go rəbe ti al təkī əl-n me makitibi ti ki dōsəy kin be tō (7-11). Nje ndangi makitibi tōl ta makitibi ləne ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə njé kaw-naa je ki e səde indəi tae ti tō (12-13).

Təkī əl-n me makitibi ti ki dōsəy, dəji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indəi kəm-kədi dō rōde ti nim, kadi uwəi tōgide ba me kadi-me ti ki rōjeti nim tō.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j Dəne ki Luwə mbəti, taa madi ngani je ki səi səde je, m-ndigi səsi ndigi ki rōjeti. Ningə e mi par 6a m-ndigi səsi al, nə e dije pəti ki gəri ne ki rōjeti ə ndigi səsi.

² Ji ndigi səsi mbata ne ki rōjeti uwə meje, ningə e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je. ³ Ba ji dəji kadi me-maji, ki koo kəm-to-ndoo, ki lapiya lə Bawje Luwə əi ki NGone Jəju Kirisi e səsi naa kadi isi me ne ra ki rōjeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rōjeti əi ki ndigi-naa

⁴ Rəm nəl-m ki dum biti kadi m-o təkī ngani je madi isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti, təkī Bawje Luwə dəji-n-je. ⁵ Ningə ki basine kin, Dəne ki nje ndigi ləm, ne ki m-dəji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi 6a m-adi al, nə e ndu-kun ki j-ingəi lo kilə ngire ti nu wa kin[☆]. ⁶ NDigi-naa e njiyə go ndu-kun ti lə Luwə. NGA ningə, ndu-kun ki

osi mbisi ti lo kilə ngire ti nu, e ta kadi injiyəi me ndigi-naa ti.

⁷ NJé kədi dije kilə-de kō ngay sanəi-naa ki lo pəti dōnangi ti ne, ningə mbati kadi n-əli təkī Jəju Kirisi təl dəw təkī rōjeti. Lo kin ti a oi dəw ki nje ngom, ki nje tə rō Kirisi. ⁸ Indəi kəm-kədi dō rōsi ti səi je wa, mba kadi kandi kilə rasi nay kō kare al, nə kadi ingəi ne kigə go jisi ki asi loe ti bərəre. ⁹ Ningə dəw ki a dō njane ti me ne ndo ti ki oji dō Kirisi al, nə tō a dam kare yo, e dəw ki ne madi ki dō-e naa ti ki Luwə goto. Dəw ki a dō njane ti me ne ndo ti ki oji dō Kirisi, e dəw ki dōi-naa naa ti ki Luwə nim ki NGone nim. ¹⁰ Kin ə re dəw madi re rōsi ti ki ne ki rangi 6i ki ne ndo kin al 6a, uwəi-e ki rōsi ti al nim, uwəi jie al nim. ¹¹ Tadō re uwəi jie 6a, irai madi-naa sie dō kilə rae ti ki majal.

Ta ki dōbəy ti

¹² M-aw ki ne je ngay bəy kadi m-əl səsi, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tadō m-ində mem ti kadi m-a m-aw rōsi ti kadi m-əl səsi ta ki tam, kadi tə rənəl ləje osi taga pay. ¹³ Dije ki dan njé kaw-naa je ti ki ne, ki əi dije ki Luwə mbəte uwəi jii.

☆ 1:5 Jā 13.34; 15.12, 17

Makitibi ki kō mitə ki Ja ndangi

Ta ki dō makitibi ti ki kō mitə ki Ja ndangi

Makitibi kin ka e «NGatōgi» ə ndangi tō (3 Jā 1; 2 Jā 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare dō Gayusi ti kin al, nə ne kare 6a, nje ndangi makitibi toje kadi e dəw ki a dō njane ti me ne ki rōjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirəbi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngā dan njé kaw-naa je ti. Diyotirəbi əl ta lə «NGatōgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rone ti al nim tō.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay oji dō ka dō nja ti lie nim oji dō maji ki isi ra ki njé kadi-me je nim tō (1-8). NGatōgi nō rone oji dō hal Diyotirəbi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisi madi ki tōe nə Dəmetirusi maji ngay, təki e dəw ki kile rae maji (11-12). Go ti 6a, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dōde ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tō (13-15).

Təki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki rōje ti e ne madi ki toji ndigi-naa nim, toji ka dō nja ti me ne ki rōjeti nim tō.

Kuwəji-naa

¹ Mi NGatōgi lə njé kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rōjeti. ² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rōi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darəi e ki lapiya təki ndili e-n ki lapiya kin be tō.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təki rōjeti, rəm nəl-m ngay, tadō ngakoje je ki rəi tēi ne, mai naji dō ne ki rōjeti ki ooi rōi ti. Əli ta dō njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rōjeti. ⁴ Ne ki adi-m rənəl ngay e ta kadi m-o təki nganm je isi njiyəi dō rəbi ti ki rōjeti. ⁵ Madim ki ngay, isi toji ka dō nja ti ləi me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa 6əy. ⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm njé kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti səde ra ki asi ta tō Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte. ⁷ E ki mbata tō Kirisi ə osii dō rəbi ti ki kanji taa ne

ji dije ti ki gəri Luwə al. ⁸ J-əi 6a, səbi kadi j-osi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rōje naa ti səde dō kilə kilə mbe ne ki rōjeti ki isi rai.

Hal Diyotirəbi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi njé kaw-naa je, nə Diyotirəbi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi dō dije ti ra kilə ki ta ləm al. ¹⁰ E mbata kin ə, ndō ki m-a m-tee rəsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dōje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rone ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rōde ti ka əgi-de dōe tō. Dije ki uwəi ngakoje je ki rōde ti 6a, e tuwə-de kō dan njé kaw-naa je ti. ¹¹ Nje ndigi ləm ki ngay, indaji majal ki ra al, nə kadi indaji maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dəw lə Luwə, nə dəw ki nje ra majal e dəw ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusi 6a, e dije pəti ə mai naji ki maji dōe ti. Ne ra ki rōjeti ki j rō Luwə ti, ki isi təl rone go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tō. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rōjeti.

¹³ M-aw ki ne je ngay kadi tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al. ¹⁴ Tadō m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje. ¹⁵ M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki nōō kare kare adi-je tō.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi la Judi kin, ndangi adi nje kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, na ndangi adi dije pæti ki nje kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2). Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki ko joo la Piyar joo pu rai ki dije ki nje ndo ne ki majal. Dije kin daw a gar-de ki ræbi kaya rade.

Go kilæ ngiræ ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ilæ jine ki tægine kæm nje njiyæ taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan nje kaw-naa je ti, ba æl-de adi gari tæki ta ki gangi ki bo to isi ngæm-de noo (3-16). NGA ningæ, dam ti la nje kadi-me je ba, Judi dæji-de kadi ai do njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tæl ta makitibi læne ki kilæ toji do Luwæ ti ki e ki karne ba par æ e Luwæ. Luwæ ki e nje kaji dije ki go ræbi la Jøju Kirisi (24-25).

Kin æ re makitibi kin tæe ki gin tægi ta ki ngom ki e ne ki daw a maji al ba, ilæ jine maji ngay do tægi ti æi ki ne kindæ me do ti ki nje kun go Kirisi ingæi ki ræ Luwæ ti, me to Jøju Kirisi ti ki ræbi la NDil Luwæ kin (20-21).

Kuwæji-naa

¹ Mi Judi, bææ kilæ la Jøju Kirisi, ki mi ngoko Jaki*, æ m-ndangi makitibi kin m-adi sæi ki Luwæ bar sæsi, ki Bawje Luwæ ndigi sæi, ki Jøju Kirisi ngæm sæsi tæ ne læne kin. ² Ningæ kadi koo kæm-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa la Luwæ to mbar mbar ki dæsi ti.

Njé ndo ne je ki ngom

³ Njé ndigi je læm ki ngay, m-ndingæ ngay kæte kadi m-ndangi makitibi madi sæsi oji do kaji ki j-æi kare ba do ti kin. Ningæ ki basine kin, e tægi madi ki isi dæm ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi sæsi, m-ilæ-n dingæm mesi ti kadi iræi do kadi-me ti ki Luwæ adi dije læne nja kare ba par goe gangi kin. ⁴ M-æl be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dæde ti e ki

ndangi me makitibi ti la Luwæ kæte nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji la Luwæ kin, tæli-e ta ra kaya ti læde, taa mbati daw ki e karne ba æ e Nje kun dæje, ki e Bæbe læje Jøju Kirisi kin to.

⁵ M-gær kadi igæri ne je pæti maji, na m-ndigi kadi m-ole mesi do ti tæki, loki Bæbe tæe ki dije læne be bææ ti Ejipi ti, go ti, to ko nje je ki rai ræde tæ nje me nga je*. ⁶ Ningæ m-ndigi kadi m-ole mesi do ti bæy tæki, malayka je ki ai do tægi ti ki Luwæ adi-de kin al, na mbati lo kiside, Luwæ uwæ-de dangay ti lo ti ki koo, dæ-de ki kulæ gindi ki kadi a toi biti ki no ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re. ⁷ E be to æ, Sodom ki Gomær* ki be je ki gæi gidide, ki uni ræde ilæi me kaya ki ra ti, kae ti la malayka je wa ka kin to, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwæ uwæ-de dangay ti me por ti ki a to biti ki no ti. Ningæ e kin e ndæji-naa ki to mbata la dije pæti.

⁸ E be æ, nje ndo ne je ki ngom ka kin, me do majal ti læde, buri ki ræde, kidi tægi la Luwæ, taji malayka je ki æi ne piti je. ⁹ Ne kare, Misæl ki nje kun do malayka je*, loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kæli-naa do nin Moji ti kin ka*, sangi kadi n-gangi ta madi tæ ne taji dæe ti al, na ta ki æl ba, æl æ næ: «Kadi Bæbe indæi oji*.» ¹⁰ Næ dije ki nje ndo ne ki ngom kin, ne ki gæri-e al ka taji-e, nga ningæ, ne gær ki ojii-de tæ yæ da je be par kin ba, e ne ki kadi tuji-de tæ tuji yo. ¹¹ Tuji e dæde ti, tadæ uni ræbi la Kay*; mbata la la æ uri wale tæ Balam* be; tuji tadæ tæi ræ tæ Kore* æi ki dije læne be. ¹² Kiside sæsi ta ne kuso ti la ngakonaa je, ra adi ne kuso læsi tæl ne ki to nje. Usøi je ayi-naa je adi asi-de ki kanji ræsol, goi ta tide æi je wa. Toi tæ kil ndi ki næl ær-e aw sie adi lo kadi ædi goto kin be, toi tæ kagi je ki nay kandide ti ka andi al, adi loki daw ær-de ki ngiræde ba kæ ba, tæli oyi koy ki ko joo kin be. ¹³ Naji kilæ rade je ki to ræsol ki taga tæ pungu ba ki buki pulumne ngangu ba ti kin be. Taa toi tæ mee je ki gæri lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata læde biti ki no ti kin be.

¹⁴ E æi je æ nje kæl ta ki ta Luwæ ti Enoki* ki e kaje ki nje ko siri go Adam ti ndo ndil dæde ti æ næ: «Oi, Bæbe a re ki malayka je dibi kuti

* 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3   * 1:5 Tæe ki taga 12.51; Kær Isirayal je 14.29-30   * 1:7 Kilæ ngiræ ne je 19.1-25   * 1:9 1Tæsa 4.16; Daniyal 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7   * 1:9 Dætarænom 34.6   * 1:9 14-15   * 1:11 Kilæ ngiræ ne je 4.3-8   * 1:11 Kær Isirayal je 22.1-35   * 1:11 Kær Isirayal je 16.1-35   * 1:14 Kilæ ngiræ ne je 5.18, 21-24

bay bay, ¹⁵ kadi gangi ta ki bo do dije ti pæti. A uwæ njé ra majal je pæti dangay ti oji-n do kilæ rade je ki majal pæti ki rai osii ta Luwæ, taa oji-n do ta je ki to kæl al pæti ki æli do Luwæ ti to.» ¹⁶ Ði dije ki rønæl læde goto, isi bæi ta ki døkagilo je pæti. Rai ne je ki mede ndigi, ta ki isi tee tade ti e ro ki kaji, ningæ re o-de isi toi dæw pe pe kin bæ, e kadi ingæi ne ki to soti ki daræde ro dæwe ti kin.

Ta kaji ki ræ njé ndole go Kirisi ti

¹⁷ NGA ningæ, ki oji dæsi, sæi njé ndigi je læm ki ngay, m-dæji sæsi kadi adi mesii ole do ta ti ki njé kaw kilæ je læ Bæbe læje Jæju Kirisi æli sæsi kæte nu kin. ¹⁸ Ðli sæsi æi næ: «Døkagilo ki døbæy ti æ a ingæi dije ki a ibæi sæsi kogii nim, a njiyæi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim to.» ¹⁹ Kadi igæri, e æi je æ æi njé re ki ganginaa. Ningæ mæp ta je læde e mæp ki go daræ ti, bæ e mæp ta ki j ro NDil Luwæ ti al. ²⁰ Næ sæi, njé ndigi je læm ki ngay, m-dæji sæsi kadi adi ngiræ kisi ki do taa læsi e do kadi-me ti ki rojeti læsi kin. Ðli ta ki Luwæ ki tægi NDile. ²¹ Ningæ kadi uwæi tægisi ba me ndigi ti ki Luwæ ndigije. Uwæi tægisi ba inginæi ta Bæbe læje Jæju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi sæsi kaji ki biti ki no ti kin. ²² Njé ki mede isi tæsi, maji kadi oi kæm-to-ndoo læde. ²³ Aji-de ki ræbi nagii ta por ti taa. Njé ki rangi bæy, maji kadi oi kæm-to-ndoo læde, nga ningæ oi ræsi maji kadi ilati ræsi ki kilæ rade je ki majal kin al, næ kadi osii kilæ rade je ki majal ngærængi. Osi ngærængi, biti kadi kibi ræde ki kilæ ki go daræ ti tæl-e ne ki to nje ti kin ka kadi osii ngærængi bæy.

Kilæ tæji do Luwæ ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kilæ tæji e ki do Luwæ ti ki e ki karne ba æ e Luwæ, e ki asii kadi ngæm sæsi adi osii me majal ti al, e ki kadi a ra adi itææi ræi me kunje ti ki rønæl ki kanji yoro, e ki aji-je ki ræbi læ Bæbe læje Jæju Kirisi kin. Ningæ kadi tæba, ki kæti bæ, ki tægi, ki kæbe, e lie, døkagilo ti ki dæ, ki døkagilo ki bæne, ki døkagilo ki a re biti ki no ti! *Amen.

Makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe

Ta ki dɔ makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe ti

Tɔ ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kɔr mee ki ta Nanginda nə «Nɛ ki tɛɛ ki dɔe». Ningə e Ja ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dɔgi gide joo ə Babe Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔ nɛ je ki rɔjeti ki to lo ɔyɔ ti ade ndangi (1.1-2).

Ja ndangi Makitibi kin a e basi ki ɔal ki ɔu kare go koji Kirisi ti be. NGa ningə, e dɔkagilo ti ki nje kɔbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ɔsi məkəsidi nangi nɔne ti tə yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kəsi məkəsidi nangi nɔe ti, adi-de kɔ ngay. Be ə, uwai Ja awi ilai-e dangay ti dɔ dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbe. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki ɔari-e Aji ji du (ɔone ɔari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingai kɔ mbata gər ki gəri kadi Babe lade e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kɔ ti kin, Ja ndangi makitibi adi-de, ilə-n dɔngəm mede ti kadi ai dɔ njade ti. Me makitibi ti ki Ja ndangi kin, nɛ ki əl tae ngay me ti e nɛ je ki oo me ndil ti, ki ndaji nɛ je ki toji nɛ je ki to ki kəme kəme. E ndaji nɛ je ki to me makitibi kun mindi ti ki kəke nɔɔ. Je dɔkagilo ti ki tɔgi je ki majal isi ɔdi rɔde, nə Jəju Kirisi ki e Babe a re kadi a budi-de mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Ja əl ta ki dɔ rəne ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje ki lo koy ti (1.1-8).

Nɛ ki dɔsɔy, Ja toji nɛ koo me ndil ti lie ki dɔsɔy ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki ɔari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Ja əl ta lə kun ki uni-e awi sie dɔra ti adi oo nɛ je ki dangi dangi ɔsi go-naa me ndil ti. OO nɛ kində je ki me dɔra ti ki isi ɔsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki nɛ kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dɔde ki dibi ɔu ki dibi kuti ki dibi sɔ dɔ ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta dɔ

ti tɔ (14.1-20); oo kɔpi je ki siri ki a rai ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a ɔsi dɔ Babilon ti, ki rə a tətə da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rə ki a tətə su (17.1-20.10); taa oo dɔra ki sigi, ki dɔnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tɔ (21.1-22.5).

Makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe tɔl tane ki ndu ki ndəji ki ngə ngay ki Kirisi, NJe ki lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re ɔasine» (22.6-21). E makitibi ki ra rəne tə makitibi ki ngə ngay ə se to ɔəl wa be. NGa ningə Ja ndangi mba kadi ilə-n ɔəl me njé kadi-me je ti əl, nə ndangi kadi ilə-n dɔngəm mede ti dɔkagilo je ti ki ngə. Nɛ je ki koo me ndil ti kin toji kilə ki Kirisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

¹ Makitibi kin e nɛ ki to lo ɔyɔ ti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe. Ningə e Luwə ə ade kadi toji ɔəə kilə je ləne, kadi gəri nɛ ki a ra nɛ basi. E be ə, Jəju Kirisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tɛɛ ki dɔe adi ɔəə kilə lie Ja gər. ² Ja ma naji dɔ nɛ je ti pəti ki oo kin təkə e ta lə Luwə, təkə e ta ki rɔjeti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe.

³ Maji-kur e dɔ dəw ti ki tidə makitibi kin, ki dɔ dije ti ki njé koo dɔ ta je ki tɛɛ ta Luwə ti kin, ə təli rɔde go ti. Tadɔ dɔkagilo ki nɛ je kin a rai nɛ e basi.

Ta ki sɔbi dɔ njé kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴ Mi Ja, ə m-ndangi makitibi m-adi səi njé kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti*.

M-dəji kadi Luwə ki isi nɔɔ ɔone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbər ngar ti lie nim, ⁵ taa kadi Jəju Kirisi ki e nje ma naji ki rɔjeti, ki e dəw ki dɔsɔy ki j dan njé koy je ti, ki e NGar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pəti kadi me-maji lade ki lapiya lade e səsi naa ti.

Jəju Kirisi ndigi-je, ə taa-je gin tɔgi ti lə majal ki məsine, ⁶ ɔr-je ində ta dangi tə ngar je, təl-je njé kijə nɛ məsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilə j-adi Luwə ki Bawne. M-dəji kadi toji ki tɔgi e lie ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti,

Dije pəti a ooi-e ki kəmde*,

Njé wa ki njé kəsi kade ki ningə kin ka a ooi-e ki kəmde,

✧ 1:4 2Kor 1.8 ✧ 1:7 Daniyal 7.13; Jakari 12.10

Gin ka je ki dangi dangi ki dęnangi ne a nęi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Baęe Luwę ę nę: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nęę ęone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dę tęęi je ti pęti.»

Ja oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokęsi Ja, ki mi sęsi naa ti me kę ti, mi dansi ti sęi ki Luwę indę sęsi tę ngar je, mi m-uwę tęęim ba sęsi me kindę rę-naa ti ki Kirisi. Dije ilęi-mi dangay ti dę dęr ti ki Patimosi ki mbata ta lę Luwę ki m-ilę mbee, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dę ta ki ręjeti ki Jęju Kirisi tęę ki dęe. ¹⁰ NDęe ti kin, e ndę lę Baęe, ęa NDil re ur dęm ti, adi m-o ndu ta madi tęę gom ti ki tęęine tę ndu tębi be, ¹¹ ęl-m ę nę: «Nę ki o kin, indangi me makitibi ti, ęa go ti, ilę-n adi nję kaw naa je ki siri, adi e Epęji, ki Isimir, ki Pęrgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladęlpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yęti ręm kadi m-o dęw ę wa ki a ęl-m ta kin ęa, m-o lambi je, ki rai-de ki ęr ęi siri. ¹³ Ningę dan lambi je ti ka kin, dęw madi ki to tę *NGon dęw be isi ti nęę. Flę kibi ngal ręne ti, ęa dę kadine ki kulę ki rai ki ęr. ¹⁴ Dęe je, ki bisi dęe je, ndai bal bal tę buy, ę se bu wa be. Kę kęme ndoy tę por be. ¹⁵ Njæ je toi tę andi ki ndole, ki kędi o kam be, ęa ndue ęa tę pungi ba kam be tę*. ¹⁶ Uwę mee je siri ji kone ti, ningę kiyę kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim, tęę tae ti. Kęme unji tę kadi ki dan kada kam be. ¹⁷ Loki m-o-e ęa, m-osi njæ ti tę dęw ki oy, m-to. Nę indę ji kone dęm ti ę nę: «İbęl al, mi ki dęsęy, ę mi ki dębęy ti tę*, ¹⁸ mi nje kisi kęm ba, m-oy, nę m-tęl m-isi kęm ba, kadi m-isi biti ki dę ęal je, dę ęal je. M-aw ki lakęle lę koy ki lo ki koo jim ti. ¹⁹ Ningę, kadi indangi nę ki o, nę ki isi ra nę ęasine, ki nę ki a ra nę go ti gogi. ²⁰ NGa ningę, ki ęji dę mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ęr, kęr mede ę to kin: mee je ki siri, ęi malayka je lę nję kaw naa je ki siri, ningę lambi je ki siri, ęi nję kaw naa je ki siri tę.»

2

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw-naa je ki Epęji ti

¹ Nje kuwę mee je ki siri ji kone ti, nje njiyę dan lambi je ti siri ki rai-de ki ęr ęl-m mi Ja ę nę: «İndangi makitibi kin adi malayka lę nję kaw naa je ki Epęji ti, ęl-e tęki nje kuwę mee je ki siri ji kone ti, nje njiyę dan lambi je ti siri ki rai-de ki ęr ęl ę nę: ² M-gęr nę ra je lęi, m-gęr kilę rai, ki kuwę tęęi ba lęi. M-gęr kadi j ilę bandi ta naa ti ki nję me majal je al. Dije madi ki isi ęari ręde nję kaw kilę je, nę ęi nję kaw kilę je al kin, j ina-de adi igęr-de tę nję ngom je. ³ İ nje kuwę tęęi ba, ingę kę mbata lęm, nę be ka, iyę tae al. ⁴ NGa ningę, nę kare ki m-aw-n sęi ki ta, e ta lę kiyę ki iyę ta ndigi ki indigi-m kate kin kę. ⁵ ę adi mei ole dę lo ki osi ti, iyę pa njiyęi ki ęasine kin kę, ę itęl ire dę njai ti ki kate gogi. Re iyę pa njiyęi ki ęasine kin kę al ę, m-a m-re kadi m-ęr lambi lęi lo kise ti kin kę. ⁶ Ningę ki ęasine kin, nę kare ki m-o maji, ręi ti, imbatı kilę ra Nikolayiti je, tęki mi m-mbatı-n kilę rade ka kin be tę. ⁷ NGa ningę, dęw ki aw ki mbine ęa, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw naa je kin!

«Dęw ki nje tęti rę, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me ęe ręnęl ti lę Luwę*.»

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw naa je ki Isimir ti

⁸ «Makitibi kin indangi adi malayka lę nję kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dęw ki dęsęy, ki e dęw ki dębęy ti tę, dęw ki oy nę tęl isi kęm ba, ęl me ti ę to kin: ⁹ M-gęr kę lęi ki ndoo lęi, nę ki ręjeti, j nję nę kingę. Taa m-gęr ta je ki majal ki nję ki ęari ręde ęi nę n-ęi *Jipi je, nę ki ręjeti, ęi Jipi je al, isi ęli dęi ti: ęi nję kaw-naa je lę *Sata. ¹⁰ A ingę kę, nę maji kadi iębęl al. Su a ęuki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tęęisi, a ingęi kę asi ndę dęęi, nę ai dę njasi ti biti koy, ę m-a m-adi sęsi jęęi tęti rę, ki e kaji ki biti ki nę ti.

¹¹ «Dęw ki aw ki mbine ęa, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw-naa je kin maji!

«Dęw ki nje tęti rę, kęy ki nje kę joo a tęę kade ti al.»

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw naa je ki Pęrgam ti

12 «Makitibi kin indangi adi malayka lę nję kaw naa je ki Pęrgam ti: Ta ki dęw ki nje koti kiyę kasigar ki tae ki taa ati soy soy, taa ta kate e dam joo nim tę, ęl me ti ę to kin: 13 M-gęr lo ki isi ti kin; e lo ki *Sata ę ęe titi, nę be ka, biti ęone, j uwę ręi ręm ti adi nga, inaji ndui al. Dękagilo wa ki ndę ki tęli ęę kilę lęm ki ręjeti, Atipasi, lo ti wa ki Sata isi ti kin ka, inaji ndui al. 14 Ningę, nę kare ki m-aw sęi ki ta dę ti, e ta lę dije lęi madi ki uwęi go nę ndo ki to tę yę Balam be ngę kin. Balam ki nje kęji ngar Balaki kadi iyę gum uwę-n ngan *Isirayęl je ki rębi kuso da ki pęli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim*. 15 E be tę ę, j ka aw ki dije ki nję kuwę go nę ndo lę Nikolayiti je nęę tę. 16 ę kadi iyę pa njiyęi kę. A re e be al ę, m-a m-re ęasine kadi m-rę ki dijee kin ki kiyę kasigar ki tęę tam ti kin.

17 «Dęw ki aw ki mbine ęa, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw naa je kin!

«Dęw ki nje tęti rę, m-a m-ade man ki e nę kuso ki ęyę lęki, m-a m-ade kęsi mbal ki nda, ki e ki ndangi tę ti ki sigi* ki e tę ki dęw gęr al titi. Dęw ki mbal kin ędi jie par ę gęr tę kin.»

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw naa je ki Tiyatir ti

18 «Makitibi kin indangi adi malayka lę nję kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dęw ki kę kęme ndęy tę por be, taa njae je toi tę andi ki ndole, ki kędi o kam be, ęl me ti ę to kin: 19 M-gęr nę rai je, ki ndigi-naa ki to ręi ti, ki kadi-me lęi, ki ra kilę kadi dije, ki kuwę tęgi ba lęi. Nę rai je ki gogi ne maji al dę ki kęte je. 20 Nę nę kare ki m-aw sęi ki ta dę ti, e kiyę ki iyę Jęjabęl, ki ę nę n-e dęne ki nje kęl ta ki ta Luwę ti kin, adi isi ęuki ęę kilę je lęm wale: isi ęsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pęli yo. 21 M-iyę dękagilo m-ade kadi iyę-n pa njiyęne kę, nę mbati kiyę rębi kaya ki ra. 22 E be ę, m-a m-ile nangi dę tirę rę kę ti, naa ti ki nję sange kaya ti je. A re iyęi ta pa njiyęde je ki majal kin kę wa taa, tę m-iyę ta nę ki m-ęji kadi m-ra sęde kin. 23 M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, nję kaw naa je pęti a gęri kadi mi dęw ki m-gęr męr ta je, ki ndigi ra je lę dije. Dęw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilę rae ti*. 24 NGa ningę, sęi

ndęgi nję kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwęi go nę ndo ki ngom kin, al, taa indoi nę ki ęi je ęari-e “nę ęyę kaki lę Sata” kin al tę, m-ęl sęsi kadi igęri tęki m-a m-indę nę kęy madi ki rangi dęsi ti al ngata. 25 NGa ningę, nę kare ęa, maji kadi, nę ki ai dę ti kin, uwęi ba, biti kadi m-re.

26 «Dęw ki nje tęti rę, dęw ki uwę go kilę je lęm biti dębęy ti, m-a m-ade tęgi kęęe dę gin dije ti ki dangi dangi. 27 A ę-de ęe ki gęl gęndi, a tę-n dęde tęki dęw a tę-n ngoo wanji kin be. 28 E be ę, mi wa ka m-ingę-n tęgi ki rę Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibę ta gin lo ti tę*.

29 «Dęw ki aw ki mbine ęa, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw naa je ki Sardi ti

1 «Makitibi kin indangi adi malayka lę nję kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri lę Luwę ki mee je ki siri ęl me ti ę to kin: M-gęr kilę rai je: ira ręi adi dije ooi-ni tę dęw ki isi kęm, nę ki ręjeti ęa, j dęw ki koy. 2 Isi kęm dę ręi ti, adi tęgi ndęge je ki isi oyi, tadę m-o kilę rai kare ki asi naa ta kęm Luwę ti goto. 3 Adi mei ole dę nę ndo ti ki ingę je, o dęe je kin, ningę kadi a dę njai ti ę iyę pa njiyęi ki majal kę. Kin ę re indęl dę ęi ti al ę, m-a m-re m-uwę-i nangi busi tę nje ęogi be ki kanji kadi igęr dę kade. 4 NGa ningę, dije madi je dani ti Sardi nęę wa, lati nę ki majal kibi je ti lęde al. A ilęi kibi ki nda ręde ti kadi dani-mi, tadę ęi dije ki asi. 5 Dije ki nję tęti rę, a ilęi kibi ki nda ręde ti, ningę m-a m-buji tęde kę me makitibi kaji ti al. M-a m-gęr-de tę dije lęm ta kęm Bai ti ki ta kęm malayka je ti lie. 6 Dęw ki aw ki mbine ęa, kadi oo-n dę ta ki NDil Luwę ęl nję kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi nję kaw naa je ki Piladęlpi ti

7 «Makitibi kin indangi adi malayka lę nję kaw naa je ki Piladęlpi: Ta ki nje kay njay, dęw ki ręjeti, e ki uwę lakęle lę *Dabidi jine ti, e ki uwę tęę ę dęw asi kuti al, e ki uwę uti ę dęw asi tęę al, ęl me ti ę to kin: 8 M-gęr kile rai; m-gęr kadi tęgi e ngay al, nę ingęm ta

* 2:14 Kęr Isirayęl je 31.16; Kęr Isirayęl je 22-24 * 2:17 Tęę ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15 * 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jęręmi 17.10 * 2:28 26-28: Pa je 2.8-9; Kęr Isirayęl je 24.17

lɛm maji, inaji ndui al. NGa ningɔ, ki ne kin, m-tɛɛ ta kɔy nɔi ti, ki dɔw ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningɔ nɛ ki m-a m-ra ki dije ki njɛ kaw-naa ki tɔ *Sata, ki ɛi njɛ ngom je, ki ɛi nɔ n-ɛi *Jipi je, nɔ ɛi Jipi je ki rɔjeti al ɔ to kin. M-a m-indɔ tɔgi dɔde ti kadi rɔi ɔsi dɔde nangi nɔi ti. Lo kin ti, a gɛri kadi m-ndigi. ¹⁰ Tɛki ingɛm-n ndu ki m-adi kadi uwɔ-n tɔgi ba, mi ka m-a m-ngɛm-i dɔkagilo kɔ ti ki a re dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne pɛti kadi na-de kin tɔ. ¹¹ M-a m-re bɔsi, ɔ uwɔ nɛ ki to ji ti kin ngɔ, kadi dɔw madi taa nɛ kigɔ go ji lɛi al.

¹² «Dɔw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ra-e tɔ kagi ngadan kɔy me kɔy ti lɔ Luwɔ lɛm, ningɔ a tɛɛ taga al ratata. M-a m-indɔ tɔ Luwɔ lɛm nim tɔ bɛ bo lie ki e Jorijalɛm ki sigi kin nim dɔe ti. Jorijalɛm ki j dɔrɔ ti rɔ Luwɔ ti lɛm, re ur nangi. Taa m-a m-indɔ tɔm ki sigi dɔe ti tɔ.

¹³ «Dɔw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwɔ ɛl njɛ kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw naa je ki Lawodise ti

¹⁴ «Makitibi kin indangi adi malayka lɔ njɛ kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dɔw ki e *Amen, dɔw ki nje ma naji ki a dɔ ndune ti, dɔw ki rɔjeti ki e dɔ nɛ kindɔ je ti lɔ Luwɔ pɛti, ɛl me ti ɔ to kin: ¹⁵ M-gɛr kile rai; m-gɛr kadi isɔl al nim, itingɔ al nim. Kin ɔ re isɔl al ɔa, re a tingɔ! ¹⁶ Nɔ ki ne kin, isɔl al nim, itingɔ al nim, ilala, adi m-a m-tɔmɔ-i kɔ. ¹⁷ J ɛl ɔ nɔ j nje nɛ kingɔ, ira gati ingɔ-n nɛ ngay, aw ki ndoo nɛ madi al. NGa ningɔ, kei nje kɛm-to-ndoo, kei dangiti, nɛ lɛi goto, a ki rɔi kare, kɛmi oo lo al kin ɔ, o al. ¹⁸ E be ɔ, m-adi ta kɔji kadi ire indogi sɛm ɔr ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi sɛm kibi ki nda uti-n dɔ ka ki rɔ kare lɛi kin kadi rɔi sɔl-i al, ɔ kadi indogi nɛ kilɔ kɛm ti ilɔ kɛmi ti kadi kɛmi oo lo maji gogi. ¹⁹ Dije pɛti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ɔ m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingɔ bil, ɔ iyɔ rɔbi njiyɔi ki majal kɔ. ²⁰ O maji, mi m-a ta kɔy ti, m-indɔ ta kɔy. Re dɔw oo dɔ ndum ɔ tɛɛ ta kɔy ɔa, m-a m-ur kɔy goe ti, m-a m-usɔ sie nim e a usɔ sɛm nim.

²¹ «Dɔw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ade isi sɛm dɔ kimbɔr ngar ti lɛm, tɛki mi m-tɛti rɔ ɔ m-aw m-isi ki Bai dɔ kimbɔr ngar ti lie kin be tɔ. ²² Dɔw ki aw ki mbine ɔa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwɔ ɛl njɛ kaw naa je kin!»

4

Kilɔ tɔji dɔ Luwɔ ti me dɔrɔ ti

¹ Go nɛ je ti kin ɔa, m-o nɛ ki rangi me ndil ti bɔy: m-o ta rɔbi tɛɛ dɔrɔ ti, ningɔ ndu dɔw ki ɛl-m ta kɔte ka kin, tɔl ɔa tɔ tɔbi be ɛl-m ɔ nɔ: «Ire taa ne, ɔ m-a m-tɔji nɛ ki a ra nɛ lo ti ti m-adi o.» ² Ta naa ti nɔɔ, NDil Luwɔ tɛti-m uwɔ-m aw sɛm dɔrɔ ti. Ningɔ yɔ, m-o kimbɔr ngar tɛɛ isi, ɔa dɔw madi isi dɔ kimbɔr ngar ti ka kin. ³ Dɔwe ndole tɔ mbal je ki ɔari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirɛndi ki kunje to tɔ mbal ɔmerodi be unji gɔ kidi kimbɔr ngar ka kin. ⁴ Ningɔ kimbɔr je kuti joo gide sɔ isi gɔi gidi kimbɔr ngar ka kin, ɔa ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbɔr je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, ilɔi jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti. ⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tɛɛi kimbɔr ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kɛm NGar ti, adi ɛi ndil je lɔ Luwɔ ki siri. ⁶ Nɔ kimbɔr ngar ti, nɛ madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tɔ bɔr be a titi.

Nɛ je ki njɛ kisi kɛm ɛi sɔ, kɛmde rosi rɔde ki kɔte je ki gogi je, isi dana nɔ kimbɔr ngar ti nim, gɔi gide nim. ⁷ Nɛ ki nje kisi kɛm ki dɔsɔy titi-naa ki ɔɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kɔ mitɔ, ta kɛme to tɔ ta kɛm dɔw be, ningɔ e ki kɔ sɔ, to tɔ soro ki isi nal be tɔ. ⁸ Nɛ je ki njɛ kisi kɛm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ɔa kɛme rosi lo dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kosi pa ti ɛi nɔ: NJe kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Babe Luwɔ ki aw ki tɔgi dɔ nɛ je ti pɛti. E ki isi mari nu, isi ɔone, e ki a re. ⁹ Dɔkagilo je pɛti ki nɛ je ki njɛ kisi kɛm ki sɔ ka kin osi pa, ilɔi tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, nje kisi biti ki nɔ ti, ɔsi kure, rai-e oyo ɔa, ¹⁰ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi mɔkɔside nangi nɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi gon nje kisi biti ki nɔ ti, ɔuki jɔgi kɔsi-gon je lɔde nɔ NGar ti ningɔ ɛli-e ɛi nɔ: ¹¹ Babe Luwɔ lɔje, j asi kadi dije ilɔi tɔji dɔi ti, ɔsi kurɔi, taa asi kingɔ tɔgi tɔ, tado j ɔ ira nɛ je pɛti, nɛ je ki koo ki kɛm kin toi ki go ndigi ti lɛi.

5

Makitibi lɔ NGon bati

¹ M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti. E makitibi ki

ndangi nẹ me ti je gidi ti je, ningə uwai lo siri ki nẹ kuwə makitibi je. ² M-o malayka ki nje tōgi kare un ndune ki taa ə nə: «Nə ə asi kadi rəy nẹ kuwə makitibi je ə tẹẹ makitibi kin ə?» ³ Nə ki me dora ti, ki donangi ti ə se gin donangi ti, daw ki asi kadi tẹẹ makitibi kin, ə se kadi ilə kəmne me ti goto. ⁴ Lo kin ti, m-nq ngay, tado daw asi kingə daw ki asi kadi tẹẹ makitibi kin ə ilə kəmne me ti al. ⁵ Ba daw kare dan ngatōgi je ti əl-m ə nə: «Inq al, o ɓal nda ki gin koji ti lə Juda, daw ki tẹẹ gin *Dabidi ti, ki tati rə, e asi kadi rəy nẹ kuwə makitibi je ki siri ə tẹẹ makitibi kin.»

⁶ Lo kin ti nqo, m-o NGon bati a taa dana nq kimbər ngar ti, ningə nẹ je ki njé kisi kəm ki sɔ ki ngatōgi je ki kuti joo gide sɔ gəi gide. NGon bati ka kin to tə nẹ ki daw ijə minde be. Gaje je əi siri, taa kəme je əi siri tɔ, tə ndil je ki siri lə Luwə ki ilə-de ki donangi ba pəti. ⁷ NGon bati isi re ɓasi ki rə nje kisi dɔ kimbər ngar ti kadi taa makitibi jie ti. ⁸ Ta naa ti nqo, nẹ je ki njé kisi kəm ba ki sɔ ki ngatōgi je ki kuti joo gide sɔ əsi məkəsidi nangi nq NGon bati ti. Daw ki ra uwə kənde ki kɔpi je ki rai ki ɔr ki nduji kagi ki əti maji jine ti. Nẹ je kin əi ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. ⁹ Njé kisi kəm ba ki sɔ ki ngatōgi je ki kuti joo gide sɔ, osi pa ki sigi əli əi nə:

«I asi kadi un makitibi,
Ə irəy nẹ kuwe je.

Tado dije tɔli-ni, i igangi dɔ gin koji je ki dangi dangi,

NDon ta je ki dangi dangi,

Dije ki dangi dangi,

Gin ɓe je ki dangi dangi ki məsi, adi Luwə.

¹⁰ Gin dije ki dangi dangi kin,

ɪndə-de ta dangi tə ngar je,

ɪtəl-de njé kijə nẹ məsi kadi-kare ti mbata lə Luwə ləje,

Ningə əi je qi ɓe donangi ti ne[☆]»

¹¹ Lo kin ti, m-gq lo ɓa, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki əi dibi kutide dibi kutide[☆], gəi gidi kimbər ngar, ki nẹ je ki njé kisi kəm ba, ki ngatōgi je. ¹² Ningə uni ndude ki taa əli əi nə:

«NGon bati ki dije tɔli-e,

Asi kadi ingə tōgi, ki nẹ kingə, ki gosi, ki ngangi, ki kəsi-gon, ki tɔɓa, ki kilə tɔji!»

¹³ Taa m-o ndu nẹ kində je pəti ki dora ti, ki donangi ti, gin donangi ti, ki me ba bo ti osi pa əi nə:

«Kilə tɔji, ki kəsi kurə, ki tɔɓa, ki tōgi,

E lə nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki NGon bati biti ki nq ti!»

¹⁴ Lo kin ti nqo be, nẹ je ki njé kisi kəm ba ki sɔ əli əi nə: «Amen!» Ba ngatōgi je əsi məkəsidi nangi nq nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki ngon bati, əsi gonde.

6

NGon bati əi ki nẹ kuwə makitibi je mehe

¹ M-o NGon bati uwə nẹ kuwə makitibi ki dɔsəy lə nẹ kuwə makitibi je ki siri ɔr, ningə m-o ndu nẹ je ki nje kisi kəm ba ki dɔsəy dan nẹ je ki njé kisi kəm ba ti ki sɔ un ndune ki taa, ndue ɓa tə ndangi ndi be ə nə: «ɪre!» ² M-gq lo, ningə m-o sində kare ki nda. Nje kale uwə kagi kunduru jine ti, adi-e jōgi kəsi-gon. E daw ki tati rə ngata, nə aw tə tati rə ki rangi ɓəy. ³ Loki NGon bati uwə nẹ kuwə makitibi ki kq joo ɔr ningə, m-o ndu nẹ je ki nje kisi kəm ba ki kq joo əl ə nə: «ɪre!» ⁴ Lo kin ti, sində ki rangi, ki kər tə por be tẹẹ re. Nje kale aw ki tōgi kadi ɔr-n lapiya donangi ti kɔ, kadi dije tɔli-naa dande ti. Adi-e kiyə kasigar ki ngal.

⁵ Loki NGon bati uwə nẹ kuwə makitibi ki kq mitə ɔr ningə, m-o ndu nẹ je ki nje kisi kəm ba ki kq mitə əl ə nə: «ɪre!» Ə m-gq lo ningə, m-o sində kare ki ndul. Nje kale uwə nẹ mbɔji nẹ jine ti. ⁶ Ningə m-o ndu ta madi i ki dan njé kisi kəm ti ki sɔ ə nə: «Gəme ngon ngo mbɔji nẹ kare be par e lo kilə ti ki ndɔ kare, ə ɔrji ngon ngo mbɔji nẹ mitə be par e lo kilə ti ki ndɔ kare tɔ; nə kadi ituji yibi əi ki kasi kandi nju al.» ⁷ Loki NGon bati uwə nẹ kuwə makitibi ki kq sɔ ɔr ningə, m-o ndu nẹ je ki nje isi kəm ba ki kq sɔ əl ə nə: «ɪre!» ⁸ Ə m-gq lo ningə, m-o sində kare ki ɓale to tə mbi kam be. Nje kale tɔe nə «Yo», ɓa lo ki koo isi njiyə goe ti. Adi-de tōgi dɔ dam donangi ti ki kare me ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki rə je, ki ɓo je, ki moy tɔ ko dije ki da je ki majal ki donangi ti ne. ⁹ Go ti, loki NGon bati uwə nẹ kuwə makitibi ki kq mi ɔr ningə yə, m-o ndil dije ki ndɔ ki tɔli-de ə ai gin dingiri kadi-kare ti lə Luwə. Əi dije ki tɔli-de mbata ta lə Luwə ki ai dɔ ti, mai naje. ¹⁰ Dije ka kin uni

☆ 5:10 Pa je 33.3; 98.1; Ejay 42.10 ☆ 5:11 Daniyal 7.10

ndude ki taa, ɔli ta ki tɔgɪde ɔi nɔ: «Babe, j ki j nje kay njay, j ki j dɔw ki rɔjetɪ, a ngɛm bitɪ dɔkagilo ti ki ra taa a gangɪ ta dɔ dije ti ki dɔnangɪ ti, ɔji-n dɔ mɛsije ki buki kɔ ɔ?»
 11 Ba lo kin ti nɔɔ, adi dɔw ki ra kibi ngal ki nda, ningɔ dɔji-de kadi orɔi mede ndɔy bɔy, bitɪ kadi tɔ ndɔgɪ ngakode je, ki madi-kilɔde je, ki nayi-naa nɔɔ, kadi tɔ a tɔli-de tɔ ɔi je be kin, kɔrde re dɔ made ti, tɔl tae bɔy taa. 12 Ningɔ m-o NGon bati uwɔ nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ meɛ ɔr, ba dɔnangɪ yɔki yɔki ki ɔti bɔl ngay. Kadi tɔl ndul kururu tɔ kibi sirɔ be, ɔ nay ba pu tɔl tɔ tɔ mɛsi be tɔ. 13 Mee je jɪ dɔrɔ ti tosi ki nangɪ tɔ kandi mbay-kote ki mbuji al bɔy, ɔ nɔl gange ki nangɪ kin be. 14 Dɔrɔ a goto kɔ tɔ tuwɔ ki dɔw a kuu gidinaa ti kin be; ningɔ mbal je, ki dɔ dɔr je a ndui rɔde kɔ. 15 NGar je ki dɔnangɪ ti ne, ki njɛ tɔba je, ki bo je lɔ asigar je, ki njɛ nɛ kingɔ je, ki njɛ tɔgɪ je, ki ndɔgɪ dije pɔti, bɔɔ je ki dije ki kare, a ɔyi-naa kadi bɔyɔi rɔde bole lo je ti ki gidɪ mbal je ti ki tɔti. 16 A ɔli mbal bo je ki mbal je ki tɔti ɔi nɔ: «Itosi dɔje ti, i bɔyɔi-je say ta kɛm nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti, ki ta wongɪ ti lɔ NGon bati». 17 Tadɔ ndɔ wongɪ ki bo re ngata, dɔw ki asi kadi ɔ nɔ mi ɔ m-a am goto».»

7

Dije ki 144.000 ki Luwɔ indɔ mbɔ lɔne nɔde ti

1 Go nɛ je ti kin, m-o malayka je sɔ ai taa dɔ kum dɔnangɪ ti ki sɔ. *Malayka je ka kin uwɔi nɔl je ki sɔ ki dɔnangɪ ti ne kadi tɔ ilɔi dɔnangɪ ti al nim, dɔ ba ti al nim, taa dɔ kagɪ je ti al nim tɔ. 2 M-tɔl m-o malayka madi ki rangɪ bɔy j ki lo kibɔ kadi ti be, uwɔ mbɔ lɔ Luwɔ ki nje kisi kɛm ba jine ti. Ningɔ un ndune ki taa ɔl malayka je ki sɔ ki ingɔi tɔgɪ kadi adi kɔ nɛ kindɔ je ki dɔnangɪ ti ne ki me ba ti ɔ nɔ: 3 «Oti kadi adi kɔ nɛ kindɔ je ki dɔnangɪ ti, ɔ se me ba ti, ɔ se dɔ kagɪ je ti, bitɪ kadi j-indɔ mbɔ nɔ bɔɔ kilɔ je ti lɔ Luwɔ bɔy taa.» 4 Adi-mi kɔr dije ki e ki kindɔ mbɔ lɔ Luwɔ nɔde ti ɔi dije dibi bu kare ki dibi kuti sɔ ki dibi sɔ dɔ ti, gin koji je ti lɔ ngan *Isirayɔl je pɔti. 5 Adi e: gin koji ti lɔ Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Rube, dije dibi kuti ki

dibi joo; gin koji ti lɔ Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo; 6 gin koji ti lɔ Asɔr, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Nɔpɪtali, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Manase, dije dibi kuti ki dibi joo; 7 gin koji ti lɔ Simɔyɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ *Lɔbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo; 8 gin koji ti lɔ Jabɪlɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Jisɔpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lɔ Bɔnjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangɪ dangɪ

9 Go ti, m-go lo ba, m-o kosi dije ki ɔti bɔl ngay ki dɔw asi kadi tidɔ kɔrde al. ɔi dije ki gin be je ti ki dangɪ dangɪ, gin koji je ti ki dangɪ dangɪ, gin dije ki dangɪ dangɪ, ki ndon ta je ki dangɪ dangɪ. Dije kin ai nɔ kimbɔr ngar ti, ki nɔ NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda rɔde ti, taa uwɔi baji tan je jide ti tɔ. 10 Ningɔ uni ndude ki taa ɔli ɔi nɔ: «Kaji j rɔ Luwɔ ti lɔje ki e nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti ɔi ki NGon bati.» 11 *Malayka je pɔti lɔinaa gɔi gidɪ kimbɔr ngar, ki ngatɔgɪ je ki nɛ je ki njɛ kisi kɛm ba je, ɔsi ki ta kɛmde nangɪ nɔ kimbɔr ngar ti, ɔsi kurɔ Luwɔ, 12 ɔli ɔi nɔ: «Amen! Kilɔ tɔji, ki tɔba, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kɔsi-gon, ki tɔgɪ, ki ngangɪ e lɔ Luwɔ lɔje ki dɔkagilo ki dɔkagilo, bitɪ ki nɔ ti! *Amen!» 13 Lo kin ti nɔɔ, ki kare dan ngatɔgɪ je ti un ta ɔl-m ɔ nɔ: «Dije ki ɔi kibi ngal je ki nda nda kin ɔi nɔ je ɔ? ɔ jɪ ra be ɔ rɔi ɔ?» 14 ɔ m-ile ti m-ɔ nɔ: «Babe, j igɔr maji!» Ba ɔl-m ɔ nɔ: «ɔi dije ki tɛɛi me kindɔ kɛm-ndoo ti ki bo. ɔi togi kibi ngal je lɔde, togi adi nda me mɛsi NGon bati ti. 15 E mbata kin ɔ, uwɔi rɔde ai nɔ kimbɔr ti lɔ Luwɔ, ɔsi kure kondɔ je kada je me kɔy ti lie. Ba nje kisi dɔ kimbɔr ngar ti a dɔbi bagine dɔde ti gin kɔy kisine ti. 16 Bo a ra-de al ratata, kindɔ man a ra-de al ratata, taa por kadi ɔ se kunji nɛ madi a ndabi-de al ratata tɔ, 17 tadɔ NGon bati ki nje ka dadan lo ti nɔ kimbɔr ngar ti a e nje kul-de, kadi a aw sɔde lo man ti ki maji kadi ɔyi-naa. Luwɔ a bɔr man nɔ lay lay kɛmde ti».»

8

Nɛ kuwɔ makitibi ki kɔ siri

¹ Lokɪ NGon batɪ ɔr nɛ kuwə makitibi ki kɔ siri, lo ki dɔrɔ ti tɔl to ndɪngɪ asi ngan kadi dɔ mitə. ² Ningə m-o malayka je ki siri ai ta kəm Luwə ti, adi adi-de tɔbi siri.

³ Malayka madi kare re ilə rɔne a kadi dingiri ti, uwə bay por ki nduji kagi ki ɔti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ɔr, ningə adi-e nduji kagi je ngay ki ɔti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. Aw-n dɔ dingiri ɔr ti ki a nɔ kimbər ngar ti. ⁴ Ba sa nduji kagi ki ɔti maji su ji malayka ti ta kəm Luwə ti aw ki taa ki ta je ki dije lə Luwə isi əli ki Luwə. ⁵ Ningə go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ɔti maji e me ti ka kin, buki por dingiri rosi, ɓa igə ilə ki dɔnangi ti, par ə ta naa ti nɔɔ, ndangi ndi je, ki ndu dije, ki tɔl ndi je tɛɛi, taa dɔnangi yəki tɔ.

Tɔbi je ki sɔ ki dɔsɔy

⁶ *Malayka je ki siri ki uwəi tɔbi je ki siri jide ti indəi dɔ rɔde dana kadi kɔli-de.

⁷ Malayka ki dɔsɔy kɔl tɔbi ləne ɓa, kɔsi, ki por ki pole-naa ki məsi ə ədi ki dɔnangi ti. Ningə lo kin ti nɔɔ be, dam dɔnangi ki kare me ki mitə ti ɔ por, kagi kare me ki mitə ti ɔ por, taa mbi kam kare me ki mitə ti ɔ por tɔ.

⁸ Malayka ki kɔ joo kɔl tɔbi ləne ɓa, nɛ madi ki boy tɔ mbal ki a taa be, ɔ por, ɓingə osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitə ti tɔl məsi. ⁹ Nɛ kində je ki kare me ki mitə ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitə ti tuji tɔ.

¹⁰ Malayka ki kɔ mitə kɔl tɔbi ləne ɓa, kəkirə mee kare ki ɔ tɔ por be, j dɔrɔ ti osi nangi dɔ ki kare me ki mitə ti lə mbo je ki wol man je. ¹¹ Tɔ mee ka kin nə «nɛ ki ati.» Ki kare me ki mitə ti lə man je tɔli ati kanana, ningə dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tɔ, tadɔ tɔl ki tɔli ati kanana.

¹² Malayka ki kɔ sɔ kɔl tɔbi ləne ɓa, dam kadi ki kare me ki mitə nim, dam nay ki kare me ki mitə ti ningəi kində adi lo kadi damde ki kare me ki mitə ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitə ti nim, dam lo ki kondɔ kare me ki mitə ti nim, kunjɪ goto dɔde ti✧.

¹³ M-tɔl m-go lo ɓəy ningə, m-o soro kare ki nal taa sɔy dan nəl ti un ndune taa ki tɔgine ə nə: «Kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo a e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne,

lokɪ ndəgi malayka je ki nayi-naa mitə kin a kɔli tɔbi ləde.»

9

Tɔbi ki kɔ mi ɓa

¹ Malayka ki kɔ mi kɔl tɔbi ləne ɓa, m-o mee kare j dɔrɔ ti osi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakəle ta lo ki koo. ² Tɛɛ ta lo ki koo ningə, sa por su ti tɛɛ ki taga tɔ sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kəm kadi əi ki dɔrɔ. ³ Bəti je tɛɛi me sa por ti ka kin, sanəi-naa dɔnangi ti. Əi bəti je ki adi-de tɔgi ki tɔ tɔ yə ni be. ⁴ ɔgi-de kadi adi kɔ wale je, ki kam je, ki kagi je, nə kadi adi kɔ dije ki awi ki mbɔ lə Luwə nɔde ti al kin par. ⁵ Adi-de ta rəbi kadi tɔli dije kin al, nə kadi adi-de kɔ ngay tɔ kadi yo par asi nay mi. ⁶ Dəkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nə a ingəi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nə koy a ay sɔy kɔ kadide ti.

⁷ Bəte je kin, toi tɔ sində je ki dəw dɔɔ nɛ rɔ rɔde ti, adi əi ɓasi lo kaw rɔ ti kin be. Nɛ je ki dɔde ti toi tɔ jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr be, ningə ta kəmde to tɔ ta kəm dije be tɔ. ⁸ Bɪ dɔde to tɔ bɪ dɔ dɔne je be, ɓa ngangide to tɔ ngangɪ ɓɔl be tɔ. ⁹ Ningə toi tɔ nɛ ki dəw ilə nɛ rɔ ki ki gindi nɔ gude ti be, ɓa ka bagide ɓa tɔ ka pusi rɔ je ki sində je bay bay ndəri-de ki ngɔdi dɔde sɔbi lo rɔ kin be✧. ¹⁰ Ta mongide ati tɔ ta mongɪ ni be, ningə e mongide ti kin ə awi ki tɔgi ki kadi adii kɔ dije nay mi titi. ¹¹ Awi ki malayka ki dɔ lo ki koo ti tɔ ngar dɔde ti. Tɔ ngar ləde ka kin nə «Abidɔ» ki ta ebirə, ə «Apoliyɔ» ki ta girəki tɔ. Kɔr me tɔ kin nə «Nje tuji lo». ¹² Kɔ ki dɔsɔy dɔ ngata, ningə nay kɔ je ki rangɪ joo kadi rəi go ti ɓəy.

¹³ Malayka ki kɔ mehe kɔl tɔbi ləne, ningə m-o ndu dəw madi j dingiri ti ki rai ki ɔr ki isi nɔ Luwə ti, j dɔ kume je ti ki sɔ re. ¹⁴ Ba ndu ka kin əl malayka ki kɔ mehe ki uwə tɔbi jine ti ə nə: «iyə malayka je ki sɔ ki dɔɔi-de ki sən dɔ ba Epirati ti kin taa.» ¹⁵ Ningə iyə malayka je ki sɔ ka kin taa. Əi malayka je ki isi dɔ njade ti mbata dɔ kadi wa kin, me ndɔ ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me ɓal ti wa kin tɔ, kadi tɔ tuji dije ki kare me ki mitə ti kɔ, dɔnangi ti ba pəti. ¹⁶ Adi-mi kɔr asigar je ləde ki awi ki sində əi mɪliyɔ ɓu joo. ¹⁷ NGa ningə yə, m-o sində je ki njé kal-de je me ndil

✧ 8:12 10-12: Ejay 14.12; Jɛrəmi 9.14; Tɛɛ ki taga 10.21-23

✧ 9:9 Juwəl 2.4-5; 1.6

ti: awi ki nɛ rɔ kuti dɔ nɔ gude ki kɛr tɔ por be, to tɔ ɓal dɔrɔ be, taa to tɔ ɓal kɛdi-man sindɔ be tɔ. Dɔ sindɔ je ka kin to tɔ dɔ ɓal be, ningɔ por je, ki sa je, ki nɛ je ki njɛ taa por ki tɔgide je tɛɛ tade ti. ¹⁸ E ki nɛ tuji lo je ki mitɔ, ki ɛi por je, ki sa je, ki nɛ je ki njɛ taa por ki tɔgide je, ki tɛɛi tade ti kin ɔ ko dije ki kare me ki mitɔ ti dɔnangi ti ba pɛti a tɔ-n. ¹⁹ Tado tɔgi sindɔ je e tade ti nim mongide ti nim tɔ. Mongide to tɔ li be, ningɔ ta mongide to tɔ dɔ nɛ be kadi adii kɔ dije. ²⁰ NGa ningɔ, ki ɔji dɔ ndɔgi dije pɛti ki tɛɛi ta yo ti lɔ nɛ je ki njɛ tuji lo kin ɓa, mbati kadi iyɛi ta kaw nɔ kagi yo je ti ki ɛi nɛ je ki rai-de ki jide. Nayinaa ki lo kɔsi mɛkɛside nangi nɔ ndil je ti ki majal, ki nɔ kagi yo je ti ki rai-de ki ɔr je, ki la je, ki ningɔ-kasi je, ki gaji mbal je ɔ se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dɔ ta al nim, taa asi njiyɔ al nim tɔ kin. ²¹ Taa iyɛi ta tɔl dije al nim, ta ra kimɔ al nim, ta kuwɔ marim al nim, ta ɓogi al nim tɔ.

10

Malayka ɛi ki ngon makitibi

¹ Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tɔgi j dɔrɔ ti risi ki dɔnangi ti. Kil ndi tibi dɔe, taa ngabirɛndi isi dɔe ti tɔ jɔgi ngar be, ɓa ta kɛme ɔsi tɔ kadi be tɔ, ningɔ njae je toi tɔ bar por be. ² Uwɔ ngon makitibi jine ti, indɔ nja kone dɔ ba ti, ɔ indɔ nja gɛlne dɔnangi ti tɔ. ³ Un ndune ki taa ki tɔgine, nɔ tɔ ɓal be, ningɔ go ndue ti, ndangi ndi siri ɓa. ⁴ Ɖ loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti ɓa, m-o ndu ta madi ki j dɔrɔ ti ɛl-m ɔ nɔ: «Ɔngɛm ndu ta lɔ ndangi ndi je kin mei ti, ɓi indangi me makitibi ti al.»

⁵ Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njae kare e dɔ ba ti, ɔ e ki nungi e dɔnangi ti ka kin, un ji kone ilɔ ki dɔrɔ ti, ⁶ ningɔ un mindine ki tɔ Luwɔ ki nje kisi biti ki nɔ ti, ki nje kindɔ dɔrɔ, ki dɔnangi, ki ba bo, ki nɛ je ki mede ti ɔ nɔ: «Dɔkagilo ki rangi kadi dɔw a iyɛ adi man goto ngata. ⁷ NDɔ ki malayka ki kɔ siri a ilɔ ngirɔ kadi kɔl tɛbi lɔne kin ɓa, Luwɔ a tɔl ta ndigi ra lɔne ki to lo ɓɔyɔ ti, tɛki ɛl-n tae ɓɛɛ kilɔ je lɔne ki ɛi njɛ kɔl ta je ki tae ti*.»

⁸ Ndu dɔw ki kɛte m-o j ki dɔrɔ ti ka kin tɔl ɛl-m ta ki rangi ɓɔy ɔ nɔ: «Aw itaa ngon makitibi ki tɛɛ mee kin ji malayka ti ki indɔ

njane kare dɔ ba ti ɔ indɔ ki nungi dɔnangi ti kin.» ⁹ M-aw ɓasi ki rɔ malayka ti ka kin, m-dɔje kadi adi-m ngon makitibi ningɔ, ilɔ-m ti ɔ nɔ: «Ɔtaa uso, a ati kanana kandai ti, nɔ a nɔl tai ti tɔ tɔji be.» ¹⁰ M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningɔ nɔl tam ti tɔ tɔji be, nɔ loki m-tibi mem ti ɓa, ati kandam ti kanana. ¹¹ Ningɔ go ti ɛli-mi ɛi nɔ: «Maji kadi ɛl ta ki ta Luwɔ ti ki ɛl ɔji-n dɔ nɛ je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin ɓe je ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin ɓɔy.»

11

Njɛ ma naji je ki joo

¹ Dɔw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbɔji nɛ be, ningɔ ɛl-m ɔ nɔ: «Ɔ taa imbɔji kɔy lɔ Luwɔ nim, dingiri nim, taa itidɔ dije ki njɛ kɔsi mɛkɛside nangi nɔ Luwɔ ti me kɔy ti kin tɔ. ² Nɔ ta mba lo ki taga ne ɓa, kadi iyɛ dam kare, imbɔji al, tado e lo ki e ki kadi dije ki gari Luwɔ al, ki a tuji ki ɓe bo ki ay njay lɔ Luwɔ asi nay kuti sɔ gide joo. ³ Ningɔ mi m-a m-ilɔ ki njɛ ma naji je lɔm ki joo ki kibi kuwɔ ndoo rɔde ti kadi ɛli dije ta ki ta Luwɔ ti ndɔ dibi ki ɓu joo ki kuti mehe (1260).»

⁴ NJɛ ma naji je ki joo ɛi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kɛm Ba dɔnangi ti. ⁵ Kin ɔ re dɔw madi ge kadi n-ra sɔde nɛ ki majal ɔ, por a tɛɛ tade ti kadi tuji njɛ ɓa je lɔde kin kɔ. E be ɔ, dɔw ki ge kadi n-ra sɔde majal a ingɔ-n yo oy. ⁶ NJɛ ma naji je kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔrɔ kadi ndi ɛdi al, dɔkagilo ti ki a ɛli dije ta ki ta Luwɔ ti kin. Awi ki tɔgi kadi tɛlii man ki ndul mɛsi ti, taa kadi adi kɔ je ki dangi dangi dije ki dɔnangi ti ne, ki dɔkagilo ki ra ki mede ndigi tɔ.

⁷ Nɔ loki a mai naji lɔde gine gangi ningɔ, da ki a tɛɛ koo a ilɔ-de rɔ, a tɛti-de rɔ, a tɔl-de. ⁸ Ninde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndɔ ki ɓai Bade kagi-dɛsi ti titi, me ɓe bo ti. E ɓe bo ki a ɓari-e ki tɔ ki ndɔi ndil dɔe ti ɛi nɔ Sodom ki Ejipi. ⁹ Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin ɓe je ki dangi dangi a rai kadi goi ninde ndɔ mitɔ ki nusi, ningɔ a ɔgi kadi dɔw dibi-de. ¹⁰ Rɔ dije ki dɔnangi ti ne a nɔl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rɔnɔl ngay, a

* 10:7 Tɛɛ ki taga 20.11; Dɔtɛranom 32.40; Daniyɛl 12.7; Amosi 3.7

mbali-naa kadi-kare je, tadɔ njé kəl ta ki ta Luwə ti ki joo kin adi-de kɔ ki al dɔ maji.

¹¹ Nə go ndɔ je ti ki mitə ki nusi kin ɓa, kəə ki j rɔ Luwə ti re ur mede ti, adi j̄ isi taa. Lo kin ti, dije ki kəte a goi-de ka kin, ɓəl təl-de. ¹² Ningə ooi ndu dəw madi ki ɓa ki tɔgine ngay j̄ dɔrɔ ti ə nə: «t̄rai taa ne!» Ba j̄, awi ki dɔrɔ ti me kil ndi ti, ta kəm njé b̄a je ti ləde ki isi goi gode. ¹³ Taa naa ti nɔɔ, dɔnangi yəki yəki ki əti ɓəl, adi dam ɓe bɔ ki kare me ki dɔgi ti budi nangi mur mur. Ko dije dibi siri tɔ me ti. NDəgi dije ki isi ki dɔde taa, mede gangi man adi iləi tɔji dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrɔ ti.

¹⁴ Tuji ki kɔ joo də, ningə e ki kɔ mitə a re nɔɔ basi.

Təbi ki kɔ siri

¹⁵ Malayka ki kɔ siri kəl təbi ləne ningə, ndu dije ɓa ki tɔgi ngay dɔrɔ ti ə nə: «Kɔbe ki dɔ dɔnangi ti e yə Bəbe ləje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A ɔ ɓe ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je.» ¹⁶ Ningə ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ki isi dɔ kimbər ti, osi ki ta kəmde nangi nɔ Luwə ti, iləi tɔji dɔe ti ¹⁷ əi nə:

«Bəbe Luwə ki nje tɔgi pəti,
j̄ ki isi nɔɔ ɓone, j̄ ki isi nɔɔ mari nu,
j̄-ilə tɔji dɔi ti mbata un kilə kəti ɓəl ləi ki j̄i
ti,

Ində-n gin kɔbe ləi.

¹⁸ Gin ɓe je ki dangi dangi j̄ ki wongi,
Nə ki ɓasine kin, e wongi ləi ngata ə isi tɔji
rəne.

Dəkagilo gangi ta dɔ njé koy je ti re ngata,
Dəkagilo ki kadi igə-n dɔ nja ɓəə kilə je ləi,
Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re ngata,
Dəkagilo kigə dɔ nja dije ləi,
Ki njé kaw ki ɓəl ND̄il̄i mede ti,
Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.
E dəkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji
dɔnangi.»

¹⁹ Go ti, me dɔrɔ ti, ta kəy lə Luwə tɛɛ,
adi sanduki kun mindi isi ki taga. Lo kin ti,
ndi təl je, ndangi nɛ je, ndu dije ɓa ki taa,
dɔnangi yəki, taa ndi kɔsi ki əti ɓəl ədi tɔ.

12

Dəne əi ki da ki ɓari-e dirago

¹ Nɛ kɔji madi ki əti ɓəl tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e dəne ki kadi uti dɔ rɔe tə kibi ti, ɓa nay isi gin njae ti. Mee je kuti gide joo ə indəi rɔde

naa ti tə jɔgi kɔsi-gon isi dɔe ti. ² Dəne ka kin naye ngay al kadi oji ngon, ə loki to ndoo rae ɓa, un ndune ki taa nɔ. ³ Nɛ kɔji madi ki rangi ɓəy tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e kək̄irə da madi ki ɓari-e dirago, kər tə por be ə tɛɛ a. Dɔe e siri, ə gaje e dɔgi tɔ, ningə jɔgi kɔsi-gon isi dɔe je ti ka kin kare kare. ⁴ Un mongine ɓa, itə-n me je ki kare me ki mitə ti dɔrɔ ti buki-de ki dɔnangi ti. Re a ta dəne ti ki aw tə oji ngon ka kin kadi tə re oji ngon taa ɓa, n-ribə ngon n-uso-e. ⁵ Dəne oji ngon ki dingəm ki kadi tə a isi dɔ gin ɓe je ti pəti ki dɔnangi ti ne, a ɔ-de ɓe ki kɔbe lie a ngə tə gindi be. E mbata kin ə, loki oji ngon taa par ə, uni ngon ka kin awi sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti lie. ⁶ NGa ningə dəne taa ay yane aw dilə lo ti ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi dana titi kadi tə isi ti adi tə ngəmi-e ki nɛ kuso asi ndɔ dibi ki bu joo ki kuti mehe (1260).

⁷ Lo kin ti, rɔ j̄ dɔrɔ ti. Misəl əi ki malayka je ləne rɔi ki da ki ɓari-e dirago ka kin. Dirago ka əi ki malayka je ləne j̄ sɔde ki rɔ tɔ, ⁸ nə rɔ təte. Lo ləde əi ki malayka je ləne goto dɔrɔ ti ngata. ⁹ Ɔsi kək̄irə dirago iləi-e nangi. E ki e ɓigə li ki ɓari-e su je ki *Sata je, e ki e nje kədi dije pəti ki dɔnangi ti ne. Ɔsi-e iləi nangi, naa ti ki malayka je ki goe ti.

¹⁰ Lo kin ti, m-o ndu dəw madi ɓa ki tɔgine ə nə: «Dəkagilo kaji re ngata, dəkagilo kadi Luwə oji tɔgine re ngata, dəkagilo kɔbe lie re ngata. E dəkagilo ki tɔgi e ji Kirisi ti ngata. Tadɔ dəw ki nje kində ta dɔ ngakoje je ti ka ɔsi-e dɔrɔ ti iləi-e dɔnangi ti. E ki nje kində ta dɔde ti kondɔ je ki kada je nɔ Luwə ti ləje.

¹¹ Nə əi je təti-e rɔ ki takul məsi NGon bati nim, ki takul ta lə Luwə ki mai naje nim. Bəli rəde al, əi ɓasi ngay kadi ndigi koy. ¹² E mbata kin ə,
Maji kadi j̄ dɔrɔ ira rənəl,
Ə səi ki isi me dɔrɔ ti ka irai rənəl tɔ!
NGa ningə j̄ dɔnangi, səi ki ba bo, tuji e ləsi,
Tadɔ su risi nangi ki rəsi ti nɔɔ,
Wongi təl-e,
MBata gər kadi dəkagilo ləne nay ngay al
ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi ɔsi-ne iləi-ne nangi ɓa, ɔr ngədi ki go dəne ti ki nje kɔji ngon ki dingəm ka kin. ¹⁴ Nə adi dəne ibə bagine joo tə bagi kək̄irə soro be, kadi j̄-n aw osi lo ti ki Luwə ində dɔe dana ade dilə lo ti, kadi tə ngəmi-e ki nɛ kuso asi ɓəl mitə ki nusi, say,

kadi li ndɔti kade al. ¹⁵ Lo kin ti, li ilɔ man tane tɔ man ba be ki go dɔne ti nɔɔ kadi tɔ tɔgi man ka kin inde aw sie. ¹⁶ Nɔ dɔnangi re rɔ lɔ dɔne, tɛɛ tane tibi-n ndɔɔ man ki li tɔmɔ ka kin yiki. ¹⁷ Lo kin ti, wongi tɔl dirago dɔ dɔne ti, adi aw rɔ dɔ gin koji ti lie, ki ɛi njɛ tɔl rɔde go ndu Luwɔ ti, njɛ ka dana dɔ nɛ ki rɔjeti ki Jɔju tɛɛ ki dɔe ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilɔ rɔne a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dɔgi, ɔ dɔe e siri tɛɛ me ba bo ti. Jɔgi kɔsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningɔ tɔ kɔl ta ki mal dɔ Luwɔ ti ɔ isi jam dɔe je ti tɔ. ² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningɔ njae je toi tɔ nja da ki bari-e ursi kin be, ɔa tae to tɔ ta bɔl be tɔ. Dirago tɔl ki tɔgine, ki kimbɔr ngar lɔne, ki tɔgi kɔbe ki ɛti bɔl ade. ³ Jam dɔe kare to tɔ nɛ ki ingɔ do ki asi koy be, nɔ basine do ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangi ti ne pɔti, kilɔ ra da kin ɛti-de bɔl, adi uni goe. ⁴ Ɔsi mɔkɔside nangi nɔ dirago ti, tadɔ tɔl ki kɔbe adi da ka kin. Ningɔ ɔsi mɔkɔside nangi nɔ da ti tɔ ɛi nɔ: «Nɔ ɔ asi kɔji rɔne kadi da ti kin ɔ? Nɔ ɔ asi kadi rɔ sie ɔ?»

⁵ Adi ta rɔbi da kadi tɛɛ tane ɔl-n ta je ki nga nga ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwɔ ti. Ningɔ ingɔ ta rɔbi kadi ra-n ndigi lɔne nay kuti sɔ gide joo (42). ⁶ Hɔ rɔne ɔl ta je ki mal dɔ Luwɔ ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pɔti ki isi dɔrɔ ti tɔ. ⁷ Adi-e ta rɔbi kadi rɔ-n ki dije lɔ Luwɔ kadi tɔti-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin koji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin ɔe je ti ki dangi dangi*. ⁸ Dije pɔti ki dɔnangi ti ne ɔsi mɔkɔside nangi nɔe ti. Adi ɛi dije ki lo kilɔ ngirɔ dɔrɔ ti ki dɔnangi ti nu, ɔ tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Dɔw ndangi tɔde me makitibi kaji ti lɔ NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹ «Dɔw ki aw ki mbine ɔa, kadi ɔo-n dɔ ta ki m-aw tɔ m-ɔl kin maji: ¹⁰ Dɔw ki sɔbi dangay ɔa, a aw dangay ti; dɔw ki sɔbi tuji ki kiyɔ kasigar ɔa, a tuji ki kiyɔ kasigar tɔ. Ningɔ e dɔ kadi ki kadi dije lɔ Luwɔ uwɔi tɔgide ba, ɔ kadi awi ki kadi-me tɔ.»

* 13:7 5-7: Daniyal 7.8, 25; 11.36; 7.21

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangi tɛɛ nanga. Gaje e joo tɔ gaji ngon bati be, ningɔ ɔl ta tɔ dirago be tɔ. ¹² Da ka kin ra kilɔ ki tɔgi da ki dɔsɔy pɔti ta kɔme ti. Ba indɔ tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi mɔkɔside nangi nɔ da ti ki dɔsɔy ki ingɔ do ki asi koy, nɔ do ka kin tɔl idi kin. ¹³ Da ki kɔ joo kin ra nɛ kɔji je ki ɛti bɔl. Aw bati ra adi por j dɔrɔ ti, risi dɔnangi ti, ta kɔm dije ti pɔti. ¹⁴ Ɖdi dije ki dɔnangi ti ne buki-de wale ki nɛ kɔji je ki adi-e kadi ra ta kɔm da ti ki dɔsɔy. Ɖsi-de kadi tɔ tɔli kagi yo madi ɔsii gon da ki ingɔ do kiyɔ kasigar ɔ tɔl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki kɔ joo ingɔ tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy kin tɔl nɛ ki isi kɔm, mba kadi tɔ ɔl ta, ɔ adi tɔli dije pɔti ki a mbati kɔsi mɔkɔside nangi nɔ kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy ti. ¹⁶ Da ki kɔ joo indɔ tɔgi dɔ dije ti pɔti, ngan je ki dije ki tɔgi, njɛ nɛ kingɔ je ki njɛ ndoo je, dije ki kare ki bɔɔ je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ɔ ji gɔlde ti. ¹⁷ Kin ɔ re dɔw aw ki ndaji tɔ da kin ɔ se kɔr nɛ je ki tɔji tɔe al ɔa, a asi kadi ndogi nɛ al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸ E dɔkagilo kɔm-kɔdi. Dɔw ki aw ki nɛ gɔr, a asi kadi gɔr me kɔr nɛ ki ɔji dɔ da kin, tadɔ e kɔr nɛ ki tɔji dɔw madi. Kɔr nɛ ka kin e kɔr nɛ ki bu mehe ki kuti mehe gide mehe (666).

14

NGon bati ɛi ki dije ki kigɔ dɔde

¹ M-go lo ɔɔy, ɔa m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyɔ ti, ningɔ dije dibi bu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɔe nim, tɔ Bawe Luwɔ nim, ki ndangi nati nɔde ti ɛi sie. ² M-o ka nɛ madi ɔa j ki dɔrɔ ti tɔ ka man ba ki isi lo kam be, ɔa tɔ ka ndi ki ndangi nɛ ki tɔgine ngay kam be. Ka nɛ ki ɔa ɔ m-o kin, ɔa tɔ ka kundi je ɔ dije a indɔi be. ³ Ningɔ kɔsi dije kin pɔti osi pa ki sigi nɔ kimbɔr ngar ti, ki nɔ nɛ je ti ki njɛ kisi kɔm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dɔw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dɔw ɔa, e dije ki dibi bu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki ɛi dije ki ɛi ki kigɔ dɔde dɔnangi ti kin par. ⁴ Ɖi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɔne je al, tadɔ gari dɔne al. Uni go NGon bati lo je pɔti ki aw ti. Ɖi dije ki e ki kigɔ dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɔ kandi nɛ ki dɔsɔy ki kun kadi Luwɔ nim kadi NGon bati nim. ⁵ Ɖi dije

ki dɔw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dɔw indɔ dɔde ti goto.

Malayka je ilai mbe ta ki gangi ki a re

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nɛl ti taa say ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nɔ ti e jie ti kadi ilɛ mbi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin be je ki dangi dangi, ki gin koji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi. ⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ə nɔ: «Ilai dɔsi gin tɔgi ti lɛ Luwɛ, ə ilai tɔji dɔe ti, tado dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Osi mɛkɛsisi nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibɛ ti.»

⁸ Malayka ki rangi bɔy un go e ki kɛte ka kin ningɛ əl ə nɔ: «Osi ngata, osi ngata, *Babilon ki e be ki boy. E ki adi gin be je pɛti kasi kaya ki ra lɛne ki ɛti bɛl adi-de ayi-naa.»

⁹ Malayka ki rangi bɔy ki kɔ mitɛ un gode ningɛ əl ə nɔ: «Dɔw ki ɔsi mɛkɛsine nangi nɔ da ti, ki nɔ kagi yo ti lie, ə taa ndaji nɔne ti, ə se jine ti ba, ¹⁰ e ka a ay kasi wongi lɛ Luwɛ ki kanji kilɛ man ti ki Luwɛ a buki me kɔpi wongi ti lɛne kin tɔ. Ko dije ki be kin a ingɛi kɔ ta kɛm malayka je ti ki kay njay ki ta kɛm NGon bati ti. A ingɛi kɔ kin me por ti ki me nɛ ti ki ɔ por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi-de kɔ kin a su taa ki dɔ bal je, dɔ bal je. Ningɛ kondɔ ki kada, lo kadi dije ki njɛ kɔsi mɛkɛside nangi nɔ da ti ki nɔ kagi yo ti lie, ə taai ndaji nɔde ti ə se jide ti kin a ɔri kɛɛ goto. ¹² E dɔkagilo ki kadi dije ki əi ya Luwɛ, ki njɛ ngɛm ndu-kun lɛ Luwɛ, ki njɛ kadi mede Kirisi, uwɛi tɔgide ba.»

¹³ Go ti m-o dɔ ndu madi j dɔrɔ ti əl-m ə nɔ: «Indangi ta kin ə nɔ: Njɛ maji-kur je ə əi dije ki isi oyi me ndɔ ti ki bone me kilɛ ti lɛ Babe. NDil Luwɛ əl ə nɔ: əi njɛ maji-kur je tado uwɛi kɔ rɔde dɔ kɔ je ti lɛde, ningɛ kilɛ rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne

¹⁴ M-go lo ba m-o kil ndi ki nda, ningɛ dɔw ki titi-naa ki *NGon dɔw isi dɔ ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɔe ti, ningɛ uwɛ ngorongi ki tae ati jine ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi tɛɛ me kɔy ti lɛ Luwɛ, ningɛ un ndune taa ki tɔgine əl nje kisi dɔ kil ndi ti ə nɔ: «Ilɛ ngorongi lɛi ijɛ-n ko, tado ko ki dɔnangi ti mbuji asi kijɛ

ngata.» ¹⁶ Ba lo kin ti, nje kisi dɔ kil ndi ti ilɛ ngorongi lɛne ijɛ-n ko je ki dɔnangi ti ne.

¹⁷ Go ti, malayka ki rangi bɔy tɛɛ me kɔy ti lɛ Luwɛ, dɔrɔ, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tɔ.

¹⁸ Go ti, malayka ki rangi bɔy ki aw ki tɔgi dɔ por ti, tɛɛ ki dɔ dingiri ti, ba un ndune ki taa ki tɔgine ngay əl nje kuwɛ ngorongi jine ti ə nɔ: «Ilɛ ngorongi lɛi ijɛ-n dɔ nju je ki dɔnangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.»

¹⁹ Ə malayka ilɛ ngorongi lɛne dɔnangi ti ijɛ-n dɔ nju je ki dɔnangi ti, ningɛ bi ilɛ me be mbore kandi nju ti, ki e be ki boy ki wongi lɛ Luwɛ e me ti. ²⁰ MBisai kandi nju ka kin me be mbore kandi nju ti, gidi be bo ti gogi, ningɛ mɛsi lo tɛɛ me be mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, j biti ɔdi ta sindɛ je taa, ba ngale asi kulɛ mɛtɛr bu mitɛ kare.

15

Malayka je ki siri ki nɛ tuji lo je ki dɔbɔy ti e jide ti

¹ M-o nɛ kɔji madi ki rangi ki bo, to ɛti bɛl dɔrɔ ti. *Malayka je siri uwɛi nɛ tuji lo je siri tɔ jide ti. Əi dɔbɔy nɛ tuji lo je, tado e əi ə wongi lɛ Luwɛ a tɔl-n tane.

² Go ti, m-o man ba ki to tɔ bɛr be, pole naa ki por. Ningɛ dɔ man ti ka kin, njɛ tɛti rɔ da, ki kagi yo lie, ki kɔr nɛ ki tɔji tɔe, uwɛi kande lɛ Luwɛ jide ti. ³ Osi pa lɛ *Moji ki bɛɛ kilɛ lɛ Luwɛ, ki pa lɛ NGon bati əi nɔ:

«Babe Luwɛ ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti,

Kilɛ rai je bo ngay, ɛti bɛl ki dum!

J NGar dɔ gin be je ti pɛti,

Kɔji ra je lɛi e kɔji ra ki dana, e ki rɔjeti✧.

⁴ J Babe, nɛ ə asi kadi bɛl ndili al ə?

Nɛ ə a mbati kilɛ tɔji dɔi ti ə?

Tado j ki kari ba ə j dɔw ki ay njay,

Gin be je pɛti a rɛi kadi ɔsi mɛkɛside nangi nɔi ti.

Tado kilɛ rai je ki dana toi ki taga ta kɛmde ti✧.»

⁵ Go ti, m-o ta kɔy lɛ Luwɛ ki kɔy kibi kulɛ noji lɛ Luwɛ e me ti, tɛɛ tane dɔrɔ ti.

⁶ Malayka je siri ki uwɛi nɛ tuji lo je ki siri jide ti tɛɛi, me kɔy ti lɛ Luwɛ ki taga. Oi kibi lɛ ki nda, nda ki ɛti bɛl, ningɛ dɔɔi rɔde ki nda ɔr. ⁷ Ki kare dan nɛ je ti ki njɛ kisi kɛm ki sɔ adi malayka je ki siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr

siri, tɔ kɔpi je ki wongi lɔ Luwɔ ki nje kisi biti ki nɔ ti, rosi. ⁸ Sa rosi kɔy lɔ Luwɔ tɔ nɛ ki tɔji tɔba ki tɔgi lɔ Luwɔ. Dɔw asi kadi ur me kɔy ti lɔ Luwɔ al biti kadi nɛ tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwai jide ti kin tɔli ta kilɔ lɔde bɔy taa.

16

Kɔpi wongi je lɔ Luwɔ ki ai siri

¹ M-o ndu ta madi ki tɛɛ ki tɔgine me kɔy ti lɔ Luwɔ, ɔl malayka je ki siri ɔ nɔ: «Awi mbali kɔpi wongi lɔ Luwɔ ki siri dɔnangi ti.» ² Malayka ki dɔsɔy aw mbal kɔpi lɔne dɔnangi ti. Lo kin ti nɔɔ, do bay ki ɔti bɔl, ki to ngay osi dɔ dije ti ki njɛ kaw ki ndaji lɔ da nim, kɔsi mɔkɔside nangi nɔ kagi yo ti lie nim.

³ Malayka ki kɔ joo mbal kɔpi lɔne dɔ ba ti, adi man tɔl to tɔ mɔsi dɔw ki oy be. Lo kin ti, nɛ je pɔti ki ɔdi rɔde ki isi me ba ti oyi.

⁴ Malayka ki kɔ mitɔ mbal kɔpi lɔne dɔ man mbo je ti, ki lo je ki dangi dangi ki man isi ibɔ ti, adi tɔli mɔsi. ⁵ Ba m-o ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ man je ti ɔl ɔ nɔ: «I Nje kay njay, i ki isi bɔne, i ki isi mari nu. I itɔji be tɔki i nje gangi ta ki dana. ⁶ Tado ɔi je buki mɔsi dije lɔi ki mɔsi njɛ kɔl ta je ki tai ti kɔ, ɔ adi-de mɔsi wa ka tɔ kadi ayi-naa. Asi ta kadi nɛ kin ra-de be wa.» ⁷ Ningɔ go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ dingiri ti ɔl ɔ nɔ: «Oyo, Babe ki Nje kisi dɔ tɔgi je ti pɔti, ta ki gangi lɔi e ta ki gangi ki rɔjeti nim, e ta ki gangi ki dana nim.»

⁸ Malayka ki kɔ sɔ mbal kɔpi lɔne dɔ kadi ti, ade tɔgi kadi buki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ-de. ⁹ Ba lo kin ti, kunjɔ kadi ki dum kɔl tae ɔ dije. Dije kin ɔli ta ki mal dɔ Luwɔ ti ki aw ki tɔgi dɔ nɛ tuji lo je ti kin, ɔ mbati kiyɔ pa njiyɔde je ki majal kɔ ɔ kulɔ-n tɔji dɔ Luwɔ ti.

¹⁰ Malayka ki kɔ mi mbal kɔpi lɔne dɔ kimbɔr ngar ti lɔ da, adi kɔbɛ lie tɔl lo ki ndul kururu. Dije ingɔi kɔ, usoi ngangide mur mur. ¹¹ Nɔ be ka, mbati kiyɔ rɔbi kilɔ rade je ki majal kɔ, ɔli ta ki mal dɔ Luwɔ ti ki dɔrɔ ti, par par, mbata kɔ ki isi ingɔi, ki mbata lɔ do bay ki rɔde ti.

¹² Malayka ki kɔ meɛ mbal kɔpi lɔne dɔ ba ti ki bari-e Epirati. Ba ka kin ii ɔ iyɔ lo kadi

ngar ki nje ki lo kibɔ kadi ti dɔ ti. ¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitɔ ki toi tɔ kaa je be, tɛɛi ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kɔl kɔ nɔ n-e nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti nim tɔ. ¹⁴ Ɖi ndil je lɔ su ki njɛ ra nɛ kɔji je. Ningɔ awi rɔ ngar je ti ki dɔnangi ti ne pɔti, kawide mbata rɔ ki a re ndɔ ki bo ti lɔ Luwɔ ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pɔti.

¹⁵ Ningɔ Babe ɔl ɔ nɔ: «Oi, m-a m-re tɔ nje bɔgi be. Nje rɔnɔl ɔ e dɔw ki isi kɔm, taa ngɔm kibɔ je lɔne maji tɔ, kadi tɔ dɔw oo-e ki rɔe kare bɔ rɔe a sɔle-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawɔ ngar je ka kin lo ti madi ki bari-e ki ta Ebirɔ nɔ Armagɔdɔ*.

¹⁷ Malayka ki kɔ siri mbal kɔpi lɔne dan nɔl ti, ningɔ ndu dɔw bɔ me kɔy ti lɔ Luwɔ, i ki lo kisi kimbɔr ngar ti, ɔl ɔ nɔ: «Gin nɛ je gangi ngata!» ¹⁸ Lo kin ti, nɛ je ɔdi rɔde, adi e tɔl ndi je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je, taa dɔnangi yɔki yɔki ki ɔti bɔl ngay tɔ. Lo kilɔ ngirɔ kisi ki dɔ taa ti lɔ dije nu kin, dɔw oo kɔ dɔnangi ki yɔki be kin nja kare al bɔy. ¹⁹ Kɔkirɔ bɛ bo gangi rɔne dana mitɔ, ningɔ bɛ bo je ki me bɛ je ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne budi ki nangi. Me Luwɔ ooi dɔ bɛ bo *Babilon ti al, Luwɔ ade ay kɔpi, ki kasi wongi lie ki ngɔ ngay isi ole me ti. ²⁰ Dɔ dɔr je pɔti ayi-naa, adi dɔw oo mbal je al. ²¹ Kɔkirɔ kɔsi je ki ɔyi tɔ mbal bo be ii taa tosi dɔ dije ti. Dije ɔli ta ki mal dɔ Luwɔ ti ɔji-n dɔ kɔkirɔ kɔsi je ki njɛ tuji lo, tado tuji lo tuji ki ɔti bɔl ngay.

17

Ta ki gangi ki dɔ dɔne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwai kɔpi je ki siri jide ti re ɔl-m ɔ nɔ: «Ire, m-a m-tɔji ta ki gangi ki a re dɔ dɔne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o. ² NGar je ki dɔnangi ti ne buki rɔde ta sange lo kaya ti, ningɔ kosi dije ki dɔnangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tɔ*.»

³ Be ɔ, NDil un-m aw sɔm dilɔ lo ti. Ningɔ m-o dɔne kare isi dɔ da ti ki kɔr pir pir, ki tɔ je ki ɔl ta ki mal dɔ Luwɔ ti rosi rɔe. Da ka kin dɔe e siri ɔ gaje je e dɔgi tɔ. ⁴ Dɔne ɔ kibɔ je ki ndole, ki kɔr pir pir, ningɔ, ningɔ ɔr je, ki ningɔ ki gate e ngay je, ki madi-kɔsi je, rosi rɔe. Uwɔ kɔpi ki rai ki ɔr, ki nɛ je ki

* 16:16 Njɛ gangi ta je 5.19; 2 NGar je 23.29 * 17:2 1-2: Jɔrɔmi 51.7, 13; Ejay 23.17

to koo al, ki nɛ ra kaya je lie ki to nje rosi mee. ⁵ Nɛ ki isi nati nɔe ti, e nɛ ki ndangi ɛi nɔ: «Babilon ki boy, kɔ kaya dɔne je, ki ɓa nɛ ra je ki to koo al ki dɔnangi ti ne.» ⁶ M-o kadi dɔne ka kin mɔsi dije lɔ Luwɔ ra-e kasi ti. Adi e mɔsi dije ki tɔli-de mbata kede nje ma naji lɔ Kirisi. Loki m-o-e, e nɛ madi ki ɛti-m ɓɛl. ⁷ Ɖ malayka ɛl-m ɛ nɔ: «Ra ban ɛ ɛti ɓɛl ɛ? M-a m-ɔr-i gin nɛ ki to lo ɓɔyɔ ti ɔji dɔ dɔne ɛi ki da ki dɔe e siri ɛ gaje je ɛ dɔgi, ki oti dɔne gidine ti kin. ⁸ Da ki o-e kin kɛte e nɔɔ, nɔ ɓasine goto ngata. A tɛɛ koo kadi aw tuji ti. NGa ningɔ, dije ki dɔnangi ti ne ki lo kilɔ ngirɔ dɔrɔ ki dɔnangi ti nu, tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loki ooi da kin ɓa, a ɛti-de ɓɛl, tado kɛte e nɔɔ, nɔ ɓasine goto, ningɔ a tɔl tɔ re gogi.

⁹ «E dɔkagilo kɛm tɛɛ ki dɔkagilo kaw ki gosi. Dɔ da ki siri ɛi mbal je ki siri ki dɔne isi dɔ ti. Taa ɛi ngar je ki siri tɔ. ¹⁰ NJɛ ki mi osi, e ki kɔ mehe isi dɔ kimbɔr ngar ti dɔkagilo ti ki j-a-n ne kin, ningɔ e ki kɔ siri re al ɓɔy. NDɔ ki a re ɓa, a isi dɔ kimbɔr ngar ti dɔkagilo ki ndɔy be par. ¹¹ Da ki kɛte e nɔɔ, ɛ ɓasine goto kin, e wa ɛ e ngar ki kɔ jijoo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningɔ isi aw ki tuji ti. ¹² Gaji da ki dɔgi ki o, ɛi ngar je ki dɔgi ki isi dɔ kimbɔr ngar ti al ɓɔy, nɔ a ingɛi tɔgi kadi ɔi ɓe kadi-kare be ki da. ¹³ Mɔr ta lɔde ɛi ki dɔgi kin pɛti e kare ba, adi e ta kadi uni tɔgide ki kɔɓe lɔde rai kilɔ adi da. ¹⁴ A rɔi ki NGon bati, nɔ NGon bati a tɛti-de rɔ, tado e ɓaɓe lɔ ɓaɓe je, e NGar lɔ ngar je. NGa ningɔ njɛ ki ɓari-de, njɛ ki mbati-de, ki njɛ ka dɔ njade ti, a tɛti rɔ sie tɔ.»

¹⁵ Malayka tɔl ɛl-m ɓɔy ɛ nɔ: «Man je ki o-de lo ki kaya dɔne isi ti kin, ɛi gin dije ki dangi dangi, ɛi kosi dije ki dangi dangi, ɛi gin ɓe je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. ¹⁶ Gaji da je ki dɔgi ki o-de, ki darɔ da wa, a ɔsi ta kaya dɔne, a rɔyi kibi je ki rɔe ti kadi a ki rɔne kare. A usoi dae taa a adi por ɔ-e tɔ. ¹⁷ Tado Luwɔ indɔ ndigi ra lɔne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tɔgi kɔɓe lɔde rai kilɔ adi da, biti kadi ta je ki ta Luwɔ ti tɔli tade.

¹⁸ «NGa ningɔ, dɔne ki o-e, e ɓe bo ki boy ki isi dɔ ngar je ti ki dɔnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi i dɔrɔ ti risi ki nangi. Aw ki tɔgi ki bo, ningɔ kunje unji, taa dɔnangi pɛti. ² Malayka ka kin un ndune ki taa ɛl ɛ nɔ: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningɔ ki ɓasine kin, tɔl lo kisi ndil je lɔ su, ki lo ɓɔyɔ rɔ lɔ ndil je ki majal pɛti. E e ɔyɔl je pɛti ki toi nje, ki da je ki njɛ ra nɛ ki to koo al, rai tɔ lo ɓe lɔde. ³ Tado gin ɓe je pɛti ayi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dɔnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningɔ njɛ ra gati je ki dɔnangi ti ne, ndui ki mandi ki ra lie ki dum kɛl tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki i dɔrɔ ti ɛl ɛ nɔ: «Ɔtɛɛi kɔ me ɓe bo ti kin ɔsi dije lɔm, nɔ tɔ ii indɔi rɔsi naa ti sie dɔ majal rae je ti, kadi tɔ tuji ki a re dɔe ti kin ingɔ ɔsi sie. ⁵ Tado majal rae je ɔji-naa, awi biti tɛɛi rɔ Luwɔ ti, adi me Luwɔ ole dɔ nɛ rae je ti ki majal. ⁶ Irai sie nɛ ki ndɔ ki e ra ki dije kin tɔ. Irai sie be nja joo. Me kɔpi ki ɓuki kasi je ti adi dije ayi-naa kin ɛ, iɓuki ti nja joo adi-e ay tɔ. ⁷ Kae ti wa ki rɔe nɔl-e-n me rɔ ki tɔji ti nim, oo-n maji rɔne nim ka kin ɛ, maji kadi adi-e ingɔ kɔ je, ndingɔ ndoo je tɔ. MBata ɛl mene ti ɛ nɔ: “M-isi dɔ kimbɔr ngar ti tɔ ngar, ningɔ mi nje ngaw koy al, tado m-a m-uwɔ ndoo yo al ratata.” ⁸ E mbata kin ɛ, nɛ tuji lo je ki toi isi ngami-e kin a ɓuki-naa dɔe ti pɛti ndɔ kare ba. Adi e koy, ki kuwɔ ndoo yo, ki ɓo bo, ningɔ por a ɔ-e tɔ. Tado ɓaɓe Luwɔ ki gangi ta dɔe ti e NJe tɔgi.»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njɛ sange kaya ti, ki njɛ koo maji rɔde sie, a nɔi je, a uwɔi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki ɔ-e su ki taa. ¹⁰ A ai say, mbata ɓali kɔ ki isi inge kin, ningɔ a ɛli ɛi nɔ:

«Kɔ ri ɛ to be ɛ! kɔ ri ɛ to be ɛ!

I Babilon, ɓe bo ki boy, ki nje tɔgi!

Kadi kadi-kare ba be par ɛ ta ki gangi osi dɔi ti be a?»

¹¹ NJɛ njiyɔ ra gati dɔnangi ti ne, nɔi ki mbata lie nim, uwɔi ndoo yoe nim tɔ, tado dɔw kare ka ndogi sɔde nɛ gati je lɔde al. ¹² Nɛ gati je, ki ɔr je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mɔdi-kɔsi je, ki lɛ je, ki kibi ki kɛr pir pir je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki bayde ɛti maji je, ki nɛ je ki rai-de ki ngangɔ kadi je,

✧ 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jɛrɛmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilɔ ngirɔ nɛ je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jɛrɛmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ninga kasi je, ki gindi je, ki ne je tali mbal je ki ndole, ¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki ati maji, ki nom kagi je ki ati maji, ki nduji kagi je ki ati maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki game je, ki mangi je, ki bati je, ki sinda je, ki pusi ro je, ki baa je, ki dangay je. ¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigi kuso ka ay say kadi ti. Ne kinga je lai ki ne koo maji ro je lai tali ne ki tuji ko, ninga daw a inga-de gogi al ratata. ¹⁵ NJe ra gati je ki rai gati kate me be ti kin ingaai ne, asi rade ngarangi, tado bali ko je ki isi inge kin. Noi, uwai ndoo yoe, ¹⁶ ninga ali ai na: «Ko ri a to be a! ko ri a to do be bo ti kin be a! E ki kate o kibi le, ki kibi ki kar pir pir, ki kar njir njir, ki or je, ki ninga ki gate e ngay je, ki madi-kasi je, rosi rae. ¹⁷ Na kam kadi ki kare wa par a ne kinga je kin pati gotoi ko!»

NJe kuwa ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki nje ra kilu do bato ti, ki nje ra gati do ba ti, asi rade ngarangi, ¹⁸ ninga loki ooi sa pore ki isi su ba, ali ai na: «Daw oo be bo ki ati bal ta be bo kin be al bay!» ¹⁹ Jyi ba bur ki dade ti, ninga noi, uwai ndoo yoe, uni ndude ki taa ali ai na: «Ko ri a to be a! ko ri a to do be bo ti kin be a! E ne kinga je lie a dije pati ki awi ki bato je do ba ti isi ingai. Na kam kadi ki kare wa par a ne kinga je kin pati gotoi ko!»

²⁰ I dora, ira ronol do tuji ti ki inge kin! Sai dije la Luwa, ki nje kaw kilu je, ki nje kal ta je ki ta Luwa ti, irai ronol, tado ta ki Luwa gangi dɛ ti kin, e sai je a Luwa gangi ta adi sasi.

²¹ Lo kin ti noo, malayka ki nje tɔgi kare un mbal ki to ta kakira mbal kusi ko be, ige ile ba, ninga al a na: «E ki ka tɔgi kin a, a igai Babilon, be bo ki boy kin kadi ilai-e ko, kadi daw a oo-e gogi al ratata. ²² Daw a oo ndu kande je, ki nje kosi pa je, ki nje kol nal je, ki nje kol tabi je, be lai gogi al ratata. Daw a inga kadi ra ne madi, a se a oo ndu mbal kusi ko al ratata. ²³ Daw a oo por lambi o be lai al, taa daw a oo ndu nje taa-naa sigi al to, tado nje ra gati je lai a ai nje tɔba je ki ati bal donangi ti ne, taa ki mbali ki ra lai a, ibuki-n gin dije ki dangi dangi ki donangi ti ne ko.» ²⁴ E Babilon ti a masi nje kal ta ki ta Luwa ti, ki masi dije la Luwa, ki masi dije pati ki tijai mindide donangi ti ne, ay titi.

19

Pa tati ro ki ba me dora ti

¹ Go ne je ti kin ba, m-o do ndu ki ba ta ndu kosi dije ki ngay be dora ti a na: «Aleluya! Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e ya Luwa laje. ² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rojeti, e ta ki gangi ki dana, tado gangi ta do kaya dane ti ki tuji lo ki donangi ti ne ki kaya ki ra lane. Luwa ade igai kira tol ki tol baa kilu je lie.» ³ Ninga tali ali bay ai na: «Aleluya! Tɔgi ki do Baa ti! Sa por be bo su ki do bal je, ki do bal je!» ⁴ *NGatɔgi je ki kuti joo gide so, ki ne je ki nje kisi kam ki so, asi makaside nangi no Luwa ti ki NJe kisi do kimbər ngar ti, asi kure, ninga ali ai na: «Amen! Aleluya! Tɔgi ki do Baa ti!»

Lo taa-naa la NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi i ki do kimbər ngar ti be al a na: «Hai tɔgi do Luwa ti laje, sai pati ki sai baa kilu je lie, sai ki sai nje bal-e je, sai ngan je ki dije ki tɔgi.» ⁶ Ninga m-o do ndu ki ba ta ndu kosi dije ki ngay be. Ndu ka kin ba ta ka man ba ki isi lo be, taa ba ta ka ndangi ndi ki ba ki tɔgine ngay kam be to, a na: «Aleluya! Hai tɔgi do Baa ti, tado Luwa laje ki NJe tɔgi pati inda ngira kobe lane. ⁷ Adi ji rai ronol, ji tilai kole a j-lai tɔgi dɛ ti, tado dakagilo taa-naa la NGon bati re ngata, ninga dane lie ka isi do njane ti to. ⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kul le.» Kibi le ki ali tae, tɔgi kilu ra je ki dana la dije la Luwa.

⁹ Malayka kare al-m a na: «Indangi ta a na: NJe je ki bari-de lo taa-naa ti la NGon bati ai nje ronol je.» Ninga ilu ti bay a na: «E kin a e ta je ki rojeti la Luwa.»

¹⁰ M-osi nangi njae ti kadi m-asi kure, na al-m a na: «O rai kadi ira ne kin! Mi baa kilu ta i je ki ngakoi je ki ai do njade ti me ne ki rojeti ki Kirisi tɛɛ ki dɛ, kin be to. E Luwa a sɔbi kadi asi kure!» Tado ne ki rojeti ki Kirisi tɛɛ ki dɛ kin a, adi dije kosi ali ta ki ta Luwa ti.

Ro ki tati la Kirisi ki e daw ki Luwa mbate

¹¹ Go ti, m-o dora tɛɛ tane, ninga sinda ki nda a tɛɛ a. Daw ki nje kale, tae na NJe ka dana nim, Daw ki rojeti nim. E NJe gangi ta, ki NJe ro ro ki dana. ¹² Ka kame je tɛɛi por bilim bilim, ninga ne je ki ndole ndole isi dɛ ti ngay ta jɔgi kosi-gon, taa to ki ndangi dɛ ti e to ki e ki karne ba par a gar to. ¹³ O kibi

ngal ki mɔsi rosi, ningə tɔe nɔ «Ta lə Luwə.»
 14 Asigar je ki dɔrɔ ti uni goe, isi dɔ sində je ti
 ki nda, ningə ɔi kibi lɛ ki nda, ki nɛ ki majal
 ɔde al. 15 Kiyə kasigar ki tae ati soy soy, ki
 sɔbi dɔ tigə-n gin ɔe je ki dangi dangi tɛɛ tae
 ti. Q ɔe dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne ki tɔgi ki ngə
 tɔ gindi be. Njijə dɔ nju ti, tal-e mbasi mbasi
 me ɔe mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lə
 Luwə ki NJe tɔgi pəti e me ti. 16 NDangi tɔ
 kare kibi ti lie nim, njae ti nim əi nɔ: «NGar
 lə ngar je, Babe lə ɔaɔe je.»

17 Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi
 ti. Un ndune ki taa ki tɔgine, əl yəl je pəti ki
 isi nali dan nəl ti say ə nɔ: «frəi, ikawi-naa ki
 mbata nɛ kuso ki bo lə Luwə! 18 frəi usoi da
 ngar je, ki da ki bo je lə asigar je, ki da asigar
 je wa, ki da sində je ki njé kal-de je, da dije
 pəti, dije ki kare je, ki ɔəə je, ngan je, ki dije
 ki tɔgi je.»

19 Go ti, m-o da ki m-əl ta lie kate, ki ngar je
 ki dɔnangi ti ne, ki asigar je ləde, kawinaa
 mba kadi rɔi ki nje kisi dɔ sində ti əi ki asigar
 je ləne. 20 Lo kin ti, uwəi da ka kin dangay
 ti, naa ti ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje
 kəl ta ki ta Luwə ti. NJe ngom ki nje kəl kə nə
 n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra nɛ kɔji je ləne
 ta kəm da ti, buki-n dije ki njé kaw ki ndaji
 lə da rɔde ti nim, ɔsi məkəsɔde nangi nɔ kagi
 yo ti lie nim, wale. Uwəi-de, buki-de joo pu
 kəm ba me dilə por ti, ki e por nɛ ki nje kɔ
 rigi rigi. 21 Kiyə kasigar ki tɛɛ ta nje kisi dɔ
 sində ti təl asigar je ləde pəti, adi yəl je pəti
 usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

1 Go ti, m-o malayka kare ki j dɔrɔ ti risi ki
 nangi, uwə lakəle ta wol ɔe ki dɔbəye goto
 nim, sən ki boy ngay nim jine ti. 2 Uwə
 dirago, ɔigə li, ki e su ki ɔari-e *Sata, dɔɔ-e ki
 sən ka kin kadi tɔ ɔal dibi kare. 3 Malayka
 un-e ile wol ɔe ti ki dɔbəye goto, uti tae ki
 lakəle, ɔr nɛ tae ti landangi, kadi tɔ ingə rəbi
 buki-n dije wale al, biti kadi gin ɔal ki dibi
 kare gangi. Go ti ɔa, sɔbi kadi iyəi-e taa ngon
 dɔkagilo ki ndəy be.

4 Go ti, m-o kimbər ngar je isi, ɔa adi njé
 kisi dɔ ti tɔgi kadi gangii ta. Ningə m-o ndil
 dije ki ndɔ ki gangi dɔde ki kiyə mbata ma

naji lə Kirisi, ki ma naji ta lə Luwə kin tɔ,
 taa njé ki mbati kɔsi məkəsɔde nangi nɔ da
 ti nim, nɔ kagi yo ti lie nim, adi əi dije ki taai
 ndaji lə da nɔde ti al nim, jide ti al nim kin.
 Dije kin tɔli isi ki dɔde taa gogi, ningə a ɔi ɔe
 ki Kirisi ɔal dibi kare. 5 NDəgi njé koy je ɔa,
 a tɔli isi ki dɔde taa gogi al, biti kadi ɔal ki
 dibi kare kin gine gangi ɔəy taa. Lo kin ti, e
 ki taa ki dɔsay lə njé koy je lo koy ti. 6 NJé ke
 me ki taa ti ki dɔsay lo koy ti kin əi njé maji-
 kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kɔ joo aw ki
 tɔgi dɔde ti al. A əi njé kijə mɔsi kadi-kare lə
 Luwə əi ki Kirisi, ningə a ɔi ɔe naa ti ki Kirisi
 ɔal dibi kare.

Rɔ tati Sata

7 Loki ɔal ki dibi kare a asi ɔa, a ɔri *Sata
 kəy dangay ti lie, 8 ningə a aw kadi ədi gin
 ɔe je ki dangi dangi ki dɔ kum dɔnangi ki sɔ,
 adi e Gogi ki Magogi*. A ɔsi njade naa ti kadi
 aw rɔ-n. Bayi-naa tɔ yangira ki ta ba bo ti
 be. 9 Uni lo ki dɔnangi ti ki ta tate, iləi-naa
 gai gidi lo kisi dije lə Luwə ki ɔe bo ki Luwə
 ndige, nə por a j dɔrɔ ti kadi osi dɔde ti ɔ-
 de. 10 NGa ningə, su ki e nje kadi-de, a uni-e
 kadi iləi-e dilə por ti, me nɛ ti ki nje kɔ por
 rigi rigi, go da ti əi ki nje ngom ki nje kəl kə
 nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Lo kin ti, a
 ingəi kɔ ki dum kəl tae, kondɔ je ki kada je,
 ki dɔ ɔal je ki dɔ ɔal je.

Ta ki gangi ki dɔbəy ti

11 Go ti, m-o kimbər ngar ki bo ki nda, ki
 dəw ki nje kisi dɔ ti. Dɔrɔ əi ki dɔnangi ayi-
 naa kɔ ta kəme ti, ki kadi dəw a oo-de gogi
 al ratata. 12 Ba m-o njé koy je, dije ki tɔgi
 ki ngan je ki du, ai taa nɔ kimbər ngar ti ka
 kin. Lo kin ti, makitibi je əi ki tɛɛ. Makitibi
 madi ki rangi kare e ki tɛɛ, ningə e makitibi
 kaji. NJé koy je ingəi ta ki gangi ki go lo kilə
 rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti
 ki ndangii me makitibi ti. 13 Ba bo təl ki njé
 koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo
 tɔli ki njé koy je ki ngəmi-de adi gogi. Ba dije
 pəti ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki
 rai. 14 Jyi koy əi ki lo ki koo buki-de dilə por
 ti. Dilə por kin ə e koy ki nje kɔ joo. 15 NGa
 ningə dəw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji
 ti al, a iləi-e dilə por ti kin tɔ.

21

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M-o dɔrɔ ki sigi ɛi ki dɔnangi ki sigi, tado dɔrɔ ki kɔke ɛi ki dɔnangi ki kɔke gotoi kɔ, taa ba bo ka goto tɔ. ² Ningɛ m-o ɛe bo ki ay njay, adi e Jorijalɛm ki sigi ɛi dɔrɔ ti rɔ Luwɛ ti, tɛ dɛne ki ra mandi maji isi-n dɔ njane ti isi nginɛ ngawne kam be. ³ Ba m-o ndu ta madi i ki dɔ kimbɛr ngar ti, ɛl ta ki tɔgine ɛ nɛ: «Oi lo kisi Luwɛ ɛ re isi dan dije ti kin. Luwɛ a isi dande ti, ningɛ ɛi je a ɛi dije lie. A isi dande ti tɛ Luwɛ lɛde. ⁴ A bɔr man nɔ lay lay kɛmde ti. Koy a goto, ndingɛ ndoo yo a goto, nɔ kuwɛ ndoo a goto, kɔ a goto, tado dɔrɔ ki dɔnangi ki kɔke ki nɛ je ki me ti gotoi kɔ.»

⁵ Lo kin ti nɔɔ be, nje kisi dɔ kimbɛr ngar ti ɛl ɛ nɛ: «Ki ɛasine kin, m-ra nɛ je pɛti tɛki sigi ngata.» Ningɛ tɛl ɛl-m ɛ nɛ: «ɛndangi nɛ je kin, tado ta je lɛm e ta je ki rɔjeti, e ka kɛm ta.» ⁶ Ba ilɛ dɔ ti bɛy ɛ nɛ: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilɛ ngirɛ nɛ ki lo tɔl ta nɛ. Dɛw ki kindɛ ra-e ɛ, m-a m-ade man ki ngirɛ e dɔ kaji ti kade ay kare. ⁷ Ningɛ dɛw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwɛ lie, ɛ e a e ngonm tɔ. ⁸ NGa ningɛ, njɛ me ndul je, ki njɛ naji ndude, ki njɛ ra nɛ je ki to ra al, ki njɛ tɔl dije, ki njɛ ra kaya je, ki njɛ ra mbɛli je, ki njɛ kaw nɔ kagi yo je ti, ki njɛ ngom je, pɛti, lo lɛde e me dilɛ por ti, ki e por ki ɔ rigi rigi. Lo kin ɛ, e koy ki nje kɔ joo.»

Jorijalɛm ki sigi

⁹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwɛi kɔpi je ki siri ki rosi ki nɛ tujɛ lo je ki siri ki dɔbɛy ti jide ti, re ɛl-m ta ɛ nɛ: «tre, m-a m-tɔji nje nongi lɛ NGon bati, adi e dɛne lie m-adi o-e.»

¹⁰ NDil tɛti-m uwɛ-m, ɛa malayka aw sɛm taa dɔ mbal ti ki boy, ngal, ningɛ tɔji-m ɛe bo ki ay njay, adi e Jorijalɛm ki i dɔrɔ ti rɔ Luwɛ ti, risi nangi. ¹¹ Tɔɛa lɛ Luwɛ unji dɛe ti. Kunje to tɛ kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndoy tɛ kunji mbal ki ɛari-e jasipi kin be, taa dɛw oo lo me ti tɛ bɛr be tɔ. ¹² NDogi bɔr ki gɛ gide ndɛɛ nim, ngal nim. Ta kɛy kur me ti e dɔgi gide joo. Ningɛ malayka je dɔgi gide joo ngɛmi ta kɛy je ki dɔgi gide joo ka kin. Ba ndangi tɔ gin koji lɛ ngan *Isirayɛl je ki dɔgi gide joo, kare kare, ta kɛy je ti ki dɔgi gide

joo. ¹³ Kaw ki lo kibɛ kadi ti ta kɛy e mitɛ, lo kur kadi ti ta kɛy e mitɛ, jam dɔ ɛe ti ta kɛy e mitɛ, gin ɛe ti ta kɛy e mitɛ tɔ. ¹⁴ NDogi bɔr ki gɛ gidi kɛy, ngire e ki kindɛ dɔ mbal je ti dɔgi gide joo, ki tɔ njɛ kaw kilɛ je ki dɔgi gide joo lɛ NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kɛl-m ta ka kin uwɛ nɛ mbɔji nɛ jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ɔr mba mbɔji-n ɛe bo, ki ta kɛye je, ki ndogi bɔr ki gɛ gide. ¹⁶ Be bo kin dame je ki sɔ asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbɔji ɛe bo ka kin ki gakira lɛne, asi kun nja dɛw dibi kuti gide joo (12.000). MBɔji ngale nim, tate nim, kawɛ ki taa nim, asi-naa. ¹⁷ MBɔji ndogi bɔr ki gɛ gidi ɛe bo ka kin ɛa, ra ngal ji dɛw tɛɛ kosile ti ɛu ki kuti sɔ gide sɔ, tɛ nɛ mbɔji nɛ ki dije isi rai kilɛ. ¹⁸ Nɛ je ki indɛɛi ndogi bɔr ka kin e mbal ki ɛari-e jasipi, ningɛ ɛe bo wa e ki kinde ki ɔr dɔrɛ, adi ndoy tɛ bɛr be. ¹⁹ Gin ndogi bɔr ki gɛ gidi ɛe bo ka kin e ki ra rɔe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dɔsɛy e ki ra ki mbal ki ɛari-e jasipi, ki kɔ joo e ki ra ki mbal ki ɛari-e sapir, ki kɔ mitɛ e ki ra ki mbal ki ndoy, ki ɛari-e agati, ki kɔ sɔ e ki ra ki mbal ki ɛari-e emɛrodi, ²⁰ ki kɔ mi e ki ra ki mbal ki ɛari-e onisi, ki kɔ mehe e ki ra ki mbal ki ɛari-e sarduwan, ki kɔ siri e ki ra ki mbal ki ɛari-e kirijoliti, ki kɔ jijoo e ki ra ki mbal ki ɛari-e bɛril, ki kɔ jikare e ki ra ki mbal ki ɛari-e topaji, ki kɔ dɔgi e ki ra ki mbal ki ɛari-e kirijopiraji, ki kɔ dɔgi gide kare e ki ra ki mbal ki ɛari-e yasɛti, ki kɔ dɔgi gide joo e ki ra ki mbal ki ɛari-e ametisiti. ²¹ Ta kɛy je ki dɔgi gide joo lɛ ndogi bɔr, e mɛdi-kɔsi je dɔgi gide joo tɔ. Ningɛ ta ndogi ki ra e ki ra ki mɛdi-kɔsi kare par ki dɛne. Ta mbalo ki ɛe bo ti e ki ra ki ɔr ki dɔrɛ, adi dɛw oo lo me ti tɛ bɛr be. ²² Dɛw oo kɛy lɛ Luwɛ me ɛe bo ti kin al. Kɛy ɛa, e Baɛe Luwɛ wa ki nje tɔgi pɛti tɔ, NGon bati tɔ par. ²³ Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ɛ se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tado kunji Luwɛ unji dɛe ti, ningɛ NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo. ²⁴ Gin ɛe je ki dangi dangi njiyɛi kunje ti, ɛ ngar je ki dɔnangi ti ne rɛi ki nɛ kingɛ je lɛde me ti tɔ. ²⁵ Ta kɛy je ki kur me ɛe bo ti kin a ai tagira ba ki ndɔ je pɛti, dɛw a uti-de al, tado lo a ndul me ɛe ti kin al. ²⁶ NGa ningɛ, dije a rɛi ki nɛ kingɛ je ki nɛ tɔɛa je

lę gin ęe je ki dangi dangi me ti. ²⁷ Nę madi kare ki to nęę a ur me ti al, taa dęw ki nęę ra nę je ki to koo al, ki nęę ngom a ur me ti al tō. E dije ki tōde e ki ndangi me makitibi kaji ti lę NGon bati par ę a uri me ti[☆].

22

¹ Malayka tōji-m man ba kaji, ki ndoy tę bęer be ki isi ibę ki tōgine lo kisi Luwę ti ęi ki NGon bati. ² NGA ningę, dana ngadan ęe bo ti, ki dan ba ji man ti ki tō joo, kagi kaji ki tęę ki kandine nja dęgi gide joo me ęal ti ki kare a nōō. Nay kare ę tęę ki kandine, nay kare ę tęę ki kandine, ęa mbie e ki kaji gin ęe je ki dangi dangi tō. ³ Nę madi ki kadi tę Luwę a man-e goto.

Kimbęer ngar kisi Luwę ęi ki NGon bati a e me ęe bo ti, ningę ęęę kilę je lę Luwę a awi nęę ti kadi tę ęsi kure. ⁴ A ooi ta kęme, ningę tęe a e ki ndangi nati nęde ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, dęw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tadō Bąbe Luwę a ęuki kunjine dōde ti, ningę a ęi ęe ki dō ęal je ki dō ęal je.

Re Jęju Kirisi

⁶ Go ti, malayka ęl-m ę nę: «Ta je kin e ta je ki rōjeti, e ka kęm ta. Ningę Bąbe Luwę ki nęę kadi gosi nję kęl ta je ki tae ti, ilę ki malayka lęne kadi tōji ęęę kilę je lęne nę je ki a rai nę ęasi adi-de gęri.»

⁷ Lo kin ti, Jęju ęl ę nę: «Oi, m-a m-re ęasine, ningę dęw ki nęę ngęm go ta je ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin e nęę rōnęl.»

⁸ Mi Ję, m-o nę je kin ki kęm nim, ki mbim nim. Ningę go kō-e ti ki m-o ki kęm je, ki mbim je, m-osi nangi nja malayka ti ki tōji-m nę je ka kin kadi m-ęsi kure. ⁹ Nę e ęl-m ę nę: «Onoi kadi ira nę kin. Mi ęęę kilę tę i je, tę ngakōi nję kęl ta je ki ta Luwę ti je, ki dije pęti ki nję ngęm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tō. E Luwę ę sōbi kadi ęsi kure.»

¹⁰ Ningę ilę ti ęęę ę nę: «Ta je ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi ięōyō adi to, tadō dękagilo ki kadi nę je kin a rai nę e

ęasi ngata.» ¹¹ NGA ningę kadi dęw ki nęę ra majal, nay ki lo ra majal ti lęne, ę dęw ki nęę ra nę je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tō; ningę dęw ki nęę ra nę ki maji, nay ki lo ra nę ki maji ti, ę dęw ki ay njay, nay ki lo kay rōne njay ti tō.

¹² Lo kin ti, Jęju ęl ę nę: «Oi, m-a m-re ęasine! M-a m-re ki nę kigę go ji kadi m-adi dęw ki ra ki go kilę ti ki ra. ¹³ Mi Alpa ki Omega, mi ki Dęsęy ki ki Dębęy ti, mi Lo kilę ngirę nę ki Lo tōl ta nę[☆].»

¹⁴ Nję rōnęl je ę ęi dije ki nję togę kibi je lęde kadi tę ingęi ta rębi kuso kandi kagi koy al, ę kadi uri ki ta kęy me ęe bo ti. ¹⁵ Ningę kadi dije ki nję ra kilę lę ęisi je, awi gidi ęe bo ti, naa ti ki dije ki nję mbęli, ki dije ki nję sangi-naa kaya ti, ki dije ki nję tōl dije, ki dije ki nję kaw nō kagi yo je ti, ki dije ki ngom nęl-de ki nję kęl ta ki ngom.

¹⁶ «Mi Jęju, m-ilę ki malayka lęm kadi ma naji nę je ki rōjeti kin ki rō nję kaw-naa je ti. Mi dęw ki gin kōji ti lę *Dabidi, mi NGawnde ki nęę kibi gin lo ti.»

¹⁷ NDil Luwę ęi ki dęne ki nęę ngaw ęli ęi nę: «Ire!»

Ę kadi dęw ki oo dō ndu ta je kin ę nę: «Ire!»

Kadi dęw ki kindę man ra-e, re, ę kadi dęw ki ge kay man kaji, ingę kare ki kanji ndogę tō.

Tęl ta ta

¹⁸ Mi Ję m-ilę ndum dō ta je ti ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin be: Dęw ki ilę nę madi dō ti, Luwę a ęuki tuji je ki e ki kęl tae me makitibi ti kin dō kō ti lie. ¹⁹ A re dęw ęr nę madi me ta je ti ki tęę ta Luwę ti ki to me makitibi ti kin tōęa, Luwę a ęr nę maji ki sōbi dęe kō me kagi koy al ti nim, me ęe bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al ęi ki ęe bo ki ay njay ki e ki kęl ta lęde me makitibi ti kin[☆]. ²⁰ Ningę dęw ki nęę kaw ki ndu dō ta je ti kin tęki e ta je ki rōjeti ęl ę nę: «Oyo, m-a m-re ęasine.»

Amen! Ire, Bąbe Jęju! ²¹ Kadi me-maji lę Bąbe Jęju e sęsi naa ti pęti.

☆ 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejękęl 44.9 ☆ 22:13 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jęrami 17.10 ☆ 22:19 Dętaręnom 4.2; 13.1